

**IV. TURIZMUS ÉS BIZTONSÁG
NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA**

**IV. TURIZMUS ÉS BIZTONSÁG
NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA**

TANULMÁNYKÖTET

**PANNON EGYETEM
NAGYKANIZSAI KAMPUSZ
2020**

A konferencia tudományos bizottságának tagjai:

Dr. Birkner Zoltán, Dr. Ernszt Ildikó, Dr. Gaál Gyula, Dr. Janza Frigyes
Dr. habil. Hautzinger Zoltán, Dr. Jaskó Szilárd, Dr. Lőrincz Katalin,
Dr. Mátyás Szabolcs, Prof. Dr. Michalkó Gábor, Dr. Németh Kornél,
Dr. Németh József, Dr. Péter Erzsébet, Dr. Raffay Ágnes, Dr. Tóth-Kaszás Nikoletta

A konferencia szervezőbizottságának tagjai:

Dr. Birkner Zoltán, Dr. Bíró Ildikó, Dr. Ernszt Ildikó, Dr. Fehérvölgyi Beáta,
Dr. Formádi Katalin, Dr. Holzinger Tibor, Dr. Janza Frigyes, Dr. Jaskó Szilárd, Dr. Pozsgai Emília,
Dr. Skrop Adrienn †, Marton Zsuzsanna, Dr. Németh József, Dr. Németh Kornél,
Dr. Péter Erzsébet, Dr. habil. Pintér Gábor, Dr. Rodek Nóra,
dr. Tokodi Panna, Dr. Tóth-Kaszás Nikoletta

A konferencia fővédnöke:

Dr. Felkai László,
közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium, Közigazgatási Államtitkárság,
a Belügyi Tudományos Tanács elnöke

A konferencia szervezőbizottságának elnöke:

Dr. Németh Kornél
Intézetigazgató, egyetemi docens
Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

A konferencia szervezésében közreműködő szervezetek:

Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusza
Kanizsa Felsőoktatásáért Alapítvány
Rendőrség Tudományos Tanácsa
Magyar Rendészettudományi Társaság
MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt.
MTA Veszprémi TB Kommunikáció Munkabizottsága

A kiadványt szerkesztette:

Marton Zsuzsanna, Dr. Németh Kornél,
Pelesz Pelbárt, Dr. Péter Erzsébet
Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz,
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

2020

Lektorálta:

Dr. Ernszt Ildikó, Prof. Dr. Fórizs Sándor, Marton Zsuzsanna, Dr. Mátyás Szabolcs,
Dr. Németh József, Dr. Németh Kornél, Dr. Péter Erzsébet,
Dr. Raffay Ágnes, Prof. Dr. Sallai János

ISBN 978-963-396-132-2

Új kihívások a rendészettudomány területén I.	7
Prof. Dr. Sallai János - A rendészettudomány XXI. századi kihívásai	8
Dr. Kovács Gábor - A szervezeti kultúra vezetői befolyásolásának elmélete és gyakorlata.....	19
Dr. Vári Vince - A civil szféra az állam és a rendészet.....	29
Dr. Sófi Gyula – Dr. Farkas Johanna - A fiatalkori pszichopátiás vonások legfőbb jellegzetességei és rendészeti vetületei.....	42
Dr. Molnár Katalin - Fiatalkorú rendészettudomány – Fiatalkorú kutatók?	55
Cieleszky Péter - A rend eszméje.....	64
Czizner Zoltán - A svéd megoldás és előzményei: az erőszakos bűnözés 34 pontos intézkedési csomagja.....	72
Budavári Árpád - A közfoglalkoztatás, rendészeti célú megvalósítása Dunaújvárosban	82
Új kihívások a rendészettudomány területén II.	92
Dr. Sivadó Máté - Vietnámi drogmaffia Magyarországon	93
Dr. Budaházi Árpád - A műszeres vallomásellenőrzés jelene és jövője.....	101
Fazakas Katalin – Felföldi Péter - Az alacsony haladási sebesség és a járműállomány hatásai a közlekedési balesetekre	109
Felföldi Péter - Mikromobilitás és balesetek a budapesti közutakon.....	120
Harkai Dorina – Felföldi Péter - A pilóta nélküli légi járművek alkalmazási lehetőségei a közszolgálatban	130
Fibiné Babos Barbara - Reziliencia a rendészetben	144
Szabó Lajos - Biztonságérzet és biztonság tudatosság	152
Dr. Gárdonyi Gergely - Turista a bűnügyi helyszínen.....	167
Dr. Hegyaljai Mátyás - Nigériai bűnözés Olaszországban - rendészeti válaszok	174
Dr. Molnár Ákos - Piactisztítás és innováció	182
A turizmus aktuális kérdései, fenntartható turizmus	188
Sütő Attila - A turizmus szektor magyarországi éghajlati sérülékenységvizsgálatának módszertani keretei és a vízparti üdülturizmus példája	189
Dr. Czira Tamás – Fejes Lilian - Nemzetközi klímamodell adatbázisok hasznosíthatósága a turizmus szektor éghajlati kitettségének vizsgálatában, hazai és nemzetközi összehasonlításban... 200	
Dr. Varga Zoltán - Molnárné Csákvári Tímea - Fenntartható turizmus	210
Karakasné Dr. Morvay Klára – Dr. Erdélyi Éva - Az élelmiszer, mint veszélyes hulladék..... 220	
Kemény Kitti – Karakasné Dr. Morvay Klára - Fenntartható megoldások iránti kereslet és kínálat változása a rendezvény szervezésben	232
Dr. Rodek Nóra – Jakab Bálint – Marton Zsuzsanna – Dr. Ernszt Ildikó - CSR szemléletű vezetés és a szállodai minőségmenedzsment kapcsolata	241

Jakab Bálint – Dr. Harshavardhan Reddy Kummitha – Dr. Rodek Nóra - Minőségi szállodákhoz minőségi minősítő rendszerek	249
Dr. Kovács Szilvia – Kovács Fanni – Dr. Péter Erzsébet - A hazai kisállatturizmus jelenlegi helyzetének felmérése állattartók körében	257
Dr. Kovács Szilvia – Kovács Fanni – Dr. Péter Erzsébet - Állatbarát szálláshelyek felmérése a Balaton térségében	266
Komáromy Márk - Az önkéntes egészségpénztárak egészségturizmusban rejlő lehetőségei	273
Dr. Németh Kornél – Dr. Péter Erzsébet - Klímaváltozás hatásai a mindennapokra és a szabadidőeltöltési szokásokra.....	279
Dr. Péter Erzsébet – Dr. Németh Kornél – Lelkóné Tollár Ildikó – Dr. Keller Krisztina – Dr. Tóth-Kaszás Nikoletta - Ahol megelevenednek a mesék – A TELE-KA-LAND Mesepark hálózat látogatói értékelése	288
Göllény-Kovács Nikolett – Dr. Péter Erzsébet – Katona Andrea - Jövedelem-kockázat kezelése egyes dunántúli vállalkozások esetén	301
Pásztor Márta Zsuzsanna – Pető István – Béres-Virág Ágnes - TDM szervezetek a web 2.0 világában	307
Dr. Péter Erzsébet – Dr. Németh Kornél – Göllény-Kovács Nikoletta – Katona Andrea – Lelkóné Tollár Ildikó - Kockázatesztelés fogyasztói szemmel -utazáshoz kapcsolódó prevenció magatartás.....	315
A turizmusbiztonság aktuális kérdései	324
Dr. habil. Christián László – Thieme-Eső Milan - Az újraértelmezett biztonság hatása a szállodák védelmére	325
Dr. Ritecz György - Turizmus és a terrorizmus az újabb számok tükrében	332
Dr. Németh József – dr. Tokodi Panna - A turizmus és az egészségügyi biztonság összefüggései	341
Dr. Mátyás Szabolcs - Ankara turizmusbiztonsága egy utazó rendőrtiszt szemszögéből	350
Sebesi Petra – Oláh Péter Károly - Az online utazási iroda elméleti definíciójának hazai kutatása	360
Jamrik Péter–Mentőöv - vízbiztonsági prevenció program a balatoni turizmus fejlesztése érdekében	371
Dr. Péter Erzsébet – Dr. Németh Kornél - Posztolás veszélyei a turizmusban – Mennyit ér egy Like?.....	385
IT Security, IT in Tourism	393
Dr. Orbán József - Deep Learning for the Tourism Safety and Security	394
Kulcsár Dániel – Dr. Skrop Adrienn † - Dr. Jaskó Szilárd – Face Recognition in The Service of Tourism Security	402
Hiezl Kitti – Dr. Gyurácz-Németh Petra – Privacy preferences of Gen Z in technology-based service use	407

Tourism and Security	414
Dr. Raffay – Danyi Ágnes – Dr. Banász Zsuzsanna – Péter Alexandra – Local People’s and Second Home Owners’ Opinion on Calmness and Public Safety as Settlement Characteristics and as Impacts of Tourism in the Balaton Region.....	415
Hager Chaker – Dr. Ásványi Katalin - CSR values and activities of Green Hotels in Hungary.....	428
Dr. Kovács István - The Hungarian Formula One Grand Prix and the prostitution in Mogyoród....	439
Szabó László András - Tourism and security. Development and balance.....	451
Marton Zsuzsanna – Dr. Ernszt Ildikó – Women on Tour – Safety and Security in the Focus... 	458
Marton Zsuzsanna – Dr. Ernszt Ildikó – Dr. Birkner Zoltán - Destroying General Health Condition on Holiday – Tourism Safety Perspectives.....	466
Dr. Ernszt Ildikó – Marton Zsuzsanna – Dr. Rodek Nóra - The Safety and Security Issues of Overtourism.....	474
Katona Andrea – Göllény-Kovács Nikoletta – Dr. Németh Kornél – Dr. Péter Erzsébet - Data Security and the Transformation of Employee Roles in the Fourth Industrial Revolution	483

Előszó

A világban zajló negatív események hatására a turisztikai iparág szereplői egyre több, a korábbiakban soha nem tapasztalt kihívásokkal találják magukat szemben. A biztonság megteremtése és fenntartása kulcsfontosságú feladatként jelenik meg a szektorban, melynek tudományos, empirikus kutatásokon alapuló vizsgálata nélkülözhetetlen. Ezen indítatásból immáron negyedik alkalommal került megrendezésre a Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusza, a Kanizsa Felsőoktatásáért Alapítvány, a Magyar Turisztikai Ügynökség, a Rendőrség Tudományos Tanácsa, a Magyar Rendészettudományi Társaság, az MTA Veszprémi Területi Bizottság Kommunikációs Munkabizottsága és az MTA CSFK Földrajztudományi Intézete közös szervezésében a „Turizmus és Biztonság” elnevezésű nemzetközi tudományos konferencia 2019. december 3-án.

A biztonság megteremtése vagy éppen fenntartása kulcsfontosságú feladatként jelenik meg a szektorban, melynek tudományos, empirikus kutatásokon alapuló vizsgálata nélkülözhetetlen. Fontos, hogy napjaink sokasodó kihívásaira tudományosan is megalapozott gyakorlati válaszokat adhassunk. A rendezvény előadói és látogatói számadatai, a tárgyalt témakörök évről-évre való bővülése, a témában megjelent minőségi publikációk egyre nagyobb rangra emelik az eseményt és fókuszba helyezik a témakör jelentőségét, fontosságát. A 2019. évi konferencia délelőtti programjának plenáris előadásai jogi, kormányzati, szolgáltatói, rendészeti szervek nézőpontjából közelítették meg a turizmusbiztonság témakörét, ahol 6 előadást hallhattak a résztvevők. A rendezvény délután szekcióülésekkel folytatódott, mely során négy magyar és két nemzetközi, angol nyelvű szekcióban közel 70 előadás hangzott el a következő témakörökben: új kihívások a rendészettudomány területén; a turizmusbiztonság aktuális kérdései; a turizmus aktuális kérdései, fenntartható turizmus; korszerű információs technológiák és kapcsolódó biztonsági kérdések szerepe, jelentősége a turizmusban.

A minden év december első hetében megrendezésre kerülő esemény előadói névsora, a lefedett témakörök folyamatosan színesedtek az elmúlt évek során, így elmondható, hogy a rendezvény mára a szűkebb és a tágabb témakörrel foglalkozó szakemberek fontos találkozási pontjává nőtte ki magát.

Nagykanizsa, 2020. április 16.

Dr. Németh Kornél
A Konferencia Szervező Bizottságának Elnöke
Intézetigazgató, egyetemi docens
Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz
Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

Új kihívások a rendszertudomány területén I.

A rendészettudomány XXI. századi kihívásai

Prof. Dr. Sallai János

*tanszékvezető egyetemi tanár – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
Budapest 1083, Üllői út 82.*

e-mail cím: sallai.janos@uni-nke.hu

A modern rendészet létrejött a XIX. század közepére tehető, amelyet követően folyamatosan jelen volt a rendészet tudományos igényű művelése. Ennek a folyamatnak a részeként a rendészet művelői több civil társaságot, folyóiratot hoztak létre, megvalósult a rendészettudomány egyetemi szintű művelése, majd 2012-ben az akkreditációja. Az NKE befogadta a Rendészettudományi Kart, Rendészetelméleti tanszéket hoztak létre, majd a MAB akkreditálta a Rendészeti Doktori Iskolát. Az elkövetkezendő időszak legnagyobb rendészettudományi kihívásai: a Rendészettudományi Szaklexikon kiadása, a szakirodalom bővítése, nemzetközi életben a magyar rendészettudományi eredmények közzététele, a rendészettudomány etablációjának megerősítése.

Kulcsszavak: rendészettudomány, akkreditáció, lexikon

A modern rendészet létrejött a XIX. század közepére tehető, amelyet követően folyamatosan jelen volt a rendészet tudományos igényű művelése. Ennek a folyamatnak a részeként a rendészet művelői több civil társaságot, folyóiratot hoztak létre, megvalósult a rendészettudomány egyetemi szintű művelése, majd 2012-ben az akkreditációja. Az NKE befogadta a Rendészettudományi Kart, Rendészetelméleti Tanszéket hoztak létre, majd a MAB akkreditálta a Rendészettudományi Doktori Iskolát. Az elkövetkezendő időszak legnagyobb rendészettudományi kihívásai: a Rendészettudományi Szaklexikon kiadása, a szakirodalom bővítése, nemzetközi életben a magyar rendészettudományi eredmények közzététele, a rendészettudomány etablációjának megerősítése.

Fridrich Ratzel óta tudjuk, hogy „Az állam egy marék talaj, egy marék vér és a kettő együttélését biztosító és fenntartó szervezet.” A rendészet egyik legfőbb feladata pedig nem más, mint az állam előfeltételeinek biztosítása. Ennek teljesítése korszakonként más-más kihívást jelent a rendészet végrehajtói számára. Ennek fő oka, hogy a biztonság fogalma, tartalma is korszakonként eltérő jelleget ölt magára. A hidegháború időszakában egyértelműen mindenki a biztonság szó hallatán a katonai biztonságra gondolt, mint az, az akkori katonai főiskolákon, akadémián is a szakmai közhangulatot eluralta.

A bilaterális világ felbomlásával párhuzamosan, a globalizáció folyamata, az adatátviteli forradalom teret nyert, amely teljesen új kihívásokkal ismertette meg a Föld lakóit. Az előbbi folyamatokkal szinte hasonló időszakban lezajló magyarországi rendszerváltás eredményeként vagy következményeként, a magyar állampolgárok a katonai biztonság kapcsán a harmadik világháború fenyegetettsége helyett megtapasztalhatták munkahelyük elvesztését, a vasfüggöny lebontása, a világútlevél bevezetését követően az utazás szabadsága pedig egy sor új, a személyeket közvetlenül érintő biztonsági kihívást hozott, így a jog, a szociális helyzet, az élelmiszer, az utazás biztonsága napi kockázati tényezőkké váltak.

Miután a globalizáció, az adatátviteli forradalom, és a közlekedés kiugró fejlődése, a közlekedési eszközök ugrásszerű elterjedése a világban a turizmus robbanásszerű fejlődéséhez vezetett, és mára egyértelműen a globalizáció nyertese közé emelkedett, a kihívások, kockázatok és biztonság területén is a turizmus új jelentős szereplővé vált.

A XX.-XXI. század a világháborúk, forradalmak, természeti katasztrófák, és a migráció a biztonság fogalmát folyamatosan alakították, ugyanakkor rendelkezünk egy olyan biztonság fogalommal, amely ma is időszerű és alkalmazható, továbbá elvezet a rendészet fogalom értelmezéséhez és a jövő rendészeti kihívásainak megfogalmazásához. A rend, rendészet, veszély, biztonság értelmezéshez visszanyúltam Tóth József műveihez, aki a rendészet kezdetét – hasonlóan tudós társainak e témában megfogalmazott gondolataihoz – a görög „*politia*” szóhoz datálta, és a történeti fejlődésben a francia, német vonulatot tartotta meghatározónak. A rendészetről folyó viták eredményeként megállapította, hogy a rendészet feladata a közrend, közbiztonság megóvása és a veszély elhárítása. Ez a nemzeti szocialista államban kiegészül „pozitív, politikai, népjóléti feladatkörökkel.”¹ A szerző szerint, a közbiztonság a biztonság fogalomból fejlődött ki, melyhez segítségül a német „*rendészettudomány*”-ban található, már korábban **1917-től használt, biztonság definíciót** használja. Ez alapján a biztonság alatt „*a veszélyektől és háborítástól való mentesség értendő.*”² (A fogalom forrása 1917, amely akár ma is elhangozhatna, sőt vannak biztonságpolitikusok, akik ma is használják ezt a megfogalmazást.) Tóth véleménye, hogy a közbiztonság alapját a közérdek képezi. A közrend fogalmának bemutatásakor az ókori görög bölcsek megalapításaihoz nyúlt vissza. Így Püthagorasz szerint „*a dolgok rendje a szellemre vezetendő vissza*”, míg Cicero felfogása megfogalmazásában a „*rend alatt a dolgoknak – a nekik megfelelő helyen való – összeállítása, együttléte értendő.*”³ Összegzésként a szerző a következő felfogást tarja elfogadhatónak: „*a rend a különbözőségi elemeknek térben, időben és kauzalitásban való meghatározott együttléte, összefüggése.*”⁴ A rend kapcsán Tóth, Robert von Mohlra hivatkozva írta, hogy a rend nélkülözhetetlen emberi igény, és az a véleménye, hogy ez hozta létre a rendészetet. Tóth szerint a rend fogalmából alakult ki a közrend, amely azonban nem egyszerűen a közre való applikációt jelenti. Otto Mayer német jogtudósra hivatkozva a „*közrend, a közösségnek olyan helyzete, állapota, amelynél a társadalmi értékek, a lehetőség adta korlátok között, minden károsítástól mentesen maradnak.*”⁵ Későbbiekben Tóth a **veszély** fogalmát tárgyalja, melyben részletesen kitér a rendészeti veszélyre. Itt ismét Lorenz von Stein gondolata jön elő, aki nem minden veszélyben látott egyben rendészeti veszélyt is. Stein szerint az egyes emberek akarata folytán az egész veszélyeztetése a rendészeti veszély, melyet Tóth kiegészített a közbiztonság közrend veszélyeztetésével.⁶ Összegezve a „*veszély az az állapot, amely káros következmények lehetőségét feltételezi.*”⁷ Itt a szerző a veszélyeket a következőként osztályozta:

1 Tóth József: Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban. Szent János Nyomda. Eger, 1938. 41. o.

2 Karl Rasce: Der Polizeibegriff im preussischen Recht. kn. Menden 1917 34. o.

3 Tóth József: Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban. Szent János Nyomda. Eger, 1938. 48. o.

4 Uo. 50. o.

5 Uo. 54. o.

6 Uo. 60–61. o.

7 Uo. 63. o.

- a) absztrakt vagy potenciális veszély (elvontan, eshetőleg bekövetkező veszély),
- b) konkrét vagy aktuális veszély (valóságban ténylegesen bekövetkező veszély),
- c) putatív veszély (valóságban nem létezik, a rendészeti szervezetek vélelmezésén alapuló veszély).

A veszélyek osztályozására nagyon jó példát⁸ említ a szerző, mégpedig a színházakban a dohányzás tiltását, amely a rendészeti szervezetek vélelmezésén alapuló veszélyforrásként jelentkezik. Ha valaki dohányzik, az még nem jelent veszélyt, csak absztrakt veszélyt feltételezhet, de azonnal konkrét veszélyforrássá válik, ha meggyullad általa a függöny vagy valami más éghető anyag a színházban.

A veszély fogalmát elemezve jól kitapintható, hogy a veszély egyszer lehet még nem létező, de ártalmas vagy káros jelenség, valamint lehet már jelenlévő káros következményekkel járó esemény, amely származhat az emberek gonoszságából, gondatlanságából, vagy a természet erejéből.

A veszély és rend, közrend fogalmából kiindulva megkaphatjuk a rendészet fogalmát, amely leegyszerűsítve veszély elhárítást és közrend fenntartást jelent.

A veszély skálája, akár putatív, akár absztrakt vagy konkrét, az elmúlt időszakban jelentősen kiszélesedett, az ipari forradalmak, a felgyorsult technikai, technológiai fejlődés által. Ma teljesen egyértelmű, közhelynek tűnő hogy a középkorban nem jelentett veszélyt a vasúti közlekedés, senkit sem fenyegetett, hogy elüt egy villamos, vagy metrószerelvény.

A fejlődés által kialakult új helyzetek mindig új veszélyeket hoztak magukkal, amelyek az állam, a társadalom biztonsága számára új veszélyforrásokat jelentettek. E veszélyforrások a globalizáció időszakában a teljesség igénye nélkül a következők lehetnek:

- adatokkal való visszaélés lehetősége,
- felgyorsult közlekedés, utazás,
- élet kioltására alkalmas eszközök tárának, minőségének kibővülése,
- globális felmelegedés következményei,
- internet nyújtotta lehetőségek alkalmazása,
- migráció,
- túlnépesedés,
- gazdasági életben a profit maximalizálásra való törekvés,
- föld, víz, levegőszennyezés,
- járványok,
- ásványkincsek birtoklásáért való küzdelmek,
- élelemért, vízért való harc,
- polgárháborúk, konfliktusok.

A fenti veszélyforrások mind-mind feladatot, kihívást jelentenek a jövő, a XXI. század rendésztudománya számára egy folyamatosan változó biztonsági környezetben. Így például napjainkban is jól érzékelhető, hogy veszélyforrás hogyan válik globális biztonsági kihívássá és ezáltal, hogyan befolyásolja a turizmus résztvevőit. Ezen veszélyek közül kiemelném a járványveszélyt, amely különösen gyorsan és erősen befolyásolja egyes térségek turizmusának

8 Uo. 65. o.

alakulását és kiemelt egészségügyi rendészeti intézkedések foganatosítást igényli. 2020. január hónap kiemelkedő híre a Kínában megjelent koronavírus, amely karanténba zárása érdekében Vuhán várost zárlat alá vették. A koronavírus nem tudták karanténban tartani, így az először Ázsiában, majd Európában is felütötte a fejét. Először Vuhán lokális, majd Kína kontinentális utazási szokásait bénították meg a vírussal járó egészségügyi rendészeti intézkedések és a tömegek reagálása a vírus elterjedésének egyre ismertebbé válására. A globalizáció lényege, hogy a Föld bármelyik pontján bekövetkező esemény hatással van az emberi, kereskedelmi, gazdasági, politikai kapcsolatokra. Így a koronavírus óta nagy számban csökkent a Kínából és a Kínába utazók száma. Európa és Ázsia között légi járatok maradtak, maradnak el nap mint nap. Ez azonnal hatással van a turizmusra, vendéglátásra, mert turista csoportok érkezése, indulása kerül lemondásra, halasztásra, így korábban lekötött szállodai, éttermi kapacitások szabadulnak fel, ami bevétel és beszállítók részére megrendelések kiesésével jár. A rendszert tekintetében a lokális kezelés esetén a szigorú karantén és más egészségügyi rendszabályok betartása jelentkezik kiemelt feladatként, míg az utazások terén a repülőterek, kikötők, pályaudvarok és egyéb tömegközlekedési helyszínek egészségügyi rendészeti szempontból való kontrollálása ad feladatot a rendészeti és állami szervek számára.

A globális veszélyforrások közül a teljesség igénye nélkül önkényesen kiragadva néhány nagy területet kívánok bemutatni. Így pl. az elkövetkezendő időszak egyik legnagyobb kihívása a **globális felmelegedés**, amely komoly környezeti, rendészeti, élelmiszer, vízügyi, energiaügyi, egészségügyi, mezőgazdasági és még sorolhatnánk: megannyi biztonsági kérdést vet fel, – közülük elsősorban a **víz és élelem hiányát** szeretném kiemelni, mint a globalizációval közvetetten összefüggő kihívásokat. Talán nem véletlen, hogy az elmúlt időszakban a nemzetközi közéletet és világpolitikát is tematizálta a klímaváltozás okozta kihívások egyre sürgetőbb kezelése.

A témakör és az alkalmazkodás kihívásai a gazdasági élet egyre több szereplőjénél – így a turisztikai szereplőknél is – egyre inkább előtérbe kerül⁹. A globális felmelegedés önmagában egy természetes folyamat, amelyet a Földön és a földtani szerkezetben végbemenő tektonikai mozgások, illetve a világűrbeli érkező külső hatások váltanak ki elsősorban. Mindazonáltal, az emberi tevékenység, különösen a globális piaci szintre emelkedett termelési igénynek való megfelelés által, komoly előidézőjévé és felgyorsító szereplőjévé vált a globális felmelegedésnek – az üvegházhatás magas szintű előidézése folytán. A globális felmelegedés¹⁰ ténye napjainkban már nem megkérdőjelezhető. A világ elérkezett arra a pontra, amikor az éghajlatváltozásról nem mint egy jövőbeni, az elkövetkezendő generációk sorsát, fennmaradását befolyásoló és meghatározó jelenségről beszélünk. A hőmérséklet emelkedése, a természetes jégtakarók zsugorodása, a tengerszint emelkedése, az erdőtakarók csökkenése, a biológiai sokféleség (diverzitás) szűkülése, illetve az erőforrásokért folytatott ádáz küzdelem – és még sorolhatnám – mind-mind tény, és igenis a jelenlegi generációk életének és lehetőségeinek is határt szabó jelenség. Mindezek a jelenségek már ma is hatással vannak a hétköznapijainkra. Egyik legfontosabb kincsünk az ivóvíz, napjainkban kb. 1,1 milliárd

⁹ Németh K., Péter E., Pintér G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”, Turizmus Bulletin, 18/1. p. 37-44.

¹⁰ „Kutatóintézetek felmérései alapján az elmúlt ötven évben 0,7°C-al emelkedett az átlaghőmérséklet és az előrejelzések alapján a jövőben továbbra is növekedni fog - csak ennél még gyorsabb ütemben. 2060-ra már több mint 2°C-os hőmérsékletnövekedést jósolnak, amelynek hatására a brazil őserdők, valamint Kína és Tibet erdőinek jelentős része kipusztulhat.„Forrás: Szabó Sára: CSÖKKENŐ TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK - NEMZETKÖZI KONFLIKTUSOK – KJF Szakdolgozat 2012. Budapest p. 10

emberhez nem jut el, s a világ országainak több mint egy harmada közép és magas fokú vízhiányban szenved.¹¹ Sokak szerint a XX. század az olaj évszázada volt, míg a XXI. évszázad a vízé. „Az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (United States Agency for International Development, USAID) szerint 2025-re 2,8 milliárdnál is több ember él majd ivóvízhiánnyal vagy szűkös készletekkel rendelkező térségben, amint a vízigény húsz évenként a duplájára fog növekedni.”¹² Mindez beláthatatlan folyamatokat indíthat el a Földön, főleg Afrikában és Ázsiában. Nemcsak a migrációt erősítik fel, hanem a vízért folyó küzdelem az egyes afrikai, közel-keleti és ázsiai országokban a kormányozhatóságot is veszélyeztetik majd, ami helyi, majd országos szintű, illetve országhatárt átlépő rendbontásokhoz, felkelésekhez, polgárháborúkhoz vezethet. Biztonsági szempontból további aggodalomra ad okot, hogy az említett térségek államainak többsége igen instabil és már ma is komoly konfliktus sújtotta területek. A globalizáció szelleméből adódóan kialakult verseny miatt a víz iránti ipari igények megnövekedése egyes országok, vetélytársak között is instabilitást eredményezhet, illetve egyes országok belpolitikai stabilitását is kockára tehetik. Míg korábban a víz körüli konfliktusok elsősorban területtel kapcsolatos nézeteltérési viták tárgya volt, mára és az elkövetkező időszakban a konfliktusok számának jelentős növekedésével kell számolni, azáltal hogy a víz létfontosságú forrásként a túlélés legfontosabb elemévé válik.¹³

A globális felmelegedés, – amelynek jelei jelentős csapadék, sárlavinák, árvizek, aszály formájában ma már hazánkban is tetten érhető –, illusztrikus jelenségei az északi sarkon, vagy magas hegységeinkben mára már mérhető formában érzékelhető. Így az Alpokban a gleccserek fogyása, vagy az Északi-sarkvidéken a jégtakaró olvadása kézzel tapintható. Ám ezek következményei mára már nem csak megjósolhatóak, hanem nap mint nap tetten érhető jelei mutatkoznak. Az Alpokban folyamatosan csökkenő gleccserek (amelyek nagy folyóinkat is táplálják, így pl. a Dunát is,) néhány évtizeden belül (azaz belátható időn belül) előidézhetik, hogy Európa nagy folyói esetleg minimális vízszintre esnek vissza, esetleg kiszáradhatnak. Ezen folyók¹⁴ partjain ma fontos ipari létesítmények találhatóak, amelyeknek hűtése vagy más ipari igénye igen magas vízszintet követel, így annak elmaradása (lásd: Paks atomerőmű) beláthatatlan veszélyforrásként jelentkezhet.

A jelenleg rendelkezésre álló kutatások alapján vízhiány miatt sok helyen kell majd nemzetközi konfliktusra számítani, különösen Afrikában, Ázsiában, illetve a Közel-Keleten. Több mint kétszáz folyó van a világon, amely legalább két országgal határos, és köztük találhatóak olyan országok is, mint Szíria, Egyiptom, Bahrein vagy Kuvait, amelyek legalább 80%-ban függenek a vízforrástól.¹⁵ Ugyanígy az Északi-sarkvidék lassú olvadása egy új a nyersanyagokért folyó versenyt, harcot eredményezhet, amelynek biztonsági kihívásai ma még beláthatatlan következményekkel járhatnak. Egyesült Államok, Kanada, Oroszország, Dánia és Norvégia számára az Északi sark vidéke újabb gáz, olaj és érc lelőhely lehetőségét jelenti, amelyért számos eszközzel küzdeni fognak. Ezen túl, a jégtakaró olvadása a tengerszint növekedéshez is

¹¹ 2013 a Vízügyi Együttműködés Nemzetközi Éve, Ban Ki-Moon, ENSZ Főtitkár videó üzenet (részlet).

¹² Zbigniew Brzezinski: STRATÉGIAI VÍZIO (AMERIKA ÉS A GLOBÁLIS HATALOM VÁLSÁGA) Budapest. Antall József Tudásközpont, 2013. p. 297

¹³ Fekete Katalin, Sallai János: A rendszet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban. LÉTÜNK (ÚJVIDÉK) 2018. 42-10. oldalak

¹⁴ Másik kontinenseken is hasonló problémák jelentkezhetnek. Pl. Afrikában a közel tíz országot érintő Nílus folyó, amely az elkövetkezendő évszázadban vízhozamának akár a 20%-át is elveszítheti, vagy Dél-Afrika, amelynek ivóvíz tartalékai akár 15 éven belül kiapadhatnak

¹⁵ Szabó Sára: CSÖKKENŐ TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK - NEMZETKÖZI KONFLIKTUSOK – Szakdolgozat, 2012. Budapest p. 12.

vezet, illetve további emelkedéshez fog vezetni, amely a part menti városok számára jelent veszélyforrásokat, akár azok elköltöztetése is előbb vagy utóbb szóba kerülhet, ami az adott államokat újabb próbák elé állítja. Elgondolkodtató, hogy egy tengerparti település, vagy város védelmének újragondolása, vagy esetleges evakuációja mennyi rendészeti kérdést vet fel. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az éghajlatváltozásnak vannak előnyei is, amelyek között említhetők a fokozatosan hajózhatóvá váló tengeri útvonalak, főleg északon. S bár a jövőre tekintve ez tovább javulhat, a nemzetközi konfliktusok szempontjából azonban egy újabb vita forrása lehet, hogy szinte még meg sem nyíltak az északi átjárók, az azokkal határos nagyhatalmak már azonnal követelték kizárólagos jogukat felettük.¹⁶

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének jelentései alapján a feltárt édesvíz készlet 20%-át az ipar, míg a 70%-át a mezőgazdaság emészti föl,¹⁷ amely egyben át is vezet az élelemhiány veszélyéhez. A globális felmelegedés szélsőséges időjárás viszonyok gyakorivá válásával jár együtt, amelynek hatására már ma is elhúzódó aszályokat, többszörösére növekedett csapadékmennyiséget, illetve korábban nem tapasztalt szélviharokat tapasztalunk. A szárazság vagy áradások miatt művelhetetlenné váló talaj következményeképpen az emberiség élettere beszűkül. A növények természetes körülményei megváltoznak, és még ha jó esetben képesek is alkalmazkodni, mindenféleképpen komoly terméskiesési ciklusokkal kell számolni, ami miatt az élelemtermelés komoly veszélybe kerülhet, és globális élelemhiány léphet fel. Az élelmiszerek ára pedig fenntarthatatlanul emelkedni fog.

A globalizáció, amelynek vannak pozitív hatásai, jelenségei is (pl. a turizmus elterjedése, tömegtermékekhez való hozzáférés elérhetősége, orvostudomány fejlődése, internet stb.) sok olyan jelenséggel is jár, amely a világ valamennyi térségében naponta, sőt kisebb időegységekben is kifejezhetően szedi az áldozatát. Ezek egyike a **drog** forgalmazásának és fogyasztásának világméretű elterjedése, illetve a terjesztés internet segítségével való megszervezése. Azzal, hogy a globalizáció során a nemzetállamok érdekérvényesítése, befolyása csökken a határellenőrzés fenntartásában, (mert a határok elválasztó-szűrő szerepe a turizmus, és az áruk szabad áramlásának elterjedése folyamán csökken) ezáltal a drogot forgalmazók lehetőségei kiszélesednek, amely hozzájárulhat, a növekvő elszegényedéshez, s így a kiszolgáltatottak számának emelkedéséhez, akiket a drog forgalmazásához fel tudnak használni. A drog globális elterjedéséhez nagyban hozzájárul, hogy a világon mindenütt van egy fogyasztói réteg, amely a drog iránti igényeket újra termeli. A drog világszintű terjesztését, kereskedelmét elősegítik az adatátviteli forradalom eredményeként mindennapjainkat segítő mobiltelefonok, az internet és más elektronikus eszközök, amelyek eredményeként a forgalmazók megszervezik a szállítás és eladás útját,- és sok esetben a felhasználóhoz úgy jut el a drog, hogy nem is érintkezik a drog dilerrel. Jelenleg a világtérképen jól ismert drog szállítási és csempész útvonalak vannak, mivel azonban a drog nagyon jó üzlet, az ellene folytatott küzdelem a XXI. században előreláthatólag nem ér véget, hanem továbbra is a világ összes államának jelentős rendészeti, orvosi, és társadalmi kihívást jelent.

Már a globális felmelegedés kifejtésénél is felmerült az **Északi-sarkért folytatott harc** determináns oka: az **energia**. Az energiától való nemzetközi függésre számtalan példát említhetünk, (lásd Magyarország, Ukrajna, az Európai Unió tagállamai, Kína¹⁸, stb.), hiszen

¹⁶ Fekete Katalin, Sallai János: A rendszet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban. LÉTÜNK (ÚJVIDÉK) 2018. 42-10. oldalak.

¹⁷ FAO aquastat, <http://earthtrends.wri.org>

¹⁸ Kína olajszükségletét majd 100 %-ban importálni kénytelen.

Földünk valamennyi országa jelentős mértékben függ tőle. Nem véletlen, hogy a világkereskedelem legnagyobb tételét az energiahordozók jelentik.¹⁹ Az energiapolitika ez által a nemzetközi politika egyik fő irányadója, amely mentén az adott ország geopolitikája is meghatározódik. Az energiaellátás globalizációja következményeképpen a világgazdaság rendkívül érzékenyen reagál a piac legkisebb változásaira. Az 1973-as olajválság az egész világon komoly gazdasági és pénzügyi válsággá gyűrűzött, de említendő példaként Ukrajna kül- és gazdasági kapcsolata Oroszországgal; a jelenlegi ukrán-orosz válság során az Európai Unió energiaellátása is veszélybe került. Napjainkban egyértelművé vált, hogy a jelentős gazdasági növekedést (konjunktúrát) diktáló Kína komoly energia éhségben szenved, mivel pl. olaj vagy gáz szükségletének több, mint 90%-át külföldről szerzi be. Az is világossá vált, hogy a Földön a geopolitikai küzdelmen belül az egyik legfontosabb terület az energiaforrásokért folyó hatalmi harc. Ez a kérdéskör a mai nemzetközi politika egyik nagy meghatározó eleme, amely a környezetpolitikai viták mélyén, és a katonai-biztonsági stratégiák megfontolásában is húzódik. Mindebből egyértelműen következik, hogy a globalizációban meghatározó szerepet játszó centrum térségek, illetve az oda törekvő Kína és India gazdasági szerepét, befolyását maximálisan meghatározza energia forrásainak megléte, illetve annak nem léte. Bár Kína leszögezte, hogy nincsenek expanziós törekvései, ugyanakkor több jelenség is ellentmond ennek. Kínaiak milliói élnek Kínával szomszédos országban, pl. Oroszország szibériai területein, Délkelet-Ázsiában, stb. Figyelemre méltónak tartom Nagy László elemzését, amely szerint: *„A területszerzés szempontjából az északi és a nyugati irány (vagyis Oroszország és Kazahsztán) egyértelműen kívánatosabb és kedvezőbb Peking szempontjából, mint a Dél felé, Indokína, vagy akár India felé irányuló terjeszkedés. Délen ugyanis ugyanazzal a problémával küszködnek, amellyel maga Kína is: sok az ember, kevés a föld, a terület. Északon viszont ott terül el a majdnem lakatlan, hatalmas térség a maga szinte kimeríthetetlen ásványkincseivel, amelyekre Kínának oly nagy szüksége van. Meg a Bajkál hatalmas ivóvíztartaléka, amelyre Kínának hamarosan az olajnál is nagyobb szüksége lesz.”*²⁰ Úgy gondolom, a világon beláthatatlan folyamatokat indíthatna el Kína, ha energia éhségének kielégítését összekötné expanziós²¹ tevékenységgel. De a fokozódó gazdasági versenyben, a történelmi tapasztalatokat ne vessük el. Ugyanakkor meg kell említeni (ellenpéldaként) az Európai Uniót, amelynek szintén szüksége van energiára, amelyet megvásárol, és fel sem merülnek az energia igények kielégítésére az EU politikai döntéshozóinál expanziós elképzelések.²²

Nem kifejezetten a globalizáció hozta létre, de kétségtelen, hogy a globalizáció és a kétpólusú világ felbomlása katalizátorként hatott a **terrorizmus** világméretű elterjedéséhez, jelenlétéhez. A leginkább nyugati értékek, ideológiák (sok esetben erőszakos) terjedése és ráerőltetése más kultúrákra illetve az expanziós tevékenységek - nem meglepő módon - nem mindig találtak örömteli fogadtatásra. Az ellenállás különböző formákat öltött és ölt, amelynek radikális elfajulását sok esetben terrorizmusként értékelünk. Továbbá akár a terrorizmusig

¹⁹ Vajda György: Az energiaellátás és a globalizáció, Magyar Tudomány, 2005. <http://www.matud.iif.hu/05maj/13.html>

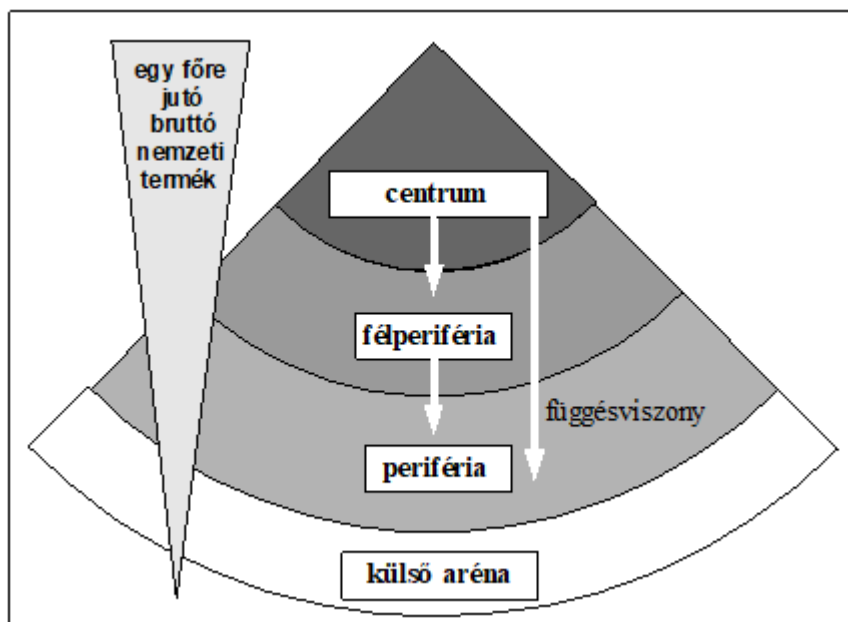
²⁰ Nagy László: NATO-OROSZORSZÁG-KÍNA: STRATÉGIAI HÁROMSZÖG. In: Felderítő Szemle, Bp. 2010. IX. évf. 3-4 sz. p. 20.

²¹ Ezzel összefüggésben nagyon figyelemre méltó az a tény, hogy a Kínai Népköztársaságban az iskolai és egyéb, nyílt forgalmazású térképek vonatkozásában él az a szabály, hogy jó néhány szibériai földrajzi megnevezés kínai megfelelőjét is fel kell tüntetni (igaz, zárójelben). Így például Vlagyivosztojk Hais-en-ven-ként szerepel, Blagovesczenszjk pedig Hai-lan-pao-ként, és így tovább, még Szahalin szigete is. Forrás: Nagy László: NATO-OROSZORSZÁG-KÍNA: STRATÉGIAI HÁROMSZÖG. In: Felderítő Szemle Bp. 2010. IX. évf. 3-4 sz. p. 20.

²² Fekete Katalin, Sallai János: A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban. LÉTÜNK (ÚJVIDÉK) 2018. 42-10. oldalak.

elfajuló indulatokat egyaránt táplálta a globalizált társadalom és gazdaság egyenlőtlen arányú fejlődése, amely egyes térségek további elszegényedéséhez vezetett, míg más térségeket jelentős gazdasági és politikai hatalmi fölényhez juttatott. Mindehhez az adatátviteli forradalom eredményei, (mobil, internet, pénzügyi lehetősége) valamint az utazás szabadsága nagymértékben hozzájárult a terrorcselekmények megszervezéséhez, lebonyolításához. Mivel a terrorizmusnak, és az ellene folytatott küzdelemnek kötegyeni irodalma van, ezért a részletes kifejtéstől eltekintek.

Ha a kapitalizmus alapeszméje a profittermelés, akkor a globalizációé a *profit maximalizálása*. A globalizáció és a globális piac lehetővé teszi, hogy az egyes vállalatok határokon átívelő tevékenységeiket úgy csoportosítsák, hogy az számukra a legnagyobb (gazdasági) haszonnal járjon, előnyt kovácsolva David Ricardo szabad kereskedelem és komparatív előnyök elméleteiből. Habár az angol közgazdász szerint a szabad kereskedelem hasznos a résztvevő országok gazdasági szereplői számára, mára bizonyossá vált, hogy a *szociális olló* azzal sok esetben ellentétes irányban nyílik, és egyre nagyobb kontraszt alakul ki a centrum és a periféria, a fejlett és a fejlődésben lévő területek között.

1. ábra²³

Nem meglepő módon, a gazdasági szektor szereplői arra törekednek, hogy minél kisebb ráfordítással, minél nagyobb profitra tegyenek szert. Azáltal, hogy a termékek előállításánál egyik legjelentősebb költséget jelentik a személyi (pl. munkabér, illetve az arra rakódott járulékok) kiadások, ezért a "transnational companies" (TNC-k) a termelő leányvállalataikat olyan környezetbe igyekeznek átcsoportosítani, ahol minimális bérkifizetésekért tudják alkalmazni a munkaerőt ugyanazért a termelői tevékenységért. Ilyen szempontból Ázsia, Afrika, Latin- és Dél-Amerika országai kedvező befektetési területek a nagyvállalatok számára. A minimálbérek jóval alacsonyabbak, illetve számos esetben nem fizetnek egészségügyi járulékot vagy nyugdíjjárulékot. Továbbá, a vállalatok számára kritikus szempontot jelentenek a jogi-, biztonsági-, politikai- és környezeti szabályozások. Az Európai Unió ismét reprezentatív példaként szolgál: a szigorú biztonsági és környezeti előírások a vállalatok

²³ Cséfalvay Zoltán: Gazdaságföldrajzi távoktatási tananyag. Székesfehérvár 2008. GFP. 01-00.

számára sok esetben túl nagy (anyagi) terhet és komplikációt jelentenek, ezért áthelyezik ipari termelésüket a szabályoktól jóval kötetlenebb országokba. Habár Európa számára versenyképesség- és gazdasági szempontból kedvezőtlen az ipari létesítmények áttelepítése, az unióban maradó vállalatok alkalmazottai még így is jóval biztonságosabb környezetben és magas szintű munkajogi feltételekkel rendelkeznek, a környezetvédelmi aspektusáról nem is beszélve. Ez a folyamat elmélyíti a szakadékot a centrum²⁴térségek, azaz észak és dél között, ami összeegyeztethetetlen érdekkonfliktusok eredményez. Az 1. ábrán is jól látható, hogy az egy főre jutó jövedelmek nagysága ellentétes irányú a gazdasági fejlettség szerinti besorolással. Így a centrum térségekben kiugróan magasak az egy főre jutó jövedelmek, míg a perifériális országokban igen alacsony. Ezek az ellentmondások is nagyban hozzájárulnak, generálják a globalizációellenes mozgalmakat tüntetéseket. Ezek a tüntetések sokszor erőszakos cselekményekbe csaptak, illetve csaphatnak át, amelynek következményeit megjósolni lehetetlen. Ezeknek a szerveződéseknek, tüntetéseknek a fő célja: egy új, és igazságosabb világrend megteremtése, amelynek kivitelezése egy nagyon hosszú elnyúlt folyamat lehet, aminek következménye, hogy az Észak- Dél szakadék még egy ideig tovább mélyül, ami jelentős társadalmi, szociális feszültségeket gerjeszthet a glóbuszon.

A globalizáció eddig tárgyalt kihívásai és a föld túlnépesedése, valamint a migráció nem különíthető el egymástól. A természeti, társadalmi katasztrófák, veszélyek, Észak - Dél ellentétének erősödése, továbbá az a tény, hogy földünk lakossága meghaladta a 7 milliárdot mind-mind valamilyen formában hozzájárulhat a globalizáció egyik legnagyobb kihívásához a migráció felerősödéséhez. Így szinte evidens, hogy a világtérképen jól megrajzolható migrációs főirányok a periféria térségekből a centrum térségekbe tartanak. Továbbá az északi országok magasabb életszínvonala, viszonylagosan erősebb biztonsági környezete, és előregedett társadalmi jelentős vonzó, szívó hatást gyakorolnak az ázsiai, latin-amerikai és afrikai országok népességére. Mivel (hasonlóan a terrorizmushoz) a migrációnak és a túlnépesedésnek is jelentős irodalma van, ezért e két téma fontosságát szem előtt tartva ugyan, de részletes kifejtését mellőzöm.

Alternatívák, válaszok, esetleges megoldások a globalizáció kihívásaira:

A globalizáció kihívásaira legjobb válaszok csak akkor születhetnének, ha azok globálisan megfogalmazottak lennének, és globális együttműködésen alapulnának. Természetesen a legelőnyösebb megoldások azok lennének/volnának, amelyek elsősorban a kihívásokat kiváltó okokat, motivációkat szüntetnék meg, ám ezekre pillanatnyilag kevés az esély. A gyárak, autók továbbra is füstöt ontanak, és káros anyagokat bocsátanak ki, a profitmaximalizálásra törekvő TNC-k ezután is saját érdekeiket tartják szem előtt, és nem lesznek egy igazságosabb társadalom Sancho Panzái. Amint látható a napi nemzetközi politikai közéletében az országok politikai vezetői érdekeiknek megfelelően viszonyulnak a globális felmelegedés által kialakult helyzet kezeléséhez.

Azért a helyzet nem ennyire kétségbeejtő. Hiszem, hogy stratégiai gondolkodásmóddal, jó helyzetelemzéssel meg lehet találni a globalizáció kihívásaira, azok kezelésére is a válaszokat. Ezek között is a rendészeti területen elsőként a nemzetközi együttműködés jelenlegi változatának megújítását helyezném előtérbe. Például az INTERPOL esetében (amely a múlt

²⁴ **Centrum**, - jellemzői: a kapitalista gazdaság legfontosabb elemeinek, a tőkének, a technikai és társadalmi tudásnak az akkumulációja és koncentrációja, az erős területi expanzió, a gazdasági hatalom és anyagi jólét, valamint az a képesség, hogy **gazdaságilag függőviszonyban tartja** a világ gazdaság többi régióit.

évszázad első negyedének szülötte) még jobban figyelembe kellene venni az adatátviteli forradalom által kialakult kiber tér nyújtotta előnyöket. Globális, kontinentális és regionális szinten is hatékonyabb rendészeti képzést kellene folytatni. Amennyiben a nemzetközi szervezetek a bűnözésben, az ember-, drog- és fegyverkereskedelemben növekvő haszonszerzést észlelnek, akkor ezzel arányban a nemzetállamoknak is arányosan többet kellene fordítaniuk a rendészet témájú kutatások, képzések és a végrehajtás finanszírozására. Erősebb állam, és hatékonyabb civil szervezetek összefogásával kiküszöbölhető és csökkenthető a globalizáció által leselkedő globális veszélyek hatásai.²⁵

Végezetül egy idevágó idézettel zárom a publikációt. „*A biztonsági szakembereknek máról holnapra azzal kellett szembesülniük, hogy míg régebben egy vagy néhány országon belül kellett bűncselekményeket és azok elkövetőit felderíteniük, addig a bűnözés egypár éven belül annyira átalakult, hogy a bűnelkövetők nem különülnek el az állampolgárok többségétől, hanem köztük és velük együtt élnek, dolgoznak. Épp ezért a rizikó a korábbinál diffúzabbá vált. Ez viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy a jelenlegi kockázatok kevésbé veszélyesek az eddigieknél. Ellenkezőleg! Épp ezért a bűnözéskontroll az utóbbi évtizedekben, mind nemzeti, mind nemzetközi vonatkozásokban gyökeresen új kihívásokkal szembesült.*”²⁶

Felhasznált irodalom:

- Bernek Ágnes: A globális világpolitikai földrajza. Budapest 2005.
- Bukovics István: A természeti és civilizációs katasztrófák elleni védekezés rendészettudományi szempontú elemzése. Előtanulmány az átfogó Rendészeti Stratégia társadalmi vitájához. Budapest, 2008.
- Cséfalvay Zoltán: Globalizáció 1.0, 2.0. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 2004.
- Deák Péter: A globalizáció új erőszakformái. http://publikon.hu/application/essay/297_1.pdf
- Fekete Katalin, Sallai János: A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban. LÉTÜNK (ÚJVIDÉK) 2018. 42-10. oldalak.
- Finszter Géza: A globalizáció hatása és bűnözés-prognózis Magyarországon 2020-ig c. kutatói jelentés. Bp. kn. én. p. 114.
- Fórizs Sándor: „Rendészeti kihívások – németországi válaszok”. Konferencia előadás anyaga. Pécs 2013.
- Földes Gy.-Inotai A.: A globalizáció kihívásai és Magyarország. Napvilág Kiadó, 2003.
- Gyórfy Dóra: Globális kihívások és nemzetgazdasági alkalmazkodás. In: Közgazdasági Szemle, LIII. évf., 2006. június p. 540–559.
- Hautzinger Zoltán: A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egység, 75 p.
- Hegyaljai Mátyás: Az Europol új jogi alapja. Konferencia előadás anyaga Pécs 2013.
- <http://globalizacio.lap.hu/>
- Karl Rasce: Der Polizeibegriff im heutigen preussischen Recht. Kn. Menden 1917.

²⁵ Fekete Katalin, Sallai János: A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban. LÉTÜNK (ÚJVIDÉK) 2018. 42-10. oldalak.

²⁶ Finszter Géza kutatási jelentése: A globalizáció hatása és bűnözés-prognózis Magyarországon 2020-ig c. kutatási témában, <http://www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/finsztergezajelentes13.pdf> letöltve 2014. június 12.

- Kónya Csaba: Terrorizmus – biztonság a globalizáció tükrében. Korunk, 2005. Augusztus p. 1-5.
- Lukács Gábor: A külföldi tőke és az állami szuverenitás kapcsolata a globalizálódó világgazdaságban – elmélet és empiria. Ph. D. értekezés. Bp. 2003. p. 209.
- Németh K., Péter E., Pintér G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”. Turizmus Bulletin, 18/1. p. 37-44.
- Népszabadság (2001): Az antiglobalizáció paradoxonja. Guy Verhofstadt belga miniszterelnök nyílt levele, Népszabadság. 2001. szeptember 26.
- Ritecz György: Kockázatelemzés, mint a kihívások megismerésének alapja. Konferencia előadás anyaga. Pécs 2013.
- Robert Reich (1991): The Work of Nations. Alfred A. Knopf, New York.
- Sallai János: A globalizáció egyik legnagyobb biztonsági kihívása: a felmelegedés. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok "A biztonság rendészettudományi dimenziói - változások és hatások" című tudományos konferenciáról. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, (2012) 207-211. oldalak.
- Sallai János: A globalizáció rendészeti kihívásai. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok "A változó rendészet aktuális kihívásai" című tudományos konferenciáról. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, (2013) 37-41.
- Sallai János: A rendészet kihívásai napjainkban. HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA 1-2 sz. 2015. sz. 135-138. oldalak.
- Szabó Sára: CSÖKKENŐ TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK - NEMZETKÖZI KONFLIKTUSOK – KJF Szakdolgozat. 2012. Budapest.
- Teke András: A változásokkal összefüggő kihívások kezelésének tipizálható problematikája korunk rendészetében. Konferencia előadás anyaga. Pécs 2013.
- Tóth József: Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban. Szent János Nyomda. Eger, 1938.
- Varga János (2008): A schengeni eszme uniós biztonsági rendszerré válásának kiteljesedése és távlatai. Zbornik z medzinárodnejvedeckejkonferencie. PostavenieSchengenskéhoacquis v systémeopolitikEurópskychspoločenstiev. 77-89. oldal. Bratislava, 2008.
- Világgazdasági Kutatóintézet (2007): A gazdasági biztonságot befolyásoló egyéb (soft) tényezők. A globális gazdaság és nemzetállamok közötti ellentmondások (nemzetbiztonság). Budapest 2007 Világgazdasági Kutatóintézet. p.9.
- Zbigniew Brzezinski: Stratégiai vízió (Amerika és a globális hatalom válsága). Budapest. Antall József Tudásközpont, 2013. p. 297.

A szervezeti kultúra vezetői befolyásolásának elmélete és gyakorlata

Dr. Kovács Gábor

*egyetemi tanár – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Rendészeti
Vezetéstudományi Tanszék Tanszékvezető
Budapest 1083, Ludovika tér 2.
e-mail cím: kovacs.gabor@uni-nke.hu*

A szervezetek vezetése rendkívül összetett és bonyolult feladat. Minden szervezet célja az eredményes működési rendszer kialakítása, amelyben nem elhanyagolható tényezőként szerepel az adott szervezet szervezeti kultúrájának tanulmányozása, befolyásolása és fejlesztése. A szervezeti kultúra látható és láthatatlan összetevőkkel bír. A vezetéselmélet tudományában is jártas, sikeres vezető jellemzője, hogy tudatosan ismeri és alkalmazza azokat a szakmai fogásokat és módszereket, amelyek szükségesek a szervezetek szervezeti kultúrájának befolyásolásához, annak további hatékony fejlesztéséhez.

A tanulmány röviden összefoglalja a szervezeti kultúrákkal kapcsolatos elméleti ismereteket, majd ezt követően olyan jó gyakorlatokat ismertet, amelyeket az olvasók a vezetői munkájuk során kiválóan kamatoztathatnak a napi vezetői gyakorlatuk során.

Kulcsszavak: szervezeti kultúra, sikeres vezető, szervezetfejlesztés, jó vezetői gyakorlatok, turizmus

1. Bevezetés

„A szervezeti kultúra nem más, mint a szervezet tagjai által elfogadott, közösen értelmezett előfeltevések, hiedelmek, értékek és meggyőződések rendszere” (Bakacsi, 2011). A szervezeti kultúra rendkívül nagy hatást gyakorol a szervezetek belső működésére. Nagyon fontos, hogy az adott szervezet vezetése és tagjai világos, egyértelmű, szilárd alapokon nyugvó és támogató szervezeti kultúrát hozzanak létre és közvetítsenek, amelynek jellemző sajátossága, hogy azt a szervezeten belül mindenkinek meg kell ismerni és be kell tartani.

Kimutatható a szoros kapcsolat a szervezeti kultúra és a szervezet eredményessége között, ez a kapocs a szervezeti stratégia. A szervezeti eredményesség akkor előremutató, ha a szervezeti kultúra összhangban áll a szervezet stratégiájával.

A szervezeti kultúra a szervezeti vezető előtt csak részlegesen jelenik meg. Amennyiben a szervezeti kultúrát egy jéghegyhez hasonlítjuk, akkor a kultúra látható megjelenési formái és jellemzői nyilvánvalóak mindenki számára, így természetesen a vezető számára is. A látható jelek a szimbólumok, jelképek használata, az öltözködés, a külső megjelenés, a különböző ceremóniák és szertartások rendszere, a szervezetben alkalmazott nyelvezet és szakzsargon.

A szervezeti kultúra feltételezett jellemzői és a vezető által nem ismert megjelenési formák általában rejtve maradnak a vezető előtt. Vezetői kihívás az, hogy a vezető elől elrejtett szervezeti kultúrához tartozó megjelenési formákról és jellemzőkről, valamint a feltételezett jellemzőkről a vezető információkat szerezzen. Ezek a vezető által nem látható, de érzékelhető rejtett elemek, főleg a szervezeten belül keringő történetekben, sztorikban, legendákban és mítoszokban testesülnek meg.

Amennyiben a szervezeti kultúra vizsgálatára kerül sor, akkor megállapítható az, hogy a szervezeti kultúra megjelenése nagymértékben összefügg a szervezet környezetével. (Kovács, 2018) Mint ismert, a turizmusban résztvevő szervezetek is – mint bármely szervezet – a szervezet környezetéből szerzik az erőforrásaikat, a működési célok és a működési feladatok, a környezet által kerülnek meghatározásra. Minden szervezetben egy átalakítási folyamat megy végbe, ahol a szervezet működéséhez a környezetéből felveszi az erőforrásokat. Amennyiben a szervezet bemeneti oldalát – az erőforrások szempontjából – vizsgáljuk, akkor alapvetően három tényezővel számolhatunk. A humán szféra képezi mindazokat az emberi erőforrásokat, amelyek szükségesek a szervezet működéséhez. Már a képzésben a felkészítések során, a gyakorlatok alkalmával is a humán erőforrás optimális elosztására kell törekedni. (Ambrusz, 2016)

Nagyon fontos, hogy a szervezet tagjai az állandóságot képviseljék, hiszen ezeknek a tagoknak a munkáján és tevékenységén keresztül épül a szervezeti kultúra, folytatódnak és fejlődnek a szervezeti kultúra összetevői. A rendvédelmi szerveknél ez az állami monopóliummal is kiegészül, amely szintén meghatározó tényezője mindennek. (Kovács, 2017)

A másik bemeneti tényező a materiális szféra, ide soroljuk mindazokat az anyagokat, eszközöket, tárgyakat, berendezéseket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a szervezet zavartalanul működjön. A materiális szféra körébe tartozó tárgyak, felszerelések, meghatározóak a szervezeti kultúra szempontjából, hiszen gondoljunk bele, hogy egy jól felszerelt modern technikai eszköz például egy ilyen paraméterekkel rendelkező szolgálati autó, mennyivel segíti az adott szervezetről kialakított előnyös kép megformálását. A harmadik bemeneti tényezőt az immateriális szféra alkotja, ez az egyik legfontosabb környezeti erőforrás. Ide tartoznak mindazok az elvek, eljárások, szabályok, szakmai fogások, az a szervezeti tudástőke, amelyek a szervezet zavartalan működéséhez szükségesek. Nem elhanyagolható, hogy mindezek a szervezet által elfogadott és kötelező normákon alapulnak, amelynek betartása és betartatása is nélkülözhetetlen. (Kovács, 2018) Nagyon fontos szervezeti kultúraforrás az emberi tudás, a szakmai ismeretek ápolása és továbbfejlesztése.

Ez a három, előzőekben ismertetett bemeneti tényező általánosan megjelenik minden szervezetben. A szervezet vezetőjének a feladata az átalakítási folyamat kezdeményezése, amely folyamatot a szervezet tagjai hajtják végre. Ennek az átalakítási folyamatnak az eredményeként jó esetben teljesülnek a szervezeti célok. Meg kell jegyezni, hogy minden szervezet csak addig működőképes, amíg a működésével valamilyen társadalmi szükségletet elégít ki. Amennyiben a szervezet működésével kapcsolatos társadalmi igény, szükséglet megszűnik, a szervezet is hanyatlásra és megszűnésre van ítélve.

A másik kimeneti összetevő a szervezeti hatékonyság, amelyet a különböző szervezeti célok teljesítésével mérünk. Akkor működik jól a szervezet, amennyiben ez a hatékonyság megvalósul, és a szervezet teljesíti a társadalmi munkamegosztásából adódó feladatait. A harmadik kimeneti elem a szervezeti működési jellemzők. Ezek alapvetően arányszámok, amelyek a működési jellemzőkben jelenítődnek meg – jól mérhetők, statisztikailag elemezhetők, értékelhetők.

Tehát megállapíthatjuk azt, hogy minden szervezet valamilyen környezetben tevékenykedik, amely meghatározza számára a működési célokat és a működési feladatokat, az elvárt kimeneti tényezőket. A szervezeti kultúra ezzel nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a szervezet

hogyan és milyen eredményességgel működik. (Horváth-Kovács, 2016) A rendészeti jellegű vezetés hasonló kérdéseivel foglalkozott publikációjában Fórizs Sándor (Fórizs, 2014).

2. Szervezeti kultúra megjelenése a szervezetekben

A szervezeti kultúra alapvetően az egyének viselkedésében ölt testet. Minden egyes munkavállaló magatartása rányomja bélyegét a szervezeti kultúrára. (Tózsér, Firdrich és Borbély, 2017) Például egy eladó, vagy ügyfélszolgálati munkatárs megjelenése, hozzáállása és segítőkészsége alapján lemérhető a szervezeti kultúra érvényesülése és megjelenése a szervezet mindennapi életében. Mivel az egyének alkotják a kis közösségeket, ezáltal ha az egyének szervezeti kultúrához való viszonya elvárt színvonalú, akkor vélhetően az egyének által alkotott szervezeti kultúra összessége is megfelel majd az elvárásoknak. Ha a sort tovább folytatjuk, akkor a munkahelyi kisközösségekből összeállított munkahelyi csoport szervezeti kultúrája is rendben lesz, hiszen a szervezeti kultúra az egyének szintjén rendben van, és a kisközösségek is rendben vannak, akkor az őket alkotó nagyobb munkacsoportok is megfelelő szervezeti kultúrával fognak rendelkezni. A munkacsoportok által alkotott nagyobb közösségek képezik a magasabb szintű szervezeti egységeket.

Tehát összegzés képen megállapíthatjuk, hogy a szervezeti kultúrát alapvetően az egyének képviselik, de leszögezhetjük azt, hogy az egyének alkotta család, a rokonság, a lakóközösség és nemzeti szinten is kimutatható a szervezeti kultúra megjelenése.

3. Vezetői feladatszabás és a vezetési kultúra közötti kapcsolat

Hogyan alakul ki a vezetői feladatszabás és a szervezeti kultúra kapcsolata?

A kialakult szervezetvezetési körülmények, a beosztottak és a vezetők közötti viszonyrendszer, a feladat struktúráltasága, a vezetői pozícióból fakadó hatalom erőssége, a vezetői beállítottság adják a vizsgálat főbb szempontrendszerét.

Amennyiben Fiedler modelljét tanulmányozzuk, megállapíthatjuk azt, hogy a vezetési rendszer, – ebből adódóan a szervezeti kultúra – akkor a legkedvezőbb, ha a vezető és beosztott közötti munkatársi viszony egymást segítő, kiegyensúlyozott és korrekt.

A feladatszabás akkor ideális, ha a feladat strukturált, a vezetői pozícióból fakadó hatalom erős és a vezetői beállítottság feladatorientált. Fidler egytől nyolcig osztályozta a különböző viszonyokat, amelyeket az egyes értékelési szempontok alapján, mátrix szerűen állapított meg.

A vezetési kultúra és a vezetési rendszer szempontjából legkedvezőtlenebb az az állapot, amikor a vezető és a beosztott közötti viszony nem kiegyensúlyozott, a végrehajtandó feladat strukturálatlan, a vezetői pozícióból fakadó hatalom gyenge és a vezetői beállítottság feladatorientált.

1. táblázat: Fiedler modellje.

Helyzet /szituáció/	Vezető beosztott viszony	Feladat strukturált-sága	Pozícióból fakadó hatalom	Vezetői beállítottság
I. legkedvezőbb	jó	strukturált	erős	feladatorientált
II.	jó	strukturált	gyenge	feladatorientált
III.	jó	strukturálatlan	erős	feladatorientált
IV.	jó	strukturálatlan	gyenge	kapcsolatorientált
V.	rossz	strukturált	erős	kapcsolatorientált
VI.	rossz	strukturált	gyenge	kapcsolatorientált
VII.	rossz	strukturálatlan	erős	kapcsolatorientált
VIII. legkedvezőtlenebb	rossz	strukturálatlan	gyenge	feladatorientált

Forrás: (Fiedler, 1980)

Amennyiben áttanulmányozzuk a táblázatot, akkor láthatjuk, a különböző szempontok mennyire határozzák meg a vezetési modell rendszerét. Vezetőként tehát törekedjünk arra, olyan szervezeti kultúrát alakítsunk ki, hogy a vezető és a beosztott közötti munkakapcsolat gördülékeny legyen, mindig strukturált feladatokat adjunk munkatársaink számára, pontosan felismerhető legyen az a feladat, amit elvárunk a munkatársunktól. Nagyon fontos az, hogy a vezetői pozícióból fakadó hatalom erős legyen, hiszen a vezető csak így tudja a munkatársai és a szervezete által elvégzett feladatot érvényre juttatni, ahhoz az erőforrásokat megszerezni.

A vezetői beállítottság rendkívül érdekes kérdés. A feladatorientált vezető és a kapcsolatorientált vezető között jelentős különbség van. Bizonyos helyzetekben a kapcsolatorientált vezető is tud sikereket elérni (jó kapcsolatai felhasználásával), de a feladatorientált vezetői beállítottság összességében hasznosabb a szervezet szempontjából. Az ilyen típusú vezetők esetében is nagyon fontos a mértéktartás és a helyzet alapos elemzése annak érdekében, hogy a munkatársak érdekei is érvényesülésre jussanak.

Tehát, milyen legyen az ideális vezető, aki a szervezetében meglévő szervezeti kultúrát szeretne szükség esetén módosítani, avagy új szervezet esetén megalapozni.

Ideális helyzetben a vezető és a beosztott közötti viszony korrekt és rendezett legyen, a vezető azonosuljon a vezetői beosztásával, vállalja fel a vezetési feladatokat, döntsön, biztosítsa a feladatok végrehajtásához szükséges feltételeket, segítse a beosztott munkatársak és alárendelt szervezetek feladat végrehajtását.

A vezető minden esetben pontosan meghatározott, strukturált feladatokat határozzon meg és azokat következetesen kérje számon. Szükséges a vezetői pozícióból adódó hatalmát biztosítani, ehhez erős érdekérvényesítés szükséges. A szervezet vezetője rendelkezzen a szükséges felsővezetői támogatással ahhoz, hogy a szervezeti célok megvalósuljanak. A vezető általában legyen feladatorientált, de egyben legyen beosztott orientált vezetői beállítottsága is, vegye figyelembe munkatársai elvárt igényeit.

Milyen eszközöket tud a vezető felhasználni mindezek megvalósítása érdekében? Ezen tennivalók megvalósítása érdekében szükséges a vezetés- és szervezéseméleti módszerek tudatos alkalmazása, amelynek a középpontjában foglaljon helyet a munkavállaló és a családjának a megnyerése, hiszen a család nagymértékben tudja támogatni a munkavállaló minden tevékenységét (mennyivel könnyebb túlórázni, vagy plusz feladatokat is ellátni a munkahelyen a család támogatása és egyetértése mellett). A vezető folyamatos kötelessége az önfejlesztés, az önképzés, a tréningeken való részvétel, ahol tökéletesítheti vezetéseméleti tudását és módszereit. Sajnos nem léteznek minden alkalommal sikeresen használható bevált gyakorlatok, receptek, szabályok, hiszen minden szervezet, minden egyén, minden vezetési szituáció alapvetően más és más és ennek megfelelően kell a vezetési feladatokat végrehajtani.

Vezetőként megállapíthatjuk azt, hogy a csoport teljesítménye a csoporttagok teljesítményén nyugszik. Aki rendelkezik vezetéseméleti gyakorlattal, az az általa irányított szervezetben láthatja, a kiemelkedő csoporttagok a csoport életében meghatározó szerepet töltenek be. Bizonyára ismerős a Pareto elv (Pareto, 2016), amelynek az adaptációja azt feltételezi, hogy az eredményeink 80 százaléka a cselekedeteink, aktivitásaink 20 százalékából ered. Ez a 80-20 – as szabály, amely az élet több területén is alkalmazható. Amennyiben adaptáljuk ezt a formulát a szervezeti eredményességre, akkor megállapíthatjuk és elfogadhatjuk, hogy a munkatársaink 20 százalékán múlik az eredményesség 80 százaléka. Vezetőként gondoljunk erre, őket kell kiemelkedően megbecsülni a vezetőnek és a szervezetnek, hiszen tevékenységükön múlik a szervezet sikere. Ezen vezetői magatartásformák gyakorlati érvényesülésének igénye szempontjából meghatározó szerep jut a vezetővé válásnak, vezetővé válásnak is. (Balla, 2017)

4. A csoport mérete, az ideális csoportok létrehozása

A legtöbb szervezetben a kisebb méretű munkacsoportok négy és kilenc főből tevődnek össze. Az ilyen méretű csoportokban a tagok egyéniségükben is egymás által megismerhetők, ez a létszám elég nagy ahhoz, hogy egy csoporttag kilépését ellensúlyozni tudják, viszont elég kicsi ahhoz, hogy a tag elvesztését ne tudják teljesen figyelmen kívül hagyni.

A munkahelyeken ezek a kis csoportok nagyobb csoportokat alkotnak, amelyek legalább 15-20 személyből, vagy ennél több tagból állnak. Ezek a nagyobb csoportok az idő múlásával előbb-utóbb informális szinten, kisebb egységekbe szerveződnek.

A csoport mérete hatással van a csoport magatartására és teljesítményére. A kis létszámú csoportok esetében a kommunikáció kisebb, a kapcsolatok intenzitása aktív, a csoport létszáma miatt a problémamegoldó ismeret és az arra irányuló készség kisebb. A csoporton belüli kohézió és összetartás nagyobb, a tagok elégedettsége nagyobb, a hiányzás kevesebb, a fluktuáció kisebb. A nagyobb csoportok esetében a kommunikáció aktívabb, hiszen a tagok nem mindig találkoznak egymással. A kapcsolatok intenzitása viszont csökken, a problémamegoldó készség a csoport létszámából adódóan növekszik. A csoportban a kohézió és az elégedettség kisebb, esetenként a hiányzás nagyobb lehet és a csoporton belüli fluktuáció is. Érdemes újra megjegyezni, hogy a nagyobb csoportokból az idő múlásával az emberek egyre jobban megismerik egymást és idővel több kisebb informális csoport jön létre.

A szervezeti kultúra egyik meghatározó eleme a munkatársak motivációjának a befolyásolása. Hogyan is épül fel a motiváció? Minden az emberi szükségletekkel kezdődik, a szükségletek kielégítésére a munkavállaló a szervezeti kultúrában elvárt viselkedés móddal próbál azonosulni. A szervezet figyeli a dolgozó viselkedését és amennyiben az beleillik a szervezeti

kultúrába, akkor ezt a magatartást a szervezet valamilyen jutalommal kompenzálja. A jutalom újabb szükségletek kielégítését gerjeszti és gyakorlatilag ez újabb viselkedésformát indukál. Tehát a szükségletek, a viselkedés, és az azért kapott jutalom, egy ciklikusan ismétlődő körfolyamatban zárul.

A Maslow-i piramis mindenki előtt jól ismert. A fiziológiai szükségletek a szervezeti kultúra vonatkozásában, a kulturált és kiszámítható munkakörnyezetben testesülnek meg. A vezetőnek ezt a munkakörnyezetet kell biztosítania. Egy jól szervezett, esztétikailag is rendezett, modern munkakörnyezet már önmagában is elvárásokat támaszt a munkavállalóval szemben. Ehhez kapcsolódik az, hogy ha a szervezeti kultúra olyan tulajdonságokkal rendelkezik, hogy a munkavállaló egy kiszámítható munkakörnyezetben dolgozhat akkor ez még előnyösebb a munkavállaló számára. Fontos, hogy a szervezeti kultúra stabil legyen, a szervezet eredményes és kiszámítható munkát tudjon végezni.

A következő szint a biztonság szükséglete. Amely a biztos munkahelyben és a biztos jövedelemben testesül meg. A szociális- és társadalmi szükségletek kielégítése a stabil munkahelyi kollektíva a befogadó munkacsoportban testesül meg. Amennyiben munkatársaink jól érzik magukat a munkahelyi közösségben, akkor eredményesen tudnak annak érdekében munkát végezni, kiegészítik egymást a nehéz helyzetekben.

A megbecsülés szükséglete a következő szint, amelyben nagyon fontos az, hogy a munkatársak munkacsoportban betöltött szerepe jól körülhatárolható legyen, a munkacsoportba betöltött aktuális szereppel (munkakörrel) az adott dolgozó elégedett legyen.

A legfontosabb szükségletek egyike az önmegvalósítás szükséglete. Munkahelyi vezetőként dolgozóink körében biztosítani szükséges az előrelépés lehetőségét, amely az elismert és sikeres dolgozóknak kiváló lehetőség arra, hogy tanuljanak, fejlődjenek és megvalósítsák önmagukat. Ezeknek a lehetőségeknek a biztosítása körültekintést igényel a vezetők részéről, hiszen a szervezetben ezek a lehetőségek feszültséget okozhatnak a munkatársak körében.

A szervezeti kultúrában vezetőként kimondottan nagy hangsúlyt kell fektetnünk arra, hogy a szervezeti érdek és az egyéni érdek egyike se szenvedjen hátrányt egymás rovására. A szervezeti érdek azt kívánja, hogy viszonylag állandó, szakmailag jól felkészült állomány hajtsa végre a feladatokat. E mellett az egyéni érdek akkor teljesül, ha az egyén munkahelyével elégedett és az elvégzett munka kihívást jelent számára, azt eredményesen, jó munkahelyi légkörben, belső meggyőződéssel tudja végezni. Alapvető szervezeti érdek az, hogy az állománytábla alapján tartható költségvetés ne kerüljön túllépésre, finanszírozható legyen a szervezet teljes működése. Ezzel ellentétes az egyéni érdek, hiszen minden dolgozó magas szintű anyagi ellenszolgáltatást és erkölcsi megbecsülést szeretne munkájáért. Ebben az esetben a szervezeti érdek és az egyéni érdek között különbség mutatható ki, de a szervezet egyéb eszközökkel kompenzálhatja az anyagi megbecsülés esetleges hiányát. Ebben az ellentmondásban a szervezeti érdek prioritással szerepel, amely a szervezet szempontjából elsődleges. A szervezeti kultúra azt sugallja, hogy az egyéni érdek alárendelt a szervezeti érdekekkel szemben, tehát ha a szervezet érdeke úgy kívánja, akkor esetenként munkaidőn kívül szükséges a feladatok végrehajtása ahhoz, hogy működjön a szervezet. Ebben az esetben az egyéni érdek ismét sérül. A szervezet feladata ebben az esetben az, hogy kiegyenlítse ennek az egyéni érdekeknek a sérülését. Van olyan érdekcsoport, amely a szervezetnek is és az egyénnek is érdeke, ilyen például a szakmai tudás fejlesztése, tanfolyamokon képzéseken való részvétel. Mint korábban már említettük, a szervezet bemeneti tényezői között szereplő humán szféra

nagyon fontos a szervezet működése szempontjából. Közös szervezeti és egyéni érdek az, hogy szakmailag minél jobban képzett dolgozók álljanak rendelkezésre a szervezeti célok megvalósítása érdekében.

Fontos szervezeti érdek a közösségek építése, a szervezetről alkotott fegyelem, egységes megjelenés és kép kisugárzása és a dolgozók által, a szervezeti kultúra megfelelő képviselője. Ebben a tekintetben a szervezeti érdek előnyben van az egyéni érdekekkel szemben. Különösen fontos lehet ez a megállapítás, eltérő hagyományokra épülő és eltérő humán erőforrással – civil és hivatásos állománnyal – rendelkező szervezetek integrációját követően. (Erdős et al., 2020)

Manapság fontos szervezeti érdek a dolgozók által végzett professzionális munkavégzés, ennek érdekében időnként szükséges a munkakörök felülvizsgálata, fejlesztése, esetenként cseréje. Ezzel együtt érvényesülhet az egyéni érdek, amely alapján a kihívást jelentő munka, a pontosság, a jó szakmai felkészültség elvárt követelményként szerepel az egyén szempontjából is.

Amennyiben számba vesszük a szervezeti érdek és az egyéni érdek összhangját, megállapíthatjuk, hogy a szervezet akkor működik hatékonyan, ha ezek az érdekkülönbségek kiegyenlítődnek. Az sem baj, ha esetenként a szervezeti érdek, vagy az egyéni érdek sérül, viszont hosszú távon az érdekkülönbségek átlagának ki kell egyenlítődniük, hiszen csak így biztosítható a szervezet hatékony működése és a mindenki által elfogadott szervezeti kultúra megvalósításra.

5. A motiváció a szervezeti kultúrában

Amennyiben tanulmányozzuk a vezetélméleti szakirodalmat, akkor megállapíthatjuk, a motiváció terén a korábbi módszerekhez képest szemléletváltásra van szükség.

Ma a vezetélméleti szakirodalom a következő motivációs elméleteket veszi alapul. (Kovács, 2018)

- A megalégedettségi teóriák azon alapulnak, hogy az elégedett dolgozó többet dolgozik, ezáltal csökken a fluktuáció és a hiányzás, mindenki elégedett, mind ezek mellett a munkatársai körében kedvelt vezető irányítása alatt jobban dolgoznak a munkatársak.
- Az ösztönző teóriák azon a feltevésen alapulnak, hogy az egyének, a munkavállalók keményebben dolgoznak a kívánt jutalom megszerzéséért. Az ösztönző teóriák működtetésének viszont van néhány fontos feltétele. Az egyének úgy kell érzékelnie a megnövelt jutalmat, mint amiért érdemes többlet erőfeszítéseket tenni, e mellett az egyén teljesítményének mérhetőnek kell lennie és az pontosan az egyén tevékenységének legyen tulajdonítható. Alapelv, hogy a megnövelt teljesítmény a jövőben ne váljon minimum követelménnyé és az egyén számára fontos legyen az adott fajta jutalom.
- A belső teóriák azon a feltevésen alapulnak, hogy az ember a munkavégzése során önmaga megvalósítására törekszik, a saját maga által diktált belső kényszer hatására eredményesebben dolgozik. A munkavállaló hatékony munkavégzése maga a jutalom.

Feltehetjük a kérdést, miként alakul az állomány felelőssége a szervezeti kultúra alakításában?

Laczó Gyula úr „A Zala megyei rendőr-főkapitányság szervezeti kultúrájának jellemzői, hatékonyabbá tétele” című diplomamunkájában felmérést végzett, amelynek eredményei alapján – a megkérdezett munkatársak véleményét elemezve – a szervezeti kultúra

kialakításában a felsővezetők felelőssége 87 %, a vezetők felelőssége 81 %, a beosztott vezetők felelőssége 67 %, a végrehajtó állomány felelőssége 58 % volt. (Laczó, 2018)

A felmérés eredménye tükrözte a vezetéselméleti szakirodalom megállapításait, amely alapján a vezető jelentős hatással van a szervezeti kultúra kialakítására, de ehhez szükséges az, hogy a beosztott vezetői és végrehajtó állomány is támogassa az adott szervezeti kultúra kialakítását annak főbb elemeit és megvalósítását.

Egy másik kutatás, amely a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Y és Z generációs – a Rendészettudományi Karon 2012-17 között végezett – munkavállalóit vizsgálta, igazolja, hogy a motivátorok terén is változások tapasztalhatók. A pénzbeli ösztönzők fontossága, valamint a munka–magánélet egyensúlya mellett, a munkakörülmények javítása, a képzési, fejlesztési lehetőségek körének bővítése, a vezetők „érzékenyítése”, szemlélet- és gondolkodásmódjának változtatása, illetve az életpálya modell és az előmeneteli rendszer reformját is kiemelten fontosnak tartják. (Magasvári – Szabó, 2019) Az új motivátorok szervezeti beágyazódásában pedig szintén kiemelten fontos szerepe van a nyitott, befogadó szervezeti kultúrának, illetve a vezetői hozzáállásnak.

6. Összefoglalás

Megállapítható hogy a szervezeti kultúra hasznos, de csak abban az esetben, ha az a szervezeti elvárásokkal összhangban és jól működik. (Dragon, 2019) A szervezeti és egyéni szükségletek tanulmányozásakor megállapítható, hogy szervezeti és egyéni szinten nem a kifizetett munkabér mennyisége az elsődleges motiváció, hanem a piacképes munkabér mellett, szükséges az egyéb munkahelyi hangulatjavító intézkedések megléte.

Meghatározó a vezetői felelősség, példamutatás és követelménytámasztás, a beosztott és vezető között és nagyon fontos az állományhoz való korrekt munkatársi viszony.

A szervezet társadalmi megítélése szempontjából nagyon fontos az egységes, rendezett megjelenés, a szervezeti kép kisugárzása, amely az épületekben, a berendezésekben, a munkatársak viselkedésében, a járművekkel való ellátottságban és a munkakultúrában az ügyfélközpontú tevékenységben jelenik meg.

A szervezeti kultúra építése során vezetőként törekedni kell a munkatársak megőrzésére, erőfeszítéseket kell tenni a kiszámítható és tervezhető munkarend meghonosítására, a munkaszervezési feladatok rugalmas végrehajtására, a munkavállaló-barát környezet kialakítására.

A szervezeti kultúra javítására új vezetői és új végrehajtói szemléletmódot kell kialakítani, amelyhez hozzátartozik a javaslatok összegyűjtése, (Tózsér, 2019) megvalósítása, a jó gyakorlatok kialakítása.

A szervezeti kultúra építése, javítása nagyon sok esetben egyfajta szervezeti változással jár együtt, melynek sikere elsősorban szintén a vezetők támogatásán, a munkatársak elkötelezettségén, a célok világos meghatározásán és annak megfelelő kommunikálásán múlik. (Magasvári, 2018)

Felhasznált irodalom

- Ambrusz József, Endródi István, Muhoray Árpád (2016): A Nemzeti Közszerzői Egyetem Közös Közszerzői Gyakorlatának a VIHAR 2016 összefoglalása, következtetései. Védelem Tudomány: Katasztrófavédelmi online tudományos folyóirat I.: 4 pp. 241-270. 30 p.
- Bakacsi Gyula (2011): A szervezeti magatartás alapjai. Gondolat kiadó. A szervezeti kultúra fogalma, tartalma TAMOP 4.5.2. 9.1.1. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_543_07_A_servezeti_magatartas_alapjai/ch12.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21)
- Balla József (2017): Border Guard Training in Hungary Ensuring the Security of the Schengen Area. Hadtudományi szemle, 10 (3), pp. 449-462.
- Dragon Sándor (2019): A rendészettudomány hatása, alkalmazása és fejlődésének lehetőségei a rendészeti szervek gyakorlati vezetésében, irányításában. Rendőrségi Tanulmányok. Budapest II. évfolyam 3. szám. pp. 86-98.
- Erdős Ákos – Magasvári Adrienn – Molnár Katalin – Pócsi Anikó – Szabó Andrea – Vas Adrienn (2020): NAV Café – A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. Budapest. Magyar Rendészet. 2020/1. szám.
- Fórizs Sándor (2014): A vezetési rendszerek fejlődése a rendészeti szervek vonatkozásában, a rendészeti szervek felsőszintű irányítása. 1. fejezet pp. 11-30. 5. fejezet pp. 115-131. In: Horváth József - Kovács Gábor: A rendészeti szervek vezetés- és szervezésmélete. Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Fiedler (1980): A hatékony vezetés személyiségtényezői és helyzeti meghatározói. Csoportlélektan. Gondolat Kiadó.
- Horváth József, Kovács Gábor (szerk.) (2016): Pályakezdő rendőrtisztek kézikönyve. 389 p. Kovács Gábor II. RÉSZ Vezetési funkciók és munkaformák gyakorlása a Rendőrség szerveinél: 1. Vezetési funkciók gyakorlása - 1.2. Az információk felosztása, formái és jellemzői. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, pp. 52-56.
- Kovács Gábor (2018): A rendészeti szervezetekben lejátszódó vezetési folyamatok Dialog Campus Kiadó https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_Rendeszeti_servezetekben_lejatszodo_vezetesi_folyamatok.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21)
- Kovács István (2017): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok, és utasítások betartásának (kontroll)feladata. Államtudományi Műhelytanulmányok, 21. szám, pp. 1-30.
- Kovács István (2018): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Tervezés, mint az elérendő cél, és az ahhoz elvezető tevékenységek meghatározásának folyamata. Műszaki Katonai Közlöny, 3. szám, pp. 194-212.
- Magasvári Adrienn 2018: Az emberi tényező szerepe a szervezeti változás sikerében – egy integráció margójára. In: Kersztes Gábor (szerk.): Tavasz Szél – Spring Wind, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 514 p.
- Laczó Gyula (2018): A Zala megyei rendőr-főkapitányság szervezeti kultúrájának jellemzői, hatékonyabbá tétele. Diplomamunka. Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar.

- Magasvári Adrienn – Szabó Andrea (2020): A Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkaeő megtartó képességének vizsgálata egy speciális célcsoport körében. Budapest Magyar Rendészet. 2019/2-3. szám.
- Tőzsér E., Fridrich A. C. és Borbély Zs. (2017): Ügyfélszolgálati szemlélet a szervezeti kultúrában. II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet. Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz (ISBN 978-963-396-102-5), pp. 119-127. http://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmanykotet.pdf
- Tőzsér E. (2019) Két városi rendőrkapitányság szervezetpszichológiai vizsgálata 2018-ban. Belügyi Szemle, 67. évfolyam 12. sz., pp. 69-93.
- Vilfredo Pareto: A 80:20-as szabály. businessandcafe.blog.hu/2016/03/22/mit_jelent_a_80_20-as_szabaly_es_hogyan_alkalmazd_az_elet_barmely_teruleten (A letöltés dátuma: 2019. 11. 18.)

A civil szféra, az állam és a rendészet

Dr. Vári Vince

adjunktus - Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

Budapest 1083, Ludovika tér 2.

e-mail cím: variv@uni-nke.hu

A civil szervezetek komoly hasznára lehetnek egy közösségnek, azon felül az államnak is. Speciális ismereteik, társadalomba való betagozódásuk, a munkatársak motivációja miatt olyan feladatok, kihívások ellátására és megoldására képesek, amelyekre a közigazgatás nem, vagy csak kevésbé hatékonyan tud reagálni. A társadalmi életben az emberek önkéntes szerepvállalása, és autonóm összefogása elengedhetetlen eleme egy egészségesen működő polgári demokráciának. Jogállami berendezkedésünkben ma már elfogadott paradigma, hogy a piacgazdaság és a demokratikus működési elvek három szektor együttműködését követelik meg: az állami, a civil és a piaci vállalkozásokét. A civilszerveződések azonban a rendészeti igazgatás területén azt tapasztalják, hogy mozgásterük rendkívül szűk, a rendészeti szervek és a civilszféra faktorai – különösen lokálisan – nehezen találhatnak egymásra. Kölcsönösen nem ismerik egymást, jellemző a bizalmatlanság egymás kompetenciája, szakmai és emberi hitelei iránt. Tanulmányomban meghatározom a civilszféra szerepét a társadalomban, ismertetve a civil szférával kapcsolatos szerepkörök átalakulását. Majd a harmadik szektor és az állam viszonyának áttekintését követően a rendészet és a civil szervezetek együttműködésében rejlő lehetőségek körét vázoló fel.

Kulcsszavak: civilszféra, rendészet, NGO, közigazgatás, harmadik szektor

1. Bevezetés

A demokratikus társadalomszerveződés fontos és nélkülözhetetlen bázisát a civil szervezetek alkotják, melyek aktív szerepvállalásukkal hétköznapijaink integráns résztvevőivé váltak.

A civil társadalomnak a demokratizálás folyamatában betöltött szerepét Gordon White angol politológus az alábbiak szerint összegezte.

A civil társadalom:

- az állam és a társadalom között megoszló hatalom egyensúlyát a polgárok javára billentheti;
- ellenőrzi és felügyeli az államot azáltal, hogy a köztisztviselők elszámoltathatóak és a politikai döntések megalapozottsága nyilvános fórumok előtt megítélhető;
- alapvető közvetítőszerpet tölt be a magán – és a közsféra között (mely megtestesülhet például az állam és bizonyos társadalmi csoportok közötti egyezkedés illetve kompromisszumkötés folyamatában) (White, 1994).

A demokratikus úton való hatalomgyakorlásban az operatív hatalmi működést, a kormányzati és az önkormányzati szintű döntések legitimitását a civil társadalom igyekszik kontrollálni. A civil szervezetek emellett kiveszik a részüket a nyitott jogalkotásban, valamint különböző érdekek képviselőit is jeleskednek. Mivel a civil szervezetek a közszolgáltatások terén képesek alternatívákat nyújtani a közösségnek, az állam egyebek mellett az oktatás, a kultúra, az egészségügy valamint a szociális gondoskodás területein is egyre inkább engedi a civil szerepvállalást, mindezzel komoly terhet véve le az állam válláról (Fricz, 2019). A civil

társadalom ezen jellegénél fogva mintegy kiegészíti az állami ellátó rendszert – így egyértelmű, hogy az állam és a civil szféra közötti jól szabályozott kapcsolat – és együttműködési rendszer kialakulásához a mindenkori kormánynak és az önkormányzatoknak épp akkora érdekük fűződik, mint a civil szervezeteknek.

2. Fogalomhasználat

A civil kifejezést azokkal a civil társadalmat alkotó társadalmi és gazdasági szervezetekkel összefüggésben használjuk, melyek nem államiak, anyagi haszonszerzéstől eltérő céllal léteznek, önkéntesen és a közjó érdekében cselekednek. Az ilyen szervezetek tevékenysége és szervezeti formája a változatosság igen széles skáláján mozog.

A civil szféra kifejezés negatív definíció, mely az állami és a piaci szektortól való eltérő jellegzetességekre utal.

A civil szervezetek legfontosabb jellemzői az alábbiakban állapíthatók meg (Kuti, 1998; Bartal, 2005; Csefkó, 1999):

- intézményesültség,
- függetlenség,
- profitszétosztás tilalma,
- önkormányzatiság,
- önkéntesség.

A civil szektor és a civil társadalom nem összetévesztendő fogalmak. A civil szektor kifejezés alatt a nem-kormányzati szervezeteket és a nonprofit szervezeteket kell érteni, míg a civil társadalom fogalma ennél jóval tágabb jelentéssel bír, ugyanis ide kell sorolni valamennyi, a civil szektorba nem tartozó mindazon informális szervezeteket is, melyeket az állampolgárok önkéntes szerveződéseik által hoztak létre. Tehát a kettő között helyezkednek el (Frey, 2001).

A civil társadalom kiemelt feladata a magán– és a közszféra közötti közvetítői szerep ellátása. A civil szervezetekre számos hasonló értelemben használt kifejezés alakult ki, ilyen például a nonprofit szervezetek elnevezés is; nemkülönben a nem-kormányzati szervezetek (az Európai Uniótól átvett „Non- Governmental Organization”, azaz NGO) is a civil szervezetek szinonimájaként használatos megnevezés. Az Európai Bizottság 1999. évi vitaanyaga (Official Journal of the European Communities C329/10/17-11- 1999) a nem-kormányzati szervezetek közös jellemzőit határozta meg.

A különböző elnevezéseket attól függően célszerű megválasztani, hogy a civil szféra társadalomban betöltött szerepének mely jellegzetességeit kívánjuk kiemelni:

Civil szervezetek: középpontjában az állampolgári kezdeményezések jelentősége áll;

Civil társadalom: meghatározó elemei a polgári kezdeményezések, az állampolgárok érdekeik és értékeik önkéntes alapon szerveződő és autonóm módon működő védelme;

Nonprofit szervezetek: olyan autonóm, profitszerzési célokat mellőző társadalmi szerveződések, melyek társadalmi szükségletek kielégítését szolgálják;

Önkéntes szervezetek: a támogatók és tagok munkájának önkéntes jellegére világít rá;

Civil szektor – harmadik szektor: a megnevezés azt emeli ki, hogy a civil szektor az állami és a piaci szektortól elkülönül;

Nem- kormányzati szervezet – NGO: a nemzetközi gyakorlatból eredő szófordulat, amikor is a társadalmat képviselő partnerszervezetek nem kormányzati jellege bír különös jelentőséggel.

3. A civil szervezetek formái valamint tevékenységük csoportosítása

A civil szektort az alábbi szervezeti formák alkotják (Bíró, 2002):

- alapítványok
- közalapítványok
- egyesületek
- szövetségek
- gazdasági és szakmai érdekképviselőtestületek
- köztestületek
- klubok, körök, önszervező csoportok
- tömegszervezetek
- közhasznú társaságok

A civil szervezetek tevékenységét többféle szempont szerint lehet csoportosítani. Általánosnak tekinthető rendezési elv, amikor a szervezetek meghatározó funkcióit és elsődleges tevékenységi körét veszik alapul.

Más fajta kategorizálás a Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Osztályozási Rendszere (International Classification Nonprofit Organizations – ICNPO), ami egy nemzetközileg elfogadott, széles körben használatos felosztás (Kákai, 2009).

A Központi Statisztikai Hivatal civil szervezetek részére szóló besorolási listája a tevékenységi kategóriákat a következők szerint csoportosítja:

- hírközlés, kiadók
- művészet, kultúra
- sport, hobbi tevékenységek
- nevelés, oktatás
- egészségügyi tevékenység
- szociális szervezetek
- környezet-, állat- és katasztrófavédelem
- település és gazdaságfejlesztés
- jog- és érdekvédelem
- érdekképviselőtestületek, testületek (Forrás: KSH)

4. A harmadik szektor jellemzői

Jogállami berendezkedésünkben elfogadott paradigma, hogy a piacgazdaság és a demokratikus működési elvek a gazdaság hagyományosan meghatározott kettő szektor együttműködése helyett ma már három szektor összefogását követelik meg: azaz az állami, a piaci és a civil gazdasági szereplőkét.

A harmadik szektorra vonatkozó három legjelentősebb kritérium:

1. A profitszétosztás tilalma:

A civil szervezetek azért nem tartoznak a piaci szektorhoz, mert létrejöttüket és működésüket nem vezérik profitcélok. Elképzelhető ugyan, hogy bevételeik keletkeznek alaptevékenységük illetve vállalkozásaik révén, de ezt az előre meghatározott célokra hasznosítják, és semmiképpen nem egymás között (alapítók, tagok, támogatók, stb.) osztják szét (Márkus, 2016).

2. A kormányzati szektortól való elkülönülés és működési autonómia:

A civil szervezetek nem tagozódnak be az állami szférába, tehát közvetlenül nem függenek a kormányzattól. Önkormányzatiság jellemzi őket, saját irányító és döntéshozó testülettel rendelkeznek, az állam mindössze törvényességi felügyeletet

gyakorol felettük. Ez az autonómia nem zárja ki azonban sem azt, hogy állami támogatásokban részesülhessenek, sem hogy közfeladatokat lássanak el (Györffy, 1995).

3. Intézményesültség, önálló jogi személyiség:

A civil szervezetek hivatalosan bejegyzett intézményesült szerveződések, melyek belső működési szabályzatuknak megfelelően járnak el és tevékenykednek céljaik elérése érdekében.

A civil szervezetek nem kevésbé fontos további jellemzői közé a következő elemeket lehetne még sorolni:

- önkéntesség
- közhasznúság (Czike, 2002).

5. A civil szektor társadalomban betöltött szerepe

A civil szervezetek jelentős szerepet töltenek be a társadalom életében, lévén, hogy a köz- és a magánszféra, azaz az állami hatalom és az állampolgárok közötti közvetítés az általuk képviselt funkciók egyik legfontosabb elemei között jelenik meg. Ezen kívül komplex társadalmi igények kielégítésére szolgálnak, biztosítják a társadalmi kontrollt azáltal, hogy működési mechanizmusaik révén az államhatalom közösségi ellenőrzés és elszámoltatás alá vonható (Korten, 1996). Az általuk nyújtott szolgáltatások igénybevétele alternatív megoldást képvisel az állami közfeladat ellátással szemben, valamint nemcsak társadalmi, de szakmai érdekképviseletet is ellátnak, emellett pedig védik a társadalmi pluralizmust azáltal, hogy erősítik a kulturális, etnikai, nyelvi, vallási és egyéb identitástudatot.

Céljukról általánosságban az mondható el, hogy többet jelentenek, mint egy szervezet, amely valamilyen feladatot ellát, ugyanis közjót szolgálnak (Salamon – Sokolowski – List, 2003). Itt fontos kiemelni a kompromisszumkötés készségének fontosságát. A közös civil érdekek kifejezése során az egyéni vélemények egyfajta szűrőn mennek keresztül, és a végeredményben modellálódó közjó kifejeződése alkalmával számba vehetők olyan megoldások is, melyek az individuális elképzelések megvalósulása szempontjából nem is, azonban a csoportérdekek szolgálatának tekintetében mindenképpen optimálisnak bizonyulnak.

Fontos még megemlíteni, hogy kormányzati szempontból számos társadalmi önszerveződési igényt elégítenek ki, valamint azt, hogy a társadalmi élet minden területén ösztönzőleg hatnak az állampolgári viselkedés kifejezése iránti igény megerősödésében, biztatva az embereket arra, hogy ne mindig hagyatkozzanak az államhatalom jóindulatára (Stumpf, 1999). A civil szervezetek e jellegzetességük révén a társadalompolitika aktív formálóiként is megjelennek, hiszen működésük kapcsán sokszor igyekeznek a döntéshozókat illetve a politikát befolyásolni. E funkció megvalósítása során a civilek számos befolyásolási technikát próbálnak alkalmazni; egyik ezek közül a nyílt lobbizás. Az állampolgárok és a civil szervezetek érdekérvényesítése és döntésbefolyásolásban játszott szerepének növelése és Európai szinten történő elismertsége szempontjából kiemelkedő dokumentum a nemzetközi Civil Szervezetek Konferenciájának 2009 októberében elfogadott Kódexe (CONF/PLE (2009) Code 1)

A civilek korábbi tapasztalataikból azonban leszűrték a tanulságot, és mára a nyílt lobbizás mellett alternatív módszerek egész sorát igyekeznek bevetni annak érdekében, hogy a döntéshozók befolyásolásában sikereket érhessenek el (Zoltán, 2009). Ahhoz, hogy a civil szervezetek diszkriminációmentesen bevonódhassanak a politikai döntéshozatali folyamatba, egy ösztönző, képessé tevő környezetre van szükség, amelynek alapját a demokratikus

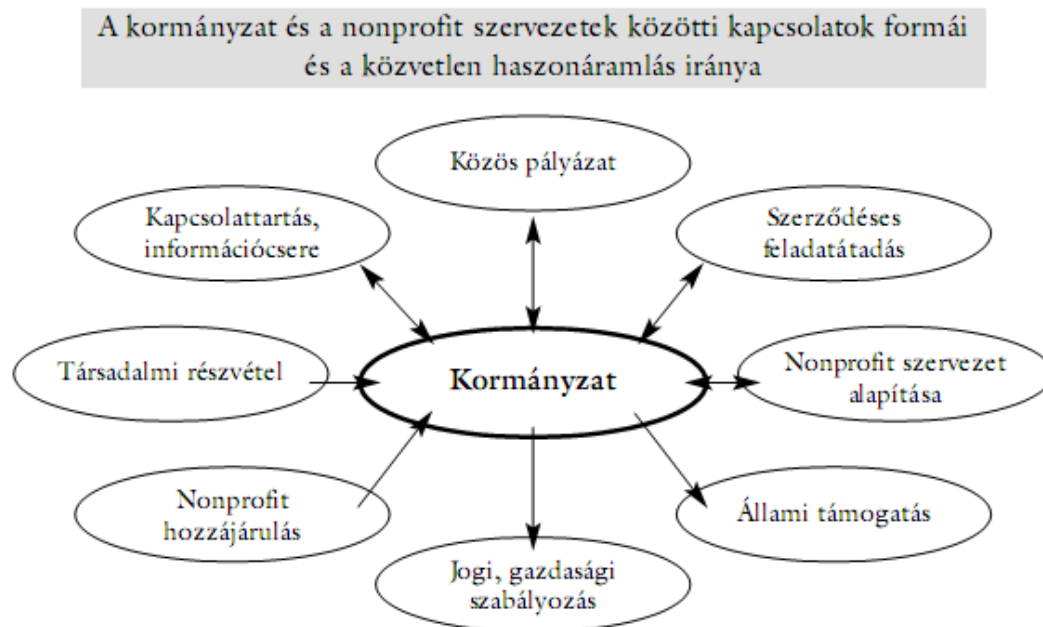
alapértékek és a jogállamiság mibenlétének közös és egységes értelmezése jelenti (CONF/PLE (2009) Code 1).

6. A civil szféra és a közigazgatás együttműködése

A civil szervezetek a közfeladatok ellátása terén egészen az 1990-es évekig csak kiegészítő szerepet vallhattak magukénak – azonban a fentiekben is említett növekvő civil szerepvállalást magával hozó rendszerváltás a harmadik szféra előtérbe kerülését eredményezte.

Az emelkedő elvárásoknak, valamint az uniós mintáknak megfelelni kívánó civil szerveződéseket az olykor ellentmondásosnak mondható, követelmények merőben nagy kihívások elé állították, ugyanis nemcsak a költségvetési szervek feladatainak eredményesebb és személyre szabottabb átvállalása illetve ellátása vált kritériummá, hanem az új társadalmi szükségletek kezelése is (ide sorolhatjuk többek között a munkanélküliséget, a hajléktalanok helyzetének javítását, a csoportos jogvédelmet valamint a környezetvédelmet is). Másfelől viszont tartani lehetett attól, hogy a civil szervezetek részben pénzügyi megbízhatatlanságuk révén a közfeladatok ellátására nem bizonyulnak megnyugtató mértékben alkalmasnak. Az említett finansziális hatékonyság bizonytalanságából az következik, hogy a harmadik szektor jelentősége leginkább innovatív, valamint a kormányzati feladatok kielégítése során felmerülő hiátusokat kitölteni képes jellegéből adódik, illetve kulcsfontossággal bír az is, hogy szolgáltatásai alternatívát jelentenek az állami közfeladat-ellátással szemben.

Mint ahogyan azt az alábbi ábra is szemléletesen megjeleníti, a civil szektor és a kormányzati szervek közötti együttműködés variációs lehetősége nemcsak területi és formai vonatkozásban sokrétű, de a közöttük kialakult kapcsolatok rendszerének irányultsága is igen változatos lehet (Baranyai et al, 2003).

Forrás: Sebestény, 2002 – A szerző engedélyével módosított változat

1. ábra: A kormányzat és a nonprofit szervezetek közötti kapcsolatok formái és a közvetlen haszonáramlás iránya

Az együttműködés kölcsönös előnyei azonban nem mindig egyértelműek. A gyakorlatban érvényesülő tendencia is azt bizonyítja, hogy a hosszú és rövid távú érdekek gyakorta nem

azonos időpontban jutnak érvényre, míg a fiskális terhek az állam számára azonnaliak, addig az állami támogatások kapcsán elvárt haszon rendszerint késleltetett időpontban jelentkezik csak.

A civil szektor fent említett pénzügyi bizonytalansága miatt az állam feladata elsődlegesen olyan jogi szabályozás megalkotása, amellyel a harmadik szektor civil szervezeteinek pénzügyi ingatagsága szükség esetén tetten érhető és annak kezeléséhez megfelelő jogi eszköztár áll rendelkezésre.

7. Az állam és a civil szféra viszonya és jogi szabályozása

A civil szervezetek komoly hasznára lehetnek egy közösségnek, azon felül az államnak is. Speciális ismereteik, társadalomba való betagozódásuk, a munkatársak motivációja miatt olyan feladatok, kihívások ellátására és megoldására képesek, amelyekre a közigazgatás nem, vagy csak kevésbé hatékonyan tud reagálni (Sebestyén, 2002). A társadalmi életben az emberek önkéntes szerepvállalása, és autonóm összefogása elengedhetetlen eleme egy egészségesen működő polgári demokráciának.

A civil szervezetek működési oldalról produktívabbak és gazdaságosabbak. Egyrészt mert nem igényelnek folyamatos állami finanszírozást szemben a közigazgatással. Másrészt a támogatásokból, pályázatokból befolyt pénzekből egy jól működő civil szervezet – a jelentősebb hozzá tett aktivitással és önkéntes vállalkozásokkal – hosszabb távú és nagyobb volumenű eredményeket tud elérni. A részükre jutott támogatási összegek összehasonlíthatatlanul kisebbek, mint amit azonos vagy hasonló feladat volumen esetén egy állami vagy önkormányzati szerv fenntartására és működtetésére kellene fordítani (James, 1987).

A civil szféra sajátosságai és az ellentmondásosan, avagy kaotikusan szabályozott jogi tér miatt azonban – a Civil törvény létrejötte előtti évtizedben – számos diszfunkcionális megnyilvánulást tapasztalhattunk, ami hátrányosan hatott a civil szervezetek működésére és könnyen visszaélésekre is lehetőséget adott. A 2002. évben megjelent Kormányzati Civil Stratégia, melynek keretében először történt kísérlet a „civil nonprofit szektorhoz kapcsolódó kormányzati viszony elvi alapon történő, konkrét kötelezettségvállalásokat is tartalmazó megfogalmazására.” (Bíró, 2010). Ebben az időszakban gyakran előfordult, hogy a nagy elánnal induló civil kezdeményezés idővel alábbhagyott, majd rövidesen megszűnt. A szervezeteket ezzel szemben nem számolták fel, névleg akár évekig működhetnek. Az államnak ezzel szemben egy olyan civil szervezeti szituációs jogi tér kialakítása volt az érdeke, ahol a működni akaró, motivált, valódi állampolgári jelenléttel és háttérrel rendelkező szervezet hatékonyan funkcionálhat, miközben az enervált, kimerült és küldetését illetve társadalmi támogatottságát veszített civil szervezet észrevehetővé válik az állam és a közösség számára. Így azokat transzparenciájuknál, illetve az ügyintézés egyszerűségénél fogva viszonylag gyorsan és könnyen ki lehet léptetni a civil szektorból.

Egy gyengén vagy csak látszólag funkcionáló civil szervezet nyilvánvalóan nem tudja azt a küldetését teljesíteni, hogy a közigazgatásnál jobb minőségben, vagy akár civil aspektussal lássa el feladatát. Az ilyen megszűnő állapotba került szervezetnek a költségei még egy jó ideig fennállnak, ami az ingatlanok fenntartása, a szervezet működésének és szervezetének finanszírozására szolgálnak, így emiatt még pályázási kényszerben marad, miközben közfeladatát már lényegében nem tudja teljesíteni. Ennél sokkal nagyobb gondot okozott a pályázati pénzek nem feladatorientált, vagy visszaélésekkel terhes felhasználása, esetlegesen

bizonyos nonprofit szervezetek kizárólag ilyen célból való alapítása (Márkus 2016). Elég csak az „Egymásért, egy másért” Alapítványra, vagy egyes kisebbségi alapítványok pénzfelhasználási visszaéléseire utalni, amelyek kapcsán már jogerős marasztaló büntető ítéletek születtek 2008-ban és 2009-ben.

Egy változó civil szervezeti szabályozásnak egyszerre több feltételnek kell megfelelnie: feltétlenül támogatnia kell a szféra további bővülését, ennek részeként egyszerűsíteni kell az alapítást, a megszüntetést, csökkenteni kell az adminisztrációs terheket (Kákai, 2013). A pályázati pénzek kapcsán növelni kell a hatékonyságot az elbírálásban és a kifizetésekben egyaránt. Másik oldalról viszont egyértelmű kritériumrendszerrel kell állítani a szervezetek felé. Aminek során elengedhetetlen, hogy a támogatásban részesülő szervezet tevékenységének döntő része a közcél ellátása legyen. Sok szervezet van, ami csak részben vagy csak látszólag vett részt állami feladatok ellátásában, ezért az erre való kötelezést és annak kritériumait egyértelműen meg kell határozni. Kiemelt jelentőséggel bír ezen kívül a szervezetek tevékenységének folyamatos dokumentálása, ellenőrzése, valamint ezek tapasztalatainak transzparenssé tétele (Kákai, 2013).

A Nemzeti Civil Alapprogram eddigi működése visszaélésekre adott lehetőséget, különösen az 1 %-os adó felajánlásából adódóan (Bocz, 2009). Másrészt valódi önállóságot sem teremtett a szervezeteknek. Több 10 milliárd forint úszott el a rendszerben látható eredmény nélkül. 2010 nyarán a második Orbán kormány idején filozófiai váltás történt a kormánynak a civilekkel kapcsolatos politikájában. A kormányzat saját bevallása szerint a társadalmi megújításában partnerként tekintett a civilekre. A civil szektorban a szereplők véleménye szerint két komoly nehézség volt. Egyrészt az adminisztratív nehézségek, másrészt a pályázati problémák. A civil társaságok támogatásának közel 60%-át lefölozték a nonprofit társaságok, amelyek valójában nem is klasszikus civil szervezetek. Azzal, hogy az új jogszabály definiálta, hogy civil szervezet az egyesület és az alapítvány, a non-profit szervezetek a jövőben már nem részesülhetnek állami támogatásokban. A szabályozás igénye tehát nem elsősorban az állami oldalról jelentkező beavatkozási és ellenőrzési kényszerrel magyarázható, sokkal inkább az állampolgári oldalról a civil szervezetek megismerhetőségében, működésük és valós tevékenységük transzparenciájának megteremtésében kereshető. Mi sem példázza jobban ezt, hogy a Magyarországon működő közel 64 ezer civil szervezet közül, talán ha 30 ezer végzett tényleges közcélú tevékenységet. Még kisebb hányaduk volt kiemelt közhasznú, és vállalt állami vagy önkormányzati közösségi feladatot és ezáltal részesült állami támogatásban. A szektorban korábban sajnos nem jelent meg a közigazgatásban működő ügyféli jogokat szem előtt tartó alapelv, továbbá a jogszabályok sem bírtak kógens érvénnyel. Mindez idővel a jogalkalmazás hasztalanságához, az érdekvérvényesítés lehetőségének kizárásához vezetett, a jogsértő, nem szakmai alapokat figyelembe vevő civil szervezet következmények hiányában nem voltak felszámolhatóak. Másrészt nem volt átlátható az sem, hogy az egyes civil szervezetek, nonprofit gazdasági társaságok milyen mértékben vállaltak jövedelemszerző gazdasági tevékenységet a szerveződésük alapját képező közhasznú, közösségépítő vagy ilyen célt kielégítő tevékenységük mellett

Az újraszabályozás igénye jogi oldalról is megmutatkozott, ugyanis az addigi reguláció a rendszerváltás utáni jogalkotási folyamatban nagyrészt fragmentálódott, struktúrájában pedig a nem tudott azonos szerkezetet követni. Az alábbi jelentős jogszabályok összehangolására és közös értelmezésére adott hathatós választ a Civil törvény:

- A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (alapítványra, egyesületre vonatkozó rendelkezések)
- Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény
- A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény
- A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény.

A kormány 2010 nyarán indította el a törvény előkészítő munkáit, amely több mint egy évig tartott. Az országgyűlés 2011. december 5-én elfogadta a 2011. évi CLXXV. törvényt az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról – Civil törvény – amely a korábbi évek szabályozatlanságát, vagy átláthatatlan jogi viszonyait volt hivatott megszüntetni, ezzel együtt egy kódexbe helyezte a korábbi száznál is több jogszabályban rendezett civilkapcsolati szabályokat. Megújította Magyarország civil társadalom működésének alapjait, új eszközökkel és lehetőséggel, kezelhetőbb és átláthatóbb hátteret biztosított a közösség érdekében tevékenykedő civil szervezetek számára. Meg kell említeni, hogy a Civil kódex mellett még szintén fontos jogszabály születtek, mint a civil szervezetek gazdálkodása, az adománygyűjtés és a közhasznúság egyes kérdéseiről szóló 350/2011. (XII. 30.) Kormányrendelet. A civil szervezetek információs rendszeréről szóló 24/2012. (IV. 25.) KIM rendelet, továbbá a Nemzeti Együttműködési Alappal kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 5/2012. (II. 16.) KIM rendelet.

Kétségtelen, hogy az új Civil kódex létrejötte egy régóta fennálló szabályozási szükségletet szolgált ki. A hozzá kapcsolódó új jogszabályokkal egy kiszámíthatóbb, átláthatóbb, és letisztultabban működő civilszféra kialakítását segíti elő. Emellett egységes szerkezetbe, és keretbe kerültek a civil szervezetekre vonatkozó szabályok, továbbá a jogszabályi ellentmondások is feloldásra kerültek. A civil kódex az elmúlt 20 év társadalmi és gazdasági változásait magában foglalja, és szabályozási elveiben hordozza. A kormány a törvény és az új szabályozási környezet kialakításával kinyilvánította, hogy együttműködést ajánl a civil szféra és a gazdasági élet, illetve az érdekképviseleti szervek minden tagjának a nemzeti ügyek megoldásában.

A Civil törvény és az Alaptörvény, illetve a Polgári Törvénykönyv harmonizál az Európai Unió ilyen jellegű jogszabályi környezetével és annak alapelveivel. Az kétségtelen, hogy a Civil törvény létrejöttének szabályozási igénye, indokoltsága felvet néhány kérdést, és látszólagos dilemmát. Többek között, hogy az állam milyen szinten és érdek mentén avatkozhat bele a teljesen önkéntes alapon szerveződő csoportok tevékenységébe, és adjon, vagy ne adjon szigorúbb keretet az ilyen szabadon és autonóm módon létrehozott közösségépítő polgári kezdeményezésű organizációkhoz. Ezzel szemben viszont a törvény megoldást kínált számos olyan problémára, amelyek az egyesülési szabadságjog 1989. évi megújulása óta eltelt évtizedek alatt keletkeztek bizonytalan jogi környezetet és társadalmi légkört teremtve.

8. A rendészet és civilszféra

A magyarországi rendszerváltozás a civiltársadalom újjászületését és megerősödését is eredményezte. Nagy számban alakultak társadalmi csoportok, vagyis civil közösségek, és fokozatosan alakultak ki a társadalmi önszerveződés keretei. Önkéntesség, öntevékenység és adományozás a civil aktivitás jellemzői és formái, amellyel polgárok tízezrei élnek, mint az egyéniségük kiteljesedésének sajátos terepe. A közbiztonság, mint kollektív társadalmi termék létrehozásában is megkerülhetetlen a civil szervezetek részvétele. A rendőrség együttműködik az állami és a helyi önkormányzati szervekkel, a társadalmi és gazdálkodó szervezetekkel és

azok közösségeivel. Támogatja az állampolgárok közösségeinek a közbiztonság javítására irányuló önkéntes tevékenységét (1994. évi XXXIV. tv.2. §. és a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 3/1995. BM rendelet 91.§.). A civil szervezetek és a rendőrség közötti együttműködés lehetőségét belső szervezeti norma is biztosítja, amely lehetőséget nyújt a helyi szerv vezetőjének is, hogy együttműködési megállapodásokat kössön civil szervezetekkel (44/2008. (OT. 26.) ORFK utasítás).

A rendészeti és a civil szervezeteket kapcsolatát alapvetően két részre lehet bontani. Egyik oldalról a civil szervezetek bekapcsolódhatnak a közbiztonság megteremtésének folyamatába, abban aktív részt vállalva, különösen a helyi rendészeti feladatok tekintetében, ahhoz aktív segítő hozzájárulással. Ennek legjellemzőbb formája a bűnmegelőzéssel kapcsolatos szerepvállalás, megjelenési formáiban hangsúlyos az áldozattá válás vagy áldozatsegítés¹, a drogmegelőzés és az ártalomcsökkentés. A bűnalkalmak csökkentésében a rendészeti szervekkel együtt vagy azok mellett történő közterületi jelenlét illetőleg az állampolgárok tájékoztatása, segítése, felvilágosítása.

A másik kiemelt civil szervezetek közreműködésére igényt formáló feladat a civil kontrol, vagyis a rendészeti tevékenység működésének állampolgári áttekinthetősége. Mindez az erőszak monopóliummal járó közhatalom gyakorlás törvényességének és szakszerűségének, folyamatos monitoringját, az esetleges törvénysértések független kivizsgálását és megfelelő szakmai visszacsatolás nyújtását jelentse a rendőri szakmai és az azt irányító politikai struktúrák felé. Annak érdekében, hogy a rendszerszintű és az egyedi esetekben jelentkező működési problémákat fel lehessen fedezni és azokra megoldási javaslatokat lehessen megfogalmazni. Az egyik jellemző problémakör az etnikai aránytalanságok kiküszöbölése a rendőri intézkedési gyakorlatban (<http://www.ekint.org>). A romákkal kapcsolatos rendőri intézkedések régóta a civil, jogvédő szervezetek fókuszában vannak, különösen a Társaság a Szabadságjogokért emberi jogi civil jogvédő szervezet, foglalkozik kiemelten a kérdéssel. Aktív szerepvállalásukat jól mutatja, hogy 2018-ban 3000 esetben nyújtott jogsegélyt emberi jogok sérelmével összefüggő eljárásokban, és 185 folyamatban lévő ügyük volt. Ugyancsak a rendőrség igazoltatási gyakorlatával összefüggésben indított a Magyar Helsinki Bizottság konzultatív fórumot, amelyen a helyi lakosság bevonásával, strukturált párbeszéd folyt a témában.² A téma jelentőségét jól mutatja, hogy az EU kiemelten kezeli az etnikai megkülönböztetés tilalmát, anyagi és szellemi források biztosításával is szorgalmazza az etnikai hovatartozással összefüggésben felmerülő gyűlölet bűncselekményekkel szembeni fellépését. Ennek keretében létrejött a gyűlölet bűncselekmények elleni munkacsoport, amelyet szintén civil szervezetek hoztak létre 2012-ben, szakértők bevonásával komoly erőfeszítéseket tesznek a gyűlölet bűncselekmények visszaszorítása érdekében (<http://gyuloletellen.hu>). Ahogy a stratégiában megfogalmazzák, céljuk a nyomozati eljárások és a rendőrségi kommunikáció fejlesztése. A rendőri magatartás kontrolljának fejlesztése, különösen a bűncselekmények felderítése és megelőzése önmagában még nem tételezi fel újabb külső tényezők bevonását. A testület saját elhárító rendszerei, a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat, a nyomozó, valamint a katonai ügyészségek együttesen elvileg el tudnák végezni ezt a munkát. Azonban ahogy Szikinger fogalmaz az már más kérdés, hogy ez a rendszer jórészt zárt, jellegéből adódóan kifelé azt a

¹ Fehér Gyűri Közhasznú Egyesület és a Rendőrség közötti együttműködés. Az áldozattá válás megelőzése, áldozatsegítés TÁMOP-5.6.1.C-11/1-2011-0001 pályázat keretében.

² Strategies For Effective Police Stop And Search – Hatékony rendőrségi igazoltatási stratégiák, 2011-2012. Magyar Helsinki Bizottság projektje

látszatot kelti, mintha igazán nem is lennének bajok. Külső kommunikációjában soha semmilyen rendszerszintű hibát sem ismer el, így azok megállapítására így nem is folytat átfogó kutatást vagy vizsgálatot, azoktól a külső tudományos kutatásokat is igyekszik magától távol tartani. A felbukkanó negatív eseteket, egyedi szakmai hibáknak állítják be, és arra törekednek, hogy negatív és átfogó következtetéseket ne lehessen az egész szervezet működését illetően megfogalmazni (Szikinger, 2007).

Ahhoz, hogy a civil kontroll hatékonyan tudjon működni egy demokráciában bizonyosan szükséges az is, hogy egy közösség valóban sajátjának érezze a közbiztonság létrejöttében való szerepét, annak létrehozását és a hibákért való felelősséget ne csupán a hatóságokra hárítsa. Nyilvánvaló, hogy hazánkban a demokratikus intézményrendszer és a jogi szabályozás már elegendően fejlett a civil szervezetek rendészet irányába való nagyobb szerepvállalására. Mindössze az adekvát társadalmi háttér nem biztosított a minőségi ugráshoz. Ennek legfőbb oka az, hogy az állampolgárok továbbra is elsősorban az államtól különösen a rendőrségtől várják el a közrend megteremtését, így az ebben a folyamatban keletkező kudarcokért is inkább a rendészeti szerveket hibáztatják. Mintsem nagyobb felelősségtudat tanúsításával belátnák, hogy ők maguk sem tesznek meg minden annak érdekében, hogy a rendészet működésében nagyobb átláthatóság és elszámoltathatóság mellett funkcionáljon. A rendőri szervezet pedig önmagában: jellegében, működésében nem alkalmas a nyitásra, és a kezdeményező szerepre. Kiváltképp, mert a rendszerváltozás előtti időszakhoz hasonlóan zárt katonai, és szigorú hierarchikus rendszerben, sajátos szubkultúrát képviselve, egyfajta zárványként tokosodott be a társadalomba (Krémer, 2003). Ezen sajátos társadalmi viszonyulást támasztja alá a polgárőrség bűnmegelőzésben és a közbiztonság alakításában betöltött szerepét illetően 2011-ben az MRTT Társadalomtudományi Tagozata által végzett kutatás. Megállapították, hogy a polgárőrség külön nem csak a rendőrséggel együtt kap helyet a települési hatalmi és biztonsági térben, az akut biztonság, a rendvédelmi jelenlét és a biztonság létrehozásának rendvédelmi faktora közelében. Ezek együtt alkotják a települési hatalmi és biztonsági terének azt a szegmensét, ahol a polgárőrség is elhelyezkedik. Ez a térrész távol esik mind az egyének, mind pedig az egyéb intézmények által elfoglalt helytől. Az emberek azt érzékelik a saját lakóhelyükön, hogy *a polgárőrség (és a rendőrség) csak gyenge, bizonytalan kapcsolatban van a településen jelen lévő többi szereplővel. Az, amit a fejlesztésről és változtatásról gondolnak, arra utal, hogy nincs elképzelésük arról, mennyire fontos is lenne ezeknek a szereplőknek az együttműködése, és arról sem, hogy mennyire fontos volna a saját hozzájárulásuk a biztonsághoz.*

9. Következtetések

A nagy múlttal rendelkező alkotmányos demokráciák alapelvi szinten is komoly elvárásokat fogalmaznak meg a közigazgatással, így a rendőrséggel szemben is, amelynek egyik fontos pillére a fékek és egyensúlyok rendszerének kialakulása és annak az alkotmányos rendszerben való gyakorlati megnyilvánulása. Ennek rendészeti vetülete leginkább arra ad választ, hogy az erőszak gyakorlásának monopóliumát élvező szervezetek milyen mértékben átláthatóak, és milyen mértékben kontrollálja azokat a társadalom (Vári, 2018). Angliában a legitimitás rendőrségi adatait lakossági felmérések és független szervezetek biztosítják. Minden rendőri egységhez kapcsolódnak független tanácsadó szervezetek, akik bármikor, be nem jelentett módon tehetnek látogatást a rendőrségi fogdáknak és előállító helyiségekben, és megvizsgálhatják a fogva tartás körülményeit, és beszélhetnek a fogvatartottakkal és az eljárás alá vont személyekkel. Erről éves jelentés készül, 2016-ban a panaszok tekintetében 13 olyan

rendőri szerv esetében végeztek kísérleti programot, ahol legalább 3 vagy több szempontban nem feleltek meg a kritériumoknak (Best Use of Stops and Search revisits. HMIC, September 2016). Hazánkban a civil kontroll hasonló formái távolról sincsenek jelen. Saját empirikus kutatásom során a hivatkozott szerzők érveivel egyetértő következtetésre jutottam: a civil kontroll és a civil szervezetek nagyobb szerepvállalását elősegítendő adekvát társadalmi miliő, és az ehhez szükséges nyitott és támogató rendőri szervezeti kultúra hiányát állapítottam meg. A rendőrök sajnálatosan úgy érzik, hogy ők sokkal szolidárisabbak a lakosság felé, mint a lakosság irányukban, sőt támogatnák a lakosság közbiztonsági önszerveződését, azonban a polgárőrség szerepét és jelentőségét egyértelműen elutasítják, és jócskán leértékelik. Úgy értékelik, hogy a rendőrség nem közösségi, hanem hatalmi alapú, tekintélyelvű és politikai irányítással az állampolgároktól független értékeket hordoz. A válaszadó rendőrök többsége szerint jelenleg itthon egy tekintélyelvű, nem közösségi szemléletben működő rendőrség funkcionál, aminek a közösségi szemlélet felé elmozdulva, de elsősorban a politikai és hatalmi érdekektől távolodva kellene alapvető társadalmi rendeltetését betöltenie (Vári, 2016). Ennek fényében úgy gondolom, hogy a megoldás kulcsát továbbra is a civil szervezetek egyre növekvő és átlátható társadalmi szerepvállalása jelentheti. Ezek hasznát, szerepét a társadalom minél szélesebb körében célszerű kommunikálni. Emellett erősíteni szükséges a civil szervezetek és a rendőri állomány közötti párbeszédét, az összes létező kommunikációs csatorna aktív használatával. Ez utóbbi hatásosan járulhatna a kölcsönös előítéletek lebontásához. Az utóbbi időben számos kitűnő kezdeményezés indult el, de még mindig rengeteg a megoldásra váró feladat, annak elérése érdekében, hogy hazánkban is egy a nyugati demokráciákhoz hasonló szinten működő civil szervezetek és rendészet relációjáról beszélhessünk.

Felhasznált irodalom

- Best Use of Stop and Search revisits, HMIC, September 2016. Available at: www.justiceinspectores.gov.uk/hmic/publications/best-use-of-stop-and-search-revisits/
- Baranyi Éva et al (2003): Mit érdemes tudni a kormányzati szakembereknek a nonprofit kutatásokról?. Nonprofit Kutatócsoport., Budapest. http://www.nonprofitkutatás.hu/letoltendo/561_nonpro3.pdf (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Bartal Anna Mária (2005): Nonprofit elméletek, modellek, trendek. Századvég, Budapest
- Bíró Endre (2002): Nonprofit szektor analízis. Budapest, EMLA Egyesület
- Bíró Endre (2010): Hol is tartunk? A civil nonprofit szervezetek jogi szabályozásának problémái. Jogismeret Alapítvány, Budapest
- Bocz János (2009): A nonprofit szektor strukturális átalakulása Magyarországon. A magyar nonprofit szektor az 1990-es évek elejétől a 2000-es évek közepéig (Doktori disszertáció) Budapest, Corvinus Egyetem, Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet, Szociológiai Doktori Iskola p. 335.
- Czike, Klára (2002): Számokba rejtve. A civil társadalom Magyarországon 1989-2002. Doktori disszertáció.
- Csefkó Ferenc (szerk.) (1999): Önkormányzati iránytű. Villány, Új Historika Kiadó
- Frey Mária (2001): Nonprofit szervezetek a munkaerőpiacon. Budapest, Munkaügyi Kutatások Szakmai Műhelye

- Fricz Tamás (2019): Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában, illetve Magyarországon, Polgári Szemle, 15. évf. 1–3. szám, 2019, 284–297.
- Gordon White (1994): Civil society, democratization and development (I): Clearing the analytical ground, Democratization, 1:2, 375-390
- Györffy, Gábor (1995): A nonprofit szervezetek ismérvei és tevékenységük. In Török Marianna – Vincze Krisztina: Civil szervezetek. Budapest, NIOK
- Hansmann, Henry (1987): Economic Theories of Nonprofit Organization. In Powell, Walter W. (eds.): The Nonprofit Sector: A Research Handbook. New Haven, Yale University Press
- http://gyuloletellen.hu/sites/default/files/gyem_strategia_final_2016_2019.pdf (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- <https://tasz.hu/rolunk> (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- <http://www.ekint.org/autonomiavedelem/2014-07-18/civil-szervezetek-fordultak-az-oroszagos-rendor-fokapitanyhoz-a-rendorseg-romakat-zaklato-birsagolasi-gyakorlata-miatt> (letöltés ideje: 2020. 1. 09.)
- James, Estelle (1987): The Nonprofit Sector in Comparative Perspective. In Powell, Walter W. (eds.): The Nonprofit Sector: A Research Handbook. New Haven, Yale University Press.
- Kákai László (2009): Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon. Publikon kiadó, Pécs.
- Kákai László (2013): Civil szervezetek megújuló működési környezete tananyag III. A civil társadalom és civil szervezetek társadalomtudományi, politológiai megközelítése. Magyar Program. <http://www.civil.info.hu/documents/10179/e69babbf-e7f4-4039-b9ba-5bca96ab09c5> (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Krémer Ferenc (2003): A rendőri hatalom természete, Budapest, Napvilág.
- Krémer Ferenc (2011): A polgárőrség társadalmi megítélése Magyar Rendészettudományi Társaság Társadalomtudományi Tagozata, Budapest.
- Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak... Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Márkus Edina (2016): Amikor a harmadik az első - A civil szektor többféle nézőpontból. Csokonai kiadó. Budapest.
- Sebestény István (2002): A nonprofit szektor funkcionális megközelítése – a nonprofit prizma. Civitas Egyesült. Budapest. http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/sebestyen_istvan_-_a_nonprofit_szektor_funkcionalis_megkozelitese_-_a_nonprofit_prizma.pdf (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Stumpf István (1999): A politikai rendszer egyensúlyzavarai. In. Kulcsár Kálmán (szerk.): Politika és társadalom 1989-1999. Magyarország az ezredfordulón Budapest, MTA pp. 93-112.
- Szikinger István (2007): A rendőrség civil kontrollja külföldön és Magyarországon. Fundamentum 2. szám. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/07-2-06.pdf> (letöltés ideje: 2020. 01. 10.)
- Vári Vince (2016): Empirikus kutatás a rendőrök körében a civil–rendőr viszonyról, a statisztikai szemléletről és a bűnüldözés hatékonyságáról In: Christián László (szerk.) Rendészettudományi kutatások: Az NKE Rendészetelméleti Kutatóműhely tanulmánykötete. 174 p. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, pp. 151-166.

- Vári Vince (2018): Rendőrségi szervezeti modellek: előnyök és hátrányok. *Hadtudományi Szemle*, XI. évfolyam, 2. szám, 302-315.
- Zoltán Viktória (2009): A lobbizás szerepe és jelentősége a mai magyar kül és belpolitikában. *Dolgozat*.
http://www.hacusa.org/userfiles/file/Lobbizasi_szerepe_VZoltan.pdf (letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

A fiataalkori pszichopátiás vonások legfőbb jellegzetességei és rendészeti vetületei

Dr. Sófi Gyula¹ – Dr. Farkas Johanna²

¹igazságügyi gyermekpszichiáter és gyermekgyógyász szakértő - ²adjunktus - Nemzeti
Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
e-mail cím: Farkas.Johanna@uni-nke.hu

A pszichopátia jelenségek köre a rendészettudomány területén mindig aktuális kérdésként merül fel, hiszen közvetlenül kapcsolódhat a kriminális viselkedéshez, ezért a bűnmegelőzés szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a fiataalkorúak körében is egyértelműen kimutatható vonások felismerésének fontossága. Az utóbbi években a kutatások a pszichopátiás zavar érzelmi összetevőire, főként az eltérésekre, zavarokra összpontosult, melyek egyik kardinális kutatási területe az úgynevezett rideg-érzékletlen vonások vizsgálata. Mivel a gyermekpszichiátriában alkalmazott pszichológiai rendszerekben nem szerepel a pszichopátia önálló diagnosztikus kategóriaként, ezért személyiségkonstellációnak tekintjük. A tanulmány célja, hogy bemutassa azon elméleti kereteket, modelleket és összetevőket, melyek nagymértékben hozzájárulnak a fiataalkori pszichopátiás vonások pszichodinamikai jellegzetességeinek magyarázatához. A komponensek felismerése pedig nemcsak gyermekpszichiátriái, de rendészeti szempontból is prediktív értékkel bír.

Kulcsszavak: pszichopátia, bűnmegelőzés, gyermekpszichiátria

1. Bevezetés

A pszichopátia jelenségek köre a rendészettudományon belül megkérdőjelezhetetlenül releváns kutatási terület, hiszen közvetlenül kapcsolódhat a deviancia és/vagy bűnözés jelenségvilágához, mely „a szociális, illetve a törvényi normáktól való eltérés viszonylatában” akár mentális zavarok által indukált bűnelkövetést is eredményezhet. (Boda, 2019, 115.) Emiatt a különböző aspektusból történő vizsgálatának nagy hagyománya van, mely nemcsak a rendészettörténet, de a büntetőjog, a kriminológia, a kriminálpszichológia és nem utolsósorban a gyermekpszichiátria vizsgálati területeit is felöleli. Mivel a fiataalkori pszichopátia széles spektrumon jelenik meg, ezért multidiszciplináris és transzdiciplináris vizsgálata indokolt (Boda et al., 2016), mely munkánk alapvető célja, hangsúlyt helyezve a rendészettudományi, a gyermekpszichiátriái és a kriminálpszichológiai aspektusokra.

Jelen tanulmányban áttekintést adunk a fiataalkori pszichopátia vizsgálatával foglalkozó tudományterületekbe, annak legfőbb kérdéseibe, definiáljuk az alapvető fogalmakat, majd kitérünk a rendészet és orvoslás rendészettörténeti kapcsolatára. Ezt követően a gyermekek pszichés vizsgálatának történeti vonatkozásain belül a gyermektanulmányozási mozgalmat, valamint a gyermekpszichiátria létrejöttének folyamatát mutatjuk be. Kiemelten tárgyaljuk a fiataalkori pszichopátia rendészettudományi problematikáját, majd a napjainkban alkalmazott igazságügyi szakértői tevékenység feladatkörén keresztül mutatjuk be a fiataalkori pszichopátia diagnosztizálását.

2. Keretek és fogalmi meghatározások

A gyermekek vagy éppen serdülőkorúak populációját érintő fiatalkori pszichopátia és a bűnözői magatartás számos tudományos kérdést vet fel, melyek a következő területeket, illetve problémákat öleli fel:

- A *büntetőjog* szempontjából a büntetőjogi felelősség kérdéskörén belül érinti a beszámítási, illetve belátási képességet (Sófi, 2014:a; Sófi 2014:b);
- A *kriminológia* szempontjából a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi és egyedi jelenségek merülnek fel (Boda, 2019), és főként az elkövetőt – jelen esetben a gyermekkorút, illetve a fiatalkorút – érintő kérdések, de a sértetti oldal tényezőinek a vizsgálata is fontos adaléka lehet a viktimológiának. (Sófi, 2014:c)
- *Rendészettudományi* szempontból kiemelten fontos a bűnüldözés szolgálatában (Sallai, 2019) az igazságügyi szakértői tevékenység, melyet Boda és munkatársai (2016) a jogi és etikai kérdések mellett kulcsfontosságúnak vélnék. A szakértői tevékenység segítheti a bűnmegelőzési feladatellátást, hiszen a fiatalkorúak körében egyértelműen kimutatható személyiségvonások felismerése fontossá válhat. Továbbá például a forenzikus nyelvész, mint igazságügyi szakértő szerepet kaphat búcsúlevelek-, hang- és egyéb inkrimináló nyelvi jegyek vizsgálatában. (Ürmösné, 2019) De például az intézkedéstaktikai felkészülés során is segítségül lehet hívni a szakértők tapasztalatait. (Farkas-Krauzer, 2019)
- A *kriminálpszichológia* szempontjából egyik aktuális kutatási terület a gyermekeket, fiatalokat érintő kockázati- és védőfaktorok (pl. korai traumák) rövid, illetve hosszútávon személyiségfejlődésre gyakorolt hatásainak vizsgálata, melyek bizonyos esetekben agyi változásokat eredményeznek. (Haller et al., 2020) A gyermekkori traumák, abúzusok, a verbális agresszió, a megalázás és a negligálás visszafordíthatatlan folyamatokat indítanak el a gyermek pszichés fejlődésében, és kihatással lesznek a felnőttkorára is. (Ürmösné, 2015; Ürmösné, 2020) A szociális kapcsolatok jellege, az elsődleges szocializációs közeg bűnözést indukáló funkciója is számottevő. Kiemelt hangsúlyt kap a fiatalkori pszichopátia tekintetében a rideg-érzéketlen (érzelemmentesség-kegyetlenség) vonások érzelemműködésre és viselkedésre gyakorolt hatása. Például a fiatalkorú erőszakos bűnelkövetők esetében egyértelmű összefüggést találtak a rideg-érzéketlen személyiségvonások és az amigdala agykérgi kapcsolatai között. Napjainkban a neuropszichológiai kutatások pedig gyökeresen új irányt szabnak, melyek a korábban kialakított kriminálpszichológiai modellek átértékeléséhez vezetnek. (Farkas, 2017:c)
- *Igazságügyi gyermekpszichiátriai* szempontból a kérdéskör két fő területre, a fiatalkorú bűnelkövetőkre, valamint a bűncselekmények fiatalkorú áldozataira különül el. Mivel az igazságügyi gyermekpszichiátriai szakértői tevékenység szervesen kapcsolódik a mentális zavarok diagnosztikai, farmakoterápiái és pszichoterápiás kezeléséhez, ezért érinti: a viselkedés zavarait, a figyelemhiányos hiperaktivitás tünetegyüttest, a kóros függőséget (szerfüggőséget és játékszenvedélyt), a depressziót és magatartási eltéréseit, a hangulati élet változékonyságát, a bipoláris affektív zavart, a szorongásos zavarokat, a traumatizációt elszenvedett gyerekek és serdülők pszichés zavarait, valamint a pszichózisokat a beszámítási képesség és belátási képesség kérdéskörén belül (Sófi, 2014:d), továbbá foglalkozik a gyermekbántalmazás pszichés következményeivel. (Sófi, 2016) Az igazságügyi szakértő nagyon sok esetben végez olyan munkát, amelynek az a célja, hogy választ adjon arra a kérdésre, hogy büntethető lesz-e valaki, az eljárás alanya lesz-e, vagy meg kell-e szüntetni magát az eljárást, mely nemcsak jogi, de rendészeti kérdés is egyben.

A következőkben tisztázzuk azon alapvető fogalmakat, melyek ismerete feltétlen szükséges a fiatalkori pszichopátia rendészettudományba való beágyazottságának megértéséhez.

Mentális zavar

Azon érzelmek és/vagy viselkedések együttese, amelyek tartósan fennállnak, a helyzetnek nem megfelelőek és másoknak szenvedést okoznak. A bűnelkövetők jelentős része mentális zavarban¹ szenved (Boda, 2019, 388.), a súlyos bűncselekményt elkövetők populációjában pedig még magasabb az előfordulási arány, főként a személyiségzavarok körébe tartozó antiszociális személyiségzavar tekintetében. (Haller - Farkas, 2020)

Antiszociális személyiségzavar

Leggyakrabban a fogvatartottak körében fordul elő. A társadalom által elfogadott normák, az emberek érdekeit sértő vagy semmibe vevő viselkedés (antiszociális magatartás) jellemző a személyre. (Boda, 2019, 36.)

Magatartászavar

18 éves kor előtt diagnosztizált állapot, melyre a visszatérő és tartós antiszociális, agresszív, vagy dacos magatartás jellemző. A gyerek vagy serdülő magatartásában a korának és a szociális elvárásoknak nem megfelelően viselkedik, mely többek között befolyásolja emberi kapcsolatait, alkalmazkodását és iskolai teljesítményét.

Pszichopátia

A pszichopátiát az antiszociális személyiségzavar súlyos formájának tekintjük, bár a DSM-5 annak ellenére, hogy megfogalmazza a konkrét kritériumait, mégsem tekinti önálló mentális zavarnak. Legfőbb jegyei a „felfokozott egoizmus, gátlástalan viselkedés, illetve az empátia és a büntudat hiánya. Az ún. 1-es típusú pszichopátia esetében az antiszociális személyiségzavar tüneteinek felszínes kedvesség és látszólagos „elbűvölő” személyiség, a 2-es típusú pszichopátiához depresszió és szélsőséges aszocialitás társul.” (Boda, 2019, 454.) Mind az 1-es, mind pedig a 2-es típusú pszichopátia nagy valószínűséggel bűnelkövetői magatartással járhat együtt. A pszichopátia érzelmi feldolgozás, a szociális kapcsolatok és a viselkedés szintjén határozható meg.

Fiatalkori pszichopátia

Az utóbbi években a kutatások a pszichopátia érzelmi összetevőire fókuszálnak, főként az ún. *rideg-érzékeny vonások* vizsgálatára. Mivel a gyermekpszichiátriában alkalmazott nozológiai rendszerekben nem szerepel a pszichopátia önálló diagnosztikus kategóriaként, ezért személyiségkonstellációnak tekintjük, mely leginkább a szociális deviancia, valamint az affektív/interperszonális faktorról jellemezhető. A pszichopátia bizonyos jegyeinek gyermekkori előzményei vannak. (Frick, 2000) FRICK és munkatársai kimutatták, hogy az antiszociális fiatalok egyharmada - akik viselkedési zavarokat és rideg-érzékeny vonásokat is mutatnak - krónikus viselkedési problémákkal jellemezhetőek, és nagyobb valószínűséggel követnek el bűncselekményt. A fiatalkori pszichopátia legfőbb jegyei közé tartozik:

- az impulzivitás,
- a kedélyállapotváltozás,
- a gondatlanság,
- a büntudat csekély jellege vagy teljes hiánya,

¹ A mentális zavarok diagnosztizálása leggyakrabban az Amerikai Pszichiátriai Társaság (American Psychiatric Association, APA) által kiadott diagnosztikus kritériumok kézikönyveiben (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; DSM) meghatározott kritériumok alapján történik. Aktuálisan a DSM-5 van érvényben.

- az empátia hiánya,
- mások bántalmazása,
- az iskolából kimaradás, vagy szökés.

A következőkben bemutatásra kerülnek az orvoslás gyermekpszichológiai és rendészettörténeti vonatkozásai, melyek áttekintésével könnyedén beláthatóvá válik az igazságügyi gyermekpszichiátria létjogosultsága a rendészettudományon belül. Ezen ív mentén két fő vonalon halad a következő két fejezet, melynek fontos metszéspontjai vannak, de tematikailag mégis indokolt különválasztásuk.

- Egyrészt a gyermekvizsgálat szempontjából közelítjük meg a történeti alakulást, azaz arra keressük a választ, hogyan alakult a gyermekek pszichés fejlődésének tanulmányozása;
- másrészt pedig a rendészeti, illetve gyógyítási szempontból az átlagos emberektől való elkülönítés és kezelés oldaláról mutatjuk be a témát.

3. A gyermek pszichés vizsgálatának történeti vonatkozásai

A gyermektanulmányozás

A 19. század végére az orvostudomány szembesült azzal a nehézséggel, hogy a gyermekek és serdülőkorúak esetében a mentális zavarok másként jelentkeznek, mint a felnőtteknél. Ez volt a gyermeklélektan legfontosabb felismerése, miszerint a gyermek nem kis felnőtt, hanem egy teljesen más jellegzetességekkel bíró entitás. (Farkas, 2017:a) A kezdeti időszakban a gyermeki elmét rendszeres megfigyeléseken keresztül tanulmányozták és írták le. Főként Tiedemann-nak köszönhetően az 1780-as évektől megindult a *pedológia* mozgalma, melyet Claparède bontakoztatott ki, Hall pedig összegyűjtötte és rendszerezte a különböző tudományterületekből a gyermekekre vonatkozó ismereteket. Céljuk volt, hogy magyarázatot találjanak a gyermekkori viselkedések okaira, illetve arra, hogy bizonyos jellegzetességek miért tűnnek el a növekedéssel/fejlődéssel. (Klemme – Kuehn, 2016)

Az irányzat hazai úttörője Nagy László (1857-1931) volt, aki 1906-ban alapította meg a gyermekek fejlődésének vizsgálatát célul kitűző *Magyar Gyermektanulmányi Társaságot*. A főként kérdőíves vizsgálatainak eredményeire hivatkozva állította, hogy a gyermeki és a felnőtt gondolkodásban minőségi eltérések vannak. A gyermektanulmányozás feladata, hogy kutatásokon keresztül feltárja a gyermek fizikai és pszichés fejlődési fokozatait. (Nagy, 1982) A pedológia mozgalma azért volt jelentős lépés a gyermekpszichológia és gyermekpszichiátria szempontjából, mert ennek talaján alakult ki az a felfogás, hogy a gyermek nem „kis felnőtt” és nagyon fontos szerepe van a szociális közegnek és a nevelésnek. (Pléh, 1992)

A gyermekek pszichológiai vizsgálatát hangsúlyozó legjelentősebb képviselő Alfred Binet volt, aki abból indult ki, hogy a patológiás (a normálistól eltérő) reakciók segíthetnek megérteni a normálisan működő folyamatokat. Alapvetően az egyéni különbségek leírására törekedett a kvalitatív jellegeken keresztül, ennek érdekében SIMON-nal 1903-ban a gyermekek képességeinek vizsgálatán alapuló intelligencia-tesztet fejlesztett ki. Tulajdonképpen ez volt az első intelligenciateszt, melynek alapgondolatait a mai napig alkalmazzuk a gyermekpszichológiában (Bernáth – Solymosi, 2007) és a szakértői tevékenység során. (Farkas, 2017:b)

A gyermekpszichiátria létrejötte

Kezdetben a gyermekpszichiátria nem differenciálódott az orvostudományon belül, de a 19. században - bár elszigetelten -, de megjelent elkülönülése a felnőttorvoslástól. (Farkas, 2017:a)

- Először 1802-ben Párizsban alapították meg speciálisan a beteg gyermekek gyógyítása céljából kórházi osztályt, majd 50 évvel később Londonban nyitotta meg kapuit a híres Great Ormond Street-en a gyermekkórház. (REY, 2015) Mégis a gyermekpszichiátria fundamentumát 1899-ben Chicago-ban az első fiatalkori bíróság alapításához kötik, mely nemcsak bíróság volt, hanem a gyerekek kezelését is magáénak tudható intézmény. (Schultz, 1973)
- További nagy fordulópont volt az 1937-ben megalakult *Gyermek- és Serdülő Pszichiátriai és Kapcsolódó Szakmák Nemzetközi Társasága* (International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions; IACAPAP),
- majd az 1953-ban létrehozott *Gyermek és Serdülő Pszichiátriai Amerikai Akadémia* (American Academy of Child & Adolescent Psychiatry; AACAP),
- illetve fontos pont volt még 1954 októbere, amikor az európai gyermekpszichiáterek először találkoztak (The Union of European Paedopsychiatrists). Ez a kezdeményezés később a *Gyermekekért és Serdülőkért Pszichiátria Európai Társasággá* (European Society for Child and Adolescent Psychiatry; ESCAP) nőtte ki magát.

Hazai vonatkozásokban ki kell emelnünk Ranschburg Pált, aki 1906-ban létrehozta a Magyar Királyi Gyógypedagógiai Labort, mely jelzi a nemzetközi áramlat követését. Többek között az ő és Lóránd Blanka munkássága révén az 50-es évektől a gyermekpszichiátria önállósult területté vált, mely kicsúcsosodott a 2009-ben létrehozott Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet Gyermek és Serdülő Pszichiátriai Osztállyal.

4. A rendészet és orvoslás rendszertörténeti kapcsolata

A napjainkat jellemző orvostudomány és rendszertudomány adekvát metszéspontja nem előzmény nélküli. Karvasy „A közrendészeti tudomány” 1862-ben kiadott művében külön fejezetet szentel – ahogy ő fogalmaz – az „Orvosi rendőrség vagyis a közegészségügy” témakörének.

Közegészségügyi kérdések

Definíciója szerint „az orvosi rendőrség foglalatja azon intézkedéseknek, melyek az egészség fenntartására céloznak, ezen intézkedések két nemre oszlanak t. i. olyanokra melyek által a polgároktól a betegségek eltávolíthatnak, és olyanokra melyek a kiütött betegséget gyógyítván az egészség helyreállítására szolgálnak.” (Karvasy, 1862, 115.) Az állam érdekének véli az ember gyógyítását, mert „...nyomorúlt ember nem csak nem járúl a nemzeti vagyon szaporodásához, hanem inkább azt kevesbíti, és minden idő előtt megholt emberrel a tőke is, mely a nevelésére fordított, hasztalanul elvész, az emberek egészsége tehát különös gondoskodást kíván, az egészségügyre nézve sokat tehetnek a községek, tehát a helyrendőri hatóságok...” (Karvasy, 1862, 115.) A 85. § szerint részletezi a betegségek okait. Úgy véli, hogy „néhány betegségek örökletes természete és külső ártalmas behatások, ez utóbbiak megint vagy hiányos nevelésből, vagy az étszerek, italok, levegő minémiségéből származnak, ezen okok ellen a rendőri hatóság nagyobb vagy kisebb sikerrel tehet célszerű intézkedéseket” (Karvasy, 1862, 116.)

A „külső ártalmas behatások” alatt érti:

- a gyerek rossz nevelését, mely az egészsége fenntartásához kapcsolódik. Így az iskolaépületek tágasak, magasak és világosak legyenek, „igen korán iskolába ne küldessenek és ott tulságosan tanulásra vagy ülésre ne erőltetessenek”
- az élelmiszerek „egészségre nézve ártalmas élelmiszerek el ne adassanak”

- az italok „*A piaczi rendőrségnek különös gondot kell továbbá fordítani az italokra, és pedig mind a mesterséges italokra (pl. bor, pálinka)*” (Karvasy, 1862, 119.)
- a rendőri hatóságnak kell gondoskodni a jó és tiszta levegő fenntartásáról is.

Kiemelendő, hogy több mint 150 évvel ezelőtt, már fontos tényező volt a prevenció, a gyermekeket érintő „külső ártalmas behatások” csökkentése, mely aktuálisan a mentálhigiéné kérdéseit feszegeti, így a gyermekpszichiátriát is érinti. Az ártalmas szerek napjainkban is komoly kihívás elé állítják a gyermekekkel foglalkozó segítő foglalkozásúakat, hiszen például a szintetikus drogok által indukált mentális zavarok komoly bűnügyi kockázatot jelentenek.

A betegségek gyógyítására szolgáló intézetek

Fontos volt továbbá, melyet Karvasy a 94. §-ban részletez, hogy „*a betegségek gyógyítására mindenek előtt jól kiképzett gyógyszerélség, melyet orvosok, seborvosok, bábák és gyógyszerészek képeznek, szükséges. A kórházban a nemek elkülönítésén kívül még következő elkülönítések történjenek:*

- 1.) *Belbetegségek.*
- 2.) *Külbetegségek. Szembetegségek.*
- 3.) *Bujasenyv² és rügybetegségek.*
- 4.) *Gyermekágyban lévők.*
- 5.) *Idegláz.*
- 6.) *Beteg gyermekek.*” (Karvasy, 1862, 135.)

A „beteg gyermekek” ellátása céljából alapították meg a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet elődjét 1907-ben a Magyar Királyi Központi Állami Gyermekmenhelyet. Az intézet kezdetben az elhagyott gyermekek ellátását, gyógyítását és oktatását biztosította nevelőszülőkhöz való kerülésükig, majd fokozatosan fekvőbeteg és járóbetegellátó intézménnyé vált (Körmendiné Pók, 2016).

1. ábra: Magyar Királyi Központi Állami Gyermekmenhely, a későbbi Heim Pál Gyermekgyógyászati Intézet

Forrás: (Körmendiné Pók, 2016, 588.)

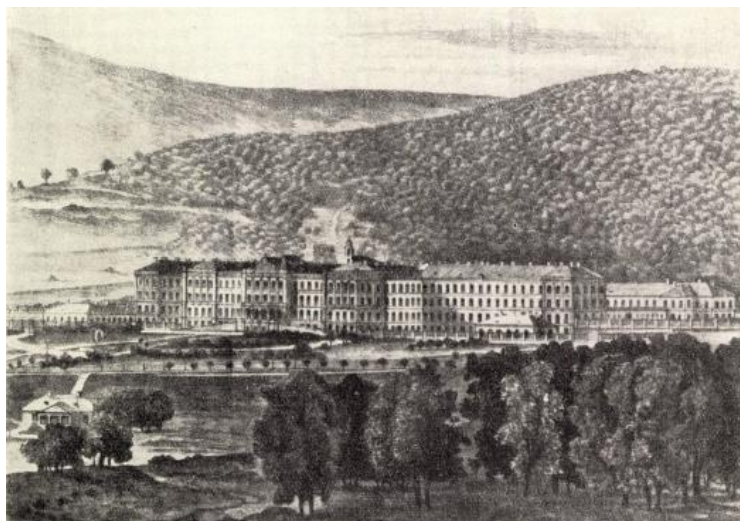
Karvasy „*A közrendészeti tudomány*” (1862) művében a 97. §-ban a tébolydákat emeli ki, melyek véleménye szerint „*igen jótékony intézetek az emberiségre nézve, mert az őrültnek a családi körben megtartása oly módon, hogy ez se magának, se másoknak ne árthasson, sok*

² Más néven: szifilisz

esetben lehetetlen; de gyógyítására is sokszor az eddigi köréből eltávolítása üdvös hatással birhat, ily házak is vagy az állam által állítandók fel, vagy ha magánosok által állítottak fel, pártfogás alá veendőők. Hogy a tébolyda czéljának megfelelően, szükségesek egészséges helyzet, czélszerű és kellemes benyomást tevő építmódja az intézetnek, elég mozgásra alkalom a szabad levegőben, az öröltek elkülönítése a kor, művelési fok, és a tébolyodás foka szerint, továbbá szakértő orvosok, mindenféle gyógykészlet, különféle fürdők és más intézkedések, melyek által a dühöngő eszelőst fékben lehet tartani, végtére különféle eszközök az eszelősök felvidámítására: teke, golyójáték czélszerű könyvtár, zeneszerek, kert, felügyelés az örökre, hogy azok az eszelősökkel embertelenül ne bánjanak. Valamely egyénnek kibocsátása a tébolydából csak akkor történjék, ha a tökéletes vizsgálatból kitűnik, hogy gyógyulása bekövetkezett, és akkor gátolni kell, nehogy a meggyógyult visszatérjen az elmezavarodását okozó viszonyokba.” (Karvasy, 1862, 135-136.)

Az első magyar magántébolydát Schwartzter Ferenc hozta létre Vácott, mely 1850-1910-ig működött. Gyakorlatilag korának egyik legbefolyásosabb pszichiátereként hatást gyakorolt a tudományszervezésre, az orvosi képzésre és a helyet méltán nevezhetjük a magyar pszichiátria bölcsőjeként. A magyar elmeorvoszat megalapítójaként jelent meg az első magyar nyelven íródott elmekórtani tanulmány „*A lelki betegségek általános kór- és gyógytana, törvényszéki lélektannal. Orvosok, egészségügyi hivatalnokok és törvényszéki bírák számára*” címmel 1858-ban. A mű címében is hordozza a pszichiátria és rendészet tudomány kapcsolódását.

Az első elmeorvosintézetet pedig 1868-ban nyitották meg Budapest Lipótmezőn, Magyar Királyi Országos Tébolyda néven, melynek neve 1898 óta Országos Elme- és Ideggyógyintézet, majd Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet (OPNI) volt 2007-es bezárásáig.

2. ábra: Magyar Királyi Országos Tébolyda, a későbbi Elme- és Ideggyógyintézet, majd Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet
Forrás: (Zsakó, 1956, 105.)

5. A fiatalkori pszichopátia igazságügyi szakértői tevékenységhez kapcsolódó vonatkozásai

Napjainkban teljesen elfogadott nézet a jog, a rendészet, az orvostudomány és a pszichológia metszetét interdiszciplináris megközelítésként elfogadni. Ennek relevanciáját mutatja, hogy az Amerikai Pszichológiai Társaság az igazságügyi pszichológiát (forensic psychology) speciális

területként tartja számon, melynek legfontosabb feladatköre az *igazságügyi szakértés* (Bartol-Bartol, 2015).

Az igazságügyi szakértői munka első pillanatra akár egyszerű feladatnak is tűnhet, hiszen olybá tűnik, nem történik más, mint egy bizonyítandó tény megállapításához egy szakértő szakértelmét alkalmazzák. Azonban, ha alaposabban belemélyedünk a szakértői munka rejtjelmeibe, egy igen komplex terület körvonalazódik.

Az igazságügyi gyermekpszichiáter és pszichológus szakértő megbízás vagy kirendelés alapján végzi a tevékenységét. Szakvéleményét önállóan, vagy más szakemberrel együttműködve készíti el arra törekedve, hogy szakmailag és etikailag egyaránt korrekt szakvéleményt fogalmazzon meg. Az igazságügyi szakértők tevékenységéhez jogszabályok^{3 4 5} és módszertani ajánlások⁶ nyújtanak iránymutatást. A szakértőnek tisztában kell lennie saját kompetenciakörével és kötelessége jelezni, ha a számára feltett kérdések megválaszolására nem illetékes, vagy ha az általa alkalmazott módszerekkel a feltett kérdések nem válaszolhatók meg.

A szakértő számára a legtöbb esetben rendelkezésre állnak a vélemény kialakítását segítő iratok, melyek általában tárgyalási jegyzőkönyvek, nyomozati anyagok, más szakértői vélemények (pl.: pedagógiai vélemények, gyógypedagógiai vélemények, gyermekpszichiátriai vélemények, stb.), esetleg környezettanulmány, de fontos információkat szerezhet még például a védelembe vétellel, az alapellátással vagy éppen a családgondozással kapcsolatosan a Gyámhivataltól, a Gyermekjóléti Szakszolgálattól, illetve a Nevelési Tanácsadótól. Továbbá a korábban készült szakértői véleményeket is felhasználhatja, melyek a kikérdezési stratégia felállításában segíthetnek, de a véleményét természetesen nem befolyásolhatják.

A szakértő polgári ügyekben (pl. válás, nevelési alkalmasság, stb.) és büntetőügyekben (családon belüli erőszakos esetek, kiskorú veszélyeztetése, stb.) alkalmazható. A vizsgálat általában négy szemközt megvalósuló interakciós helyzet, mely az explorációból és a kérdések megválaszolásához szükséges pszichológiai módszerek alkalmazásából áll.

Nagyon informatív lehet fiatalkori pszichopátia esetében, hogy a szakértésbe vont személyt megfelelően diagnosztizáljuk, ennek érdekében alkalmazzuk a DSM-5 Diagnosztikai Kézikönyvet, mely megkülönbözteti a viselkedészavart, illetve az antiszociális személyiségzavart (lásd 1. táblázat).

³ 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről

⁴ 31/2008. (XII.31) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről

⁵ 10/2006. (III. 7.) IM rendelet az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges jogi oktatásról és vizsgáról

⁶ 20. számú módszertani levél

1. táblázat: A viselkedészavar és az antiszociális személyiségzavar összefüggése

Viselkedés zavar ⁷	Antiszociális személyiségzavar
„A” kritérium	
<p>Legalább 3 az alábbiak közül. Mind a háromnak együtt kellett megjelennie az elmúlt évben, legalább egynek az elmúlt fél évben.</p> <p><i>Agresszió emberek, és állatok ellen:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gyakran zaklatott, fenyegetett, vagy félemlített meg másokat 2. Gyakran kezdeményezett verekedést 3. Olyan fegyvereket használt, amelyek súlyos sebeket lehet ejteni 4. Fizikailag kegyetlen volt emberekkel 5. Fizikailag kegyetlen volt állatokkal 6. Rablást követett el 7. Szexuális erőszakot követett el <p><i>Rongálás</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Károkozás szándékával gyújtogatott 9. Károkozás szándékával rongált meg vagyontárgyakat <p><i>Hazugság bűncselekmény</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Betört, vagy kocsit tört fel 11. Félrevezetett másokat nyereségvágyból, vagy kötelezettségei elkerülése végett. 12. Nagyértékű lopásokat követett el <p><i>Jelentős szabálysértés</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 13. Gyakran tért haza késő éjjel a szülői tiltás ellenére 13 éves kora előtt 14. Gyakran szökött el otthonról hosszabb időre 15. Gyakran lógott el az iskolából 13 éves kora előtt. 	<p>Legalább 3 az alábbiakból:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nem tartja be a szociális normákat, és letartóztatás jogalapját megteremtő cselekedeteket követ el 2. Hajlam a csalásra: hazudozás, álnevek használata, és mások félrevezetése személyes érdekből, vagy élvezetből 3. Könnyelmű, képtelen hosszú távú terveket készíteni 4. Ingerlékeny és agresszív: gyakran verekszik, és támad másokra 5. Vakmerő: semmibe veszi saját, és mások biztonságát 6. Felelőtlen: nem végez munkát tartósan, és nem tesz eleget pénzügyi kötelezettségeinek 7. Hiányzik belőle a bűnbánat: közömbös mások szenvedése iránt, vagy az okozott szenvedést racionalizálja (érvekkel elfogadhatóvá teszi).
„B” kritérium	
A viselkedési problémák jelentősen hátráltatják iskolai előmenetelét, szociális integrációját, vagy valamilyen más fontos tevékenységet	Az egyén legalább 18 éves
„C” kritérium	
Amennyiben elmúlt 18 éves, csak akkor diagnosztizálható, ha az antiszociális személyiségzavar nem	<u>Tizenöt éves kor előtt kimutatható volt nála a viselkedés zavar</u>
„D” kritérium	
-	Az antiszocialitás nem csak skizofrén roham, vagy a bipoláris zavar mániás szakaszára jellemző

Forrás: (Haller, 2020)

⁷ BNO-10 alapján magatartászavar

Tulajdonképpen a DSM-5 felnőttekre vonatkozó antiszociális személyiségzavar kritériumait támpontul tekintve, a viselkedési zavar általi diagnosztizálást javasoljuk kiegészíteni VIZE és munkatársai által kialakításra került személyiségjegyekkel, amellet, hogy a figyelem az exploráció során a rideg-érzéketlen vonásokra az explorációban is fókuszál. (Vize et al. 2016)

Alapvetően vizsgálandó területek az érzelmi működésmód négy jellegzetességét célozzák meg:

1. *Bűntudat hiánya*
2. *Empátia hiánya*
3. *Érzelmi sekélyesség*
4. *Felelősségvállalás hiánya*

További javasolt vizsgálandó személyiségjegyeket Salekin és munkatársai (2001), valamint Hare (2003) alapján gyűjtöttük össze, melyek négy faktor mentén szerveződnek:

1. **Érzelmi faktorok:** (Az alapvető 4 személyiségjegy mellett)
 - Félelemnélküliség
 - Stresszélmény hiánya
2. **Interperszonális faktorok:**
 - a. Egocentrizmus
 - b. Grandiozitás
 - c. Felszínesség
 - d. Hazudozás
 - e. Becsapás, megtévesztés, manipulálás
 - f. Dominancia
 - g. Szociális befolyásolás
3. **Viselkedésbeli, életmódra vonatkozó faktorok:**
 - a. Impulzivitás
 - b. Nonkonformizmus, lázadás
 - c. Viselkedési kontroll
 - d. A tervezés hiánya
 - e. Felelőtlenség
 - f. Erőszakos magatartás
 - g. Verbális agresszivitás
 - h. Mások hibáztatása
4. **Kriminen viselkedés**
 - a. További bűncselekmény elkövetése
 - b. Kriminen sokszínűség előfordulása

A fenti szempontokat szükséges az anamnézis és exploráció során a fiatalkori pszichopátia gyanúja esetén felhasználni, hiszen nemcsak a diagnosztizálásban, de a későbbi antiszociális viselkedés előrejelzésében is segíthetnek.

6. Következtetések, javaslatok

A fiatalkori pszichopátia témáját kutatni azért releváns, mert többek között a rendészettudomány, a gyermekpszichiátria és a büntetőjogra is alkalmazni tudja az eredményeket. Azonban úgy véljük, először meg kell ismerni a fogalmat és az a köré épülő problematikát, melyek aktuálisan történeti szempontból közelítettünk meg. Láthattuk, hogy a fogalmak az idők során változtak, mely a tudományos fejlődés következtében érvényesült. A

fejlődés pedig mind a gyermekpszichológia, mind a gyermekpszichiátria, mind pedig a rendészettudomány mezsgyéjén helyezkedik el.

Rendkívül fontosnak és hasznosnak véljük, hogy az aktuális kutatási tapasztalatok alapján megfogalmazott fiatalkori pszichopátia diagnosztizálásához segítséget nyújtsunk, ezért részleteztük azokat a területeket, melyben az anamnézisben és a pszichológiai vizsgálatban is célszerű kitérni. Az igazságügyi pszichológus szakértő nem mindenható és nem tévedhetetlen. Azonban ne felejtsük el, hogy a szakértés fókuszában a gyermek áll, ezért felelősségünk a vizsgálatot a legmagasabb szakmai színvonalon teljesíteni. A nem megfelelő vizsgálat ugyanis gyermekbántalmazás, egész pontosan a szakemberek által elkövetett ún. rendszerbántalmazás. Az inadekvát szakértői vélemények miatt a gyermek pszichés megterhelést, esetleg traumát élhet meg. Ha az igazságügyi szakértői szakma felismeri hiányosságait és szembenéz azokkal, akkor lehet érdemi javaslatokat tenni a változtatásokra annak érdekében, hogy etikus, szakszerű, következetes - a megrendelő felek és a gyermek szempontjából is kielégítő - szakértői munka legyen a végeredmény.

Felhasznált irodalom

- Bartol, C. R., Bartol, A. M. (2015): *Psychology and Law: Research and Practice*. SAGE, LA.
- Bernáth L., Solymosi K. (1997): *Fejlődéslélektan Olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest
- Boda J. (2019): *Rendészettudományi Szaklexikon*. Dialóg Campus, Budapest
- Boda J., Finszter G., Imre M., Kerecsi K., Kovács G., Sallai J. (2016): A rendészettudományi kutatások elméleti megalapozása és főbb irányai. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 17. szám pp. 1-24.
- Farkas J. (2017:a): A fejlődéslélektan történeti vonatkozásai. *Határrendészeti Tanulmányok* 3. különszám, pp. 117-135.
- Farkas J. (2017:b): *Psychological Assessment of Children by Forensic Experts*. In: Homoki-Nagy M., Hajdú J. (szerk.): *Ünnepi kötet Zakar András c. egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, SZTE-ÁJK, pp. 55-64.
- Farkas J. (2017:c): A kötődés szerepe és jelentősége a személyiségfejlődésben. *Határrendészeti Tanulmányok*, 14(3): pp. 97-117.
- Farkas, J., Krauzer E. (2019): A suicide-by-cop jelenség intézkedéstaktikai megoldási lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 17(1): 109-126.
- Frick, P. J., Bodin, S. D., Barry, C. T. (2000): Psychopathic traits and conduct problems in community and clinic-referred samples of children: Further development of the Psychopathy Screening Device. *Psychological Assessment*, 12(4), pp. 382–393.
- Haller J. (2020): *Kriminálpszichiátria és a bűnelkövetők tipológiája*. In: Haller J. (szerk.): *Kriminálpszichológia III. kötet*, Budapest, megjelenés alatt
- Haller J., Farkas J. (2020): *A kriminálpszichológia alanyai*. In: Haller J. (szerk.): *Kriminálpszichológia I. kötet*, Budapest, Dialóg Campus
- Haller J., Fogarasi M., Malét-Szabó E., Farkas J., Kovács D. (2020): *A bűnelkövetés biológiai tényezői*. In: Haller J. (szerk.): *Kriminálpszichológia I. kötet*, Budapest, Dialóg Campus

- Karvasy Á. (1862): A közrendészeti tudomány. VI. fejezet: Orvosi rendőrség. Emich, Pest. pp. 115-138.
- Klemme, H. F., Kuehn, M. (2016): The Bloomsbury Dictionary of Eighteenth Century German Philosophers. Bloomsbury Publishing, London
- Körmendiné Pók Zs. (2016): A Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekekmenhely története és irodalma. Kaleidoscope History, 7(13): 576-641.
- Nagy L. (1982): A gyermek érdeklődésének lélektana. Tankönyvkiadó, Budapest
- Nussbaum, A. (2013): A DSM-5 diagnosztikai vizsgálat zsebkönyve. Oriold és Társai Könyvkiadó, Budapest.
- Országos Igazságügyi Orvostani Intézet: 20. számú módszertani levél az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről. IRM, Budapest, pp. 1-18.
- Pléh Cs. (1992): Pszichológiatörténet. Gondolat Kiadó, Budapest
- Rey, J. M., Martin A. (2015): History of Child Psychiatry. In. Rey, J. M. (ed.): IACAPAP e-textbook of Child and Adolescent Mental Health. Geneva: International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions, pp. 1-72.
- Salekin, R. T., Roger, R., Machin, D. (2001): Psychopathy in Youth: Pursuing Diagnostic Clarity. Journals of Youth and Adolescence. 30(2): 173-195.
- Sallai J. (2019): A magyar rendészet története. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa
- Schultz, L. J. (1973): The Cycle of Juvenile Court History. Crime and Delinquency. 19(4): 457-476.
- Sófi Gy. (2016): A gyermekkori bántalmazások pszichés és mentális összefüggései: Az igazságügyi gyermekpszichiáter szakértő szempontjai. In.: Nagy A., Törő K. (szerk.): Gyermekbántalmazás. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., pp. 207-225.
- Sófi Gy. (2014:a): A szakértői vélemény. In. Sófi Gy., Fodor M.: Igazságügyi gyermekpszichiátria. Budapest, Oriold és Társai Kiadó, pp. 30-33.
- Sófi Gy. (2014:b): Szakértő a tárgyalóteremben. In. Sófi Gy., Fodor M.: Igazságügyi gyermekpszichiátria. Budapest, Oriold és Társai Kiadó, pp. 37-39.
- Sófi Gy. (2014:c): A gyermek- és serdülőkor viktimológiai jelentősége általánosságban. In. Sófi Gy., Fodor M.: Igazságügyi gyermekpszichiátria. Budapest, Oriold és Társai Kiadó, pp. 151-154.
- Sófi Gy. (2014:d): A mentális állapota miatt érintett gyermek és serdülő áldozati szerepben. In. Sófi Gy., Fodor M.: Igazságügyi gyermekpszichiátria. Budapest, Oriold és Társai Kiadó, pp. 155-156.
- Szabó E., Kökönyei Gy. (2018): Az érzelmi feldolgozás vizsgálata a fiatalkori pszichopátiás vonások vonatkozásában: áttekintő tanulmány. Magyar Pszichológiai Szemle, 73(2/6): 237-267.
- Ürmösné Simon G. (2015): The traits and the thrill of serial killers. Internal Security, 7(2): 33-42.
- Ürmösné Simon G. (2019): Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást? In: Magyar rendészet. 19(1): 65-75.
- Ürmösné Simon G. (2020): The portrayal and the attributes of serial killers, and some of the most notorious ones. Internal Security. Special edition – megjelenés alatt
- Vize, C. E., Lynam, D. R., Lamkin, J., Miller, J. D., Pardini, D. (2016): Identifying Essential Features of Juvenile Psychopathy in the Prediction of Later Antisocial

Behavior: Is There an Additive, Synergistic, or Curvilinear Role for Fearless Dominance? *Clinical Psychological Science*. 4(3): 572-590.

- Zsakó I. (1956): Az egykori országos tébolyda keletkezésének története. In: Palla Á. (szerk.): *Orvostörténeti Közlemények* 4. Országos Orvostörténeti könyvtár, Budapest, pp. 84-107.

Fiatal rendészettudomány – fiatal kutatók?

Dr. Molnár Katalin

*egyetemi docens - Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
Budapest 1083, Üllői út 82.
e-mail cím: info@molnarkatalin.com*

A rendészettudomány magyarországi története rövid, pár évtizedes múltra tekint vissza. A XXI. század biztonsági kihívásaira friss, elméleti és gyakorlati válaszokat kereső tudósnevezdek is megújulóban van. A ma kutatóinak egy része a rendészeti felsőoktatásban végzett, sokéves munkatapasztalattal rendelkező hivatásos szakemberekből, másik része viszont a legkülönbözőbb tudományterületek művelői közül kerül ki. A mindössze hároméves Rendészettudományi Doktori Iskola három doktoranduszát és kutatási témáikat összekötő tanárnőként e konferencia apropóján azon gondolkodtam el, hogy a doktori iskolában folyó képzés milyen eszközökkel tudná támogatni a kutatóként pályakezdő doktorjelölteket. Már az előadásaink egy ívre való felfűzésének ötlete is ennek a szándéknak a nyomán merült fel.

Kulcsszavak: rendészettudomány, kutatás, doktori képzés

1. Doktori fokozatba kapcsolva

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2014/15-ös tanévének őszi szemeszterében számomra új korszak kezdődött. Ekkor tartottam oktatóként az első doktori kurzusomat a Hadtudományi Doktori Iskolában. Érdekes egybeesés: éppen húsz évvel azelőtt, 1994-ben iratkoztam be az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájába, hogy az új fokozatszerzési eljárási rendszer első évfolyamában, azaz már PhD-hallgatóként megkezdhessem tanulmányaimat. 2000-ben védtem meg disszertációm, akkortól jegyezhetem nevem elé azt a bizonyos két (pontosabban immár három) betűt...

Azóta „elkövettem” ezt-azt a tudomány nevében, s ennek köszönhető, hogy a Hadtudományi Doktori Iskolában kurzust, majd kutatási témát is hirdethettem, sőt, hamar saját témavezetetté is lettem. A 2016/17-es tanévben aztán a Rendészettudományi Doktori Iskola is elindult, és a következő évben már ott is jelentkezett hozzám egy doktorandusz, sőt, azóta újabb három. Így hát most mindazt a támogatást, törődő odafigyelést, amit annak idején kedves tanáraitól, professzoraimtól, mindenekelőtt témavezetőmtől, Keszler Borbálától kaptam, végre ily módon közvetlenül is továbbadhatom.

Az első HDI- kurzusomra járó kollégák – ezt szó szerint kell érteni, hiszen olyanokról van szó, akik az egyetemünkön végzett oktatói munka mellett ültek be ismét az iskolapadba – igencsak magasra tették a lécet. Motivációjukkal, érdeklődésükkel, szakmai elkötelezettségükkel, tudásukkal és szorgalmukkal öntudatlanul is mintát adtak az utánuk jövőknek.

A résztvevői kör akkor egy rendőrből, egy volt határőrből, egy vám- és pénzügyőrből, egy büntetés-végrehajtási szakemberből és egy pszichológusból állt. Ezzel a sokszínű szakmai munícióval kezdtünk el közösen gondolkodni azon, hogy a *rendészeti kommunikáció* – hisz ez volt a tantárgy címe – hatalmas tudástárából melyik szelet lehet mindegyiküknek egyaránt érdekes és hasznos. Egy általánosabb bevezető, gondolatébresztő oktatói előadás után hamar

kiderült, hogy közös igényük egyértelmű: a kommunikációs kurzust valahogy tudattalanul mindannyian azért választották, hogy tudományos előadói stílusukat egy kicsit fejleszthessék. A 'kicsit' azért fontos kitétel, mert a rendelkezésre álló tizenkét óra valóban csak egy kis útravalót tudott kínálni.

Volt olyan résztvevő, akitől inkább én tanulhatnék, hiszen korábban prezentációs tréninget is végzett, gyakorlott tanár. Volt olyan, akinek riporterként még mikrofonengedélye is volt – már ha még valaki tudja egyáltalán, mi ez. Volt azonban olyan, akinek újságíró, szerkesztő lévén eddig inkább csak írásban kellett megnyilvánulnia, s úgy érezte, kifejezetten nehezebbre esik a közönség előtti szereplés. Márpedig a doktori iskolában ő sem úszhatja meg a fellépést: prezentációkat kell tartania, s maga is belátta, hogy mindenki, ő is, a leendő közönség is jobban jár, ha megbarátkozik a műfajjal. S biztos állíthatom, hogy ehhez az egyik legjobb társaságba került. A résztvevők hasonló helyzete, kölcsönös érdeklődése, nyitottsága, türelme, maximális figyelme és a visszajelzések kontrollált mederben tartásáról szívesen gondoskodó oktató, vagyis minden együtt volt egy ideális, ám sajnos rövid tanulási folyamathoz. És persze már megint és még mindig és újra és újra az önreflexió igényének felpiszkálása, fenntartása, megerősítése volt a cél – ahhoz mérten, hogy kinek mi és mennyi kell ebből a nélkülözhetetlen hozzávalóból. Mihez is? Most közvetlenül ahhoz, hogy doktori fokozatba kapcsolva színvonalas, érdekes, élvezetes előadásokat készítsenek és tartsanak.

2. Doktoranduszok mint kísérleti nyulak?

Úgy tűnik, nemcsak szerintem és a résztvevők szerint volt jó ötlet ezzel a tartalommal megtölteni a kommunikációs kurzust. Ugyanis a 2016 őszén induló Rendészettudományi Doktori Iskola vezetőjének megisztelő kérésére a kötelező tárgyak közé két olyan is bekerült, amelyeknek hasonló a témája. Az egyik a *Nyelvi és kommunikációs készségek*, a másik pedig az *Előadói készségek fejlesztése*. Szabadon választható tárgyként pedig itt is megjelent a *Rendészeti kommunikáció*.

Egy iskola indulásakor természetes, hogy doktoranduszok és oktatók egyaránt keresik a helyüket, ismerkednek saját szerepükkel és egymással is az új helyzetben. Miközben már a kezdetektől magasak az elvárások, a feltételek a mai napig is erősen alakulóban vannak. Jól ismerem ezt a szituációt: 1994-ben az ELTE Bölcsészettudományi Kara PhD rendszerre átálló Nyelvtudományi Doktori Iskolájának hallgatójaként a „kísérleti nyulak” egyike lehettem, annak minden előnyével és hátrányával. A doktori iskola tanárai rajtunk gyakoroltak, mi pedig kitapostuk az utat a következő generációknak. Eleinte ingyenes volt a képzés, majd bevezették a tandíjat, a szigorlati díjat, de még így is töredékébe került az egész procedúra, mint manapság. Voltak kötelezően elvégzendő és szabadon választható tantárgyaink, vizsgáztunk, szigorlatoztunk, kutattunk, publikáltunk, megírtuk majd megvédtük a disszertációnkat. Nem volt elviselhetetlenül nehéz elvégezni az iskolát, de azért megdolgoztunk a fokozatért. Ami azonban kétséget kizáróan érezhető volt, az a tanári kar egyöntetűen segítő hozzáállása, sőt egyenesen áldozatkészsége. Ideje a mostani hallgatók számára valamit átmenteni abból, amit annak idején mestereinktől kaptunk.

Persze e helyen nem sorolható fel, mennyi mindent kell még tanulnia mindenkinek ahhoz, hogy egy doktori iskola olajozottan működő, szisztematikusan megszervezett kutatói, alkotói műhelyként működjön. Olyan helyé váljon, ahol mindenki elsősorban a saját művén dolgozik, de azért lát a „pályán” másokat is. Meggyőződésem, hogy ez nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a lehető legoptimálisabban tervezett folyamatban lehessen tanulni, kutatni, és sorra

születhessenek a magas színvonalú tudományos eredmények és az ezeket taglaló művek, disszertációk. Olyanok, amelyek elkészítésében mindenekelőtt a szerzőik lelki örömüket, ám eredményeik nemcsak nekik, hanem a rendészettudománynak, magának a rendészetnek és közvetve az általa szolgált közösségeknek is javára válnak.

A doktoranduszok érdekesebbnél érdekesebb kutatási témái sok ponton kapcsolódnak egymáshoz. Hátterükben hasonló szándékok állnak: valamilyen őket érdeklő szakmai kérdésnek, többnyire problémának a mélyére ásni, ezáltal friss ismeretekhez jutni, új összefüggéseket feltárni, hasznosítható eredményeket felmutatni. Az elvont elméletet közelebb hozni a gyakorlathoz, vagy ellenkezőleg: a gyakorlatban megfigyelt tendenciákból elméletet alkotni, a rendészeti szakterületeken felgyülemlett egyéni tapasztalatokat beemelni egy közös tudástárba. Tudásmegosztás oda és vissza, szemléletek összehasonlítása és formálása, aktív, motiváló, inspiráló egymásra hatása.

Ennek érdekében a tudományos közélet színterein időről időre meg kell mutatkozniuk a kutatóknak. Két formában: szóban vagy írásban van erre lehetőségük. Előbbinek legismertebb fórumai a konferencia és az oktatás, utóbbinak pedig a publikáció különböző műfajai. A doktori iskolák szerencsére kötelességüknek érzik, hogy mindkét színtéren lehetőséget biztosítsanak a jelölteknek képességeik kipróbálására, gyakorlására, hogy amikor fokozatot szerezve „hivatalosan” is belépnek a tudomány világába, e téren is állják a versenyt.

3. Egy rendhagyó konferencia

A Rendészettudományi Doktori Iskola 2017. április 5-én éppen e célból rendezte első ún. házi konferenciáját, ahol az elsőéves doktoranduszok megmutathatták előadói készségüket. Ez a fórum egy kissé szélesebb nyilvánosságot kínált, mint egymás társasága, amelyet a szeptemberi tanévkezdés óta a tanórákon megszokhattak. Bár sajnos kevés néző mutatott érdeklődést a konferencia iránt, a témavezetők és a doktori iskolában oktató kollégák némelyike azért beült egy-egy előadásra. Nyilvánvaló, hogy mindenkinek sok a tennivalója, de ahol egy igazi műhely kialakul, ott a szakmai elköteleződés és érdeklődés arányában a tudományos közéleti eseményeken is nő az aktív részvételi hajlandóság.

Az egész napos rendezvény a maga nemében igencsak rendhagyó volt, amit már a terem látványa is nyilvánvalóvá tett. A hagyományos előadóterem-szerű berendezés helyett öt asztal köré elhelyezett székekkel kínáltuk a vendégeket. Sehol egy elnöki pódium, és hiányoztak a szabályos széksorok is. A kávéházszerűen szétszórt asztalok körül ülő résztvevők tekintetei nem a hátaikba fűródtak, ellenben nyitott, érdeklődő arcok néztek egymásra kíváncsi várakozással. Az öt tematikusan válogatott szekcióba sorolt előadók és egy-egy „tudós” moderátor – a doktori iskola törzsoktatói, valamennyien témavezetők is – ültek az asztaloknál, és hallgatták a közös megnyitót és a nap forгатókönyvének ismertetését. Ezután külön termekbe vonulva – immár hagyományos szekciókba osztva – elkezdték az intenzív munkát. Az előadók az előre elkészített rövid összefoglalóikat elküldték egymásnak, s hozzá három-három kérdést is, melyeket az elhangzott prezentáció után feltehettek. Majd megbeszélték, melyek azok a kérdések, problémák, következtetések, amelyek összekötötték őket és témáikat. Egyes szekciókban élénkebb, másokban szolidabb munka zajlott, de nincs ez másként egy „felnőtt” tudományos konferencián sem. Szokni kell az érdemi és kölcsönös visszajelzéseken alapuló szakmai párbeszédet.

A háromórás tömény diskurzus után az ebédszünet épp csak egy kis pihenésre volt elég, s következett a délutáni összefoglaló. Ismét vissza a nagyterembe, szekciónként elfoglalni az öt

asztalt: újra megnyílt a Doktorandusz Café. Jelzem, ezt csak magamban neveztem el így, az általam 2014 óta Police Café (Molnár, 2019) néven alkalmazott World Café (Brown, 2002) technika nyomán. Többnyire a szekciók egy-egy hallgatója, egy esetben a szekcióvezető öt-tíz percben összefoglalta, mire jutottak a délelőtt során. Ezután minden résztvevő kapott lehetőséget arra, hogy megnevezzen két olyan dolgot, amit ez a szakmai beszélgetés tartalmilag vagy módszertanilag adott neki. S volt miről beszámolniuk. Így láthatóvá és egyértelművé vált ennek a rendhagyó módszernek az a semmi máshoz nem hasonlítható haszna, hogy nyilvánosan és érdemben mondhatta el mindenki az általa fontosnak tartott újdonságokat, benyomásokat. Ám ily módon nemcsak a pozitív hozadékok, hanem az ellentmondások, a dilemmák, a kételyek és a doktoranduszokat munkájuk e fázisában szükségszerűen feszítő kérdések is elhangozhattak.

A záró gondolatok közül különösen emlékezetes marad a konferencián aktívan részt vevő egyik tudós kolléga doktorjelölteknek szóló szíves jó tanácsa. Azt mondta, számukra valószínűleg most a disszertáció elkészítése tűnik a legnagyobb kihívásnak, mégis tudniuk kell, hogy azt – bár valóban fontos eredmény lesz – mégis inkább csak egy belépőnek, afféle jogosítványnak kell tekinteni a tudomány világába. Utána sem lehet ugyanis hátradőlni és megnyugodni, hiszen a tudománnyal foglalkozót szűnni nem akaró kíváncsiság hajtja újabb és újabb kérdések feltétele és a válaszok keresése felé. S valóban, aki túl van a fokozatszerzés örömteli pillanatán, ezt a tényt meg tudja erősíteni.

Már az első házi konferencia előadásait videokamerára rögzítettük. Az akkor még Rendőrtisztai Főiskola rendelkezésére álló igencsak elavult technika az ördöggel is cimborált: sajnos a felvételek némelyike nem sikerült. Azóta, hála a Ludovika kampusz korszerű oktatási környezetének, na és a gyakorlottságunknak is, ez a kérdés megoldódott.

A konferencia fent leírt rendhagyó lebonyolításának ötlete viszonylag gyorsan merült fel, amikor már nem volt lehetőség az órarendet ehhez igazítani. Így hát a hallgatókkal a felvett előadásait csak a konferencia után következő kötelező kurzusaimon tudtuk elemezni. Hangsúlyozom: az egyik tantárgy a szóbeli előadói, a másik az írásbeli készségeikkel volt hivatott foglalkozni, hiszen mindkét kompetencia fontos hozzávalója egy tudósjelöltnek. A kis csoportos elemzések során sokat tanultak egymás visszajelzéseiből.

Szokás szerint bővelkedtünk a megvitatandó kérdésekben, ám szűkölködtünk az időben. Ráadásul az óraszámából – egy külső körülménynek engedve – jócskán le is kellett csípni. Így hát sem a kérdőjelek nem szűntek meg, sem az igény nem csökkent. Nyilvánvaló, hogy ezekkel a fejlesztendő területekkel sokat kell még foglalkozni.

4. Ars Oratoria

Oktatóként közel harminc éve rendszeresen adok elő kisebb-nagyobb közönség előtt. De lényegében gyerekkorom óta természetes számomra a figyelem középpontjában lenni, amihez az is sokat adott hozzá, hogy huszonöt éven át énekeltem színpadon. Annak, aki bizonyos értelemben magamutogató, a szereplés még öröm is.

Szaktám révén azonban – hiszen kommunikációtanár volnék – azt is vállaltam, hogy a nyilvánosság előtti szerepléssel másokat is megbarátkoztatok. Ám azt, aki ózdkodik ettől, vagy bár szeretné, de nem elég magabiztos benne, a szerepléshez szükséges készségek fejlesztésének igényével megfertőzni nem könnyű. Ha sikerül, az nagy fegyvertény – tanulónak és mesterének is.

A 2017/18-as tanévben beiratkozó doktoranduszok elé már úgy állhattam, hogy az előző évi tapasztalatokból tudtam: a házi konferencián való szereplésre érdemes felkészíteni a jelölteket, hiszen nem mindegyikük gyakorlott előadó. Mivel az első házi konferencia előtt erre nem volt lehetőség, ezúttal már úgy szerveztük az órarendet, hogy a konferencia előtt és után két részletben tartsuk meg a két tárgyra fordítható összesen tizenhat tanórát. A két felvonás között 2018. április 11-én rendeztük a rendészettudományi doktoranduszok második házi konferenciáját, 2019. április 10-én pedig már a harmadikat. És bár az első évben kipróbált Doktorandusz Café műfaját sajnos már nem alkalmaztuk, az előadásokat minden alkalommal videóra rögzítettük, majd elemeztük.

A házi konferencia jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Néhányuknak ez az első nyilvánosság előtti tudományos szereplése, tehát izgulnak. Ha belegondolunk, van is miért, és nem is annyira a tartalom miatt. Bár a mondandójuk kitalálása is fejtörést okoz nekik, hiszen épp csak elkezdték az iskolát, másfél szemesztert tudhatnak maguk mögött, s ennyi idő alatt kutatásuk még valószínűleg nem kerül túlzottan előrehaladott állapotba. De kiállni, és azt a keveset frappánsan, korlátozott időkeretben, nemcsak érthetően, de a hallgatóság érdeklődésére számot tartó módon előadni valóban nem egyszerű.

Az említett két tantárgy azért került be a tantervbe, mert sajnos egyre inkább aggasztó tény, hogy mind a szóbeli, mind az írásbeli tudományos műfajokban való jártasság nem épp erőssége a doktoranduszoknak. Tegyük hozzá: nekik se. Mert akár az oktatásra, akár a közéletre tekintünk, igencsak sok hiányosság van e téren. Bármilyen szerény méretű nyilvánosság elé kiállni és érdekesen beszélni, illetve közérthetően, ugyanakkor színvonalasan megírni egy tudományos szöveget egyáltalán nem könnyű. Utóbbi a tudományos stílussal szemben támasztott szigorú tartalmi és formai követelményeknek eleget téve, előbbi pedig azzal a tiszteletre méltó szándékkal, hogy a hallgatóság lehetőleg ne hiába üljön ott, s ne gondolja – joggal –, hogy az időn kívül semmit se veszített volna, ha az érthetetlen és unalmas előadás helyett otthon marad.

Huszonöt évvel ezelőtt, amikor belesöpöpentem a tudomány világába, nyelvész tanárain a bölcsészkaron e téren elkényeztettek. Döntő többségük lenyűgöző tudását szellemesen és kellemesen tudta előadni. Pedig akkortájt a szemléltetésnek azokról a módjairól még csak nem is álmodhattunk, amelyekkel ma már eláraszt bennünket a modern technika. Nem is félt akkor egyetlen előadó sem attól, hogy egy váratlan áramszünet, egy számítógép lefagyása, egy projektor lámpájának kiégése, egy otthon felejtett pendrive vagy egy nem telepített program megakadályozza őt prezentációja megtartásában, nem létezően ilyesmit. Legföljebb néhány papírlapot tartott a kezében az ember, vagy azt se. Szabadon beszélt, járt-kelt a sorok között, mikrofonja se volt, anélkül is be tudta beszélni a teret, körbehordozta a tekintetét a hallgatóságon, gesztikulált, és nem lehetett nem odafigyelni rá. Érdekes volt az egész produkció, mégpedig elsősorban attól, aki előadta.

Régóta nem hiszek abban, hogy önmagában bármilyen téma érdekes volna. Kivétel nélkül azt tapasztaltam, hogy bármit, szó szerint bármit számomra egyedül az tudott érdekessé tenni, aki és ahogyan beszélt róla. Ha az előadó a témához való saját viszonyát akarja, meri és képes is megmutatni, akkor már félig nyert ügye van. Ha az is célja, hogy engem nyitottá tegyen mondandója iránt, és el tudja érni, hogy érdeklődésem ne lankadjon, akkor egészen megnyert. Ez persze csak értékes tartalommal és a hozzá illeszkedő formával lehetséges. Akinek nem én, a hallgató, a közönség vagyok a legfontosabb egy teremben, ahova azért megyek, hogy nekem

szóljon az előadása, arra bizony hamar „megharagszom”, s felettébb egyszerűen „büntetem”: nem figyelek oda rá. Ehelyett diszkrétén azt nézem, figyel-e rá egyáltalán valaki. És szomorúan állapítom meg: hűtlenséggel nem vagyok egyedül. Ki kulturáltabban, ki kevésbé visszafogottan fejezi ezt ki telefonnyomogatással, beszélgetéssel, laptopon dolgozással, ablakon kibámulással – egyértelmű tükrei ezek az előadó készségbeli hiányának. A képlet egyszerű: minél kevésbé van birtokában ezeknek, annál kevésbé várhatja el, hogy elnyerje és meg is őrizze a hallgatóság figyelmét.

A felkészítés és elemzés során a doktoranduszokkal, kinek-kinek a saját igényeire reagálva, arról beszélgetünk, hogy mi az a három dolog, amire párhuzamosan figyelnie kellene egy elég jó előadónak. Leírom itt is: saját magára, mondandójára és a közönségre. Ez azonban így rettentően energiaigényes. Ha egyikre több energiát fordít, mint a másikra, azt a másik két terület szükségszerűen megsínyli. Ezért az lenne a jó, ha ezek közül a legfontosabbat kiválasztva, azt a figyelmé fókuszába helyezné, a másik kettőt pedig egy fajta „automata” üzemmódba állítaná, hogy azokra éppen csak egy kicsit kelljen figyelnie. Azt hiszem, nem nehéz kitalálni, hogy a három közül vajon melyik lesz a legfontosabb... Bizony a hallgatóság! Amíg az előadó el van foglalva saját magával, a gyakorlatlanságával, a beszédkészségbeli hiányosságaival, az ezekből fakadó esetlenségével, amíg nem békél meg azzal, hogy a többiek előtt állva ő van a reflektorfényben, s egész valójában meg kell mutatkoznia, mert önmagán keresztül kell mások figyelmét mondandójára irányítania, addig bizony bajban van.

Amikor önmagát és készségeit elég jól ismeri, ezeket addig fejleszti, míg el tudja fogadni őket, illetve megtanulja önmagát komfortosan elhelyezni ebben a fókuszban, onnantól sikerülhet áttennie saját figyelmét a tartalomra. Azaz arra, hogy mit mond és mennyit, hogyan építi fel, szerkeszti meg az elmondandó szöveget, mivel illusztrálja a mondottakat, miként osztja be a rendelkezésre álló időt, mivel kezdi, mivel folytatja és mivel zárja gondolatait. Ha ezzel gondja akad, mert járatlan a témában, és emiatt bizonytalan az állításaiban, szegényes az érveiben és nem tobzódik szókincsében, akkor megint csak bajban van. Hiába tud technikai értelemben beszélni, ha a tartalom gyenge lábakon áll, hiteltelen lesz az egész szereplése.

Márpedig ha az előző két területtel van elfoglalva, akkor nem marad elég figyelmé a lényegre, azaz a közönségre. A hallgatóság fülein, a nézők szeméin keresztül vezet ugyanis az út az értelemhez, már ha a gondolatok közvetítése a cél. De van, hogy kerülő úton érdemes közelíteni, mondjuk a szív felől, mert az érzelmek sem maradhatnak ki egy jó előadásból. A kettő ugyanis együtt lesz a leghatékonyabb, persze mindig a megfelelő arányban vegyítve. Hogy az éppen aktuális közönséghez illően sikerüljön eltalálni ezt az érzékeny mértéket, ahhoz maximálisan érzékelní kell az ő befogadó készségüket. Meg kell őket nyerni, felkelteni a jóindulatukat lehetőleg az első pillanatban, a legapróbb visszajelzéseikre is figyelve igenis „kiszolgálni” az igényeiket, persze a szó legnemesebb értelmében. Ha így teszünk, a rájuk irányuló figyelmünket rövid időn belül meghálálják, mégpedig azzal, amire előadóként természetes módon vágyunk: a figyelmükkel.

Ennyi az egész, nem ördögösség. Bárki képes megtanulni... Vagy nem? Tanárként hiszek abban, hogy az előadói készségek (is) fejleszthetőek. Persze sok megfigyeléssel, tudatosítással, a szükséges technikák aprólékos kidolgozásával és nem utolsósorban rengeteg gyakorlással. Még ha szerény időkeretben is, de pontosan ezekhez igyekeznek segítséget nyújtani és lehetőséget biztosítani a Rendészettudományi Doktori Iskola említett kurzusai.

5. Ars Scriptorum

Egy nemrég megjelent hasonló című tanulmányomban (Molnár, 2020) a szakzáró dolgozatok írásának műhelytitkairól írtam. Talán nem meglepő, hogy ehhez felhasználtam az elmúlt huszonhárom év konzulensként szerzett tapasztalatait. De azt a doktoranduszokkal folytatott immár hároméves együtt tanulást is, amelynek során egymás kutatási témáit megismerve és gyakorta megvitatva, élvezettel merülünk alá a közös gondolkodásban és az írásművek készítésének rejtelmeiben.

A *Nyelvi és kommunikációs készségek* című tantárgy a doktoranduszok íráskészségének fejlesztésére való. Mivel az idő nagyobbik részét – a hallgatók érdeklődését messzemenően szem előtt tartva – természetes módon az előadói készségekkel való foglalkozás fentebb leírt módja teszi ki, az írásbeli készségekre a kontaktórákon nemigen szokott sor kerülni. Azt különben is írásban lehet gyakorolni. Az időhiányt kompenzálандó, a magam részéről egy rendkívüli hozzájárulást szoktam felajánlani a hallgatóknak. Valami olyasmit, ami elsősorban az ő egyéni hasznukra van. Persze nekem is hoz új ismereteket, sőt, talán örömeket is ez a sajátos tantárgyi „követelmény”. Már persze ha valakinek örömet jelent a tudományos stílus útvesztőiben kezdő lépéseit tevő vagy éppen gyakorlottabb szerzők szövegeit tüzetesen elolvasni. Ugyanis azt kínálom nekik, hogy küldjenek el egy öt-tíz oldalas készülő írást, és konkrétan fogalmazzák meg, mit vizsgáljak benne: az érthetőséget, a logikát, a szerkesztést, a szóhasználatot, a stílust, a helyesírást. S ők örömmel élnek a felajánlott segítséggel, a szárnyukat próbálgató fiatal kutatók bizalommal küldik szövegeiket. Én pedig megjegyzéseket teszek, erre-arra rákérdezek, javításokat, módosításokat javaslok, hogy azokból tanulva egy legközelebbi szöveg elkészítése már könnyebben, gördülékenyebben menjen azoknak is, akik az írás terén nem feltétlenül könnyen boldogulnak.

6. Új generációk a rendészettudományi kutatásokban

A Magyar Rendészet 2011/2. számában egy rövidke tanulmányban elfogultan konferáltam fel az első mesterévfolyam három szakdolgozatának szerzőjét. A tudományos folyóiratban publikáló fiatalokról akkor ezt írtam: „Az első megjelenés számukra elsősorban személyes elismerés és persze egy fajta megerősítés, további hasonló színvonalú munkára ösztönzésük lenne. Emellett azonban a rendészettudomány számára is jelentős lépés, hogy a most formálódó főiskolai mesterképzés első, kézzel fogható eredményei is láthatóvá válnak. Megmutathatjuk, hogy minden nehézség ellenére milyen értékek rejlenek a mai magyar rendőrségben. Érzékelhetően megjelenőben van ugyanis a rendészettudósok egy új generációja, akiknek a főiskola mesterszaka, illetve a néhány éven belül remélhetőleg beinduló rendészettudományi doktori iskola adott s ad majd szellemi otthont, amelynek kiváló előszobája lehet ez az első publikáció is.” (Molnár, 2011)

Hogy mennyire jól éreztem akkor, azt talán igazolják részben az előzőekben bemutatott történések, részben pedig az alábbi számok. A mesterszak 2008-as indulása óta összesen harmincnyolc diplomamunkának voltam konzulense, s ezek közül tíz látott napvilágot tudományos folyóiratokban. Kettőnek a szerzője pedig doktoranduszként folytatta tovább a tanulmányait a Rendészettudományi Doktori Iskolában. Az ezen a konferencián velem közösen fellépő három doktorandusz mindegyike mesterszakos tanítványom.

7. A műhelymunka szépségei

A Rendészettudományi Doktori Iskolában is meghirdetett szabadon választható *Rendészeti kommunikáció* című tárgyat eddig minden félévben felvette pár hallgató. Már a legelső alkalomtól kezdve megkérem őket, írják le egy kis papírra, mi érdekli őket ebből a hatalmas témából, illetve hogy szakterületükhöz, kutatási témájukhoz hogyan kapcsolódik a tantárgy. Ezt úgy kell elképzelni, hogy a kör alakú asztalon, amelynél ülünk, kiterítünk egy nagy papírt, amire a színes kis postit-jeiket felragasztják. Az elhangzás sorrendjét ők maguk határozhatják meg, az alapján, hogy ki kihez tud kapcsolódni. A felmerülő kérdéseket, megközelítésmódokat összekötő határozottabb vagy vékonyabb, esetleg szaggatott vonalak, nyilak csakhamar kirajzolják azt a meglehetősen sűrű tematikus hálózatot, amelyben mindenki könnyedén el tudja helyezni magát. A külső szemlélőnek csupán ákombákomnak tűnő ábra mentén arra az egyáltalán nem meglepő eredményre jutunk, hogy láthatóvá válik az összefüggések logikai struktúrája, amely – elárulom – mindig minden csoport tagjai között feltérképezhető. És ez máris megadja azt a közös alapot, ahonnan aztán elindulhatunk annyi irányba, ahányan csak vagyunk, és gondolati építőkövekből kirakhatjuk azt az alkalmi felépítményt, amelynek emlékét elvihetjük magunkkal. Ez a típusú közös alkotó gondolkodás nemcsak ott és akkor jelent nagyon jó közös élményt, hanem segít megteremteni a lehetőségét a további, akár hosszú évekre, életpályára is kiterjedő szakmai kapcsolatoknak is.

A tanuláshoz erre az ízére olyannyira rákaptunk, hogy amikor ennek a konferenciának a hírére vettük, kezdeményeztem: üljünk le egy órára, mint akkor, a kerek asztal köré, és próbáljuk meg egymásba fűzni a témáinkat. Az ötlet bejött, az összekapcsolódás sikerült. *Cieleszky Péternek* a rend eszméjével foglalkozó gondolkísérlete méltó nyitánya volt a rendészettudomány területén felmerülő új kihívások bemutatásának. *Csizner Zoltán* nemzetközi vizeken vezetett: a svéd kormány egyik egészen friss, az erőszakos bűnözés megelőzésének és nyomozásának elősegítésére kialakított harmincnégy pontos intézkedési csomagját bontotta ki és hozta megismerhető közelségbe. *Budavári Árpád* előadásával pedig megérkeztünk a jelenkori magyar valóságba: egy Dunaújvárosban kidolgozott és sikerrel alkalmazott helyi közbiztonsági projekt bemutatásával és elemzésével kívánta bizonyítani a komplementer rendszet létjogosultságát.

8. A hallgatók hallgatnak?

A fiatal kutatókat és témáikat összekötő tanárnő tehát így látja a formálódó hallgatói műhelyt, de természetesen jó volna minderről megkérdezni az érintetteket is. Erre azonban jelenleg még nem vállalkozom. Ennek oka egyrészt a számszerűség: kevés még az érintett hallgató, s ha mindegyiküket megkérdezhetném is, a három évfolyamnyi doktorandusz véleménye még biztosan nem volna elég bizonyíték semmire. Másrészt – bár a Hadtudományi Doktori Iskolában az említett „kísérleti nyulak” közül már kettőt is felavattak –, a megkérdezendők döntő többsége az egyetemmel még hallgatói jogviszonyban áll. Addig pedig, amíg nem végeznek, a visszajelzéseik – bármilyen tudományos igényű – kérésével csínjában bánnék.

És egy bizonyos időbeli távolság sem árt majd az általuk tapasztaltak kissé elfogulatlanabb megítéléséhez, összegzéséhez, elemzéséhez. Hiába, az idő lassan dolgozik és érleli ki a minőséget. Különbösen is: egy olyan folyamatnak a leírása, amelyben magunk is érintettek vagyunk, sosem lehet objektív. Ugyanakkor kívülről sem lehet megítélni valamit, ha nem ismerjük a működését. Mert mindaz, amiről itt írtam, nem egyszerűen megszámlálható, tárgyyszerű tény, sokkal inkább egyéni fejlődési folyamatokban megélt szubjektív élmény.

Ráadásul egy hároméves doktori iskoláról, amely szakmai műhellyé szeretne válni, különösen nehéz ilyen időtávtól értékelést mondani. Írásommal nem is ez volt és nem is lehetett ez a célom. Inkább egy olyan igényt szerettem volna megfogalmazni, amely – ahogyan a tanulmány elején is hangsúlyoztam – annak idején bennem, mint egy szintén formálódó szakmai műhely egyik első hallgatójában, felmerült.

9. Záró gondolatok

A rendészettudomány magyarországi története rövid, pár évtizedes múltra tekint vissza. A Rendészettudományi Doktori Iskola pedig mindössze hároméves. A XXI. század biztonsági kihívásaira friss, elméleti és gyakorlati válaszokat kereső tudósnevezdek, amely részben itt képződik, szintén megújulóban van. A ma kutatóinak egy része a rendészeti felsőoktatásban végzett, sokéves munkatapasztalattal rendelkező hivatásos szakember, másik része viszont a legkülönbözőbb tudományterületek művelői közül kerül ki. Friss lendületüket, sokszínű szemléletüket és gazdag szaktudásukat kár volna nem kihasználni. Ehhez azonban olyan szakmai fórumokat, műhelyeket kell kialakítani, amelyek szakítanak az egyirányú információközlés unalmával és azzal a tévhittel, hogy a tudomány valami unalmas, száraz, elvont dolog. Miközben a minőségből nyilvánvalóan nem engedhetünk, a tálatás módját korszerűbbre kell szabni. Mert jó, ha abba is belegondolunk, hogy a most feljövőben lévő tudósgenerációkat is előbb-utóbb újabbak és újabbak fogják követni... s ez így van jól.

A jelen konferencián való közös szereplés ötlete egyértelműen már ezeknek a közlegő új időknek az apropóján merült fel. A három doktorandusz kutatási témái között a fent leírt módon kapcsolatot kereső tanárnőként gondolkodtam el azon, hogy a doktori iskolában folyó képzés milyen eszközökkel tudná támogatni a fiatal, kutatóként pályakezdő doktorjelölteket. És most, hogy immár kész a leltár, rájöttem, mennyi lehetőség volna még, és hogy milyen jó lenne, ha még többen, rendszeresen bekapcsolódnának ebbe a közös útkeresésbe. Remélem, írásom inspirációt ad és kedvet csinál ehhez.

Felhasznált irodalom

- Brown, Juanita (2002): *The World Cafe: A Resource Guide for Hosting Conversations That Matter*. Mill Valley, CA : Whole Systems Associates.
- Molnár Katalin (2011): A rendészettudósok új generációja? *Magyar Rendészet*, 2011/2. szám, 8–12 p.
- Molnár Café Kata (2019): *Rendőrkávéházi élményeim*. Police Café blogkönyv. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Molnár Katalin (2020): *Ars Scriptorum – avagy egy konzulens műhelytitkai*. Belügyi Szemle. Megjelenés alatt.

A rend eszméje

Cieleszky Péter

*Ph.D hallgató – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
1083 Budapest, Üllői út 82.
e-mail cím: cieleszky@gmail.com*

A rendészet prognosztizálható kihívásait a különböző kultúrák valóságához való viszonyulása, ezen belül az emberi közösségek rendről – és rendhez fűződő viszonyát meghatározó körülményekről – alkotott elképzelései alapozzák meg. Feltételezésem szerint a rendről való gondolkodás háttérében egy történetiségében megragadható apriori szükségszerűség által inspirált igény húzódik, amelyet a rend eszméjének nevezhetünk, és amelynek gyökerei a husserli „meghatározatlan valóság homályosan tudott horizontja” területére vezetnek. Az eszme kifejeződése mindig a hatalom legitimitásának kérdésköréhez kapcsolódik és azt a feltételezést erősíti, hogy „A hatalom ott van, ahol az emberek hiszik, hogy van”. A rendészet prognosztizálható kihívásaival szembeni fellépés sikere tehát az emberi faj evolúciós viselkedésmintáinak sajátosságaitól függ és eredményét végső soron a hatalomhoz való viszony alakulásának jellege, a hatalom társadalmi legitimációja fogja meghatározni.

Kulcsszavak: rend, rendészet, eszme, hatalom, legitimáció

1. Bevezetés

A rendészet prognosztizálható kihívásainak jelentős része az emberi faj evolúciós viselkedésmintáinak sajátosságaiból következik. Másik része ettől függetlenül van jelen, és lényegében a természeti illetve kozmikus hatásoknak való kitettségünkből adódik. Történelmünk hajnalán túlélésünk e külső kitettséggel szembeni ellenálló képesség változásától függött, amelyre jelentős hatást gyakorolt a tűz használatának általánossá válása, a beszéd kialakulása, az eszközhasználat fejlődése, a földművelés elterjedése és egyéb tényezők.

Az emberi közösségek létviszonyait meghatározó külső hatások befolyása kétségkívül jelentősen mérséklődött, miközben a megváltozott életkörülmények hatására a biztonságot fenyegető veszélyek primer forrása a cselekvő emberi faj lett. Napjainkra a hominidákra nézve globális és totális fenyegetést jelentő világot alakítottunk ki, és felzárkóztunk azon természeti és kozmikus hatások mellé, amelyek képesek az emberi civilizáció elpusztítására. A különbség csak annyi, hogy az egyik veszély elhárítására még van lehetőségünk. Ez a biztonság megközelítésének egyik aspektusa – madártávlatból. A továbbiakban az emberi tényezőre fókuszálok, és egy olyan kutatás elgondolását igyekszem felvázolni, amely hozzásegíthet ahhoz, hogy e kihívásokkal szembenézzünk, vagy azokat jobban megértsük.

2. Ecce homo

Az emberi tényező hatásának számos megnyilvánulási formáját követhetjük ismert történelmünk fejezeteit olvasva. Létezésünk lenyomatai a térben és időben különböző íven futó civilizációkban és kultúrákban apriori közösségi sajátosságokat sejtetve mutatkoznak meg. E sajátosságok egyikének kifejeződését nevezem a rend eszméjének, ami a hatalom társadalmi legitimációjának egyik forrása is. A rend és a hatalom meghatározásával persze nem

maradhatunk adósak. Kétségkívül nem lesz könnyű feladat. Alighanem igaznak bizonyulnak George R. R. Martin szavai:

„- *A hatalom ott van, ahol az emberek hiszik, hogy van. Ott, és nem máshol.*

- *A hatalom tehát egy komédiás szemfényvesztése?*

- *Árnyék a falon – suttopta Varys. – De az árnyak ölni tudnak.*” (Martin, 1998:79)

De vajon akkor mi a rend? Feltételezem, ez – mármint a meghatározások pontossága – lehet majd a kutatás Achilles-sarka. De térjünk vissza a biztonság kérdéséhez. A rendészet prognosztizálható kihívásaival szembeni fellépés rendhagyó megközelítése túlmutat a mainstream hivatkozott jelenségek – mint például a globalizáció hatásai, az éghajlatváltozás, a migráció és a terrorizmus, stb. – vizsgálatán, és a husserli „*meghatározatlan valóság homályosan tudott horizontja*” területére irányítja a figyelmet. Ez azonban nem azt jelenti, hogy e közismert kihívások érdektelenek a kutatás számára. Éppen azért nem ezekkel kezdeném a kutatást, mert természetük mélyebb megértéséhez az emberi faj evolúciós viselkedésmintáinak „törvényszerűségeihez” és e minták formálódásához kell visszanyúlnunk.

3. Az emberi közösségek és a rend

A rendészet jövőbeli kihívásainak megismerésére törekvő kutatások eredményességének biztosítása okán nem tűnik haszontalan vizsgálatnak azon körülmények feltárása, amelyek az emberi közösségek és formációk rendhez, rendészethez fűződő viszonyát meghatározzák. Itt azonban rögvest két akadályba ütközhetünk.

Egyrészt az említett sokszínűség szinte kikényszeríti az alapos, térben és időben átfogó vizsgálatot, és többek között feltételezi a história, az etnológia, a kulturális antropológia, a szociológia, a pszichológia és egyéb tudományterületek tárgyában való jártasságot. Az első feladat tehát tulajdonképpen adott: összehasonlító vizsgálat alá kell vonni a különböző emberi közösségek, kultúrák és civilizációk rendről, rendészetről alkotott elképzeléseit (elméletét) és annak leképeződését a mindennapokban. A teljesség igénye nélkül, de kellő alaposítással meg kell vizsgálni az emberi szerveződések korai, ősközösségi formáit is, és a történeti mainstream (különösen az ókori despotikus hatalmak, városállamok, a hellenizmus világa, a római történelem, az európai hegemonia állomásai) feldolgozása mellett fontos mélyebb ismereteket szerezni az esetenként *korszerűtlennek* tekintett, de „természetközeli” létük okán számos hasznos információt közvetítő „periférikus kultúrák” (természeti népek, indiánok, afrikai törzsek, eszkimók, nomád népek világa, stb.) rend-képzetéről. A feladat – átfogó jellege okán – kétségkívül komoly kihívást jelent, de aligha kínálkozik más út a valóság megismerésére, mint megnyilvánulási formáinak alapos és széleskörű vizsgálata.

De adódik itt más nehézség is. A rend, rendészet fogalmába zárt jelentéstartalom számunkra magától értetődően – és közismerten – a zsidó-keresztény kultúrkörhöz, azon belül is a felvilágosodás korabeli eszmeiségéből épülő modern polgári állam kialakulásához kötött. E szemléleti pozíció befolyásoló hatását nem szabad alábecsülni, elsősorban azért, mert meghatározottságai nem tudatosulnak, ismérvei pedig csak akaratlagos reflexiók hatására válnak megismerhetővé.

Persze megelégedhetünk azzal is, hogy a rendről és a rendészetről való gondolkodás történetét az elmúlt párszáz év történeti távlatában vizsgáljuk. Kétségtelen, hogy gyakorlati értelemben ez a megközelítés – egyben egyszerűsítés is – már önmagában is sok kérdés tisztázásához elvezethet. És talán nem is szükségszerű, hogy a tudományos kutatás minden aspektusában az

okok keresése ab ovo történjen, de legalábbis, hogy minden esetben ez legyen a vizsgálódás fókuszában. Továbbá az is lehetséges, hogy számos, a jelenben felmerülő gyakorlati kérdés megoldásához nincs is szükség ennél átfogóbb és mélyebb megalapozottságú előzménykutatásra.

Ebben a kérdésben azonban nem kerülhetem el a „mélyfúrást”. Gondoljunk csak bele: mennyi olcsó általánosítás terheli a közbeszédet az athéni demokrácia és korunk demokratikus felfogásának hasonlóságai kérdésében, vagy mennyi romantikus vonzalom köt minket a természeti népekről és mindennapjaikról vizionált „valóság” tekintetében? Miközben – nem sértve azok valódi értékeit – a legtöbb tudományos igényű vizsgálódás csak tágabb összefüggésben képes megmutatni, hogy milyen távlatok, a valóság-érzékelés milyen sajátos és eltérő formái között értelmezhető egyik vagy másik eszményként felmutatott történeti pillanatkép.

Vagy gondoljunk bele abba, mennyi hamis hiedelem él mindennapjainkban történelmünk „dicső” vagy „dicstelen” értelmezésével kapcsolatban annak igénye nélkül, hogy egy mélyebb, átfogóbb és objektív vizsgálat eredménye formálja a közgondolkodást.

Nagyon fontos tehát, hogy a modernnek tekintett kor elmúlt párszáz évének feldolgozásával megértsük, jelenleg hol is tartunk a rendhez, rendészethez és a hatalomhoz való viszonyulásunkban. De fel kell tennünk magunkban a kérdést, hogy ennek megértése önmagában elegendő-e ahhoz, hogy megismerjük a mindennapi viszonyulásunkat meghatározó tényezőket és ez által a rendészet prognosztizálható jövőbeli kihívásait? Ezen a ponton tennem kell egy kis gondolati kitérőt. Egy interjúban dr. Robert M. Sapolsky neurológus így nyilatkozott:

„Tudós vagy, és valamikor az életed során elkerülhetetlenül beleverték a fejedbe, hogy a természet és a nevelés, a viselkedést meghatározó két tényező, és ezek között legalább akkora az ellentét, mint a Coca-Cola és a Pepsi, vagy a görögök és a trójaiak között. A természet és a nevelés ellentéte mostanra a végletekig leegyszerűsített magyarázata lett annak, hogy hogyan vészél át egy sejt egy energiaválságot, de akár annak is, hogy mitől válunk azzá, akik vagyunk, beleértve személyiségünk legegységibb szintjeit is. Az eredmény egy teljesen hamis kettősség a természet köré építve, amely meghatározza minden ok okozati összefüggés alapját. Az élet maga a DNS, a kódok kódja, a Szent-Grál, és mindent ez irányít. A másik véglet egy sokkal szociálisabb tudományos elmélet, amely szerint mi szociális organizmusok vagyunk, és a biológia csak a nyálkás penészekre vonatkozik. Amit e helyett tapasztalunk az az, hogy gyakorlatilag lehetetlen megérteni, hogy a biológia hogyan működik, ha nem vesszük figyelembe a környezetet.” (Sapolsky, 2019:0:02-1:14)

Briliáns szemlélet, követendő megközelítés. Kutatásomban a történelmi korokat azért vizsgálom szélesebb horizonton – és a fenti megközelítéssel rokon fókusszal –, hogy annak egyedi megjelenési formái mögött megtaláljam azokat a viszonyokat és korrelációkat, amelyek az egyes történelmi korokban csak részben és csak egyes meghatározott elemeiben válhattak ismertté, de tágabb összefüggésben és egyes elemeiből összeépítve valamennyi közösséget jellemeznek. Minél több ismerettel rendelkezem tehát ezekről az eltérő formációkról, annál nyilvánvalóbbá válhatnak azok a tényezők, amelyek mindegyik működését apriori meghatározzák.

Hiszek abban, hogy nincsenek eleve faragott építőkövei a valóságunknak rögzített oksági viszonyokkal. Ez a feltételezés olyan lenne, mint az az idejét múlt felfogás, miszerint mindent

a gének határoznak meg. Miközben a valóság az, hogy a gének különböző módon teszik lehetővé, hogy a környezetünkre reagáljunk. A külső hatások befolyásolják a gének megnyilvánulásait, ezektől függően ki- és bekapcsolnak, eltérő fejlődési pályára állítanak minket azért, hogy illeszkedésünk a kiváltó környezethez adekvátabb lehessen. Lényegében ez az epigenetikus hatás. Valahogy így, ennek analógiájára képzelhető el az emberi közösségek története is. Folyamatos változásban és összhangban azokkal a létviszonyokkal, amelyeket részben önmaguk teremtenek. Nagyjából ilyen aspektusból írható meg az „emberi közösségek kitettségeinek története” is. És a változásokat – bármilyen meglepőnek tűnjön is a megállapítás – epigenetikus hatások kísérik az egyedekben, melyek közösségi kihatása nem kérdéses.

A rendészet jövőbeli kihívásainak megismerésére törekvő tudományos igényű kutatás tehát – bármilyen csábító is az egyszerűsítés lehetősége – nem állhat meg a dolgok eredetének és felszínének vizsgálatában félúton, pusztán abból a megfontolásból sem, hogy a mindennapi gyakorlat számára túlon túl áttételes, bonyolult és messzi a kapcsolat az egyébiránt jelentős számú emberi közösségek között.

Továbbá önmagában annak ténye, hogy a rendészetről való gondolkodás történetileg meghatározott, inkább lehetőség, mint akadály, hiszen a tárgykör ez irányú modern megközelítése legalább egzakt módon segíti a biztos kiindulást, és némi kapaszkodót jelenthet a mélyebb vizsgálódást megelőzően.

Tekintsük tehát e modern felfogást magunkhoz legközelebb állónak, és fogadjuk el mindezt kiindulási pontnak, ahová egy kutatás végén – felvértezve még mélyebb ismeretekkel – ismét visszatérhetünk abból a célból, hogy a jövő rendészetének kihívásait még pontosabban és világosabban meg tudjuk fogalmazni. Hiszen – amint azt korábban megfogalmaztam – a rendészet prognosztizálható kihívásainak jelentős része az emberi faj evolúciós viselkedésmintáinak sajátosságaiból következik. E sajátosságok megismerésével pedig még adósok vagyunk.

Álláspontom szerint tehát a rend megnyilvánulási formái térben és időben eltérő civilizációs környezetet tekintve viszonylag jól kutathatók és leírhatóak. Nyilván ez nem könnyű feladat, ugyanakkor a történelmi ismeret számos kapaszkodót kínál ahhoz, hogy a rend, rendészet fogalmát, elméletét és gyakorlatát adekvátabban lehessen megközelíteni – figyelemmel annak a kornak a sajátosságaira, amelynek keretén belül a rendészeti tevékenység akkor és ott, úgy ahogy kialakult. Ez tehát az egyik feladat, amely időközben bonyolódott az epigenetikus hatások megismerésének szükségességével.

4. Az elmélet és a gyakorlat

A kutatás másik aspektusa az elmélet és a gyakorlat (megvalósulás) különleges kapcsolatát érinti, ami nem nélkülözheti a közösségek valósághoz való viszonyulásának előzetes megértését. Ugyanis a rendnek és a biztonságknak az igénye ott érhető tetten, ahol az egyén és a társadalom a mindennapi valósághoz viszonyul. A valóság nem kezdődik valahol, és ér véget máshol, hanem egy olyan „*állandóan levőként*” jelenik meg, amelynek egyes hosszabb, történelmi távlatokban megragadható szakaszaiban olykor kirajzolódik valami egységesnek tűnő és többé-kevésbé koherensen megfogható gondolati rendszer, eszmerendszer vagy korszellemként is megjelölhető lényegiség, amely egy koordinátarendszerhez hasonlóan eligazodást nyújt abban, hogy mit tekint az adott kor Kuhn-i értelemben véve problémának, és mit jogos problémafelvetésnek. Végző soron és leegyszerűsítve tehát e koordinátarendszer ismerete az alapfeltétele annak, hogy az abban adott elméletek (mint a koordinátarendszerben

megjelenő függvények) vizsgálata hozzásegítse a kutatót annak megértéséhez, hogy miképpen fejeződött ki az emberek és társulások valósághoz való viszonya egy adott korban.

A kutatásnak ebben a fázisában különös óvatosságra lesz szükség, mivel e valósághoz való viszonyulást nemcsak időben változó jellemzők kísérik, hanem térben is differenciált képet mutat. Még pontosabban szólva, térben és időben is differenciált, de akként, hogy terének jól meghatározható földrajzi határai mellett időképzete és ritmusa sajátosan változatos. Ez az időérzék nem harmonizál a zsidó-keresztény gondolkodás lineáris pályára állított időképezével és fejlődésközpontúságába vetett tudatával, amely jobbára csak a tárgyi világban manifesztálódott dolgokra vetíthetően lehet „igaz”. Valami ilyesmi hallható Pascal szavaiból, amikor megjegyzi: *„Három fokkal magasabb földrajzi helyzet felborítja az egész jogrendet, egy délkör dönt az igazságról; néhány évnnyi használat után megváltoznak az alapvető törvények... Fura jogrend az, amelynek egy folyócska a határa. Igazság a Pireneusokon innen, tévedés odaát...”* (Pascal et. al, 1978:71)

Tény azonban, hogy a globalizáció a tér mellett az időt is egységesíti, pontosabban az időről való tudat képében is jelentős változásokat okoz – még a legősibb civilizációk földjén is.

E fázisában a kutatásnak újabb nehézséggel kell szembenézni, ha csak nem kíván e vizsgálódás a már sokat emlegetett zsidó-keresztény kultúrkör biztonságos keretein belül maradni. E nehézség pedig – leegyszerűsítve – a világvallások hatásának ki nem kerülhető gondolat- és tett formáló ereje, amely az emberek és emberi közösségek valóságérzékelését nagymértékben meghatározza. Itt szükséges megjegyezni, hogy bár világvallásokról írok, de ide tartozónak gondolok minden olyan nézet- és eszmerendszert, amelyek társadalmak és civilizációk életét, létét és valósághoz való viszonyát befolyásolták. Meggyőződésem, hogy ezek ismerete nélkül a rend fogalma és az abból kibomló témakörök lényegében nem is tárgyalhatók érdemben.

Egy kultúrkörön belül a rendészet elmélete és gyakorlata úgy viszonyul egymáshoz, mint a matematikai függvény esetében annak értelmezési tartománya illetve értékészlete. Ez előbbi alaphalmazként terepet biztosít – egy egyértelmű hozzárendelés, gondolati transzformáció útján – az utóbbi megjelenéséhez, meghatározva annak felvehető/felvett értékeit – a mindennapi gyakorlatot. A hangsúly minden esetben az egyértelmű hozzárendelésen van, mivel bármilyen széles legyen is az értelmezési tartománya a rend elméletének – ti. bármilyen konstrukció kigondolásának teret enged –, az alkotást a transzformáció léte okán minimális követelményként minden esetben kötik a valós lét- és életkörülmények, hiszen a megvalósulás szükségszerűen a valóság szövetébe ágyazott. Nem valósulhat meg több egy elméletből annál, mint ami abból megvalósítható.

Ezért van példának okáért, hogy az utópista gondolatok bármily szépen kidolgozottan állnak is előttünk – mint szélsőséges gondolati konstrukciók –, megvalósulásukat emberi, nagyon is emberi arcúra formálja a történelem, nemegyszer mítoszokra emlékeztető alakban visszatérő történések formájába burkolva. Az viszont, hogy valóságuk történelmi távlatból esetenként groteszknak és valószerűtlennek tűnik, a legjobb bizonyítéka annak, hogy jól eltalált fantáziaszülemények – lényegük valóságba ágyazott, „kor”-szerű gondolatiságot takar, amely független mindenfajta morális megítéléstől. A rendészet elmélete és gyakorlata tehát egy kultúrkörön belül – akárcsak egy egyértelmű hozzárendeléssel definiált függvény értelmezési tartománya és értékészlete – egymástól elválaszthatatlanul, egymással összefüggésben és egymásra hatásában értelmezhető.

Más megközelítésben: egy adott kultúrkörön belül a rendészet történetéről, szerepéről, elméletéről számos mű születhet, ugyanakkor – amennyiben ezek tudományos megközelítés tárgyaként számba vehetők – kigondolásukra korlátozó értelemben (függetlenül a tudatosulás fokától) visszahat a mindennapi létviszonyok valóságának nehézségi ereje.

E transzformáció tehát minden esetben egyfajta észrevétlen, de kényszerítő kapcsolatot hoz létre az elmélet és a mindennapok között. A Platón és Arisztotelész felfogása között feszülő ellentét Raffaello Athéni iskola c. festményéről – a mesterek kifejező kézmozdulatának ábrázolásán keresztül – többek számára ismert. Kisebb figyelem irányul ugyanakkor a két alak egészére, egymásra irányuló tekintetük megjelenítésére, pedig éppen ez egyensúlyozza azt a látszólagos ellentmondást, amelyet e képi üzenetnek tulajdonítanak.

A valóság szövetének megragadása – történjen bármilyen alapos és kidolgozott elmélet megalkotásával – egymástól rendkívül távol álló nézőpontból is megindítható, és önmagában nincs olyan pozíció, amely a többivel szemben az adekvát, az „igazi megközelítés” státusszal bírna. Legalábbis szerintem nincs.

A valóság megragadásának módozatai számtalan lehetőséget kínálnak, más-más árnyalatot kölcsönözve a megismerő elmének a megismerés tárgyáról. Filozófusaink is egy irányba haladnak az athéni iskola folyosóján.

5. A rend eszméje

A kutatás következő fázisában – éppen a legalapvetőbb emberi szükségletek (fajfenntartás, fizikai épség) szintjén megjelenő biztonság-igény kifejtése mellett, és ráépülve a korábbi fejezetek eredményeire – bomlik ki az emberi közösségek valósághoz való viszonyulásában tapintható, tértől és időtől független idea, a rend eszméje.

A rendről, rendészetről való gondolkodás fent jelzett történeti meghatározottsága mögött ugyanis álláspontom szerint ott húzódik egy történelmi korokon átívelő apiori szükségszerűség által inspirált igény, amelynek gyökerei az emberi közösségek legkezdetlegesebbnek ismert szerveződéseik időszakáig nyúlnak vissza. Kutatásom tehát túlmutat a különböző civilizációk azonos vagy hasonló tárgyról alkotott képzeteit feldolgozó összehasonlításán.

A korábbi fejezetekben egy adott kultúrkörön belül vizsgáltam a gondolati konstrukciók jellegét. Tudvalevő ugyanakkor, hogy e distinkció elsősorban azért volt fontos, mert e tárgykört tekintve rendelkezünk annyi ismeretanyaggal, hogy megkockáztassuk azt a feltételezést, mely szerint példának okáért a rend jelentőségéről, jellegéről, szerepéről, feladatairól és elméletéről időben és térben különbözőképpen gondolkodtak.

A kutatás szempontjából e feltételezés alátámasztásának kiemelt jelentősége volt, mivel a rendészetről való gondolkodás – térben és időben – sok egyediséggel tarkított változatossággal képeződik le, és mindegyik sajátos üzenetet hordoz a figyelmes szemlélő számára.

Ennek következményeként viszont – minél több ismert példa gazdagítja tudásunkat – egyre nagyobb erővel tört fel valamennyi – eltérő kultúrkört érintő – manifesztáció háttérének olyan megközelítésű vizsgálata, amely a történeti sokszínűség mögöttes forrásvidékét keresi, amely valamennyi valóságkép által meghatározott elméleti alkotás kifejeződni akarásának egységes sugallatát és eredetét adja. Az emberi történelem formálódásának varázslatos forrásvidékén így találjuk meg a történelem eszméje mellett a *gondolatok történetének fejezetcíme alatt* a rend eszméjét, amelynek kibontása e kutatás legfontosabb eredménye lehet.

A rend eszméjének megismerése többek között hozzásegít ahhoz is, hogy a jelenségek túllhangsúlyozottan merev pozitivista megismerését kiegészítse, feloldja a megismerés rendhagyó és a természettudományos módszertan törvényszerűségeit kereső attitűdjével nem harmonizáló megközelítése közötti ellentmondást.

E körben nem kerülhető meg az egyén pszichikumának ontogenetikus fejlődésével összefüggésben valószínűsíthető azon hatás sem, amely az egyén-közösség tudatformálódására is kölcsönös hatással van (konvergencia tan). Ugyanis nem tekinthető apriori ismeretnek az emberi természet állandóságába vetett hit. Az a tévedés ugyanis, mely szerint az emberi jelleg, emberi természet állandó, összemossa a természettudományos megismerés törvényszerűségekre alapozott szabályrendszerét az e törvényeknek nem engedelmeskedő különböző „valóság-területekkel”, és végső soron nemcsak a múlttól, hanem a jövőről alkotott képzeink kialakítását is korlátozza. E tekintetben a kutatási terület újabb változóval, az emberi tényezővel és az epigenetika Sapolsky-féle megközelítésével bővült. E körben tehát fontos kimeneti eredménye a kutatásnak az emberi közösségek működőképességének vizsgálata, melyet sok ismert formáció számtalan módon biztosított az időben. Működőképesség alatt itt a fennmaradást értem, amely elsősorban a fizikai fennmaradást jelenti. Ez utóbbi distinkció jelentőségére lépten-nyomon szükséges felhívni a figyelmet. Ugyanis a közösségi szerveződés a kezdeti élet- és létmódokban – szükségszerűen – éppen a fizikai fennmaradást igyekezett szolgálni, biztosítani, melynek két aspektusa van. Az egyik a fajfenntartás, a másik a fizikai biztonság.

A fennmaradás feltétele az együttműködés valamilyen formája volt. Nem véletlen, hogy egyes kutatások, melyek az őskori közösségek felbomlásának okait igyekeztek feltárni, legfőbb okként a földművelés megjelenését jelölték meg. Ennek általánossá válásával ugyanis az élet- és létviszonyokban olyanfajta kiszámíthatóság jelentkezett, amely leértékelte, majd szükségtelenné tette a korábban kialakult szabályozókat. Tehát a működőképesség kérdését újra kell ahhoz értelmezni, hogy valós képet kaphassunk a közösségek „fennmaradását” biztosító azon körülményekről, amelyek immár nem, vagy nem kizárólag a fizikai fennmaradás biztosításából fakadtak, és ez komoly hatással van a rend eszméjét taglaló vizsgálódásra, továbbá a rend eszméjének a tartalmi bemutatására is. Csak jelezve e kérdéskör fontosságát, ez szorosan összefügg a hatalom legitimitásának kérdéskörével.

6. Záró gondolatok

A kutatás utolsó fázisában – visszatérve e szellemi kirándulásról, és felhasználva annak eredményeit – összegezmem kell korunk emberének a valósághoz, a hatalomhoz, a rendhez és a rendszethez való viszonyulását, továbbá be kell mutatnom a rend eszméjének mai leképeződését az európai, pontosabban fogalmazva a zsidó-keresztény kultúrkörben. E mellett a rend eszméjének – valamennyi történelmi korban és kultúrában sajátosan egyedi formában történő – kifejeződése megismerésével feloldhatóvá válnak azok a korlátok, amelyek a jelenkori történelmi látásmódunkat jellemzik, és így a rendszet jövőbeli kihívásainak tisztább és pontosabb megismerésére nyílik lehetőség.

Felhasznált irodalom

- Buchanan, Patrick, Joseph. A nyugat halála. Budapest: Gede Testvérek Bt., 2007.
- Collingwood, Robin G. A történelem eszméje. Budapest: Gondolat, 1987.
- Dahrendorf, Ralf. A modern társadalmi konfliktus. Budapest: Gondolat, 1994.
- Finszter, Géza. A rendszet elmélete. Budapest: KJK-Kerszöv, 2003.

- Frazer, James George. Az aranyág. Budapest: Gondolat, 1965.
- Huizinga, Johan. A holnap árnyékában. Békéscsaba: Tevan Kiadó, 1991.
- Krémer, Ferenc. Szociológiai alapismeretek. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2003.
- Kuhn, Thomas S. A tudományos forradalmak szerkezete. Budapest: Gondolat, 1984.
- Malinowski, Bronislaw. Baloma. Budapest: Gondolat, 1972.
- Martin, George R. R. Királyok csatája. 2 köt. Pécs: Alexandra, 1998.
- Nietzsche, Friedrich. A történelem hasznáról és káráról. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.
- Nietzsche, Friedrich. A tragédia születése. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó-Polis, 1994.
- Pascal, Blaise, László Pődör, és Zádor Tordai. Gondolatok. Budapest: Gondolat, 1978.
http://www.ppek.hu/konyvek/Blaise_Pascal_Gondolatok_1.pdf.
- Sapolsky, Robert. Emberi természet - Környezeti hatás (epigenetika). Youtube, 2019.
https://www.youtube.com/watch?v=TgI_vZQFELk.
- Sorel, Georges. Gondolatok az erőszakról. Budapest: Századvég Kiadó, 1994.
- Spengler, Oswald. A nyugat alkonya. 2 köt. Budapest: Európa, 1994.

A svéd megoldás és előzményei: az erőszakos bűnözés 34 pontos intézkedési csomagja

Csizner Zoltán

*Ph.D hallgató - Nemzeti Közszerológai Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
Budapest 1083, Üllői út 82.
e-mail cím: csiznerzoltan@gmail.com*

Svédországban az elmúlt években elszaporodtak az utcai leszámolások, lövöldözések, melyek elsősorban bandaháborúk következményei. A svéd bűnügyi helyzetet jelentősen befolyásolja a 2015-től érezhető migránsáradat, illetve a kábítószerrel kapcsolatos és a szexuális bűncselekmények számának emelkedése. Egyes nagyvárosokban a közbiztonság a kritikus szint alá csökkent, ami miatt a közvélemény érdemi intézkedéseket várt a kormánytól. Válaszként bemutatásra került egy 34 pontból álló intézkedéstervezet, mely a bűnüldözés hatékonyságának növelésében, a szankciórendszer szigorításában, a tanúzási hajlandóság fokozásában és a bűnmegelőzés eredményesebbé tételében látja a megoldást.

Kulcsszavak: Svédország, erőszakos bűnözés, 34 pont, intézkedéscsomag

Bevezetés

Minden társadalomban a biztonság az egyik legfőbb kincs. Ha ez sérül, magával vonhatja sok más értéknek a sérülését is. Ez különösen igaz egy olyan régióban, amit hosszú évekig elkerült a bűnözés hulláma, és a közbiztonság egyik emblematikus jelképe volt. Ez az idillinek tűnő kép repedt meg az elmúlt évek során a skandináv régióban, és különösen Svédországban vált kritikussá a helyzet.

A turizmus a svéd GDP-hez évek óta megközelítőleg 50 milliárd dollárral járul hozzá, ami átlagosan 9,5%-os támogatást jelent¹. 2019 őszére a svéd közbiztonság helyzete annyira megromlott, hogy a helyzet kezelése nem tűrt halasztást. A kormányzat – egy korábban megkezdett igazságügyi reform felgyorsításával – intézkedési tervet készített elő, melynek fő célja az erőszakos bűncselekmények megelőzése, és a bünszervezetek elleni fellépés eredményesebbé tétele lett. A csomag egyelőre csak terveket tartalmaz, a tényleges megvalósításához még alkotmányossági kontrollra, jogalkotásra és anyagi források biztosítására van szükség. A bemutatott 34 pont ugyanakkor jól tükrözi azokat az elképzeléseket és ötleteket, melyek kiutat jelenthetnek Svédországban a közbiztonsági válságból.

A svéd bűnügyi helyzet, a jogszabályi környezet megismerése, a felmerült javaslatok bemutatása és esetleges hazai adaptálási lehetőségek vizsgálata hasznos információt jelenthetnek a biztonsággal foglalkozó szakemberek számára. Ugyanakkor az erős közbiztonság és az ezzel támogatott biztonságos ország az oda látogató vendégek számára is fontos tényező, így talán az idegenforgalommal foglalkozók számára is érdekes lehet ez a tanulmány.

¹ <https://knoema.com/atlas/Sweden/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP> / Letöltve: 2019.11.21.

A téma feldolgozásához a svéd kormány 34 pontos javaslatával kapcsolatos közleményeket, az érintett területekkel foglalkozó jogszabályokat, a svéd bűnügyi helyzettel foglalkozó *Svéd Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács*² kutatási eredményeit, a svéd, a hazai és az európai statisztikai adatokat, továbbá az ezekkel kapcsolatos elemzéseket használtam fel.

1. Az előzmények

1.1. Az ország közbiztonsági helyzete

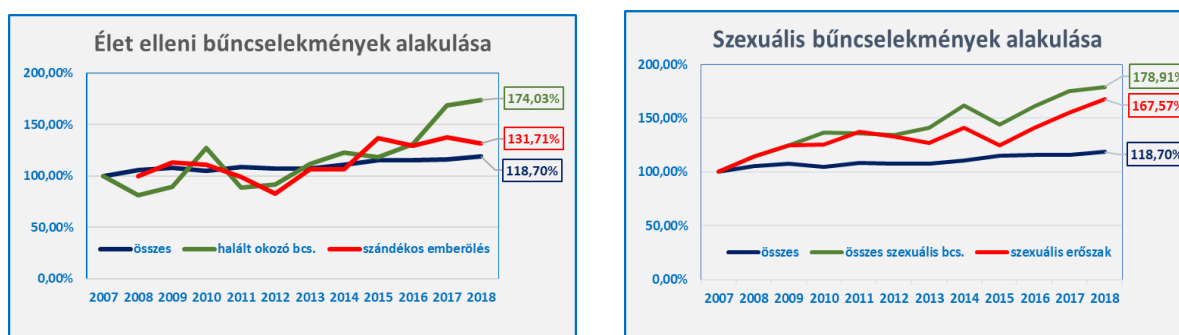
Svédország népessége közel 10 millió³, mely nagyságrendben azonos hazánkéval. A bűnügyi statisztikai adatokat⁴ a *Svéd Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács* kezeli, és ezekben a számadatokban minden bűncselekményként bejelentett eset szerepel. Így ebbe beletartoznak azok is, melyekről az eljárás később megállapítja, hogy nem is minősülnek bűncselekménynek. Mivel ez a hazai értékelési rendszertől jelentősen eltér, így ezen számadatok összehasonlítása a magyar helyzettel értelmezhetetlen eredményt mutatna.

A bűnözés mértéke az elmúlt időszakban érezhető emelkedést mutatott, különösen az erőszakos és a szexuális bűncselekmények körében. A bejelentett bűncselekmények száma 2007-ben 1306 324 volt, míg 2018-ban 1550 626, ami 18,7%-os emelkedést jelent.

Az összes bűncselekmény között a halált eredményező cselekmények (emberölés, testi sértés) száma 74,03%-kal nőtt (258-ról 449-re), ezen belül a szándékos emberölések száma 31%-kal emelkedett (82-ről 108-ra). Svédországban a befejezett emberölések egyre nagyobb arányát követik el lőfegyverrel. 2017-ben a befejezett emberölések 35%-ában, míg a 2018-ban elkövetett 108 esetből 43 ügyben (40%) használtak lőfegyvert⁵.

A szexuális bűncselekmények száma a vizsgált időszakban 78%-kal (12 563-ról 22 476-ra) emelkedett, melyen belül az erőszakos szexuális támadások száma 67,57%-kal (4 749-ről 7 958-ra).

A svéd törvényhozás, a *Riksdag* a nemi bűncselekmények visszaszorítása érdekében már 2018. július 1-jén életbe léptette a büntető törvénykönyv azon módosítását⁶, mely többek között büntetni rendeli a kifejezett és egyértelmű beleegyezés nélküli szexuális kapcsolatot is.

1–2. ábra: A Svédországban elkövetett élet elleni és szexuális bűncselekmények

² BRÅ – Brottsförebyggande rådet,

³ 2019. júliusban: 10 290 832 fő

⁴ <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/reported-offences.html> Letöltve: 2019.10.12.

⁵ <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/murder-and-manslaughter.html> Letöltve: 2019.10.12.

⁶ <https://www.government.se/information-material/2018/04/consent--the-basic-requirement-of-new-sexual-offences-legislation/> Letöltve: 2020.01.14.

számának alakulása 2007–2018. között

Hasonlóan drasztikus emelkedés tapasztalható a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények számában is, ahol a 11 év alatt 48,88%-os (71 546-ról 106 521-re) volt a növekedés.

A bűnözés mértékének folyamatos emelkedése mellett kiemelendő, hogy az elmúlt években elszaporodtak azok a kiemelt bűncselekmények is, melyek a polgárok biztonságérzetét jelentősen befolyásolták. Több esetben robbant kézigránát az utcákon, és fegyveres leszámolások zajlottak.

Mindezek mellett kialakultak azok a sérülékeny biztonsági helyzetű körzetek (a köznyelven által no-go zónáknak nevezett területek) is, amelyek jellemzően bevándorlók által lakottak, és amelyekben a közrend sajátos értelmezést kapott. Ezeket a svéd rendőrség az időszakonként közzétett értékelésében⁷ – melyben a statisztikai adatokon túl azok földrajzi elhelyezkedéséről is adnak tájékoztatást – három kategóriába sorolja, különösen kiszolgáltatott (2019-ben 22 db), veszélyeztetett (10 db) és kockázatos körzetek (28 db). Az érintett körzetek számában az elmúlt években érdemi változás nem történt, míg 2017-ben 61, addig 2019-ben 60 ilyen körzet volt összesen.

2018-ban tetőzött az erőszakhullám. Az emberölések közel harmadát lőfegyverrel követték el, és 17 esetben hajtottak végre robbantásos merényletet, ami elkerülhetlenné tette egy igazságügyi reform megindítását.

1.2. A menekültek helyzete

A bűnügyi helyzet kapcsán elsősorban a szexuális bűncselekmények területén merült fel a menekültek kérdése. A skandináv országok előkelő helyen szerepelnek a menedékkérők célállomásai között. 2011 és 2018 között összesen 448 ezer külföldi nyújtott be menedékkérelmet, akik között mintegy 160 ezer gyermekkorú volt, és közülük 57 ezer kísérő nélkül érkezett. A legkiemelkedőbb a 2015-ös év volt, amikor közel 163 ezer menedékkérőt regisztráltak. Ebben az évben az érkezettek 72%-a (118 ezer fő) szíriai, iraki, iráni vagy afganisztáni származású volt, amely arány a többi évet is jellemezte.

2019-ben 22 ezer kérelmet nyújtottak be, melynek 67%-a még elbírálás alatt áll, 30%-ban a kérelemnek helyt adtak, míg 3%-ban azt elutasították.⁸

1. táblázat: A menedékkérők megoszlása nem és életkor szerint

év	összes	férfi	nő	felnőtt	gyermek	kísérő nélküli gyerek
2011	29648	18940	10708	19949	9699	2657
2012	43887	27745	16142	29737	14150	3578
2013	54259	34763	19496	37807	16452	3852
2014	81301	54817	26484	58193	23108	7049
2015	162 877	114728	48149	92493	70384	35369
2016	28939	17352	11587	18030	10909	2199
2017	25 666	15635	10031	17159	8507	1336
2018	21 502	12929	8573	15173	6329	944
összes	448 079	296 909	151 170	288541	159 538	56 984

⁷ file:///C:/Users/Dell/Downloads/kriminell-paverkan-i-lokalsamhallet.pdf Letöltve: 2020.01.14.

⁸ <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Asylum.html> Letöltve: 2019.12.01.

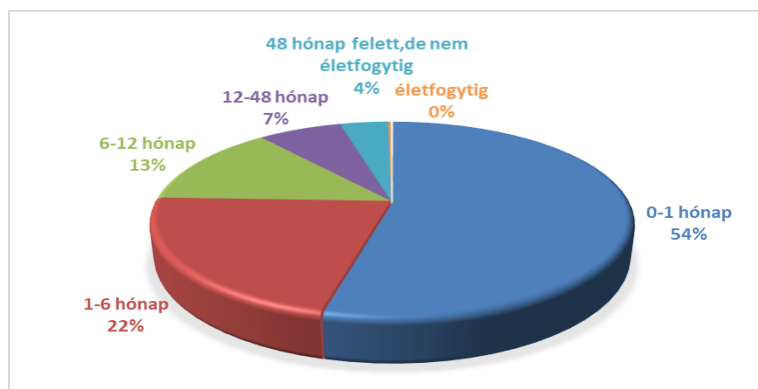
Hazánkban 2011–2018. között összesen 276 ezer menedékkérő jelentkezett, míg az Európai Unió 28 tagállamában összesen közel 6 millió. Az európai statisztikai adatok⁹ szerint Svédország a 4. helyen áll a menedékkérők tekintetében. Első helyen Németország (2,1 millió), majd Olaszország (630 ezer) és Franciaország (544 ezer) következik, és Magyarország közvetlenül Svédország után az ötödik helyet foglalja el.

1.3. Az igazságszolgáltatás helyzete

A hasonló lélekszámú Svédországban a közrendre közel 20 ezer rendőr felügyel, Magyarországon ez a szám 40 ezer körüli. A jogrendszerben nincs egységes büntető törvénykönyv, hanem az általános büntető kódex mellett egyes szakterületekről (így például a kábítószerrel, a lőfegyverekkel vagy a vámigazgatással kapcsolatban) önálló jogszabályok rendelkeznek. Ezek az adott terület jogi szabályozása mellett rendelkeznek a jogsértéseknek minősülő cselekmények meghatározásáról, illetve a jogsértések esetén alkalmazható szankciókról.

A börtönök leterheltsége évek óta 90–93%-os, 2017-ben a 6 147 helyre 5 713 fogvatartott jutott, míg hazánkban ebben az évben 14 011 helyre 17 343 fogvatartott volt, ami 124%-os terhelést jelent.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok¹⁰ szerint a svéd börtönökben 2018-ban összesen 8 930 személy fordult meg, akiknek 54%-a (4 820 fő) 6 hónapot vagy annál rövidebb büntetést töltött. 1 évnél hosszabb büntetést mindössze 25% (2 300 fő), míg 4 évnél súlyosabb büntetést 4% (371 fő) töltött. Ezeket az adatokat a közel 1,5 millió bűncselekményre kivetítve érezhető, hogy a svéd igazságszolgáltatás liberális jellege valóban reformokra szorult.

3. ábra: A 2018-ban büntetés-végrehajtási intézetben megfordulók fogva tartási ideje Svédországban

2. A 34 pontos intézkedési terv

A folyamatosan romló helyzetet fokozta, hogy 2019 nyarán pár napon belül két, halálos áldozattal járó lövöldözés is történt. Augusztus 26-án Malmöben egy 3 hónapos gyermekét a karjában tartó 31 éves orvosnőt végeztek ki a nyílt utcán, majd augusztus 28-án Stockholmban egy 18 éves lányt lőttek le. Az adatok szerint mindkét áldozat közeli hozzátartozója szervezett bűnözői körökkel állt kapcsolatban.

⁹ https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en Letöltve: 2019.11.10

¹⁰ <https://bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/the-prison-and-probation-service.html> Letöltve: 2019.10.12.

A közbiztonság rohamos romlása miatt 2018-ban megindított igazságügyi reform a fenti két merénylet miatt felgyorsult. A kormány által előkészített 34 pontos intézkedési csomagot¹¹ 2019. szeptember 21-én *Morgan Johansson* igazságügyi és migrációs miniszter, *Mikael Damberg* belügyminiszter és *Karelin Skog*, a Környezetvédelmi Párt képviselője jelentette be. A tervezett intézkedések egy részét alkotmányossági szempontból a *Jogi Tanács*¹² vizsgálja még, majd ezek ismeretében kerülhet sor 2020 tavaszán az érdemi döntésre és a szükséges jogalkotásra.

A bemutatott közép- és hosszú távú intézkedési terv négy fő területet ölel fel:

- a bűnüldözés hatékonyságának növelését,
- a szankciórendszer szigorítását,
- a tanúzási (vallomástételi) hajlandóság fokozását,
- a bűnmegelőzés eredményesebbé tételét.

2.1. A bűnüldözés hatékonyságának fokozása

A **leplezett eszközök alkalmazásával kapcsolatban** (pl. telefon-lehallgatás, az internet alapú vagy más titkosított rendszerű kommunikáció megfigyelése) a jogi feltételek enyhítése, illetve a szükséges technikai fejlesztés biztosítása jelent meg a tervben, és a szervezett bűnözéssel összefüggő ügyekben az engedélyhez szükséges büntetési tételek alsó határának csökkentését javasolták. Svédországban jelenleg a telefon-lehallgatáshoz általánosságban 2 éves, míg a helyiség-lehallgatáshoz 4 éves alsó büntetési határ szükséges.¹³

Hazánkban általánosságban ez a határ az 5 éves tételnél húzódik meg, de egyes bűncselekményeknél – mint pl. a környezetkárosítás, a szexuális visszaélés vagy a bűnszövetségben elkövetett cselekmények – enyhébb szankció esetén is alkalmazható (1–2. pont).

A javaslat tartalmazza a **házkutatások lehetőségének kibővítését** a fegyveres leszámolások, vagy bandaháborúkkal összefüggésben a bosszú vagy a további leszámolások megelőzésére, akár konkrét bűncselekményre utaló gyanú hiányában is (3. pont).

Egyes bűncselekményeknél (pl. rablás, súlyos fenyegetés, zsarolás) a közterületről történő kivonás érdekében kötelező lenne az **őrizetbe vétel és letartóztatás elrendelése**, függetlenül az elkövető személyétől (4. pont).

Tervezik a korábban egyes régiókban alkalmazott gyakorlatok országos szintű bevezetését a **büntetőeljárások gyorsítása** érdekében (5. pont).

A **biztonsági örök** egyes rendőrségi feladatokba történő bevonásával – mint például az átkísérések végrehajtása, egyes őrfeladatok ellátása – a közterületeken szolgálatot teljesítő rendőri állomány leterheltségét szeretnék csökkenteni (6. pont).

A **határtérségben** járműazonosításra és nyomon követésre alkalmas **kamerarendszer** telepítését kezdenék meg (7. pont).

¹¹ <https://www.regeringen.se/artiklar/2019/09/regeringen-foreslar-ytterligare-atgarder-mot-gangkriminaliteten/>
Letöltve: 2019.10.02.

¹² Lagradet, elérhetőség: <https://www.lagradet.se/>

¹³ Rättegångsbalk – a büntetőeljárásról szóló törvény (SFS 1942:740) 27. szakasza

A **vagyonvisszaszerzés** és az elkobzással kapcsolatos jogszabályok **korszerűsítése** a kármegtérülés fokozását és a bűnös úton szerzett vagyon hatékonyabb elvonását eredményezné, mely a nemzetközi tapasztalatok szerint a bünszervezetek működését nehezítheti meg (9. pont).

Kiemelt feladatként jelentkezik a **gyermekkorúak elleni büntetőeljárások** keretrendszerének **felülvizsgálata**. Svédországban a büntethetőség alsó határa 15 év. A tervezet célja az eljárási rend javítása és a nyomozások során a magas fokú jogbiztonság és hatékonyság fenntartása (10. pont).

2.2. A szankciórendszer szigorítása

A javaslat megvonná a **súlyos bűncselekmények** elkövetése esetén a 18–20 év közötti fiatalkorúak részére eddig biztosított **kedvezményt** (11. pont).

A büntetés-végrehajtási elhelyezések **körülményeinek javítása** mellett az enyhébb **kényszerintézkedések** (pl. *lakhelyelhagyási tilalom*) alkalmazási gyakorlatát felülvizsgálják, ezek elrendelése esetén a meghatározott helyen való tartózkodás ellenőrzésére az eddigiéknél nagyobb mértékben alkalmaznák az **elektronikus nyomkövetőt**, ami a javaslat szerint már **feltételes szabadlábra helyezés** során is alkalmazható lenne (12. pont).

Fontos pontként szerepel a **fiatalkorúak elterelése a bűnözői életútról**. Ennek érdekében az LVU¹⁴ rendelkezéseinek hatékonyabb alkalmazását, a fiatalkorúak és fiatal felnőttek részére biztosított segítőrendszerek (családi otthonok, *HVB*¹⁵) lehetőségeinek és kapacitásának növelését tervezik. Az elvárások szerint utóbbi a fiatalok kriminalizáló közegtől történő elszakadását és a bűnözői karrier megszakadását eredményezi majd (13–14. pont).

Szigorúbban tervezik büntetni azokat, akik a **bűncselekményekhez fiatalkorúakat használnak ki** vagy erre próbálnak rábírní, illetve akik fiatalkorúakat **bünszervezetbe toboroznak** (15. pont).

Újszerű elem lenne a **bosszúnak**, mint az elkövetés motívumának **súlyosító körülményként** történő értékelése és ezáltal súlyosabb büntetése (16. pont).

Szükségesnek tartják a **lőfegyverrel, robbanóanyaggal** kapcsolatos bűncselekmények büntetési tételének megemelését, továbbá a csempészetük megakadályozásának visszaszorítása érdekében a vámhatóságok jogosítványainak bővítését (17. pont).

A fegyverekkel kapcsolatos jogsértéseket Svédországban nem az általános büntető törvénykönyv, hanem a lőfegyverekről szóló külön jogszabály¹⁶ rendeli büntetni. E szerint jelenleg az illegális lőfegyver-kereskedelem, a lőfegyver engedély nélküli birtoklása jellemzően 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, és rendkívül súlyos esetben a büntetési tétel felső határa 6 évre emelkedik. Ennél súlyosabb büntetést nem ismer a svéd jogrendszer.

Hazánkban ez alapesetben 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény, melynek büntetési tétele minősített esetben 10 évre emelkedik. Ezen felül külön szabályok vonatkoznak

¹⁴ Lag med sårskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) - törvény a fiatalok gondozására vonatkozó különös rendelkezésekkel (SFS 1990:52)

¹⁵ Az Állami Intézeti Tanács (Statens institutionsstyrelse – SiS) kezelésében lévő, fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló otthonok

¹⁶ Svéd fegyvertörvény - SFS: 1996: 67. IX. fejezet 1a. § és 1b. §

arra, aki a cselekményt bűnszervezet tagjaként követi el, mivel ebben az esetben a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik¹⁷, így az alapesetben is 16 év lesz.

Hangsúlyosan jelenik meg a **kábítószer átadásának** szigorúbb szankcionálása, különösen, ha ebben **fiatal- vagy gyermekkorú személy** is érintett. Jelenleg a svéd kábítószerügyi törvény¹⁸ szerint a kisebb súlyú kábítószeres bűncselekményekre pénzbüntetés vagy 6 hónapig tartó szabadságvesztés szabható ki, míg a legsúlyosabb büntetés felső határa a különösen súlyosnak minősített esetben 10 éves szabadságvesztés (18. pont).

A magyar büntető törvénykönyv szerint¹⁹ a kábítószer-kereskedelem büntetési tételének felső határa alapesetben 8 év, de legsúlyosabb esetben (pl. ha jelentős mennyiségre követik el) akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető.

A javaslat szerint a **feltételes szabadlábra helyezés** feltétele egy reszocializációs programban való részvétel lesz (19. pont). Emellett az „**ifjúsági felügyelet**”, mint új szankció bevezetését tervezik azoknál a fiataloknál, akiknél az ifjúsági gondozás vagy a segítőrendszeri ellátás nem vezetett eredményre. A felügyelet bizonyos helyek, rendezvények látogatásának tilalmát vagy kijelölt helyen tartózkodás előírását tartalmazza, amit **nyomkövető eszközzel is ellenőrizhetnek** (20. pont).

További tervként jelentkezik a rendőrségi kihallgatások során az elkövetők részére nyújtott **hamis alibi** biztosítással kapcsolatos korábbi bírósági állásfoglalás felülvizsgálata és **szankcionálása** (21. pont).

2.3. A tanúzási (vallomástételi) hajlandóság fokozása

A bűnszervezetek elleni fellépés lényeges lépése az **együttműködő gyanúsítottal kapcsolatos eljárási szabályok kidolgozása**, amitől a nehezen bizonyítható, súlyos bűncselekmények felderítésének egyszerűbbé válását remélik (22. pont).

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények (így különösen a **tanúk és az igazságszolgáltatás tagjainak megfélemlítése, a vallomástétel megakadályozása, a hamis tanúzás**) büntetési tételének növelése a büntetőeljárások tisztaságát és befolyásmentes lefolytatását eredményezné a terveik szerint (23–24. pont).

A **tanúvédelem hatékonyságának fokozása** – mind eljárásjogi eszközökkel (pl. *anonim tanúzás lehetőségének megteremtése*), mind a tanúvédelmi program prioritásának biztosításával – szintén a szervezett bűnözéssel összefüggő, vagy más körülmények miatt nehezen felderíthető és bizonyítható eljárásokat támogatná. A jelenleg hatályos svéd büntetőeljárási törvény nem ismeri a név nélküli tanúzás lehetőségét, amihez a nemzetközi tapasztalatok felmérését is tervezik (25–26. pont).

Hazánkban a tanúvédelemmel kapcsolatos intézkedések – mind jogalkotási, mind végrehajtási és szervezeti szinten – a 2000-es évek elején megtörténtek. 1999-ben kihirdetett a *büntetőeljárásban részt vevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásainak szabályairól* szóló kormányrendelet²⁰, majd 2001-ben a *büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítő Védelmi Programjáról* szóló törvény²¹, illetve az ezek alapján 2002 januárjában megalakult magyar tanúvédelmi egység is ide sorolható. Az eltelt idő bizonyította a jogintézmény és a szervezet

¹⁷ 2012. évi C. törvény (Btk.) 91.§. (1)

¹⁸ Törvény a kábítószerrel - SFS 1968:64

¹⁹ 2012. évi C. törvény (Btk.) 176.§

²⁰ 34/1999. (II.26.) Korm.rendelet

²¹ 2001. évi LXXXV. törvény

létjogosultságát, hiszen több kiemelt és bünszervezetekhez köthető ügyben ezekkel az eszközökkel lehetett eredményes felderítést elérni.

2.4. A bűnmegelőzés eredményesebbé tétele

A 2020–2024. közötti időszakra szükségessé vált egy új, kiterjesztett **biztonsági stratégia** megalkotása a közbiztonság fokozása és a bűncselekmények visszaszorítása érdekében (27. pont).

A szociális munka, a szegregáció elleni küzdelem fokozása, valamint a szociálisan kiszolgáltatott területeken a hatékonyabb család- és gyermekvédelmi **beavatkozás lehetőségének megteremtése** szintén kiemelt feladat, melyhez az új szabályozás szerint nem lenne szükséges szülői hozzájárulásra (28–29–30. pont).

A tervek között szerepel a **bűnmegelőzési feladatokban az önkormányzatok felelősségének** jogszabályi megállapítása, aminek eredményeként az egyes településeken – az eddig önkéntes alapon – végzett bűnmegelőzési feladatok végrehajtását törvényben írják elő (31. pont).

A különösen kiszolgáltatott helyzetű térségekben (*no-go zóna*) élő fiatalokból összeállt veszélyeztetett **csoportok** **segítését szolgálja egy hároméves támogatási program**, melynek felelősei a *Svéd Nemzeti Oktatási Ügynökség*²² és a *Nemzeti Egészségügyi és Jóléti Tanács*²³ (32. pont).

A reszocializáció elősegítésére sor kerül egy „**bűnözői kiugrási**” program kidolgozására, ami egyrészt a szervezett bűnözői csoportot elhagyó fiatalokat támogatná, másrészt megakadályozná új tagok csatlakozását (33. pont).

A **pénzmosás elleni** fellépés további megerősítése érdekében szükséges a *Pénzügyi Felügyeleti Hatóság*²⁴ kapacitásának felülvizsgálata, a hatóságok és a pénzintézetek közötti adatszolgáltatási rendszer átvilágítása (34. pont).

A korábban beharangozott tervekkel szemben a bemutatott intézkedések között nem szerepel a nem regisztrált feltöltő rendszerű (*pre-paid*) SIM kártyák forgalmazásának betiltása, illetve rendőrségi létszámemelés. Ez utóbbi ígéret 10 ezer fő felvételét, azaz – *a jelenlegi 20 ezer fős svéd rendőrségre figyelemmel* – 50%-os létszámbővítést eredményezett volna.

3. A magyarországi adaptálás lehetőségének értékelése

Az egyes tervezett intézkedéseket a hazai viszonyokkal összehasonlítva megállapítható, hogy azok jelentős részét nálunk már korábban bevezették és alkalmazzák.

A kiemelt bűncselekmények szigorúbb szankciórendszere, a bünszervezetek tagjainak kizárása az eljárásjogi és büntetés-végrehajtási kedvezményekből, a tanúvédelmi rendszer kialakítása vagy az igazságszolgáltatás befolyásmentes biztosítása az 1990-es évek végétől folyamatosan a jogrendszerünk részévé vált.

Egyes tervezett intézkedéseket a közvélemény valószínűleg kedvezően fogad(na) – mint például a kötelező őrizetbe vételt vagy a konkrét gyanú nélküli, „*megelőző intézkedésként*”

²² Skolverket; elérhetőség: <http://www.skolverket.se/>

²³ Socialstyrelsen; elérhetőség: <http://www.socialstyrelsen.se/english>

²⁴ Finansinspektionen; elérhetőség: <https://www.fi.se/>

foganatosítandó házkutatást –, de ezek még Svédországban is alkotmányossági vizsgálatra várnak.

Véleményem szerint a személyi szabadság vagy a magánélet sérthetlenségét biztosító alapjog ilyen formában történő korlátozása nem felel meg a jogállamisággal szemben támasztott követelményeknek, és esetleges alkalmazása komoly aggályokat vethetne fel.

Ugyanakkor kiemelt figyelmet érdemel a fiatalokéakra fordított gondoskodás, mely hosszú távon megtérülő befektetés lehet. A kriminalizáló közegből történő kiszakítás, a fiatalokéak nevelő jellegű felügyelete, az alternatív büntetési rendszer bővítése vagy a korosztály fokozott büntetőjogi védelme évek alatt kitermelhet egy olyan generációt, mely igyekszik távol maradni a bűnös úttól.

Ez a tudatosság különösen fontos lehet egy olyan országban, ahol a más kultúrában szocializálódott tömegek sajátosan zárt kolóniákat alkotnak, és az ott élő mostani fiatalok évek múlva is idegennek, másodrangú polgárnak érezhetik magukat.

Egyes vélemények szerint Franciaországban is ezek a kudarcélmények eredményeztek olyan mértékű csalódottságot és elégedetlenséget a második, harmadik generációs bevándorlók körében, melyek gyakran fajulnak napjainkban is utcai rendbontásokig és zavargásokig.

Álláspontom szerint ezt a hosszú távú gondolkodás, valamint a fiatalok bűnözői életúttól való elterelését és helyes irányba nevelését biztosító eszközrendszer mindenképp alaposabb tanulmányozásra érdemes a hazai alkalmazhatóság vizsgálata érdekében.

Felhasznált irodalom

- A svéd kormány közleménye az erőszakos bűnözés és a bűnszervezetek elleni fellépéshez tervezett 34 pontos intézkedési tervről. (<https://www.regeringen.se/artiklar/2019/09/regeringen-foreslar-ytterligare-atgarder-mot-gangkriminaliteten/> Letöltve: 2019.10.02.)
- A svéd rendőrség 2019. június 03-ai sajtóközleménye a veszélyeztetett területekről és azok változásairól. (file:///C:/Users/Dell/Downloads/kriminell-paverkan-i-lokalsamhallet.pdf Letöltve: 2020.01.14.)
- A svéd Igazságügyi Minisztérium közleménye a szexuális bűncselekményekkel kapcsolatban 2018. július 01-jén életbe lépett új jogszabályokról. (<https://www.government.se/information-material/2018/04/consent--the-basic-requirement-of-new-sexual-offences-legislation> Letöltve: 2020.01.14.)
- A Svéd Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács tájékoztatói a svéd bűnügyi statisztikai adatokról (<https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics>) Letöltve: 2019.10.02.
- A Svéd Migrációs Ügynökség statisztikai adatai a menekültügyi eljárásokról, menedéket kérőkről. (<https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Asylum.html> Letöltve 2019.11.14.)
- Az EUROSTAT adatbázisa a menekültügyi eljárásokról és az első alkalommal menedékkérelmet benyújtókról. (https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en Letöltve: 2019.11.10.)
- Svéd jogszabályok:
 - büntetőeljárás törvény (Rättegångsbalk - SFS 1942:740)
 - a Büntető Törvénykönyvről szóló törvény (Brottsbalken - SFS 1962:700)

- a Büntető Törvénykönyv 2018.07.01-jén hatályba lépett módosítása (SFS 2018:618)
- fegyvertörvény (Vapenlag - SFS 1996:67)
- törvény a kábítószerrel (Narkotikastrafflag - SFS 1968:64)
- törvény a fiatalok gondozására vonatkozó különös rendelkezésekről (SFS 1990:52)

A közfoglalkoztatás, rendészeti célú megvalósítása Dunaújvárosban

Budavári Árpád

*Ph.Dhallgató – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
Budapest 1083, Ludovika tér 2,
e-mail cím: rtk@uni-nke.hu*

A szerző maga is gyakoroló rendőri vezető, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Tanulmányában bemutatja a közfoglalkoztatás rendészeti célú hasznosításának bevált gyakorlatát egy magyar középváros, Dunaújváros példáján keresztül. Az első részben a közfoglalkoztatás rendészeti célú alkalmazásának jogszabályi háttérét és a közbiztonságra gyakorolt hatásával kapcsolatos kutatási eredmények vázlatos bemutatására kerül sor. Ezt követően a „Rendezett Dunaújváros” program elindításának nehézségeit, alkalmazásának eredményeit. A program egyértelmű eredménye, hogy utat mutat a kis súlyú, közbiztonság-érzetet befolyásoló rendezetlenségek megelőzésének, gyors és hatékony felszámolásának a közfoglalkoztatás keretében történő megoldására.

Kulcsszavak: alternatív rendészet, közfoglalkoztatás, bevált gyakorlat, önkormányzati rendészet.

Bevezetés

Az önkormányzatok rendészeti szerepvállalásának lehetőségeit bővíti a közfoglalkoztatottak bevonása a helyi közbiztonság feladataiba. A rendszerváltás utáni közmunka programok közül ez a törekvés a 2009-ben meghirdetett „Rend és Biztonság” feladatterv részeként vált lehetővé. Az e feladatterv keretében bevezetett úgynevezett településőri program alapvető rendeltetése a közterület-felügyelők alkalmazási lehetőségeinek kiterjesztése volt. Azokon a településeken, ahol nem volt közterület-felügyelet, a településőri szolgálat önállóan működött. A településőrök a közmunka programban részt vevők közül kerültek ki, akik rövid képzés után elsősorban a helyi lakossági jelzőrendszer működtetésében vállaltak szerepet. Hatósági jogkörrel nem rendelkeztek, működésük jogszabályi háttér nélkül főként a lakossági jelzések szűrésében, továbbításában volt hasznos. A 2010. év végén véget érő program megteremtette az igényt a közfoglalkoztatásnak a közbiztonság szolgálatába állítására.

A 2011 után alkalmazott egységes közfoglalkoztatás hatása a közbiztonságra és a bűnözés csökkenésére gyakori témája a kriminológiai és a közfoglalkoztatásra irányuló kutatásoknak is. A Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztálya 2016-ban folytatott kutatást „A közfoglalkoztatás hatása a bűncselekmények számának alakulására Magyarországon” címmel. A vizsgálatnak nem sikerült pontosan feltárnia az oksági tényezőket, azt azonban megállapítja, hogy a közfoglalkoztatás hatással volt a bűnözés volumenére. A kutatást végző Ignits Györgyi és Varga Livia erről így fogalmaz: „A Belügyminisztériumban a közfoglalkoztatási programok helyszíni monitoringját ellátó megyei koordinátorok rendszeres tapasztalata szintén az, hogy a közfoglalkoztatási programok és az abban biztosított állandó munka és jövedelemszerzés hatására az érintett településeken

érzékeltetően javult a közbiztonság, és a lakosság szubjektív biztonságérzete is, azáltal, hogy az őket leginkább irritáló szabálysértések vagy kisebb értékben elkövetett lopások száma jelentős mértékben csökkent. Kérdés, hogy az egyedi megfigyelésekben leírt összefüggés makroszinten, vagyis országosan statisztikailag is kimutatható-e?”¹

A Belügyminisztérium megbízásából a HÉTFA Kutatóintézet Kft. és alvállalkozó partnerei (Agrárgazdasági Kutató Intézet, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont) által készített „A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra” című tanulmány szintén erre a kutatásra hivatkozik: „A legszegényebb réteg jövedelmének növekedése érzékeltető hatással volt a **bűnözés csökkenésében** (elsősorban a statisztikákból kevésbé megfogható, kisebb fajsúlyú vagyron elleni bűncselekmények és szabálysértések esetén), alátámasztva Ignits Györgyi és Varga Livia (2016) korábbi vizsgálatait. „Amikor a közmunkának még nem volt ekkora támogatottsága, akkor a település a betörési hullámokat tekintve Magyarországon a második helyen állt. Nincsen az a bűnözési hullám azóta, mióta a közmunka ennyire ad munkalehetőséget. (...) Mert, ha nincsen munka, akkor elmegyek, lopok két zsák krumplit” – fogalmazott az egyik polgármester.”²

A közfoglalkoztatás közbiztonságra gyakorolt hatásánál jóval kevesebb figyelmet kaptak azok a helyi programok, melyek a közfoglalkoztatottak közvetlenül rendészeti célú alkalmazását valósították meg. Az egységes közfoglalkoztatás 2011-es bevezetését megalapozó – a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény (a továbbiakban: közfoglalkoztatási törvény) ennek megteremtette a lehetőségét azzal, hogy a közfoglalkoztatás közrend és közlekedésbiztonsági feladat céljára történő megvalósítását lehetővé tette.

Többek között e jogszabályi lehetőségre alapozva alakította ki és működtette Dunaújváros Megyei Jogú Város Roma Nemzetiségi Önkormányzata az általa alapított és 100%-os tulajdonában lévő DHHF Dunaújvárosi Hátrányos Helyzetűek Foglalkoztatásáért Nonprofit Kft.-vel (továbbiakban: DHHF Kft.) közös, közfeladat ellátáson alapuló képzéssel egybekötött tömegfoglalkoztatási programját. Ennek keretében a város önkormányzatától, annak cégeitől, valamint a helyi munkaügyi központtól folyamatosan kap megbízásokat közfeladatok ellátására (pl. takarítási munkák, vagyronvédelem, téli síkosság-mentesítés). A feladatok ellátásával párhuzamosan különböző képzésekkel növelik a hátrányos helyzetűek munkaerőpiacra való visszakerülésének esélyét, ezen belül például az óvodai dajka, a konyhai kisegítő, kosárfonó képzésekkel kívánják jobb helyzetbe hozni és diszkriminációjuk csökkentését elősegíteni. A közfoglalkoztatási programon belül „Rendezett Dunaújvárosért” néven rendészeti célú közfoglalkoztatási alprogramot folytattak, melynek során a magasabb – közép vagy felsőfokú végzettségű közfoglalkoztatottak városszerte működtek közre a közbiztonság-érzetet negatívan

¹ A közfoglalkoztatás hatása a bűncselekmények számának alakulására Magyarországon – Kriminometriai megközelítés – címmel a Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztálya által végzett kutatásról szóló jelentés. (6. o.)

² Koltai Luca (szerk): A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra. Budapest, HÉTFA Kutatóintézet, 2018., 101. o.

befolyásoló rendezetlenségek beazonosításában és kezdeményezték azok megszüntetését Az alábbiakban a „Rendezett Dunaújvárosért” program bemutatására vállalkozom.

A „Rendezett Dunaújvárosért” program

A közfoglalkoztatottak rendészeti célú foglalkoztatásának megvalósítása nem volt zökkenőmentes Dunaújvárosban. Létrejöttében személyesen is érintett vagyok, ugyanis 2011-ben a Dunaújvárosi Rendőrkapitányság vezetőjeként engem keresett fel a Roma Nemzetiségi Önkormányzat vezetője azzal, hogy az akkoriban megújult közfoglalkoztatás keretében a roma önkormányzat által alapított közfoglalkoztató cég városőröket szeretne képezni és alkalmazni. Elmondta, hogy programjával „házalt” már a települési önkormányzatnál és a közfoglalkoztatásban kulcsszerepet játszó megyei kormányhivatalnál, azonban ezek a hivatalok gyanakodva és vonakodva fogadták ötletét nem tudta őket meggyőzni programja szükségességéről. Nálam történt látogatásától azt remélte, hogy ha a rendőrséget meg tudja nyerni ügyének, a többi hivatal is megengedőbb lesz a projekt elfogadásával.

A hivatalok kezdeti destruktivitása nem volt ok nélküli. Nem sokkal voltunk túl azon az időszakon, amikor a közbiztonság állapota a napi közbeszéd tárgya volt és több – elsősorban a politikai szélső jobboldal farvizén evező – szervezet öltött félkatonai jelleget és tűzte zászlajára a „rendrakás” ügyét. Az ezt megelőző négy évben regnáló kormányok mindegyikének meg kellett küzdenie a rendfenntartás monopóliumának megőrzéséért, egy éve sem volt, hogy bűncselekmény lett a közbiztonsági tevékenység jogellenes szervezése.³ A rendelkezést hatályba léptető törvény indoklásában kontúrosan kirajzolódik az állam állásfoglalása az közbiztonsági célzatú civil szerveződések kérdésében: „...A jogállam nem engedheti meg magának, hogy a közbiztonság fenntartására vonatkozó állami monopóliumot civil szerveződések erre vonatkozó törvényi felhatalmazás hiányában mindenféle állami kontroll nélkül, a hivatalosság látszatát keltve szervezzék. Elszaporodtak azok a magatartások, amelyek ugyan nem érik el a közösség tagja elleni erőszak tényállásában jelenleg szankcionált erőszak mértékét, azonban az egyes nemzeti, etnikai, faji, vallási csoportok tagjaiban jogos félelmet, riadalmat keltenek, ezzel etnikai feszültséget szítva. E jelenségekkel szembeni határozott fellépés érdekében szükséges a Büntető Törvénykönyv módosítása.”⁴

Az eddigiekben leírtakból egyértelműen megragadható az időszak alapvető rendészeti dilemmája. Az állam képtelen volt önmaga eleget tenni sokasodó rendészeti feladatainak. A polgárok igényt formáltak arra, hogy maguk is tevékenyen alakíthassák a köz rendjét, azonban jól látható volt, hogy e törekvés politikai célzatú befolyásolása káros vadhajtásokat eredményezett a rendészet pluralizálódásában. Ebben a helyzetben született a Roma Nemzetiségi Önkormányzat ötlete, melynek támogatása több veszélyt is rejtett magában.

³ 352. § Aki

a) olyan, a közbiztonság, közrend fenntartására irányuló tevékenységet szervez, amelyre jogszabály nem jogosítja fel, vagy

b) a közbiztonság, közrend fenntartásának látszatát keltő tevékenységet szervez,

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. – hatályba léptette a 2011. évi XL. törvény 2011. 05.06-án

⁴ Részlet a 2011. évi XL. törvény indoklásából.

Egyrészt tartani lehetett attól, hogy politikai támadás éri a projektet, amely rendészeti jellegű tevékenységet szervez és végez, miközben a kormányzat gőzerővel dolgozik a rendfenntartás monopóliumának helyreállításán. Másrészt a program esetleges kudarca a formálódó, stratégiai fontosságú közmunkaprogram egészének megítélését is negatívan befolyásolhatta. A pusztán zsigeri ódzkodást azonban nem tartottam megengedhetőnek abban a helyzetben, amikor a rendőrségnek elemi érdeke volt jóhiszemű konstruktív partnereket találni a közbiztonság javításához.

A jogsértő (bűncselekményt megvalósító) helyzetet elkerülendő áttekinttük a közfoglalkoztatottak közbiztonsági célú foglalkoztatását alapvetően meghatározó jogszabályokat. A fentiekben már taglaltak szerint a közbiztonsági célú közfoglalkoztatás jogszerű. Közfoglalkoztató pedig helyi nemzetiségi önkormányzat, valamint ezek jogi személyiséggel rendelkező társulása is lehet.⁵ Az tehát látszott, hogy a helyi és a nemzetiségi önkormányzat jogosultságai lehetőséget teremtenek a közfoglalkoztatásra. A törvényes működés szempontjából legalább ennyire fontos volt tisztázni a program tartalmi elemeire vonatkozó elgondolásokat is. A nemzetiségi önkormányzat ismertette azt a szándékát, hogy a DHHF Kft. ügyvezetésével biztonságszervező végzettségű vezetőt bíznak meg, biztosítva ezzel a személy- és vagyonvédelmi tevékenység folytatásának alapvető törvényi feltételét.⁶

Az elgondolás szerint a programban részt vevők alapvető feladata a felkészítésüket követően a városban való gyalogos járőrözés és a közterületeken tapasztalható rendellenes körülmények dokumentálása és jelzése. A jelzések a DHHF Kft. székhelyén működő diszpécserhez érkeznek, aki telefonon és írásban továbbítja azokat a megoldásban érintett hatóságokhoz és más szervezetekhez. Ezen kívül közreműködnek az iskolák környékén a közlekedés rendjének biztosításában, segítenek a kisiskolások zebrákon való átkelésében. Tevékenységük hatósági jelleget nem ölt, megfélemlítő célzata nincs, céljuk a segítő közreműködés a város rendjének fenntartásában.

A járőrözésben megnyilvánuló örökös nem monopóliuma az állami rendészetnek. Mint ahogy Finszter Géza rámutat, a közterületek rendjét szavatoló, jelenlétben megtestesülő örökös alapos helyismeretet, a lakókörnyezettel való szoros együttműködést feltételez, melyben az elsődleges cél a közbiztonságot fenyegető kockázatok időbeni felismerése, a sérelemhez vezető oksági folyamatok megszakítása, a megelőzés. A jelenlét a leginkább decentralizálható funkció.⁷ Normákkal sokkal kevésbé körülhatárolt, mint a veszély elhárítása vagy az igazságszolgáltatás funkció. Megszervezése nagyfokú autonómiát követel, mellyel annál inkább képes élni, minél alaposabb szakmai ismeretek birtokában van és minél alkalmasabb az együttműködésre azzal a szűkebb társadalmi közeggel, melyet védelmezni köteles.⁸ A rendőrségi járőrözés intézkedési ingerküszöbét el nem érő rendellenességek (pl. sérült padok,

⁵ A közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény 1.§ (3) bekezdés a) pontja alapján.

⁶ A személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvény 5.§ (1) bekezdés a) pontja alapján.

⁷ Finszter Géza (2010) 200. o.

⁸ Finszter Géza (2018) 206–209. o.

hiányzó aknafedelek, kiégett közterületi világítás) folyamatos jelzése és az orvoslásukra tett azonnali beavatkozások pedig a rendezetlenség érzete ellen ható intézkedések, melyek nem példa nélküliek a rendészet gyakorlatában, sőt nagyon is hasonlatosak James Q. Wilson és George L. Kelling amerikai kriminológusoknak a múlt század 80-as éveiben ismertetett, majd világszerte hódító betört ablak elméletéhez. Az elmélet szerint amikor egy közösség figyelmen kívül hagyja a kisebb súlyú törvénysértéseket (ilyen egy ablak bedobásának kijavíthatatlansága és megtorlatlansága is), előbb-utóbb elkerülhetetlenné válnak a nagyobb súlyú bűncselekmények. A betört ablak elmélet életminőség-bűncselekménynek nevezte azokat a csekélyebb súlyú jogsértéseket, melyek rendetlenség-érzetet keltettek a lakosságban.⁹

Mindezek alapján az ötletet támogathatónak találtam. Megegyezésünk alapján a program csak akkor vált elindíthatóvá, ha azt teljes konszenzus övezi a város önkormányzata és a helyi közfoglalkoztatást koordináló Fejér Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központjának Dunaújvárosi Kirendeltsége részéről. Felajánlottam a rendőrség segítségét a városóri programban részt vevők kiválasztásában és képzésében, a program törvényes és hatékony végrehajtását elősegítő dokumentációk kidolgozásában és a program folyamatos monitorozásában.

A rendőrség támogató szándékának birtokában a nemzetiségi önkormányzat már sikeresebben kopogtathatott mind az önkormányzat, mind a kormányhivatal ajtaján. A Dunaújváros Megyei Jogú Város Önkormányzatával kötött együttműködési megállapodásban a felek rögzítették, hogy a helyi önkormányzat az önkormányzati törvényben foglalt kötelező köztisztasági, közbiztonsági feladatait a nemzetiségi önkormányzattal együttműködve kívánja ellátni. A nemzetiségi önkormányzat vállalta, hogy:

- a) közreműködik az önkormányzati vagyon védelmében (közterületek, utcabútorok, középületek, játszóterek);
- b) közreműködik a közterület és a természeti környezet védelmében, a köztisztaság megőrzése és fenntartása érdekében;
- c) intézkedés szükségessége esetén jelzéssel él a Dunaújvárosi Rendőrkapitányság, illetve Dunaújváros Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Közterület-felügyelete felé, ha az a) és b) pontban foglaltakkal kapcsolatban rendellenességet észlel;
- d) segíti a rendőrök és közterület-felügyelők munkáját a hatályos jogszabályok adta keretek között;
- e) segíti az önkormányzati rendeletek betartásának ellenőrzését.

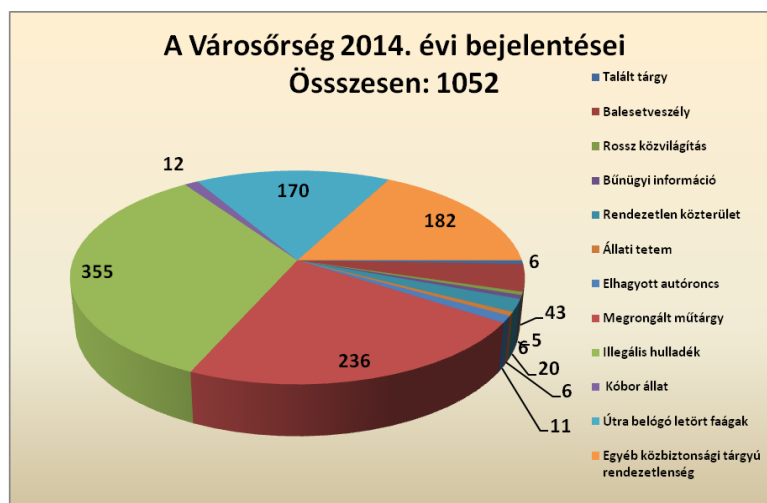
Az együttműködési megállapodások birtokában megkezdődhetett a „Rendezett Dunaújvárosért” program részletes megtervezése. A nemzetiségi önkormányzat és a Dunaújvárosi Rendőrkapitányság közösen dolgozta ki a program közbiztonsági, úgynevezett „Városőr” alprogramjának alapvető dokumentumcsomagját.

Ezzel párhuzamosan megtörtént a program első résztvevőinek kiválasztása. Alapelv volt, hogy városőröket a közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező közfoglalkoztattak közül

⁹ J.Q. Wilson – G.L. Kelling (1982) 29–38. o.

választotta ki a DHHF Kft. A kiválasztási folyamatban a rendőrség a program során mindvégig részt vett. A kiválasztott városőrök rövid felkészítés után kék „Rendezett Dunaújvárosért” feliratú mellényben 2012 májusában kezdték meg munkájukat. A városőri szolgálat napi 16 órában két műszakban működött, délelőtt 07.00–15.00 és délután 15.00–21.00 óra közötti időben 4 fő diszpécser irányításával. Műszakonként 20–22 fő teljesített szolgálatot. Tevékenységük fogadtatása eleinte nem volt pozitív. Az utcákat járó városőröket az emberek idegenkedve fogadták, többen „munkakerülőnek” vagy „cigány gárdistáknak” bélyegezték őket. Felkészítésük során komoly hangsúlyt kapott a tolerancia a velük kapcsolatba kerülő városlakókkal, a kezdeti elutasító hangulat nem eredményezett konfliktushelyzetet a lakossággal.¹⁰ Megítélésükön sokat javított az a körülmény, hogy a DHHF Kft. tevékenységi portfóliójába felvette a szintén közfoglalkoztatás keretében végzett takarítási munkálatokat is, többek között a helyi önkormányzatokkal kötött megállapodás alapján több parkot és a buszmegállókat is a társaság közfoglalkoztatottai takarították. A „Rendezett Dunaújvárosért” programban részt vevők tevékenysége szorosan összefonódott a takarítási munkákat végzőkével, hiszen a városőrök által jelzett problémák jó részét közbeiktatott szereplő nélkül „házon belül” tudták rendezni, ami a jelzésekre adott reagálást jelentősen felgyorsította. Az elfogadottságot segítette, hogy az önkormányzat vezetője a DHHF Kft. felügyelőbizottságának élére a korábbi Magyar Gárda helyi vezetőjét kérte fel, így biztosított volt, hogy tevékenységüket nem felületes információk alapján ítélik meg az előítéletes kritikára hajlamos véleményformálók.

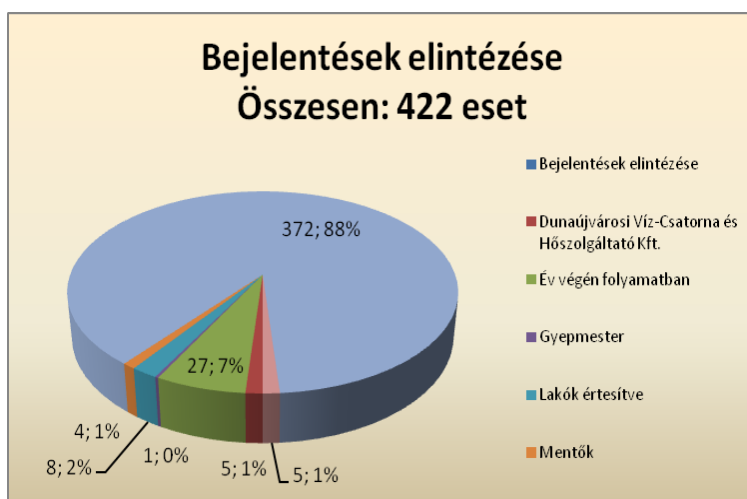
E dolgozatra készülve felkerestem a Roma Nemzetiségi Önkormányzat vezetőjét, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre a 2011–2016 között futó program rendelkezésre álló dokumentációját, köztük egy táblázatban összefoglalva 2014, 2015 és 2016 városőri

¹⁰ A HÉTFA Kutatóintézet már hivatkozott kutatása a közfoglalkoztatottság nagyvárosi elfogadottságáról így ír: „A terepkutatás során azt tapasztaltuk, hogy a nagyvárosokban (ahol a közfoglalkoztatottakkal kapcsolatos érintettség lényegesen kisebb, mint a kistelepülések életében) a közfoglalkoztatás megítélése és a közfoglalkoztatottak presztízse többnyire a felületes tapasztalásra épül. A legjellegzetesebb sztereotípiák „az utcán ácsorgó sárgamellényesek” képe. Sokan úgy vélik, hogy a közfoglalkoztatás „alibi” munka, sem az elért eredmények, sem a közfoglalkoztatottakra vonatkozó kommunikáció tartalmának pozitív elemei nem igazán formálnak a felületes tapasztalásra épülő előítéleteken. A kistelepüléseken a közfoglalkoztatás elfogadottsága valamivel kedvezőbb, mert számos esetben családtag, ismerős, hozzátartozó az érintett.” In: Koltai Luca (szerk): A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra. Budapest, HÉTFA Kutatóintézet, 2018, 105–106. o.

tevékenységével kapcsolatban azokat az intézkedéseket, melyek a városőrök által tapasztalt problémák nyomán keletkeztek. Ennek alapján megállapítható, hogy a városőrök 2014-ben 1052, 2015-ben 1517, 2016-ban pedig 416 alkalommal tettek bejelentést városban tapasztalható közbiztonsági, köztisztasági, városüzemeltetési rendellenességekről. Ezek közül a 2014. év adatait elemeztem ki részletesen. A különböző bejelentések megoszlását az alábbi kördiagram szemlélteti.

A bejelentések mennyiségéből és az észlelt problémák sokféleségéből rendkívüli problémaérzékenység rajzolódik ki. A legnagyobb arányban az illegális személtelhelyezéssel és a balesetveszélyes helyzetekkel kapcsolatos jelzésekkel éltek a városőrök, de a táblázat alapján elmondható, hogy gyakorlatilag semmilyen rendezetlenséget nem hagytak jelzés nélkül. A táblázat adatai alapján 422 esetben reagáltak érdemben a bejelentésekben szereplő problémákra, ezek az alábbiak szerint oszlottak meg:

A bejelentések nyomán tett intézkedések megoszlása és száma.

A program tehát a bejelentett problémák 40,1%-át tudta érdemben kezelni, a 422 érdemben intézett bejelentést túlnyomórészt saját hatáskörben rendezték, kapcsolatban álltak a város közműcégével, a rendőrséggel, a mentőszolgálattal, de kisebb problémákat a lakosság tájékoztatásával is tudtak rendezni. A saját hatáskörben megoldott feladatok leginkább a köztisztasággal kapcsolatos problémák voltak, 2014-ben 1388 köbméter hulladékot gyűjtöttek be.

A városőrök munkaerőpiaci reintegrációját megkönnyítette, hogy a DHHF Kft. az ehhez szükséges engedélyek beszerzését követően képzési palettáját a vagyonőrök képzésével is bővítette, a városörként tapasztalatot szerzett közfoglalkoztatottak közül többen szereztek vagyonőr képesítést. A társaság megszerezte a vagyonvédelmi tevékenység folytatásához szükséges jogosítványokat, sőt, vagyonőr képzőhelyé is vált, megteremtve így annak a lehetőségét, hogy a Városőr alprogramban annak működése alatt foglalkoztatott több mint 200 főből merítse képzendő vagyonőreit, akik számára a program gyakorlati képzési helyként is funkcionált.

A fentiekben leírt tevékenységeken túl olykor egészen speciális feladatokra is igénybe vették a nemzetiségi önkormányzatot. A helyi kórház számára komoly gondot jelentett ugyanis, hogy a kórházban ápolta roma betegek családjai gyakran kerültek konfliktusba a beteg családtagot kezelő orvosokkal és kórházi személyzettel. A kórházban elhunyt családtag halálát nehezen fogadták el, ilyenkor gyakoriak voltak a hangos tömegjelenetek a kórház előtt, mely nyilvánvalóan zavarta a kórházban folyó munkát, a betegek zavartalan gyógyulását és a látogatni érkező családtagokat. Az ilyen esetekben kezdeményezett rendőri intézkedések csak ideig-óráig jelentettek megoldást, a szankciók a feldúlt állapotú családok számára gyakorta a konfliktusok elmélyítését eredményezték. A kórház főigazgatója megkereste a nemzetiségi önkormányzatot, akik a DHHF Kft-n keresztül szerződést kötöttek a kórházzal, melyben vállalták, hogy térítés ellenében egy képzett, megbízási szerződéssel foglalkoztatott mediátorral és a közfoglalkoztatásban részt vevő tekintélyes városi romák bevonásával kísérik meg kezelni a leírtakhoz hasonló konfliktushelyzeteket. A konfliktuskezelési alprogram jelöltjeiből a mediátor segítségével választották ki az alkalmas jelölteket, akik a kórház által fizetett szerződéses összeg erejéig rendelkezésre állási ügyeletben vállalták, hogy a különböző, romákat érintő konfliktusok békés rendezésében részt vesznek. Ez azonban nem csupán a kórházban felmerült konfliktusok rendezésére szorítkozott, hanem a városi iskolák, közintézmények körében jelentkező hasonló esetekben is hatékony segítséget jelentett. A program eredményeiről számszerű információk nem állnak rendelkezésre, hatékonyságát azonban jelzi, hogy a kórház a szerződést több éven át megújította.

Elszámoltathatóság

A program a gyakorlatban bevált, jól szolgálta a közmunkaprogramban részt vevők munkaerőpiaci integrációját, társadalmi elfogadottságát és a város rendészeti palettáján is hiánypótló szerepet töltött be. A városörök tevékenységével kapcsolatos felelősségi rendszer és az elszámoltathatóság hiánya azonban gátja a tartós és valóban intézményesült működésnek. Mindkettőre törekedtek a nemzetiségi önkormányzatnál. A DHHF Kft. felügyelőbizottságának korábban már vázolt összetétele elősegítette azt, hogy a működés valóban transzparens legyen. A rendőrség a vele kötött együttműködési megállapodás alapján a program minden elemében koordináló, felügyelő szerepet töltött be, a tett intézkedésekről pedig rendszeresen írásban számoltak be önkormányzati képviselőknek. Az új típusú tevékenység szabályozatlansága azonban azt is jelentette, hogy a sérelmes intézkedésekkel kapcsolatos felelősségi és elszámoltathatósági garanciák nem épülhettek be a működésbe. Ezek hiánya nem egyedi jelenség a rendészet pluralizációs folyamatában.¹¹ Az újdonsült rendészeti szereplőkben megerősödik a civil társadalom és a piac szerepe, azonban ezek kontrollálása és elszámoltathatósága a meglévő intézményesült struktúrákon kívül áll. A hatékony, ugyanakkor demokratikus elvekre épülő biztonság szolgáltatás vonatkozásában a kontroll és az elszámoltathatóság komoly kihívást jelent. A demokrácia történetében az „örök őrzéséről” szóló viták a legrégebbieket közé tartoznak, az elszámoltathatósági intézkedések terén az elmúlt években állt be jelentős változás. A rendészet egyre növekvő összetettsége miatt sürgető

¹¹ S.C. Lister – T. Jones (2016), 193 o.

szükség van a komplementer szereplők működését érintő jogállami garanciák kiépítésére és alkalmazására is.

Összegzés

A Dunaújváros Megyei Jogú Város Roma Nemzetiségi Önkormányzata és a DHHF Kft. által megvalósított „Rendezett Dunaújvárosért” program és annak „Városőr” alprogramja jó példázata a rendészeti szereplők helyi közbiztonsági ügyekben megnyilvánuló együttműködésének. A rendőrség erőforrásai nem voltak elégségesek arra, hogy az általános közterületi feladatain túl érdemben intézkedjen az olyan, a közbiztonság-érzetet negatívan befolyásoló körülményekre, mint a szemetes utca, a rossz közvilágítás, a parkolóknak felejtett autóroncok vagy éppen a balesetveszélyes helyzetet előidéző, növényzet által eltakart közlekedési jelzőtáblák. Partnerre lelt a helyi és a nemzetiségi önkormányzat együttműködésében működtetett programban, hiszen az olyan problémák vonatkozásában mutatott szenzitivitást, mely a rendőrkapitányság intézkedési ingerküszöbét – elsősorban kapacitáshiány miatt – nem érte el. Vállalta viszont a felkészítő és koordináló szerepet, melynek segítségével a roma önkormányzat meg tudta valósítani a rendészeti célú közfoglalkoztatást, a helyi önkormányzat pedig tartalommal töltötte meg a DHHF Kft. közfoglalkoztatói szerepét akkor, amikor önállóan, vagy cégei bevonásával megbízta a társaságot olyan feladatokkal, melyeket a „Rendezett Dunaújvárosért” programban dolgozó közfoglalkoztatottak hajthattak végre.

A takarítási, vagyonvédelmi megbízások lehetőséget teremtettek arra, hogy a városőrök által jelzett problémák jelentős részét azonnal, áttételek nélkül lehessen kezelni. Megvalósítása egyaránt szolgálta a közbiztonság ügyét és a közmunkaprogram sikerességét. A közmunkaprogram megvalósításával kapcsolatban megfogalmazott egyik fontos kritika, hogy a közmunkások jó része elkülönült közmunkásegységekben dolgozik, ez a helyzet pedig tovább növeli a programban részt vevők – elsősorban az iskolázatlanok – szegregációját.¹² A városőr program a város közterületein, a lakosság és a programban részt vevők együttműködésével valósult meg. Bár a közfoglalkoztatottak rendészeti tevékenységét érintő, és az elfogadottságot nagyban elősegítő, elszámoltathatósági és felelősségi garanciák nem épültek be, a program négyéves működése (2012–2016) során a lakosság és az állam elismerését egyaránt kivívta. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetett az Európa Tanács módszerén alapuló, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége által meghonosított „Példát átadó gyakorlatok Pályázatán” 2015-ben a legjobb önkormányzati gyakorlatok program keretében a települési és helyi roma nemzetiségi önkormányzat együttműködése kategóriában I. helyezést ért el. A Városőr alprogramban megforduló több mint 200 közfoglalkoztatott egy részének maga a DHHF Kft. kínált munkát, mások a munkaerőpiacon helyezkedtek el. A piaci foglalkoztatási lehetőségek bővülésével a közfoglalkoztatás létszámkereteit 2016-ra az állam oly mértékben szűkítette, hogy a Városőr alprogramot ebben az évben be kellett fejezni.

A Roma Nemzetiségi Önkormányzat vezetője a vele folytatott beszélgetés során mindvégig arról beszélt, hogy a program saját ötlet és saját fejlesztés. Valószínűleg nem is sejtette, hogy

¹² Köllő János, (2015), 154. o.

amit kitalált és véghez vitt, az a betört ablak elméletének megvalósítása. Míg azonban a Kelling és Wilson által leírt elméletet a gyakorlatban gyakran összekapcsolják a zéró tolerancia sokat vitatott stratégiájával, Dunaújvárosban a betört ablakokat a város rendészeti szereplőinek együttműködésével a közmunkaprogramba integrált program keretében javították.

Felhasznált irodalom

- Finszter Géza – 2010: Erőszakszervezet vagy biztonságot szolgáltató hatóság. In: Dr. Virágh György (szerk.): Kriminológiai tanulmányok. 47. kötet. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, -ISSN 1586- 4596 177-202.o
- Finszter Géza: Rendésztan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó -2018.
- Ignits Györgyi - Varga Livia – A közfoglalkoztatás hatása a bűncselekmények számának alakulására Magyarországon – Kriminometriai megközelítés 2016. - A Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztálya által készített kutatás.
- Koltai Luca, Bördös Katalin, Csoba Judit, Herczeg Bálint, Hamza Eszter, Megyesi Boldizsár, Németh Nándor, Rácz Katalin, Szabó Dorottya, Váradi Mónika, Varga Eszter, Virág Tünde. – 2018 A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra. Budapest, HÉTFA Kutatóintézet, Koltai Luca, Bördös Katalin, Csoba Judit, Herczeg Bálint, Hamza Eszter, Megyesi Boldizsár, Németh Nándor, Rácz Katalin, Szabó Dorottya, Váradi Mónika, Varga Eszter, Virág Tünde – 2018.
- Köllő János - 2015 - Hol dolgoznak a közmunkások? In: Fazekas Károly – Varga Júlia (szerk.): Munkaerőpiaci tükör. Budapest, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet.
- Lister S. C. – T. Jones T. – 2018 - Plural Policing and the Challenge of Democratic Accountability. In: S.C. Lister – M. Rowe (szerk.): Accountability of Policing. Routledge Frontiers of Criminal Justice., London, Routledge.
- Wilson J.Q.– Kelling G.L. – 1982 - : Broken Windows - The police and neighborhood safety. In: Atlantic Monthly 249. p. 29–38.

Új kihívások a rendészettudomány területén II.

Vietnámi drogmaffia Magyarországon

Dr. Sivadó Máté

adjunktus - Nemzeti Közszerológáti Egyetem Rendészettudományi Kar

Budapest 1083, Üllői út 82.

e-mail cím: sivado.mate@uni-nke.hu

A 2000-es évek második felében nagy mennyiségű és rendkívül jó minőségű marihuána jelent meg először a budapesti, majd az egész magyar drogpiacon. A rendőrségi információk a legtöbb esetben vietnámi elkövetői körrel szölkáltak. A felderítő munka igazolta, hogy vietnámi állampolgárok nagy mennyiségben termesztik a marihuánát, elsősorban budapesti családi házakban. A magyar hatóságok korábban soha nem találkoztak ilyen méretű indiai vadkender ültetvényekkel. A házakban tipikusan egy vietnámi „rabszolgát” találtak a hatóságok, akit általában hónapokkal korábban utaztattak Budapestre, majd a házhoz, ahonnan hónapokig nem volt szabad kijönnie. A feladata az ültetvény gondozása volt. Egyik házat követte a másik, egy idő után a rendőrségnek elfogytak a kapacitásai, megkezdték a rendőriskolák tanulóit a helyszínekre vezényelni. Összesen 86 körüli családi házat derítettek fel a rendőrök Budapesten és Pest megyében.

Kulcsszavak: drogpiacon, vietnámi állampolgár, marihuána

1. Bevezetés

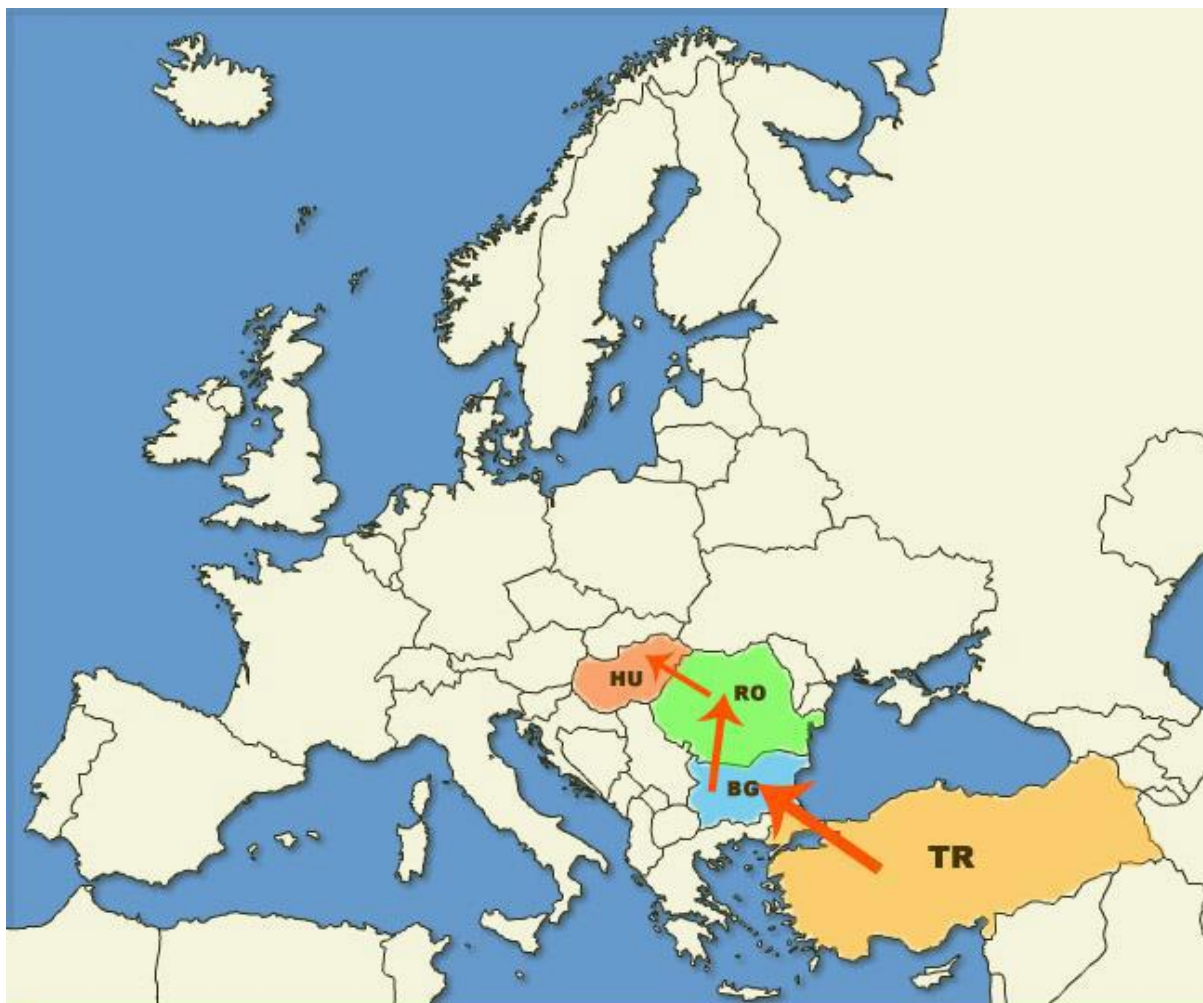
Publikációmban be kívánom mutatni, hogy a 2010-es években hogyan vette át a hazai marihuána termesztést és terjesztést egy vietnámiakból álló bűnelkövetői csoport. Felvázolom, hogy milyen nemzetiségű személyek és hogyan kapcsolódtak a bűncselekmények elkövetéséhez. A munkából kiderül, hogy szerez befolyást egy új csoport a marihuána kábítószer kínálati piacán, majd pedig a hatóságok hogyan számolják fel állásaikat. Az eredményesen lefolytatott büntetőeljárás utóéletéről is beszámolok. Mint ahogy arról is, hogy a sikeres eljárás mennyire kevés való eredménytelenséggel járt a magyar drogpiacon. A következtetések keretében ennek a tényleges eredménytelenségnek az okait mutatom be, illetve felvetek egy alternatívát.

2. Vietnámiak által elkövetett kábítószerterjesztés rövid története

Magyarországon az 1990-es évek végén kezdtek vietnámi állampolgárok „tömegesen” kábítószer terjesztetni legálisan folytatott üzleti tevékenységük mellett, ami elsősorban ruha- és illatszer kereskedelem volt. Először heroínt értékesítettek. Jellemzően csak az utcai dírekek kerültek a hatóságok látókörébe, a magasabb szinten lévő elosztók nem. Néhány gramm, esetleg néhány 10 gramm volt a lefoglalt heroín mennyisége egy-egy árusítónál. 2006-tól nagymértékben elszaporodtak az ún. „kínai piacok” környékén a heroín terjesztő vietnámiak, akikkel párhuzamosan megjelent a heroín függő személyek által elkövetett járulékos bűncselekmények. Az alacsony szintű eladók mellett idővel a rendőrség látókörébe került több vietnámi kábítószer kereskedő, szervező is.

A felderítés során a hatóságok előtt kirajzolódott több vietnámi nemzetiségű személyekből álló szervezett bűnözői csoport, annak hierarchiája, a bűnszervezetre jellemző ismérvekkel rendelkezett. Jó kapcsolatot alakítottak ki más Magyarországon élő, elsősorban török, arab és

albán nemzetiségű csoportokkal. A nyomozás adatai szerint a kábítószeret Törökországból Bulgárián és Románián keresztül csempészték Magyarországra, közúton.

1. Ábra: A heroin útja Törökországtól Magyarorszáig (NNI jelentés 2011.)

A hatóságok látókörébe került egy Törökországban tartózkodó személy, aki heroint csempésztett rendszeresen Magyarország területére, aki egyben legális szállítmányozással foglalkozó üzletember is volt.

A beszerzett információk alapján a kábítószeret egy vietnámi állampolgár, L. T. H. N. rendelte meg. Azt közúton az ún. „Balkáni- útvonalon” kívánták az országba becsempészni. A kábítószeret parfümszállítmány közé rejtették. A kábítószeret csempésző gépkocsit egy bolgár nemzetiségű férfi vezette, akinek személyazonosságát a rendőrség elfogását követően megállapította.

A kábítószeret csempésző személygépkocsi Budapestre érkezését követően megállapítást nyert, hogy az Bulgária diplomácia testületének felségjelzésével volt ellátva. A személygépkocsi Budapest, XIX. kerületében egy vietnami étterem előtt parkolt le és ott annak csomagteréből a sofőr, valamint az étterem alkalmazottjai megkezdték a kipakolást. Amikor a csomagtartó tartalmának egy részért az étterem raktárhelyiségébe bepakolták az elfogásra is sor került.

1. Kép: a „diplomácia mentességű” gépkocsi (NNI jelentés 2011)

Az elfogást követően lefoglalásra került az autó csomagteréből 4 kg heroin. Az autóban utasként tartózkodott a Bolgár Köztársaságba akkreditált Vietnami Nagykövetség második embere, akitől az intézkedés során lefoglalásra került a kábítószer ellenértékének fele 20. 000. USD.

A fenti eredmény is kellő alappal engedtek arra következtetni, hogy a kábítószereknek a Balkáni-útvonalon történő csempészetében részt vevő – török szervezett bűnözői csoportokkal kapcsolatban álló – vietnámi nemzetiségű személyekből álló bűnszervezetek a fenti új elkövetési módszert alkalmazza a bűncselekmények elkövetésénél, vagyis a diplomáciai védettséget.

A bűncselekmény elkövetésében ezen utóbbi szempontnak van az egyik legnagyobb jelentősége, hiszen a diplomácia mentességet élvező személyeket, illetve a használatukban lévő gépjárműveket a kábítószer szállítmány útvonalában érintett államok rendvédelmi szervei – fő szabályként – gyakorlatilag nem vonhatják ellenőrzés alá.

Ezáltal a vietnámi nemzetiségű szervezett bűnözői csoportok mindezt előnyként kihasználva, ellenőrzés nélkül juttatták be Európa területére a kábítószer, amely bűnös tevékenységüket a Schengeni övezet belső határainak szabadon átjárhatósága ugyancsak tovább erősített.

Ugyanakkor a mentességet élvező személyekkel szembeni rendőri ellenőrzéseknek, csak az őket akkreditáló ország területén, illetve az őket akkreditáló országok nevében, más országokba történő hivatalos utazásaik esetén van akadálya. Tehát amennyiben a diplomata szolgálati

helyén kívüli országban, nem hivatalos minőségében van jelen, úgy őt ez a védelem nem illetheti meg.

Fenti körülmények okán nyílt lehetőség – a heroin lefoglalását eredményező – esetben arra, hogy a Bulgária vietnámi konzulátusán dolgozó, Magyarországon nem hivatalos kiküldetését teljesítő személyt és a használatában lévő diplomáciai gépjárművet ellenőrzés alá lehessen vonni, majd a bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt az elkövetővel szemben büntetőeljárás induljon.

Mindezekre az Európai Unió minden tagállama rendvédelmi szerveinek indokolt volt felhívni a figyelmét, hiszen a Magyarországon tapasztalt jelenség nem egyedi, így hasonló körülmények észlelése esetén a tagállamok illetékes szerveinek is indokolt fellépni.

Az elfogott kábítószer szállítmány végső megrendelője a csoport „vezetője” új beszerzési forrás keresett, a kiesett heroin pótlására. Felvette a kapcsolatot a már korábban ismert koszovói albán csoporttal, akik Szerbián keresztül csempészték Magyarországra területére a heroint.

Ez az albán szervezett bűnözői csoport generációkon keresztül foglalkozott egész Európára kiterjesztve a különféle áruk és nem utolsó sorban illegális bevándorlók és kábítószer csempészetével. A felderítés adatai alapján a kialakult összeg fejében megszervezték, hogy a megrendelt mennyiségű 5 kg heroint Magyarországra szállítsák és abból mintát juttattak el a megrendelő személyéhez.

A nyomozás eredményeképpen az elfogásra Budapest X. kerületében került sor során lefoglalásra került 5 kg heroin, valamint 10 millió forint készpénz. A házkutatások során több olyan tárgyi bizonyítási eszköz került lefoglalásra, melyek a kábítószer terjesztői magatartást bizonyítják, valamint további 100. illetve 200. gramm mennyiségű marihuána és heroint típusú kábítószer.

Idővel egyre szorosabb kábítószeres üzleti kapcsolat alakul ki a vietnámiak és más európai népcsoport között. A heroin terjesztése mellett a marihuána termesztés és terjesztés is megerősödött, és az egyik legjelentősebb üzletággá fejlődött a vietnámiak üzleteiben, másrészt megjelentek az amfetamin származékok is (NNI, 2011).

3. Heroin mellett marihuána

Egy kilogramm heroin ötezer adagnak felel meg fogyasztói szinten, azaz ötezer adás-vételnek a végfelhasználói szinten. Ezzel szemben egy kilogramm marihuána maximum ezer adagnak felel meg, ami ezer adás-vétel jelent. Így egyötödére csökken a szükséges terjesztő munka és ugyanígy a lebukás veszélye.

Heroinból a hígítás és a beszerzési és eladási árkülönbözet ellenére is „csak” maximum a befektetés hétszerese lehet a haszon. Marihuána esetében, ha a terjesztő maga termeszti, átlagosan tizenegy szerez haszon érhető el.

Európában tömegesen első alkalommal Angliában jelentek meg a vietnámiak által üzemeltetett marihuána ültetvények. Az angol hatóságok erélyes fellépése miatt ezt követően a már „kitanult szakemberek” Csehországban építettek ki nagy számban ültetvényeket. Csehországból települtek át a környező országokba, Szlovákiába, Lengyelországba és Magyarországra. Az ültetvények üzemeltetői hamis papírokkal Közép- Európa országaiban élő illegálisan bevándorolt személyek, akik szállás étel és némi pénz fejében gondozzák és tartják karban az ültetvényeket.

Magyarországon az első ültetvények 2008. második felében jelentek meg. Ezeket a Csehországban élő vietnamiak tőkájéből nyitották, a berendezések nagy részét szintén Csehországból szállították hazánkba. Az ültetvényeket bérelt családi házakban rendezték be. Az egyik lakás tulajdonosa, amiben természetek, megpróbált bejutni az általa bérebe adott lakásba, hogy megnézze az ingatlanját, de nem akarták a vietnami bérlők beengedni. Mikor bejutott, a ház szét volt verve, marihuána ültetvény volt berendezve lakásszerte. (Deseő, 2018)

Párhuzamosan megjelent a Csehország területén üzemeltett ültetvényekről szüretelt marihuána Magyarországra történő csempészete. A hatóságok látókörébe került egy olyan csoport vezetője, aki a Cseh köztársaság területéről Magyarországra marihuána csempészetét, itthon pedig a kábítószer deponálását végző személyeket és annak terjesztését végző személyeket szervezte és irányította.

A Csehország-Szlovákia-Magyarország csempészeti útvonalon egyre jobban fejlődő csempészeti módszereket alkalmazva hetente mintegy 150-200 kg marihuána érkezett Magyarország területére. Korábban a személygépkocsival közúton történő csempészetet alkalmazták, de mivel egyre több személygépkocsi bukott le olyan futárokat alkalmaztak, akik vonattal illetve menetrendszerinti busz járással Prágából Budapestre kézipoggyászban 7-15 kg-os tételeket juttattak az ország területére.

A futárok Budapestre történő érkezést követően SMS-ben vagy a náluk lévő előre megadott címet megkapva azt taxival vagy tömegközlekedést használva eljuttották a „depó” lakásokig, ahová kézbesítették az árut. Itt a kábítószer terjesztéséért felelős személyek várták a kábítószeret, akik azt a lakáson átcsomagolják és kisebb 1 kg-os tételekre bontják azt.

Az elfogást követően az első „depólakásban” mintegy 8 kg marihuána került lefoglalásra, valamint a csomagoláshoz és a terjesztéshez szükséges tárgyak. A nyomozás során további kábítószer deponálása céljából bérelt lakások kerültek azonosításra, ahol további 10 kg mennyiségű marihuána került lefoglalásra.

A bűnszervezet vezetőjével és tagjaival együtt 15 személy került előzetes letartóztatásba. A nyomozás során sikerült beszerezni bizonyítékokat arra, hogy a tevékenységüket bűnszervezet keretében végezték. Ennek a kiszabható büntetés szempontjából volt jelentősége.

A nyomozást – együttműködve Csehország, a Szlovákia és Lengyelország társszerveivel – tovább folytatták, mivel több a csoporthoz tartozó futárt fogtak el ezen országok területén jelentős mennyiségű kábítószerrel, akik a Magyarországon előzetes letartóztatásban lévő vezető utasítására végezték tevékenységüket. (Deseő, 2018)

2009. folyamán a korábbi évekhez képest kiugróan megnőtt a kannabisz-ültetvény lefoglalások száma Magyarországon. 2009-ben húsz fő előzetes letartóztatása mellett büntetőeljárás indult egy vietnámi szervezet ellen, akik addig azonosítottan 26 házban természetek kannabiszt, emellett több raktárukot is sikerült felszámolni. Az ültetvények jelentős részét olyan, a kannabisz termesztés céljára berendezett házakban találták, amelyekben a növények nevelése professzionális beltéri termesztési technológiával történt. A folyamatban lévő nyomozás nemzetközi együttműködésben folyt. Konkrét kapcsolatok voltak kimutathatóak Csehország, Németország, illetve az Egyesült Királyság vonatkozásában. E csoport mellett több kisebb vietnámi szervezetet, illetve magyar termesztő-helyeket is felszámoltak.

2009. első negyedévi eseményei után felszínre került vietnámi hálózat hazánkban folytatott

tevékenysége rámutatott arra, hogy Európában több helyen is a professzionális eszközökkel és kiváló logisztikai háttérrel rendelkező folyamatos és nagy mennyiségű, zárt marihuána termesztés fellendülőben van. Ezt támasztotta alá az a rendőrségi hír is, miszerint a nálunk termelt áru egy részét Csehországban értékesítették, ahol az elmúlt évben 70 kisebb-nagyobb marihuána ültetvényt is felderítettek, és valamennyi vietnámi érdekltségben működött. Nem kizárható, hogy a Budapesten házakat bérlő csoport is a kapcsolatban állt a prágai elkövetői csoportokkal.

Ugyanakkor, a vietnámi csoportok az általuk előállított, illetve csempésztett mennyiség, a termelésbe és beszerzésbe befektetett pénz nagyságrendje és ezáltal az általuk biztosított kedvező ár miatt 2010 évre a magyarországi kannabisz piac elsősorú, meghatározó tényezőjévé váltak. A kereslet kielégítése érdekében a hazai előállítás mellett a kannabiszt nagy mennyiségben csempészték hazánkba Szlovákiában, Csehországban és Lengyelországban található, szintén vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről. (Nemzeti Drogfókuszpont, 2011)

A kábítószer szállítását a határok nyitottságára tekintettel elsősorban poggyászokban személygépkocsival és menetrendszerinti autóbusszjáratokon, vasúton szervezik. Jellemzővé vált az is, hogy Magyarországon élő vietnámi állampolgárok a magyar vásárlókat közvetlenül az elsősorban Csehországban élő szintén vietnámi forrásukhoz irányítják, ezáltal a szállítást már a magyar vásárló biztosítja. Mindennek következményeként napjainkra a Csehországból importált kannabisz mennyisége elérte, sőt talán meghaladta a hollandiai import mennyiségét. Ezen jelenség felszámolása érdekében az érintett társországok illetékes szerveivel szoros együttműködés zajlott. 2010 októberében egy olyan csoport került felszámolásra, mely heti rendszerességgel szervezte több tíz kilogramm kannabisz Csehországból történő csempészetét, és annak hazai kereskedelmét. (BSZKI, 2010)

2010 végéig már több mint 50, professzionálisan felszerelt ültetvény felszámolására került sor, amelyekben országosan kb. 30.000 tő kannabisz növényt foglaltak le. A rendőrségnek sikerült behatolnia a bűnszervezetbe, és többek között a szervezet két irányítóját elfogni, és eljárás alá vonni. (BSZKI, 2010)

Kannabiszt vietnámi elkövetők nagy mennyiségben csempésznek az országba, Szlovákiában és Csehországban szintén vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről. Új jelenség volt a marihuánát illetően, annak Albánia és Koszovó területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. Albánia és Koszovó területéről származott a 2012-ben lefoglalt kannabisz majdnem fele. (BSZKI, 2010)

A kannabisz esetében 2011-ig egyre nőtt a belföldi termesztés szerepe a kínálat biztosításában, ugyanakkor azt követően fokozatosan csökken. 2013. végéig már több mint ötven professzionálisan felszerelt ültetvény felszámolására került sor. Új jelenség a marihuánát illetően, annak Albánia és Koszovó területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. A lefoglalási adatok alapján, a marihuána legnagyobb mennyiségben a szerb-magyar határszakaszon keresztül kerül az országba. (NNI)

4. A holland marihuána piacról történő kiszorítása

Magyarországon a Hollandiából származó marihuána piaci ára kb. 2000 forint/gramm volt ebben az időben. A vietnámiak 1100 forint/gramm áron értékesítették, amennyiben a vásárolt mennyiség fél kg felett volt. Így a fogyasztókhoz 1400 forint/gramm áron jutott el a marihuána,

azaz közel 600 forinttal olcsóbb grammonként, mint a Hollandiából származó árunál. A jelentős árkülönbség miatt visszaszorult a Hollandiából származó marihuána.

5. Marihuána termesztés

A marihuána termesztés az egyik legjobban jövedelmező kábítószerrel kapcsolatos tevékenység. Egy marihuána növényről átlagosan 100 gramm kábítószer nyerhető. Ültetvényenként átlagosan 600-1000 tő marihuánát termesztnek, 60.000 grammot termel egy ültetvény. 1100 forintos eladási árral számolva ez 60.000.000 forint. Ehhez hozzávetőlegesen 5.000.000 forint befektetés szükséges. Az első „szüretelés” a telepítéstől számítva kb. 2 hónap, ami alatt a fenti számokat tekintve tizenegy szerez haszon érhető el.

A folyamatos lebukások ellenére a vietnámi bűnelkövetők egyre több ültetvényt telepítettek vidéken, kisebb településeken, elsősorban Budapest agglomerációs körzetében és Pest megyei településeken.

A jelentős méretű tevékenység következtében a vietnámi nemzetiségű szervezett bűnözői csoportok jelentős erőt képviseltek a Magyarországon működő kábítószerpiacon jelen lévő más csoportok mellett. Óriási anyagi tőkét halmoztak fel, amely nagy része a Vietnámi Szocialista Köztársaságba vándorolt vissza

Megfigyelhető volt, hogy korábban Cseh Köztársaság bázisú kolóniák Szlovákia, Magyarország területén folytatták tevékenységüket, és a legújabb törekvésük Lengyelország területén történő berendezkedés.

6. Az eljárások következményei

A magyar rendőrség gyors reakciójának köszönhetően sikerült megakadályozni, hogy Magyarország a vietnámi szervezett bűnözői körök kannabis-termesztő fellegvára legyen. Azonban az ültetvényekből realizálható anyagi haszon miatt a tevékenység folyamatos felderítést igényel. Tekintve, hogy ezen vietnámi csoportok a keresletet a fentebb részletezett okokból fedezni nem tudják, ezért azt nagy mennyiségben csempézik hazánkba Szlovákiában, Csehországban és Lengyelországban szintén vietnámiak által üzemeltetett ültetvényekről.

Emellett új jelenség a marihuánát illetően, annak Koszovó, és Albánia területén történő tömeges termesztése és onnan való terjesztése. Ennek bizonyítéka a 2011-ben, a szerb-koszovói határon lefoglalt 100 kg mennyiségű kábítószer, melynek rendeltetési helye feltehetőleg hazánk lett volna, továbbá a 2010 decemberében a Vám és Pénzügyőrség által Szerbia és Magyarország határán lefoglalt 312 kg marihuánát, mely vélhetőleg Olaszországba tartott hazánkon keresztül.

7. Következtetések

A rendészeti szervek tevékenysége fontos, mással nem helyettesíthető. Jelentős károkkal járhat, ha engedjük, hogy egy külföldi bünszervezet sikeresen folytasson kábítószer termesztést, kereskedelmet. Ezáltal óriási anyagi bázisra, hatalomra tehetne szert, amit egyrészt más bűnelkövetési módok finanszírozására használhat, másrészt a legális gazdaságba fektetve tisztára moshat. Hasonló kriminális vész helyzetben a bűnüldöző hatóságokon kívül másnak nincs kompetenciája fellépni hasonló tevékenységekkel szemben. Mindemellett fontos leszögezni, hogy a bűnüldöző hatóságok által a kábítószer terjesztő bünszervezetek ellenében kifejtett kínálatcsökkentő tevékenysége a nevében kitűzött eredményt nem tudja elérni. A kábítószer kereskedelemben rejlő extra profit lehetősége mindig kitermeli az újabb és újabb elkövetőket. A legnagyobb drogfogások esetén is jellemzően 3-4 nap alatt a kínálati piac helyreáll, az új kínálati forrás betölti az elődje helyén maradt űrt. Ennek a legfőbb oka, hogy ez egy kereslet generálta piac. Nem azért fogyasztnak tudatmódosító szereket az emberek, mert

létezik a kínálati piac, hanem mert igényük van a lelki állapotuk rövid távú megváltoztatására. A rendszerváltás előtti, a klasszikus kábítószeres megjelenését megelőző évek tapasztalatai mutatják, hogy akkoriban is óriási mértékű volt a tudatmódosítás. A legfontosabb különbség a használt szerek tekintetében volt. Akkoriban a férfiakat még a mainál is nagyobb mértékben jellemezte az alkoholfogyasztás, a nőket pedig az altató, nyugtató, szorongásoldó gyógyszerek visszaélészerű használata.

A fenti, meglehetősen sikeres felmutató kínálatcsökkentési akció tanulsága az, hogy a tudatmódosító szerek használatának befolyásolására a keresletcsökkentés a megfelelő út. Olyan hosszú távú intézkedésekre gondolok, melyek következtében a lakosság nagy részében csökken a stressz, a frusztráció, a kiszolgáltatottság érzése, a társadalmi igazságtalanságok. A társadalom legalsó szegmensében élők természetes módon menekülnek abból az életminőségből, ami a hétköznapjaikat jelenti. A tartós pénztelenség, rossz lakhatási körülmények, rossz egészségügyi állapot, és az ezek megváltoztatására vonatkozó kilátástalanság olyan lelki, érzelmi, idegi állapotot hoz létre, melynek elviselése hosszú távon tudatmódosítás nélkül lehetetlennek tűnik az érintetteknek. A felnőtt férfiak automatikusan nyúlnak az alkoholhoz, a nők a nyugtató, altató, szorongásoldó gyógyszerekhez, a legfiatalabbak pedig az új típusú pszichotróp anyagokhoz. Amíg ebben a társadalmi rétegben jelentős változás-változtatás nem történik, a problémák generációról generációra ismétlődnek, maximum a használt szerek változnak. A hétköznapi valóságtól való menekülés kényszere nem.

Jelenleg Magyarországon a kábítószer elleni harc (?) során a kínálatcsökkentésre költjük a rendelkezésre álló anyagi források 80 %-át, a maradékot 20 %-ot fordítjuk keresletcsökkentésre (kiszámolhatjuk mennyi marad ártalomcsökkentésre). Ez az arány Szlovéniában pont fordított, ahogyan a legtöbb nyugat-európai országban is.

Felhasznált irodalom:

- Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSZKI) információi és a Belügyminisztérium 2010. évi kábítószerügyi tevékenységről szóló beszámolója alapján
- Deseő Ákos, r. százados előadása 2018. március 28-án a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Campusán
- “MAGYARORSZÁG” Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról 2011-es Éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_jelentes_2011.pdf
- Módszertani útmutató a Rendőrség kínálatcsökkentési tevékenységének fokozásához a kábítószer-bűnözés elleni fellépés során, készítette: Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály, 2011.
- Vietnámi szervezett bűnözői csoportok a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése vonatkozásában: a Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály jelentése

A műszeres vallomásellenőrzés jelene és jövője

Dr. Budaházi Árpád

adjunktus - Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

Budapest 1083, Üllői út 82.

e-mail cím: budahazi.arpad@uni-nke.hu

Az új büntetőeljárás törvény a poligráf helyett a műszeres vallomásellenőrzést nevesíti és szabályozza. A szabályozás nyitottságra utal más műszerek vonatkozásában, viszont a jelen azt mutatja, hogy a poligráf vizsgálat dominanciája nem változik, más módszereket elvéve vesznek csak igénybe büntetőügyekben. A jövő alakulása kérdéses, viszont valószínűsíthető, hogy a poligráf mellett más műszerek is meg fognak jelenni. Míg a poligráf vizsgálat nemzetközileg validált módszer, addig más, műszeres vallomásellenőrzésre szolgáló módszerek esetében nem történt validálás. Kérdéses, hogy egy olyan módszernek helye lehet-e a büntetőeljárásban, amely nem rendelkezik validációval. Szintén megválaszolendő kérdés, hogy büntetőügyeken kívül lehet-e szerepe a poligráfnak vagy más műszernek. Az előadás arra is választ kíván adni, hogy a poligráf, illetve más műszerek hogyan járulnak hozzá a biztonsághoz.

Kulcsszavak: poligráf, büntetőeljárás, műszerek, vallomásellenőrzés

1. Bevezetés

A 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: IV. Be.) számos újítást vezetett be az egyes jogintézmények vonatkozásában. (lásd részletesebben: Fantoly, 2019) Az egyik újításának tekinthető, hogy a bizonyítási cselekmények között kapott helyet a műszeres vallomásellenőrzés. A korábbi büntetőeljárás törvény (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: III. Be.) kizárólag a poligráf vizsgálatról rendelkezett a nyomozásra vonatkozó szabályok között. A műszeres vallomásellenőrzés nevesítése és a bizonyítási cselekmények közötti szabályozása egyrészt betudható annak, hogy elismerést vívott ki az elmúlt évtizedek alatt a műszeres vallomásellenőrzés legelterjedtebb módszere, a poligráf vizsgálat, amelynek során a vizsgált személy fiziológiai reakcióváltozásaiból vonnak le következtetéseket arra vonatkozóan, hogy a kérdésre adott, adott esetben a bűncselekményt tagadó válasza megtévesztő volt-e. Másrészt a IV. Be.-től elvárt időszerűség és a hatékonyság követelményének való megfelelés is indokolhatja a bizonyítási cselekmények közötti elhelyezése, hiszen más bizonyítási cselekményekhez hasonlóan a műszeres vallomásellenőrzéssel is orientálni, illetve gyorsítani kívánják a nyomozást, a bizonyítékok felderítésének és megismerésének a folyamatát. (Hautzinger, 2019) Kérdésként merül fel, hogy a műszeres vallomásellenőrzés megfelelő helyen van-e bizonyítási cselekmények között. Az is kérdéses, hogy a jelenben megmutatkozó poligráf dominancia megmarad-e a jövőben is, illetve szabad-e beengedni a büntetőeljárásba nem validált más módszereket is, mint például a réteges hangelemzést vagy a grafométert.

2. A műszeres vallomásellenőrzés közelmúltja és jelene

A III. Be. a műszeres vallomásellenőrzésre alkalmazható módszerek közül a poligráf vizsgálatot szabályozta. A poligráf vizsgálatot már két évtizede alkalmazták a magyar büntetőügyekben, így logikusnak tűnik a jogalkotói felismerés, hogy büntetőeljárás törvény

tartalmazza a legfontosabb rendelkezéseket a módszer igénybe vételéről. Más, validált módszerek még nem álltak rendelkezésre Magyarországon, így fel sem kellett merülnie az igénynek, hogy törvényi szinten tágítsák a műszeres vallomásellenőrzés céljából igénybe vehető módszerek körét. A poligráfós vizsgálatot a III. Be. alapján szaktanácsadó végezte, az alanya nagykorú tanú vagy felnőttkorú gyanúsított lehetett. Garanciális szabály volt, hogy a vizsgálat elvégzéséhez szükség volt az alany beleegyező nyilatkozatára. [III. Be. 180. § (2) bekezdés, 181. § (4) bekezdés, 182. § (2) bekezdés, 453. § (7) bekezdés] A poligráf nevesítése ellenére a későbbiekben más módszereket is alkalmaztak büntetőügyekben. Igaz, a poligráfnál lényegesen ritkábban, de igénybe vettek két írásalapú hazugságvizsgálati módszert is, a komputeres grafometriás vizsgálatot és a grafométert. Egy olyan gyakorlat alakult ki, hogy szakértőt rendeltek ki a vizsgálat elvégzésére, és a szakértőkre vonatkozó jogszabályhelyeket alkalmazták a komputeres grafometriás-, illetve a grafométeres vizsgálat során. Bár a szakértői vizsgálatokat nem jellemzi az önkéntesség, követve a poligráfós gyakorlatot, ezen módszereknél is beleegyezéshez kötötték a vizsgálat elvégzését. A beleegyezésnek azért van jelentősége, mivel nemcsak a poligráfós vizsgálat, hanem a kézírásalapú hazugságvizsgálati módszerek is nagyfokú együttműködést kívánnak a vizsgált személytől. Ha nem tesz eleget a vizsgáló utasításának az alany, meg sem kezdik, illetve félbeszakítják a vizsgálatot. A poligráfós vizsgálatnál a vizsgált személynek van, mikor órákon keresztül kell egyhelyben ülnie. Ugyanez jellemzi a grafométert és a komputeres grafometriás vizsgálatot is: ha az alany nem akar együttműködni, nem fog írni, még akkor sem, ha lehetőség lenne szankciót kilátásba helyezni. Szankcióra azonban a IV. Be. sem nyújt lehetőséget, az sértené az önkéntességet, illetve a nagyfokú együttműködés követelménye akarát kérdése, a szankció kilátásba helyezése hatástalan lenne. Vagy ahogy Kertész Imre fogalmaz: a zavartalanul lefolytatott vizsgálat önmagában igazolja nemcsak a beleegyezést, hanem annál jóval többet: az aktív közreműködést. (Kertész, 1992)

A IV. Be.-vel korszakváltás következett be a szabályozás tekintetében, a műszeres vallomásellenőrzés fogalomhasználat megjelenésével egy olyan jelent teremtett, amely egyben kezdete a jövőnek is. Ez csak a szabályozás azonban, a gyakorlatban nem várható nagy változás, amit nem is látok problémának, hiszen a poligráfon kívüli módszerek még adószak a validitási vizsgálatokkal. Visszatérve a törvényre, a IV. Be. az egységesítés szándékát hordozza magában, egységesen szabályozza a műszeres vallomásellenőrzésre alkalmazható módszereket. Ha műszeres vallomásellenőrzésre kerül sor, azt kizárólag szaktanácsadó végezheti, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki. [IV. Be. 212. § (2) bekezdés] A tanúkihallgatás leginkább a vizsgálat körülményeire és a műszeres vallomásellenőrzési módszer megbízhatóságára, működési elveire irányul.

A Nyer. 79. § (8) bekezdés alapján [100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól, a továbbiakban: Nyer.] a szaktanácsadó feljegyzést készít a műszeres vallomásellenőrzésről, amely magában foglalja a vizsgálati eredményt is. A feljegyzés a nyomozási ügyiratok közé kerül, vagyis a Nyer. alapján készülő feljegyzés pótolja a szaktanácsadó tanúkénti kihallgatását, ha a hatóság nem tart igényt más információra a vizsgálatban. A szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása leginkább a bírósági tárgyalásra jellemző, a nyomozás során csak ritkán kerül rá sor. 2019 áprilisában egy kérdőíves empirikus kutatást kezdtem el végezni, amelyet 2019. május 14-ig 131 rendőr töltött ki, akik közül 67-en látnak el nyomozói vagy vizsgálói tevékenységet. A 67 nyomozóból, illetve vizsgálóból mindössze hárman hallgattak ki tanúként műszeres vallomásellenőrzést végző szaktanácsadót a nyomozási szakaszban. A poligráfós szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása akkor lehet indokolt, ha például a védelem azzal támadja a poligráfós vizsgálat eredményét, hogy a terhelt nem volt vizsgálható állapotban, adott esetben kábítószer befolyásoltsága miatt született a számára kedvezőtlen vizsgálati eredmény. Mivel a poligráfós módszer működése,

megbízhatósága ismertnek mondható (legalább is hatósági körökben), ezért inkább más műszereknél lehet jelentősége a szaktanácsadó tanúkenti kihallgatásának, amikor is be kell mutatnia az alkalmazott módszert már a nyomozó hatóságnak is. A bírósági szakaszban is csak elvétve fordul elő a szaktanácsadó tanúkihallgatása.

A IV. Be. 87. § (2) bekezdése alapján a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható. A rendelkezés oka, hogy testi, lelki érettséghez van szükség a műszeres vallomásellenőrzés elvégzéséhez. Ez az ok leginkább a poligráf miatt merül fel, hiszen megfelelő érettség kell ahhoz, hogy az alany megfelelően helyezze bele magát a vizsgálati szituációba. A törvényhely úgy is értelmezhető, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanúnál a különleges bánásmód jegyében a kímélet követelménye is megjelenik, mint egy olyan ok, amely a kora miatt védi a tanút a stresszel járó bizonyítási cselekményektől. A IV. Be 96. § (2) bekezdése alapján „A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése érdekében a 87. § (1) és (2) bekezdését megfelelően alkalmazza.” Ebből következően a fiatalokú gyanúsított műszeres vallomásellenőrzésére sincs lehetőség a fenti okok miatt.

3. A műszeres vallomásellenőrzés mint bizonyítási cselekmény

A IV. Be. bizonyítási cselekménnyé teszi a műszeres vallomásellenőrzést. A törvénybeli elhelyezés arra utal, hogy a műszeres vallomásellenőrzés eredménye ideális esetben olyan szaktanácsadói feljegyzés lesz, amelyet bizonyítási eszközként használhat fel a bíróság. Ugyanis a bizonyítási eszköz megszerzése, mint eljárási cél jellemzi a bizonyítási cselekményeket. A bírósági gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a műszeres vallomásellenőrzés eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek. A bírósági gyakorlat a III. Be. idején alakult ki, amikor még nem volt bizonyítási cselekmény a műszeres vallomásellenőrzés. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 4/2007. BK véleménye szerint a bizonyítás eszközeinek felsorolásában [III. Be. 76. § (1) bekezdés] szaktanácsadó közreműködése és poligráf alkalmazása nem szerepel. Megállapította, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható, ugyanakkor a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyv a tárgyalás anyagává tehető. A Kúria a Bhar.II.1271/2013/8. számú eseti döntése is megerősíti a 4/2007. BK. véleményt, ugyanis nem zárkózik el attól, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét a bíróság a tárgyalás anyagává tegye, illetve azt felolvassa. Ez azt a célt szolgálhatja, hogy legális bizonyítási eszközből (jellemzően vallomásból) származó valamely tényszerű adatot megállapítható tényé erősítsen. A poligráfos vizsgálatot végző szaktanácsadó kihallgatható tanúként, ugyanúgy mint a terheltet, vagy a tanút kihallgató hatósági személy, viszont ez vallomáspótló jelleggel nem rendelkezik, legfeljebb a vallomástétel körülményeire vonatkozhat. A Nyíregyházi Törvényszék ítélete is arra enged következtetni, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye a tárgyalás anyagává tehető. (Nyíregyházi Törvényszék 1.B.88/2013/81. sz.) Ezzel szemben a Kúria a Bfv.III.953/2012/34. számú eseti döntésében kitér rá, hogy a poligráf útján valójában nem a bizonyíték (a vallomás tartalma) – a poligráf nélkül is megismerhető -, hanem a vallomástevő személy hitelessége, szavahihetősége válik megítélhetővé. Utóbbi azonban csupán segédlet, segíti az orientálást, mivel a vallomás szabad értékelés tárgya, vagyis a poligráfos vizsgálat eredményéből nem származhat bizonyíték. Ugyanezt támasztja alá a Fővárosi Ítéletábla 5/2014. (IX.29.) BK. véleménye is, amely arról rendelkezik, hogy a poligráfos vizsgálatról készített szaktanácsadói vélemény, mivel a III. Be. taxatív felsorolása között nem szerepel, nem minősül bizonyítási eszköznek. „A nyomozás előbbre vitelét szolgáló szerepe viszont vitathatatlan, épp a poligráfos vizsgálat eredménye vezethet egy tárgyi bizonyítási eszköz, vagy okirat felkutatásához, vagy egy újabb tanú kihallgatásához.” A Fővárosi Ítéletábla egy 2015-ös ügyben is utalt arra, hogy a III. Be. a bizonyítás eszközei között nem tünteti fel a poligráfos

vizsgálatot.(Fővárosi Ítéltábla Bf.218/2015/17. sz.) 2016-ban a Pécsi Ítéltábla is arról rendelkezett, hogy „a poligráfós vizsgálat eredménye bizonyítékként nem értékelhető”. Nem tartotta viszont aggályosnak az ítéltábla, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét a nyomozó hatóság felhasználta. (Pécsi Ítéltábla Bf.57/2016/12. sz.) A Szegedi Ítéltábla jogerős határozata szintén utalt arra, hogy a poligráfós vizsgálatról készült feljegyzés bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. (Szegedi Ítéltábla Bf.305/2017/17. sz.) A Kecskeméti Törvényszék is arra jutott egy 2017-es ügyben, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe. (Kecskeméti Törvényszék 8.B. 253/2015/109. sz.) 2018-as, de még a III. Be.-hez kapcsolódik a Fővárosi Ítéltábla azon döntése is, miszerint az emberölési ügyben egyetért az elsőfokú bíróságnak a poligráfós hazugságvizsgálatra és a grafológusra vonatkozó álláspontjával, amely adatokat bizonyítékként nem értékelt. (Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.269/2017/6. sz.) A Debreceni Ítéltábla is kirekesztette a bizonyítékok köréből a poligráfós vizsgálat eredményét, mivel a szaktanácsadói vélemény alapján „tény bizonyítottnak nem tekinthető”(Debreceni Ítéltábla Bf.I.253/2016/42. sz.) (lásd részletesebben: Budaházi et al.) Szintén a Debreceni Ítéltábla vizsgált felül – már a IV. Be. hatályba lépése után - egy olyan elsőfokú bírósági ítéletet, amely még a III. Be. alapján született meg. Az ítéltábla szerint „a nyomozás során a poligráf kezelésében szaktanácsadóként közreműködő tanúkihallgatására irányuló bizonyítási indítványt az elsőfokú bíróságnak valóban el kellett utasítani, mert jelenleg is érvényes döntését az alkalmazott korábbi Be. rendelkezéseinek és azon alapuló ítélezési gyakorlatnak megfelelően hozta meg. Másfelől ilyen bizonyításra a tényállás megalapozottsága folytán már a Be. új szabályai szerint sincs perjogi lehetőség.”(Debreceni Ítéltábla Bf./215/2018/16)Az elmúlt hónapokban több bíróval is konzultáltam. Mindnyájan úgy látják, nem várható változás a poligráfós vizsgálat bírói megítélésében.

A rendőri állománynál más tapasztalható. A IV. Be. hatályba lépése előtt jellemzően arra számítottak, hogy 2018. július 1-jét követően nőni fog a poligráfós vizsgálat jelentősége a bizonyításban. 2018. április 11. és 2018. május 11. között 418 rendőr töltötte ki az elektronikus kérdőívet, közülük 119-en nyomozók (28,5%), 79-en vizsgálók (18,9%), 220-an (52,6%) pedig más beosztásban voltak, akik Hajdú-Bihar megye kivételével az összes megyében, illetve Budapesten teljesítettek szolgálatot. A 10. számú kérdésre (A IV. Be. a bizonyítási cselekmények között helyezi el a műszeres vallomásellenőrzést. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés eredménye ezzel nagyobb jelentőségre tesz szert a bizonyításban?) 208 fő (50,01%) válaszolt igennel, 65 fő (15,7%) nemmel és 208 fő (34,2%) talánnal. A 198 fő nyomozóból és vizsgálóból 92 fő válaszolt igennel (46%), 36 fő (18,18%) nemmel és 70 fő talánnal (35,35%). 2018 novemberében 106 rendőrrel végeztem kérdőíves empirikus kutatást. Az 5. kérdésre (5. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfós vizsgálatnak?) a kitöltők 68,9%-a válaszolt igennel (73 fő), 17,9% talánnal (19 fő) és 13,2% nemmel (14 fő). A 2019 tavaszán végzett empirikus kutatásom során 131 rendőr kitöltőből 104 válaszolt igennel (79,38%) ugyanerre a kérdésre (2. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfós vizsgálatnak?), 20-an talánnal (15,26%) és 7-en nemmel (5,34%). A három empirikus kutatásból levonható a következtetés, ahogy telik az idő, egyre kevesebben gondolják azt a rendőrök közül, hogy nem növekszik a műszeres vallomásellenőrzés bizonyításban betöltött szerepe. Ez az elgondolás persze nem befolyásolja a bírósági gyakorlatot, viszont lehet olyan hatása, hogy a jövőben növekedni fog az olyan ügyek száma, amelyek nyomozási szakaszában műszert vesznek igénybe vallomásellenőrzés céljából, bízva abban, hogy a bíróság támaszkodni fog a vizsgálati eredményre.

Úgy vélem, a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekmények közötti elhelyezése jelzi, hogy fontos szerepe van - elsősorban a poligráfós vizsgálatnak – a nyomozás orientálásában, viszont egyetértve a bírósági ítélkezési gyakorlattal, magam is úgy vélem, hogy vallomást erősít vagy gyengít a műszeres vallomásellenőrzés eredménye. Elsősorban a bűncselekmény elkövetését tagadó vádlott vallomásának hitelességét gyengíti, ugyanúgy, mint például a felismerésre bemutatás vagy a bizonyítási kísérlet eredménye. A szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása pedig csak lehetőség a hatóság számára, a vizsgálati eredményt tartalmazó feljegyzés tartalmazza a legfontosabb szaktanácsadói megállapításokat. Ahogy arra már kitértem, a tanúvallomás nem keletkeztet poligráfós vizsgálatból származó bizonyítási eszközt, mert annak célja a vizsgálati körülmények, és a módszer működésének, megbízhatóságának tisztázása. Viszont elvezethet hozzá, hiszen beismerő vallomás is követheti a poligráfós vizsgálatot. Krispán István szerintemberölési ügyekben az elkövetőként azonosított személyek körülbelül egyharmada tesz a poligráfós vizsgálatot követően beismerő vallomást. (Krispán, 2005.) Az is előfordul, hogy tárgyi bizonyítási eszközhöz juttatja a nyomozó hatóságot, amikor az eltűnt holttest elrejtésének helyét lehet meghatározni a poligráfós vizsgálat eredményeként. (Krispán – Pusztai, 2016)

4. A poligráfós vizsgálat minőségi problematikája

Magyarországon a műszeres vallomásellenőrzésre alkalmas módszerek közül a poligráfós vizsgálat rendelkezik akkreditációval. A Nemzeti Akkreditáló Hatóság (a továbbiakban: NAH) 2016-ban akkreditálta a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (korábban Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet) poligráfós szakterületét. A NAH a minősítő oklevél kiállításával a poligráfós vizsgálat folyamatának állandó minőségét garantálja, tanúsítja azt, hogy az ott zajló tevékenység a szabványnak megfelel. Az akkreditációt megelőzte az Amerikai Poligráfós Társaság (American Polygraph Association, a továbbiakban: APA) által a poligráfós vizsgálatot végző szaktanácsadóknak tartott akkreditált képzés. (Gárdonyi, 2019) A képzést követően az állami szerveknél tevékenykedő szaktanácsadók vizsgálati metodikája több tekintetben is változott. A magyar szaktanácsadók is elkezdték alkalmazni az USA-ban használt validált teszttípusokat, továbbá a numerikus értékelési rendszer is része lett a poligráfós vizsgálatnak, amely szintén növeli a poligráfós módszer objektivitását.

Míg az elmúlt években az APA tanfolyamnak köszönhetően az állami intézetekben fejlődésen ment keresztül a poligráfós vizsgálati metodika, addig a magánszférában tevékenykedő poligráfós vizsgálók nem részesültek képzésben, illetve NAH akkreditációval sem rendelkeznek. Poligráfós vizsgálatot bárki végezhet, nincs végzettséghez, képesítéshez kötve, így aggályok merülhetnek fel, hogy megfelelő minőségű vizsgálati eredmény születik-e, ha a magánszférában tevékenykedő szaktanácsadó végez poligráfós vizsgálatot büntetőügyben. A nyomozó hatóság elsősorban állami intézetek szaktanácsadóival végeztet poligráfós vizsgálatot, viszont gyakori, hogy a gyanúsított, esetleg tanú magánszférában dolgozó szaktanácsadóhoz fordul a vizsgálat elvégzése végett, hogy a vizsgálati eredményt be tudja mutatni a büntetőügyében eljáró hatóságnak. Problémát jelent, ha szakmaiatlan lenne az így elvégzett vizsgálat, mivel igencsak megnehezíti, esetleg el is lehetetleníti az állami intézet által végzendő kontrollvizsgálatot. Gárdonyi Gergely szerint az is aggályos, hogy a magánszférában dolgozó poligráfós vizsgáló „anyagi kapcsolatban áll a tőle vizsgálatot megrendelő személytől, így a pártatlansága minimum megkérdőjelezhető”. (Gárdonyi, 2019) Mivel nem a nyomozó hatóság rendeli ki ez esetben a szaktanácsadót, így a gyanúsított vagy tanú megteheti, hogy a számára nem kedvező vizsgálati eredményt nem nyújtja be a hatóságnak. Ez esetben fontos, hogy állami intézeti poligráfós vizsgálat esetén a szaktanácsadó tudjon róla, hogy korábban már vizsgálták az alanyt.

A nem büntetőügyekben igénybe vett poligráfós vizsgálat esetén kérdésként merül fel, hogy lehet-e tétje a vizsgálatnak, ki tud-e alakulni egy ahhoz hasonló vizsgálati milió, mint amikor a lebukás esetén sokéves börtön-, esetleg fegyházbüntetés fenyeget. A szaktanácsadó felelőssége, hogy csak olyan vizsgálatot vállaljon el, amelyben működni tud a poligráf, lehetséges a félelmi reakció kiváltása a vizsgált személyből. Félelmi reakciót okozhat például, hogy valaki attól tart, nem kapja meg a vágyott állást, ezért tagad le olyan eseményeket a múltjából, amely miatt nem kaphat alkalmas minősítést.

Mind büntetőügyekben, mind azon kívül eső területeken ügyelni kell arra, hogy a kihallgató vagy bármely más személy ne befolyásolja a vizsgálat előtt az az alanyt, mert a memóriájába beépült a hamis szuggesztív adat hatással lehet a vizsgálati eredményre (Nyitrai, 2017). Szintén fontos követelmény annak felmérése, hogy az alany testileg, lelkileg, szellemileg alkalmas-e a vizsgálat elvégzésére. Számos olyan körülményre figyelnie kell a szaktanácsadónak, amelyek befolyásolhatják, torzíthatják a vizsgálati eredményt.

5. Műszeres vallomásellenőrzés nem poligráffal

A Grafológiai Intézetben 1987 óta folynak kutatások a kézírás digitalizálásával kapcsolatban. Az ott kifejlesztett komputeres grafometriás vizsgálat során a poligráfós vizsgálatához hasonlóan kérdéseket tesznek fel, amelyre nem szóban, hanem írásban kell, „igen”-nel vagy „nem”-mel válaszolni. (Agárdi, 2018) Az elmúlt évtizedekben büntetőügyekben is alkalmazták a komputeres grafometriás vizsgálatot, viszont igénybe vételének gyakorisága messze elmarad a poligráfós vizsgálatétól. A módszert kizárólag Magyarországon alkalmazzák, az egyetlen validitási kísérletre is itt került sor. (Agárdi et al., 2009) Míg a komputeres grafometriás vizsgálat komputeres alapú kézírásvizsgálatnak tekinthető, addig a grafométer az agy tudatos és tudatalatti működését vizsgálja egy szoftver segítségével. A grafométer születése akkorra tehető, amikor a poligráf már Magyarországon is elterjedt és ismert volt. 1994-ben fejlesztette ki a módszert Szidnai László igazságügyi grafológus szakértő és Kiss András számítástechnikai mérnök. (Farkas, 2005) A műszer 2000-től vált részévé az igazságügyi szakértői munkának. A módszert a komputeres grafometriás vizsgálatához hasonlóan nem alkalmazzák külföldön, és esetében validitási vizsgálatra sem került sor. Az LVA-t (Layered Voice Analysis, réteges hangelemzés, a továbbiakban: LVA) 1997-ben fejlesztette ki egy izraeli cég. (Anima Polygraph, 2020) Az LVA elterjedtsége és ismertsége nagyobb a világban, mint Magyarországon. Hazánkban jellemzően az üzleti szférában alkalmazzák, viszont néhány éve a Nemzeti Védelmi Szolgálat is használja. Validitási kísérleteket hazánkban (Kis – Takács, 2018) és külföldön is végeztek, viszont a poligráfhoz hasonló validáltsággal a módszer még nem rendelkezik.

Magyarországon jelenleg ez a három módszer érhető el a poligráfós vizsgálaton kívül, és mindhárom jellemzője, hogy már igénybe vették azokat büntetőügyekben is. Alkalmazásuk gyakorisága elenyésző a poligráfhoz képest, aminek az oka egyrészt, hogy megbízhatóságuk leginkább hatósági, illetve a műszert kezelő szaktanácsadói tapasztalatokon nyugszik, nem állnak rendelkezésre objektív számadatok, másrészt ismertségük, elterjedtségük is csekélynek mondható, így alkalmazásuk esélye lényegesen kisebb, mint a poligráfé. Esetükben fokozottan ügyelni kell a büntetőügyben eljáró hatóságnak arra, hogy ne higgyen vakon a választott módszerben, kezelje kellő fenntartásokkal az eredményt. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne működne a poligráf alternatívák, viszont működésük igazolására további validitási kísérletekre is szükség van.

6. Záró gondolatok

A műszeres vallomásellenőrzés legismertebb módszere, a poligráfos vizsgálat előnyben van más módszerekhez képest, mivel a mögötte hagyott évtizedekben számos validitási kísérletet végeztek tesztelése végett, másrészt több millió vizsgálati szám is jellemzi. Szintén a poligráf javára szól, hogy szinte a világ minden részén alkalmazzák, ami nem mondható el más módszerekről.

A poligráfos vizsgálat sem tökéletes, előfordulnak hibák, viszont a hibázás esélye csekély, és az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján a hatóság megtanulta helyén kezelni a módszert. Más műszerek esetén hiányzik a hosszú múltra visszatekintő hatósági tapasztalat, nem áll rendelkezésre objektív tesztelési adatok tömkelege, ezért még idő kell ahhoz, hogy elterjedjenek. Bár a magyar IV. Be. elméletileg a poligráf mellett más műszereket is beenged a büntetőeljárásba, ennek ellenére a törvény hatályba lépése után sem kezdtek el tömegesen igénybe venni más műszereket a hatóságok. Ez valószínűleg a közeljövőben sem változik. Úgy vélem, a műszeres vallomásellenőrzés helye a bizonyítási cselekmények között van, viszont a műszeres vallomásellenőrzés eredményét rögzítő feljegyzés nem minősül bizonyítási eszköznek, egy olyan adatokat tartalmazó ügyirat, amely egy megtett vallomást cáfol, vagy éppen erősít.

Műszeres vallomásellenőrzésre büntetőügyeken kívül is lehetőség van. Elsősorban alkalmassági vizsgálatokra gondolhatunk, de más területeken is felmerülhet valamely műszer alkalmazása. A más területeken alkalmazott hazugságvizsgálatra is az a jellemző, hogy az esetek túlnyomó többségében poligráffal végzik, és felmerül az aggály, hogy a nem állami intézmény által végzett vizsgálat megfelel-e a szakmai követelményeknek. Bár a tét nem a büntetés-végrehajtási intézetbe vonulás a szankció kiszabását követően, viszont a munkahely elvesztése vagy az állásra benyújtott pályázat eredménytelensége is komoly hatással lehet az alanyra, így indokolt lenne szabályozni, hogy pontosan ki milyen kondíciókkal jogosult poligráfot kezelni, és vizsgálati eredményt megállapítani.

Felhasznált irodalom

- Agárdi, T. (2018): Az agy nem hazudik. Műszeres valóságellenőrzés – komputeres grafometriás vizsgálat, Magyar Rendészet 2018/2, 20p.
- Agárdi, T., Kovács, Zs., Hamperger, A., Holéczy, Zs., Nemes, A. (2009): Alternatív hazugságvizsgálati módszer kifejlesztése, Közép-magyarországi regionális Innovációs Ügynökség innovációs nagydíj pályázata (KM-CSEKK-2006-00261)
- Anima Polygraph (2020): Az ANIMA Polygraph szervezeti és humán biztonsági kockázatelemző technológiája, <http://www.polygraph.hu/hangelemzes-szervezeti-human-biztonsag-kockazatelemzo-technologia.html> (letöltés ideje: 2020.01.17.)
- Budaházi, Á., Fantoly, Zs., KakusziB., BitterI., Czobor P. (2018): A műszeres vallomásellenőrzés fejlődési irányai, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest (kézirat)
- Farkas, L. (2005): A tudományos grafológia néhány területe, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. Tanulmányok a „Határország a minőség útján” című tudományos konferenciáról, 243. p.
- Fantoly, Zs. (2019): Gondolatok az új magyar büntetőeljárásról. In: Kádár Hunor (Szerk.): A magyar és a román büntetőeljárásról törvénykönyv vitatott és problémás kérdései, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 23 - 40 p.
- Gárdonyi, G. (2019): A poligráfos vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai, Rendőrségi Tanulmányok. (Kézirat)
- Hautzinger, Z. (2019): Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről, Jura 2019/1, 92 p.

- Kertész, I. (1992): Diogenész lámpása vagy elektronikus vállatópad? Magyar Jog 1992/11, 652 p.
- Kis, Gy., Takács, Sz.: A hazugságok típusai, Magyar Rendészet 2018/2, 46-49. p.
- Krispán, I. (2005): Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugságvizsgálat, Belügyi Szemle 2005/1, 106 p.
- Krispán, I., Pusztai, L. (2016): Egy gyanús eltűnés poligráfós vizsgálatának módszertana és tanulságai, Belügyi Szemle 2016/7-8, 141-150 p.
- Nyitrai, E. (2017): A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminálisztikai eszközei, Doktori értekezés, PTE ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 219-221 p.

Az alacsony haladási sebesség és a járműállomány hatásai a közlekedési balesetekre

Fazakas Katalin¹ – Felföldi Péter²

¹rendőr tisztjelölt – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – ²okl. közlekedésmérnök, szaktanár – Nemzeti Közszolgálati Egyetem-Rendészettudományi Kar
¹⁻²Budapest 1083, Üllői út 82.

e-mail cím: katalin.fazakas18@gmail.com, felfoldi.peter@uni-nke.hu

Napjainkban egyre felkapottabb az indokolatlanul lassan haladás kérdésköre. Kinek mit jelent? Létezik egyáltalán ilyen fogalom? A téma megítélése szubjektív jellegű, hiszen amíg az egyik járművezetőnek tényleges indoka lehet a lassú közlekedésre, addig a másik szerint a lassúság teljesen indokolatlan. Emellett górcső alá vettük a magyar közúthálózatot, a hazai járműállományt, szót ejtettünk az ezekkel kapcsolatos javaslatainkról, de említésre került az a kényes téma, hogy célravezető lenne-e a vezetői engedély életkorhoz kötöttsége. Az emberi magatartást, a járművezetés körülményeit, az okokat, a miérteket körbejárva készítettük el a két fő részre bontható tanulmányt, mely igyekszik a címben is megnevezett aktuális témákat boncolgatni.

Kulcsszavak: haladási sebesség, járműállomány, közlekedés, balesetek

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A jelen cikk alapját szolgáló kutatásban választ kerestünk arra, hogy a lassú hajtás és a járművezető életkora között van-e összefüggés; hogy mi lehet a konkrét kiváltó előidéző ok, kié a felelősség baleset okozása esetén – a lassan haladó jármű vagy a mögötte türelmetlenkedő jármű vezetője, valamint hogy Magyarországon évente a kiszabott bírságok hány százalékát teszik ki lassú haladás miatt kiszabott büntetések. Többek között körüljárjuk ezt a kérdéskört, területi korlátokhoz igazítva minden olyan problémát, ami az alacsony haladási sebességhez kapcsolható. Emellett kitérünk majd a hazai járműállomány és a magyar úthálózat állapotára, javaslatokkal kiegészítve, valamint a vezetői engedély megszerzésének és megtartásának kérdéskörét is érintem majd. Végezetül pedig összefüggést keresünk az imént felsorolt tényezők és a közlekedési balesetek bekövetkezése között.

„A közlekedési környezet hibájából, általában az útpálya hibájából bekövetkező balesetek esetében is fel kell tárnunk, hogy miért alakult ki az a hiba, továbbá azt is, hogy milyen szerv, vagy mely személy nem teljesítette kötelezettségét, vagy mulasztotta el a számára előírt magatartást. Ugyanakkor azt is vizsgálni kell, hogy a járművezető a pálya hibáját miért nem észlelte, elvárható lett volna tőle, hogy azt észlelje, történt-e részéről olyan szabályszegő magatartás, mely a pálya hibájának észlelését gátolta? A közlekedésben részt vevő jármű hibájára visszavezethető balesetek tekintetében is vizsgálandó a műszaki hiba jellege, előre láthatósága, illetve a gyártástechnológia megfelelősége. Mindemellett a karbantartási kötelezettség, illetve az ellenőrzési kötelezettség elmulasztása is előfordulhat, mint másodlagos ok.”¹

¹ Dr. MAJOR Róbert: A közúti közlekedési balesetek megelőzése, különös tekintettel a rendőrség lehetőségeire és korlátaira, Ph.D értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2009. 81. p.
<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/major-robert/major-robert-vedes-ertekezes.pdf>

Mocsári Tibor a doktori értekezésében rávilágít arra, hogy a biztonságos sebesség megválasztása érdekében több különböző tényezőt kell figyelembe vennünk. Ezek a következők²:

- A jármű rakománya
- Fékberendezés
- Adott idejű és helyi körülmények
- Forgalmi viszonyok
- Gumiabroncsok állapota és szerkezete
- A jármű szélvédőjének tisztasága
- Útburkolat állapota
- Fényviszonyok
- A járművezető reakcióideje

A felsorolt szempontokból azonban kikövetkeztető, hogy lehetetlen olyan sebességértékeket megadni, amely minden járműnek és járművezetőnek megfelel. Ebből kifolyólag a megszabott sebességhatárhoz nekünk kell igazodnunk és nem pedig fordítva, valamint a felsorolt szempontoknak eleget kell tennünk a biztonságos, balesetmentes közlekedés érdekében.

A kutatás egyik célkitűzése az indokolatlanul alacsony haladási sebesség okainak és következményeinek feltárása. Többek között a fent említett doktori értekezésben is megtalálható annak a gondolatnak a logikus levezetése és indoklása, miszerint az alacsony sebesség nagyobb biztonságot jelent.

Az alacsony sebesség megválasztásának számos magyarázata lehet.

- A kérdéses járművezető ezt a sebességet tartja biztonságosnak a saját egészségügyi, koncentrációképesség-beli határaihoz viszonyítva.
- Vezetés közben a járműben valami elvonja a figyelmét, pl. az utasok, akár egy síró kisgyermek a hátsó ülésen.
- Valóban jogszabályellenes cselekmények, például rádiótelefon használata.
- Evés, ivás, jegyzetelés, újságolvasás. (Mind valós példa alapján, ezeket sajnos járművezetők is végzik).
- Lehetséges, hogy a járművezető csupán tekintettel van a többi közlekedőre. Ilyenre lehet példa az, ha gépkocsival egy adott úton a megengedett legnagyobb sebesség 70 km/h lenne, de jelentős a kerékpáros forgalom is, akkor a gépkocsi vezetője a 70 km/h-nál alacsonyabb sebességet választ, mivel nem akarja megrémíteni a kerékpárosokat. Habár az elsodrásos balesetek a kerékpáros balesetekben belül csekély arányt tesznek ki, a szubjektív biztonságérzetet nagyban befolyásolja.³
- A járművezető az útviszonyokat úgy ítéli meg, hogy az nem alkalmas az általa vezetett járművel magasabb sebességgel való közlekedésre. Ezt egy másik járművezető egy esetlegesen modernebb, jobb úttartású járműből megítélheti indokolatlannak is.
- Környezeti, illetve látási viszonyok. Ezek mérlegelése esetén szintén előfordulhat az, hogy ami az egyik jármű vezetőjének indokolatlanul lassúnak tűnhet, az a másik, lassabb járművet vezető közlekedő számára a biztonságos haladás sebessége.

Látható, hogy a kérdéskör megítélése nagyon szubjektív.

² Dr. MOCSÁRI Tibor: A gépjárművek sebességének hatása a közúti közlekedés biztonságára, Ph.D. értekezés, Széchenyi István Egyetem, 2012. 9. p.

https://mmtti.sze.hu/images/Dokumentumok/Mocs%0c3%a1ri_Tibor-dissz.pdf

³ FELFÖLDI Péter: Kerékpáros-balesetek Budapesten, Belügyi szemle (2010-), 62. évfolyam, 11. sz. 2014. 83-100. p.

A fenti szempontokhoz még hozzátartoznak egyéb vizsgálati lehetőségek, illetve az alábbiak a téma szempontjából ezeken felül fontosnak nevezhetők:⁴

- A nagyobb sebességhez hozzátartozik a nagyobb fékút, melynek következtében a járművezető nem fog tudni ott megállni, ahová tervezi és könnyen bekövetkezhet egy baleset.
- A nagyobb sebességgel négyzetesen nő a mozgási energia, így esetlegesen bekövetkező baleset is súlyosabb lesz.
- A nagy sebességgel haladó jármű tényleges sebességének a felmérése, megbecslése közel sem annyira megbízható, mint a lassabban haladóké.

A következő idézet magában hordoz egy egyszerű magyarázatot. „*A gépkocsivezetők utazás közben választott sebessége általában a biztonság érzékelt szintjétől függ.*”⁵ Könnyen elképzelhető, hogy az előttünk haladó járművezető csupán azért hajt lassan, mert egyszerűen ő így érzi magát biztonságban. Más kérdés, hogy mekkora ennek a lassan haladásnak a mértéke, akadályozza-e a forgalom dinamikáját és hogy van-e lehetőségünk biztonságosan megelőzni a lassan haladót. Feltehetjük a kérdést, hogy mi számít a forgalom dinamikája szempontjából akadályozónak? Ennek megválaszolására nem vállalkoztunk, mivel egy önkéntes határ meghúzása a részünkről ugyanannyira lenne szubjektív, mint akármely más közlekedő részéről. Ugyanakkor kísérletet tettünk a feltárására hivatásos és civil oldalról is.

2. Anyag és módszer

A választ arra a kérdésre, hogy mi számíthat indokolatlanul lassú haladásnak, elsősorban a ma hatályos jogszabályok vizsgálatával tettük meg. Azonban a kutatás nem csak erre a kérdéskörre terjedt ki. A jogszabályok áttekintésén kívül kérdőívet készítettünk, melyet az Országos Rendőr-főkapitányságon (ORFK) keresztül külföldi közlekedésrendészeti szervekhez juttattunk el, és információkat gyűjtöttünk be azzal kapcsolatban, hogy az egyes külföldi országok gyakorlata milyen az indokolatlanul lassan haladó járművek kapcsán.

Ezen kívül szóbeli konzultációkat folytattunk a Magyar Közút Nonprofit Zrt. és az ORFK szakembereivel, melynek során az infrastrukturális okok feltárásába is igyekeztünk betekintést nyerni. Az ORFK részéről a Közlekedésrendészeti Főosztály nemzetközi kapcsolatokban érintett kiemelt főreferensével, Zsinkai Elvira r. őrnagy asszonnyal vettük fel a kapcsolatot, akinek hathatós segítségével sikerült elkészíteni és eljuttatni egy hat kérdésből álló kérdőívet a TISPOL tagországokhoz. A TISPOL (Európai Közlekedési Rendőrségek Hálózata) nevű szervezetet 1996-ban hozták létre. Tagjainak száma 28 Európai Unió tagállam, kiegészülve Svájjal, Norvégiával és Szerbiával. Hazánk 2004-ben csatlakozott a szervezethez.

A Magyar Közút Zrt. részéről Bortei-Doku Shaunnal vettük fel a kapcsolatot, aki üzemeltetés-fenntartási mérnökként dolgozik a vállalatnál. Eljuttattuk számára a témával kapcsolatos kérdéseket, ő pedig felkereste a megfelelő ismeretekkel és válaszokkal rendelkező kollégáit, majd az összegeztet válaszokat megküldte.

Ezen kívül a kutatás során internetes kérdőív is kiküldésre került, amelyben „felhasználók”, közlekedők véleményére voltunk elsődlegesen kíváncsiak. Természetesen ez egy nem reprezentatív információhalmaz, mivel a magyarországi közlekedők teljes vertikumát egy interneten kitölthető kérdéssor még nagy válaszadási hajlandóság esetén sem reprezentálná, de egy gyors képet kaphattunk a közösségi oldalakon is aktív közlekedőktől a problémakör kapcsán.

⁴ Dr. MOCSÁRI Tibor: A gépjárművek sebességének hatása a közúti közlekedés biztonságára, Ph.D. értekezés, Széchenyi István Egyetem, 2012. 8. p.

⁵ Dr. MOCSÁRI Tibor: A gépjárművek sebességének hatása a közúti közlekedés biztonságára, Ph.D. értekezés, Széchenyi István Egyetem, 2012. 6. p.

A mai fiatal generáció számára már nagy valószínűséggel ismeretlen az a tény, hogy a rendszerváltás előtti Magyarországon, lakott területen a kötelező haladási sebesség 60 km/h volt, melyet aztán 50 km/h-ra csökkentettek. Ennek következtében 1990 és az ezredforduló között megközelítőleg a felére csökkent a hazai utakon bekövetkező közúti közlekedési balesetek halálos áldozatainak száma.⁶ Kevésnek tűnhet ez a 10 km/h csökkentés, azonban rengeteg ember életét mentette és menti is meg mai napig. (Természetesen ehhez a sikertörténethez nagyban hozzájárul az is, hogy a közúti gépjárművek számára bevezették a kivilágítási kötelezettséget lakott területen kívül, nappal, jó látási viszonyok között is.) Ebből is látszik tehát, hogy a sebességkorlátozás nagyon fontos szerepet tölt be a mindennapi közlekedésben. Azonban felmerül a kérdés, hogy vajon elég-e, ha a sebesség maximumát határozzák meg jogszabályban, vagy érdemes lenne egy olyan jogszabályt bevezetni, hogy lakott területen kívül és belül mennyivel KELL haladni, amennyiben megfelelőek az út-, látási- és időjárási viszonyok.

Az 1/1975. (II.5.) KPM-BM együttes rendelet 37. § (1) bekezdése kimondja, hogy „*Autópályán és autóúton, valamint az azokra való ráhajtásra szolgáló úton (az előjelző táblától kezdődően) csak olyan gépjárművel, illetőleg gépjárműből és pótkocsiból álló járműszerelvénnel szabad közlekedni, amely sík úton legalább 60 km/óra sebességgel képes haladni; ezeken az utakon más jármű közlekedése tilos.*” Ezt a laikus ember úgy értelmezi, hogy az autópálya vonatkozásában már szabályozva van a minimum haladási sebesség, hiszen minimum 60 km/h-val kell haladni, azonban ez így ebben a formában nem igaz. Leegyszerűsítve tehát: haladhatunk a gépjárművel az említett sebességnél lassabban autópályán, illetve autóúton, ha az aktuális forgalmi helyzet, az időjárási és látási körülmények, valamint az útviszonyok azt követelik meg, de ennek a járműnek képesnek kell lennie sík úton minimum 60 km/h-val közlekedni.

Aki sikeresen teljesítette a vezetői engedély megszerzéséhez szükséges elméleti tanfolyamot, annak ismerősnek kell lennie a „*Kötelező legkisebb sebesség*” tábla, annak ellenére is, ha napi szinten olyan útvonalon közlekedik, ahol ilyen nincs kihelyezve. Az említett jelzés tipikusan emelkedő útszakaszon a lassabban haladó járművek közlekedésére szolgáló kiegészítő sáv kezdetekor jelenik meg. A táblán feltüntetett sebességérték arra utal, hogy az ennél kisebb sebességgel haladó járműnek kötelessége igénybe venni a kapaszkodósávot.

Előfordul még egy szituáció, amelyre a KRESZ megengedett legkisebb sebességet ír elő, ez pedig a vasúti átjárón történő áthaladás. „*39.§ (2) A vasúti átjárón csak folyamatosan - megállás nélkül - legalább 5 km/óra átlagsebességgel szabad áthaladni.*”⁸

Aki pedig arra keresi a választ, hogy alapjában véve mekkora sebességgel kell közlekedni, szintén az 1/1975. (II.5.) KPM-BM együttes rendeletben találja meg, miszerint: „*26.§ (4) A jármű sebességét az (1)-(3) bekezdésben említett sebességhatárokon belül úgy kell megválasztani, hogy a vezető járművét meg tudja állítani az általa belátott távolságon belül és minden olyan akadály előtt, amelyre az adott körülmények között számítani kell.*

(5) Nem szabad a járművel indokolatlanul olyan lassan haladni, hogy az a forgalmat akadályozza.”⁹

⁶ Központi Statisztikai Hivatal - 2.4.9. Közlekedési balesetek (1990–)) (letöltés dátuma: 2020.03.04.) https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ods001.html

⁷ 1/1975. (II.5.) KPM-BM együttes rendelet 13.§ (1) d) – „Kötelező legkisebb sebesség” (24. ábra), (letöltés dátuma: 2019.10.09.)

⁸ 1/1975. (II.5.) KPM-BM együttes rendelet, 39.§ (2) (letöltés dátuma: 2019.10.09.)

⁹ 1/1975. (II.5.) KPM-BM együttes rendelet, 26.§ (4)-(5) (letöltés dátuma: 2019.10.09.)

3. Eredmények és értékelésük

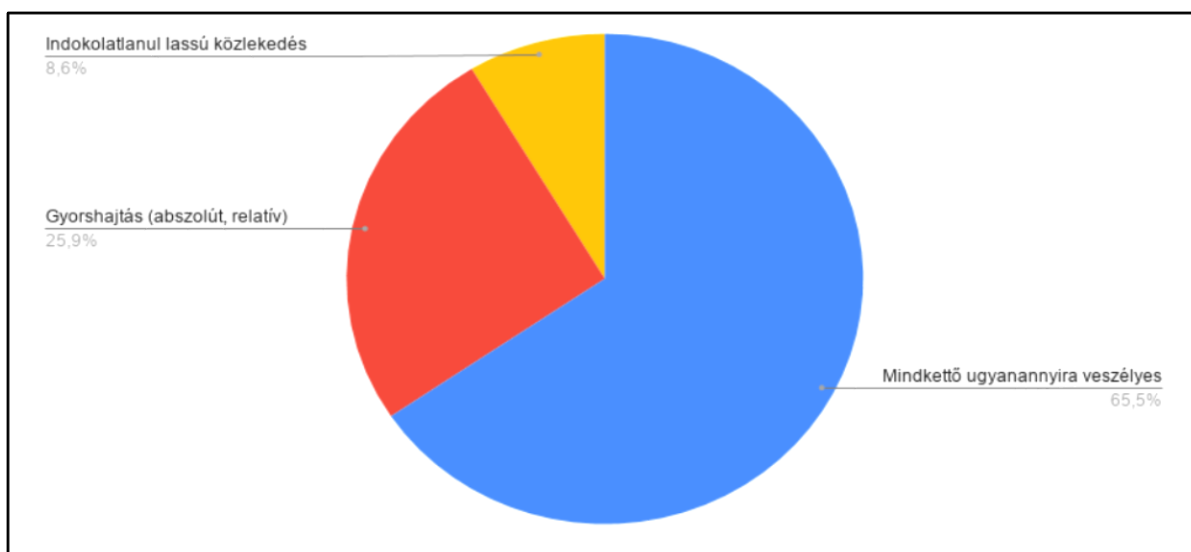
A kutatás során világossá vált, hogy az indokolatlanul lassan haladással kapcsolatban még nem nagyon született publikáció hazánkban. A lassú haladás azonban logikusan csökkenti a balesetek bekövetkezésének valószínűségét, valamint a bekövetkezett balesetek végkimenetelének súlyosságát.¹⁰ Sajnos külföldi források között sem volt jellemző e kérdéskörnek a vizsgálata. Mivel szakirodalmi forrás a konkrét kérdéskörrel kapcsolatban nem volt fellelhető, így mint azt az előző fejezetben is leírtuk, Google-kérdőív formájában információkat igyekeztünk gyűjteni a hazai járművezetők vezetési szokásairól, valamint véleményeket a témával kapcsolatban. 116 kitöltő járult hozzá válaszaival a kérdéskör árnyalásához. Legelső kérdésként arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltő szerint mit jelent a lassan haladás, illetve mekkora a mértéke az adott útvonalon megengedett legnagyobb sebességértékhez képest. Az alábbi felsorolásban a leggyakoribb válaszokat szemléltjük, illetve néhány olyan gondolatot, melyek az elemzés során érdekesnek találtunk.

- *„Az az alacsony sebesség, ami zavarja, akadályozza a forgalmat. Száraz úton, megfelelő látási viszonyok mellett az adott úton megengedett sebességet szem előtt tartva kell a forgalom tempójában haladni. Pl. télen, havas, jeges, stb. úton a sebesség az út és látási viszonyoknak megfelelő kell, hogy legyen!”*
- *A lassú haladás szerintem az, amikor már veszélyesen lassan közlekednek. Nem mindig jó, ha túl lassan megyünk, mert sokszor ez okozza a baleseteket.*
- *„15-20 %-kal lassabban haladás a megengedetthez képest.”*
- *„Fele.”* (A megengedett legnagyobb sebességnek – a szertők).
- *„Szerintem nem kimondottan az a probléma, ha valaki 10-20, vagy 30 százalékkal lassabban halad a megengedettnél, a problémát az okozza, ha ezzel akadályozza a forgalom lendületét. Ez lehet akár 5 km/h különbség is, ha ezzel megtöri a zöldhullámot, és ezért minden lámpánál pirosat fog, így mögötte feltorlódik a forgalom.”*
- *„A lassan haladás összeköthető a forgalom feltartásával. Minél több a megengedett legnagyobb sebesség, annál jelentősebben veszélyezteti a biztonságos közlekedést.”*
- *„A lassan haladás véleményem szerint szubjektív dolog. Mindenkinek más és más ez az érték. Nekem a megengedett legnagyobb sebességhez képest, 20 % csökkenés.”*
- *„Lassan haladás, ha már a megengedett sebességnél 10 km/h-val lassabban halad anélkül, hogy azt bármi indokolná.”*

A válaszok változatosak voltak – nem is csoda, hiszen ez egy szubjektív kérdéskör, mindenkinek más és más a tűréshatára és a különböző szituációkban másként hat a járművezetőre a sebesség csökkenése. Az alábbi kördiagram azt mutatja, hogy a válaszadók több mint fele egyformán veszélyes jelenségnek tekinti mind a gyorsajtást, mind az indokolatlanul lassan közlekedést. Ettől eltekintve, a két jelenség közül többen tekintik veszélyesebbnek a gyorsajtást. Ez érdekes eredmény, hogy tudvalevő az a jelenség is, miszerint a rendőri nyílt sebességellenőrzés önmagában nem ér el jelentős eredményeket a járművezetők jelentős részénél, mivel ebben az esetben csak a sebességellenőrzés ismert helyén alkalmazzák a szabályos sebességeket, azon kívül azonban kisebb a sebességhatárok betartásának hajlandósága.¹¹

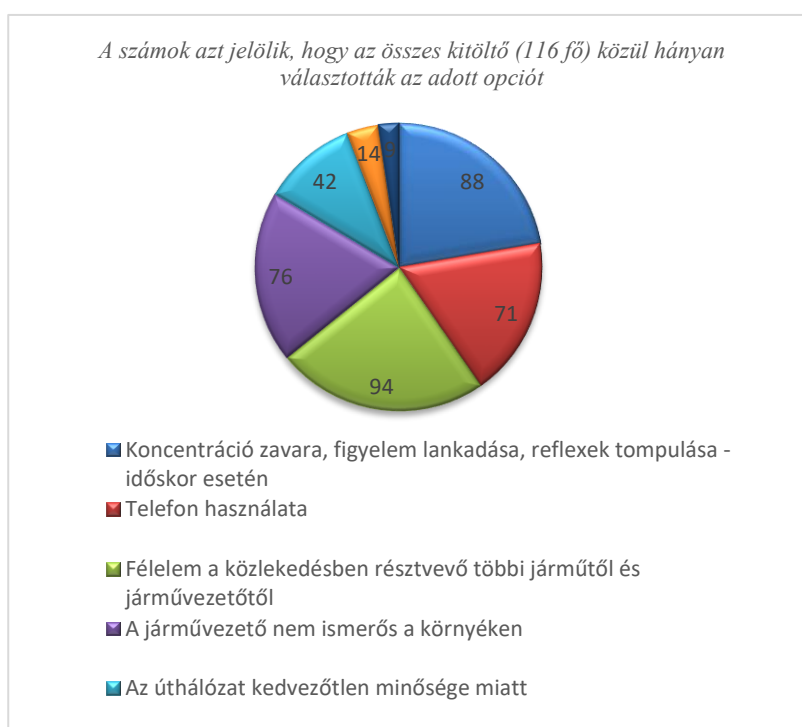
¹⁰ MÉSZÁROS Gábor: Sebességhatárok és baleseti statisztikák az Európai Unióban, Belügyi szemle (2010-), 66. évfolyam, 9. sz. 2018. 110. p.

¹¹ Dr. Major Róbert - Mészáros Gábor: The current questions of police speed control, Magyar rendészet, 16. évfolyam, 2. sz. 2016. 131-138. p.

1. ábra: Melyik jelent nagyobb veszélyt?
Forrás: kérdőív alapján saját szerkesztés

Véleményünk szerint is mindkét esetben magas a rizikófaktor, hiszen mindkettőből könnyen adódhatnak akár anyagi káros, akár személyi sérüléssel járó balesetek. Ehhez a kérdéshez érdemes hozzátenni azt a tényt is, hogy a kitöltők háromnegyede (!) úgy véli, a közúti közlekedési balesetek és az indok nélküli lassan haladás között összefüggés van.

2. ábra: Mi lehet a lassú vezetés indoka?
Forrás: kérdőív alapján saját szerkesztés

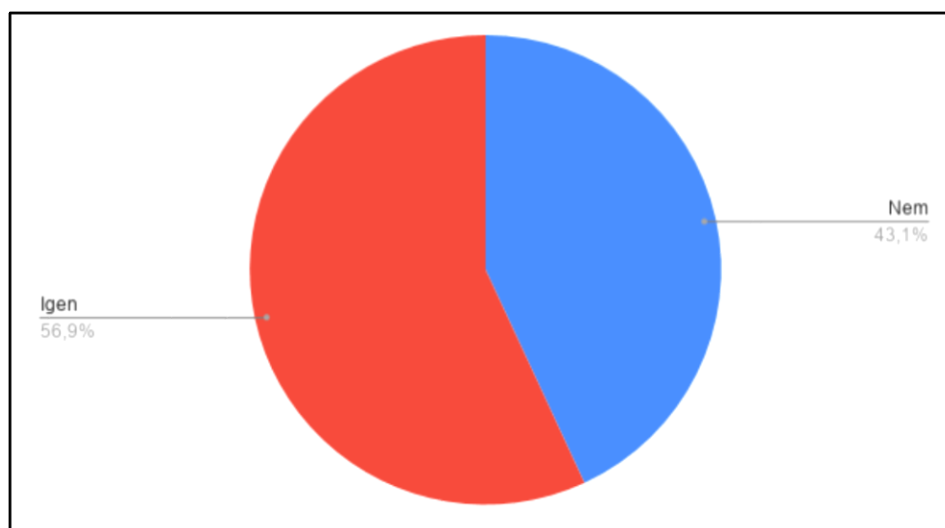
Megkérdeztük a kérdőívben azt is, hogy a kitöltő szerint mi lehet a lassan haladás kiváltó oka. Az alábbi lehetőséget közül választhattak:

- Koncentráció zavara, figyelem lankadása, reflexek tompulása - időskor esetén.
- Félelem a közlekedésben résztvevő többi járműtől és járművezetőtől
- Telefon használata
- Gyermekek utazik az autóban
- A járművezető nem ismerős a környéken
- Az úthálózat kedvezőtlen minősége miatt
- Üzemanyaggal való takarékoskodás

Könnyen előfordulhat, hogy nem érezzük magunkat biztonságban egy lassú vezető mögött, hiszen egyrészt kiszámíthatatlan, hogy mikor fog fékezni, lassítani vagy megállni előttünk, másrészt még könnyen bele is eshetünk abba a hibába, hogy szabályszegést (pl. záróvonal átlépése) követünk el annak érdekében, hogy elkerüljünk a balesetveszélyt.

A kitöltők több fele igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy amennyiben rajtuk múlna, szankcionálnák-e az indokolatlanul lassú vezetést. Ezek után az is érdekes kérdés, hogy aki büntetné, hogyan járna el. A leggyakoribb válaszok a következők voltak:

- Figyelmeztetés
- Pénzbírság, helyszíni bírság – hasonlóan, mint a gyorshajtás esetén
- Vezetői engedély korhatárának szigorítása, korlátozása
- Büntetőpont

3. ábra: Ön szankcionálná-e az indokolatlanul lassan vezetőket?
Forrás: kérdőív alapján saját szerkesztés

Mint már azt a 2. fejezetben is említettük, felvettük a kapcsolatot az Országos Rendőr-főkapitányság munkatársával, és TISPOL-tagországokhoz is eljuttatni egy kérdőívet. Tíz ország küldte meg az feltett kérdésekre a választ, melyek közül csupán egynél (Szerbia) volt ismeretlen ez a kifejezés. A kérdésekre adott válaszok messzemenően meghaladták a várakozásainkat.

A legnagyobb meglepetést a harmadik kérdésre adott válaszok okozták, miszerint az adott országban milyen rendőri intézkedést (figyelmeztetés, bírság) vetnek be az indokolatlanul lassan haladó vezetőkkel szemben? Az erre adott válaszokat alább egy táblázatban szemléltetem.

1. táblázat: Az indokolatlanul lassan haladásért járó figyelmeztetések és bírságok az EU egyes országaiban

	<i>Figyelmeztetés</i>	<i>Bírság</i>
<i>Ausztria</i>	-	<i>Megfelelőnek tartják, de ritka</i>
<i>Ciprus</i>	-	25€
<i>Finnország</i>	x	x
<i>Lengyelország</i>	-	50 - 200 PNL
<i>Litvánia</i>	x	0 - 15€
<i>Luxemburg</i>	-	49€
<i>Málta</i>	-	x
<i>Olaszország</i>	-	41€ - 168€
<i>Spanyolország</i>	-	200€
<i>Szlovénia</i>	x	120€

Forrás: kérdőív alapján saját szerkesztés

A következő táblázat azt igyekszik szemléltetni, hogy a választ küldő országok rendelkeznek-e statisztikával az indokolatlanul lassú haladásra vonatkozóan. A „-” jellel ellátott sorok azt mutatják, hogy az adott ország nem rendelkezik adatokkal a témát illetően. Három sorban láthatunk kiemelkedően magas számokat. A lengyel-szlovén-spanyol válaszadók közül a szlovénok mondhatók a legtoleránsabbnak: ők 180 db figyelmeztetést osztottak ki a bírságolás előtt (melynek száma 171 db volt), ezután következnek a lengyelek, 194 db büntetéssel. Végül soron érdemes megfigyelni Spanyolországot, ahol 845 járművezetőt jelentettek fel a 2018-as évben indokolatlanul lassan haladás miatt.

2. táblázat: Statisztikai adatok az indokolatlanul lassan haladás büntetésére vonatkozóan egyes európai országokban

	2017	2018	2019
<i>Ausztria</i>	-	-	-
<i>Ciprus</i>	-	18 db pénzbírság	-
<i>Finnország</i>	-	3 db pénzbírság	-
<i>Lengyelország</i>	-	194 db pénzbírság	-
<i>Litvánia</i>	-	-	-
<i>Luxemburg</i>	4 db pénzbírság	5 db pénzbírság	3 db pénzbírság
<i>Málta</i>	-	-	-
<i>Olaszország</i>	-	-	-
<i>Spanyolország</i>	-	845 db feljelentés	-
<i>Szlovénia</i>	-	180 db figyelmeztetés; 171 db pénzbírság	-

Forrás: kérdőív alapján saját szerkesztés

A Magyar Közút Nonprofit ZRt. részéről kapott válaszok is érdekes eredményekkel szolgáltak. Információkat kértünk arról, hogy van-e tervben, várható-e hazánkban új autópálya, autópálya-építési, vagy esetleg valamely nagyobb forgalmat lebonyolító útszakaszon várható-e infrastrukturális változtatás. Válaszként egy táblázat érkezett a Technológiai és Tervezési osztály vezetőjétől, Szabados Szabolcstól, melynek adatai alapján jelenleg is jelentős számú projekt van folyamatban, melyek tervezett megvalósítási határideje az 2019-es és 2020-as évben lejár, de még ennél is nagyobb újdonságként szolgált, hogy több olyan fejlesztést tartalmaz az összeállítás, melyek azt mutatják, hogy hol várható korszerűsítés az elkövetkezendő 4-5 évben. Az adatokat vizsgálva megállapítható, hogy a tervezett fejlesztések leginkább autópályák köré orientálódnak, illetőleg nagyobb városok (Eger, Békéscsaba,

Zalaegerszeg) könnyebb megközelítését tennék lehetővé. A tervezett projekt megnevezés alatt nem feltétlenül csak az új útszakaszok megvalósítását, kiépítését kell érteni, hanem a rekonstrukciókat, előkészítéseket, meghosszabbításokat, átépítéseket. A megküldött – öt oldalból álló – táblázatból alább látható egy informatív kiivonat.

3. táblázat: Tervezett projektek a hazai utakon

A tervezett projekt megnevezése		A megvalósítás tervezett kezdete	A megvalósítás tervezett befejezése
1.	M4 autópálya Berettyóújfalu-Nagykerek-i országhatár közötti szakasz megvalósítása 47. sz. főút-Nagykerek-i oh. (5+500-32+038)	2017. II. negyedév	2020. III. negyedév
2.	M2 gyorsforgalmi út megvalósítása Budapest-Vác	2017. I. negyedév	2019. IV. negyedév
3.	M0 autópálya Déli szektor fejlesztése rekonstrukciója (I. ütem)	2017. IV. negyedév	2020. II. negyedév
4.	M6 autópálya Bóly-Ivándárda, országhatár közötti szakasz megvalósítása Villányi csomóponttal	2020. I. negyedév	2022. IV. negyedév
5.	M8 autópálya Körmen-d-Rábafüzes országhatár szakasz 2x1 sáv-os előkészítése és építése	2017. IV. negyedév	2021. I. negyedév
6.	Eger megközelítés M25 Déli ütem megvalósítása	2017. IV. negyedév	2020. III. negyedév
7.	83. sz. út 2x2 sáv-os főúti kialakítása	2019. III. negyedév	2022. IV. negyedév
8.	Békéscsaba megközelítése M44 Kondoros-Békéscsaba	2017. IV. negyedév	2021. II. negyedév
9.	Zalaegerszeg megközelítése 76. sz. főút Keszthely-Fenekpuszta-Balatonszentgyörgy-M7 közötti szakasz autópálya fejlesztése	2017. IV. negyedév	2022. IV. negyedév
10.	Jászberény elkerülő III. ütem megvalósítása	2019. IV. negyedév	2021. IV. negyedév

Forrás: A Magyar Közút Zrt. Technológiai és Tervezési Osztályának adatai alapján

Felmerülhet továbbá az a kérdés is, hogy a járművek számának növekedésével vajon egyenes arányban növekszik-e a személyi sérülé-ses balesetek száma? A Központi Statisztikai Hivatal adatait megvizsgálva elmondhatom, hogy ez az állítás így önmagában nem igaz.

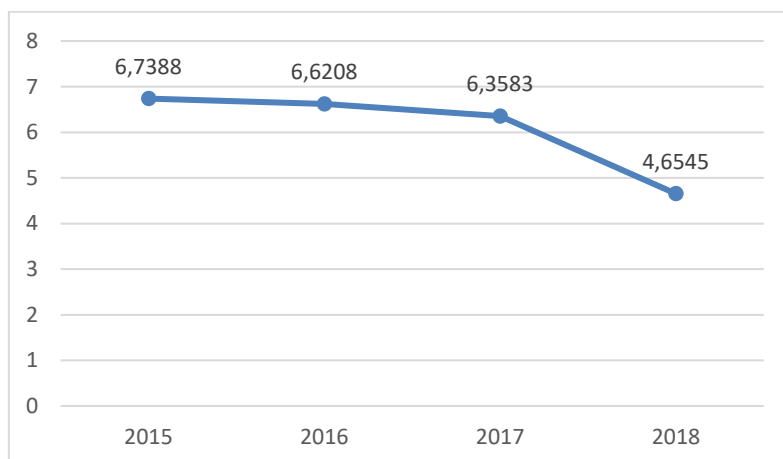
A 2017-es évet 2018-cal összehasonlítva például megállapítható, hogy az első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik száma csökken, ezzel szemben viszont a személyi sérülé-ses közúti közlekedési balesetek száma viszont jóval nőtt.

4. táblázat: A gépjárművek számának és a személy sérüléses közlekedési balesetek összehasonlítása

	2015	2016	2017	2018
Személyi sérüléses közúti közlekedési balesetek [eset]	21543	21936	22076	16951
Első alkalommal forgalomba helyezett gépjárművek száma [db]	199906	238655	271720	295431
Közúti gépjármű-állomány [db]	3196856	3313206	3471997	3641823
Ezer járműre eső személyi sérüléses közúti közlekedési balesetek száma [1000 db/eset]	6,7388	6,6208	6,3583	4,6545

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítás

Azonban, ha Magyarország teljes személygépkocsi állományát (nem csak az első alkalommal forgalomba helyezettét) vetjük össze a személyi sérüléssel járó balesetek számával, akkor már felfigyelhetünk egyfajta hasonlóságot mutató növekedésre a két vizsgált csoportnál. Mint az a fellelhető némi összefüggés a közúti közlekedési balesetek és a gépjárművek számának növekedése között, mint azt a 4. ábra is szemlélteti. A vizsgált években folyamatos javulás figyelhető meg.

4. ábra: Ezer járműre eső személyi sérüléses közúti közlekedési balesetek száma [1000 db/eset]

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítás

Ám emellett fontos megjegyezni egy olyan állandó tényezőt ebben a folyamatban, amely az ember, mint járművezető. A gépeket különféle modern technológiákkal lehet fejleszteni, integrálhatunk beléjük mindenféle biztonsági rendszereket, amelyek nemcsak az utascellán belül nyújtanak védelmet, de a jármű környezetét is figyelik (gondoljunk például a sávtartó automatikára vagy a távolságtartó asszisztensre), de az emberi test, agy nem gépesíthető, ezáltal mindig is hordozni fog egy bizonyos mértékű hibafaktort, melyet nem feltétlenül tudunk kiküszöbölni.

5. Következtetések, javaslatok

Napról napra egyre aktuálisabbá válik az indokolatlanul lassú járművezetés, nem csak hazánkban, hanem a többi európai országban is. Azonban időszerű lenne eldönteni, hogy hogyan viszonyulunk hozzá? A fogalom, a jelenség egyértelműen létezik. A közlekedőket sok

esetben zavarhatja, és szankcionálást várhatnak el, éppen úgy, mint a gyorsajtókkal szemben. A kérdés azonban nagyon szubjektív megítélésű. Az alacsony haladási sebességből adódó helyzetek gyakran látensek maradnak a hatóság előtt, éppen ezért nem mutatható ki összefüggés e jelenség és a közlekedési balesetek között. Hazánkban nem is nagyon találni rá statisztikai adatokat, hiszen nem rögzítik, pontosabban nem feltétlenül így rögzítik egy rendőri intézkedés során. Az, hogy valaki (a mi szemszögünkből nézve) indokolatlanul lassan vezeti a járművét, közel sem jelenti azt, hogy valóban indok nélkül teszi. Számos oka lehet rá, melyeket mi is ugyanúgy „elkövethetünk”, hiszen emberek vagyunk. A kutatás készítése során azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a saját és mások élete és biztonsága érdekében türelmesnek, toleránsnak kell lennünk, ha ilyen járművezetővel találkozunk. Objektív megítélése nincs ennek a cselekménynek, és mint azt a TISPOL-tagországok által visszaküldött válaszokból is láthatjuk, a nemzetközi megítélése is teljes mértékben változó, a fogalom nem ismeretétől a büntetőpontos, vagy akár feljelentéssel végződő szankcionálásig bezárólag változatos intézkedést vonhat maga után az indokolatlanul lassú haladás. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy ebben a kérdésben a járművezetők a nemzetközi forgalomban nem számíthatnak olyan egységes értékelési rendszerre, amely a Bécsi Közúti Jelzési Egyezmény alapján elvárható lenne. Ilyen aspektusból vizsgálva a kérdéskör nemzetközi szabályozása is aktuálissá válhat. A közúti infrastruktúra és a járművek olyan fokú automatizálása, ami a gépjárművezetőt teljesen kiváltja a döntéshozatali folyamatból, még évtizedes távlatokban értendő. Addig azonban az ilyen, vagy olyan okból történő, látszólag indokolatlan lassú haladás is megmarad.

Felhasznált irodalom

- Felföldi Péter: Kerékpáros-balesetek Budapesten, Belügyi szemle (2010-), 62. évfolyam, 11. sz. 2014. 83-100. p.
- Dr. Major Róbert: A közúti közlekedési balesetek megelőzése, különös tekintettel a rendőrség lehetőségeire és korlátaira, Ph.D értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2009. 81. p.
<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/major-robert/major-robert-vedes-ertekezes.pdf>
- Dr. Major Róbert - Mészáros Gábor: The current questions of police speed control, Magyar rendészet, 16. évfolyam, 2. sz. 2016. 131-138. p.
- Mészáros Gábor: Sebességhatárok és baleseti statisztikák az Európai Unióban, Belügyi szemle (2010-), 66. évfolyam, 9. sz. 2018. 110. p.
- Dr. Mocsári Tibor: A gépjárművek sebességének hatása a közúti közlekedés biztonságára, Ph.D. értekezés, Széchenyi István Egyetem, 2012. 6-9. p.
[https://mmtti.sze.hu/images/Dokumentumok/Mocs% c3% a1ri_Tibor-dissz.pdf](https://mmtti.sze.hu/images/Dokumentumok/Mocs%c3%a1ri_Tibor-dissz.pdf)

Mikromobilitás és balesetek a budapesti közutakon

Felföldi Péter

*közlekedésmérnök, szaktanár – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
Budapest1083, Üllői út 82.*

e-mail cím: felfoldi.peter@uni-nke.hu

A fővárosban az utóbbi egy évtizedben dinamikus változások zajlottak le a mikromobilitásban. A kerékpáros közlekedés intenzív fejlődése inkább az évtized első felére volt tehető, míg a 2010-es évek második felére a kerékpározás részaránya tekintetében stagnálás volt megfigyelhető, míg az egyéb mobilitási módok felfejlődése is megindult. Ezek az elsősorban elektromos meghajtású mobilitási eszközök azonban a hatályos jogszabályok szerint nem nevezhetők járműveknek, használójuk is gyalogosnak minősül, míg menetdinamikájuk, sebességük inkább a kerékpárokéhoz állnak közel. Ezeknek az eszközöknek a jelenleg tapasztalható igen jelentős térhódítása számos közlekedésbiztonsági kockázatot rejt magában, mindeközben pedig a jogi szabályozás hiányossága is nehezíti a megelőzést.

Kulcsszavak: mikromobilitás, közlekedés, kerékpározás, kockázat

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

2020-ra Budapesten és az ország számos nagyvárosában is megoldandó feladattá vált a torlódások, a légszennyezés és az emberek életminőségének javítására irányuló feladatkör. A közúti közlekedés részaránya személygépkocsik és motorkerékpárok tekintetében az utóbbi évtizedben gyorsulva növekvő mértéket mutat a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján Budapest, illetve Pest megye esetében is¹. A folyamatot lekövető adatsoroknak^{2 3} megfelelően a fővárosban a 2010-es években két részre oszthatóan történtek változások a közlekedésben. A 2010-es évek első fele a 2000-es évek második felének folytatásaképp a kerékpáros közlekedés robbanásszerű fejlődéséről szólt, amely viszont az évtized közepére lelassult, megállt, egy kicsit talán vissza is fejlődött. Ugyanakkor az egyéni motorizált közlekedésben (továbbiakban EMK, a motorkerékpárok és személygépkocsik által jelentett forgalom) az évtized második felére bővülés volt jellemző, amelynek több lehetséges magyarázata is lehet.

Az EMK előretörése visszavezethető a közlekedési igények megváltozásától a közösségi közlekedéssel szembeni növekvő elvárásokon, az üzemanyag átlagkeresethez viszonyított relatív árcsökkenésén át a Nyugat-Európából hazánk, és a még keletebbre eső országok irányába folytatott gépjármű-szürkeimportig. Annyi azonban elmondható e témában, hogy a fővárosi közösségi közlekedés kínálata lemaradt az elvárásokhoz képest, ezáltal a megnövekedett EMK-arány ebből az utazóközönségből nyerhetett közlekedőket. Azok, akik hajlandóak és tudnak is kerékpározni az év bizonyos szakaszaiban (egész évben, vagy szezonálisan), azok a jelenlegi infrastrukturális kínálat mellett már kerékpároznak, a számuk a megelőző évekhez viszonyítottan jelentősen nem változik, ez a már említett forgalomszámlálási

¹ Központi Statisztikai Hivatal: 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode006a.html?down=2166

² ECO-Counter kerékpárszámlálók

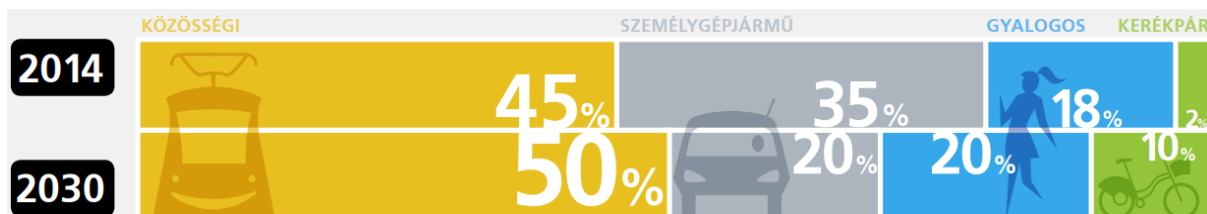
<http://kerekparszamlalo-andrassy-kifele.visio-tools.com/>

<http://kerekparszamlalo-andrassy-befele.visio-tools.com/>

³ Magyar Kerékpárosklub – BIKELOG_STAT

<http://kerekparosklub.hu/szamlalo/adatok>

eredményekből kiolvasható. A mostani infrastrukturális és közlekedésbiztonsági „kínálat” ekkora rétegnek felel meg. A Balázs Mór Terv⁴ 2014–2030-as tartalmazza Budapest 2030-ig terjedő közlekedéspolitikai koncepcióját. Kimondja, hogy a budapesti kerékpáros közlekedés 2014-es 2%-os részarányát (modal split) 2030-ra 10%-osra lenne érdemes növelni az erre a közlekedési módra jellemző előnyök (rugalmasság, egészség, kisebb szerep a torlódásokban).

1. ábra: A Balázs Mór Terv víziója 2030-ra
Forrás: <https://bkk.hu/wp-content/uploads/2014/06/BMT.pdf>

Sajnálatos módon az EMK tekintetében a folyamat ennek pont az ellenkezője, a kerékpározás esetében pedig 2014 óta nem tapasztalható növekedés az arányok tekintetében. Más megfogalmazásban az EMK számára a többi, fenntartható mód vonzóbbá tételére van szükség. A közösségi közlekedés, valamint a kerékpáros közlekedés 2010-es évek második felére vesztett a vonzerejéből az az EMK-hez viszonyítva.

Budapesten az említett EMK-részarányának és a motorizációs szint (gépjármű/1000 lakos) növekedésének köszönhetően növekedtek a torlódások. Ha a járművek futásteljesítményéből következtethetnénk a forgalom nagyságára, az egy pontosabb adatot adhatna a járműhasználat mértékére, azonban futásteljesítményre még az eladott üzemanyag mennyiségét ismerve is csak becsléseket lehet adni.

Ezek mellett a hatások mellett egyéb faktorok is megjelentek, és az elmúlt öt év során szintén gyorsuló ütemben terjednek. A kerékpár helyett megjelentek más, kis helyigényű és kis energiafelhasználású, de rugalmas mobilitást szolgáló eszközök. Ezeket az eszközöket nevezhetjük mikromobilitási eszközöknek. Ilyeneket mutat be az 1. kép is, de ezek csak példák, az eszközök fejlődése jelenleg is folyamatos. Előnyük egyben a probléma gyökere is, ugyanis a használójuk jelen jogszabályok szerint gyalogos.⁵

⁴ Budapest Főváros Önkormányzata-Budapesti Közlekedési Központ: Balázs Mór Terv, Budapest közlekedésfejlesztési stratégiája 2014-2030
<https://bkk.hu/wp-content/uploads/2014/06/BMT.pdf>

⁵ FÜLÖP Ágnes - MAJOR Róbert: A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban, HVG Orac, Budapest 2005. 48. p.

1. kép: Összecsukható elektromos roller, segway, hoverboard, airwheel, elektromos gördeszka
Forrás:^{6 7 8 9 10}

Lényeges elkülöníteni a kerékpártól is, ugyanis jelenleg a hazai jogszabályokban nincsenek definiálva ezek az eszközök. Még nagyobb probléma, hogy kivitelezésükben egyre változatosabbak, így mindenképpen rugalmas definíció szükséges a jövőbeli szabályozásban. Nagyjából két éve egyre elterjedtebbek ezek az eszközök a főváros közterületein, ezért több esetben, úgy, mint a megjelenő közösségi megosztó szolgáltatások nyomán a sűrűn lakott belvárosi közterületeken már-már kaotikus állapotok alakultak ki. Ezen a kerületi önkormányzatok helyi rendeletekkel igyekeztek úrrá lenni, mint az 1. képen az V. kerület, míg másik esetben¹¹ a VI. kerület példáján is láthatjuk.

Bármennyire is ellentmondásos ez a helyzet, a helyzetet valahogyan orvosolni kell, mivel ezeken az berendezéseken a menetdinamika egyáltalán nem hasonlít a gyalogosokéra. Az elérhető akár 40-50 km/h-s sebesség már komoly sérülés, vagy halálos baleset kockázatát is hordozza.¹² A 60/2010. ORFK utasítás is kimondja, hogy közlekedési baleset csak az lehet, amelyben van mozgó jármű.¹³ Azonban mint az már korábban is említésre került, ezek a mikromobilitási eszközök nem minősülnek járműnek, tehát egy felmerülő ütközés egy gyalogossal sem minősül közlekedési balesetnek.

⁶ Elektromos roller: <https://xiaomi.hu/wp-content/uploads/2018/11/xiaomi-mi-365-elektromos-roller-fekete.jpg> (2020. 01. 28)

⁷ Segway: <https://www.emovement.ie/wp-content/uploads/2019/05/Scooter-Stickway-Segway-Black-Red-Img01.jpg> (2020. 01. 28)

⁸ Hoverboard: https://s12emagst.akamaized.net/products/20917/20916899/images/res_4afb5ef03cbd0f1dd0fa8f82eb57fa9e_full.jpg (2020. 01. 28)

⁹ Airwheel: https://lh3.googleusercontent.com/proxy/yXh_s9BYFwaBoqemQef4dBobYWZRvDr6CyZQQOTfRcofRO_35KVob9vqjfNDKdkb5ayk8JvAvPUNsSTECm4hK_QwQrT_bW-NEXw259PISFqhmalvmLnrew (2020. 01. 28)

¹⁰ Elektromos gördeszka: <https://img.gkbcdn.com/s3/d/201812/4d33fc38-4bd5-434f-b335-b1e16c5e62b7.jpg> (2020. 01. 28.)

¹¹ kreszvaltozas.hu: Megelégelték a széthányt elektromos rollereket <https://kreszvaltozas.hu/hir/megellegeltek-a-szethanyt-elektromos-rollereket/>

¹² KARLOVITZ Kristóf: Villanyláb! – Alternatív városi közlekedés, Autó-Motor, 2020. január 22. <http://www.automotor.hu/aktualis/villanylalab-alternativ-varosi-kozlekedes/> (2020. 01. 28.)

¹³ 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól 2. a) közlekedési baleset fogalma. (2020. 01. 28.)

2. kép: Jelzőtábla az V. kerületben

Forrás: Szentgyörgyvölgyi Péter Facebook-oldala

<https://www.facebook.com/Szentgyorgyvolygi/photos/a.755734941175835/1780056652076987/?type=3&theater>

2. Anyag és módszer

Közlekedési balesetek terén az Európai Unió hosszútávú célkitűzései között szerepel a halálos áldozatok számának nullára csökkentése¹⁴. A fentiekben tárgyalt, járműnek nem minősülő eszközök, valamint a kerékpár, mint a jogszabály által egyértelműen bekezelített jármű menetdinamikailag és stabilitás szempontjából is hasonlóan viselkednek. Emellett a kerékpárokkal szemben a mikromobilitási eszközök érzékenyebbek az útegyenetlenségekre. A mikromobilitási eszközök tömege ugyan legtöbb esetben a kerékpárnál kisebb, de a gyorsulásuk és a végsebességük is nagyobb lehet, mint egy kerékpárnak. Ezáltal a veszély mértéke még nagyobb is lehet. Különösen igaz ez nem gyakorlott felhasználóra. A főváros turizmusára jellemző, hogy a belvárosi szórakozóhelyek elérését is gyakran szolgálják ki ilyen eszközökkel, pl. elektromos rollerekkel, amelyet bárki egy telefonos alkalmazás segítségével ki is bérelhet, akár ittas állapotban is.

Vizsgálataimhoz két adatforrást említenék az irodalomkutatáson felül. Mikromobilitási eszközök forgalomban való részvételével kapcsolatban a hazai kutatások még nem szolgáltatottak részletes információkat az irodalomkutatás során. A Központi Statisztikai Hivatal adatsorai biztosítottak alapvető adatokat az EMK kapcsán, azonban a mikromobilitásról értelemszerűen nem lehetett információkat szerezni ebből a forrásból sem. Az említett eszközökkel, valamint a kerékpáros közlekedők részvételével a fővárosban bekövetkezett balesetek megismerése volt a másik célom amellyel, hogy választ találjak a kerékpáros forgalom részarányának csökkenésére. Kérdésként merült föl az is, hogy a rendőrség tud-e a jelen jogszabályi környezetben kezdeni valamit a mikromobilitási eszközök használatával bekövetkező balesetekkel.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Közlekedésrendészeti Főosztályával (BRFK-KLFO) hosszan tartó adatgyűjtést végeztem, ezek részeredménye az az adatsor is, amelyben az egyes

¹⁴ EURÓPAI BIZOTTSÁG: FEHÉR KÖNYV, Útiter az egységes európai közlekedési térség megvalósításához – Úton egy versenyképes és erőforrás-hatékony közlekedési rendszer felé, Brüsszel, 2011. 11. p.
<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0144:FIN:HU:PDF>

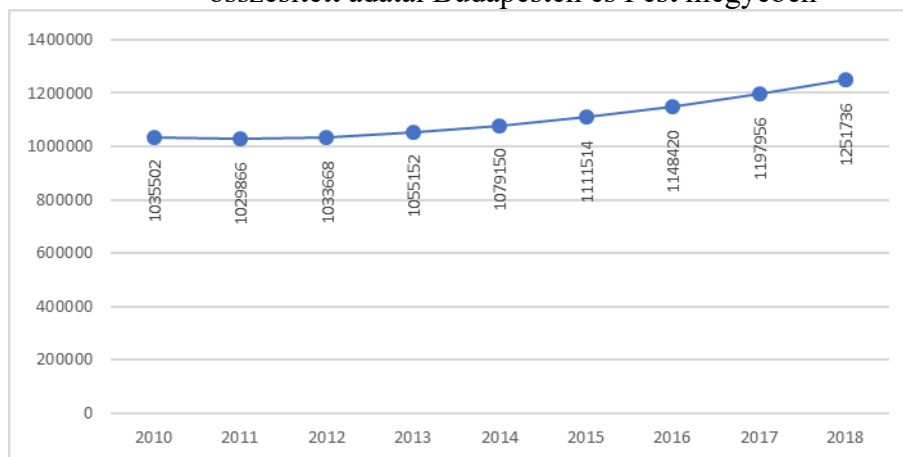
évek kerékpárosok részvételével bekövetkező baleseteinek számosságát, valamint ezek súlyosságát szemléltetni lehet.

Ezeket a baleseti adatokat összevethetjük a kerékpáros forgalomszámlálások eredményeivel, amiből levonható következtetés azzal kapcsolatban is, hogy van-e összefüggés a kerékpárosok aránya, és a relatív, egy főre vetített baleseti veszély között (Safety in numbers).¹⁵

3. Eredmények és értékelésük

Az 1. diagramon látható, hogy az egyéni motorizált közlekedés járműállománya 2011-től folyamatos, és egyre gyorsuló növekedési tendenciát mutat.

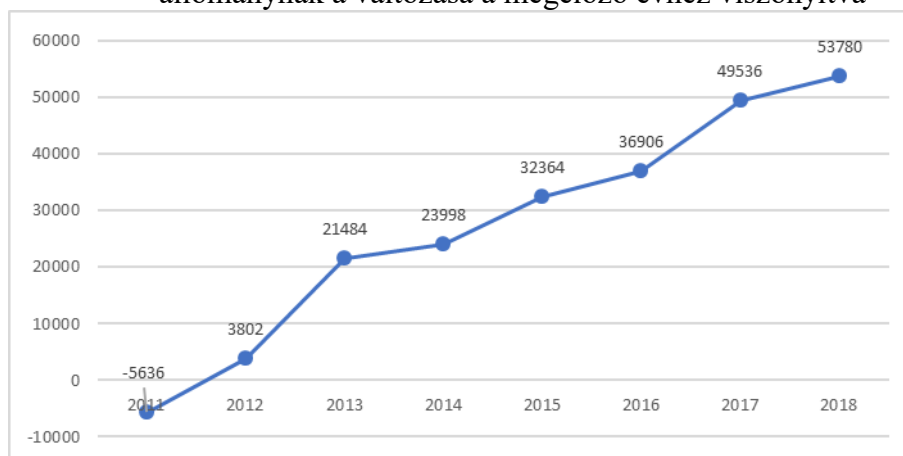
1. diagram: Az egyéni motorizált közlekedés (személygépkocsi és motorkerékpár) összesített adatai Budapesten és Pest megyében

Forrás: Központi Statisztikai hivatal 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány táblázata alapján saját szerkesztés
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode006a.html?down=2166

A 2. diagramról a növekmény számszerűen is leolvasható az egymást megelőző évekhez viszonyítva, látható a gyorsulva növekvő ütem. Feltételezhető, hogy ha nő lakosság birtokában lévő gépjárműszám, akkor ezek futásteljesítménye is nő, tehát egyre intenzívebb forgalommal találkozhatunk hazánk központi régiójában.

2. diagram: Az egyéni motorizált közlekedés (személygépkocsi és motorkerékpár) állománynak a változása a megelőző évhez viszonyítva

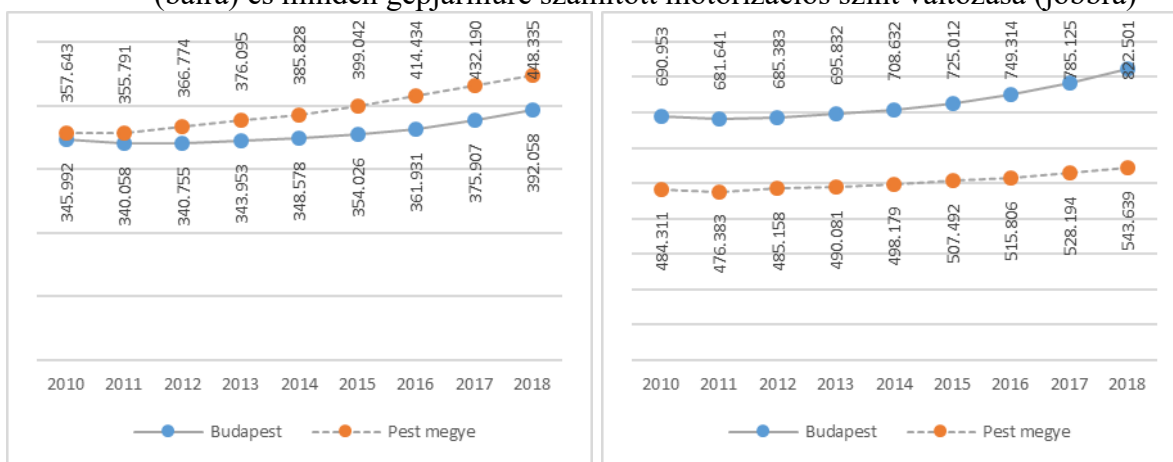

Forrás: Központi Statisztikai hivatal 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány táblázata alapján saját szerkesztés
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode006a.html?down=2166

¹⁵ Felföldi Péter: Cycling accidents and the "Safety in numbers", Prevenciaako nástroj na zníženie dopravnej nehodovsti, Akadémia Policajného zboru Bratislave, Pozsony, Szlovákia, 2015. 184-188. p.

Látható, hogy az 1000 főre vetített gépjárműszám is növekvő tendenciát mutat, mivel a lakosság szám Budapesten és Pest megyében összességében a gépjárművek számának változásához képest szinte semennyire sem változott, csupán szuburbanizációs, és reurbanizációs folyamatok váltották egymást¹⁶. A 3. diagramon látható a minden gépjárműre számított motorizációs szint. Ez 2018-ra 822 gépjármű volt 1000 Budapesten élő személyre vetítve, amely adatba nyilvánvalóan beletartoznak a korukból kifolyólag gépjárművel nem rendelkező gyerekek, vagy akár idősek is. Ez a szám autóbuszokat, tehergépkocsikat és vontatókat is tartalmaz, mivel a Központi Statisztikai Hivatal a személygépkocsikon és a motorkerékpárokon kívül ezeket a járműkategóriákat különbözteti meg. Amellett, hogy ez egy nyugat-európai szintű motorizáció, ismerni kell azt a problémát is, hogy hazánk gépjárműállományának átlagéletkora, ha lassuló mértékben is, de nő¹⁷.

3. diagram: Egyéni motorizált közlekedésre számított motorizációs szint változása (balra) és minden gépjárműre számított motorizációs szint változása (jobbra)

Forrás: Központi Statisztikai hivatal 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány táblázata alapján saját szerkesztés
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode006a.html?down=2166

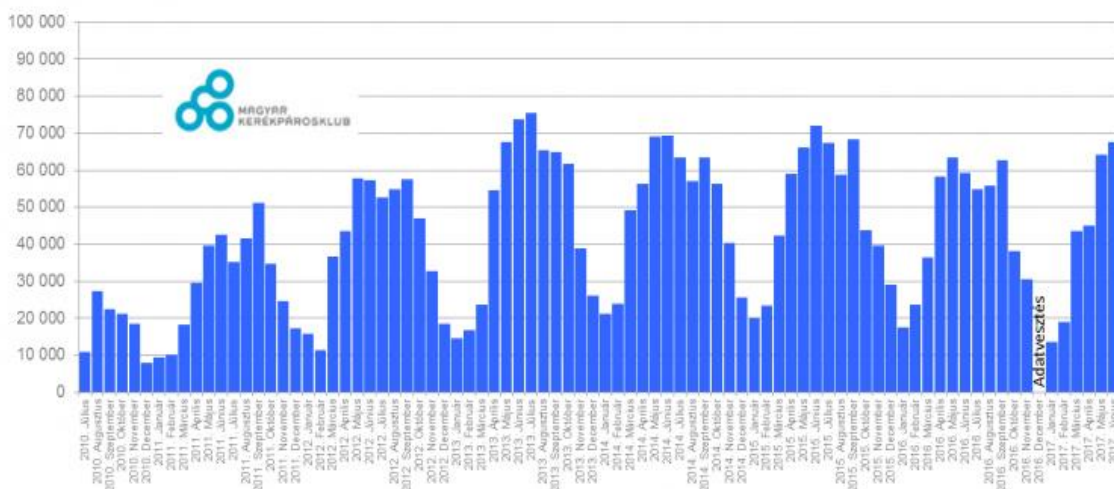
A motorizációs szint növekedését párhuzamba állíthatjuk a budapesti kerékpáros forgalmat monitorozó automata forgalomszámlálók adataival. A Múzeum körúti berendezés adatait a 4. diagramon tekinthetjük meg 2017 nyaráig. A stagnáló számok egybeesnek a motorizációs szint intenzívebb emelkedésével.

¹⁶ Kovács Zoltán: Városok és urbanizációs kihívások Magyarországon, Magyar Tudomány, 178. évfolyam, 3. sz. 2017. 302-310. p.

<http://www.matud.iif.hu/2017/03/06.htm>

¹⁷ Központi Statisztikai Hivatal: 4.6.12. A személygépkocsi-állomány átlagos kora gyártmányok szerint (2002–)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ode002.html

4. diagram: A Múzeum körüli kerékpársáv forgalma a Kálvin tértől az Astoria felé 2010 július és 2017 július között

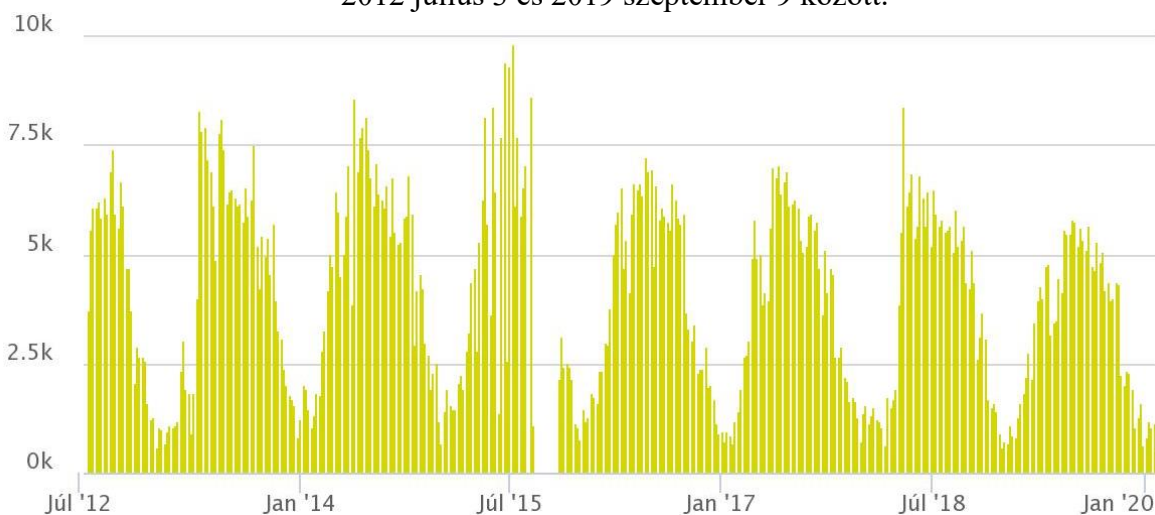

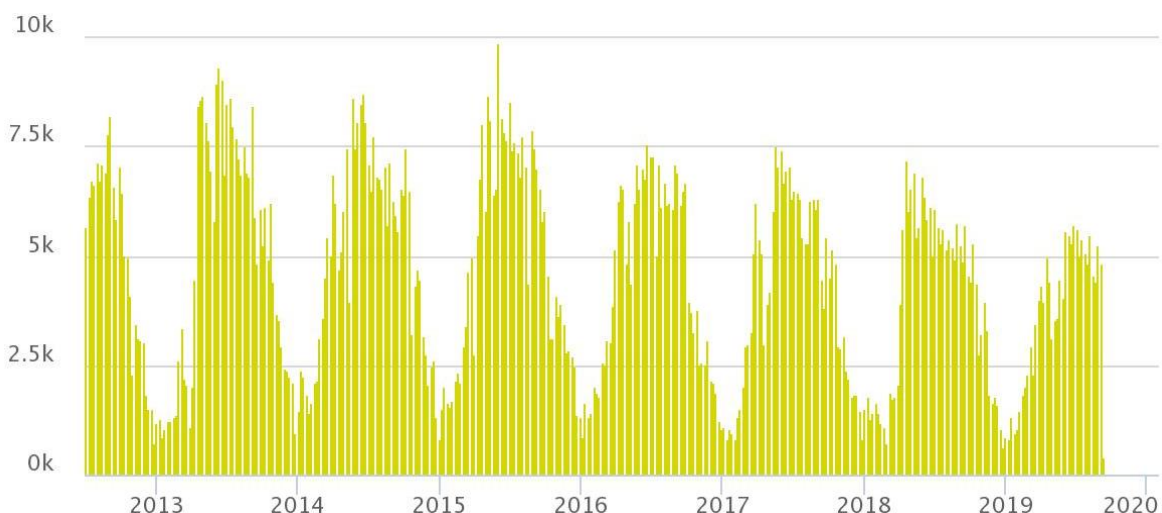
Forrás: Magyar Kerékpárosklub

http://kerekparosklub.hu/sites/default/files/imagecache/tartalom_galeria/diagram3_0.PNG

Az Andrássy úton a legintenzívebb 2015-ös évtől kezdve minden évben stagnálás, vagy csökkenés figyelhető meg az azt megelőző évhez viszonyítva. Az Andrássy úti berendezések adatain a kerékpársávok, így a kerékpáros forgalom évről évre történő csökkenése olvasható le 2015-től. (5. diagram).

5. diagram: Kerékpárszámláló - Budapest - Andrássy út, a Nagymező utcánál, a belvárostól kifelé (fent) 2012 július 3 és 2020. január 30. között, valamint befelé (lent) 2012 július 3 és 2019 szeptember 9 között.

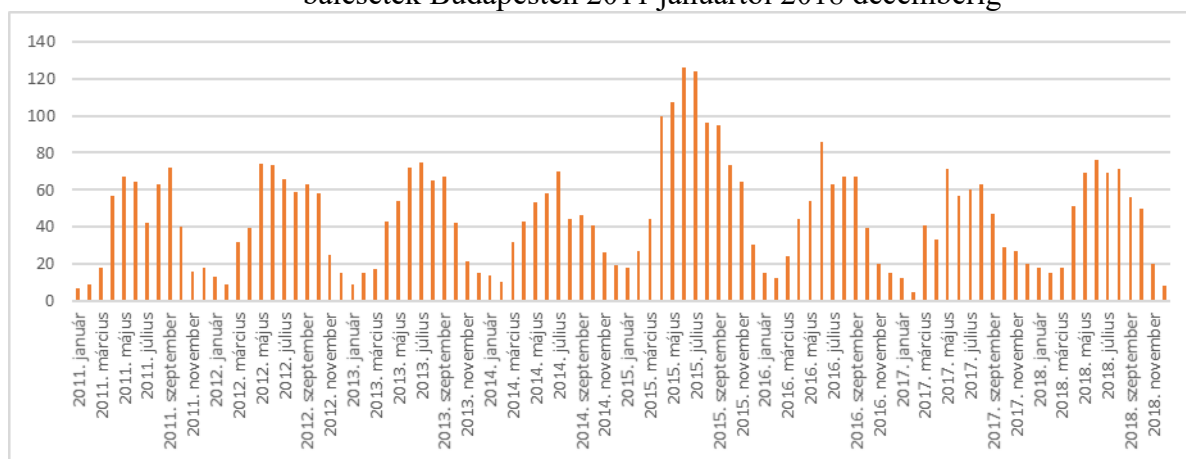

Forrás: ECO-Counter kerékpárszámlálók
<http://kerekparszamlalo-andrassy-kifele.visio-tools.com/>
<http://kerekparszamlalo-andrassy-befele.visio-tools.com/>

A 6. diagramon látható, kerékpárosok részvételével bekövetkező balesetek esetszámai a 2015-ös év kivételével szezonálisan kiegyenlítettnek mondhatók. Látható, hogy a forgalomszámlálási adatok szerint a kerékpáros forgalom 2015 óta kismértékben csökken, ugyanakkor ez a csökkenés nem tükröződik a balesetszámokon. A „Safety in numbers”-elv szerint a kerékpárosok részarányának növekedésével a kerékpáros közlekedésbiztonság javul, mivel a többi közlekedő hozzá szokik a jelenlétükhöz. Ezt a jelenséget láthattuk is a 2010-es évek első felében¹⁸ pozitív értelemben láthattuk, a kerékpározás részaránya nőtt, az egy főre vetített baleseti veszély csökkent. Ez a trend ellenkező előjellel is igaz, az esetszámok nem változnak, míg a kerékpáros részarány csökken, így az egy főre eső veszélyesség is nő. Azonban látható az is, hogy a 2015-ös év kiugróan magas esetszámokat mutat, amelyre nem sikerült magyarázatot találni. A rendőrség baleset-regisztrálási módszerei nem változtak, mivel 2016-ra visszaálltak az esetszámok az azt megelőző szintre.

6. diagram: Kerékpárosok érintettségével bekövetkezett könnyű, súlyos és halálos balesetek Budapesten 2011 januártól 2018 decemberig

Forrás: BRFK-KLFO alapján saját szerkesztés

¹⁸ Felföldi Péter: A budapesti kerékpáros balesetek vizsgálata 2011-2012-ben, javaslatok a megelőzésre, diplomatervezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2013. 86. p.

4. Következtetések, javaslatok

A mikromobilitási eszközök esetén a jogszabályok pontosítása, a nem létező jogszabályi környezet megalkotása a leglényegesebb. Külföldi példák léteznek már a probléma kezelésére a tiltástól a rendszámablával való ellátásig. A teljes tiltás kontraproduktív lépés lenne, bár sok közlekedő ennek a pártján lenne, holott egy ilyen folyamat jogi eszközökkel csak nagyon nagy élőerő bevonásával lenne kivitelezhető, amire a rendőrségnek nagyon szűkös kapacitásai lennének. Az egyes nyugati országokban tapasztalható, már pár éve lezajlott mikromobilitási boom hatásai itt még nem jelentkeztek olyan súlyossággal, hogy a helyzettől jogszabályi úton ne lehessen valamit kezdeni a betiltáson kívül is. Budapesten meg kell vizsgálni a külföldi jó gyakorlatokat a szabályozások terén, és alkalmazni azokat.

Az is kijelenthető, hogy a Balázs Mór Tervben szereplő 10%-os kerékpáros közlekedési részarányt eléréséhez a nem motorizált közlekedés feltételeit tovább kell javítani. A Balázs Mór Terv által előírányzott 10%-os részarányt a kerékpározás, és a többi itt tárgyalt mikromobilitási eszközt használó közlekedő együttes arányával számítva lesz érdemes vizsgálni.

Budapesten, valamint hazánk nagyvárosaiban is, vagy a turizmus szempontjából frekventált területeken érdemes lenne egyben kezelni ezeket a közlekedési módokat. Ha ugyanazt az infrastruktúrát használná mindegyik eszközzel mindegyik úthasználó, akkor az erősebb és a gyengébb közlekedők is kevésbé távolságtartó módon állnának ehhez az új jelenséghez, mindenki tudná, hogy mire számíton. Emellett ezzel megelőzhető az illegális használat, jelenleg ugyanis az úttesten és a járdán is közlekednek ezekkel az eszközökkel, de egyik megoldás sem igazán jó.

A következő években ezeknek a közlekedőknek a számlálását is érdemes lenne automatizálva végezni, ugyanis egy közlekedőcsoport forgalmi részarányát értelemszerűen forgalomszámlálással lehet legjobban meghatározni. Ahhoz pedig, hogy pontos következtetések, és valóban célba találó fejlesztések valósuljanak meg ezen a kétségtelenül sok lehetőséget rejtő területen, ismerni kell legalább nagyjából értékeket. Igaz ez mind a hivatásforgalomra, mind a szabadidős forgalomra is, kiemelten ezen belül a turizmust, ugyanis ezek az eszközök a turisták körében, városnézéshez, kikapcsolódáshoz használva nagyon népszerűek. Igények megismeréséhez, tervezéshez konkrétumokra van szükség. Ehhez a klasszikus forgalomszámláláson kívül felhasználható lenne a kölcsönzőktől összegyűjthető információktól kezdve a közterületi kamerák képének mesterséges intelligencia általi feldolgozásán át az applikációkon keresztüli adatszolgáltatásig több lehetőség is.

Általánosságban azonban a legfontosabb a tárgyalt terület jogszabályi rendezése, ez az alapja minden további vizsgálati lehetőségnek, és ez szolgálja a közlekedés biztonságát is, ami a legfontosabb szempont.

Felhasznált irodalom

- 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól
- Budapest Főváros Önkormányzata-Budapesti Közlekedési Központ: Balázs Mór Terv, Budapest közlekedésfejlesztési stratégiája 2014-2030
- Európai Bizottság: Fehér Könyv, Útitervezés az egységes európai közlekedési térség megvalósításához – Úton egy versenyképes és erőforrás-hatékony közlekedési rendszer felé, Brüsszel, 2011.
- Felföldi Péter: A budapesti kerékpáros balesetek vizsgálata 2011-2012-ben, javaslatok a megelőzésre, diplomatervezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2013.
- Felföldi Péter: Cycling accidents and the "Safety in numbers", Prevencia ako nástroj na znízenie dopravnej nehodovosti, Akadémia Policajného zboru Bratislava, Pozsony, Szlovákia, 2015.

- Fülöp Ágnes - MAJOR Róbert: A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban, HVG Orac, Budapest 2005.
- Karlovitz Kristóf: Villanyláb! – Alternatív városi közlekedés, Autó-Motor, 2020.
- Kovács Zoltán: Városok és urbanizációs kihívások Magyarországon, Magyar Tudomány, 178. évfolyam, 3. sz. 2017.
- Központi Statisztikai Hivatal: 4.6.12. A személygépkocsi-állomány átlagos kora gyártmányok szerint (2002–)
- Központi Statisztikai Hivatal: 6.4.6.2. Közúti gépjármű-állomány

A pilóta nélküli légitűeszközök alkalmazási lehetőségei a közszolgálatban

Harkai Dorina¹ – Felföldi Péter²

¹rendőr tisztjelölt – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar –

²közlekedésmérnök, szaktanár – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

¹⁻²Budapest 1083, Üllői út 82.

e-mail cím: dorinaharkai@gmail.com, felfoldi.peter@uni-nke.hu

Manapság egyre elterjedtebb mind nemzetközi, mind hazai viszonylatban a pilóta nélküli légitűeszközök alkalmazásának a kérdésköre. A pilóta nélküli légitűeszközök, vagy közismert nevén drónok használatát azonban megnehezíti a hiányos hazai szabályozás. A dolgozatban szó van a korszerű pilóta nélküli légitűeszközök elődjéről, a felhasználási területeiről. Részletesebben kifejtésre került a drónok alkalmazása egyes közszolgálati területeken, nagyobb hangsúlyt fektetve a rendvédelmi vonalra. A tanulmányban megfogalmaztunk a rendőrségi alkalmazás keretein belül egy-egy javaslatot, hogyan lehetne felhasználni eme rendkívül modern légitűeszközöket a rendőrségi feladatok ellátása során, hogy a szolgálati feladat ellátása könnyebb és hatékonyabb legyen.

Kulcsszavak: drónok, rendvédelem, közszolgálat

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A téma megválasztásában nagy szerepet játszott, hogy olyan témakört szerettünk volna feldolgozni, amely manapság rendkívül elterjedt és látjuk benne a lehetőséget a széleskörű, de mégis specializált felhasználhatóságra. Emellett az egyre jobban elterjedő eszközhasználat, és a vele nem párosuló felhasználói jogszabályismeret is indokoltá teszi a kérdéskör feldolgozását.

Egyes vélemények szerint, mint például Yuval Noah Harari izraeli történész, aki számos felületen fejtegette már ki véleményét a kérdésben, a mesterséges intelligenciával felszerelt robotok nagy veszélyt jelenthetnek az emberiségre. Ezeket az eszközöket nem csak harcászati célokra, háborús időszakokban, ellenfél legyőzésére lehet és kell használnia az emberiségnek. Ugyanis az ilyen intelligens eszközök nagy segítséget nyújthatnak az élet számos területén. Megkönnyíthetik a mindennapi életet, a kockázatok is csökkenhetnek a pilóta nélküli légitűeszközök adta lehetőségek által. Lehet, hogy a 21. század a robotika százada lesz, ezért ezen robotok adta lehetőségeket ki kell használnunk és jó célokra kell fordítanunk. A közszolgálati tevékenységek hatékonyságát jelentősen növelné ezeknek a szerkezeteknek a feladatok ellátása során való használata. A továbbiakban bemutatjuk, hogy egyes rendvédelmi és más szervek hogyan tudják alkalmazni a pilóta nélküli légitűeszközöket a munkájuk ellátása során, milyen előnyökkel járna, és mennyivel megkönnyítené egy-egy feladat végrehajtását, ha ezek a korszerű technológiával felszerelt eszközök is részt vennének különböző feladatok ellátásában.

Pilóta nélküli légitűeszközök általános ismertetése

A pilóta nélküli légitűeszközök, használata világszerte egyre népszerűbbé vált a katonai, a rendőrségi, a katasztrófavédelmi és a polgári szférában az elmúlt évek során, és ez a fejlődés töretlen. A dróntechnika folyamatos fejlődésével és a nagy beruházások eredményeként

sorozatosan innovatív, egyre modernebb eszközök kerülnek a piacra. A tipikus pilóta nélküli repülőgépek könnyű kompozit anyagból készülnek, mégpedig azért, hogy magának az eszköznek a tömegét csökkentsék, a manőverezhetőséget pedig növeljék. Ez az összetett anyag lehetővé teszi, hogy a drónok képesek legyenek jó határfokkal repülni. A pilóta nélküli légi járművek különféle korszerű technológiákkal felszerelhetők, például GPS-sel, kamerákkal, infravörös és UV-szenzorokkal, vagy akár a hangfelvétel rögzítését lehetővé tevő eszközökkel. A drónok géptestében érzékelők, valamint a navigációs rendszerek vannak beépítve, valamint további opcionális technológiai szerkezetekkel van felruházva, ugyanis nem szükséges hely emberek elhelyezésére.¹ Tehát a légi jármű „testében” a személyek helyett különböző szenzorok és eszközök helyezkednek el, amelyet hasznos tehernek nevezünk.

A médiában, valamint egyes portálokon gyakran találkozunk a drón, UAV², UAS³, RPAS⁴, RPV⁵ kifejezésekkel. A Vietnámi Háború végéig az USA csupán csak a „drone” szót alkalmazta, majd 1990-ig a „drone” szó mellett az RPV-t is gyakran használták. 1990-től megjelent az UAV kifejezés is a köznyelvben, ám 10 évvel később, azaz 2000-től már az RPAS és UAS kifejezések használata is megindult, amely mozaikszavakat mára a polgári és katonai felhasználás megkülönböztetésére tartják fenn.⁶

Mivel a „drón” megnevezés magában foglalja azokat az eszközöket, amik emberi irányítással, vagy pedig autonóm módon működnek, ezért dolgozatomban további részében a „drón”, vagy a „pilóta nélküli légi jármű” kifejezést fogom használni.

2. Anyag és módszer

Mivel a kutatás célja egyrészt a jelen jogi szabályozás megismerése, másrészt a várható változások bemutatása, ezért jelentős hangsúlyt fektettünk arra, hogy ezek közül minél szélesebb ismeretekre tegyünk szert, és azt itt bemutassuk. Mivel hazánk számos nemzetközi szervezetnek valamint az Európai Uniónak is tagja, a drónok felhasználása pedig a légiközlekedés területe alá tartozik, ezért a légiközlekedésre vonatkozó, nagyon szigorú és egységesített szabályrendszernek kell megfelelnie hazánknak is. Ez logikusan lett kialakítva, elsősorban a légiközlekedés biztonságosságát szem előtt tartva. Minden közlekedési ág sestén elmondható az, hogy a folyamatai nemzetközi szinten vannak szabványosítva, ha nem így lenne, megbénulna a nemzetközi áru- és személyszállítás. Azonban az elmondható, hogy a légiközlekedés a legújabb, a legnagyobb sebességek is itt adódnak, ami azt is jelenti, hogy előfordulhat, hogy a légi jármű akár csak egy ország légterében is csak percek tartózkodik. Ez a megnövekedett kockázat nagyon szigorú szabályozást, ugyanakkor szigorú betartatást és fegyelmezett felhasználókat kíván meg. Így a módszerek közé elsősorban a nemzetközi jogszabályok áttanulmányozását jegyezhetjük meg, valamint szóbeli konzultációt az Országos Rendőr-főkapitányság részéről László Andrea rendőr alezredes asszonnyal, aki a rendőrség légirendészeti és koordináló feladatairól látott el minket releváns információkkal.

Mivel a kutatás céljai között szerepelt az is, hogy a közszolgálati alkalmazási lehetőségeiről szót ejthessünk, ezért ezt a témakört is ebben a fejezetben fejtjük ki részletesebben.

¹ Fintan CORRIGAN: How Do Drones Work And What Is Drone Technology, DroneZon, 2019.09.10.

<https://www.dronezon.com/learn-about-drones-quadcopters/what-is-drone-technology-or-how-does-drone-technology-work/> (Letöltve: 2019.08.15.)

² Unmanned Aerial Vehicle (pilóta/személyzet nélküli légi jármű)

³ Unmanned Aerial/Aircraft System (pilóta/személyzet nélküli légirendszerek)

⁴ Remotely Piloted Aircraft Systems (távolról irányított légi jármű rendszerek)

⁵ Remotely Piloted Vehicle (távolról irányított légi jármű)

⁶ Drónpilóták Országos Egyesülete – Mi az a Drón

<https://doe.hu/mi-az-a-dron> (Letöltve: 2019.08.16.)

Drónok állampolgárok körében történő alkalmazása

A drónok állampolgárok által történő felhasználása még csak pár éve lendült fel, azonban az évek során egyre jobban az emberi élet részévé váltak ezek a szerkezetek. A drónok egyre gyakoribb felhasználása a civil szférában annak köszönhető, hogy pilóta nélküli légi járművek beszerzési ára rendkívül alacsony is lehet, akár már 20000 forint környékén is be lehet szerezni GPS-vezérelt, stabil repülésre és képrögzítésre is alkalmas eszközöket. Az alkalmazási területek köre szinte végtelen, ugyanis manapság már nehéz olyan szférát mondani, amihez nem használható fel egy ilyen fejlett technológia segítségével, azonban néhány fő kategóriába lehetséges a besorolásuk. Az állampolgárok leggyakrabban a drónokat légi felvételek készítéséhez használják. Úgy gondolom, ez a fényképezésmód jelentősen megkönnyíti a pilóta munkáját, hiszen csak a megfelelő helyre kell irányítani a szerkezetet, ami egy gombnyomásra elkészíti a kiváló minőségű fényképfelvételt. Hazánkban ugyan még most kezd elterjedni, de más országokban (Japán, USA) a pilóta nélküli légi járművek jelentős mértékben használatosak a mezőgazdasági területeken is. A mezőgazdászok sokkal hatékonyabban tudják felmérni a tartományok talajállapotát, növény számlálást is végezhetnek, ahol a konkrét tőszámot is meg tudják határozni akár szoftveresen is, valamint az adott növény folyamatos figyelésével az egészségi állapotát is nyomon tudják követni.⁷ Egy másik szféra, ahol a drónok adta lehetőségeket kihasználhatjuk, a csomagszállítás. Ez a mód jelentősen megkönnyítheti az emberek mindennapjait, hiszen nagyobb utánajárás nélkül tudják kézhez kapni a rendelt csomagot. Habár például az „Amazon's Prime Air drone” nevezetű csomagszállítás még a gyakorlatban nem valósult meg, azonban már korábban tesztelésre került. A fejlesztőknek azonban még nem sikerült megoldani az esetleges társadalmi és technológiai akadályokat (drónok zajártalma, esőben történő repülés kihívásai, átvételi ponton hagyás kérdése), amelyekkel szembe kell nézniük ezeknek a csomagszállító eszközöknek.

Olyan helyeket is felfedezhetünk a drónok segítségével – természetesen a megfelelő szabályok betartásával – amelyek a testközelből történő megtekintése nem, vagy nagyon nehezen lehetséges. Ahogy láthatjuk is, az állampolgárok előszeretettel alkalmazzák a pilóta nélküli légi járműveket minden területen. A probléma az, hogy sok esetben figyelmen kívül hagyják a körülöttük lévő esetleges akadályokat, azonfelül máig hiányzik hazánkban a pilóta nélküli légi járművek teljes mértékű jogi szabályozása, amelyek betartásával lenne maradéktalanul működőképes a drónhasználat.

Katonai felhasználás

A pilóta nélküli légi járműveket olyan feladatok ellátása során alkalmazzák, ahol az élőerő alkalmazása jelentős veszéllyel járna, vagy olyan kevés és kis súlyú eszköz alkalmazására van szükség, ahol a kezelőszemélyzet és a pilóta súlya önmagában többszöröse a hasznos tehernek (hasznos teher alatt kell érteni a szenzorokat, különböző eszközöket).⁸ A honvédség kötelékében a drónokat elsősorban szárazföldi műveletek végrehajtásához használják. Manapság a terrorfenyegetések, és a terrortámadások is egyre gyakoribbak, ezért a honvédségnek fel kell készülni az esetleges veszélyek megelőzésére és megakadályozására. Ezen a területen is széleskörűen ki tudják használni a pilóta nélküli légi járművek által nyújtott lehetőségeket. Egyik előnyük, hogy sokkal egyszerűbben tudnak rejtett megfigyelést és felderítést alkalmazni. Korábban, amikor az ellenséges erők beszivárogtak az adott területre, a

⁷ Dr. Patay István, Montvajszky Márk: Drónok a mezőgazdaságban, Mezőgazdasági Technika 57. évfolyam, 2. sz. 2016. 20. p.

http://technika.gmgi.hu/uploads/termek_913/dronok_a_mezogazdasagban_16_02.pdf (Letöltve:2019.08.28.)

⁸ Vránics Dávid – Üveges András: Pilóta nélküli légi járművek fejlődése, A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos szakmai folyóirata, XIV. évfolyam, 2. szám, 2015. 124. p.

HU ISSN 1588-242X

<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf> (Letöltve: 2019.09.24.)

katonák gyalog próbálták megközelíteni és úgy viaszorítani őket, azonban ez nagy veszélyekkel is járhatott, manapság ezeket az eszközöket akár észrevétlenül is alkalmazni lehet a potenciális célpont közelében. A mai modern technológiának köszönhetően az ellenség felderítése a drónokkal is lehetséges anélkül, hogy az emberi élet veszélybe kerülne. Az összecsapások során gyakran találkozhatunk biológiai, illetve vegyi anyagokkal is, amelyek szintén a gyalogos katonákat és a járműveket érintik leginkább. A pilóta nélküli légitűeszközök meg tudják állapítani, hogy hol található a legnagyobb mértékű szennyeződés és információval tud szolgálni a szárazföldi csapatoknak, hogy hol található a tiszta zóna, ahol tudják folytatni a tevékenységüket.

A támaszpontok elhelyezése is sok áldozatot követelt már a kevésbé elővigyázatos civileknek és katonáknak egyaránt, ezért fontos minél előbbi felfedezésük és hatástalanításuk. Mivel az élőerő alkalmazása ezen a területen is nagy veszélyt jelenthet és hosszabb időt is vesz igénybe, így pilóta nélküli légitűeszközök ebben a szerepben is tudnak jeleskedni, ugyanis a hőkamerának köszönhetően rendkívül könnyen tudják érzékelni a föld alá temetett eszközöket, tárgyakat.⁹ Ezek az eszközök a talajban kis mélységben kerülnek elhelyezésre, így akár a napsütés hatására történő felmelegedésük is látható hőkép-különbséget eredményezhet.

Habár a drónok méretükből adódóan nem képesek (még) arra, hogy utasokat szállítsanak, ám arra van lehetőség, hogy egy kialakult taktikai vészhelyzetben elegendő rakományt, akár lőszert is tudjanak szállítani a terepen lévő csapatok számára. Természetesen a katonaság drónokat is használhat konkrét célpont megsemmisítésére is, nevezetesen felhasználhatók tömegpusztító fegyvereket gyártó és tároló létesítmények elpusztítására, vagy akár célzott, konkrét személyek elleni csapásmérésre is, mint ahogy az Qászem Szolejmáni tábornoknak, az iráni Forradalmi Gárda al-Quds-erői parancsnokának és Abu Mahdi al-Muhandisznek, az Irán-barát iraki síita Kata'ib Hezbollah vezetőjének 2020. január 3-ai célzott amerikai likvidálása is mutatta, amelyet szintén drónok segítségével, és nem hagyományos fegyveres erők bevetésével vittek véghez.¹⁰ Felhasználhatók harci támogató erőként is, ami felderítéshez szintén kapcsolódik, ugyanis, amennyiben a drón érzékeli az ellenséges erőket a légtérben, rögtön információt szolgáltat a többi, hagyományos légitűeszközök pilótái és a földi irányítás számára is, akik fel tudnak készülni az esetleges támadásokra, amennyiben szükséges.¹¹ Ezek az eszközök kisebbek, könnyebbek, csendesebbek, sok esetben magasabb repülési idővel is rendelkeznek, mint a hagyományos katonai repülőgépek. Katonai felhasználásnál a legfontosabb szempont a katonák biztonságának megóvása, Ezekkel a rendszerekkel elkerülhető lehet a saját élőerő veszélyeztetése.

Katasztrófavédelmi felhasználás

A katasztrófa olyan esemény, amely váratlanul bekövetkezhet, nagy anyagi és emberi életben mérhető kockázatokat hordozhat, ezért elsődleges cél ennek a minél előbbi elhárítása és egy következő katasztrófa bekövetkezésének a megakadályozása. A pilóta nélküli légitűeszközök a katasztrófa bekövetkezése előtt, a jelenség folyamatában, valamint a katasztrófa bekövetkezése után is hasznára lehetnek a szakembereknek. Nagy probléma következhet be, ha emberek

⁹ Papp István: A pilóta nélküli légitűeszközök alkalmazása harctéri műveletek során, Repüléstudományi Közlemények XXVI. évfolyam 2. szám, 2014. 505. p.

http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-39-0120_Papp_Istvan.pdf
(Letöltve: 2019.09.24.)

¹⁰ Ablaka Gergely, Deák András György, Csiki Varga Tamás, Egeresi Zoltán, Etl Alex, Háda Béla, Jójárt Krisztián, Kemény János, Péczeli Anna, Pénzváltó Nikolett, Rácz András, Tóth Péter (2020): Az amerikai-iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2020/1. Budapest, 1-2 p.

¹¹ David Gladi Lt Col: Unmanned Aerial Vehicles Implications for Military Operations, Occasional Paper No. 16, Center for Strategy and Technology, Air War College 2000. Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama <https://pdfs.semanticscholar.org/82ea/d3ba2e4e825ccb6d8263fce7041c26790d53.pdf> (Letöltve: 2019.09.23.)

egészségére veszélyes anyagok kerülnek be a légkörünkbe. Ezeknél a balesetknél az elsődleges feladat a kizúduló gáz, vagy folyadék fázisú veszélyes anyagok elterjedésének mielőbbi meghatározása, hogy mielőbb lehessen kapni egy 3D képet a területen lévő gázok koncentrációjának eloszlásáról ahhoz, hogy meg lehessen tenni az ezt követő esetleges intézkedéseket. Mindenesetre előzetesen egy beavatkozási tervet kell összeállítani, ugyanis a gázok terjedését meghatározza a szélirány, valamint az időjárási viszonyok is, így a szakértőknek nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy a megfelelő távolságból legyenek irányítva ezek a szerkezetek és a drónpilóták a szennyezett levegő miatt ne kerüljenek veszélybe. Egy ilyen baleset bekövetkezésével fennállhat annak a lehetősége, hogy emberi élet is veszélybe kerül, ezért a drónok emberek életének megmentésében is részt tudnak venni. Ezen kívül hasznos teherként felszerelhető rájuk olyan szenzor is, ami a különböző gázok összetételének meghatározásában is segíthet, így a terjedés iránya különböző magasságokban is meghatározható.

Az éghajlatváltozás miatt manapság egyre gyakoribbak az árvizek hazánkban és külföldi területeken egyaránt. Az árvizek aránylag lassabban kialakuló katasztrófák közé tartoznak. A meteorológiai szolgáltatásoknak köszönhetően időben rendelkezni tudunk elegendő információval, amennyiben az árvíz bekövetkezésére kell számítani, így elegendő időt nyerhetünk az árvízzel szembeni felkészüléshez. Amennyiben pilóta nélküli légi járművet szeretnénk alkalmazni árvíz esetén, arra fel kell készülni, valamint meg kell tervezni a művelet végrehajtásához szükséges feladatokat. A drónoknak köszönhetően a levegőből egész egyszerűen ellenőrizhetők hosszú folyószakaszok, nagyobb területek, gátak állapota, így a szakaszok felmérése akár levegőből is biztosítható. Amennyiben már a bekövetkezett az árvíz, a drónok alkalmazásával nyomon tudjuk követni a vízszint emelkedésének a mértékét, és tudunk következtetni arra, hogy az adott területet mennyi idő múlva fogja elérni a kiáramló víz, tehát intézkedni tudunk az árvíz visszaszorításával kapcsolatban. A nagyobb teherbírású drónokat árvíz esetén akár veszélybe került állampolgárok mentésére is lehetne használni, ilyen személyszállító prototípusok már ma is léteznek.¹² A leggyakrabban előforduló katasztrófák közé sorolhatjuk az erdőtüzeket is, amelyek kialakulása akár emberi mulasztásra, vagy az éghajlatváltozásra vezethető vissza. A tüzesetek korai észlelésével lehetősége adódik a tűzoltóknak, hogy időben tudják megtenni az tüzeset továbbterjedését megakadályozó intézkedéseket és beavatkozásokat.¹³ A hőkamerával ellátott drónokkal sokkal egyszerűbb a tüzesetek felkutatása, valamint az égés típusának a beazonosítása. Amennyiben tüzeset bekövetkezett egy adott területen, az a helyszín balesetveszélyessé válik a tűz következtében kialakult rongálódások miatt, ám ennek ellenére a szemlét le kell folytatni a szakembereknek, hogy megállapításra kerüljenek a katasztrófa bekövetkezésének okai és körülményei. A nyomok rögzítése talán a legfontosabb feladatok közé tartozik, de a felvételek elkészítése nagy kockázatokkal és nehézséggel járhat. Ilyen esetben a drón nem csak a fellelhető tárgyi bizonyítási eszközök megtalálásában nyújt segítséget, hanem az esetleges helyszíni szemle lebonyolításában is.¹⁴ Amint látjuk a drónok használata a tűzveszélyhelyzetekben kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen növelni tudjuk alkalmazásukkal a munkálatokat végző szakemberek biztonságát, valamint művelet gyorsaságát és hatékonyságát. Habár Európában még gyerekcipőben jár a drónok használata a sürgősségi és tűzvédelmi feladatok végrehajtása

¹² Portfolio.hu: Világszintű találmány Magyarországon, hidrogénhajtású repülő
<https://www.portfolio.hu/uzlet/20200122/vilagszintu-talalmany-magyarorszagon-hidrogenhajtasu-repulo-413295>
(Letöltve: 2020. 01. 23.)

¹³ Dr. habil Restás Ágoston: A drónok közszolgálati alkalmazásának lehetőségei, Új magyar közigazgatás, 10. évfolyam 3. sz. 2017. 62. p.
http://www.kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2017/3/05_Dronok_a_kozszolgalatban.pdf
(Letöltve: 2019.09.25.)

¹⁴ Létai János: A drónok alkalmazási lehetőségei a tűzoltói beavatkozás során
https://www.langlovagok.hu/dat/irattar/2014/dron_letaijanos_2014.pdf (Letöltve: 2019.09.25.)

során, de az ezt következő években remélhetőleg növekedni fog az a pilóta nélküli légitársaságok adta lehetőségek tárházának kihasználása.

Rendőrségi alkalmazás – bűnügyi terület

Amennyiben eltűnt személy, vagy tárgy után kell kutatni, az eltelt idő kulcsfontosságú lehet, ugyanis a személyek esetében az eltűnés óta eltelt idővel együtt növekedik a kockázat esélye is, de a pilóta nélküli légitársaságok támogatást nyújthatnak a kutatási és mentési műveletek során, hiszen gyorsak, mozgékonyak a légtérben, valamint olyan szenzorokkal is lehetséges őket felszerelni (éjjellátó és hőkamerák), amelyek gyenge fényviszonyok között, vagy erősen erdős területen is képesek releváns információval szolgálni. A drónok nem csak pontos, részletes felvételeket és adatokat tudnak gyűjteni a levegőből, hanem nagyobb biztonságban tarthatja a mentőcsapatokat, valamint a csökkentheti az erőfeszítéseket, a kockázatokat és gyorsíthatja a feladat végrehajtását.

A keresési és mentési műveletek mellett a rendőrség körözött személyek és tárgyak felkutatására is be tudja vetni a drónokat. A drónok alkalmazása szempontjából a legfontosabb aspektus a személyek felkutatása. Ezek a szerkezetek nagy területeket tudnak átvizsgálni, így a rendőri állomány egyszerre több helyen tudja nyomon követni az eseményeket. Amennyiben a levegőből szemléljük az eseményeket, sokkal nagyobb területet tudunk ellenőrizni. A pilóta nélküli légitársaságok taserrel¹⁵ való felszerelése is hatékonyabbá teheti a rendőrség munkáját, ugyanis a kiterjesztő erősítés az üldözött személy további szökése hátrányokkal járna, hiszen a taser olyan kényszerítő eszközök közé sorolható készülék, amely kis erősségű és nagyfeszültségű egyenáramot vezet a szondákon és kábeleken keresztül az intézkedés alá vont testébe, így rövid idejű bénulás következik be.¹⁶

Amennyiben szemlét végez a nyomozó hatóság tagja, köteles minden apró részletet rögzíteni, ami nem mindig egyszerű, főleg ha adott szemszögből nem is látható a rögzítendő tárgyi bizonyítási eszköz, vagy anyagmaradvány. A kézzel történő rögzítés mellett kiegészülhet ez a tevékenység a drónok által készített mozgóképekkel, hiszen a magasból történő felvételek olyan lényeges információkkal is szolgálhatnak a rendőrség számára, amely a talajról nem biztos, hogy észrevehető. Amennyiben a bűncselekmény elkövetési helye nagyobb területre is kiterjed, sokkal áttekinthetőbb felvételeket lehet a drónok segítségével a levegőből készíteni, nem beszélve arról, hogy a legtöbb esetben az elkövető az általa használt tárgyakat (egy kés, ami tartalmazhatja az elkövető ujjnyomatát, DNS-ét) megpróbálja a lehető legláthatatlanabb helyre elrejtetni (kémény, ereszcatorna, háztető), hogy ne kerüljenek megtalálásra. A pilóta nélküli légitársaságok szemle során történő alkalmazásával egyszerűbben lehetne végrehajtani a feladatot és ezzel a nyomozás során el lehetne kerülni az esetleges nem megfelelően, vagy el sem készített fényképfelvételeket.

Rendőrségi alkalmazás – Közrendvédelmi terület

A közrendvédelmi területen szolgálatot ellátó állomány gyakran találkozik nagyobb volumenű rendezvényekkel, felvonulásokkal. A rendőröknek folyamatos készenlétben kell állniuk, hiszen ha a körülmények úgy alakulnak, azonnal intézkedni kell a kialakult helyzet megszüntetésére, esetleg a tömeg eloszlására a közbiztonság megóvása érdekében. A tömeg visszaszorításához elsődlegesen meg kell állapítani az embercsoportok sűrűségének a mértékét, valamint a mozgási irányát. Fontos, hogy az esemény korai szakaszában észleljék a kialakult helyzetet, hogy időben tudjanak a rendőrök intézkedni és az oszlatást megkezdeni. A légtérből való

¹⁵ elektromos sokkoló eszköz

¹⁶ Gáspár Miklós – Regényi Kund: A TASER, mint rendészeti kényszerítő eszköz alkalmazásának egyes lehetőségei, A Pécsi Határőr Tudományos Közlemények hivatalos honlapja XIX. Kötet, Rendészet és rendészettudomány
http://www.pecshor.hu/periodika/XIX/gaspar_regenyi.pdf (Letöltve: 2019.09.27.)

folyamatos megfigyeléssel a rendőrség sokkal hatékonyabban tudja a munkáját végezni, hiszen elsőkézből értesülne a kialakult helyzetről. A drón által szerzett információ a parancsnokhoz jut, majd a parancsnok azonnal tudja irányítani az állományt a megfelelő intézkedések megtételére. Mondhatjuk úgy, hogy folyamatos járőrözést hajtanak végre a légtérből. Amennyiben a szituáció komolyra fordul a rendőröknek tömegoszlatásra alkalmas eszközökkel kell visszaszorítani a felindult tömeget, ebben az esetben is nagy jelentősége van a drónoknak, ugyanis rendőrségi könnyfakasztó gázok levegőből történő kiengedése több emberhez elérne, nem csak a tömegek azon részéhez, akik a rendőrökhöz rendkívül közel helyezkednek el. A tömegoszlatás mellett megjelenik a közrendvédelem területén egyes kiemelt, vagy lezárt objektumok őrzése és megfigyelése, amely drónok segítségével is végrehajtható, hiszen légtérből való megfigyeléssel kiegészülne a talajról történő megfigyelés és őrzés is. Természetesen a védett objektumoknál fellelhető más, rögzített kamerás megfigyelés is, azonban ezek a kamerák sokszor nem megfelelő minőségű és nem elegendő információt tartalmazó felvételeket juttatnak a különböző biztonsági cégek tudomására. Ezt a gyakorlatot Magyarországon a Készenléti Rendőrség már végzi, a tömegrendezvények légi megfigyelése DJI Matrice 200 és DJI Inspire 2 drónok alkalmazásával történik.

Rendőrségi alkalmazás – Közlekedésrendészeti terület

Amennyiben az utakon közlekedési baleset következik be, a rendőrségnek azonnal intézkedni kell a forgalom korlátozására, hogy minél előbb tudják lefolytatni a helyszíni szemlét. A helyszínre érkezést követően a helyszínelő kolléga nyomban megkezdi a balesetben résztvevők, vagy balesetet észlelők meghallgatását, majd a helyszíni szemlét. Amennyiben nagyobb baleset következik be (személyi sérüléssel vagy halálos) a szemle több órán keresztül is eltarthat és az utakon torlódás alakulhat ki. Cél ezeknek a torlódásoknak a minél hamarabb történő megszüntetése. Ennek megállapítására használhatnak drónokat, hogy azzal feltérképezzék az esetleges elkerülő utakat és útvonalakat, ezzel megkönnyítve a terelési feladatot. Példának említhető egy forgalmas útvonalon (M3 autópálya bevezető szakaszán) történő, személyi sérüléssel járó baleset, ahol több gépjármű ütközött össze. A rendőrség kiérkezésével egy időben, vagy korábban nagy valószínűséggel már megkezdődik a mentés és a helyszínbiztosítás. A 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól szóló szabályzat 43. pontja rendelkezik arról, hogy a helyszínre vonatkozóan mik a kötelezően rögzítendő információk, nyomok. Ennek értelmében az ORFK utasítás kimondja:

„A helyszíni eljárás során meg kell állapítani és rögzíteni kell a baleset helyszínének a szemle (intézkedés) végrehajtása során (megkezdésekor, és amennyiben a végrehajtás során változik, akkor az annak során létrejött), meglévő jellemzőit, sajátosságait, így különösen:

d, a baleset helyszínének méreteit

e, a látást, láthatóságot, észlelést, észlelhetőséget befolyásoló körülményeket

g, a közlekedési pálya méreteit, minőségét, állapotát, esetleges hibáit

k, az ott lebonyolódó forgalom jellemzőit...”¹⁷

Ahogy az ORFK utasításban is szerepel a helyszínre érkezést követően a helyszínelőknek rögzíteni kell minden tényezőt, ami a balesettel és annak körülményeivel kapcsolatos. Ez azért is fontos, hogy meg tudják állapítani, hogy bűncselekmény történt-e vagy szabálysértés, illetve rögzített felvételeknek megfelelően lesz minősítve az adott baleset az eljárást követően. Ha maradunk az előző példánál – ahol több gépjármű ütközött – a baleseti helyszín áttekintő felvételére van szükség. Ahhoz, hogy egy helyszínvázlatot megfelelően el lehessen készíteni elengedhetetlen egy felülnézeti, áttekintő felvétel is, hiszen a méretarányok így lényegesebben

¹⁷ 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól, 2019.09.27-i állapot
<http://www.police.hu/sites/default/files/ot34.pdf>

átláthatóbbak. Egy pilóta nélküli légitársaság nem csak a légtérből való rekonstrukciót segítheti, hanem a közlekedési baleset helyszíni szemléjének lefolytatását is. Jelenleg egy helyszínrajz elkészítéséhez csak földfelszínen lement, sokszor pontatlan mérések állnak rendelkezésre.

Nem csak magyarországi viszonylatban mondható el, hogy az utakon gyakran találkozhatunk szabálytalan közlekedőkkel. Gyakori eset, amikor a közúti közlekedők a biztonsági öv használata nélkül vesznek részt a közlekedésben, ami életveszélyes is lehet, amennyiben közlekedési baleset következik be. Ennek kiküszöbölésére, valamint a forgalomban résztvevők egyéb szabálysértéseinek felderítésére a drónok alkalmazása jó lehetőség lehet a rendőrség számára, ugyanis álló ellenőrzés végrehajtása során az állampolgárnak még van ideje bekötni a biztonsági övét, azonban ezt nem tudja megtenni a drónnal történő ellenőrzésnél, hiszen apró méretének köszönhetően mire tudomásul venné, hogy egy pilóta nélküli légitársaság épp ellenőrzi, a fényképfelvétel a szabálytalanságról már a rendőrség birtokában lenne. Amennyiben a közlekedésrendészeti feladatok végrehajtása is kiegészülhetne a drónok adta lehetőségekkel, sokkal gördülékenyebben folyna le egy-egy helyszíni szemle, vagy forgalomterelés, illetve a forgalomellenőrzés területén is segítséget nyújthat.

Rendőrségi alkalmazás – Határrendészeti terület

A határrendészeti területen szolgálatot ellátó állomány feladata rendkívül sokrétű. A feladatok végrehajtásához modern eszközökre van szükség, ugyanis bármikor szembe találhatják magukat határsértőkkel, illegális bevándorlókkal, akiknek az országba való belépését meg kell akadályozni. Többek között ezeknek a feladatoknak a végrehajtása a határrendészet feladata. A drónok segítségével, határszakaszok folyamatos ellenőrzése révén az illegális határátlépők országba történő beáramlása megakadályozható, hiszen éjjellátó és hőkamerával való felszereltségükből adódóan nagy sötétségben is könnyen felderíthetők a személyek. Amennyiben a drónokat elküldik a határsértők felderítésére, az ott kapott információk alapján tudnak dönteni a parancsnokok, hogy milyen mértékű előerő beavatkozása szükséges a határsértés megakadályozására és visszaszorítására. Hőkamerával felszerelt drón esetében a felderítés még hatékonyabbá tehető.

Az illegális határátlépés mellett megjelenő másik probléma a határátkelőhelyeken történő csempészet. A csempészetet végrehajtó személyek is próbálják kihasználni a drónok kínált lehetőségeket, ugyanis egy kereskedelemben kapható drón teherbírása akár 2-3 kilogramm is lehet, tehát egyszerre több karton cigaretta elszállítására is képes, az elkövetők így próbálják a földön történő ellenőrzést kijátszani. A drónok éjjellátó kameráinak köszönhetően egyszerűen felderíthető az illegális csempészet, valamint a mesterséges intelligencia révén arcfelismerő rendszerrel rendelkező drónok segítségével az elkövetők megtalálása is könnyebb lenne. Úgy gondolom a 2015-ben történt migrációs hullám hatására Magyarország határainak védelmére kiemelt figyelmet kell fordítani a rendvédelmi szerveknek. Természetesen az előerő helyettesítésére még nem képes a robotika, azonban kiegészítésére kellőképp kifejlesztett eszköz. A csempészetrel és az illegális határsértéssel érintett határszakaszokon mind a rendőrségi, mind a honvédségi állomány alkalmazza a drónok által jelentett előnyöket.

3. Eredmények és értékelésük

A drónok alkalmazásának előnyei és hátrányai

A drónok alkalmazásával kapcsolatban az eddigiekben legfőképpen a pozitív hatásairól esett szó. A cél a rendészeti szervek tevékenységének a fokozása egy-egy intézkedés során, melynek elérése a drónok segítségével megvalósítható, ám vannak problémák is az eszközök alkalmazásával, amelyek ebben a fejezetben térünk ki. Egyidejűleg tisztázzuk, melyek a pilóta nélküli légitársaságok előnyei és hátrányai is, különösképpen a rendőrségi feladatok ellátásával kapcsolatban.

- A pilóta nélküli légi járművek alkalmazásának előnyei rendészeti tevékenység ellátása során:
 - események rögzítése: a rendőrségnek kötelessége mindent rögzíteni egy nyomozás alkalmával, továbbá akár élő megfigyelést is biztosíthat, valamint képes tárolni az addig összegyűjtött adatokat és információkat,
 - felvételek bizonyítékként való felhasználása: a drónnal készített felvételek bizonyítékként felhasználhatók egy-egy bűncselekmény bizonyításához,
 - helyszínek hozzáférhetősége: a méretüknek köszönhetően a pilóta nélküli légi járművek olyan helyeket is tudnak tanulmányozni, amelyek egy helikopter számára elérhetetlenek,
 - drónok költségtakarékossága: a pilóta által irányított repülőgépek gyártási költsége és sokszorosa a pilóta nélküli légi járműveknek,
 - élőerő veszélybe kerülésének csökkentése: a drónok felhasználásával az emberek kevesebb kockázatnak vannak kitéve.
- A pilóta nélküli légi járművek alkalmazásának hátrányai rendészeti tevékenység ellátása során:
 - időjárás változékonysága: a drónok alkalmazásakor a meteorológiai tényezők nagyban befolyásolják a rendőrség eljárásának eredményességét, hiszen rossz időjárási viszonyok között nagyon nehéz olyan precíz felvételeket készíteni, amelyek egy bűncselekmény bizonyításához elengedhetetlen,
 - meghibásodás lehetősége: több alkalommal olvashatunk arról, hogy a pilóta elveszítette a drón fölötti irányítást, de ezek a problémák a folyamatos technológia fejlesztésével elkerülhetők. Ez a probléma azonban még a legmodernebb eszközökkel is előfordul, több esetben műszaki hiba miatt, mind a mai napig. A rendőrség alkalmazásában levő eszközök közül is semmisült már meg kezelői és technikai okokból is nagy értékű pilóta nélküli légi jármű.
 - hasznosterhel-szállító képesség: a drónok méretükből adódóan nem képesek még nagy tömegű teher szállítására.

A legnagyobb problémát az időjárási viszonyok jelentik, hiszen nem tudjuk kiszámolni, mikor számíthatunk esőre, vagy verőfényes napsütésre. A drónok közszolgálati alkalmazásának nem csupán lehetőségnek kellene lenni, ugyanis felsorolt hátrányokkal szemben jelentősen több az előnye és az intézkedések hatékonyságát növelhetnénk. Egy-egy akció során a személyzettel ellátott légi jármű alkalmazása elkerülhetetlen, azonban ez akár hátrányos és veszélyes is lehet. Miért ne helyettesíthetnénk adott esetekben a pilóta által vezérelt légi járműveket drónokkal? Legnagyobb előnye tehát a pilóta nélküli légi járműveknek az, hogy az emberi erőforrás felszabadul, ezáltal az élőerő veszélybe kerülése csökken, valamint az, hogy a rendőrségi intézkedések során a drónok alkalmazásával sok időt és energiát spórolhatunk meg és olyan információk kerülhetnek a birtokunkba, ami nem biztos, hogy egy egyszerű kézi kamerával történő felvételezés alkalmával megvalósulna. Természetesen a fejlesztések még folyamatban vannak, lehet több év múlva a drónok akár önálló döntésekre is képesek lesznek, főleg ha közszolgálati alkalmazásról van szó. Előfordulhat, hogy élet-halál kérdésében is dönteni fognak, ám ehhez nagyon alapos jogszabályi és technikai háttér kell. Mindazonáltal ilyen (földi telepítésű) autonóm fegyverrendszer már ma is létezik a világban.¹⁸ Mivel a pilóta nélküli légi járművek alkalmazása napról napra egyre aktuálisabb, ezért érdemes szót ejteni a szabályozásokról is.

¹⁸ Rich Haridy: South Korea establishes research center to develop autonomous weapons, New Atlas - New Technology & Science News.
<https://newatlas.com/korea-ai-weapons-military-kaist-hanwha/53576/> (Letöltve: 2020.01.27.)

Nemzetközi jogi szabályozás

A repülési szabályok megalkotásánál fontos, hogy a jogalkotó minden apró részletre kitérjen, hiszen a repülés rendkívül összetett és kockázatos tevékenység. Ezen fejezetben meg kell említeni a Chicagói Egyezményt. Az Egyezmény a pilóta nélküli légi járművekről nemzetközi szinten elsőként rendelkezik. Az Egyezmény rendelkezései között szerepel a nemzeti légtérben az aktuális állam teljes és egyedüli szuverenitása, adott légtérben közlekedő járatok jogainak deklarálása, valamint a polgári és állami légi járművek elkülönítése is.¹⁹ Fogalmazhatunk úgy, hogy a Chicagói Egyezmény mindennek az alapja, amelynek célja a nemzetközi légi közlekedés szabályozása. Ahogy olvashatjuk is, az Egyezmény csak egy iránymutatást fogalmaz meg, a csatlakozott államokban a légiközlekedés szabályozása területi szinten kell, hogy megalkotásra kerüljön. A Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO²⁰) az ENSZ szakosított intézményeként 1947-től kezdte meg működését. Az ICAO kulcsfontosságú szerepet játszik a pilóta nélküli légi jármű rendszer szabványok és eljárások kidolgozásának koordinálásában, valamint a pilóta nélküli légi jármű rendszer tevékenységéhez elengedhetetlen kommunikációs követelmények azonosításában. Az ICAO értelmezése szerint bármely szerkezet, amelynek levegőben történő maradását a légkörben a levegővel való kölcsönhatás segíti, és amely nem azon a föld felszínére ható ellenhatással légi járműnek minősül.²¹ Mondhatjuk azt, hogy az ICAO többé-kevésbé egy jogalkotói folyamatot végző nemzetközi szervezet, a légiközlekedés szabályozásának központi intézménye.

A legnagyobb problémát az jelenti, hogy nincs olyan nemzetközi egységes szabályozás, amely csak a pilóta nélküli légi járművekkel kapcsolatos előírásokat tartalmazza. Ez problémát jelenthet a jövőre nézve, ugyanis sokkal részletesebben kidolgozott, egyedi szabályozásra lenne szükség, amely csak a pilóta nélküli légi járművekkel foglalkozik. A pilóta nélküli légi járművek légtérbe való integrálása egyre sürgetőbb feladat, hiszen a drónhasználók köre nemzetközi és országos szinten is egyre csak gyarapodik.

Hazai jogi szabályozás

Magyarországi viszonylatban nem beszélhetünk egységes és egyértelmű jogi szabályozásról, de a légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény (továbbiakban: Lt.) és a törvényhez kapcsolódó egyéb rendeletek szót ejtenek a pilóta nélküli légi járművekről, azonban ez a törvény is csak érintőlegesen foglalkozik velük.

A Lt. fogalom meghatározása szerint a pilóta nélküli légi jármű:

„olyan polgári légi jármű, amelyet úgy terveztek és úgy tartanak üzemben, hogy vezetését nem a fedélzeten tartózkodó személy végzi”²²

A magyar légtér igénybevételéről a 4/1998. (I.16.) Korm. rendelet határoz az Lt. felhatalmazása alapján. Minden drónhasználónak, amennyiben a magyar légtérben szeretné a pilóta nélküli légi eszközt reptetni, eseti légtérrel kell igényelnie a jogkövető magatartás betartása végett. A rendelet 5. § (2) bekezdése rendelkezik az eseti légtér igénybevételéről, miszerint:

¹⁹ Sipos Attila: A polgári légi jármű jogi státusza, Repüléstudományi Közlemények XXIX. évfolyam 3. szám, 2017. 273. p.

http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2017_3/2017-3-21-0439_Sipos_Attila.pdf (Letöltve: 2019.10.16.)

²⁰ *International Civil Aviation Organization-Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet*

²¹ Dr. Békési Bertold – Dr. Bottyán Zsolt – Dr. Dunai Pál – Halászné dr. Tóth Alexandra – Prof. Dr. Makkay Imre – Dr. Palik Máttyás – Dr. Restás Ágoston – Dr. Wühr Tibor: Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek - második javított kiadás, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. 183-184. p.

http://www.repulestudomany.hu/kiadvanyok/UAV_handbook_Secon_edition.pdf?fbclid=IwAR2lbX46ocgon15ti9sXMRjN3sE9QBTb6Z8jInb_uEmk3hF20DDGkaCANoI (Letöltve:2019.10.22)

²² 1995. évi XCVII. törvény a légiközlekedésről 71. § 35. pont, 2019.10.22-i állapot
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500097.tv>

„5. § (2) Az eseti légtér kijelölése iránti kérelmet legalább harminc nappal a tervezett igénybevétel előtt - a katonai légügyi hatóság által rendszeresített és a honlapján közzétett nyomtatványon - kell benyújtani a katonai légügyi hatósághoz.”

Az állampolgároknak, e rendelet szerint legalább harminc nappal a tervezett légtérigénybevétel előtt kell benyújtani a kérelmüket a katonai légügyi hatósághoz.

2019-ben kettő új rendelettel bővült a jogi szabályozások köre, név szerint „A Bizottság (EU) 2019/945 felhatalmazáson alapuló rendelete (2019.március 12.) a pilóta nélküli légi jármű-rendszerekről és a pilóta nélküli légi jármű-rendszerek harmadik országbeli üzemeltetéséről”, valamint „A Bizottság (EU) 2019/947 végrehajtási rendelete (2019. május 24.) a pilóta nélküli légi járművekkel végzett műveletekre vonatkozó szabályokról és eljárásokról”.

- A 2019/945 rendelet mellékletének első része definiálja a pilóta nélküli légi jármű rendszerek (továbbiakban: UAS) osztályait. A rendelet részletesen kifejtve tartalmazza azokat a követelményeket, amelyeknek meg kell felelniük. Jómagam legfőképpen a légi jármű eszközök maximális tömegük közötti eltérésről szeretnék inkább szót ejteni a kategóriák szerinti megkülönböztetésnél.
 - A C0 osztályba tartozó UAS maximális felszálló tömege hasznos teherrel együtt nem lehet több 250 grammnál,
 - a C1 osztályba tartozó UAS kritériuma, hogy maximális felszállási tömege nem érheti el hasznos teherrel együtt a 900 grammot,
 - a C2 osztályba tartozó UAS tömege hasznos teherrel együtt nem haladhatja meg a 4 kilogrammot,
 - a C3 osztályba tartozó UAS esetében a maximális felszállási tömegük a hasznos teherrel együtt kevesebb kell, hogy legyen, mint 25 kilogramm, valamint maximális méretük kevesebb kell, hogy legyen, mint 3 méter,
 - a C4 osztályba tartozó UAS tekintetében a maximális felszállási tömegük a hasznos teherrel együtt nem haladhatja meg a 25 kilogramm.²³

Ahogy láthatjuk is, a C0 osztályú UAS és a C4 osztályú UAS felszálló tömegei között jelentős különbség van. Vannak követelmények, amelyek csak adott osztályra vonatkoznak, viszont több olyan követelmény van, amelyet minden osztálynak be kell tartani.

- A 2019/947 végrehajtási rendelet részletesen kidolgozott dekrétumokat állapít meg a pilóta nélküli légi jármű-rendszerekkel fogantatosított eljárásokra, valamint az érintett személyeket illetően, amely 2020. július 1-től lép hatályba. E rendelet meghatározza a pilóta nélküli légi jármű rendszerek nyílt, speciális, illetőleg engedélyköteles kategóriáit, így a rendelet 3. cikk meghatározása szerint:
 - „a „nyílt” kategóriába tartozó UAS-műveletek nem esnek sem előzetes műveleti engedély, sem az UAS üzemben tartójának a művelet végrehajtása előtt kiadott üzemeltetési nyilatkozata hatálya alá;
 - a „speciális” kategóriájú UAS-műveletekhez szükség van az illetékes hatóság által a 12. cikk szerint kiadott műveleti engedélyre vagy a 16. cikknek megfelelően kapott engedélyre, illetve az 5. cikk (5) bekezdésében meghatározott körülmények esetén az UAS üzemben tartója által tett nyilatkozatra;

²³ A BIZOTTSÁG (EU) 2019/945 FELHATALMAZÁSON ALAPULÓ RENDELETE (2019. március 12.) a pilóta nélküli légi jármű-rendszerekről és a pilóta nélküli légi jármű-rendszerek harmadik országbeli üzemeltetéséről, mellékletének 1. része, 2019.10.29-i állapot
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0945&from=IT>

- az „engedélyköteles” kategóriába tartozó UAS-műveletek feltétele az UAS-nek az (EU) 2019/945 felhatalmazáson alapuló rendelet szerinti tanúsítása, az üzembentartó tanúsítása, valamint adott esetben a távpilóta engedélyezése.”²⁴

A nyílt kategóriánál nincs szükség sem előzetes műveleti engedély beszerzésére, sem üzembentartói nyilatkozat kiállítására ugyanis ezek a műveletek a környezetre a legkevésbé veszélyesek. Itt a drón maximális felszállási tömege nem haladhatja meg a 25 kilogrammot, valamint az eszköznek látótávolságon belül kell maradni. Ez a kategória vonatkozik a hobbi szintű drónhasználatra. A speciális kategóriánál kötelező műveleti engedély beszerzése, valamint üzembentartói nyilatkozat benyújtása. A speciális kategória vonatkozhat akár hobbi, vagy háztartási drónhasználatra, amennyiben látótávolságon kívül használják.

A rendelet 7. cikke szót ejt az UAS-sel végzett különböző kategória szerinti műveletekre vonatkozó szabályokról és eljárásokról. A nyílt (amelyen belül A1, A2, és A3 kategóriáról beszélhetünk) és a speciális kategóriájú UAS műveleteknek is meg kell felelni különféle operatív korlátozásoknak. Ilyen operatív korlátozások az A1 alkategóriában végzett műveletekre vonatkozóan annak tilalmazása, hogy pilóta nélküli légi járművel végzett művelet közben az eszköz ne repüljön át embertömeg vagy egyes személyek felett, vagy ha mégis, embertömeg felett akkor is tilos repülnie. Az A2 alkategóriában végzett UAS műveleteket úgy kell végezni, hogy az légi jármű ne repüljön át külső személyek felett és a műveletre legalább 30 méteres biztonságos vízszintes távolságban kerüljön sor. Ezt a biztonságos távolságot a pilóta minimum 5 méterre csökkentheti le. Az A3 alkategóriában a műveleteket olyan területeken kell végrehajtani, ahol a távpilóta racionálisan elvárhatja, hogy nem fog külső személyeket veszélyeztetni.

Ezen rész keretein belül rendelet kimondja, hogy a műveletet milyen távpilótáknak kell végrehajtania, valamint milyen pilóta nélküli légi járművel lehet végezni.

A kettő új EU-s rendelet megteremti a lehetőséget arra, hogy Európában egységes szabályok vonatkozzanak majd a későbbiekben az egyes tagállamokban használt pilóta nélküli légi járművekre. A magyar szabályozásról igaz még nincs információnk, azonban a szabályozás nem lehet aránytalanul szigorú, de engedékeny sem, ugyanis figyelembe kell venni a légtérben lévő más légi járműveket, valamint az állampolgárok biztonságát, esetleges balesetek elkerülését. Remélhetőleg hamarosan hazánkban is megalkotásra kerül a szabályozás, amelynek következtében az állampolgárok tudni fogják, hogyan repessék a drónjukat úgy, hogy nem kövessenek el vele jogellenes magatartást.

4. Következtetések, javaslatok

A mai értelemben vett drónok alkalmazása kezdetben csak a honvédség kötelékében volt jellemző, ám az évek során egyre nagyobb szerepet kapott az állampolgárok körében. Az állampolgárok körében történő elterjedésüknek köszönhetően azonban jelentősen megnövekedett a repülésbiztonság kockázata is. Világszerte egyre gyakoribb használatuk révén a drónokkal okozott problémák, illetve balesetek is egyre csak gyarapodnak. A repülésbiztonság kockázatának csökkentése és a balesetek megelőzése csak a megfelelő jogi szabályozások bevezetésével kerülhető el. Leginkább ezért is fontos egy egységes hazai szabályozás megalkotása, mert így az esetleges szabálytalanságok elkerülhetők, ugyanis az eszközt távolról irányító személy nem csak az eszközéért felelős, hanem a körülötte lévő emberek és más járművek biztonságáért is.

A drónok egyik hátránya az időjárás változékonysága, amelyet nagyon nehéz pontosan előre megállapítani. Azonban ez a hátrány szinte eltörlődik a sok előnye mellett, ugyanis a pilóta

²⁴ A BIZOTTSÁG (EU) 2019/947 VÉGREHAJTÁSI RENDELETE a pilóta nélküli légi járművekkel végzett műveletekre vonatkozó szabályokról és eljárásokról, 3. cikk, 2019.10.29-i állapot
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0947&from=EN>

nélküli légi járművek alkalmazása csak egy lehetőség, amely jelentősen könnyítheti a közszolgálatban dolgozók munkáját. A drónok költséghatékonysága kiemelkedő, hiszen használatba vételükkor jelentős összegeket tudunk megtakarítani, ha csak a hagyományos helikopterekkel történő összehasonlításukból indulunk ki, emellett karbantartásukról szinte gondoskodnunk sem kell, esetleg akkor, ha az eszköz meghibásodása következik be.

A drónok szerepe kulcsfontosságú lehet a jövőre nézve, elvégre jelentősen megkönnyítené a mindennapi szolgálat ellátását, különös tekintettel a rendőrségi szférában. A rendőrség kötelékében meghatározó lenne középpontba helyezni a drónok használatát, ugyanis az emberi élet veszélybe kerülésének kockázata jelentősen csökkenne egy-egy intézkedés alkalmával. Mint kiderült, a rendőrségi szolgálati ágak számos területén lehet kamatoztatni a drónok tudását. A bűnügyi területen nem csak személyek felkutatásában, hanem helyszíni szemle lefolytatásában is segítségünkre lehetnek a pilóta nélküli légi járművek. A közrendvédelmi szférában a drónok számos rendezvény monitorozását bonyolíthatják le, valamint ha jelentősebb beavatkozásra kerülne a sor, a pilóta nélküli légi jármű kényszerítőeszközzel történő felszerelésével tömegoszlatás végrehajtása is hatékonyabb lenne. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra, hogy nem kellően körültekintő alkalmazása a lakosság szubjektív biztonságérzete ellen hathat.²⁵ Közlekedésrendészeti területen főleg a közúti szabálytalanságok kiszűrésére, valamint – közúti közlekedési baleset bekövetkezése esetén – a helyszíni szemle lebonyolítására alkalmasak. A határrendészeti területen különösképpen az illegális határátlépés, továbbá a határon történő csempészet megakadályozására lehet alkalmazni a pilóta nélküli légi járműveket. Azonban ahhoz, hogy a rendőrség állományában használatba kerüljenek a drónok, elengedhetetlen az eszköz megfelelő kezelésének elsajátítása. Erre folyik is megfelelő elméleti szakképzés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen a rendőrség, a NAV és a karasztrófavédelmi felhasználók tekintetében, illetve a DJI hazai képviselője által is szervezve gyakorlati tanfolyam is van. A katasztrófavédelmi területen, a drónok segítségével árvizek kialakulásának és lefolyásának szakaszait tudjuk nyomon követni, valamint tüzesetek felkutatását és terjedését tudjuk szemrevételezni és ennek megfelelően a helyes intézkedést végrehajtani. A katonaságnál egy-egy művelet végrehajtásánál a pilóta nélküli légi járművekkel könnyebben lehet felmérni a légkörben lévő mérgező gázok mennyiségét, valamint szárazföldön elhelyezett taposóaknák felderítésére, vagy akár harci cselekményekre is alkalmazhatók.

A pilóta nélküli légi járművek, ha szükséges látnak, hallanak, tájékozódnak, tömeget oszlatnak, a rendőrség elől menekülő, esetleges elkövetők felderítését hajtják végre és még tovább lehetne sorolni a felhasználás területeit. Szükséges lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a pilóta nélküli légi járművek alkalmazására és minél előbb minél szélesebb körben használni kellene a drónokat a gyakorlatban, hogy kiderüljön mennyivel könnyebben folytatható le egy-egy intézkedés és milyen mértékben növekedne annak eredményessége.

²⁵ Major Róbert, Tihanyi Miklós, Kovács Sándor, Vajda András: A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága, *Belügyi Szemle*, 62. évfolyam 5. sz. 2014. 98-133. p.

Felhasznált irodalom

- Ablaka Gergely, Deák András György, Csiki Varga Tamás, Egeresi Zoltán, Etl Alex, Háda Béla, Jójárt Krisztián, Kemény János, Péczeli Anna, Pénzváltó Nikolett, Rácz András, Tálás Péter (2020): Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2020/1. Budapest, 1-2 p.
- Dr. Békési Bertold – Dr. Bottyán Zsolt – Dr. Dunai Pál – Halászné Dr. Tóth Alexandra – Prof. Dr. Makkay Imre – dr. Palik Mátyás – Dr. Restás Ágoston – Dr. Wühr Tibor: Pilóta nélküli repülés profi- és amatőröknek - második javított kiadás, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. 183-184. p.
http://www.repulestudomany.hu/kiadvanyok/UAV_handbook_Secon_edition.pdf?fbclid=IwAR2lbX46ocgon15ti9sXMRjN3sE9QBTb6Z8jInb_uEmk3hF20DDGkaCANoI
- David Gladi Lt Col: Unmanned Aerial Vehicles Implications for Military Operations, Occasional Paper No. 16, Center for Strategy and Technology, Air War College 2000. Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama
<https://pdfs.semanticscholar.org/82ea/d3ba2e4e825ccb6d8263fce7041c26790d53.pdf>
- Fintan Corrigan: How Do Drones Work And What Is Drone Technology, DroneZon, 2019.09.10.
<https://www.dronezon.com/learn-about-drones-quadcopters/what-is-drone-technology-or-how-does-drone-technology-work/>
- Gáspár Miklós – Regényi Kund: A TASER, mint rendészeti kényszerítő eszköz alkalmazásának egyes lehetőségei, A Pécsi Határőr Tudományos Közlemények hivatalos honlapja XIX. Kötet, Rendészet és rendészettudomány
http://www.pecshor.hu/periodika/XIX/gaspar_regenyi.pdf
- Rich Haridy: South Korea establishes research center to develop autonomous weapons, New Atlas - New Technology & Science News, 2018.02.26.
<https://newatlas.com/korea-ai-weapons-military-kaist-hanwha/53576/>
- Dr. Major Róbert, Dr. Tihanyi Miklós, Dr. Kovács Sándor, Vajda András: A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága, Belügyi Szemle, 62. évfolyam 5. sz. 2014. 98-133. p.
- Papp István: A pilóta nélküli légi járművek alkalmazása harctéri műveletek során, Repüléstudományi Közlemények XXVI. évfolyam 2. szám, 2014. 505. p.
http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-39-0120_Papp_Istvan.pdf
- Dr. Patay István, Montvajszyk Márk: Drónok a mezőgazdaságban, Mezőgazdasági Technika 57. évfolyam, 2. sz. 2016. 20. p.
http://technika.gmgi.hu/uploads/termek_913/dronok_a_mezogazdasagban_16_02.pdf
- Dr. habil Restás Ágoston: A drónok közszolgálati alkalmazásának lehetőségei, Új magyar közigazgatás, 10. évfolyam 3. sz. 2017. 62. p.
http://www.kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2017/3/05_Dronok_a_kozszolgalatban.pdf
- Sipos Attila: A polgári légi jármű jogi státusza, Repüléstudományi Közlemények XXIX. évfolyam 3. szám, 2017. 273. p.
http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2017_3/2017-3-21-0439_Sipos_Attila.pdf
- Vránics Dávid – Üveges András: Pilóta nélküli légi járművek fejlődése, A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos szakmai folyóirata, XIV. évfolyam, 2. szám, 2015. 124. p.
- HU ISSN 1588-242X
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf>

REZILIENCIA A RENDÉSZETBEN

Fibiné Babos Barbara

Ph.D hallgató - Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Budapest 1082, Üllői út 82.

e-mail cím: barbi@fibi.hu

A reziliencia mint a személyiség rugalmas ellenálló képessége számos tudományterületen figyelemreméltó érdeklődést vált ki. A kedvezőtlen helyzeti viszonyokhoz és a veszélyeztető környezeti feltételekhez való alkalmazkodás, valamint a stresszhelyzetekkel való optimális megküzdés a pozitív pszichológia szemléletéhez kapcsolódik. A pozitív pszichológia középpontjában az egyénben rejlő erősségek és a fejlesztési lehetőségek állnak, melyek a pszichés jóllét alapját képezik.

A rendészetben dolgozók mindennapjaiban jelenlévő, gyakran kiszámíthatatlan és bejósolhatatlan helyzetek jelentős pszichés erőforrásokat igényelnek.

Jelen tanulmány a pozitív pszichológia szemszögéből tekint a rendészetben dolgozó személyi állományra. Az állomány pszichés jóllétére, annak megőrzésére és fejlesztésére helyezi a hangsúlyt annak érdekében, hogy a munkahelyi környezetben megjelenő veszélyeztető tényezők ellenére a pszichés egyensúly elérése és megtartása egyaránt megvalósuljon.

Kulcsszavak: reziliencia, pozitív pszichológia, pszichés erőforrás, protektív faktor

1. Bevezetés

A tanulmányban a reziliencia jelenségkörét a pszichés jóllét szempontjából közelítem meg és azt kívánom bemutatni, hogy a reziliencia fejlesztésével milyen előnyökre tehetünk szert a rendészeti munka mindennapjaiban.

A reziliencia rugalmas ellenállási képességet jelent, azaz valamely rendszernek - legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma - azt képességét, hogy erőteljes, meg-megújuló vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen alkalmazkodjon (Békés, 2002).

A reziliencia fogalmat eredetileg az ökológia tudománya alkalmazta, ahol Holling (1973) reziliensnek nevezett egy ökoszisztémát, amint stresszhatást követően rugalmas egyensúlyi állapotba került. Holling mutatott rá arra az ellentmondásra, amely fennáll egy rendszer teljesítőképesége, teherbíró képessége, állandósága, megmaradása és változásra való képessége között. A paradoxonnak megfelelően az ökológiai irodalomban a rezilienciának két eltérő definíciója született. Az első definíció szerint a reziliencia annak a mértéktartománya, amelyen belül a rendszer megőrzi belső egyensúlyát a rá hatást gyakorló erők ellenében. A második meghatározásban átértelmeződik a stabilitás fogalma: a rendszer az őt a korábbi egyensúlyi állapotából kiközlő erőhatásra úgy reagál, hogy rugalmas módon új egyensúlyra tegyen szert. Míg az első definíció egy rendszer hatékonyságára, teherbíró képességére összpontosít, addig a második értelmezés inkább a szívósságra és az adaptívitási készségre utal. A reziliencia ökológiai értelemben tehát azt a jelenséget ragadja meg, amikor az ökológiai rendszer egy erőhatás következtében elveszíti az egyensúlyát, majd rugalmas módon egy új egyensúlyi állapotba kerül. Ennek során nem csupán eredeti egyensúlyi állapotába kerül, hanem egy magasabb fejlődési szintű, a környezet hatásaihoz rugalmasan alkalmazkodó rendszerré válik (Szokolszky és V. Komlósi, 2015).

2. Pozitív pszichológiai keretek

A reziliencia és a pszichés jóllét összefüggéseit a pozitív pszichológia tudományterülete vizsgálja, mely szemlélet jelentős változást hozott a mindaddig mentális problémákra és pszichés betegségekre fókuszáló pszichológia tudományán belül.

A pozitív pszichológia a patológiák kezelése helyett azok kialakulásának megelőzését és az életminőség fejlesztését célozza. Mindezt egyéni szinten a pozitív szubjektív tapasztalatok és személyiségvonások, valamint társadalmi szinten az intézmények és közösségek tanulmányozásával éri el. A pozitív pszichológia kialakulása döntően a második világháború utáni időszakra tehető, de erősödése az 1970-es években jellemző (Seligman et al., 2000).

A pozitív pszichológia történeti előzményei között említhető Rogers (2008) humanisztikus szemlélete, aki a személyiségfejlődés folyamatában kiemelt szerepet tulajdonít az önmegvalósításnak, az aktív önalakításnak. A pozitív pszichológia intellektuális gyökerei mélyen húzódnak a nyugati gondolkodásban (Pléh, 2012).

A pozitív pszichológia célkitűzése, hogy a személyiség fejlesztésére, a kompetenciák kiépítésére összpontosítva hozzájáruljon a folyamatos növekedéshez és fejlődéshez. Alapjait a pozitív érzelmek és az egyéni erősségek jelentik, amelyek által elérhetővé válik a boldogabb és produktívabb élet, egyéni és társadalmi szinten pedig a szubjektív jólléthez vezető út (Oláh, 2012).

Csíkszentmihályi (2009) kiemeli, hogy a pozitív pszichológia további célkitűzése egyenesen az emberek szociális és kulturális helyzetének fejlesztése, segítése.

A szemlélet munkamódja a mentális betegségek kezelésében elsődlegesen a kliensek pozitív érzelmeinek és erőforrásainak feltérképezése és mozgósítása. A pozitív pszichoterápia (Seligman et al., 2006) célja pedig a pozitív érzelmek átélésének erősítése mellett, az érzelmi önszabályozási képesség növelése is.

A pozitív pszichológiai intervenciók pszichiátriai alkalmazásával kapcsolatos kutatások egyike Moran és Nemeč (2013) nevéhez fűződik. Eredményeik alapján a pozitív pszichológiai keretrendszer fokozta a kliensek felépülését. Emellett a segítők támogatása is pozitív pszichológiai keretben valósult meg, mely tovább növelte az intervenciók hatékonyságát.

A pozitív pszichológiai szemlélet hatása a protektív tényezők szerepének erősödésén keresztül is érzékelhető (Nagy, 2019). A pozitív egészségfejlesztés fogalma a rezilienciát fejlesztő programok alkalmazását jelenti, melyek az előnyök és a védőfaktorok aktivizálását egyaránt célozza.

3. A reziliencia kutatási irányai

A reziliencia leírására számos meghatározás született az elmúlt évtizedekben, hiszen a fogalom komplexitása önmagában megnehezíti az egységes definíció lehetőségét.

Az 1960-as évektől kezdődően a fejlődési reziliencia vizsgálatai jellemzően a veszélyeztető, kedvezőtlen környezet ellenére megvalósuló pozitív adaptáció és fejlődés folyamataira irányultak. Már a második világháborúban és az azt követő időszakban is figyelemmel fordultak a számos nehézséget, megpróbáltatást átéltek emberek felé, akik mindezek ellenére mentálisan egészségesek maradtak, netán személyiségük számos pozitív erősséggel is gazdagodott.

Az 1970-es években kezdték tudományosan vizsgálni gyermekek körében azokat a karakterjegyeket, amelyeknek köszönhetően a veszélyeztető, destruktív kockázatot jelentő környezet ellenére egészséges, kiegyensúlyozott váltak. Ezekkel a vizsgálatokkal vette kezdetét a pszichés ellenállóképesség és a védőfaktorok kutatása.

Ribiczey (2008) tanulmányában nyomon követhetjük a reziliencia korai kutatási kérdéseit és eredményeit, melyek megalapozták a rugalmas ellenálló képesség manapság leginkább kutatott fókuszát, a pozitív kimenetel összetevőit, valamint az összetevők kölcsönhatásait hangsúlyozó irányvonalat is.

Luthar és munkatársai (2000) különösen nagy hangsúlyt helyeztek arra a reziliencia-kutatásokban gyakorta felmerülő kérdésre, hogy a rezilienciát folyamatként vagy személyiségvonásként érdemes-e értelmeznünk. Kutatásaikban a reziliencia, mint dinamikus folyamat meghatározása mellett érveltek, mely Rutter (2000) álláspontjával is egybeesik: a környezettel való interakciók nem zárhatók ki a reziliencia folyamat értelmezésében.

Rutter (2007) fogalmában a dinamikus, nem személyiségvonás alapú reziliencia-meghatározással találkozhatunk, mely a folyamatra koncentrálódik, figyelembe véve a személyes képességek és a környezettel való interakció kettősét is.

Masten (2014) a reziliencia kutatások fejlődésének tárgyalása során az emberi alkalmazkodás eltéréseit, változásait emeli ki, melyek kapcsán a reziliencia kutatások új hullámainak megjelenését szorgalmazza.

Ryff (2014) reziliencia vizsgálata a pszichés jóllét alkotóelemeinek azonosítására, szerepük feltárására irányult. Az eredmények alapján a pozitív társas kapcsolatok, az életcélok és a személyes növekedés, mint a reziliencia kulcstényezői azonosíthatók.

A rezilienciára fókuszáló kutatások jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az erőforrások és védőfaktorok működését részletező vizsgálatok, a személyiségfejlődésben betöltött szerepük középpontba kerüljön.

Fredrickson (2015) munkássága a pozitív érzelmek hatásmechanizmusainak részletes feltárására és az emóciók pszichés jólléttel való kapcsolatára irányul. A pozitív érzelmek adaptív értékének vizsgálatát, hatékony eszközként való alkalmazásukat a negatív emóciók keltette helyzetekben számos kutatási eredmény támasztja alá (pl.: Fredrickson, 2001, Fredrickson és Tugade, 2004). A pozitív érzelmek egészségvédő hatása, a rezilienciával való szoros kapcsolata, valamint a személyes erőforrások mozgósításában játszott szerepe egyaránt jelentős. A pozitív érzelmek alapvető fontosságú szerepét több kutatás is alátámasztotta: a tapasztalatok azt mutatják, hogy a reziliens emberek több pozitív érzelemről számolnak be.

4. Reziliencia, stressz és megküzdés

A fogalmak áttekintése és a főbb kutatási irányok tárgyalása során szembevetünk az a kapcsolat, mely a reziliencia és a stressz, valamint a nehéz helyzetekkel való megküzdés között húzódik.

A reziliencia és az immunrendszer közötti kölcsönös kapcsolat vizsgálatára épült Dantzer és munkatársai (2018) kutatása. Eredményeik alapján elmondható, hogy a reziliens egyének különböző immunfenotípussal (mintázattal) rendelkeznek, mint a stresszbetegségekre hajlamos személyek.

A reziliencia szorosan összefügg az adaptációs képességekkel is. Jellemző rá a belső kontroll, az empátia, a pozitív énkép, az optimizmus, a hatékony énképviselő és a változások pozitív kezelése (Masten, 2001).

A stresszel való megküzdésben a protektív személyiségtényezők kiemelt szerepet játszanak. A protektív faktorok (védőfaktorok) az egyén jóllétét támogatják azáltal, hogy a különböző rizikófaktorok kockázatát csökkentik. A védőfaktorok között interperszonális és környezeti tényezők egyaránt megtalálhatók (Hornyák, 2012).

A reziliencia egy, a megküzdésben protektív szerepet betöltő személyiségjellemző, mely pozitív erőforrásként támogatja az optimális alkalmazkodást (Kiss et al., 2012). További pozitív személyiségjegyek a következők: a diszpozicionális optimizmus, a kontroll-hit, a kompetencia-érzés, a tanult leleményesség, a spirituális intelligencia.

Ezek a személyiségjegyek olyan védőfaktoroknak tekinthetők, amelyek stresszhelyzetben, illetve megbetegítő tényezőkkel szemben védelmet jelenthetnek, ugyanakkor szignifikánsan negatív kapcsolatban áll a szorongással és a depresszióval (Kiss et al., 2015).

Az 1960-as években előtérbe került a stressz lelki következményeivel való foglalkozás, mely Lazarus (1993) nevéhez köthető. Megküzdésként definiálhatók mindazok a kognitív és

viselkedéses erőfeszítések, amelyek célja, hogy az egyén a személyes erőforrásait ért külső-belső hatásokat kezelje.

Oláh (2005) definíciójában a megküzdés elsősorban az adaptációt szolgáló tudatos erőfeszítést jelenti, emellett komplex biológiai, szociológiai, pszichológiai és spirituális feladatként értelmezhető.

A rendészet területén szolgálatot teljesítők körében a rugalmas ellenállóképesség kiemelkedő jelentőségű szerepet tölt be a stressz reakciókkal szembeni megküzdés során (Urbán et al., 2016). A munkahelyi stresszhez kapcsolódó jelenségek ezen a speciális területen is ismertek. A követelményeknek való megfelelés, a felelősségvállalás különböző szintjei és a munkahelyi konfliktusok jelentős stresszorokként azonosíthatók. A hierarchikus szervezeti működés az alkalmazkodásra és a lojalitásra különösen nagy hangsúlyt helyez, szemben a versenyszférával. A különböző stresszforrások negatív hatásainak minimalizálása érdekében számos, a közszolgálati jogviszonyból eredő kötelezettségek és jogok állnak rendelkezésre. Mindezek a munkahelyi szituációk adta lehetséges rizikótényezőket hivatottak csökkenteni (Haller et al., 2017).

Napjainkban a stresszhelyzetek hatékony kezelése egyre nagyobb figyelmet érdemel a rendészet területén éppúgy, mint a civil szférában. Ebben a komplex feladatban elsődleges szerepet kapnak azok a folyamatok, amelyek a megelőzés szintjén, a védőfaktorok szerepét betöltve csökkentik a kockázati és veszélyeztető tényezőket. A pszichológiai védőfaktorok szerteágazó szerepe pedig egyenesen az egészségmagatartás irányába mutat.

A rendészetben dolgozókat jellemzően fizikálisan és pszichésen egyaránt megterhelő munkakörnyezet veszi körbe, ahol a stresszel való megküzdés minősége rendkívül fontos.

A rendészeti munka mindennapjaiban jelenlévő stresszhelyzetek adekvát kezelésében, a váratlan helyzetekhez és a változó körülményekhez való optimális alkalmazkodásban és a szituációk pozitív átkeretezésében nagy segítséget jelenthetnek a már tárgyalt pozitív erőforrások, személyiségtényezők. Ezek a személyiségjellemzők és protektív faktorok képesek támogatni a tágabb perspektíva, új nézőpont kialakítását is.

A védőfaktorok tekintetében Southwick és Charney (2012, id. Detréné, 2015) civil és hivatásos állomány körében, interjúk alapján azonosították a rezilienciát támogató faktorokat, melyek a következők:

- realiztikus optimizmus,
- a félelemmel való szembenézés, mint adaptív válasz,
- morális iránytű: erkölcs és altruizmus,
- vallás és spiritualitás,
- szociális támasz,
- szerepmodellek,
- fizikai tréning,
- mentális erőnlét/állóképesség,
- jelentés keresés: célok és fejlődés.

A következő részben további, a reziliencia fejlesztési irányainak meghatározására szolgáló programok bemutatása következik, melyek figyelemreméltó eredményekkel rendelkeznek.

5. A reziliencia fejlesztése

A reziliencia fejleszthetőségét és szükségességét a University of Pennsylvania Pozitív Pszichológiai Központ vizsgálati eredményei is megerősítik, amely az egyik legelismertebb kutató -és gyakorlóközpont a reziliencia területén.

A reziliencia fejlesztésére, a stresszhatások és a stresszel kapcsolatos testi tünetek csökkentésére tervezték online reziliencia programjukat Smith és munkatársai (2018). A programban résztvevők eredményei alapján a reziliencia szint növelése szignifikáns csökkenést eredményezett az észlelt stresszben és a stresszel összefüggő szomatikus tünetekben egyaránt. Casey (2011) nevéhez fűződik az ún. komplex Comprehensive Soldier Fitness (CFS) program kidolgozása és alkalmazása. Ez a preventív program a hivatásos katonák, a hozzátartozók és a civilek részére igyekszik segítséget nyújtani abban, hogyan legyenek képesek mentálisan és pszichológiailag is egészségesek maradni a váratlan helyzetekben és a nehézségekkel való szembesülés során. A pszichológiai reziliencia fejlesztésére kidolgozott módszer célja egyúttal a hatékony stresszkezelés elsajátítása is. A CFS program a személyes erősségek 5 dimenzióját, mint védőfaktorokat támogatja:

1. fizikai állóképesség,
2. emocionális állóképesség,
3. szociális állóképesség,
4. családi kapcsolatok,
5. spiritualitás/transzcendencia.

A program összefoglalásaként megállapítható, hogy a reziliencia fejlesztését célzó intervenciók széles körben - életkortól függetlenül gyermekeknél vagy felnőtteknél, akár civileknél, akár a hadseregben - a következőket hangsúlyozzák:

1. A kompetenciákra, a pozitív erőforrásokra összpontosítanak a deficitek helyett.
2. A rizikófaktorok és a protektív faktorok közötti kapcsolatok pontos felderítésére törekszenek.
3. Az egyén és a környezete közötti kapcsolat központi jelentőségét hangsúlyozzák.
4. Minden intervenciót alapos kiértékelés és szűrés előz meg, mely támpontként szolgál a gyakorlati alkalmazás során.

Mindez alátámasztja a reziliencia fejlesztetőségét, melyre civil és rendészeti területen egyaránt szükség van. További, a fejleszhető összetevőket és a reziliens személyiség jellemzőit részletező összefoglaló Reivich és Shatte (2003) munkája. A rezilienciához szükséges hét kulcskompetencia a következő:

1. Az érzelmek felismerése és szabályozása.

A reziliens személyek jól kezelik saját érzelmeiket, mind a detektálás, mind a kifejezés szintjén. A pozitív és a negatív érzések kezelésében és szabályozásában az érzelmi tudatosság és az érzelmi kontroll egyaránt jellemzi őket. Az érzelmek megélése nem akadályozza az érzelmekbe való „beleragadást”, képesek távolodni is tőlük.

2. Az impulzuskontroll.

A reziliens személyiség képes megakadályozni az impulzusok irányította viselkedést, a mentális kontroll nélküli reagálást. Az impulzuskontroll ugyancsak tanulható, fejleszhető.

3. A realista optimizmus.

Az optimista szemlélet védelmet nyújt a depresszió ellen, emellett boldogabb, egészségesebb, életet, jobb minőségi kapcsolatokat jelenthet. A realitások figyelembevétele mellett megvalósuló optimizmusban a jövő reménytelivé válik és hiszünk abban, hogy megbirkózunk a nehéz helyzetekkel. A pozitív érzelmek szorgalmazása és kifejezése erősíti a realista optimista szemléletet.

4. A rugalmas gondolkodás.

A rugalmas gondolkodás képessége az aktuális probléma valós okát segít felderíteni. Képessé tesz különböző nézőpontok figyelembevételére, szempontváltásra. A rugalmas gondolkodás a többféle megoldási lehetőség megtalálásában és az optimális megoldás kidolgozásában is fontos szerepet játszik.

5. Az empátia.

Az empátia magában foglalja a velünk született érzékenységet, az egymásra való odafigyelést, a másik különböző érzéseinek megértését, valamint a megértés megfelelő kifejezését is. Az erőt adó szociális, társas kapcsolatok védőhálót, érzelmi biztonságot jelentenek. A szeretet és a hála érzései pedig növelik a rezilienciát.

6. A személyes hatékonyság érzése.

A személyes hatékonyság érzése azt jelenti, hogy képesek vagyunk hatást, változást elérni a világban, képesek vagyunk megoldani a különböző nehézségeket és sikereket érhetünk el. A saját életünk feletti kontroll tudata, az önmagunkban való hit és az egészséges önbizalom egyaránt szükséges hozzá. Mindezek alapjaként említhető a reális önismeret, erősségeink és fejlesztendő tulajdonságaink alapvető ismerete.

7. A külvilág felé való nyitottság.

A külvilág felé való nyitottság abban segít, hogy az életünk pozitív aspektusait erősítve teljes életet éljünk, vállalva a tévedés, hibázás és a kudarc lehetőségét is. Mindez a fejlődési folyamat részeként értelmezhető.

A reziliencia hét kulcstényezőjének áttekintése során látható, hogy az összetevők egymással szoros kapcsolatban állnak, emellett fejleszthetők, tanulhatók. Célirányos reziliencia-tréningek alkalmazásával olyan szemléletbeli változás és személyes hozzáállás érhető el, mely széleskörű hatást gyakorolhat nemcsak a stresszhelyzetek kezelésében és az adekvát megküzdésben, hanem a pszichés jóllét területein is.

6. Következtetések, javaslatok

A tanulmányban célul tűztem ki, hogy a reziliencia jeleségskörét a pozitív pszichológia szemléletében ismertessem, kiemelve a rendészeti munka sajátosságait és a fejleszthetőség irányait. Ennek során kitértem egyes kutatási eredményekre annak érdekében, hogy a téma aktualitását bizonyítsam.

A reziliencia és fejlesztése az utóbbi évek egyik legintenzívebben kutatott területe nemzetközi és hazai szinten egyaránt. Jelentősége a változások kezelésében, a változásokhoz való alkalmazkodásban és a fejlődési potenciálban éppúgy tetten érhető, mint az egészségmagatartással való kapcsolódásban.

A reziliencia növelése csökkenti a stresszorra adott fokozott válaszreakciót, gyorsítja a felépülést és egy magasabb szintű személyiségműködést eredményez. Így pozitív változás érhető el az egészségi állapotban, a pszichológiai jóllét kialakulásának fokozásában, valamint az új készségek megszerzését, az éhatékonyság érzését és a szociális kapcsolatokat is fejlesztheti.

Az egészségmagatartás és a pszichés ellenállóképesség közötti összefüggés feltárására a Magyar Honvédség területén készült felmérés (Hornják, 2012), mely igazolta a mentális állóképesség és az egészségvédő magatartások közötti pozitív összefüggést.

Következő kutatási irányként a reziliencia, a pszichés jóllét és az egészségfejlesztés kapcsolatát, ezen belül rendészeti vonatkozásait vetítem előre, mely jelenségek komplex vizsgálata további lehetőségeket kínál a pozitív pszichológia tudományterületén belül.

Felhasznált irodalom

- Békés, V. (2002): A reziliencia-jelenség, avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai Gábor, Margitay Tihamér (szerk): Tudomány és történet. Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére. Budapest, Typotex, 215 - 228 p.
- Casey, G. W. (2011): Comprehensive Soldier Fitness. A vision for psychological resilience in the U. S. Army. *American Psychologist*. 66(1), 1 – 3 p.
- Csíkszentmihályi, M. (2009): The Promise of Positive Psychology. *Psychological Topics*. 18 (2). 203-211 p.
- Dantzer, R., Cohen, S., Russo, S. J., Dinan, T. G. (2018): Resilience and immunity. *Brain, Behavior and Immunity*, 74: 28-42 p.
- Detréné U. N. (2015): A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. Doktori értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- Fredrickson, B. (2001): The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*. 56(3): 218–226 p.
- Fredrickson, B., Tugade, M. M. (2004): Resilient Individuals Use Positive Emotions to Bounce Back From Negative Emotional Experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*. 86(2): 320–333 p.
- Fredrickson, B. (2015): A pozitív érzelmek hatalma. Akadémiai Kiadó.
- Green, K. T., Calhoun, P. S., Dennis, M. F. (2010): Exploration of the resilience construct in posttraumatic stress disorder severity and functional correlates in military combat veterans who have served since September 11, 2001. *Journal of Clinical Psychiatry*. 71(7), 823 - 830 p.
- Gy. Kiss E., Polyák L. (szerk.) (2012): A személyiség pozitív erőforrásai. Egészség Rehabilitációs Füzetek II. A személyes és társas tényezők szerepe a rehabilitációs munkában. Budapest, Origold és Társa Kiadó
- Haller, J., Hazafi, Z., Kóródi, Gy. (2017): Stressz, kiegészítés és törvényi szabályozás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 6-33 p.
- Holling, C. S. (1973): Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1-23 p.
- Hornyák, B. (2012): Mentális állóképesség összefüggése az egészségmagatartással. *Honvéddorvos* (64) 3-4 szám, 129-142 p.
- Kiss E. Cs., Járai R., Vajda D., Hargitai R., Nagy L., Csókási K. (2015): A Connor-Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatának jellemzői. *Alkalmazott Pszichológia Alapítvány folyóirata*, 1. szám, 129-135 p.
- Lazarus, R. S. (1993): From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44, 1-22 p.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000): The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, Vol. 71 (3), 543–562 p.
- Masten, A. S. (2001): Ordinary Magic. Resilience process in development. *American Psychologist*. 56. 227-238 p.
- Masten, A. S. (2014): Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. *Child development*. Vol. 85, No. 1, 6-20 p.

- Moran, G. S., Nemeč, P. B. (2013): Walking on the sunny side: What positive psychology can contribute to psychiatric rehabilitation concepts and practice. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 36(3), 202-208 p. <https://psycnet.apa.org/record/2013-32236-004>, letöltés dátuma: 2019. 09. 20.
- Nagy, H. (2019): A pozitív pszichológia alkalmazása a klinikai és egészségpszichológiában. Elte, Eötvös Kiadó.
- Oláh, A. (2005): Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei. Budapest, Trefort Kiadó.
- Oláh, A. (2012): A pszichológia napos oldala. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(1), 3-11 p.
- Pléh, CS. (2012): A pozitív pszichológiai szemlélet előfutáraitól. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(1), 13-18 p.
- Reivich, K., Shatte, A. (2003): *The resilience factor: 7 keys to finding your inner strength and overcoming life's hurdles*. New York: Broadway Books.
- Ribiczey, N. (2008): A rizikótényezőktől a protektív mechanizmusokig. *Alkalmazott Pszichológia*. X. évfolyam 1-2. szám 161-171 p.
- Rogers, C. (2008): *Valakivé válni – A személyiség születése*. Budapest, Edge Kiadó.
- Rutter, M. (2000): Resilience reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (p. 651–682). Cambridge University Press.
- Rutter, M. (2007): Resilience, competence and coping. *Child Abuse and Neglect*. 31. 205-209 p.
- Ryff, C. D. (2014): Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 10-28 p.
- Seligman, M. E. P., Rashid T., Parks, A. (2006): Positive Psychotherapy. *American Psychologist*. 61(8), 774-788 p.
- Seligman, M. E. P., Csíkszentmihályi, M. (2000): Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*. 55, 5-14 p.
- Smith, B., et al. (2018): *Journal of Occupational and Environmental Medicine*. 60(1), 1–5 p.
- Szokolszky Á., V. Komlósi A. (2015): „A reziliencia-gondolkodás felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*. 15(1), 61-76 p.
- Urbán, N., Kovács L. (2016): A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer. *Honvédervos* (68) 3-4 szám, 43-50 p.

Biztonságérzet és biztonság tudatosság

Szabó Lajos

*Kuratóriumi elnök – REMOK Alapítvány
Budapest 1037, Orbán Balázs út 37.
e-mail cím: elnok@remok.hu*

A biztonságérzet definiálásának hiánya megnehezíti a köznyelvi és a tudományos értelmezés összehasonlítását. A szubjektív és objektív biztonságérzet meghatározásának lehetőségei, a pszichológia és szociológia, kriminológia és a rendészettudomány által elért eredmények alapján. Kizárható-e az érzelmi tartalom a biztonságérzetből? Milyen szempontok alapján mondhatjuk magunkról, hogy biztonság tudatosan élünk?

Kulcsszavak: biztonság, biztonságérzet, objektív biztonság érzet, szubjektív biztonságérzet, biztonság tudatosság

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A biztonságérzet és biztonság tudatosság kifejezések alkalmazásának gyakorlata.

Ismét néhány olyan kifejezéssel szeretnék foglalkozni, melyekről azt hisszük, tudományosan meghatározott fogalmak, holott nem azok. Szeretjük az állítani magunkról, hogy mi a homo sapiens képviselői, mindig pontosan tudjuk, mi történik körülöttünk. Ezen túl a tudatos tevékenységünk, előrelátó tervezésünk és fogalomalkotó képességünk okán a jövőbeli eseményeket is képesek vagyunk befolyásolni. Ez részben igaz, sok esetben azonban nem igaz. Még az sem igaz, hogy a környezetünket megfelelő pontossággal érzékeljük. Mint arra Donald D. Hoffman a Kaliforniai Irvine egyetem kognitív tudományok tanszékének professzora is rávilágít, előnyösebb az észleletekhez alkalmazkodni, mint a precíz érzékelésre és azok kielemezésére fordítani az energiát; „A valóságot pontosan érzékelő szervezeteket kipusztítják a valóságot nem látó, csak alkalmazkodó szervezetek” [1.].

Nagyon sok tudományterület szempontjából fontos lenne meghatározni, mit is értünk biztonságérzet alatt. Erre azért lenne szükség, mert addig, amíg ezt nem tisztázzuk, nem igazán lehet beszélni arról, mit nevezhetünk biztonság tudatos magatartásnak. Mindaddig, amíg nem találjuk meg a kapcsolatot a biztonságérzetünket kiváltó tényezők, és az azokkal adekvát tevékenységet, magatartások között nem lehetünk biztosak abban, hogy az amit teszünk, tudatos, ösztönös, vagy érzelmi alapú megközelítés-e? A téma egy részét már kifejtettem, a biztonság és a biztonságérzet viszonya című előadásomban [2], azonban az eltelt három év egyre erősítette bennem a késztetést, hogy a napjainkban nagyon széles körben alkalmazott „biztonság tudatosság” kifejezéssel is egybevessem a biztonságérzettel kapcsolatos elképzeléseket. Ennek során részben felhasználok a már említett előadásom anyagát.

Természetesen számos fogalom kapcsolódik ahhoz, hogy a témát értelmezni lehessen. Ezek a veszély¹, a kockázat² a rend³, illetve a közrend⁴. A közrend egy másik fogalom, a biztonság⁵ részeként értelmezett számos szerző tanulmányai szerint, akiknek példálózó jellegű felsorolása is oldalakat tölthetne meg.

Nyilvánvaló hogy valamilyen rendezett viszonyok megléte csökkenti a veszélyek manifesztációjának lehetőségét, és a valamilyen szinten létező közrend fokozza, kiszámíthatóvá, vagy legalábbis becsült mértékűvé teszi a biztonságot, ezáltal a biztonság érzetét is a polgároknál.

Sajnálatos módon e dolgozat terjedelmi korlátai e tárgyban további vizsgálódásnak határt szabnak, így a veszély-kockázat-rend-közrend-biztonság fogalmak viszonyának vizsgálatát nem folytatom. Meggyőződésem szerint így is meglehetősen egyértelmű a fogalmak egymáshoz való viszonya, valamint kapcsolódásuk a jelen dolgozat témájához.

2. A biztonságérzet

Három évvel ezelőtt, a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja által szervezett konferencián dr. Balla Zoltán Phd. az NKE RTK docense tette szóvá, hogy a jogalkotók, tudományos és más szakírók, úgy alkották meg és használják a rendészet és a rendvédelem kifejezéseket, hogy azok fogalma, tartalma nem tisztázott. Nagyon helyesen tette, hiszen a rendezvényen ott ültek azok, akik a rendvédelem kifejezést megalkották, használják, de nem definiálták, így szinte köznyelvi, zsurnaliszta módon használja mindenki. [3.]

Ez miért baj? Végül is nem lenne baj, amennyiben tudományos publikációkban, dolgozatokban nem jelennének meg úgy kifejezések, amiket „evidenciaként” használnak a szerzők, melyekről nem létezik tudományos definíció. Márpedig sajnálatos módon ilyen előfordul, és akkor máris ott tartunk, hogy akár kétségbe is vonhatnánk azokat „tudományos mivoltát”.

„A tudományos gondolkodásra tehát az elvont fogalmakban való gondolkodás jellemző. „A tudományos fogalmak a tudományos gondolkodás eszközei. Ezek által jut el a tudós bonyolult jelenségek megértéséhez, kölcsönös kapcsolataik fölismeréséhez és közölhető formában történő ábrázolásukhoz.”[4.]

A tudomány fogalmának definíciója Wartofsky[5.] alapján;

- az ismeretek rendszerezett vagy módszeres összessége
- amely általános törvényt vagy elveket tartalmaz
- a közös nyelvet beszélő tudósok a tárgy vonatkozásában konszenzust mutatnak
- egyetemes, igazságai tértől és időtől függetlenek

¹ „Az egyes jövőbeli események kedvezőtlen következményeinek lehetősége.” [21. 35. oldal.]

² „A veszély előre látható, valószínűsíthető bekövetkezésének lehetősége és annak gyakorisága a várható hatások mértéke viszonylatában súlyozva, az amit kockázatnak nevezünk. $R(isk)=F(rekvency)*M(agnitude)$ ” [21. 35. oldal]

³ Rend: Á.: Valamely szabályoknak, normáknak megfelelő állapot. R.: Adott társadalomban követendő szabályok összességének megfelelő ténykedés, viselkedés által bekövetkező kedvező állapot. [14. rend címszó]

⁴ Közrend:(1) A közbiztonság részét alkotó egy meghatározott hely (állam, település) közterületén, nyilvános helyein, közforgalmú tömegközlekedési eszközein a jogrend valamilyen szintű megvalósulása, vagy ennek elmaradása egy adott időszakban. (2) Az egyének és valamely közösség értékrendje, érdekartikulációja és pozicionálása, a nyilvánosság előtti magatartása, önkéntes jogkövető hozzáállása, a rendezett együttélési viszonyokra való törekvés eredményeként kialakult állapot. [14. közrend címszó]

⁵ Egy rendszer, egy vagy több kijelölt elemének viszonylatában értelmezett állapota, mely a rendszer egy meghatározott időszakban és meghatározott határértékek között vizsgálva összetevőnek, illetve a környezet és a rendszer viszonylatát tekintve stabilnak, kiszámíthatóan tekinthető. [22. 84. oldal]

- kumulatív, folyamatos, objektív és autonóm „óriások vállán állunk”
- eldologiasulást eredményez (emberi tevékenységtől független)

Mindebből az következne, hogy a tudományos gondolkodás alapja a fogalomalkotás és a definiálás, ami után a „közös nyelvet beszélő tudósok” (ld. előző idézet) valóban megértve egymást, ugyanazt a kifejezést nem értelmezhetik másként.

Tehát, ha egy tudomány létrehoz egy fogalmat, és azt minden esetben definitíven tenné, akkor esetleg egy másik tudomány is ugyanabban az értelemben, tartalommal használná. Ez azonban nem így van, rendszeresen előfordul, hogy ugyanazt a kifejezést egészen más értelmezéssel használják a különféle tudományterületek, és mint az említett konferencián is kiderült, alkotnak, vagy használnak kifejezéseket formális definíció nélkül is.

Márpedig ez zavaró. Zavarja a tudományterületen dolgozó kutatót, oktatót és az új ismereteket elsajátítani igyekvő hallgatót is. A témában járatlan személyekben pedig olyan téves képzetet kelt, hogy tudja, érti, miről beszélnek, és amint valaki ráébreszti tévedésére, minden értelmetlenné válik számára, ami a kérdéses kifejezéshez kapcsolódik.

Mint a címben is jelzem, két fogalom viszonyát szeretném értelmezni. Az egyik címben szereplő fogalom a biztonságérzet.

Egy olyan kifejezés, ami több okból is zavaró számomra. Egyrészt nem leltem fel a definícióját, annak ellenére sem, hogy nagyon sok pszichológiai tankönyv, és tudományos munka használja. Abraham Maslow a híres Szükséglet-piramis megalkotója sem definiálta, magyarázóit is a legjobb esetben példálózó felsorolással igyekeznek megvilágítani a biztonság-szükséglet elemeit, mindenféle definíció nélkül.

Másrészt önellentmondást tartalmaz, amennyiben a kifejezést a definitív pszichológiai fogalmakkal vizsgáljuk.

„Az érzet, biológiai értelemben, a szervezetben, stimulus hatására keletkező fiziológiai változás.”, [6.] vagyis az érzékelés során a tudatunkban rögzülő állapotváltozás. Az érzet más érzetekkel kapcsolódva olyan kognitív folyamatokat generálhat, melynek következménye lehet az érzetre való direkt válasz (reakció), vagy más érzetekkel kiegészülve észleletté való átalakulás. Az észlelet a pszichológia fogalomtára szerint

„- kognitív (megismerési) folyamat - érzékszerveink által; környezetünkről és saját személyünkről szerzett információk integrálása;

- lelki folyamat eredménye, mely az ingerek érzékszervekre gyakorolt hatása alatt kialakult kép formájában konkretizálódik.” [7.]

Tehát az érzet egy adott receptorunkon keresztül érkező jel nyoma, ha több érzet nyomait valamilyen folyamat eredményeképpen egyesítjük, új minőség jön létre, és észleletről beszélünk.

Bár egyes észleletek a saját, személyes biztonságunk tekintetében szállíthatnak információkat, mint pl. egyensúly-, szervi-, fájdalomérzetek, stb. Ezekre azonnali reakciókkal válaszolunk és csak a többi észlelettel kiegészülve azonosítjuk a veszélyeztető körülményeket, a biztonságunk hiányát, vagy meglétét, vagyis a tudatos tevékenység kizárólag észlelet létrejöttével válik lehetővé!

Természetesen tisztában vagyok azzal is, hogy vannak olyan észleletek, melyek nem jutnak el

a tudatosság szintjéig, amikor cselekszünk. Ilyenek legjellemzőbben a mozgás, helyváltás közben elvégzett korrekciók, mint például a kerékpározás, ahol a beérkező ingerek sokasága miatt az agy egyszerűen képtelen lenne „felemelni” a tudatos szintig a reagálás gyorsaságát. Van egy szűk tartomány, mely tudatos, és „alatta” egy olyan, ami teljesen öntudatlan.

Egy nemrégben a kezembe került kitűnő munka, „Mennyi az észlelés időtartama?”[8.] címmel, nagyon szemléletesen mutatja be ezt. A milliszekundumokban számolt diszkrét érzékletek (3-10 ms) egységes érzékletté összeállása (40-50 ms) során olyan durva késés mutatkozik, mely adatvesztéssel, és fals érzékeléssel is járhat, aminek egyenes következménye lehet a hibás reakció. A kutatók pontosan mérték, hogy mennyire tudattalan az észleletek érzékletté való feldolgozása, a későbbi feldolgozás pótlólagos információk bevitelével várt értelmezhetővé. A tudatos észlelet 400 ms eltelte után jelentkezett csak, a kísérletek szerint. Az öntudatlan észleletek olyan érzetté válnak a tudatunkban, melyeknek forrásáról a legtöbb esetben senki sem gondolkodik el. Ilyen például, hogy miért válik valaki számunkra szimpatikussá, vagy antipatikussá, közvetlenül az után hogy megismertük. Hasonló a helyzet a biztonságunkat befolyásoló tényezőkkel, melyeket nagyrészt nem tudatosan dolgozunk fel és reagálunk le.

Vagyis, meglátásom szerint a „biztonság-érzet” szóösszetétel – már amennyiben a pszichológusok által elfogadott alapfogalmakat vesszük alapul – nem megfelelő kifejezés, helyette a „biztonság-észlelet” lenne a tudományosan megalapozott helyes kifejezés.

Mivel azonban a köznyelvi gyakorlatban nem tudományos fogalmakat alkalmazunk, az „érzés” kifejezés általában valamivel kapcsolatos elképzelésünket jelenti (amit a pszichológia észleletként definiál). Minden bizonnyal a biztonságérzet kifejezés jóval az előtt alakult ki, mint hogy a pszichológia kialakította az „érzet és az észlelet” definitív fogalmát. Egy a köztudatban és a köznyelvben meggyökeresedett és mindenki által azonosan értelmezett kifejezés megváltoztatásának nincs értelme. Kizárólag azok számára jelenthet problémát, akik valamilyen okból alaposan kénytelenek elemezni, elgondolkodni a valódi tartalmán.

3. Anyag és módszer

A biztonságérzet definiálására alkalmazott meghatározások elemzése,

Legutoljára a Biztonságipiac III. konferenciáján - 2016. február 23.-24. Budapest - ülve hallgattam a moderátorok kérdéseit, ahol rendre a „szubjektív biztonságérzet” kifejezés volt hallható. Már akkor annyira zavart a kifejezés, hogy szóvá is tettem – természetesen négy szemközt – többek előtt, akik közül nem egyen látszott, csak abban a pillanatban gondolták végig, mennyire értelmetlen a szóösszetétel.

„Számptalan emberi cselekedet mögött, mint motiváló tényezőt lelhetjük fel a biztonságérzet kérdését. A jelenség egyrészt leírható érzések szintjén, másrészt jobban megfogható, konkrét valóságjellemzőkkel is. Érzésként pszichológiai kategóriáról beszélhetünk, mely a valóságos, alátámasztott adatok által előre jelzett, várható viselkedéssel akár ellentétes is lehet.”[9.]

Ahogy a fenti tanulmány is megállapítja tehát, a „biztonságérzet” minden kétséget kizáróan szubjektív valami, ami az ember tudatában keletkezik és a valóságtól, a tényektől teljesen független alakulást mutathat, az egyéntől függően!

Vagyis a „szubjektív biztonságérzet” megfeleltethető a „törpe minoritás, vagy a fémtartalmú érc stb.” típusú felesleges szóösszetételeknek.

Meggyőződésem, hogy ezzel a „szubjektív biztonságérzet” szóösszetétellel kapcsolatos

fejtegetéseimet le is zárhatom, hiszen ha az „érzet” kifejezést nem pszichológiai értelemben vesszük is – mint például a látás, hallás, bőrérzékelés, egyensúlyérzékelés, szaglás, ízlelés, kitesztézia – hanem érzelmi viszonyként bizonyos észleletekhez, ismeretekhez, akkor nyilvánvaló, hogy ez a viszony egyéni, vagyis csakis szubjektív lehet.

Már előre is elnézést kell kérjek előző mondatom végén tett megállapításomért Dr Tóth Péter egyetemi adjunktustól és Horváth Helga doktorandusz hallgatótól, akik a „Szubjektív biztonságérzetet befolyásoló tényezők Magyarországon”[10.] című tanulmányt jegyzik, hiszen azt állítom, hogy tanulmányukban egy értelmetlen szó szerepel már a címben is. Tény mi tény, ha már valamiért a „biztonságérzet” kifejezéshez hozzátették a „szubjektív” kifejezést, minden bizonnyal okuk volt rá, tanulmányukban ezért elsőként nyilvánvalóan arra kerestem rá, szerepel-e benne az „objektív biztonságérzet”.

Sajnálatosan az „objektív” kifejezés egy alkalommal sem szerepel a tanulmányban, így ebből a dolgozattól nem lehet megtudni, mit is tekinthetnének a szerzők az „objektív” biztonságérzetnek.

Az objektív biztonságérzetet pl. egy kriminológus, Dr. Vári Vince r. őrnagy az NKE Rtk. szaktanára fogalmazza meg egy tanulmányában[11.] *„Kutatásokból megállapítható, hogy az áldozattá válás lehetősége – azaz objektív biztonság – és a szubjektív biztonságérzet között nemhogy összefüggés nincs, hanem éppen fordítottja igaz, ...”*[11., 14.o.]. Ebből következően nyilvánvalóan a kriminológus szemszögéből egy kifejezetten hatékony megoldást választ, és indirekt módon a bekövetkezett bűnelkövetések számából alkot egy objektív biztonság-kategóriát, mely a közbiztonságra vonatkozik.

Az ENSZ World Happiness Report-ja más szempontokat vesz alapul a „jól-lét” vizsgálata során, ahol a „jól-lét”-et értelemszerűen a biztonságérzetnek felelteti meg, hiszen aki nem érzi fenyegetve a munkahelyét, tanulását, személyét, vagyontárgyait, biztosnak látja az életútját, a szociális ellátórendszert, az nyilvánvalóan biztonságban érzi magát.

Egy másik, TÁMOP-os kutatás eredményeit bemutató tanulmánykötet,[12.] melyet szociológusok jegyeznek, - szintén a „jól-lét” kérdéskörben kutakodva - segítséget ad abban, mit is értenek a szociológusok objektív biztonság alatt; *„Nem csupán a bűnözéssel kapcsolatos szubjektív és objektív elemek összevetését mutatja be az írás, ahol a szubjektív elemek a lakossági kérdőívek településekre vonatkozó adatai, míg az objektív elemek a területi statisztikákból vett átlagokat jelentik”*[12., 16.o.]

Ez a megközelítés, miszerint a biztonságérzetet befolyásoló egyes tényezőket a rendelkezésünkre álló statisztikai adatokat objektívnek tekintünk, tudományosan elfogadott, bevett gyakorlat és semmiképpen sem kifogásolható.

Azt azonban szeretném leszögezni, hogy a statisztikai adatok nagyon egyszerű módszerekkel befolyásolhatóak, és éppen ezért – szakmai gyakorlatom alapján - nem minden esetben lehet teljesen objektívnek tekinteni, vagyis a valóság tényszerű modellezésére alkalmazni azokat.

Mivel a szociológiai kutatás alapvetően a bevett öt - demográfiai, magánéleti-társas, területi-lakóhelyi, munkaerőpiaci-jövedelmi, hatalmi-intézményi [12., 19. o] - konfliktusok területét vizsgálja, emeljük ki, mondjuk a bűnügyi statisztikai adatokat, melyek objektivitásával kapcsolatban szeretnék néhány gyakorlati információt megosztani, a teljesség igénye nélkül.

Elegendő egy értékhatár-változtatás (2000 óta három alkalommal is emelték), és máris a bűncselekmények számának jelentős csökkenése következik be, hiszen ha mondjuk 20.000-ft-feletti értékre elkövetett jogellenes cselekmény bűncselekménynek minősült, amint 50.000-re változott az értékhatár, már nem jelenik meg a bűnügyi statisztikában. Igaz, hogy lopnak, rongálnak stb. továbbra is 50.000-ft alatti kárértékre, de arról – logikusan – a bűncselekményi statisztikák nem tehetnek említést, a polgár máris sokkal inkább biztonságban érezheti magát, ha a bűnügyi statisztikát szemléli.

Mivel így a jogellenes cselekmények egy része már nem bűncselekmény, sokan a szabálysértési értékhatárra elkövetett jogsértéseknél már feljelentést sem tesznek, így a látencia ilyen változásokat követően általában megnő.

Nem csak a vagyon elleni, hanem pl. a személy elleni bűncselekmények/szabálysértések statisztikájánál is van látencia, nem is csekély, ilyenek tipikusan a testi sértéses ügyek, melyek jelentős részében a sértettek nem kívánják a hosszadalmas bírósági procedúrát.

De akár a közlekedési bűncselekményi/szabálysértési statisztikáknál is előfordulhatnak torzulások, értelmezési problémák, hiszen jogilag „ittas” a vezető, akinél a légalkoholszondázás alkoholos befolyásoltságot mutat ki, hiszen már nagyon csekély mennyiség elfogyasztása is bűncselekménynek minősül pl. Magyarországon.

Pedig lehet, hogy az elfogyasztott pohár/korsó sör alkoholtartalma a vérben még nem jelent meg, mikor a balesetben részessé, vagy elkövetővé válik a sofőr, vagyis orvosilag a balesetben az alkoholfogyasztás nem játszik szerepet, jogilag és statisztikailag igen.

Meggyőződésem, hogy egy valóban objektív vizsgálati módszer csak olyan lehet, amely először is tisztázza, milyen adatokat szeretne alapul venni, a rendelkezésére álló statisztikák esetében pedig megvizsgálja, hogy az adat-felvételezés módszertana a saját vizsgálata szempontjából adekvát, és objektív-e, vagyis kizárja, a hamis, vagy téves, megtévesztő adatok vizsgálatba való bevonásának lehetőségét.

Természetesen ebben az esetben sem az idézett – szerintem kitűnő - tanulmánykötet kritikájaként jegyeztem meg a fentieket, hanem az objektivitásra törekvés érdekében tett szakmai véleményt fogalmaztam meg.

Attól függ, milyen információkkal rendelkezünk szűkebb, vagy tágabb környezetünkről, és a környezetünk és saját személyünk – vagy akár családunk, rokonaink, barátaink, lakóhelyünk, országunk a kör tágítható – viszonylatában milyen következtetésekre jutunk.

Ahogy Papp András László egy tanulmányában fogalmaz a fentiekkel tökéletes összhangban *„...a társadalom biztonságérzete nem objektíven, a bűnözésre vagy terrorizmusra vonatkozó statisztikák függvényében alakul, hanem számos szociálpszichológiai együttható – és nem utolsósorban a polgárokhoz eljutó információk – nyomán változik.”* [13., 30. o.]

Érdekes módon nem csak az információk, hanem képzettségünk, képességeink is befolyásoló tényezőként számítanak, amikor „biztonsági elemzést” végzünk.

Ha valaki például az összeadás-kivonás műveleténél bonyolultabb matematikai számítások elvégzésére nem, vagy csak nehézségek árán képes, a biztonságérzete pénzügyei tekintetben lehet akár jó is, annak ellenére, hogy közben katasztrofális pénzügyi helyzetben van. A rendszerváltást követő pénzügyi – „bróker” – botrányok pontosan mutatják, mennyire képes

észlelni az „átlagpolgár” a pénzügyi kockázatokat.

Pontosan képes érzékelni a politikus, a kereskedő, a szolgáltató, mi okozhatja a célközönségénél a biztonság érzetét, és annak megfelelő, adekvát módon cselekszik.

Gondoljunk például a politikusi nyilatkozatokra, amikor statisztikai adatokkal bombázzák a célközönséget, vagy éppen közvélemény-kutatási adatokat értelmeznek.

Ugyanezt éljük át, amikor egy kereskedő, biztosítási- vagy pénzügyi tanácsadó, vagy éppen valamilyen iparos kínálja nekünk portékáját, szolgáltatását, lehengerlő szakértelemmel, referenciákkal, adatokkal.

A legtöbben különféle szakcikkek alapján igyekeznek gondoskodni informatikai biztonságukról, és elégedetten dőlnek hátra. Csak kevesen tudják, hogy pl. a szolgáltatótól bérelt (kapott) routerük felett - melyen mára már a tv, rádió, telefon és internetes forgalmuk is bonyolódik – nem rendelkeznek kizárólagos jogokkal. A szolgáltató alkalmazottai közül azok, akik a hálózat telepítésével, felügyeletével foglalkoznak, bármikor képesek akár teljesen észrevétlenül is rácsatlakozni az eszközre. Az elmúlt évtizedek alatt számítógépeink és a kapcsolódó hardverelemek számtalan „biztonsági javítást” kaptak, úgy a firmware, mint a software oldalról ami azt jelenti, hogy addig nem voltak biztonságosak. Most sem azok, számtalan ismert és még felfedezetlen sérülékenységgel rendelkeznek. Mára már mindenki smartphone-val kommunikál, melynek alkalmazásai közül megszámlálhatatlanról derült már ki, hogy rosszindulatú szoftverrel fertőzött, annak ellenére, hogy a „hivatalos” IOS, vagy Android „boltokban” elérhetőek voltak.

Vég nélkül folytathatnám a sort. Nyilvánvaló, hogy a biztonságérzet egy nagyon bonyolultan értékelhető, érzékelhető valami, de ha ismerjük az inputokat, és a receptorokhoz kapcsolódó értékelő (átlagos) sémákat, akkor befolyásolhatjuk a populáció nagy többségének „átlagos” biztonságérzetét, vagy akár egy személy vagy kisebb-nagyobb csoportét is, ha arra törekszünk.

Úgyszintén nyilvánvaló, hogy a pszichológiai felkészültségen (vagy érzéken) túl az adott témához kapcsolódó szakértelemre, vagy legalább annak látszatára is szükség van.

Igen a látszatra is.

Nem szeretném, ha valaki a fentebb felsorolt foglalkozásokat, tevékenységeket űző személyeket összemossa a bűnözőkkel, de a Magyar Büntető Törvénykönyvben megfogalmazott Csalás bűncselekmény elkövetői is kizárólag úgy képesek befejezetté tenni a bűncselekményt – eredmény bűncselekmény és a károkozás szükséges tényállási elem – hogy a hamis biztonságérzet illúzióját keltik, csakúgy, mint a kuruzslók, jóvendőmondók stb. Tevékenységük során felméri az áldozatuk ismeretszintjét, értelmi képességeit, és azokhoz igazodva követik el a cselekményt. Igaz, hogy jellemzően perszonalizált megoldásokra kell törekedniük, de nagy gyakorlattal megvannak az adott sémáik, amit egy kétkezi dolgozóval, vagy például középiskolai tanárral, vagy dörzsölt üzletemberrel szemben alkalmaznak.

Ha olyanok a viszonyok, hogy a polgár tart erőszakos cselekményekről, nagy létszámban jelennek meg a rendőri erők a közterületen, és ideig-óráig a legtöbben jelentős biztonságérzet-növekedésről számolnak be.

Természetesen lesznek néhányan, akik megfelelő felkészültséggel és információkkal

rendelkezve azonnal átlátják, hogy a „demonstratív közterületi jelenlét” teljesen hatástalan, és/vagy indokolatlan. Ők az a statisztikailag majdnem elhanyagolható hányad, akik a politika szempontjából érdektelenek, hiszen nem csak a főcímetek és a maximum 10 soros híreket olvassák el, hanem hosszabb tanulmányokat is, és képesek következtetéseket levonni.

Ebben a kérdésben Papp András László elég sarkos véleményt fogalmaz meg;

„Végső soron azt is mondhatjuk: ha a bűnözés (pontosabban, az attól való félelem) a fejünkben, az érzéseinkben, szorongásainkban létezik elsősorban, akkor tulajdonképpen helyesen jár el az állam, ha lélektani placebókkal kezel bennünket, és fölösleges lenne bajlódnia az egyes biztonsági intézkedések gyakorlati hatásvizsgálatával.”[13. , 31. o.]⁶

A véleménnyel a lehető legteljesebb módon egyet lehet érteni, még úgy is, ha nem kizárólag a bűnözésre, hanem minden egyéb tényezőre is kiterjesztjük! Ilyen lehet például akár az is, amikor az addig nem létező szükségletet kielégítjük, ezzel vevőket és elégedett, boldog, magukat biztonságban érző ügyfeleket szerzünk. Hát igen, a szubjektum szinte megkerülhetetlen.

A fentiekből következően a biztonságérzet egy olyan tudatállapot (meggyőződés), ami akkor jön létre, ha a környezetből származó észleleteink, amit saját tudásunk, ismereteink szűrőjén átengedünk, azt sugallják számunkra, hogy ott és akkor, abban a tevékenységben, helyzetben, körülmények között biztonságban vagyunk.

Nyilvánvalóan szubjektív, hiszen bennünk alakul ki, ismereteinken és sok esetben érzelmeinken is alapul.

3.1. A biztonsgátudatosság

Az elmúlt évtizedben, egyre nagyobb szerepet kapott a “-tudatosság” kifejezés legalább két szóösszetételben.

A környezet-tudatosság, biztonság-tudatosság, kifejezések mindannyiunk számára ismerősek, napi szinten jelennek meg a médiában. Napi szinten sulykolják belénk a hírkészítők ezt a két kifejezést és tartalmát.

De mi történik, ha az emberiség XXI. századi könyvtárában, az Interneten keresünk rá a biztonsgátudatosság kifejezésre? Első találataink zömét az információtechnológiai cikkek teszik ki, majd következnek a munkavédelmi, tűzvédelmi, balesetmegelőzési-közlekedési tárgyú dokumentumok.

Pontos definiálást nem találunk, vagy ha igen, az nem alkalmas minden helyzetben.

A Magyar Rendészettudományi Társaság által létrehozott Rendészettudományi Szószedet tartalmazza megítélésem szerint azt a definíciót, ami a lehető legpontosabban leírja, mit is értsünk a kifejezés alatt.

“A biztonsgátudatosság a biztonsgátudaton alapszik. Feltételezi, hogy az érdekelt összefüggéseiben ismerje, hogy a számára fontos érdek, tárgy, viszonyrendszer milyen értéket képvisel, és legyen tisztában azzal, hogy mit jelenthet ez az ellenérdekelt fél részére A biztonsgátudatosság nem egyszerűen valamely pozitív viszonyulást jelent valamely pozícióhoz, hanem annak a kötelezettségi háttérét is, hogy a pozitív viszony megszűnhet, átalakulhat, ha

⁶ Papp András László: Biztonság és hatékonyság a rendészeti (állam) hatalom alkotmányos és társadalmi felfogásának átalakulása a digitális társadalomban Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2012. 31 oldal

nem történik az érdekében valamilyen aktivitás. A biztonságtudatosság az egyén esetében az érzelmi oldalt, míg a szervezet, intézmény esetében a viszonyrendszert fenntartó racionalitást preferálja.”[14.]

A definíciót vizsgálva egyértelmű, hogy egy adott személy és egy szervezet viszonyában ad magyarázatot a fogalomra, így nagyon korlátozottan alkalmazható.

Az sajnálatos, hogy a fogalom első mondatában megjelölt alap, a *“biztonságtudat”* ebben a szövegben nem került definiálásra. A biztonság-tudat szóösszetétel nagy valószínűséggel azt a tudatállapotot fedi le, amit a biztonságérzetnek nevezünk.

A biztonságtudatosság ugyanúgy függ az észleleteinktől, és az ismereteink, gyakorlottságunk, tapasztalataink minőségétől, mint azt a biztonságérzet kapcsán fejtegettem. A biztonságtudatosság esetében azonban megjelenik valami új, ami a biztonságérzetnél valószínűleg tudatos szinten a legkevésbé sem jelentkezik.

A biztonságérzet alapvetően észlelés és tudat-, érzelmi viszony-kialakítás, amíg a biztonságtudatosság már valamilyen aktív, tevéleges magatartást is feltételez. Lehet ez értékelés-elemzés, szóban vagy konkrét fizikai tevékenységgel információ-átadás, vagy beavatkozás a környezetünk változóiba, annak érdekében, hogy egy állapot fennmaradjon, vagy számunkra pozitív módon megváltozzon.

Minél alaposabb ismeretekkel rendelkezünk, minél több gyakorlatunk van különféle tevékenységekben, annál pontosabb információkkal rendelkezünk, és annál hatékonyabb megoldásokat tudunk alkalmazni szükség esetén.

Azt, hogy erre mennyire nem figyelünk oda és nem képezi akapját mindennapjainknak, remekül példázza a közlekedéssel kapcsolatos biztonsági elvárások rendszere. Amíg – Magyarországon - egy személygépkocsiban szállítunk egy gyermeket, hihetetlenül szigorú kritériumoknak kell megfelelnünk. Ezzel szemben a kerékpáron szállított gyermek biztonsága tekintetében a szabályozás kimerül a szállítást végző életkorának meghatározásával, mindenféle műszaki, munka- vagy balesetvédelminek nevezhető előírás mellőzésével!

A biztonságtudatosság, az ismereteink minőségén múlik. Minél alaposabb képzést kaptunk valamiről, minél több gyakorlatot szereztünk valamilyen tevékenységben, annál pontosabban ismerjük azokat a határokat amelyeknek az átlépése veszélyezteti biztonságunkat. Egy rutintalan sofőr komoly hendikeppel indul egy speciális járművezetési ismeretekkel rendelkező sofőrrel szemben ugyanabban a szituációban, de ugyanez elmondható bármilyen szakma vagy tevékenység esetében is.

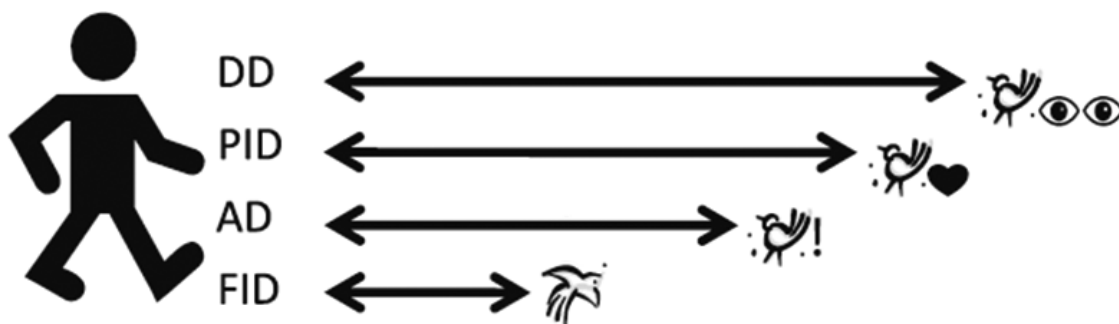
Teljesen mindegy, hogy etológiai, szociológiai, munkavédelmi, tűzvédelmi, vagy bármely más szempontból vizsgáljuk az egyén, vagy csoport és környezete biztonságérzetét, illetve az ezzel adekvát módon tanúsított biztonságtudatos tevékenységét.

Ennek legkitűnőbb példája a *“felrepülési távolság”* ként ismert etológiai fogalom. Mit nevezünk felrepülési távolságnak? A felrepülési távolság – (Flight initiation distance továbbiakban:FID) – az a távolság, mely a ragadozó észlelését követően arra készteti a zsákmányállatot, hogy menekülésbe kezdjen, vagy felvegye a védelmi alakzatot. [15. 30. 31.]

Az emberek esetében alkalmazott személyes tér és intimzóna kifejezések ugyanazt az

egyedenként változó távolságot írják le, amikor a védekező magatartás tanúsítását megkezdjük. A témában írott etológiai és pszichológiai publikációk számossága – a Google Scholar 162 000 találatot adott az angol nyelvű keresőszóra [16.] – és közismertsége miatt a további magyarázatoktól eltekintek.

Természetesen, ahogy az etológia tovább vizsgálta az FID kérdését egyre több, további kapcsolódó fogalmat alkotott, amit az 1. számú ábrán [17. 2. oldal] mutatok be.

1. ábra: DD érzékelési távolság, PID pszichológiai válasz (azonosítás) távolság, AD riasztási távolság és az FID felrepülési távolság.

Az 1. ábra magyarázata:

- Először is fontos, hogy a környezet változásait észleljük (detection distance=DD), már akkor, amikor még csak a változás ténye azonosítható, de még nem tudjuk pontosan mit vettünk észre. Ezt nevezik **Észlelési távolságnak**.
- Ezt követi a változás objektumának azonosítása, amely pszichológiai választ kell kialakítson (psychological initiation distance=PID), ami adekvát az azonosítás tárgyához való viszonyunkra. **Pontosan így működnek a modern fegyverrendszerekben a barát-ellenség azonosító rendszerek!** Ezt **Pszichológiai válasz távolságnak** nevezik.
- Amennyiben ellenségként azonosítottuk, nagyon csekély időkülönbséggel megtörténik a riasztási szint elérése (alarm distance=AD) Ezt **Riasztási távolságnak** nevezik.
- Amit a konkrét fizikai reakció követ (Flight initiation distance =FID), ami lehet menekülés, védelemre felkészülés, védő alakzat felvétele, és további más számos lehetőség a megelőző támadás indításáig bezárólag. Ez a **Felrepülési távolság**, ami adott esetben nem csak menekülést, hanem akár visszatámadást, vagy újabb biztonságosnak érzett távolság felvételét jelenti.

Az FID jelensége tehát pontosan bemutatja, hogy a biztonságérzet jelen van az állatok tudatában is. Az a tevékenység, mellyel a menekülésbe, vagy a távolság fenntartásába kezdenek (biztonsági szint fokozása, vagy a meglévő szint megőrzése) egy biztonság tudatos magatartásként értékelhető.

A biztonság tudatosság értelmezésem szerint; egy tudatállapoton alapuló olyan beállítódás (attitűd), magatartás és tevékenységek összességét jelenti, mely a biztonság szintjének tervszerű, módszeres fenntartására, szükség esetén fokozására irányul.

Az FID léte is igazolja, hogy a biztonságtudatos magatartást nem köthetjük kizárólag az emberhez, az emberi viselkedéshez, de még csak a főemlősök családjához sem, jóval távolabbra kell visszamennünk a törzsfejlődés idővonalán.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az állatok és az emberek hasonlóképpen lennének biztonságtudatosak, azt azonban mindenképpen jelenti, hogy a viselkedésünkben sokkal mélyebben beágyazott a késztetés erre a viselkedésre.

4. Eredmények és értékelésük

Létezik-e elfogadott biztonságérzet, biztonságtudatosság fogalom és e fogalmak jellemezhetőek-e szubjektív és objektív jelzőkkel?

Mint azt a bevezetőmben megemlítettem, szívesen áltatjuk magunkat azzal, hogy tudjuk mit és miért teszünk, értelmes emberként a tények, az objektivitás befolyásol bennünket. Az előzőekben végzett elemzések ezt nem teljesen támasztják alá.

Azzal kezdem, hogy a „biztonságérzet” kifejezés értelmezése során bebizonyosodott, hogy maga a kifejezés tudományos szempontból helytelen. Az is bebizonyosodott, hogy maga a fogalom kevésbé van megtöltve tartalommal, definitív módon nem írták le. Ugyanúgy nem határoza meg eddig senki, mit is ért a „biztonságtudat” kifejezés alatt.

A probléma gyökere meggyőződésem szerint abban lehető fel, amit a biztonság fogalmával kapcsolatos munkám során feltártam. A biztonságérzet, a biztonságtudat és a biztonságtudatosság már az állatvilágban is felfedezhető tudatállapot, illetve magatartás. Az evolúció során ebben a kérdésben semmi sem változott, ha figyelembe vesszük McLean [18.] elméletét az emberi agy három szintjéről. Ennek a mára már egyre erősebben elfogadott elméletnek lényeges eleme az, hogy az emberi viselkedés jelentős része kívül esik a tudatosnak nevezhető zónán.

Az emberi viselkedéssel kapcsolatban idézném Carl Sagan megállapítását [20.] *„Az emberi faj sokszázezer éves (az emberszabásúak családja pedig sok millió éves). Ennek az időszaknak csupán három százalékában folytattunk letelepedett életmódot, földműveléssel és az állatok házasításával. Erre az időre esik az egész írott történelem. Az első kilencvenhét százalékban létrejött majdnem minden, amit emberi tulajdonságnak tartunk.”*

Mivel a biztonságérzet és a biztonságtudatosság nem alapvetően emberi viselkedés, a tudatosságát, objektivitását eleve ki lehetne zárni. Teljes mértékben azonban nem lehet kizárni, hogy értelmi – objektív tapasztalatokon, ismereteken, gyakorlaton – alapuló elemzéssel állapítsuk meg egy adott helyen, időpontban, körülmények között, hogy biztonságban vagyunk-e?

Ebben segíthetnek bennünket például, szabályzatokban, szabványokban, vagy más alkalmas dokumentációban szereplő határértékek, tényezők, leírásai. Ezt akár automatizálhatjuk is, amikor az érzékelő az ember érzékelési zónáján kívül eső ionizáló sugárzás, gázok feldúsulása, vagy bármilyen más veszélyhelyzet – pl. az általunk alkalmazott szoftvert, operációs rendszert fenyegető vírustámadás - érzékelése esetén jelzést ad.

Tehát megállapíthatjuk, hogy vannak olyan kritériumok, melyek alapján a biztonságérzetünk – nyilvánvalóan csak meghatározott kérdések tekintetében – objektív alapon elemezhető.

Az eddig is bebizonyosodott, hogy tanult ismeretek, tapasztalatok elsajátított és begyakorolt tevékenységek jelentősen befolyásolják a biztonság tudatos magatartások hatékonyságát, eredményességét.

Nyilvánvaló tehát, hogy az alapvetően ösztönös, vagy érzelmi alapú magatartás az ismeretek bővülésével egyre inkább a tudatos irányba vihető el. A tudatosság fokozásához nagy segítséget adhat az, ha az alany tisztában van azokkal az elvárásokkal, szabályokkal, értékekkel, melyeknek meg kell felelnie.

4.1. Következtetések, javaslatok

Lehet-e objektív módon értékelni a biztonságérzetet és ennek megfelelő biztonság tudatos magatartást tanúsítani?

Egyetlen kérdés maradt hátra, hogyan lehetne egy általános, mindenre alkalmazható objektív biztonságérzet-számítást, (becslést) végezni?

A válasz az, hogy majdnem lehetetlen, hiszen a biztonságérzet a szubjektumtól szinte teljesen elválaszthatatlan, egyénenként különböző, függhet például az adott személy;

- lakhelyétől
- vagyoni viszonyaitól
- társadalmi státuszától,
- iskolai végzettségétől
- általános és speciális ismeretei szintjétől
- kulturális kötődésétől

Amikor azonban valamilyen létező veszély, fenyegetés, kockázat merül fel, a döntéshozók minden esetben értékelésbe kezdenek, mielőtt a valóban szükséges beavatkozásokat elvégzik.

Ennek során meghatározzák;

- Milyen célok érdekében milyen erőket, eszközöket kell alkalmazni,
- Mennyig kell azokat készenlétben tartani és vagy üzemeltetni,
- Milyen eredményeket képesek a rendelkezésükre álló erővel, eszközökkel, az adott időszakban elérni.

Vagyis kijelölik a rendszer kitüntetett elemeit, meghatározzák a várható időtartamot, és meghatározzák a reagálás alsó és felső határértékét, annak érdekében, hogy a rendszer fenntartható és üzemeltethető, a környezet változásaihoz alkalmazkodó legyen. Ezáltal érik el azt, hogy a várható veszteségek és károk ellenére fenntartható maradjon a biztonság megcélzott szintje, a rendszer stabilnak, kiszámíthatónak tekinthető.

Ha valami az általam megfogalmazott rendszer-szemléletű biztonság fogalmat ismeri, az már az előző sorokban felfedezte, hogy újra csak ezt a fogalmat használom:

Egy rendszer, egy vagy több kijelölt elemének viszonylatában értelmezett állapota, mely a rendszer egy meghatározott időszakban és meghatározott határértékek között vizsgálva összetevőinek, illetve a környezet és a rendszer viszonylatát tekintve stabilnak, kiszámíthatónak tekinthető. [1.]

Vagyis elő lehet állítani egy objektív biztonság-értékelést – kvázi biztonságérzetet, hiszen a

dolgozatom elején az észleletekből előállított érzetről beszéltem, ami végül is részben logikai, részben érzelmi viszonyt fejez ki – ha sikerül kihagynunk belőle az érzelmi töltést, és kizárólag szakmai értékelést végzünk. Ehhez meg kell határozniuk határértékeket, le kell írjunk folyamatokat, rendszereket, melyeket szükségképpen szabályozniuk kell. Szabályokat, szabványokat, elveket, gyakorlatokat kell lefektetniük, melyek között tevékenykedniük és akkor az ezekhez való ragaszkodás biztonságérzetet kelt, az ezeket figyelembe vevő tevékenység biztonság tudatos – és valóban tudatos – lehet!

Vagyis objektív biztonságérzet kizárólag szabályok, szabványok által meghatározott mérőszámok, határértékek figyelembevételével lehet(ne) mérhető, és ugyanezt mondhatjuk ki a biztonság tudatosság tekintetében is.

A hazai Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara elnöke, Fialka György hizamosabb ideje propagálja a „Tudatos biztonság megteremtésének feladatai” című előadásával az ehhez vezető utat. [19.]

Mint írja; „*A biztonság önmagától nem létező és nem meglévő folyamat, tudatos tervezés és folyamatos erőforrást igénylő fenntartás eredményeként hozható létre. A biztonság tudatosság tanulható készség, ismerete az optimális védekezés tervezésének a kulcsa. Csak az előre meghatározott célterületre területre értelmezhető.*”[19. 1. dia]

A biztonságot, biztonságérzetet befolyásoló tényezők tekintetében nem csökkenti – mint ahogy azt az előzőekben bemutattam a kriminológia, vagy az ENSZ tekintetében -, hanem bővíti a figyelembe veendő tényezők számát; „*Természeti kockázati tényezők (időjárás, árvíz, földrengés, stb.). Környezeti kockázati elemek. (Elektroszmog, sugárzás, füst, hő stb.) Ipari kockázati tényezők. (Energia ellátás, telepített üzemek, infrastrukturális létesítmények,) Közlekedési kockázati elemek. (Járművek, utak, hajtóanyagok) Bűnügyi kockázat tényezők. (Lopás, rablás, zsarolás, erőszak, ipari kémkedés, terror,) Szociális kockázati tényezők. (Mert útban vagyunk egymásnak. Migráció, szocializáció, vallás, kultúra). A stressz hatások, mint kockázati elemek.*” [19. 2. dia]

A gyakorlatban e témakörrel foglalkozó rendvédelmi és magánbiztonsági szakemberek pontosan tisztában vannak azzal a sajátos szemponrendszerrel, melyeket egy-egy tevékenységük során a biztonság tudatos megteremtése illetve a biztonságérzet létrehozása érdekében értékelni, elemezni és kezelniük kell. A szakemberek szűk csoportján kívül azonban ezt oktatni kellene!

Azonban nem elegendő, hogy megfelelő normatív és más szabályt, szabványt alkossunk, az élet majdnem minden területe, viszonyrendszere tekintetében. Valahogy meg is kéne tanítanunk mindenkinek ezeket, ami az élethelyzetek sokaságát tekintve túlzó elvárás.

Célul legfeljebb azt tűzhetjük ki, hogy e téren kifejtett alapos oktató-nevelő munkával növeljük az átlagpolgár általános műveltségét. A tudatosság szintje sem a lakosság létszámával, sem, az iskolázottsági szintjével, sem más objektíven mérhető paraméterrel sem korrelál.

A jelen tapasztalatai azonban nem azt mutatják, hogy az általános műveltség növekedne, annak ellenére sem, hogy az információk elérhetősége a XX. század vége óta egyre növekszik. Vagy talán éppen ezért, nem szívesen jegyeznék meg emberek különféle számukra érdektelen – érzelmi viszony! – ismereteket.

Veszélyhelyzetek esetén, néha sikerül többé-kevésbé egy cél irányába fordítani az emberi viselkedést, viszonyulást valamilyen tevékenységhez.

Persze ezt nem könnyű megvalósítani, hiszen ennek talán az egyik legszemléletesebb példája, amikor az értékelést szakmai alapon elvégezte a II. világháborúban - a reményei szerint - hivatalba lépő leendő miniszterelnöki stáb. Az érzelmi viszonyt kizárva döntésre jutott, számolva az anyagi és emberi áldozatokkal.

A döntést a hivatalba lépő miniszterelnök az azóta is legendás - „Nem ígérhetek mást, csak vért, erőfeszítést, verítéket és könnyeket!” - mondatával közölte a néppel, amelynek tagjai egyenként, és nemzeti szinten is érzelmileg viszonyultak a helyzetükhöz.

Ebből is látszik, mennyire lehetetlen elválasztani az érzelmi viszonyt a személyek, csoportok biztonságérzetétől és biztonságtudatosságától.

Irodalomjegyzék

- Do we see reality as it is? | Donald Hoffman Kognitív tudományok professzora, Kaliforniai Egyetem, Irvine TED előadás <https://www.youtube.com/watch?v=oYp5XuGYqqY> [letöltve:2019.10.28.]
- Szabó Lajos (okl. biztonságtechnikai mérnök, biztonságsszervező szakmérnök, óraadó tanár), Óbudai Egyetem: A biztonságérzet és a biztonság viszonya (The relation between sense of security and safetysecurity) XVIII. Tavaszi Biztonságtechnikai Szimpózium 2016 Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész- És Biztonságtechnikai Mérnöki Kar CD. kiadvány ISBN 978-615-5460-44-9
- A rendészet unortodox jellegű megközelítése <http://pecshor.hu/periodika/XV/balla.pdf> letöltve:2016. 03. 24.
- https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_527_jogi_alaptan/ch01.html#id464294 Tudományelméleti Alapvetés 1/6. 2. mondat. letöltve 2016. március 24.
- Wartofsky, M. W. : A tudományos gondolkodás fogalmi alapjai (Gondolat kiadó, Budapest1977.) ISBN 963-280-478-3
- Bódi Beáta alapján, <http://www.mindlabor.hu/keres/index.php#lista> 1. sz. melléklet mindlabor-513e26df2c7e2.doc 4. bekezdés
- Telegdy Enikő: Általános pszichológia és lélektan http://www.bodpetertk.ro/konyvtar/konyvtar20092010/SEM1/TAV1/Psihologiegener_ alasipsihologiapersonalitaii20092010.doc letöltve 2016. 03. 26.
- Michael H. Herzog, Thomas Kammer, Frank Scharnowski Time Slices: What Is the Duration of a Percept? <https://journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.1002433>
- Dr Tóth Péter és Horváth Helga: Szubjektív biztonságérzetet befolyásoló tényezők Magyarországon http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2014/TothP_HorvathH.pdf letöltve:2016. 03. 24.
- Dr Tóth Péter és Horváth Helga: Szubjektív biztonságérzetet befolyásoló tényezők Magyarországon http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2014/TothP_HorvathH.pdf letöltve:2016. 03. 24.

- Bűnüldözési Statisztika a hatékonyság tükrében
http://www.rendeszletmelet.hu/Graphics/pdf/e-konyvtar/dr_Vari_Vince_NKE_palyazat.pdf
- Gazdasági és társadalmi konfliktusok a szubjektív jóllét és biztonságérzet megközelítésében Tanulmánykötet Szerkesztette: Bugovics Zoltán és Tóth Péter
<http://www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/1-nyomdai-bugovics-gazdasagi-es-tarsadalmi-konfliktusok.pdf> letöltve 2016. 03.10
- Papp András László: Biztonság és hatékonyság a rendészeti (állam) hatalom alkotmányos és társadalmi felfogásának átalakulása a digitális társadalomban. PÉCSI HATÁRŐR TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK XIII. Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról. HU ISSN 1589-1674 2012. 30. oldal
<http://pecshor.hu/periodika/XIII/papp.pdf>
- Rendészettudományi szószerző. Biztonságtudatosság címszó. Magyar Rendészettudomány Társaság 2008.
<http://www.rendeszlet.hu/sites/default/files/csatolmanyok/Rend%C3%A9szettudom%C3%A1nyi%20sz%C3%B3szedet.DOC> (letöltve:2019. 10. 24.)
- Alert distance as an alternative measure of bird tolerance to human disturbance: implications for park design ESTEBAN FERNÁNDEZ-JURICIC1*, MARÍA DOLORES JIMENEZ2 AND ELENA LUCAS1 Environmental Conservation 28 (3): 263–269 © 2001 Foundation for Environmental Conservation
https://www.bio.purdue.edu/people/faculty/faculty_files/publications/36199_1492081880.PDF (letöltve: 2019. 04. 28.)
- FID címszóra történő keresés eredménye a GoogleTudós keresővel
https://scholar.google.hu/scholar?q=flight+initiation+distance&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart (letöltve: 2019. 04. 28.)
- M. A. Weston, E. M. McLeod, D. T. Blumstein and P.-J. Guay: A review of flight-initiation distances and their application to managing disturbance to Australian birds CSIRO PUBLISHING Emu, 2012, 112, 269–286
<https://pdfs.semanticscholar.org/5fd9/7a2934c390cdbf8d60d26fa63c6ac204f3aa.pdf> (letöltve: 2019.04.28.)
- Paul McLean hármasszoros elmélete dr. Bárdos György A neuronális-, az endokrin és az immunrendszer (NEI) kölcsönhatásai Szabályozásfiziológia 2012 című előadásában
http://physiology.elte.hu/eloadas/szabalyozasbiologia/kem_komm_fizreg_II_2012.pdf (letöltve: 2019.04.28.)
- Dr. Fialka György Phd. c. egyetemi docens, az SZVMSZK elnöke: A tudatos biztonság megteremtésének feladatai konferencia-előadás ppt. saját példány.
- Carl Sagan: Milliárdok és Milliárdok, Akkord kiadó 2000. ISBN 963-7803-74-2 „Hétő esti vadászok” 36. oldal.
- Szabó Lajos: A biztonságsszervezés alapjai ÓE-BGK 3067 Budapest, 2015. Jegyzet
- Szabó Lajos, Mi a biztonság? PÉCSI HATÁRŐR TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK XIII. Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról Pécs 2012 HU ISSN 1589-1674 <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/szabo.pdf>

Ábrák jegyzéke:

1. Saját ábrám M. A. Weston, E. M. McLeod, D. T. Blumstein and P.-J. Guay: FID és kapcsolódó távolságok szemléltető ábrája [17. 1. ábra] ábra alapján készítve

Turista a bűnügyi helyszínen

Dr. Gárdonyi Gergely

*rendőrségi főtanácsos, főosztályvezető - Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Bűnügyi
Szolgáltatási Főosztály
1087 Budapest, Mosonyi utca 5.
e-mail cím: bszfo@nszkk.gov.hu*

Absztrakt

Az évek óta nagy sikerrel megrendezett konferencián több ízben elgondolkodtam résztvevőként azon, hogy vajon az én szakterületemet miként érinti a turizmus? Vannak-e olyan specifikumok, amelyeket a bűnügyi helyszínelőknek figyelembe kell vennie akkor, amikor turista vagy annak környezete lesz a szemle tárgya? Vannak-e olyan szempontok, amelyek mérlegelésével a szemle hatékonyabbá tehető, vagy egyszerűen csak megkönnyíti a külföldi állampolgár számára a bűnügyi helyszínelést és az azt követő eljárást? Az ezzel kapcsolatos jogi, de elsősorban kriminalisztikai ismerteket foglalom össze a következő rövid tanulmányban a sértetti szerepkörben lévő turista kapcsán, alapvetően nem nyomozó kollégáim számára, hanem inkább azoknak, akik civil emberként kísérik a turistákat, vagy egyéb módon nap, mint nap találkoznak velük (szállodai alkalmazottak, étteremben dolgozók, vagy turisztikai szakemberek).¹

A turista szerepe, a szemle lefolytatása

Idegen ország állampolgáraként a büntető eljárás alanyává leggyakrabban sértettként, esetleg tanúként, ritkábban pedig gyanúsítottként válnak az emberek. 2009. január elseje és 2018. június 30-a között Magyarországon összesen 33.843 turista vált bűncselekmény sértettjévé a hazai statisztika szerint (URL1.). Ez az összes sértett 3,4 százalékát jelenti. Nem kis számról van szó tehát, azonban az is látszik, hogy a bűncselekmények számával együtt a sértettek száma is évről-évre csökken. Már a bejelentés során nehézséget jelent a rendőr számára, hogy a külföldi személytől az információkat milyen nyelven ismerheti meg. A turista nehezen lokalizálja magát, sokszor - érthető okból - képtelen további fontos információval segíteni a hatóság munkáját az elkövető elfogása érdekében. A bűncselekményt rendszerint a sértett maga jelenti be, de természetesen előfordulhat, hogy szemtanúk tájékoztatják a hatóságot, különösen személy elleni erőszakos bűncselekmények, illetve haláleset kapcsán. Ilyen eseményről a Tevékenységirányítási Központ egyébként tájékoztatja a konzuli képviselőt is². A rendőrség ügyeletén egyébként éjjel nappal van elérhető angolul és németül beszélő kollégánk, és jellemzően a szomszédos országok nyelvén is tudnak bejelentéseket fogadni. Ezen felül szükség esetén a 10 db ún. „kapcsolattartási szolgálati helyen” dolgozó rendőrök is elérhetőek. Van egy protokolljuk, amelyet – a bejelentő lelki állapotától függően - alkalmaznak a külföldiekkel folytatott beszélgetések során. A legfontosabb, hogy a pontos helyzetét meg tudja adni a rendőrök számára, amely a telefon GPS koordinátája alapján kézenfekvő megoldás lehet, vagy jelöljön meg egy közel eső épületet (pl. benzinkutat). Most tesztelik azt a megoldást, amely

¹ Tisztában vagyok azzal, hogy nem csak turistára vonatkozhatnak az alábbi szabályok, hanem a Magyarországon hosszabb ideig munkát vállaló vagy egyéb célból itt letelepedett, de a magyar nyelven megfelelően nem beszélő személlyel is, a konferencia témája miatt viszont jelen tanulmányban a turista szerepét, helyét vizsgálom.

² 57/2013 (XII.21) ORFK Utasítás az általános rendőrségi feladatokat ellátására létrehozott szerv tevékenységirányítási központjai, egyes rendőri szervek ügyeletei, valamint a segélyhívásokat fogadóközpontok egységes működéséről (90. pont)

automatikusan pontos helymeghatározást tesz lehetővé a mobilhívások fogadása esetén (jelenleg csak hozzávetőleges helyet tudnak azonosítani). Ezen felül pedig a Play Áruházból letölthető ingyenesen a „112SOS” nevű applikáció, amely megkönnyíti a hallássérültektől érkező bejelentés fogadását. Érdeemes tudni, hogy az ügyeleti rendszer már képes a gépkocsiból indított automatikus vagy manuális E-call jelzést is fogadni.

A bejelentést követően járőr érkezik a helyszínre, aki ellátja a helyszínbiztosítás kapcsán szükséges feladatokat.³ Ennek keretében életet ment, elhárítja a veszélyhelyzetet, visszatartja a tanúkat, meghallgatja őket, biztosítja a nyomokat, intézkedik a menekülő elkövető elfogására, nyomon üldözésére. Ennek keretében a Rendőrségi Törvény (továbbiakban: Rtv.) alapján a rendőrnek joga van a helyszínről mindenkit, akit a további károk, sérülések megelőzése, és a nyomozás érdekeire tekintettel szükségesnek tart, eltávolítani.⁴

A nyelvi akadályok az elsődleges, helyszíni meghallgatás során problémát jelenthetnek (Németh, 2011), ugyanis, ha meg is találják azt a közös nyelvet, amelyen kommunikálnak, vélhetően akkor sem fogják tudni magukat olyan gördülékenyen kifejezni, mint az anyanyelvükön, amelyből számos félreértés fakadhat. Számítania kell a turistának arra is, hogy amennyiben tolmácsra lesz szükség, hosszabbra nyúlik majd a vele szemben folytatott intézkedés. Egyébként is, *meghallgatja* őt a járőr, majd a kitérő helyszínelő, végül pedig a nyomozó, ezután pedig a hatóság hivatalos helyiségében az eljárási szabályok és jogi garanciák betartása mellett jegyzőkönyvileg is *kihallgatják*. Erre azért van szükség, hogy az általa elmondottakat később, a bírósági eljárásban bizonyítékként felhasználhassák. A kihallgatás, mint eljárási cselekmény lesz vélhetően a leghosszabb, ahol mindenképpen szükséges tolmács igénybevétele, akinek megérkezése szintén időbe telik.

A helyszínbiztosítás során a bűncselekmény helyszínét, amennyiben az nyílt terepen van, vagy térben azzal közvetlen kapcsolatban áll és kiterjedése miatt indokolt, úgynevezett kettős kordonnal veszik körül.⁵ Ennek lényege, hogy a szűk értelemben vett helyszínre senki sem léphet be, kizárólag a bűnügyi helyszínelők, ők is csak az előírt védőruházatban, a tágabb értelemben vett helyszínen (a két kordon által közrefogott területen) azonban jelen lehetnek a hatóság tagjai és a sértett is. Így, ha az eljárásban ilyen minőségben van jelen, akkor a turista is ezen a területen tartózkodhat - természetesen az eljárás vezetőjének döntése szerint. A külső kordonon kívül rekednek a sajtó munkatársai és az ügyben nem érintett állampolgárok. A helyszínbiztosítás részeként végrehajtott nyomok megóvásához a rendőr a turista segítségét kérheti (pl. eleredő esőben öblös eszköz rendelkezésre bocsátásával, mivel így megóvható a sárban lévő lábbelinyomok megsemmisülése).

A bűnügyi helyszínelők szemlebizottságban dolgoznak, amelyet a szemlebizottság vezetője koordinál.⁶ Tagja lehet a bűnügyi technikus, aki a nyomok felkutatását végzi és a kutyavezető, de segítheti a munkájukat szakértő, szaktanácsadó, jegyzőkönyv-vezető és tolmács is.⁷

A szemlebizottság vezetője a kitérő követően meghallgatja az addig helyszínen intézkedő rendőrt, aki jelentést tesz neki a tett intézkedésekről, a meghallgatott személyek által elmondottakról.

³ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 2. § 8. pont

⁴ Rtv. 43. §

⁵ 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a bűnügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról 18. g) pont

⁶ 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás 10. pont

⁷ 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás 6. pont

Ezt követően a szemlebizottság vezetője meghatározza, hogy milyen kiterjedésű munkaterületre van szüksége a biztonságos és eredményes munkavégzéshez, és szükség esetén módosítja a kettős kordon határait (szűkíti vagy tágítja azokat). Ezután ő is meghallgatja a turistát, aminek oka az, hogy őt más információk fogják érdekelni, mit kollégáját. Minden biztonnal megkérdezi majd tőle, hogy pontosan milyen állapotban találta a helyszínt? Égett-e a villany? Szólt-e a rádió? Mihez nyúlt hozzá, és min változtatott pontosan? Merre járt a bűncselekmény felfedezésekor? Kik jártak még a házban? Ez nagyon fontos része a szemlének, ugyanis itt gyűjti össze a szemlebizottság vezetője azokat az információkat, amelyeket később összevet majd a szemle során tapasztaltakkal és ezekből értékes, a nyomozást segítő következtetéseket tud levonni. Ezután felveszi a védőruhát, és kollégájával megtekinti a bűncselekmény helyszínét, és nyomban munkatervet állít össze, és ha kell, eligazítja egyenruhás kollégáit. Majd pedig az eljárás alanyait kioktatja jogaikról, köteleességeikről, és megkezdődik a tényleges szemle. A Büntetőeljárás Törvény (továbbiakban: Be.) alapján bűnügyi helyszínelés során a talált állapotot fényképfelvételen, jegyzőkönyvben és szükség esetén videófelvételen rögzíti a nyomozó hatóság.⁸ Ha videófelvétel készítése mellett dönt, akkor azt folyamatosan kell rögzítenie.⁹ Ez azt jelenti, hogy minden indokolt és szükséges megállításkor és újraindításkor a jelenlevőket fel kell sorolnia,¹⁰ amely a turista jelenlétét igényelheti, ehhez türelem és együttműködés szükséges. Növeli a talált állapot rögzítésének idejét, ha háromdimenziós képalkotó eszközt alkalmaznak, azaz 3D-ben rögzítik a helyszínt (Petrétei, 2016; URL2.). A modern technikai eszközök közé tartozik a drón (Petrétei, 2015), és a talajradar is (Gárdonyi-Mama, 2016), de ezek alkalmazása nem növeli jelentősen a szemle idejét, ha párhuzamosan dolgoznak vele a bűnügyi helyszínelés során.

A szemle második, ún. dinamikus szakaszában már kimozdítják az egyes tárgyakat a helyzetükből, nyomokat, anyagmaradványokat kutatnak rajtuk. Ez történhet optikai módszerekkel (speciális hullámhosszon működő lámpákkal), továbbá fizikai vagy kémiai eljárások alkalmazásával. Az optikai módszer előnye, hogy nagy felületeket lehet átvizsgálni vele, gyorsan és szennyezés nélkül, azonban alaposáguk néhány speciális esetben vitatható. A fizikai és kémiai módszerek eredményesebbek lehetnek, azonban ezek mindenképpen szennyeznek a nyomkutatás környezetét, amelynek végsősoron a sértett, tehát a turista látja kárát, ugyanis neki kell a takarításról gondoskodnia a szemlét követően.

A turista elvárhatja azt, hogy a nyomkutatás során aránytalan károkozás ne történjen az általa használt tárgyakban.

A bizonyítási eszközök felkutatásához szakértő is igénybe vehető, akinek hozzáférést a szemle tárgyához (pl. bejutását a lakásba) lehetővé kell tenni.¹¹

Amennyiben indokolt, a nyomozó hatóság a szemle során tárgyakat foglal le, amelyeket magával visz, vagy helyben hagyja azt. A helyben hagyott tárgyak használata ilyen esetben csak külön rendelkezés szerint engedélyezett. Erről mindenképpen kérjen felvilágosítást az eljárás vezetőjétől. A lefoglalás tényét jegyzőkönyvbe kell venni, és abból egy példányt át kell adni a turistának (ha ezt a szemléről készült jegyzőkönyvbe foglalják, akkor külön jegyzőkönyvre nincs szükség).

A szemle felfüggesztése válik szükségessé, ha az időjárási körülmények megváltoznak, ha a szemle lefolytatása nem lehetséges személyi vagy tárgyi feltételek hiánya miatt, vagy ha erre a

⁸ Be. 207. § (2) bek.

⁹ Be. 10. § (1) bek. 8. pont; 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 56. § (6) bek.

¹⁰ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 58. §

¹¹ Be. 207. § (4) bek.

szemlebizottság vezetője utasítást kap. Egyéb esetben a bizottság a szemlét befejezi. A szemle felfüggesztése azzal jár, hogy egy vagy több rendőr a helyszínen marad, biztosítja azt addig, amíg a bizottság vezetője a szemle tovább-folytatásáról nem rendelkezik. Tipikusan ilyen helyzet az, ha holttest nyilvános helyen fekszik, és a halottszemlét nem ott, hanem a boncteremben végzik, majd azt követően tér vissza a szemlebizottság a helyszíni nyomok felkutatásának és rögzítésének céljából.

A szemle befejezését követően, ha az a nyomozás érdekeire tekintettel indokolt, az érintett lakást a nyomozó hatóság lezárhatja, vagy a bűncselekménnyel érintett gépkocsit a bűnügyi költség terhére saját telephelyére szállíthatja további vizsgálatok elvégzése céljából.

Jogok és köteleességek

A szemle megkezdésekor a szemlebizottság vezetője a jelenlévő turistát (sértettet) kioktatja jogairól és köteleességeiről. Ha kérdése van, azt bátran tegye fel, a hatóság tagjának válaszolnia kell. Csak akkor vegyen részt és mondjon igent bármely mozzanatra, ha azt maradéktalanul megértette.

Joga van ún. *segítő* igénybevételére. Ez a turista esetében a konzuli tisztviselőt jelenti.¹² Ő segíthet a külföldi vendégünk számára eligazodni a magyar jogrendszerben, részt vehet vele együtt az eljárási cselekményeken, képviselheti jogait, jogos érdekeit.

Hasznos lehet, ha a turista az eljárásban kéri az adatainak zártan kezelését,¹³ így a későbbi gyanúsítottak nem ismerhetik meg az elérhetőségeit, és személyes adatait.

A bűnügyi helyszínelés során bármikor felvilágosítást kérhet, indítványt terjeszthet elő, amelyet jegyzőkönyvbe kell vennie a szemlebizottság vezetőjének.¹⁴ Amennyiben az indítványt elutasítja, akkor annak indokát is köteles belefoglalni az iratba. Ilyen indítvány irányulhat például egyes tárgyak lefoglalására vagy éppen le nem foglalására. Ha a turista úgy véli, hogy valamely használati tárgyának lefoglalása aránytalanul nagy sérelemmel járna számára, akkor indítványozhatja a lefoglalás mellőzését. Ehhez nem kell mást tennie, mint ezt elmondja a bizottság vezetőjének, és aláírásakor ellenőrzi, hogy ennek ténye a jegyzőkönyvben szerepel-e.

Az új büntetőeljárás törvény szerint a szemle kikényszeríthető,¹⁵ így az ellenállás értelmetlen és hasztalan. Indítványok útján az előbb ismertetett módon jelezheti, ha nem szeretné, hogy a szemle egyes helyiségekre vagy tárgyakra, személyekre kiterjedjen. Javasom, ennek adja indokát is, hogy az eljárás vezetője e tárgyban megfelelően mérlegelni tudjon.

Amennyiben a rendőri intézkedés során úgy érzi a turista, hogy alapjogi sérelem érte, úgy bejelentéssel élhet az alapvető jogok biztosához¹⁶ - 2020. február 27-ig a Független Rendészeti Panasztestülethez lehetett fordulni (URL 3.), feltéve, hogy a rendelkezésére álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket kimerítette (ide nem értve a közigazgatási bíróság előtt eljárást), vagy nincs számára az adott intézkedés kapcsán jogorvoslati lehetőség biztosítva. Amennyiben a büntetőeljárás kapcsolatban kíván panaszt tenni, úgy azt bármely rendőri szervnél vagy ügyészségi épületben személyesen vagy postai úton írásban megteheti,¹⁷ mégis: közvetlenül az

¹² Be. 59. § (1) bek c) pont

¹³ Be. 99. § (2) bek.

¹⁴ Be. 359. § (2) bek. d) pont

¹⁵ Be. 213. § (3) bek.

¹⁶ Rtv. 92. § (1) és (2) bek. és 2011. évi CXI. Törvény 39/F-L. §;

¹⁷ Be. 369. § (1) bek.

ügyben eljáró ügyésznél¹⁸ érdemes ezt írásban megtenni, amelyben a konzuli segítő minden bizonnyal rendelkezésére áll majd.

A szemle során a turista bármikor felvilágosítást kérhet: milyen mozzanat zajlik és miért? Például: miért és milyen módszerrel kutatnak nyomot lakásbetörést követően a nála lévő lakáskulcsra?

Általános szabály, hogy bármely aláírt iratból másolat kérhető, és hogy a szemle során bármit hatósági személytől átvenni, neki átadni, csak átadás-átvételi nyugta ellenében szabad. Ha ilyen nincs, akkor a jegyzőkönyvben ragaszkodni kell annak pontos leírásához¹⁹ (ki, kitől, mit, mikor vett át), ugyanis ez szolgálja mind a hatóság, mind pedig a turista érdekeit. Előfordulhat, hogy a szemlebizottság a szemlével érintett területet lezárja. Ez esetben oda bemenni csak a szemlebizottság vezetőjének külön rendelkezése szerint szabad.

Az új Büntetőeljárás Törvény szerint joga van a turistának az adott eljárási cselekmény lebonyolításának telekommunikációs eszközön történő végrehajtását indítványozni.²⁰ Ennek lényege, hogy az idézésre nem kell személyesen megjelenni az adott helyszínen, hanem elegendő egy – a lakó- vagy tartózkodási helyéhez közel eső – rendőrkapitányságra vagy ügyészségre befáradni, ahonnan internetes kapcsolat segítségével biztosítja a hatóság a turista részvételét az adott eljárási cselekményen, pl. kihallgatáson, bizonyítási kísérleten (Budaházi, 2018). A telekommunikációs eszköz használatára már minden rendőri - és számos ügyészségi, valamint bírósági - épületben is lehetőség nyílik, amelyet leginkább a folytatólagosan végrehajtott kihallgatások kapcsán érdemes indítványozni²¹ és igénybe venni. A szemlén és az első kihallgatáson javasolom személyesen részt venni, ezzel is segítve az ügy mihamarabbi megoldását, és a turista érdekeinek közvetlen érvényesítését.

Speciális esetek

A büntetőeljárás szempontjából nem tanú jogállással vesz részt az eljárásban az, akinek különleges szakismeretét igénylik a szemle során. A turista is lehet olyan szaktudás birtokában, amelyre a szemle során szükség van, így az eljárásba szaktanácsadóként vonhatják be.²² Ez azzal jár, hogy a véleményét kikérik egy adott szakkérdésben, amely a bizonyítási eszköz felkutatásához indokolt, majd pedig azt a jegyzőkönyvbe beírják, amelyet ő aláír. Ez természetesen csak abban az esetben fordulhat elő, ha nem ő az ügy sértettje.

Ha olyan tömeges haláleset történik, amelynek külföldi személyek is áldozatai, sértettjei (pl. a turista hozzátartozója), és a személyazonosítás nem lehetséges, akkor Magyarországon életbe lép a DVI protokoll (Angyal - Petrétei, 2019), amely a világ számos országában működő eljárás. Ekkor a meginduló büntető- (vagy közigazgatási hatósági) eljárás mellett az áldozatok azonosítása nemzetközi standard szerint történik. Ezt az eljárást a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Irodája koordinálja, így felvilágosítást ott lehet kérni.

Jövő

A bűnügyi helyszínelés során kiemelten fontos az eljárási garanciák betartása, sőt, a turista kapcsán meg kell említeni, hogy a hazánkban lefolytatott büntetőeljárás kapcsán gyűjtött

¹⁸ Be. 26. § (2) bek. g) pont

¹⁹ Be. 359. § (5) bek.

²⁰ Be. 120. §

²¹ Be. 121. § (1) bek.

²² Be. 270. §

bizonyítási eszközök bizonyító ereje szempontjából annak megvalósulása is, hogy a külföldön lefolytatott pl. a hazánkban elkövetett bűncselekményből fakadó polgári- (vagy akár azzal összefüggésben büntető-) ügyben a Magyarországon készült szakvélemények elfogadhatóak legyenek bizonyítékként a külföldi bíróság előtt is. Ennek alapfeltétele a bűnügyi helyszínelés (Petrétei, 2018) és a szakértői területek akkreditációja (Nogel, 2018). Az igazságügyi szakértői területen hazánk szép teljesítményt mutat, hiszen a szakvéleményeket adó Nemzeti Szakértői és Kutató Központ számos szakterülete akkreditált (URL 4.), a bűnügyi helyszínelés kapcsán azonban még a kezdeti lépések megtételét követően ez az eredmény még várat magára, amelynek szüksége vitán felül áll (Kovács, 2013).

A következő időszak feladata lesz a szemle során szükséges adminisztráció csökkentése is, amely az akkreditáció várható befejezése kapcsán természetesen még mérséklődni nem fog, azonban okos alkalmazásokkal (Gárdonyi, 2017) végeredményben mégiscsak kezelhetővé tehető, amelynek első lépéseit a rendőrség már megtette, hiszen a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda kidolgozta és bevezette az ún. e-szemlét, amely ma már országosan használt dokumentációs eljárás.

Javaslom, hogy a jövőben rendezendő turizmus témájú konferencián külön szekció foglalkozzon azzal, hogy a turisták bejelentéseinek (segélyhívások), részvételének az eljárásban, valamint a bűnmegelőzésnek - konkrét példákkal illusztrálva - milyen tapasztalatai vannak. Ezeket azután mindkét fél (a hatóság és a turistákkal foglalkozó szervezetek) is beépíthetik a mindennapi gyakorlatukba, továbbá ezen tapasztalatok kicserélése révén hatékonyabbá tehetik az együttműködésüket a jövőben.

Felhasznált irodalom

- Angyal Miklós-Petrétei Dávid: Az Interpol DVI-protokoll-adaptációjával a hazai áldozatazonosítás fejlesztésének útján Nemzetbiztonsági Szemle 7/1. 3–17. oldal (2019)
- Budaházi Árpád: A bizonyítási kísérlet büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusai MAGYAR JOG 65/4 202-209. oldal (2018)
- Gárdonyi Gergely: A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban Doktori Disszertáció Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola 2017. 290-306 oldal
- Gárdonyi Gergely - Mama Sándor: A talajradar használatának gyakorlati tapasztalatai a hazai bűnügyi helyszínelésben Belügyi Szemle (2016) 64/7-8. 70-76. oldal
- Kovács Gábor: A helyszíni szemle normatív szabályozásának igénye és lehetőségei a büntetőeljárásban In: Szoboszlai-Kiss, Katalin; Deli, Gergely (szerk.) Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére
- Németh József: A Rendőrség feladatai az illegális migráció és a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés terén különös tekintettel a Balkán biztonsági helyzetére, Doktori disszertáció (2011) 70. oldal
- Nogel Mónika: A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban Magyar Jog 65. 162-168. oldal (2018)
- Petrétei Dávid: A bűnügyi helyszín a szabványosítási tendenciák és az új Be. tükrében Rendőrségi Tanulmányok 4-48. oldal (2018)
- Petrétei Dávid: Háromdimenziós képalkotás a kriminalisztikában Belügyi Szemle (2010-) 7-8 77-86. oldal, (2016); <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-u-magazin/helyszini-szemle-3d-ben> letöltve: (2020. február 2.)

- Petrétei Dávid: Drónok bűnüldözési célú felhasználása In: Szamos, Tamás (szerk.) A nyílt információgyűjtés fejlődő területei: Nemzetközi tudományos-szakmai konferencia Tanulmánykötet Budapest, Magyarország: Belügyi Tudományos Tanács, (2015) 121-131. oldal

Online hivatkozások

- URL1. https://bsrsp.bm.hu/SitePages/ExcelMegtekinto.aspx?ExcelName=/BSRVIR/S%c3%a9rtettek%20sz%c3%a1ma%20az%20elk%c3%b6vet%c3%a9s%20helye%20sz%20erint_ver20180713095521.xlsx&Token=T2Y0ZGs3Q3lBS1JtUUdUN1I3Yk5xREY0OXViUU1pSTd1dVRIWjJSTkhuUdGbGZYRUN5S3Bqa0o4YURuaXBieU9lWkd uck9HZH15NU9uRzNHNHBAenQ0aHIwa2dzcFVBMW1ZazQ0R0JSU3F1OE1hOFg0YVJORUZ3RW9BNWg0TnY= letöltés ideje: 2020. február 2.
- URL2. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsarumagazin/helyszini-szemle-3d-ben> letöltés ideje: (2020. február 2.)
- URL3. <https://jogaszvilag.hu/megszunik-a-fuggetlen-rendeszeti-panasztestulet/> (letöltve: 2020. március 25.)
- URL4. <http://www.nszkk.gov.hu/minosegbiztositas/akkreditacio> (letöltve: 2020. február 2.)

Nigériai bűnözés Olaszországban - rendészeti válaszok

Dr. Hegyaljai Mátyás

*Európai Unió és Nemzetközi Helyettes Államtitkár, Belügyminisztérium, Közigazgatási
Államtitkárság
e-mail cím: matyas.hegyaljai@bm.gov.hu*

A turizmus szempontjából a biztonság egy elengedhetetlen, ámde időben változó feltétel. Az Európába beáramló migrációval a bűnözés is eljut a kontinensünkre. A ma már 200 milliós lakosú Nigéria a legnagyobb kibocsátó ország az Olaszországban megtelepedett szervezett bűnözői csoportoknak, amelyek a maffia jellegét öltötték magukra. Nigéria nem csak lakosságszámban, hanem földrajzi elhelyezkedése okán is jelentős kockázatot hordoz a bűnözés tekintetében, hiszen a főbb csempészútvonalak áthaladnak az országon, a prostitúció szempontjából pedig egy jelentős kibocsátó ország. A bűnüldöző szervek nemzeti együttműködése még teljes mértékben várat magára, bár az EU ügynökségek, mint az Europol, Frontex, Eurojust és a nemzetközi bűnüldöző szervezetek, mint az Interpol már felismerték ennek a fontosságát, azonban különböző okok miatt még nem a megfelelő szinten kezelik a helyzetet. Az utóbbi években volt egy-egy jelentősebb művelet, amelynek az eredményeit meg is sajtózták. Legaktívabb ezen a területen az Interpol, amelynek szorosabb együttműködése van Nigériával, valamint elindították az ún. WAPIS programot, amely a nyugat-afrikai országok bűnügyi szerveinek kínál fel egy lehetőséget számítógépes információs rendszer és adatbázisok kialakítására és azok kölcsönös hozzáférésére.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, emberkereskedelem, Nigéria, Olaszország, Europol, Interpol, WAPIS

1. Bevezető

Már a CosaNostra is afrikai bérmunkásokkal végezteti a piszkos munkát” (<https://hvg.hu>).Az elmúlt pár évben megsaporodtak azok az újságcikkek, amelyek az afrikaiak által Európában elkövetett bűncselekményekről tudósítottak. Amikor a fentihez hasonló címet találunk az újságok oldalain, akkor elgondolkozunk azon, hogy valóban az adott országban vagy a kiválasztott helyszínen akarjuk-e élvezni a szeretteinkkel azt a pár napot vagy hetet, amelyet szabadságként lakóhelyünkől távol tölthetünk vagy inkább a biztonságot előtérbe helyezve válasszunk egy másik úticélt. A turizmus szempontjából a biztonság egy alapvető elem. „A turizmus és biztonság” elnevezésű nemzetközi tudományos konferencián Zalakaroson Michalkó Gábor egyetemi tanár úgy fogalmazott hogy „nincs turizmusbiztonság nélkül”. Az már egy más kérdés, hogy az ilyen cikkek szerzői csak félelmet keltenek vagy valóban reális veszélyre hívják fel a figyelmet. Azt tudjuk, hogy az objektív biztonság és a szubjektív biztonságérzet nem egymást lefedő fogalmak, azonban amikor az utazási helyszínt kiválasztjuk, mindkettőnek nagy jelentősége lehet. Annak tudata, hogy bekövetkezhet támadás vagy „valami”, ami a biztonságunkat veszélyezteti, befolyásolja viselkedésünket és így természetesen az utazási és fogyasztási szokásainkat (Németh-Tokodi, 2016).

Miután az EU országok között Spanyolország, az Egyesült Királyság, Olaszország és Franciaország áll az első négy helyen az eltöltött vendégéjszakák alapján, ami az EU 57,8%-át teszi ki (<https://ec.europa.eu>), akkor nem mindegy az, hogy ezekben az országokban milyen közbiztonságra számíthat az utazó. Európa általában biztonságosnak mondott, azonban itt is vannak olyan városok, vagy városnegyedek, ahol a bűnözés számadatai magasabbak és nagyobb óvatosságra intik az oda látogatókat. Európán belül a bűnöző csoportok huzamosabb

ideje együttműködni, tekintet nélkül a határokra, azonban egyre inkább megjelennek azok a bűnözők és bűnözési formák, amelyek más földrészről, például Afrikából származnak. A jellegénél fogva ezekre kevésbé lehetnek felkészülve a helyi lakosok, a bűnüldöző szervek és maguk a turisták is. Az afrikai térségből volumene és veszélyessége, szervezettségi foka miatt kiemelendő a Nigéria szervezett bűnözés. Nigériai bűnözés alatt korábban a csalássorozatokra asszociálhattunk Európa-szerte; azonban a pénzügyi bűncselekmények mellett, mára sokkal súlyosabb és erőszakosabb bűncselekmények írhatók a nigériai származású elkövetők számlájára.

2. Nigériai bűnözés Olaszországban

Olaszország nem csak egy kedvelt úti cél, hanem a nevéhez köthető a szervezett bűnözés is, hiszen a maffia a XIX. századi Olaszországban fejlődött ki. A különböző csoportok az ország egyes területeihez más és más névvel kötődnek (CosaNostra (Szicília), Camorra (Nápoly), Ndrangheta (Calabria), SacraCoronaUnita (Puglia), Miraglia (Lombardia)), bár többen már kiterjesztették a tevékenységüket Európán kívülre is. Úgy tekintek, hogy a nigériai maffia az ötödik legnagyobb Olaszországban, amely egyben védőernyő is a Nigériából származó nők kereskedelmével foglalkozó bűnözőknek (Stephen, 2010).

Az afrikai bűnöző csoportok nagyobb számú megjelenése azonban inkább az utóbbi évtizedhez köthető. A kibocsátó országok közül is kiemelkedik Nigéria, amely mára több, mint 200 millió lakosával Afrika legnépesebb országának számít (<https://www.livepopulation.com>). Ezen felül Nyugat-Afrika és a Száhel övezet konfliktuszónájában fekszik, a Dél-Amerikából Európába irányuló kokainkereskedelem központi útvonala, emellett fejletlenek az afrikai nyomozati módszerek, és a hatóságok informatikai rendszerei. Az embercsempészet kísérő jelensége a kábítószer-csempészet, valamint a migránsok és menekültek prostitúcióra kényszerítése.

A nemzeti területen folytatott nyomozások és a bírósági bizonyítékok együtt azt mutatják, hogy az afrikai bűnözői csoportok közül a nigériai csoportok azok, amelyek maffia jellegű tulajdonságokat mutatnak, és olyan transznacionális piacokat irányítanak, mint a kábítószer-kereskedelem és az emberkereskedelem. Fontos azonban pontosítani, hogy az afrikai szervezett bűnözés mind otthon, mind külföldön a társadalom és a geopolitikai feltételek fejlődésével párhuzamosan alakul ki (Di Liddo-Terenghi-Cerasuolo-Piol, 2019).

A statisztikák azt igazolják, hogy az Európába tengeri úton érkező migránsok közül 2017-ben a nigériaiak álltak az élen 18253 fővel, akik elsősorban Olaszországban szálltak partra, ami közel 20%-os arányt jelent az összes érkezőt figyelembe véve (<https://data2.unhcr.org>). Ezek közül hivatalos adatok szerint 2641 főt tudtak visszaszállítani, így nem kérdés, hogy sokkal többen maradnak évente Európában, különösen Olaszországban (FrontexRiskAnalysis, 2018). Ha ezek az emberek nem jelennek meg a hivatalos munkaerőpiacon, akkor csak az illegális tevékenységekből van lehetőségük életben maradni. És ezek csak a hivatalos adatok.

A bűncselekmények között jelentős a kábítószer-kereskedelem, hiszen a kokain Afrikán keresztül Európába szállítása Nigérián keresztül történik, ahogy a prostitúció és a hamis termékek kereskedelme is kiemelkedő. Az emberkereskedelmet az áldozatok számából vizsgálva a nigériaiak állnak az első helyen. Az olasz hatóságok meg vannak győződve arról, hogy az afrikaiak valójában a CosaNostra, a mindenható helyi olasz maffia fennhatósága alatt működnek (<https://hvg.hu>). A CosaNostra Olaszországon kívül elsősorban Spanyolországban, Franciaországban és Németországban, Európán kívül pedig az Egyesült Államokban, Kanadában, Venezuelában és Dél-Afrikában tevékenykedik (Europol Threat Assesment, Italian Organized Crime, 2013).

A nigériai Black Axe bűnöző csoport és a CosaNostra közötti kapcsolat azért is lehet logikus, hiszen egy bevándorlókból álló csoport nehezen tudná megszerezni az olasz bűnözői piacot,

hacsak erre valamilyen oknál fogva nem kap lehetőséget. Ez a félelmen alapuló nigériai hálózat a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció mellett pénzmosásban is jelentős tevékenységet fejt ki azért is, hogy az Európa és Nigéria között tevékenységeiket finanszírozni tudja, miután megállapodást a sziget fővárosában, Palermóban lévő alvilági főnökökkel, és megvásárolta a kijelölt területeken történő működési jogokat.

A CosaNostra Egyesült Államokbeli felemelkedését szemlélve hasonlóságot lehet felfedezni. Amikor New Yorkban a XX. század elején az olasz bevándorlók által létrehozott közösségek Brooklyn túlszűfolt „olasz negyedében” éltek, a még nem integrált lakosoknak ugyanazokat a körülményeket alakították ki, mint Szicíliában, ahonnan érkeztek. A nigériai bűnözők a 80-as évek elején kezdtek beutazni kis csoportokban Észak-Olaszországba, majd azután nagy számban Palermóba. Az utóbbi 10-15 évben ismét sokan költöztek Milánóba és Torinóba. A Black Axe nevű szervezet nigériai egyetemi hallgatók testvériségéből született, valláson alapuló bűnszervezet lett, majd a világon ma már 20 milliárd eurós forgalmú maffia típusú bűnszervezetté vált. Olaszországban a Black Axe az alábbi városokban telepedett meg: Torino, Novarra, Alessandria, Verona, Bologna, Róma, Nápoly, Palermo (Di Liggo-Terenghi-Cerasuolo-Piol, 2019). Ebben az esetben az afrikai bevándorlók az újak, és egy sokkal szegényebb országból származnak, ahol az erőszak a napi élet része, ezért a nigériai bűnözőknek nem okoz gondot a piszkos munkák elvégzése és a kegyetlen cselekmények végrehajtása.

Az emberkereskedelem óriási üzlet. Az emberkereskedelem Nigériából különösen az utóbbi években vált aggasztóvá az EU rendvédelmi hatóságai számára. Az áldozatok főleg nők és fiatal lányok, akik gyakran gyermekkorúak. A nagy szegénységben élő nőket könnyen rá tudják venni a prostitúcióra akár erőszakkal akár a csábítás valamely formájával. Ráadásul ezeknek a prostituáltaknak az ára jóval alacsonyabb, mint a nyugati országból származóknak.

A közösség hozzáállása alapján a bűnözés egy üzleti vállalkozás, amely még ösztönzi is a tiltott kereskedelmet. Amíg ez olyan anyagi haszonnal jár, mint egy ház építése, jó autók megszerzése, senkit nem érdekel. Valójában egy versennyé válik az adott közösségben mindazok számára, akik lányukat Olaszországba vagy Európába szeretnék küldeni pénzt keresni azért, hogy hasonló anyagi javakat szerezzenek, mint például a szomszédjaik vagy más családok (Stephen, 2010). A már ideérkezett nők teljesen ki vannak szolgáltatva az emberkereskedőknek, hiszen érkezésükkor nem ismernek senkit, nem ismerik a helyi viszonyokat, a jogukat, a lehetőségeiket, a nyelvet nem beszélik. Utánpótlás könnyen van a szegényebb régiókból. Általában elszigetelik, megerőszakolják és prostitúcióra kényszerítik a nőket, majd a bűnözők egymás közt úgy adják és veszik, mintha árucikkek lennének (<https://frontex.europa.eu>). Az elmúlt három évben több mint 20 000 nigériai nő utazott át a Földközi-tengeren Olaszországig. Az ENSZ becslése szerint körülbelül 80 százalékuk végállomása a prostitúció. Legtöbbjük számára az Európába vezető út a Róma vagy Verona szélén található utcákon ér véget (<https://www.infomigrants.net>). A nigériai prostituáltak futtatása Spanyolországban is probléma, ahová Líbián és Olaszországon keresztül szállítják a prostituáltakat.

A nyomozó szervek sem tétlenkednek, így egyre több közös műveletről kapunk hírt. 2019 novemberében 16 nigériai, ghánai és olasz állampolgárokat tartóztattak le egy akció keretében, akik Afrikán keresztül csempészték kábítószerrel Európába (230 kg heroin, 20 kg kokain, 2 kg. MDMA került lefoglalásra). A szervezet főleg nigériaiakból állt, akik nyeléssel és dupla fedelű bőröndökben szállították a kábítószerrel Olaszországba. A nemzetközi nyomozást az Eurojust koordinálta (<https://eu-ocs.com>). Mivel Spanyolországba is Olaszországon keresztül juttatják ki a prostituáltakat, így érdemes megemlíteni két spanyol szervezet felszámolását is. Az egyik legnagyobb művelet során a spanyol csendőrség, a brit bűnügyi szervek, a nigériai emberkereskedelmi egység tagjai 39 nőt szabadítottak ki, valamint 41 házkutatás során 89

személyt tartóztattak le (<https://www.ilmetropolitano.it>). Az Europol az elejétől fogva elemzésekkel segítette a spanyol és a finn szervek által folytatott közös nyomozást, amelyben az Eurojust is részt vett 2017-ben, amikor 25 személyt tartóztattak le és 16 áldozatot szabadítottak ki egy közös akció során. 4 házkutatást tartottak Spanyolországban, egyet Finnországban, ahol a szervezet vezetője lakott (<https://www.europol.europa.eu>). A bűnöző csoportok hamis okmányokkal még menekültstátuszt is szereztek a prostituáltaknak azért, hogy feltűnés nélkül tudjanak dolgozni. 2018 februárjában a spanyol, a brit és a nigériai hatóságok egy évig tartó nyomozás során derítették fel azt a bűnszervezetet, amely vodoo szertartással kerített hatalmába fiatal nőket, hogy utána Spanyolországban prostituáltként dolgozzanak. Az Europol ezt a műveletet is támogatta elsősorban információcserével, elemző kapacitással és az Europol adatbázisok használatával, amely során 12 főt tartóztattak le és 4 nőt mentettek meg a bűnözőktől (<https://www.europol.europa.eu>). Olaszországban fogták el azt a nigériai bűnözőt is - 2020. 01. 17-én adták át Magyarországnak -, aki 27 társával együtt pénzmosás bűncselekményét követte el 685 millió forint értékben (<https://112press.hu>).

A kábítószerrel foglalkozó bűnszervezetek és a nigériaiak Európába történő szállítása között kapcsolatot lehet felfedezni. A szervezet működése kiterjed a kábítószer-kereskedelemre, a prostitúcióra és a pénzek Európa és Nigéria közötti gyanús utalására (Mutuku, 2017). A CosaNostra elnézi a Black Axe működését, amíg nem zavarja a köreit, sőt egy alszervezetként tekint rá. 2017-ben a legnagyobb kokain lefoglalás (92 kg) Nigériában volt (EuropolDrugs Market Report, 2019).

A nigériai szervezett bűnözés felderítéséhez nem elég a hagyományos technikákat alkalmazni, meg kell ismerni az afrikai kultúrát, a bűnözés jellegét, a szerveződés és a szervezet egymásra épülő hatásait is. Be kell azonosítani a piacokat, a tevékenységüket, a kockázatokat, figyelni kell a szervezeti fejlődésüket, kiből állnak, hogyan toborozzák a tagjaikat. Ezek a csoportok ezeket a magatartási formákat ugyan magukkal hozzák, azonban valamilyen szinten nekik is alkalmazkodni kell az európai szokásokhoz és erőviszonyokhoz. Ez azt fogja eredményezni, hogy ennek a bűnözési formának egy sajátos fejlődési formája fog kialakulni. A rendőrségek és az igazságügyi szervek még szorosabb együttműködésére lesz szükség és tovább kell erősíteni ezeknek a szerveknek a nemzetközi kapcsolatait is. Már 2002-ben kidolgozásra került egy vitaanyag (TraffickingforprostitutionItaly: conceptpaper 2002), amely a Nigériából az Olaszországba szállított nők kereskedelmére hívta fel a figyelmet. A már említett bűncselekmények mellett a gyerekeket koldulásra is felhasználják, így amikor a városok utcáin sétálunk, jól át kell gondolni, hogy amikor pénzt adunk, akkor igen nagy eséllyel a szervezett bűnözést támogatjuk.

3. Nemzetközi bűnügyi együttműködés

Az világos, hogy az egyes országok önállóan nem tudnak megbirkózni ezzel a helyzettel, azonban a nemzetközi együttműködésben részt vállaló ügynökségek vagy szervezetek figyelme még nem koncentrált igazán Nigériára, ugyanakkor bizonyos kockázatokat tártak fel, amelyre reagált a rendvédelem.

Europol

Az Europolnak még nincs kétoldalú megállapodása Nigériával és nem is szerepel jelenleg az első számú csoportban, akikkel ilyen megállapodást kívánnak kötni. Ennek persze több oka is van, hiszen nem elég csak a bűnüldöző szervek igénye, azon kívül számos jogi és adatvédelmi követelménynek is meg kell felelni, amíg eljutunk a stratégiai megállapodástól a műveleti megállapodás megkötéséig. Természetesen akkor már az Europolnak is jut szerep, ha a nigériai bűnözők az EU vagy olyan ország területén tevékenykednek, amelyekkel van műveleti megállapodás, anélkül azonban legfeljebb a trendeket figyelhetik és elemezhetik. Az Európai Bizottság is figyelemmel kíséri a nigériai bűnözést Olaszországban és más országokban is,

amely elsősorban az emberkereskedelemre és kizsákmányolásra koncentrál. Az ETUTU projekt az EMPACT Emberkereskedelem Munkacsoport keretein belül kerül végrehajtásra Németország vezetésével az Europol közreműködése mellett. Ezzel átfogóan kíván fellépni az EU-ban működő nigériai szervezett bűnözői hálózatok ellen. A kapacitásépítés célja az európai és a nigériai szervek között az operatív együttműködés javítása. Tekintettel arra, hogy az Olaszországban működő nigériai szervezett bűnözői csoportok a maffia jellegét hordozzák, ezért érdemes fontolóra venni azt, amit az Europol az olasz szervezett bűnözés elleni fenyegetettség értékelésében ajánlasként megfogalmaz. Az Europol szerint az EU számára legnagyobb veszélyt jelentő családokat és klánokat kell beazonosítani. Az ilyen családok ellen folytatott nyomozásokat egy párhuzamos pénzügyi vizsgálatnak is alá kell vetni és a bűnügyi, valamint a pénzügyi információkat össze kell kapcsolni már a nyomozás kezdetétől fogva. A maffia felépítésű szervezet tagságát már önmagában bűncselekménynek kell tekinteni. A maffiaellenes jogszabályokat EU szinten kell harmonizálni.

Frontex

A Frontex szerepe azért jelentős, mert legtöbbször ez az ügynökség találkozik először azokkal az utazókkal, akik az emberkereskedelem áldozatává váltak. Ők tudják megszerezni első kézből azokat az információkat, amelyek a bűnözői körökre vonatkoznak, majd átadni azokat az Europolnak vagy az illetékes nemzeti hatóságoknak. A Frontex ebből a célból el is készített egy kézikönyvet azon tisztviselők számára, akik ezekkel az áldozatokkal kapcsolatba kerülhetnek. Emellett elkészült a „VEGA Kézikönyv: gyermekek a repülőtereken” kiadvány is, amely az ott szolgálatot teljesítő határőrök részére nyújt segítséget abban, hogyan járjanak el megfelelően a gyermekek esetében.

Eurojust

2018 folyamán új országokkal – Nigéria, Irán, Mauritius, Dél-Afrika - bővült az Eurojust kapcsolattartói hálózata, így a szervezet most világszerte 47 harmadik országgal tart fent aktív kapcsolatot, segítve ezzel a tagállami ügyészeket abban, hogy az EU határain átnyúló bűnözői tevékenységgel kapcsolatos ügyekben a megfelelő kollégával gyorsan összeköttetésbe tudjanak lépni (Eurojust Éves Jelentés, 2018). Ebből megállapítható az is, hogy az Eurojust is felfigyelt a Nigériával összefüggésbe hozható elkövetésekre és szükségesnek látta a szorosabb kapcsolattartás létrehozását.

Interpol

Az Epervier II. művelet alatt az Interpol közreműködésével 2019 áprilisában Nigériában és Benin Köztársaságban körülbelül 100 rendőrrel ellenőrzéseket végeztek piacokon, repülőtereken, tengeri kikötőkben és településeken. Ennek során 216 prostitúcióra és kényszermunkára csempészett ember került megmentésre, valamint járműveket, készpénzt, mobiltelefonokat és számítógépeket foglaltak le (<https://allafrica.com>).

Az Interpol mozgástere a nemzetközi szervezet karaktere miatt jóval szélesebb és rugalmasabb, mint a fő tevékenységként az EU területén működő, szigorúbb mandátummal felruházott uniós ügynökségeké.

Nigéria 1960 októbere óta Interpol tagország, rendeztek már néhány szakértői ülést is a szervezet keretén belül, vannak rendőrei a lyoni központban, az afrikai regionális központban Abidjanban és Szingapúrban is. Nigéria még nagyobb figyelmet kapott azzal, hogy 2019-ben lehetővé vált, hogy elindítsák a WAPIS projektet.

4. WAPIS projekt

Miután Nyugat-Afrika a bűnözők kedvelt célpontjává vált, ezért az Interpol az EU támogatásával elindította a WAPIS programját¹, amelyhez az egyetértési megállapodást 2019. április 16-án írta alá Nigéria belügyminisztere és az Interpol főtitkára. Az ellenőrzött információ a bűnüldözés egyik legfontosabb kelléke, így a WAPIS program segítséget tud nyújtani a térségben működő rendőrségnek ahhoz, hogy hozzáférhessenek a létfontosságú adatokhoz, amikor csak szükségük van rájuk. A főtitkár szerint többek között a kábítószer-, a fegyver- és embercsempészettel foglalkozó bűnözői hálózatok kihasználták azinformációmegosztó rendszer hiányát, amely a régió biztonságaért felelős szervezetek között megmutatkozott, így a bűnözői csoportok akadálytalanul végezték tevékenységüket (<https://www.premiumtimesng.com>).

A program legfontosabb célja az információcsere és a koordináció fokozása a térségben. Az itt dolgozó rendőrtisztek számára lehetővé kell tenni a nemzeti és a régió országai adatbázisainak adataihoz való hozzáférést annak érdekében, hogy hatékonyabban lépjenek fel a szervezett bűnözés és a terrorizmus ellen. A transznacionális bűncselekmények tekintetében ezáltal fejleszteni lehet a régióra vonatkozó elemzéseket, jobban meg lehet érteni a nyugat-afrikai területről kiinduló bűncselekmények hátterét és a bűnszervezetek tevékenységét is. Ezzel harmonizálttá és strukturálttá válhat a rendőrségi információk nemzeti és regionális irányítása Nyugat-Afrika tágabb régiójában, így megvalósulhat a fokozottabb rendőri és igazságügyi együttműködés nem csak a régióban, hanem Európában és a világ többi részén is.

A WAPIS tulajdonképpen egy olyan elektronikus nemzeti információs rendszer, amelynek keretében bűncselekményekkel kapcsolatos adatbázist hoznak létre, majd üzemeltetnek a következő adattartalommal:

- Bűncselekmények és események
- Gyanúsítottak és tanúk
- Jogi eljárások
- Fegyverek és tárgyak
- Gépjárművek
- Személyazonosító okmányok

Az egyes nemzeti rendszerek egy regionális rendszerbe lesznek bekapcsolva abból a célból, hogy a rendőrségek között az információkat meg tudják osztani, a statisztikákat össze tudják hasonlítani, elemezni tudják a régió trendjeit, ezáltal kialakítva egy hatékony stratégiát a bűncselekmények megelőzése, csökkentése és nyomozása céljából. Minden nemzeti rendszert összekötnek az Interpol I-24/7 kommunikációs rendszerével a tagországok Interpol Nemzeti Irodáin keresztül. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy a lekérdezés során látókörbe került bűnözőkről ki lehessen deríteni azt, hogy más országokban is követtek-e el már akár hasonló akár más bűncselekményeket. A 210 millió eurós programot teljes mértékben az EU finanszírozza azEurópai Unió Szükséghelyzeti Alap Afrikáért keretből, melynek preambuluma egyértelműen említi azokat a belső kihívásokat és a válságokat, amelyek hatással voltak az alap három ablakának országaira. Ezek közé tartoznak Líbia és Jemen politikai válságai, Szudán és Dél-Szudán, Mali és Nigéria belső konfliktusai (BokoHaram), valamint számos terrortámadás. 2012 óta segíti az alap a stabilitást és a békét a régióban. 2015-ben az

¹ West AfricaPoliceInformation System (WAPIS)

EU és az ECOWAS² megállapodott a WAPIS rendszer kiépítésében az ECOWAS országok³ és Mauritánia, Csád területén.

Az INTERPOL és az AFRIPOL együtt fog működni a nemzetközi rendőrségi együttműködés összehangolt és hatékony támogatása érdekében. Az INTERPOL Közgyűlés a 2018 novemberében tartott 87. ülésén jóváhagyta az Afrikai Unióval (AU) folytatott együttműködési megállapodást, amely keretet biztosít az AFRIPOL-val való információ megosztáshoz (Interpol Strategy for the African Region, 2019-2020).

5. Összegzés

Nyugodtan mondhatjuk, hogy Európa továbbra is az egzisztenciális, társadalmi, biológiai és klimatikus jólét biztosítója, a vonzó és biztonságos élettér mind a honos népeknek, mind a bevándorlók számára. Ennek a stabil, kiegyensúlyozott térségnek alapvető értéke a béke, a rend és a biztonság, valamint a relatív jól kiszámítható társadalmi- és életviszonyok. Amellett, hogy milliók élhető otthona Európa, mint utazási célpont is töretlenül népszerű leginkább a történelmi és kulturális értékek, valamint a biztonságos és egészséges környezet, valamint optimális klimatikus viszonyok miatt. Az utazni vágyóknak figyelembe kell venni ugyanakkor, hogy a kontinensen belül nem egyforma a biztonság szintje, a rendvédelemnek pedig fokozódó eredményességgel, minél nagyobb földrajzi térségekre garantálni kell az objektív biztonságot a lakók és a turisták számára egyaránt. Ennek előfeltétele, hogy a kockázatokat azonosítsák, ezekre megfelelő válaszokat adjanak mind tagállami, mind uniós vagy akár globális együttműködések keretében. Ezért folyamatosan figyelniük kell az utazó bűnözőkre, a helyi bűnözést meghatározó uniós és külföldi csoportokra, valamint a transznacionális szervezett bűnözői és terrorhálózatok európai sejtjeire.

Azt, hogy a fent bemutatott bűnözési forma és struktúra milyen irányt vesz, nagyon nehéz megmondani, ugyanakkor a nigériai szervezett bűnözés erősödését és európai térnyerését prognosztizálják. Ezt arra vezetik vissza, hogy a sejték több európai országban aktívak; van utánpótlás; a kiváltó okok, mint a migráció, terrorizmus, törzsi harcok, Afrika szegényebb részeinek stagnálása, az instabil társadalmak, radikalizmus, bűnözés nem, hogy megszűnnének, hanem fokozódnak. A problémák, amelyek Nigériában jelen vannak, nem szűnnek meg azáltal, hogy az ottani lakosok Európába jönnek, sokkal valószínűbb, hogy a saját szokásaikat, hagyományait, vallásukat és nem utolsósorban a társadalmi problémáikat is magukkal hozzák. Az elkövetők kegyetlensége, a szervezetek konspirált működése, a brutális rituálék, a gyökértelenség és az integrációs folyamatok elmaradása nagyban nehezítik a bűnüldöző szervek munkáját. A megfelelő társadalmi és rendvédelmi válaszokat közösen kell megtalálni és érvényre juttatni annak érdekében, hogy ne csökkenjen szubjektív biztonságérzetünk sem turistaként, sem európai polgárként azért, hogy továbbra is az eddig megszokott napi rutin szerint éljünk, közlekedjünk, kiránduljunk, szórakozzunk, vagy épp tanuljunk, dolgozzunk, szolgáljunk valamely európai országban.

Felhasznált irodalom

- Alex Muia Mutuku (2017): The Effects of Organized Criminal Gangs on the Livelihoods of the Urban Residents: A Case Study of Gaza Gang in Kayole Estate, Nairobi, International Journal of Current Business and Social Sciences, IJCBS Vol.1, Issue 7, pp. 31-61, 37. old.

² Nyugat-afrikai államok gazdasági közössége

³ Benin, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Gambia, Ghána, Guinea, Guinea-Bissau, Libéria, Mali, Mauritánia, Niger, Nigéria, Szenegál, Sierra Leone, Togo, Zöld-foki szigetek

- Marco di Liddo, Fiamma Terenghi, Andrea Cerasuolo, Valentina Piol (2019): The Italian capabilities in countering organized crime as a tool of stabilization in Western Africa. Farnesina, Centro di Studi Internazionali, Intellegit
- Németh J., Tokodi P. (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül, I. Turizmus és biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötete, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2016. május 5., 62. p.
- Temitope Obasaju Stephen (2010): The Influence of Corruption on Women Trafficking in Nigeria. International Organised Crime Course Work, Utrecht University, The Netherlands, 7. p.
- Europol (2019): Threat Assessment, Italian Organized Crime. The Hague Europol Drugs Market Report, 2019, 138. p.
- Frontex Risk Analysis (2018): Interpol Strategy for the African Region 2019-2020, 2019.01.23, Kigali, Ruanda
- Trafficking for prostitution in Italy (2002): Concept paper EGM/TRAF/2002/EP.4, 2002. november 8.

Internetes források:

- Eurojust Éves Jelentés 2018, 30. old.
- https://112press.hu/hirek/reszletek/nigeriai_penzmoso_kiadatas_olaszorszag/(letöltés: 2020. 01.20.)
- <https://allafrica.com/stories/201904250026.html>
- <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62326>(letöltés: 2020.01.20.)
- https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Tourism_statistics/hu#Vend.C3.A9g.C3.A9jszak.C3.A1k_az_EU-28-ban:_Spanyolorsz.C3.A1g_az_.C3.A9len
- <https://eu-ocs.com/african-drugs-cartel-dismantled-in-italy/>(letöltés: 2020.01.02.)
- <https://frontex.europa.eu/media-centre/focus/frontex-analysis-countering-trafficking-in-human-beings-at-eu-s-borders-NA3Dvd>(letöltés:2020.01.20)
- https://hvg.hu/gazdasag/20161125_Cosa_Nostra_afrikai_bermunkasok_piszkos_munka_maffia(letöltés: 2020.01.18.)
- <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/12-arrested-and-4-women-safeguarded-in-spain-and-uk-in-operation-against-sexual-exploitation-of-women>(letöltés: 2020.01.25.)
- <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/25-arrests-and-16-victims-safeguarded-in-operation-against-sexual-exploitation-of-women>(letöltés: 2020.01.25.)
- <https://www.ilmetropolitano.it/2018/03/22/trafficked-by-vooodoo-threats-one-of-the-largest-operations-in-europe-rescues-39-nigerian-women/>(letöltés: 2019. 12. 30.)
- <https://www.infomigrants.net/en/post/21117/germany-the-brothel-of-europe-for-trafficked-nigerian-women>
- <https://www.livepopulation.com/country/nigeria.html>(letöltés: 2020.01.20.)
- <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/325857-nigeria-interpol-agrees-on-west-african-police-information-system.html>(letöltés: 2020.01.02.)

Piactisztítás és innováció

Dr. Molnár Ákos

kiemelt főnyomozó, NAV Bűnügyi Főigazgatóság

1122-Budapest, Hajnóczy u. 7-9.

e-mail cím: molnar.akos_2@nav.gov.hu

A NAV Magyarország költségvetésének bevételeit nemcsak biztosítja, hanem annak védelmi funkcióját is ellátja. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) 2011 évben történt megalakulása óta számos stratégiai fontosságú fejlesztésen ment keresztül. Szervezeti kompetenciája, tevékenysége és fejlesztése során elsődleges cél a hatékony fellépés az adókkal, járulékokkal összefüggő visszaélések, csalási magatartásokkal szemben. A NAV víziója, hogy a kockázatelemzéssel kijelölt, legfontosabb gazdasági ágazatokban minimalizálja a szervezett csalásokat, növelje a jogkövetési hajlandóságot, ezáltal stabilizálja a tervezett költségvetési bevételek teljesülését. A csalásellenes intézkedések mindenkor igazodnak – az EU Bizottság csalás elleni politikájához, az OLAF ajánlásaihoz – a piactisztítás célkitűzéséhez, a kockázatos termékkörök folyamatos monitorozásának eredményeihez.

Kulcsszavak: adózás, csalás, piactisztítás, innováció, turizmus, Nemzeti Adó- és Vámhivatal

1. Bevezetés

Az állami feladatok elvégzéséhez bevételek szükségesek, amelyek közül a legmeghatározóbb a kötelezően fizetendő rendszeres anyagi juttatás, az adó. Az adóbevételek nagy hányadát az állam olyan társadalmi szükségletek kielégítésére használja fel, mint például szociális, egészségügyi, igazgatási, környezetvédelmi, oktatási kiadások. A bevételek tehát biztosítják az állami intézmények működését, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését valamint befolyásolják a piaci szereplők magatartását.

A világban zajló globális válságfolyamatokat, különösen a biztonsági helyzetet elemző Vision of Humanity elnevezésű cég évente értékeli az aktuális tendenciákat. A tavalyi év adatai alapján összeállított úgynevezett „Global Peace Index” rangsorán Magyarország a világ 21. legbiztonságosabb országa lett. Hazánkban a pontszámokat egyébként rontó tényezők közül hiányzik a háborús konfliktusra, terrorfenyegetettségre utaló veszély. Az értékelésbe nemcsak a háborús konfliktusok (lehetősége), hanem az emberek szubjektív biztonságérzete is beleszámít.¹ Országunk jó földrajzi adottságai, nevezetességei, sokszínű kulturális programjai, magas színvonalon nyújtott szolgáltatásai mellett a biztonság a legmeghatározóbb vonzó tényezője a belföldi turizmusnak. A turizmus jelentős mértékben járul hozzá a gazdaság élénkítéséhez és a munkahelyteremtéshez. A gazdasághoz való közvetlen hozzájárulása a GDP 6,8%-a, a közvetett hatásokat is magába foglaló hozzájárulás pedig a GDP 10,7%-a.²

Az adózás rendjét, a költségvetés elvárásainak teljesítését a NAV biztosítja. A szervezet az államháztartási érdekek védelme mellett, ellenőrző feladatot is ellát és nem utolsó sorban küzd a feketegazdaság ellen. A NAV 2011. január 1-jén két szervezet, az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal valamint a Vám- és Pénzügyőrség integrációjával jött létre.³ Jogállását

¹ Vision of Humanity, <http://visionofhumanity.org/about/> Letöltés ideje: 2020.01.25.

² Magyar Turisztikai Ügynökség, <https://mtu.gov.hu/cikkek/a-turizmus-eredmenyei-magyarorszagon> Letöltés ideje: 2020.01.25.

³ Magasvári Adrienn (2018): A nemzeti Adó- és Vámhivatal szerepe, szervezete, feladatai, személyi állománya. Integrált Pénzügyőri Ismeretek I. Budapest, 25-26 p.

tekintve államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó, központi hivatalként működő központi költségvetési szerv.⁴

A szervezet hatékonyságának biztosítója a feladat- és eredmény centrikus, szolgáltató szemléletű működés. Az állami bevételek állandó biztosítása ez utóbbi erősítésével fokozható, amit korszerű eszközök, megoldások fejlesztésével, beszerzésével lehet elérni.

2. A turizmus aktuális kapcsolódási pontjai

Magyarországra jellemző a kettős központú, azaz a főváros, illetve a Balaton térségére koncentrálódó turizmus, ami mind a szálláshelyi kínálatot, mind a turisztikai keresletet meghatározza. Hazánk fokozódó vonzereje - a biztonság mellett - leginkább a szolgáltatások (pl.: egészség- és gyógyturizmus) színvonalával és megfizethetőségével, valamint a gasztronómiai sajátosságokkal, különlegességekkel magyarázható.

A szakterület turizmushoz való kapcsolódása többek között ott érhető tetten, amikor a kormány az éttermek és vendéglátóhelyek áfáját 2017-től 27-ről 18 százalékra csökkentette, majd 2018-ban 5 %-ra mérsékelte. A kieső bevételek kompenzációja érdekében 2018. január 1-től új különadót vezettek be „*turizmusfejlesztési hozzájárulás*” néven, amelynek mértéke a teljes árbevétel után fizetendő 4 %. A kormány a különadóból befolyó bevételeket teljes egészében a magyarországi turizmus fejlesztésére fordítja.

A turizmus kapcsán az elmúlt évek legjelentősebb ágazati intézkedésének számít az „*online szobatükör*” bevezetésének koncepciója. A fejlesztés lényege, hogy a szálláshely-szolgáltatók kötelesek egy felhőalapú szolgáltatást nyújtó informatikai rendszerre feltölteni adataikat. A szoftver bevezetésével a Magyar Turisztikai Ügynökség minden Magyarországon működő kereskedelmi szálláshelyen eltöltött vendégéjszakáról naprakész statisztikai és forgalmi adatokkal rendelkezik, a vállalkozások adminisztrációs terhei csökkennek, így az ágazat fehéritéséhez nagymértékben hozzájárul a fejlesztés.

A gazdaságfehérítés hatékonyságának növelése kockázatkezeléssel és adatvezérelt ellenőrzéssel képzelhető el. Ilyen megoldás volt többek között az Online Számla rendszerhez kapcsolódó kockázatkezelés, az online pénztárgép rendszer kialakítása, vagy az automata berendezések regisztrációja.

A fentiek biztosítása érdekében a NAV-nak alkalmazkodnia kell a korszak új kihívásaihoz, hiszen ahogy Zámbo Péter fogalmazott „*a digitális világban is a darwini alkalmazkodás a túlélés alapfeltétele.*”⁵

3. A piactisztítás innovatív megoldásai

A NAV innovatív elemeket is felvonultató, piactisztító stratégiája az alábbiakban foglalható össze.

- Adózókat támogató fejlesztések, amelyek az adózási morált erősítik.
- Adatbázisok specializálása, hatékony felhasználása.
- Kockázatkezelés megújítása.
- Hatékonyságot növelő, korszerű megoldások bevezetése (pl.: megrendelés alapú járőrtevékenység).

Az ügyfélközpontú szervezet kialakításának stratégiai szemlélete – a NAV 2.0⁶ és annak aktualizált NAV 2.1 Stratégiai Programja mára csökkentette az adminisztrációs terheket,

⁴ A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény 1. § (1) (2) bekezdése alapján.

⁵ Pénzügyi nyomozás a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál, a NAV Bűnügyi Főigazgatóság kiadványa 51 p.

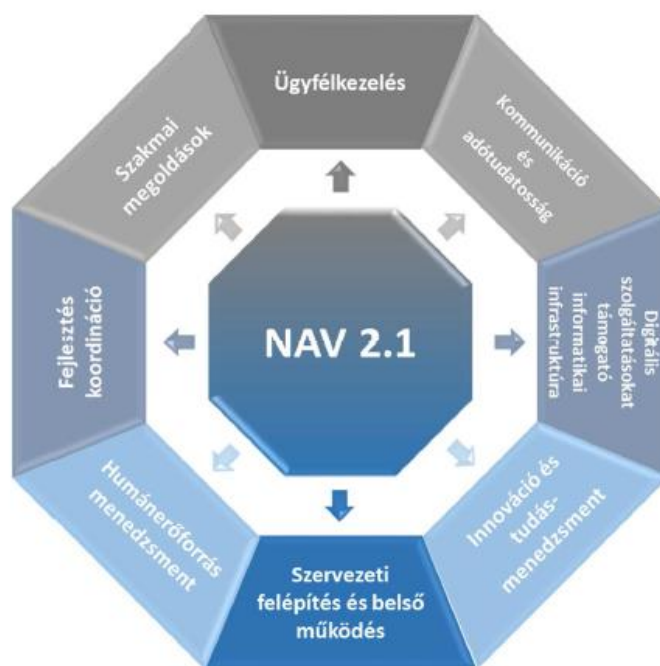
⁶ NAV 2.0 A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Megújulásának Stratégiai Programja

meghatározta a súlyponti feladatokat, stratégiai irányokat. Az adózók elégedettségi indexe⁷ megnőtt az elmúlt évekhez képest. Az új szolgáltató szemléletmód, az elektronikus személyi jövedelemadó (eSzja) szolgáltatás bevezetése, valamint a hatósági eszközök célzottabb használata a magánszemélyek és a vállalkozások körében egyaránt pozitív fogadtatásra talált. *Mindez növeli a bizalmat és ösztönzőleg hat a jogkövető magatartásra. A jogsértések hatékony felderítése, a jogkövetkezmények érvényre juttatása csökkenti az adócsalás vonzerejét.*

A szervezet közel ötszáz adatbázissal rendelkezik. Az adatok a NAV valamennyi szakterületét és több mint ezer feladatkörét támogatják és olyan komplex információbázist jelentenek, amelyek az adóhatóságot képessé teszik a csalások megelőzésére és gyors felderítésére.

Az e-adóbevallások, az elektronikus ügyintézés és az elektronikus számlázás bevezetésével 2021-re elérhetővé válik az adózás teljes folyamatának digitalizációja. Ez a fejlesztés az adóhatóság történetében meghatározó lesz, különösen az adózókra vonatkozó adatok kezelése, a működési hatékonyság növelése, a szervezet reakcióképességének javítása kapcsán.

A kockázatos adózók, termékkörök és célzott ellenőrzések kiválasztása rendkívüli jelentőséggel bír. A kockázatkezelés tevékenysége egyre erőteljesebb hangsúlyt kap a szakterületek együttműködése, a feladatok kijelölése és a konkrét intézkedések tervezése során. Kiemelt cél a NAV minden szakterületét érintő olyan komplex, összehangolt tevékenység megvalósítása, amely korszerű kockázatkezelés alapján, célzott intézkedésekkel leszűkíti az adóelkerülő magatartások lehetőségét.

1. ábra: NAV 2.1 stratégiai program elvi vázlata

A szervezeti integráció (2011) óta kiépült közvetlen együttműködési fórumok (pl.: Elektronikus Kereskedelmi Bizottság) támogatják a költségvetést károsító magatartások megelőzését, illetve gyors kiszűrését és felszámolását, különösen az alábbiak szerint.

⁷ PricewaterhouseCoopers Kft. – 2018. évi Adózási elégedettség-felmérés, <https://www.pwc.com/hu/hu.html>
Letöltés ideje: 2020.01.25.

- Új rendszerek fejlesztése, bevezetése (Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer, Foglalkoztatotti Riasztás Utánkövetési Rendszer, Szervezett Bűnözői Csoportok Nyilvántartása, online számlaadat-szolgáltatás).
- Kockázatkezelés átalakítása, megerősítése.
- Elemző-értékelő tevékenység fejlesztése.
- A veszélyeztetett piaci szektorokkal való célzott kapcsolatfelvétel.
- Szoros kapcsolattartás az EUROPOL, OLAF hivatalaival.
- Központi Operatív Bizottság létrehozása (a továbbiakban: KOB).

A KOB, mint irányítási, koordinációs platform összehangolja a csalás elleni hatékony fellépést. Működését 2017-ben kezdte meg, a NAV felsővezetőinek szoros, összehangolt együttműködése céljából. Fő célkitűzése a piacvédelem, valamint a költségvetési bevételeket veszélyeztető magatartások elleni időszerű intézkedések meghozatala. Rendeltetése a kockázatos termékkörök azonosítása, majd összehangolt szakterületi fellépéssel az adott ágazatban károkat okozó, visszaélő elkövetők, bünszervezetek felszámolása.

A csalás elleni fellépés kapcsán a korszerű technológiák és szakértő humán erőforrások investálásával, valamint a kommunikációs csatornák szélesítésével lesz lehetőség egy modern, a csalás ellen eredményesen fellépő adóhatóság kialakítására.

Kiemelt cél, hogy az adóhatóság a jogkövető adózók számára „láthatatlan”, módon működjön, a csalárd szándékkal fellépőkkel szemben ugyanakkor határozott erővel lépjen fel.

Ahogy a manuális feladatok automatizálódnak, a munka értékének egyre nagyobb hányadát jelenti a speciális ismeret és szaktudás. Ezeket kell felhasználóbarát módon hozzáférhetővé tenni a szervezeten belül (összegyűjtés, rendszerezés IT támogatással, kompetencia térkép, keresőoptimalizálás). A technológiai és gazdasági környezet gyorsuló változása miatt azonban a meglévő tudáson túl egyre több innovációs ötletre, kreativitásra és azok hatékony megvalósítására van szükség.⁸

A megvalósuló innovációkat kreatív, összehangolt és eredményorientált szemlélettel kell továbbgondolni. Mozgatórugója a profiltisztítás, működésbiztonság, adatvezérelt irányítás, valamint optimális informatikai megoldások megvalósítása kell, hogy legyen.

A pénzügyi csalások elleni hatékony fellépés érdekében a kockázatkezelési rendszert folyamatosan erősíteni szükséges, hogy az a kockázatok beazonosítására, értékelésére, rangsorolására alkalmas legyen. A prognosztizálható kockázatok csökkentésére, a csalási magatartások eredményes szűrésére és felszámolására az alábbi eszközök, eljárások, intézkedések bevezetése indokolt.

- jogszabályi háttér aktuális kihívásokhoz igazítása, egységes, egyértelmű jogi háttérszabályok;
- innovatív technológiák bevezetése, mint például kockázatelemzés mesterséges intelligencia alkalmazásával, vagy folyamat-optimalizált, automatizált informatikai platformok;
- automatizált előrejelzések, prediktív elemzések;
- nemzetközi piaci trendfigyelés, kockázatos termékkörök, csalások tipizálása;
- azonnal és szakszerűen reagáló alegységek összehangolt rendszere;
- nemzetközi kapcsolatok szélesítése, elmélyítése, nemzetközi büntügyi műveletek támogatása;
- e-kereskedelem, „sharing economy”⁹ fokozott monitorozása;

⁸ NAV 2.1 Stratégiai Program (2019)

⁹ Olyan gazdasági és szociális rendszer, amely az árukhoz, a szolgáltatásokhoz, az adatokhoz és a tudáshoz közösségi hozzáférést tesz lehetővé.

- készpénzhasználat radikális visszaszorításának támogatása;
- a technológiai fejlődéshez alkalmazkodni képes munkaerő kiválasztása, felvétele és folyamatos, magas szintű továbbképzése;
- korszerű személyi és technikai eszközök;
- belső adminisztráció egyszerűsítése;
- hiteles, időszerű tájékoztatás, az adózók felvilágosítása, az önkéntes jogkövető magatartás támogatása, az adótudatosság növelése és rendszeres, strukturált adókonzultáció;
- tudás és tapasztalati tőke megosztása;
- tudományos konferenciákon és a magyar kutatás, fejlesztés modernizációs folyamataiban való részvétel;
- kapcsolatrendszer bővítése, elmélyítése a legálisan működő gazdasági, piaci szereplőkkel;
- szoros együttműködés az OLAF Csalásmegelőzési és felderítési Hálózatával (FPDNet);
- naprakész, minőségi képzések, továbbképzések.

A szervezet stratégiájának részét képezi a rendészeti terület korszerűsítését célzó koncepció is, amelynek célja egy új szemléletű, kockázatelemzésen és szoros együttműködésen alapuló bűnügyi, rendészeti, vám-/jövedéki/fém-, és adóigazgatási közös feladat-végrehajtás. Prioritás, hogy a rendelkezésére álló adatok kockázat elemzése és összekapcsolása révén összehangolt szakterületi akciók, műveletek, intézkedések kerüljenek realizálásra.

Az összehangolt tevékenység biztosítja optimálisan a költségvetési bevételek védelmét, a gazdaság fehéritését, a jogsértők kiemelését, a tisztességes piaci szereplők támogatását és a gazdaság erősítését. A koncepció megvalósítása egységes gyakorlatot, széleskörű nemzetközi tapasztalatokra és kapcsolatokra épülő eljárási protokoll szerinti innovatív működést tesz lehetővé.

A korszerű NAV rendészeti koncepció megvalósítása összhangban van „Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról” szóló 1471/2019. (VIII. 1.) Korm. határozattal, amelynek a határellenőrzésről szóló 3. fejezetben rögzített első stratégiai célkitűzése, szerint is „növelni kell a járőrállomány helyzettudatosságát és reagáló képességét, elsősorban a meglévő eszközök modernizálásával, amortizációs cseréjével, másodsorban új technológiák hadrendbe állításával.”¹⁰

4. Következtetések

A hatékonyság növelésének alapvető feltétele a fentiekben meghatározott fejlesztések ütemezett megvalósítása. A csalás elleni küzdelem sikerének kulcsa a foglalkoztatottak tudásának bővítése és minőségi utánpótlás biztosítása, a gazdasági életből és nemzetközi tapasztalattal rendelkező szakemberek bevonása. A kockázatkezelés, a trendfigyelő, elemző-értékelő tevékenység támogatása kiemelt prioritás, az adójogilag kockázatos adózói állomány célzott vizsgálata, a költségvetést súlyosan károsító szervezett bűnözői csoportok felszámolása, az új típusú rendészeti járőrtevékenység bevezetése, a belső szervezeti eljárások korszerűsítése. Mindezek együttesen szolgálják a jogellenes magatartások mozgásterének szűkítését, a bűncselekményeket elkövetők felderítését és felelősségre vonását.

A NAV fentiekben bemutatott, piactisztító stratégiája és a korszak technikai, technológiai lehetőségeit kiaknázó innovatív megoldásai minden bizonnyal alkalmasak a Magyarországon dinamikusabban növekvő, gazdaságot élénkítő turizmusból származó jövedelmek megfelelő biztosítására.

¹⁰ Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról szóló 1471/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat, 3. fejezet

Felhasznált irodalom

- A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény.
- Magasvári Adrienn (2018): A nemzeti Adó- és Vámhivatal szerepe, szervezete, feladatai, személyi állománya. Integrált Pénzügyőri Ismeretek I. Budapest, 25-26 p.
- Magyar Turisztikai Ügynökség, <https://mtu.gov.hu/cikkek/a-turizmus-eredmenyei-magyarorszagon>
- Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról szóló 1471/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat.
- NAV 2.0 A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Megújulásának Stratégiai Programja (2017).
- NAV 2.1 Stratégiai Program (2019).
- Pénzügyi nyomozás a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál, a NAV Bűnügyi Főigazgatóság kiadványa (2019).
- PricewaterhouseCoopers Kft., <https://www.pwc.com/hu/hu.html>
- Vision of Humanity, <http://visionofhumanity.org/about/>

A turizmus aktuális kérdései, fenntartható turizmus

A turizmus szektor magyarországi éghajlati sérülékenységvizsgálatának módszertani keretei és a vízparti üdülőturizmus példája

Sütő Attila

*vezető tervező – Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Nemzeti Alkalmazkodási Központ
Főosztály
Budapest 1143, Stefánia út 14.
e-mail cím: suto.attila@mbfsz.gov.hu*

A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztálya 2016 óta koordinálja a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) továbbfejlesztése című kiemelt KEHOP projektet, amelynek egyik szakmai modulja kifejezetten a turizmus éghajlati sérülékenységének témakörét kutatta. Az előadás célja a kutatás során kifejlesztett módszertani megalapozás bemutatása a turizmus ágazat magyarországi éghajlati sérülékenységéről, és annak alapvető komponenseiről, a kitettségi / érzékenységi / alkalmazkodóképességi dimenziókról. Az elemzés a fogadóterületeket jellemző kitettségi, érzékenységi, alkalmazkodóképességi éghajlati sérülékenységi mutatókat és területi különbségeket komplexen, integráltan vizsgálta, a NATÉR által általánosan alkalmazott CIVAS modell lépésein haladva végig országos szinten járasi, három esettanulmány régióban pedig települési léptékben, három időablakra (jelen helyzetet bemutató állapotvizsgálatok; 2021-2050-es; és 2071-2100-es időszak). A jelzett periódusokra éghajlati kitettségi, érzékenységi, hatás, alkalmazkodóképességi és éghajlati sérülékenységi területi különbségeket vázoló térképek és elemző táblázatok készültek. Az előadás külön kitér a vízparti turizmus ágazat kapcsolódó éghajlati sérülékenységi eredményeire. Végül megemlítendő: a jelen vizsgálat, bár már kvantitatív logikájával és lehetőség szerint egzakt eredményeivel unikális a hazai palettán, mégis csak a kezdeti lépés: jövőbeli kiterjesztésével ugyanakkor várhatóan tovább mélyíthető a vizsgálat magyarázóereje és növelhető a hasznosíthatósága.

Kulcsszavak: éghajlat, alkalmazkodóképesség, sérülékenységvizsgálat, üdülőturizmus

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A klímaváltozás napjaink egyik legsúlyosabb hosszú távú következményekkel járó globális kihívása, mely helyben, ám földrajzi régióként, térségenként és településenként eltérő módon jelentkezik. A klímapolitika erre a kihíváscsokorra keresi a megfelelő klímavédelmi, megelőzési, felkészülési válaszokat. A kihívás globális voltának elismerését jelzi, hogy az éghajlatváltozás hatásaival szembeni sérülékenység, alkalmazkodóképesség vizsgálatával számos tanulmány foglalkozik. Ezek között akad a sérülékenység komplexitását taglaló (IPCC 2007), a sérülékenység modellezésére kísérletet tevő (Moreno – Becken, 2009; Khajuria, Ravindranath 2012; Moghal, 2015), vagy éppen a kérdéskör speciális ágazati vonatkozásaival foglalkozó (Fellmann 2012), esetleg relatív területi különbségeket feltáró (Csete et al. 2013; Sütő-Fejes 2019) is.

A témának különös aktualitást ad a világszerte jelentkező katasztrófaeseményeken túl Magyarországon a Kormányzat által január elején bejelentett, 5 dokumentumból álló klímapolitikai programcsomagja, melynek elemei egyenként is felhívják a figyelmet a megfelelő ágazati és területi, helyi válaszlépések megtételére. A Magyar Bányászati és Földtani

Szolgálat Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztálya koordinálásában már 2017 óta zajlik a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer továbbfejlesztése projekt, amely kifejezetten a területileg eltérő magyarországi hatásokra koncentrálna a különböző ágazatok, sérülékenységi tematikák terén. A projekt C3 modulja kifejezetten a turizmus éghajlati sérülékenységének témakörét kutatta. A cikk célja a kutatás során kifejlesztett módszertani megalapozás bemutatása a turizmus ágazat magyarországi éghajlati sérülékenységéről és annak alapvető komponenseiről, a kitettség/érzékenységi/alkalmazkodóképességi dimenziókról, kiemelten koncentrálna a vízparti turizmus és kiválasztott mintarégióra, a Balaton térség kapcsán kapott eredményekre.

2. Anyag és módszer

A NATÉR továbbfejlesztése keretében lezajlott turisztikai kutatás egy olyan megközelítést javasol, amely a NATÉR első, 2013-2016 között lezajlott fázisában általánosan alkalmazott éghajlati sérülékenységvizsgálati módszertanon alapul. Ez a CIVAS (Climate Impact and Vulnerability Assessment Scheme) modell és a nemzetközi szakirodalom komplex indikátorképzési megoldásainak egyfajta kombinációja, amely összetettségében elemzi egy ötelemű szempontsoron (kitettség – érzékenység – várható hatás – alkalmazkodóképesség – sérülékenység) keresztül az éghajlati hatások teljes láncolatát és a társadalmi/gazdasági következményeket. A NATÉR első fázisában a KRITÉR projekt keretében ezen az elméleti alapon turizmussal kapcsolatos vizsgálatok is készültek, de a vizsgálat a kitettség szempontnál nem ment tovább. Az új, továbbfejlesztett értékelési módszertanban ezért kiemelt hangsúlyt kaptak az érzékenységi és alkalmazkodóképességi, ezeken keresztül pedig az éghajlati sérülékenységi dimenziók (Czira-Sütő, 2018).

A turizmus szektort a földrajzi helyekkel való szoros kapcsolata miatt számos hatás éri a klímaelemek változása révén. A térséget érintő klímaelem-változások (hőmérséklet, csapadék, szél stb. jellemzőinek változása) köre alapvetően függ a földrajzi fekvéstől. Ezt a jelenséget közelíti a **kitettség**, amely az adott térséget érintő konkrét időjárási elemek éghajlatot meghatározó változásait vizsgálja.

A CIVAS modellben a kitettség indikátorokat regionális területi átlagok képezik le. Vizsgálatunk kitettség részében a NATÉR KRITÉR társprojektje turisztikai moduljában már bevált, Németh Ákos által Magyarországra alkalmazott turisztikai komplex indexekhez (Bihari, 2016) fordultunk. A rendelkezésre álló adatok korlátossága kapcsán az egyszerűbb módszertanú, könnyebben beszerezhető adatokra koncentrálna Turisztikai Klímaindex (Tourism Climate Index – TCI) alkalmazása az egyik legkézenfekvőbb megoldás. A projekt keretében emellett elkészültek más indexeken alapuló kitettség vizsgálatverziók is, azonban ezek nem mutattak lényeges eltérést a TCI-hez képest a változások iránya/volumene tekintetében, inkább megerősítették a TCI alapján kirajzolódó eredményeket. A cikkben is csupán a TCI mutató alapján végzett sérülékenységvizsgálati eredményekre koncentrálna, az egyéb, CIT és mTCI mutatókra alapozott eredmények a NATÉR honlapon érhetőek el.

A rendelkezésünkre álló, Németh Ákos által a jelen projekt keretében az EURO-CORDEX adatok alapján aktualizált vizsgálatok klímaindex alapadatai három időablakra készültek el havi bontásban, 2 meteorológiai modell (EC-EARTH, CNRM-CM5); és az IPCC újabb generációs RCP (Representative Concentration Pathway) klímaváltozási scenáriói közül az RCP4.5 és RCP8.5 alapján, modellek és scenáriók kombinációjaként határozva meg a járási (három esettanulmányok esetében pedig települési) adatokat. A származtatott járási adatok rácsponti adatok területi átlagolásával keletkeztek. A havi bontású adatokból végül a három fő vizsgált turisztikai termékcsoporthoz (vízparti fürdő-, városnéző és aktív turizmus) speciális átlagokat számoltunk (pl. rendre június–augusztus havak átlagát a vízparti fürdőturizmusnál). A vizsgálatot települési bontásban is megismételve a felbontás nem volt optimális, sok

szomszédos településen homogén eredményt hozva ki. Mégis, a módszertani logika tesztelésére három esettanulmány térségre és csupán TCI alapon, azért készült települési bontású vizsgálat is.

A **klimaváltozással szembeni érzékenység** alatt a hatásviselő fél időjárásfüggő viselkedését értjük, amely, szemben a kitétséggel, csak a hatásviselő rendszertől (esetünkben a turizmus termék jellegzetességeitől, vagy a desztináció kínálati spektrumától) függ. A turisztikai termékek lehatárolása több forrásanyagon alapult. Mivel a hazai turisztikai éghajlati sérülékenységvizsgálatok száma igen csekély, részletesen dokumentált módszertani közelítést és termékcsoportosítást csak a BME 2010-es tanulmányában, valamint az ezt folytató cikkben (Csete et al. 2013) találtunk. A műegyetemi kutatók a természetes víz, táji érték/természeti élőhely, épített és kulturális örökségi érték alapján értékelték és listázták a turizmus típusokat. A létező kutatások mellett megvizsgáltuk az aktuális magyarországi szakpolitikai hátteret és annak stratégiáit is (Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió tervezete, Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030, Partnerségi Megállapodás, Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió), melyekből négy-hat főbb irányvonal rajzolódott ki. Ezeket tovább csoportosítva három nagyobb kategóriába rendezhető a számos terméktípus. Vizsgálatunkban így országosan alapvetően egy, a tóparti üdülőturizmust; egy, a természetközeli aktív turizmustípusokat (túrázás, kerékpározás, lovas turizmus, horgászat, vadászat, vízi sportok stb.) összefogó; végül egy, az épített értékekre koncentrálnó örökségturizmust (városnéző turizmus, rendezvényturizmus, zárandokturizmus, történelmi emlékek iránt érdeklődő látogatások) elkülönítő csoportosítást alkalmaztunk. Az érzékenység meghatározásánál két feltételezéssel éltünk: 1) az érzékenység nem helyfüggő, így a vizsgálat valamennyi turisztikai fogadótérség esetében ugyanazzal a termékspecifikus érzékenységgel számolhatunk; 2) az érzékenység nem változik a klímaváltozás során (Sütő- Fejes, 2019).

Az érzékenységi indikátorok meghatározása turisztikai termékenként (azaz a vízparti, a kulturális örökség és a természetközeli aktív turizmusra külön-külön) történt, az adott típust a lehető legpontosabban leképező mutatókészlettel. Az elérhető adatok köre, valamint maga a kutatás által alkalmazott, korlátos számú csoportba számos terméket összevonó absztrakció jelentősen nehezítették a munkát és befolyásolták a kapott eredmények pontosságát. E gyengeségek ellenére a kutatás igyekezett a három turizmustípus-csoport egyenkénti leképezésére alkalmas mutatókészleteket összeállítani, érzékeltetve a hazai kínálati spektrum sokszínűségét. A vízparti turizmus érzékenységét pl. a nagy tavaink partján is megjelenő mesterséges térborítás koordinálatlanná válásának expanszív tendenciáján keresztül közelítettük, a természetes területek arányának változását is vizsgálva az antropogén felszínborítás terjedése mellett. Az adott térségeket jellemző turisztikai termékek palettáján belül a zárt téri termékek aránya is korrelál az érzékenységgel, hiszen a nagyrészt szabadtéri elemeket kínáló fogadótérség jó eséllyel kitettebb az időjárás változásának. A szennyvizek tisztítottsági foka a tavakba, élő vizekbe kerülő szervesanyag-tartalom mértéke kapcsán hozható összefüggésbe az érzékenységgel; hasonlóképpen a környezetet jobban terheli és így érzékenyebbé teszi bármilyen változásra a tömegesebb turizmus a nagyszámú vendégérkezés révén. A magasabb kategóriájú szálláshelyek jelenléte ugyanakkor egy prosperálóbb, rendszeresen nagyobb költséggel jellemezhető rétegekre számító, bevételeit a térség fejlesztésébe visszaforgatni képes desztinációt sejtet, amely valószínűleg kevésbé lesz érzékeny a várható változásokra.

A mutatócsoportokból kialakítandó komplex érzékenységi index előállításához az európai szakirodalomban előforduló komplex mutatóképzési példák közül választottunk egyet, a TPI index kialakításának analógiájára (ESPON 2006) és az első hazai alkalmazás példájára (Sütő, 2007). Ennek során több dimenziót mérve állítottunk elő termékenként egy komplex mutatót.

A **várható hatások meghatározása** az érzékenységi és a kitettségi indikátor együttes figyelembevételének matematikai leképezésével történik, a kitettségi és érzékenységi mutatók dimenziótalanítását követően. A dimenziótalanított értékek számtani átlaga kalkulálható, a kombináció eredménye lesz a hatás.

Az **alkalmazkodóképesség** meghatározása a klímaváltozás folyamatai által előidézett változásokra adható társadalmi és gazdasági válaszok jellegének és erősségének azonosítását jelenti egy adott térségben. Jellemzően különböző társadalmi (végzettség, korösszetétel, foglalkoztatottság, mobilitás) és gazdasági (jövedelemszintek, adóbevételek, gazdasági teljesítmény, gazdasági szerkezet, forrásabszorpció) mutatókat alkalmaz a vizsgálat. Az érzékenységnél bemutatottakhoz hasonlóan az alkalmazkodóképességet leíró indikátorok meghatározása is minden turisztikai termékre külön-külön történt.

Az indikátorok között mind a három termékcsoport kapcsán előkerül a lakosság képzettségi szintjét reprezentáló mutató (egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezők aránya), illetve térségi bontású lakossági jövedelemadatok hiányában az idegenforgalmi adóbevételek nagysága (mind épület, mind tartózkodás után fizetett IFA a helyi adóbevételek arányában) az ágazat bevételeként aposztrofált megközelítéssel. A vízparti turizmus (és az örökségturisztikai termékek) esetében is indikátorként alkalmaztuk a belföldi turisták arányát. A feltételezés itt a következő: minél kevésbé a külföldi keresleti elemekre épít egy desztináció, annál eredményesebben állhat ellen a világgpiaci konjunktúra-ingadozásoknak, mikor is a gyorsabban visszaeső, érzékenyebb külföldi célcsoportok helyett a stabilabb belföldi vendégkörre támaszkodva vészelhetik át a nehéz időszakokat. Ugyanilyen irányba hat az attrakciótípusok sokszínűsége: egy több terméklábon álló desztináció 1-2-3 termékelem iránt visszazuhanó kereslet vagy az ezeket ellehetetlenítő időjárás tendenciák esetében is tud más termékekre támaszkodni (a vízparti és aktív termékcsoporthoz alkalmaztuk e mutatót). A vízparti turizmus esetében a védett területek kiterjedésének változását is vizsgáltuk. Látható: szemben az érzékenységnél vizsgált, inkább adottság jellegű természetes, természetközeli területek, erdők aránya mutatóval, itt már a beavatkozás (védtetté nyilvánítás) eredményeinek térségi eltéréseire vagyunk kíváncsiak.

Utolsó lépésként az **éghajlati sérülékenység meghatározása** történik meg a hatás- és az alkalmazkodóképesség-indikátorok együttes figyelembevételével, a várható hatásoknál már megismert módon. A hatásmutató mellett az alkalmazkodóképességi mutatókat dimenziótalanítjuk, standardizálással vagy normalizálással, majd az adaptációs képesség dimenziótalanított mutatóit -1-gyel meg is szorozzuk, igazodva a mutató alacsony és magas értékeivel a hatások és az érzékenység kedvező-kedvezőtlen póluspárjához. A dimenziótalanított értékek kombinációja a sérülékenység.

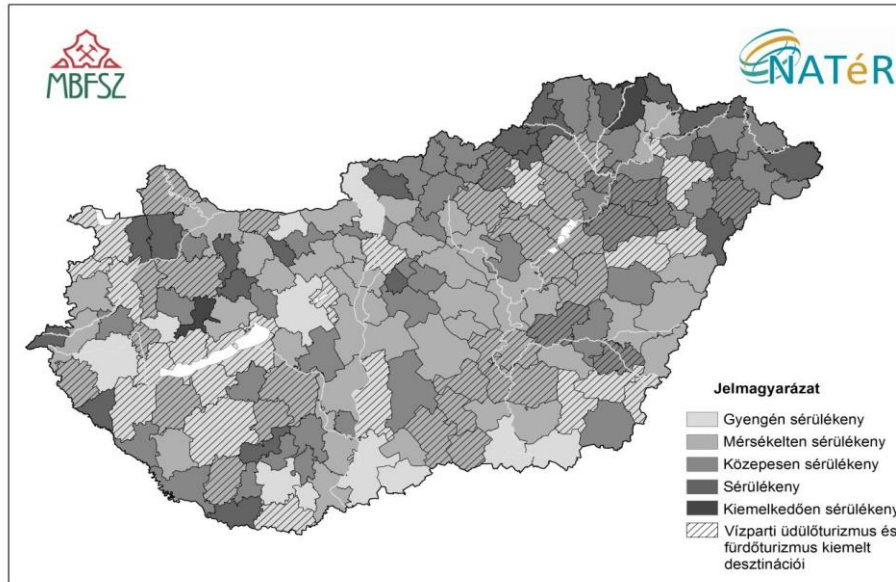
3. Eredmények és értékelésük

Járás bontású országos sérülékenységvizsgálat Magyarországon a vízparti turizmusban

Az országos kép az 1971-2000-res referencia időszakban a TCI alapú sérülékenységi elemzésnél¹ relatíve komolyabb, 0,6 fölötti sérülékenységet jelez kitettségi és hatásvizsgálati szakaszokban már kitűnő sebezhetőségű dombvidéki egységek (pl. Ajka, Cigánd, Gönc, Zirc) esetében, de e térségeket szorosán követi több alföldi térség is. A vízparti fürdőturizmus kiemelt hazai desztinációi mutatják ugyanakkor a legalacsonyabb sérülékenységet. Ezek között Balatonfüred biztosan vezeti a rangsort 0,08-as értékével. Mellette a nyáron is népszerű célpont, és sokszor a tavi pihenéseket is helyettesítő, nyitott stranddal rendelkező nagyobb gyógyfürdők

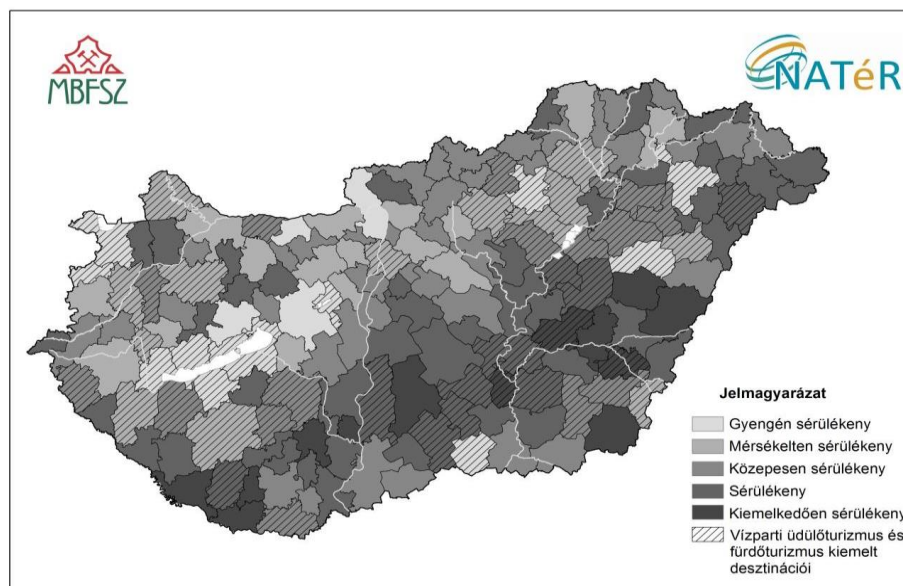
¹ A sérülékenységi értékek 0 és 1 között szóródnak, a magasabb érték erőteljesebb éghajlati sérülékenységet jelez.

járásai (pl. Hajdúszoboszló, Gyula, Sárvár) is kedvező adatokkal jelennek meg a rangsorban, egyértelműen alacsonyabb vízparti fürdőturizmus-szempon-tú érzékenysé-gük, ennek következtében az őket érő alacsonyabb hatások miatt és erőteljesebb alkalmazkodóképességük okán. A Tisza-tavi egységek valamivel erősebb sérülékenységet jeleznek, ami elsődlegesen alacsonyabb mértékű alkalmazkodóképességüknek, pontosabban az ezt eredményező társadalmi, gazdasági, és forrásabszorpció-s mutatóik alacsonyabb értékeinek köszönhető.

1. ábra: A vízparti üdülő és (strand) fürdőturizmus sérülékenysége TCI értékek alapján az EC-EARTH klímamodell és RCP8.5. forgatókönyv kombinációjában az 1971-2000 időablakra. Forrás: EURO-CORDEX és NATÉR

A sérülékenység területi különbségeit időbeli alakulás szerint vizsgálva a módszertan bemutatása során említett két globális éghajlati modell és két klímaforgatókönyv 4 kombinációja alapján futtattuk le a vizsgálatokat. Az eredmények a hatásokhoz és a kitettséghez hasonlóan párban mozognak, ezúttal kettős értelemben és eltérő párokkal.

2. ábra: A vízparti üdülő és (strand) fürdőturizmus sérülékenysége TCI értékek alapján az EC-EARTH klímamodell és RCP8.5. forgatókönyv kombinációjában a 2071-2100 időablakra. Forrás: EURO-CORDEX és NATÉR

Az RCP4.5-ös scenáriók, melyek mérsékelten optimistának tekinthetők, mind a CNRM-CM5, mind az EC-EARTH klímamoddellel variálva is csupán mérsékelt sérülékenységnövekedést mutatnak országosan. Ezzel szemben a két pesszimista, azaz RCP8.5-ös forgatókönyv alapú scenárió jóval markánsabb sérülékenység-növekményt jelez. Összességében tehát várhatóan romlanak a vízparti turizmus szempontjából optimális hőmérséklet- és csapadék-adottságok az évszázad során. Ennek a folyamatnak csak a leginkább bevezetett, tapasztalt desztinációk tudnak majd valamennyire ellenállni. A járások rangsorpozícióinak tartóssága is a két mérsékelten optimista scenáriónál erősebb, a járások nagy része ezeknél a rangsor ugyanazon részén áll a három időablak során. A pesszimista scenáriók viszont mindkét modellnél jelentősebb számú pozícióváltozást mutatnak. Tendencia, hogy a dombvidéki és hegyvidéki járások javuló, az alföldi egységek pedig romló pozíciókat regisztrálhatnak időben előre haladva. A sérülékenység fokozódása vagy mérséklődése elsődleges okai a növekvő és csökkenő hatásértékek, amiket pedig az időben kedvezőtlenül/kedvezőbben alakuló kitettségi adatok befolyásolnak.

Települési bontású sérülékenységvizsgálat a Balaton térségben

Ahogy azt a módszertani leírásnál már érintettük, az országos elemzések mellett három kiemelt turizmustípus-csoport kapcsán települési bontású vizsgálatok is készültek egy-egy kiemelt esettanulmány keretében. A vízparti üdülturizmus részletesebb vizsgálatához a Balaton-térségre esett a választás. A Balaton Közép-Európa legnagyobb édesvízű tava, hazánk egyik legnagyobb természeti kincse. A térség vonzerejét a Balaton kellemes hőmérsékletű vize, kedvező klimatikus adottságai és a változatos szépségű táj jelenti. A Balaton Kiemelt Térség (régio) területi lehatárolását a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) adja (Németh et al., 2019).

Turisztikai kitettség a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

A TCI adatokra alapozva a kitettségi vizsgálatokat, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet egészéről elmondható, hogy adatokkal is visszaigazoltan a vízpart üdülturizmusra kifejezetten alkalmas desztinációról van szó a referencia-időszakiéghajlati adottságok terén. A vizsgált települések közül a CNRM-CM5/RCP4.5 forgatókönyv szerint 79² a legrosszabb TCI érték, ami még mindig a közepesen kedvező kategória legfelső tartománya, azaz *alapvetően kedvező értékekről beszélhetünk térség-szerte*. Az üdülőkörzetben belül a *legmagasabb, 90 feletti adatok a tradicionális parti fürdőtelepüléseken* jelentkeznek, 1-2 kivétellel. Ez utóbbi települések is *partközeli Balaton-felvidéki városok és községek, főképp a Káli- és a Tapolcai medencéből*. A *relatív alacsonyabb értékek a Balaton-felvidéken* koncentrálnak; a *somogyi háttérterületek* a középmezőnyt alkotják. Az időbeli tendenciákat megfigyelve a legrosszabb értékeket mutató települések némileg javulnak, a legjobb értékűek kissé visszaesnek a vizsgált 3 időablakban előrehaladva egy-egy kombináción belül, de alapvetően tartják a rangsorpozíciókat a települések. A pozíciókat a két mérsékelten optimista scenárió-alapú kombinációban jól tartják a települések, viszont a két pesszimista scenárió alapúnál több a változás, jellemzően *valamelyest romló helyzetű parti települések vs. némileg javuló helyzetű háttértelepülések* relációkban. Időben és modell/forgatókönyv verzióktól függetlenül tehát *stabil klimatikus helyzetképpel és változatlan területi jellemzőkkel számolhatunk* a térségben, alapvetően a 2021-2050 időszakra még kedvezőbbé váló, majd 2071-2100-ra kissé romló, de országos léptékben még mindig kiemelkedően *kedvező vízparti turizmus fogadási körülményekkel*.

²A TCI értékei 0 és 100 között szórnak, a magasabb érték kedvezőbb éghajlati adottságokat, így kedvezőbb kitettségi helyzetet is jelez.

Turisztikai érzékenység a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

A Balaton régió vízparti fűrdőturizmusának érzékenységvizsgálatánál a 180 települést öt mutatón [*a mesterséges területek aránya, a vendégéjszakák 1000 lakosra számított értéke, erdőterületek aránya a település összterületén belül, III. fokozattal tisztított szennyvíz aránya településenként az összes szennyvízen belül, indoor és outdoor turizmus aránya*] keresztül elemezte a kutatás. A térségében települései jellemzően a közepesen érzékeny kategóriába esnek (ezek kb. 67%-át teszik ki az összes településnek), valamint számottevő a kevésbé érzékeny települések aránya (kb. 24%), míg a nagyon érzékeny településeké elenyésző ezekhez képest (kb. 9%).

A leginkább érzékeny települések szórványosan, pár kivételtől eltekintve rendszerint az üdülőövezet peremén helyezkednek el. Főképp háttértelepülések alkotják e kategóriát (pl. Sávoly, Kékkút) főleg a BKÜ déli és nyugati (észak-somogyi, kelet-zalai) területeiről, de e csoportban tűnik fel a frekvenciátaltabb turisztikai központok közül Hévíz, Révfülöp, Zamárdi, Zánka is. Utóbbiak esetében ennek oka sokszor a gyenge értéket mutató szennyvíz-tisztítottsági fok, több esetben még ki sincs építve az elvezetés. Emellett az erdőterületek aránya jellemzően alacsony; Hévízen és Zánkán pedig a mesterséges felszín aránya magas. 0,4 körüli értékkel közepes érzékenységet mutatnak a fő fűrdőtelepülések a parti zónában. 0,3 alatt a legalacsonyabb érzékenység a háttértelepülések Balaton-felvidéki csoportjában jelentkezik nagyobb számban, itt a szennyvíztisztítási fok már megfelelő, de az erdőborítás aránya maximum 25%; a vendégéjszaka-szám térségi átlag feletti, a mesterséges felszínborítás szintén 5-20 % között mozog. Az alacsony érzékenységhez hozzájárul az indoor termékek magasabb aránya is, viszont az árvíz-veszélyeztetettség erősebb a dombvidéki térszín miatt. A kevésbé érzékeny települések nagyjából az északi part mentén terülnek el, de „fűrtökben” megtalálhatók a Kis-Balatonnál, illetve a Fonyódi járásban is.

Klímahatások a turizmusban a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

A mérsékelt optimista scenárió alapú forgatókönyv/modell kombinációt tekintve először, a TCI értékekben tapasztalt különbségeknek megfelelő képpel találkozunk. A legerősebb hatások a Balaton-felvidéken (Öcs, Nagyvács, Pula, Vöröstó, stb.) és Somogyban (pl. Gamás, Andocs, Somogygye, Tab, stb.) tapasztalhatók. A turisztikai kulcstelepülések közül az erőteljesebb érzékenységi adatai miatt Hévíz is ebbe a kategóriába került.

E hatásértékek okai között a magas vagy közepes érzékenységi értékek mellett a kedvezőtlenebb TCI adatokat kereshetjük. A legkisebb hatás, 0,3 alatti értékkel a rangsorban, a klasszikus fűrdőtelepüléseken jelentkezik (közepes-gyenge relatív érzékenységük és kiemelkedő TCI értékeik okán), valamint a TCI értékelésnél már említett Káli- és Tapolcai medencében (pl. Kővágóörs, Köveskál, Salföld, Mindszentkál, Szentbékáll). A dinamikus trendeket nézve enyhe hatás erősödés várható 2000→2050→2100 viszonylatában, a települések rangsorpozícióikat jól tartják. A rangsorpozíció-váltások viszont egyre gyakoribbak a települések között a 2000→2050→2100 időhorizonton, főképp a két 8,5-ös scenárióval érintett kombinációban, a parti települések jellemzően javuló helyzetével (csökken az őket érő hatások mértéke időben), míg a háttértelepüléseken (Balaton-felvidék, Nyugat-Balaton-térség, zalai részek) némileg erősödő hatások figyelhetők meg.

Turisztikai adaptáció a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

A Balaton kiemelt üdülőkörzet tekintetében az alkalmazkodóképességet 5 mutató alapján vizsgálta a kutatás: felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, 1000 lakosra jutó idegenforgalmi adó mértéke, belföldi vendégéjszakák aránya, települési kínálat komplexitása, és az 1000 főre jutó, 2007-2018 közötti szennyvíz infrastruktúra-fejlesztési támogatások.

A mutatók alapján a balatoni kiemelt üdülőkörzet legadaptívabb települései közül 0,5 feletti értékkel a 180 érintett település közül csak 6 rendelkezik – *Hévíz, Tihany, Zamárdi, Balatonyörök, Zalakaros és Balatonfüred*. Ezek jobbra északi parti és nyugat-balatoni fürdőtelepülések, és két nemzetközi hatókörű gyógyfürdő, jellemzően magasabban kvalifikált lakossággal, nagyobb helyi adóbevételekkel, komplexebb turisztikai kínálattal, még ha a külföldi vendégek magasabb aránya valamelyest ront is a komplex mutató értékén. 0,45 feletti mutatóértéket 15 település mutat (pl. *Balatonalmádi, Alsóörs, Paloznak, Siófok, Balatonföldvár, Csopak, Keszthely, Zánka és Fonyód*, a klasszikus parti fürdőtelepülések jellemző példáiként). A végzettségi és IFA adóbevételei adatok esetükben is magasak, a szennyvíz-beruházások értéke és a belföldi turisták magasabb aránya mellett³. 0,4 feletti értékkel áll 30 település. Ezek az északi és déli parti további kiemelkedő fürdőhelyei (pl. *Balatonvilágos, Balatonszemes, Szigliget, Balatonkenese, Balatonlelle, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás, Badacsonytomaj*), valamelyest kevésbé összetett turisztikai kínálattal, a lakosság végzettsége is némileg alacsonyabb, de még így is magas térségi összevetésben; az IFA adóbevételek térségi összevetésben pedig magasak. A legadaptívabb településekről tehát elmondható, hogy többségükben parti települések, vagy gyógyvízzel rendelkeznek. Az 1000 főre jutó szennyvízcsatorna fejlesztési célú támogatás tekintetében az első 30 település közül csak *Siófok, Keszthely, Fonyód* és *Somogytúr* rendelkezik 0-tól eltérő adattal, azonban e mutató figyelembe vétele nélkül sem változik jelentősen az eredmény a komplex alkalmazkodóképesség tekintetében: *Siófok, Keszthely, Fonyód* némileg hátrébb sorolódik, viszont ugyanúgy része marad az első 30 településnek, egyedül *Somogytúr* kerül jelentősen hátrébb.

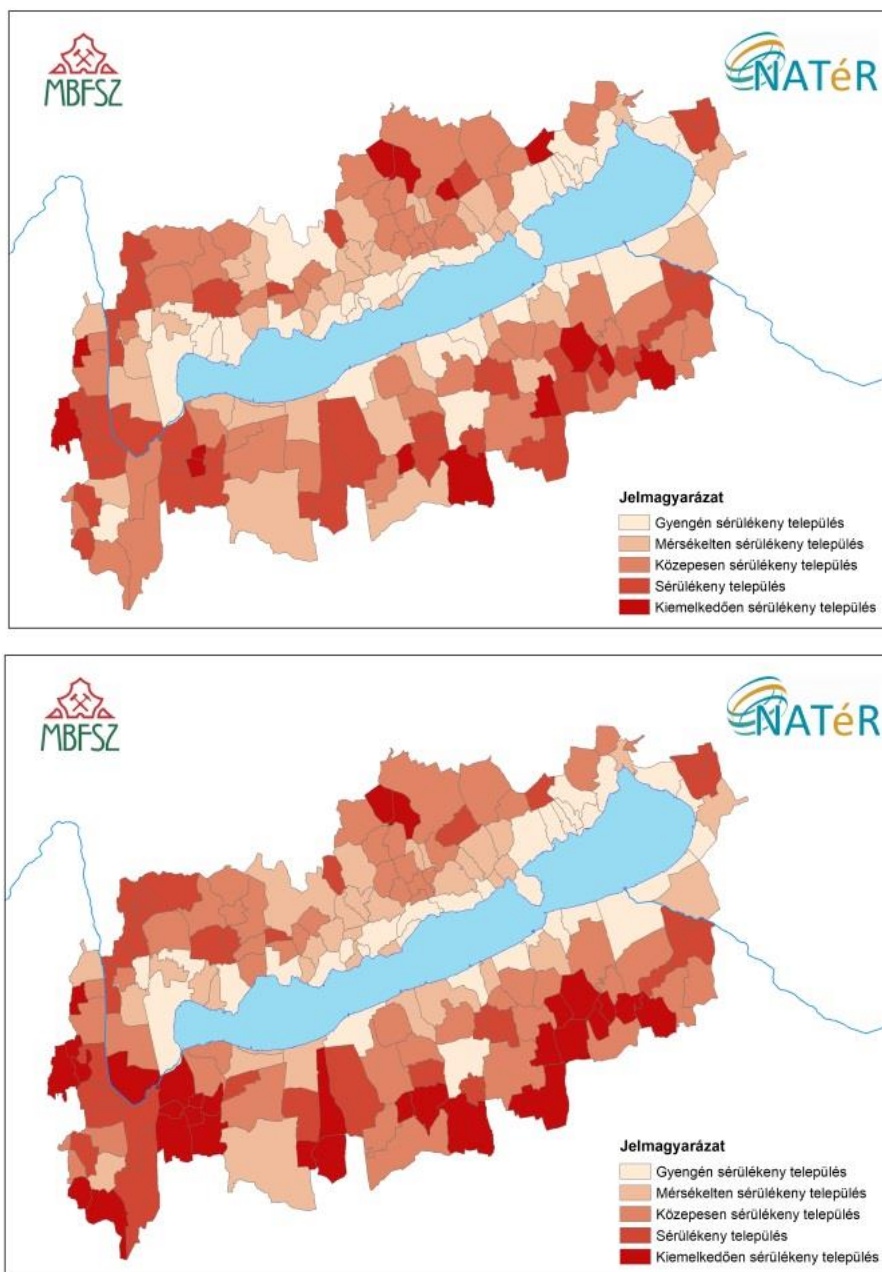
A legalacsonyabb alkalmazkodóképességgel, 0,05 alatti értékkel 15 település rendelkezik. Ezek szinte kivétel nélkül a *kiemelt üdülőkörzet periferikus területein*, azon is belül elsősorban a *Balatontól délre, délnyugatra, illetve nyugatra* találhatóak. A tótól északra e csoportból egyedül Öcs települése fekszik. A gyengébb rangsorpozíció okai e településeken a szegényes vagy hiányzó turisztikai infrastruktúra és az alacsony forgalom (IFA bevétel- és belföldi turistaarány-mutatók gyengesége), a szennyvízkezelési és -elvezetési beruházások hiánya, a relatíve alacsonyabb végzettségi adatok. Utóbbi egységesen alacsonynak mondható a települések tekintetében, ugyanis *Csajág* kivételével sehol sem haladja meg az 5%-ot. A térségben található turizmustípusok összesítésére alkalmazott komplex mutató tekintetében egyedül *Gyugy* esetén jelenik meg kétféle turizmustípus is (kastély- és vadászturizmus), a többi település tekintetében egy, vagy egy turizmustípus sem jellemző. A másik három mutató esetén, bár adathiányokkal is találkozunk, a települések helyzetéből, megközelíthetőségéből, turisztikailag kevésbé kiemelt szerepükből kiindulva feltételezhető, hogy az 1000 lakosra jutó idegenforgalmi adó mértéke, a belföldi vendégj-arány és az összes szennyvíztámogatás összege 1000 főre nézve ténylegesen is nagyon alacsony vagy 0 lenne e települések tekintetében.

Sérülékenység a turizmusban a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

A kitettségi- és hatáselemzéseknél leírtak fényében nem meglepő a sérülékenység kapcsán kapott területi kép. A forgatókönyv/modell kombinációk mindegyikénél az *észak-somogyi (Somogymeggyes, Bálványos, Bábonymegyer, Gamás, Sérsekszőlős, Kapoly, Torvaj)* és *délnyugat-balatoni (Vörs, Tikos) járásokban* jelentkezik a *klimahatásokkal szembeni legnagyobb sérülékenység 1-2 Balaton-felvidéki település mellett* (pl. Öcs). E kategóriában a

³ Belföldi vendégéjszakák aránya tekintetében megfigyelhető, hogy ez az arány a legjobb alkalmazkodóképességgel rendelkező első 6 település tekintetében, illetve akár az első 15 településre is kiterjesztve jóval alacsonyabb, mint a második 15 település tekintetében. Ennek hátterében az áll, hogy Hévíz (32%), Tihany (52%), Balatonfüred (54%) és Zamárdi (61%) is számos külföldi turistát vonzó turisztikai kínálattal rendelkezik, így a belföldi turisták aránya alacsonyabb ezeken a településeken.

térségen belüli, periféria-helyzetből adódó igen *gyenge alkalmazkodóképesség* (főként ennek társadalmi, gazdasági vonzatai), és az *erős hatások* (utóbbi a közepes és gyenge TCI értékeknek köszönhető) *okozzák* a települések ide kerülését.

3.- 4. ábra: A térségi turizmus sérülékenysége a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben E 8,5 modell/forgatókönyv kombinációban, az 1971-2000 (fent) és a 2071-2100 időablakokra (lent).
Forrás: NATÉR

A skála másik pólusán 0,28-as érték alatt olyan *alacsony sérülékenységgű települések* sorakoznak, mint a kitértség és hatások kapcsán már említett *klasszikus parti fürdő desztinációk* (pl. *Balatongyörök, Balatonrendes, Balatonalmádi, Balatonföldvár, Balatonszemes, Balatonvilágos*). Ezek között külön kiemelhetők a *kedvezőbb társadalmi-gazdasági adatokkal bíró városi központok* (*Siófok, Balatonfüred, Keszthely*), az *országos jelentőségű gyógyturisztikai centrumok* (*Zalakaros, Hévíz*), vagy a két, a kitértség és hatások kapcsán is említett *medence települései* (*Salföld, Kővágóörs, stb.*).

Ezeket jellemzően gyengébb hatások is érik, és a TCI értékeik szerint is az élményben helyezkedtek el. Sérülékenység terén a rangsorpozícióikat alapvetően mind a 4 kombináció esetében jól tartják a települések, és a stagnáló, enyhén növekedő sérülékenység is végig jellemző a 2000→2050→2100 időhorizonton, a minimális csökkenést (de inkább stagnálást) mutató EC-EARTH/RCP4.5 kombinációt leszámítva. Mindez alapvetően egy kevésbé változó helyzetképet jelez nekünk az időben előrehaladva, de az enyhe növekmények kapcsán azt is mutatva, hogy az országos, máshol jellemzően kedvezőtlenebb tendenciák a Balaton térséget is érintik majd, ha kisebb mértékben is, de mindenképpen, igaz, a desztináció fogadóképességét alapvetően nem befolyásolva.

4. Következtetések, javaslatok

A tanulmány a magyarországi turisztikai fogadótérségeket jellemző, éghajlatváltozási folyamatokból és hatásokból adódó kockázatok, illetve a területileg változó éghajlati kitettség, valamint a turisztikai alágazatonként eltérő érzékenység és alkalmazkodóképesség differenciáit taglaló éghajlati sérülékenységi vizsgálatokhoz módszertani ajánlást kínáló NATÉR modult és annak vízparti turizmust érintő eredményeit mutatta be. A vizsgálati keretrendszer reményeink szerint az első lépést jelenti azon a hosszabb úton, amelynek a végén a létező és a potenciális jövőbeni éghajlati sérülékenység változó éghajlati feltételekhez igazodó modellezése válik lehetővé, felkészítve a turizmus ágazat szereplőit a várható tendenciákra, változásokra, az ezekre való reagálásra.

A jelen vizsgálat csak a kezdeteket jelenti azzal, hogy ráirányítja a szakmai figyelmet a klímaérzékeny, és a területileg orientált gondolkodásmódra az éghajlati sérülékenységvizsgálatok vonatkozásában. Látva a szektort érő már létező és potenciális éghajlati hatásokat, és ezzel szemben a lehetséges felkészülési, alkalmazkodási vagy megelőzési válaszok gyengeségét vagy hiányát, a jövőben mindenképpen fontos lehet a kutatás továbbfejlesztése és ennek során a magyarázóerő és hasznosíthatóság erősítése továbbá a vizsgálati fókusz területi kiterjesztése – hiszen egyértelműen jelentkezik a szükséglet az ilyen irányú tudáskészletek elmélyítésére és terjesztésére hazánkban. Ehhez első lépésként a jelenlegi kutatás eredményei szolgálhatnak.

Felhasznált irodalom

- Bihari Z. (szerk.) (2016): A Klímaváltozás okozta sérülékenység vizsgálata, különös tekintettel a turizmusra és a kritikus infrastruktúrákra (KRITÉR) – összefoglaló a projekt eredményeiről. OMSz, Budapest. <https://www.met.hu/KRITeR/hu/publikacio/#tajekoztato>. Letöltés: 2019. április 9.
- BME GTK KT (2010): Tanulmány az éghajlatváltozás turizmusra gyakorolt hatásáról és az alkalmazkodás lehetőségeinek vizsgálatáról. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Környezetgazdaságtan Tanszék. Budapest, 2010.
- Csete M., Pálvölgyi T., Szendrő G. (2013): Assessment of climate change vulnerability of tourism in Hungary, *Regional Environmental Change*, 1., 1043–1057.
- Czira T. - Sütő A. (2018): A hazai turizmus ágazat éghajlati kitettségi, sérülékenységi és alkalmazkodóképességi területi különbségeinek vizsgálata. II. Turizmus és Biztonság Konferencia, Konferenciakötet. Nagykanizsa, 2018.
- ESPON (2006): Preparatory Study of Spatially Relevant Aspects of Tourism. ESPON 2006 Program, 1.4.5. projekt. Stockholm, 2006.
- Fellmann, T. (2012): The assessment of climate change-related vulnerability in the agricultural sector: reviewing conceptual frameworks In: Meybeck, A., Lankoski, J.,

- Redfern, S., Azzu, N., Gitz, V. (eds.): Building resilience for adaptation to climate change in the agriculture sector. FAO-OECD, Rome, 37-61. <http://www.fao.org/3/i3084e/i3084e.pdf>, Letöltés: 2019. június 14.
- IPCC (2007): Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (ed: Parry, M.L., Canziani, O.F., Palutikof, J.P., van der Linden, P.J. & Hanson, C.E.). Cambridge University Press, Cambridge, UK. 976 pp. https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4_wg2_full_report.pdf
 - Khajuria, A., Ravindranath, N. H. (2012): Climate Change Vulnerability Assessment: Approaches DPSIR Framework and Vulnerability Index. Earth Science and Climatic Change, 1., 1-6., <http://dx.doi.org/10.4172/2157-7617.1000109>. Letöltés: 2019. június 26.
 - Moghal, Zainab (2015): A Climate Change Vulnerability Assessment of a Tourism Destination Community (A Case-Study of Oistins, Barbados). Thesis. University of Waterloo, Ontario, Canada, 2015.
 - <https://pdfs.semanticscholar.org/273c/420e3953e6a48ae5ab7fc21cfa0503150581.pdf> Letöltés időpontja: 2020. január 24.
 - Moreno, A. – Becken, S. (2009): A climate change vulnerability assessment methodology for coastal tourism. Journal of Sustainable Tourism · June 2009. [file:///C:/Users/suto.attila/Downloads/Moreno-09-CCvulnerabilitycoastaltourism%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/suto.attila/Downloads/Moreno-09-CCvulnerabilitycoastaltourism%20(1).pdf) Letöltés időpontja: 2020. január 24.
 - Németh K.–Czira T.–Sütő A.–Péter E.– Domjáné Nyizsalovszki R. (2019): Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések. Comitatus: önkormányzati szemle. 2019. nyár–ősz. pp. 55-62.
 - Sütő A. (2007): A turizmus területi hatásai. A program információi a hazai tervezés számára. Falu-Város-Régió, 4., 36-50. <https://regionalispolitika.kormany.hu/falu-varos-regio->. Letöltés: 2019. május 28.
 - Sütő A. (szerk.) (2016): A Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) kialakítása – Egy hatékony eszköz a megfelelő válaszokhoz. MFGI-NAK, Budapest. http://nakfo.mbfisz.gov.hu/sites/default/files/files/PR_HU_honlapra.pdf. Letöltés dátuma: 2019. április 9.
 - Sütő A. - Fejes L. (2019): A turizmus ágazat jelenlegi és potenciális éghajlati sérülékenységének területi különbségei Magyarországon. Tér és Társadalom, 2019/3.

Nemzetközi klímamodell adatbázisok hasznosíthatósága a turizmus szektor éghajlati kitettségének vizsgálatában, hazai és nemzetközi összehasonlításban

Dr. Czira Tamás¹ – Fejes Lilian²

¹geográfus-hidrológus, főosztályvezető, MBFSZ Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály

²meteorológus-éghajlat kutató, MBFSZ Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály

¹⁻²Budapest 1143 Stefánia út 14.

e-mail cím: czira.tamas@mbfsz.gov.hu, fejes.lilian@mbfsz.gov.hu

A Közép- és Dél-Európa országai egyre fokozottabban kitettek az éghajlatváltozás hatásainak, így az ezekben az országokban kiemelt nemzetgazdasági ágazatként jelentkező turizmus is mindinkább érintett. A szabadtéri turizmusformák esetében nagy jelentőséggel bír a legfrissebb klimatológiai adatokra alapozott éghajlati kitettségi vizsgálatok készítése, amelyek alapjául szolgálnak különböző ágazati éghajlati sérülékenységi elemzéseinek is, és ezáltal fontos szerepük van turizmus szektor éghajlati alkalmazkodási stratégiáinak kialakításában is. A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat által működtetett Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) továbbfejlesztése során – többek között – az éghajlati adatbázis kibővítésére és a magyarországi turizmus szektor egyes szegmenseinek éghajlati szempontú vizsgálatára is sor került. Emellett új eredmények születtek a Nyugat-Balkáni térség két mediterrán országában is a turisztikai szektor éghajlati kitettségének vizsgálatában. Ezeket az ország- és éghajlatspecifikus eredményeket érdemes összevetni és elemezni abban a tekintetben, hogy a mediterrán és hazai turizmus szektoron belül melyek a legjelentősebb éghajlatváltozási kihívások, és ezekre milyen alkalmazkodási válaszlepek adhatók.

Kulcsszavak: éghajlatváltozás, klímamodell, kitettség, adaptáció, Nyugat-Balkán térség

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Az éghajlatváltozás az egyik legnagyobb kihívásként jelentkező globális környezeti probléma, amely Európa országait eltérő mértékben érinti, ugyanakkor a társadalmi-gazdasági rendszerekre gyakorolt hatásmechanizmusok hasonlóak lehetnek. Igaz ez Közép- és Dél-Európa államaira is, amelyek ugyan más-más éghajlatváltozási hatásokkal kell szembesülnenek, azonban az ezekre adott válaszokat, megelőzési és alkalmazkodási beavatkozásokat nemcsak az éghajlati kitettségi tényezők határozzák meg, hanem az országok klímapolitikai felkészültsége, és hatásviselő rendszereiknek állapota és rugalmassága is.

A mediterrán klímájú Nyugat-Balkán térség tengerparti országai, így Montenegró és Albánia is hatalmas lendülettel vetették bele magukat a turisztikai ágazat fejlesztésébe az elmúlt évtizedekben, azonban ezzel párhuzamosan nem történt meg az éghajlatváltozásból fakadó kockázatok felmérése, és csupán az utóbbi pár évben történtek lépések a klímapolitikai stratégiák és kapcsolódó beavatkozások rendszerbe foglalására, többnyire az Európai Unió és egyéb nemzetközi szervezetek támogatásával. Ezért is fontos az a magyarországi kezdeményezés, amely a Nyugat-Balkán térség országainak nyújt segítséget klímapolitikai beavatkozásaik megtervezéséhez és megvalósításához, tapasztalatcsere, tervezési szolgáltatások, illetve egyéb mérnöki, informatikai beruházások előkészítése és megvalósítása révén.

Az első ilyen stratégia jelentőségű klímapolitikai projekt 2017-ben indult egyedi kormányzati támogatással. A projekt egyik hangsúlyos munkarésze volt az éghajlatváltozás területi hatásait feltáró térinformatikai módszertanok és gyakorlat montenegrói bevezethetőségének és adaptációjának vizsgálata. A tanulmánya magyarországi Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) kialakítása során szerzett tapasztalatokra alapozva, a haladó magyar klímaalkalmazkodási tervezési eszközök és gyakorlat átültethetőségét elemezte. (MBFSZ, 2018).

A Magyar Kormány 2019-től immár a Nyugat-Balkáni Zöld Központ Nonprofit Kft. létrehozásával a nyugat-balkáni régió országai (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Észak-Macedónia, Montenegró és Szerbia) kibocsátás-csökkentési céljainak, adaptációs beruházásainak és gazdaságzöldítési projektjeinek támogatásához biztosít forrásokat, a Párizsi Megállapodás keretében vállalt ún. Nemzetileg Meghatározott Vállalások végrehajtásának előmozdítása érdekében. (ITM, 2019). E kezdeményezés keretében indult el – az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával – az ALB.A.TÉR projekt, amely – hasonlóan a korábbi montenegrói projekthez – 2019-től Albánia vonatkozásában vizsgálja egy albániai éghajlati alkalmazkodási térinformatikai rendszer kialakításának feltételrendszerét.

Mindkét nyugat-balkáni projekt közös vonása, hogy a NATÉR-ban lefektetett értékelési keretrendszer helyi adaptációjával, és nemzetközi klímaadatbázisokból nyert klimatológiai indikátorok felhasználásával törekedtek a kutatók feltérképezni egy, a NATÉR-hoz hasonló rendszer kiépíthetőségének helyi lehetőségeit. Az is közös eleme e projekteknek, hogy az érintett ágazatok közül mindkét vizsgált ország esetében a turizmus szektor is vizsgálat alá került, köszönhetően a NATÉR rendszerben kialakított és alkalmazott turisztikai éghajlati sérülékenység-vizsgálati módszertan adaptálásának.

A projektek alapjául szolgáló magyar NATÉR rendszer kialakítása az Európai Gazdasági Térség (EGT) Támogatási Alap által finanszírozott „Alkalmazkodás az Éghajlatváltozáshoz program” egyik fő támogatott eleme volt 2013 és 2016 között, amelynek általános célja egy olyan sokfunkciós térinformatikai rendszer kifejlesztése, amely elősegíti az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodást szolgáló jogalkotást, stratégiaépítést, döntéshozást és a szükséges intézkedések megalapozását Magyarországon. A NATÉR ennek meg is felelt, hiszen közvetlenül támogatta a második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia megalkotását, valamint a megyei klímastratégiák alkalmazkodási munkarészeinek kidolgozását. 2016-tól a Környezet és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) egyik kiemelt projektjeként a NATÉR továbbfejlesztése valósulhatott meg¹. E rendszerfejlesztés során – többek között – megújult a NATÉR klimatológiai adatbázisa, amely így alkalmassá vált a Kárpát-medence, a Duna-vízgyűjtő területe éghajlati kitértségének jellemzésére. Ezt a területi kiterjesztést tovább folytatva, a NATÉR üzemeltetőjeként, az MBFSZ gondoskodott a Nyugat-Balkán térség nemzetközi klimatológiai adatbázisainak feldolgozásáról is, annak érdekében, hogy vizsgálható legyen ezen országok éghajlatváltozással szembeni sérülékenysége is.

A NATÉR továbbfejlesztése tárgyú KEHOP projekt megvalósítása során, a hazai turizmus szektor éghajlati sérülékenységének vizsgálata keretében, egyrészt egy módszertani ajánlaskészült a turizmus komplex klímasérülékenysége és ennek időbeli változása egzakt mérésére, másrészt e módszertan tesztelése is megtörtént, három magyarországi jellemző turisztikai desztinációra (vízparti, kulturális, aktív) vonatkozó esettanulmány keretében.

Mindhárom országban cél volt a turizmus ágazat éghajlati sérülékenység-vizsgálata keretében az egyes turisztikai desztinációkat érintő kockázatokat, valamint a fogadóterületeket jellemző

¹ KEHOP-1.1.0-15-2016-00007 azonosítószámú, „Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) továbbfejlesztése”

éghajlati kitettség, érzékenységi, alkalmazkodóképességi, és sérülékenységi mutatókat komplexen feltérképezni, lehetővé téve a különböző turisztikai térségtípusok összehasonlítását. (Czira et al., 2019)

Jelen tanulmány a turisztikai éghajlati sérülékenység vizsgálatokat megalapozó komplex rendszerépítési tevékenységből a klimatológiai adatbázis-építést, valamint a két nyugat-balkáni ország és Magyarország vonatkozásában a turizmus szektort a jövőben leginkább érintő éghajlati jellemzők változását és ezek összehasonlítását írja le.

2. Anyag és módszer

A montenegrói és albániai éghajlati sérülékenység-vizsgálatokat támogató rendszerépítés kapcsán célszerű volt a NATÉR által alkalmazott vizsgálati módszertani keret bevezethetőségének értékelése. E keretrendszerrel számol, hogy, egy olyan komplex elemzési modellre van szükség, amely összetettségében ragadja meg az éghajlati hatások teljes láncolatát, a társadalmi gazdasági következményeket egyaránt. Az alkalmazott CIVAS (ClimateImpact and VulnerabilityAssessmentScheme) modell egységes módszertani kereteket biztosít a kvantitatív éghajlati hatásvizsgálatokhoz, összetettségében ragadva meg a hatások teljes láncolatát, kiterve egyúttal a társadalmi és gazdasági következményekre is. A módszer, amely a CLAVIER nemzetközi klímakutatási projekt keretében (Pálvölgyi –Selmeczi, 2016), többek között az éghajlatváltozás ökológiai és épített környezetre gyakorolt hatásainak a vizsgálatára került kidolgozásra, az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület Negyedik Értékelő Jelentésében 2007-ben közzétett megközelítésen alapul. (IPCC, 2007), (Czira-Sütő, 2019) Ennek alapján került kidolgozásra a montenegrói és albániai alkalmazkodási térinformatikai rendszer módszertani megközelítésére vonatkozó javaslatcsomag is, és ezen belül a klimatológiai és turisztikai munkacsomagok is. A nemzetközi klimatológiai adatbázisok felhasználásával lehetőség nyílik Magyarországra és tágabb európai környezetének éghajlatváltozási folyamatainak jellemzésére is.

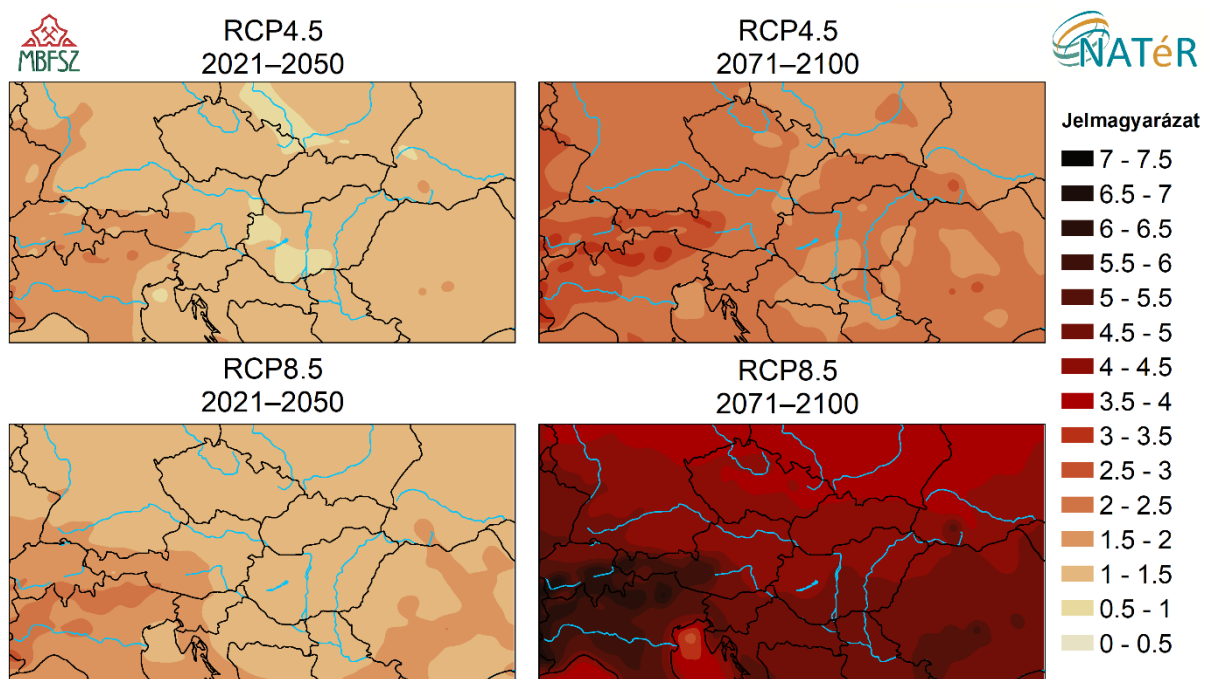
A különböző térségek éghajlati kitettségének vizsgálatához klímamodell szimulációk adatait használhatjuk fel. A globális klímamodellek kisebb felbontású adatokat biztosítanak, míg a regionális klímamodellek ezzel szemben már sokkal finomabb felbontásban, területspecifikusan képesek az éghajlat jövőben várható változásainak szimulálására. A globális modellek kezdeti- és határfeltételként beépülnek a leskálázott regionális klímamodellekbe. A CORDEX (CoordinatedRegionalDownscalingExperiment) kezdeményezés adatbázisaiban olyan szimulációk érhetők el, amelyek többféle globális és regionális modell együttes alkalmazásával készültek el, az IPCC (Intergovernmental Panel onClimateChange) ötödik helyzetértékelő jelentésében (IPCC, 2014) szereplő újabb RCP (RepresentativeConcentrationPathways) kibocsájtási forgatókönyvekre alapozva. Az EURO-CORDEX adatbázis lefedi az európai kontinenst, ezáltal alkalmas Magyarország, illetve a Nyugat-Balkáni régió várható klimatológiai paramétereinek vizsgálatára is. Elemzéseinkben a finomabb, 12 km-es rácsponti felbontású szimulációkat alkalmaztuk, valamint olyan klímamodell-kombinációkat választottunk ki „ensemble” elemzések elvégzésével, amelyek egy közepesen konzervatív becslést adnak a térség éghajlatának várható megváltozására (Fejes-Czira, 2019). Tanulmányunkhoz két globális klímamoddellel (CNRM-CM5, EC-EARTH) meghajtott regionális modell (RCA4) eredményeit alkalmazzuk, két forgatókönyvre alapozva. A közepesen optimista RCP4.5-ös forgatókönyv az évszázad végére a sugárzási kényszer 4.5 W/m²-es emelkedését feltételezi, míg az RCP8.5-ös forgatókönyv a legpesszimistább 8.5 W/m²-es emelkedést projektál az évszázad végére. Sugárzási kényszer alatt a troposzférában elnyelt nettó sugárzási energia megváltozását értjük (van Vuuren et al, 2011). A szimulációk adatsorai egészen a 21. század végéig elérhetők, amelyek segítségével hőmérsékleti és csapadék

adatokra alapozva elvégezhető a térség éghajlatváltozással szembeni kitettségi vizsgálata. Referencia időszaknak az 1971-2000 közötti időszak adatainak átlagát alkalmaztuk, amelytől két klímaablak (2021–2050, 2071–2100) harmincéves átlagainak vett eltéréseit ábrázoltuk a várható változások irányának és nagyságának bemutatása céljából.

3. Eredmények és értékelésük

A klimatológiai vizsgálatok eredményei beépíthetők az egyes országok turizmus szektorának éghajlati sérülékenység-vizsgálati folyamatába, mint kiinduló adatok, ezekből turisztikai klímaindexek készíthetők, és jellemezhető segítségükkel egy-egy ország turizmus szektorának várható érintettsége és annak jellemzői. A következőkben a nemzetközi klimatológiai adatbázisok eredményeinek felhasználásával képet adunk a mediterrán térség két nagy turizmuspotenciállal rendelkező országa, Montenegró és Albánia, valamint a turizmus szektort szintén kiemelten kezelő Magyarország éghajlati jellemzőiben bekövetkező főbb változásokról.

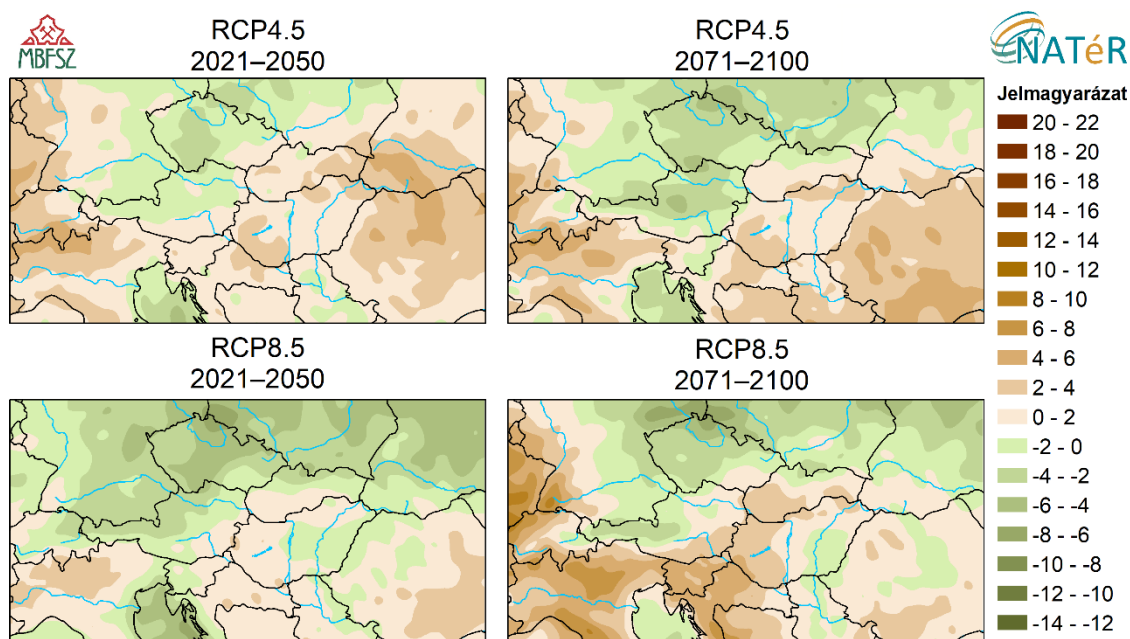
A Kárpát-medence térségében az éves átlaghőmérséklet a 2021-2050 közötti időszakra 1-1,5 °C-os, a 2071-2100 közötti időszakra pedig 2-2,5 °C-os emelkedése várható a közepesen optimista forgatókönyvre alapozva. A pesszimista forgatókönyvre alapozott szimulációk azonban már az évszázad közepére is markáns, 2-2,5 °C emelkedést mutatnak, ennek értéke az évszázad végéig Magyarország területén elérheti akár a 4-4,5 °C -ot. A hőmérséklet emelkedése a téli és nyári hónapokban lesz erőteljesebb, nyáron az évszázad végére akár 2-3 °C-os emelkedés is lehetséges, amelynek főként az ország déli területei a kitettek, az északi régió bizonyos szimulációk alapján elmaradhat ettől, azonban a klímamodell-kombinációk térbeli mintázata eltérő, 0,5-1 °C-os eltérés tapasztalható köztük (MBFSZ NAKFO, 2019).

1. ábra: A nyári átlaghőmérséklet várható megváltozása [°C] a Duna vízgyűjtő területén, a EC-EARTH/RCA4 klímamodell-kombináció adataira alapozva

Mivel a csapadék térben és időben egyaránt sokkal bizonytalanabb eloszlású éghajlati paraméter, mint a hőmérséklet, ezáltal a klímamodell szimulációkban is nagyobb

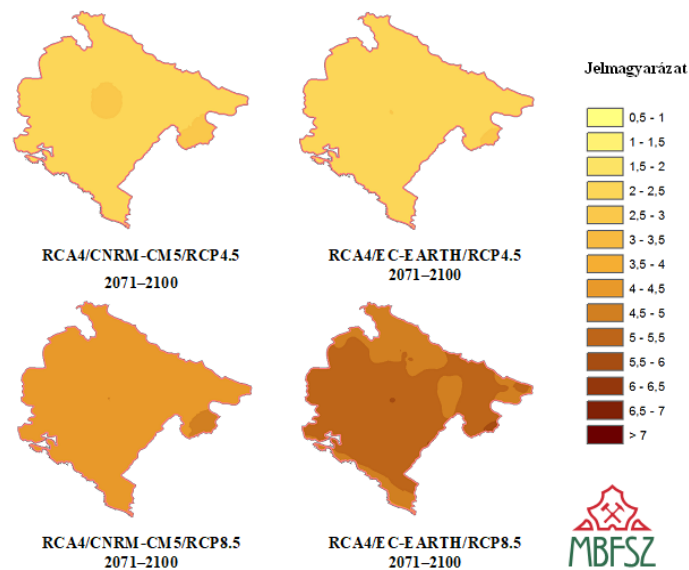
bizonytalansággal jelenik meg, a szimulációk között akár ellentétes irányú változások is tapasztalhatók a 21. század folyamán. A csapadékmentes napok számában Magyarország területén is megfigyelhető ez a bizonytalanság: a CNRM-CM5/RCA4 szimuláció a közepesen optimista forgatókönyvre alapozva 2-4 napos emelkedést projektál, míg a pesszimista forgatókönyv az Alföld területére többnyire 0-2 napos csökkenést vetít előre. Azonban a Dunántúl területére mindkét scenárió, mindkét klímaablakra a csapadékmentes napok számának emelkedését mutatja.

2. ábra: A csapadékmentes napok számának várható megváltozása [nap] a nyári félévben, a Duna vízgyűjtő területén az CNRM-CM5/RCA4 klímodell-kombináció adataira alapozva

Az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó események az elmúlt évtizedekben egyre fokozottabban jelentkeztek, globálisan és lokálisan egyaránt. Az általunk felhasznált klímodell szimulációk alapján Montenegró és Albánia hőmérsékleti viszonyait tekintve mind a két ország éghajlatában melegedés várható, a közepesen optimista, RCP4.5-ös forgatókönyvre alapozott szimulációkban mérsékeltebben, a pesszimista, RCP8.5-ös forgatókönyvre alapozott modelledményekben erőteljesebb hőmérséklet-emelkedés jelenik meg.

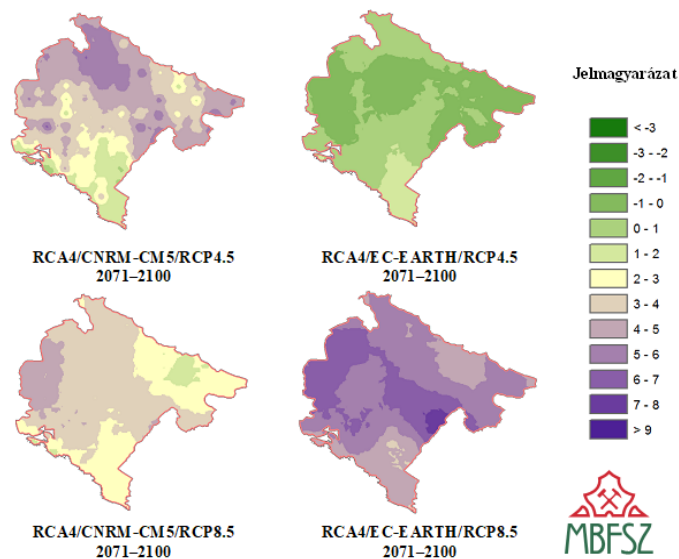
Montenegróban a század első felére a modellek legfeljebb 2-3°C-os, az évszázad végére 5°C-os emelkedést vetítenek előre. A két globális modellel meghajtott szimuláció hőmérséklet értékei között eltérés tapasztalható, általánosságban az EC-EARTH globális modellel meghajtott szimulációk várható hőmérséklet értékei magasabbak, mint a CNRM-CM5 modellel végzett futtatások eredményei.

3. ábra: A nyári átlaghőmérséklet várható megváltozása [°C] Montenegró területén, az évszázad végén

Montenegróban 1951-2010 között a csapadékos napok száma csökkent, míg a csapadék intenzitása nőtt, ami összességében az éves csapadékmennyiség csökkenését és a száraz napok számának növekedését eredményezte (Burić et al., 2015).

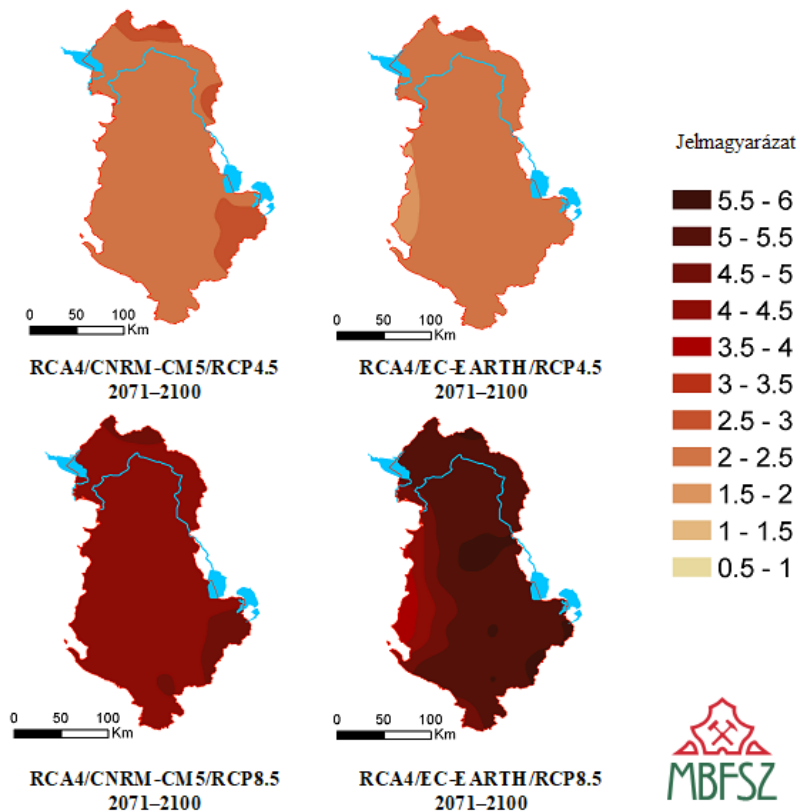
A csapadékmentes napok számának várható változása területi eloszlás szempontjából nagyobb inhomogenitást mutat. A CNRM-CM5 modellel adatokkal végzett szimulációk az ország északi részére 4-5 napos növekedést, a déli régiókba mérsékelt növekedést, esetleges csökkenést jeleznek a század közepére. A század végére ez már többnyire növekedést mutat, vagy stagnál. Az EC-EARTH globális modell adatait alapul vett szimulációk a 2021-2050 közötti időszakokra kisebb, 2-3 napos emelkedést mutatnak. Az évszázad végére bizonyos területeken akár 8 nappal is megnövekedhet a csapadékmentes napok száma (MBFSZ NAKFO, 2018).

4. ábra: A nyári csapadékmentes napok számának várható megváltozása [nap] Montenegró területén, az évszázad végén

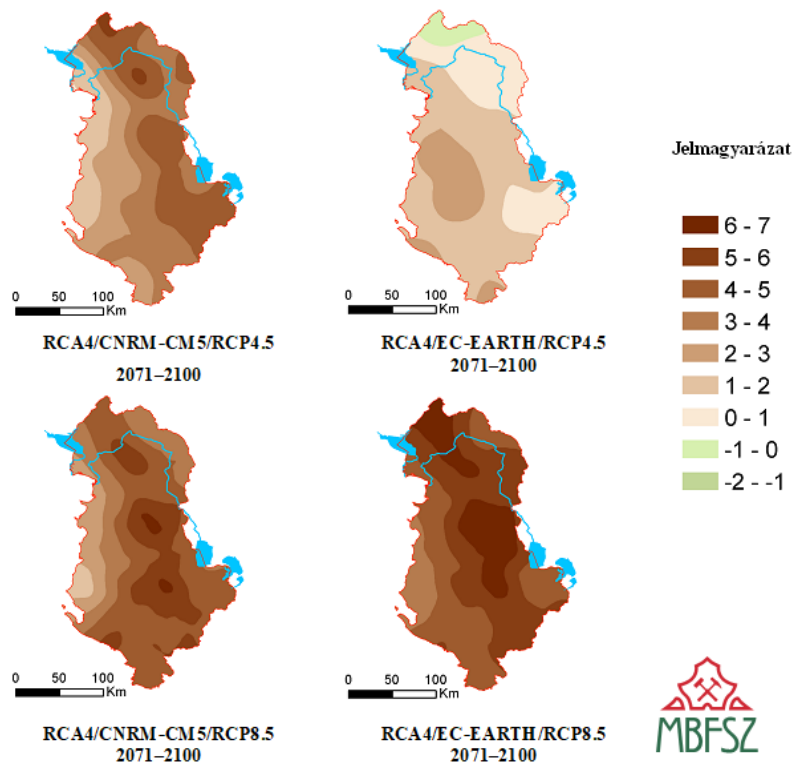
Az elmúlt évtizedekben emelkedő hőmérsékleti tendencia figyelhető meg a Nyugat-Balkáni térségben. A melegedés mértéke a magasság növekedésével arányosan nő, ezért előreláthatóan a hegyvidékeken még nagyobb hőmérsékletnövekedésre kell számítani. A nyári időszakban pedig egyre gyakoribbá és súlyosabbá váltak az extrém meleg időszakok, hőhullámok (UNFCCC Communication, 2015).

A felhasznált szimulációk adatai alapján az évszázad közepére Albánia területén a nyári átlaghőmérséklet 1-1,5°C-os emelkedésre lehet számítani. A közepesen optimista forgatókönyvre alapozott szimuláció szerint az évszázad végére az ország nagyobb hányadában 2-3 °C közötti hőmérséklet emelkedés lesz a jellemző, míg a pesszimista forgatókönyv szerint ez akár elérheti az 5-6 °C-os értéket is. A hegyvidéki területek lesznek erőteljesebben érintettek, azonban a nyári évszakban kiemelt turisztikai jelentőséggel bíró tengerparti területeken az emelkedés mértéke elérheti a 4 °C-ot.

5. ábra: A nyári átlaghőmérséklet várható megváltozása [°C] Albánia területén, az évszázad végén

Az elmúlt 50 évben Albánia csapadékmennyisége csökkent, emellett pedig a szélsőséges időjárási események és azok kockázata növekedett az 1990-2009 közötti időszakban (Hughes et al., 2012). A nyári csapadékmentes napok számának emelkedése szintén a hegyvidéki területeken jelenhet meg a legerőteljesebben, az évszázad végére akár 5–7 nappal, azonban a modellek bizonytalansága itt is jelentkezik, az EC-EARTH/RCA4/RCP4.5 szimuláció bizonyos területeken minimális, 1 napos csökkenést projektál.

6. ábra: A nyári csapadékmentes napok számának várható megváltozása [nap] Albánia területén, az évszázad végén

A csapadékmennyiség és -eloszlás, valamint a hőmérsékleti viszonyok változása együttesen az aszályhajlam fokozódását eredményezi. Az éghajlatváltozásból eredő globális kihívások, valamint az ezekre adható válaszok rávilágítanak a természeti erőforrások által biztosított szolgáltatások sérülékenységére.

4. Következtetések, javaslatok

A tanulmány alapjául szolgáló kutatómunkák célja végső soron hozzájárulni a turizmus szektor klímabarát irányba való elmozdulásához, ahol az ágazat tudatosan számol az éghajlat változásaival és felkészül ennek kedvező és kedvezőtlen következményeire egyaránt (Németh et al., 2019). Ehhez a legelső lépés, hogy tisztában kell lenni adott térség éghajlati kitettségének várható változásaival az ezekből fakadó kihívásokkal, amelyekre a nemzetközi klímaadatbázisok jó alapot szolgáltathatnak, különösen abban az esetben, amikor nem állnak rendelkezésre az egyes országokban saját klímamodellező kapacitások és futtatások.

A három ország (Montenegró, Albánia és Magyarország) turisztikai jellemzői eltérőek, éghajlatuk is részben eltérő, de a vizsgálatok alapján Magyarország klímája is egyre inkább a mediterrán hatás alá kerül és ilyen éghajlati jegyeket vesz fel. Egyre forróbb és szárazabb nyarak, illetve csapadékosabb és enyhébb telek lesznek jellemzőek, amelyek előrevetítik bizonyos szabadtéri turisztikai tevékenységek háttérbe szorulását, illetve az alkalmazkodási tevékenységek fokozottabb bevezetésére hívják fel a figyelmet.

A mediterrán országok turizmusának átalakulása, azaz például a hegyvidéki síturizmus háttérbe szorulása, a tengerparti üdülturizmus előtérbe helyeződése, a nyári szezonhosszabbodása, mind olyan jelenségek, amelyekből Magyarország turizmusa tanulhat és felkészülhet,

tekintettel a várható éghajlatváltozásból fakadó következmények mediterrán országokban már jelenleg is megfigyelhető folyamataira.

Felhasznált irodalom

- Burić et al. (2015): Burić, D., Luković, J., Bajat, B., Kilibarda, M., Živković, N.: Recent trends in daily rainfall extremes over Montenegro (1951–2010), *Natural Hazards and Earth System Sciences Discussions*, Volume 3, Issue 4, 2015, pp. 2347–2377. <https://www.nat-hazards-earth-syst-sci.net/15/2069/2015/>
- Czira T. – Sütő A. (2019): A hazai turizmus ágazat éghajlati kitettségi, sérülékenységi és alkalmazkodóképességi területi különbségeinek vizsgálata. In: III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. pp. 165-178.
- Czira T. – Sütő A. – D.-né Nyizsalovszki R. – Németh K. – Péter E. (2019): A turizmus szektor éghajlati alkalmazkodási kihívásai. In: Fazekas I - Lázár I. (szerk): Tájak működése és arculata. MTA DTB Földtudományi Szakbizottsága, Debrecen. pp. 9-14.
- Fejes L., Czira T., 2019: Nemzetközi klímamodell adatbázisok felhasználása ivóvízbázisok éghajlati kitettségi és sérülékenységi vizsgálatában. In: Fazekas I - Lázár I. (szerk): Tájak működése és arculata. MTA DTB Földtudományi Szakbizottsága, Debrecen. pp. 14-20.
- G. Hughes (ed.) et al. (2019): S. Angelini, V. Re, E. Guadagno, M. Montini, F. Volpe, L. Nikolayeva, O. Simonett, H. Egerer, P. C. Sandei, M. Beilstein, E. Bournay, Y. Demont: *Climate Change Adaptation in South Eastern Europe*. ENVSEC, UNEP 2012. ISBN: 978-2-940490-08-0 <https://zoinet.org/wp-content/uploads/2018/02/CCSEE-Final.pdf>
- IPCC (2007): *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (ed: Parry, M.L., Canziani, O.F., Palutikof, J.P., van der Linden, P.J. & Hanson, C.E.). Cambridge University Press, Cambridge, UK. 976 pp. https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4_wg2_full_report.pdf
- IPCC (2014): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland)
- MBFSZ NAKFO (2018): Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztálya: Az éghajlatváltozás területi hatásait feltáró térinformatikai módszertanok és gyakorlat montenegrói bevezethetőségének és adaptációjának vizsgálata. Tanulmány. 164 p.
- MBFSZ NAKFO (2019): Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztálya: A NATÉR továbbfejlesztésének eredményei. Záróiadvány, MBFSZ, Budapest. 10 p.
- Németh K. – Czira T. – Sütő A. – Péter E. – Domjáné Nyizsalovszki R. (2019): Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések. In: *Comitatus: önkormányzati szemle*. 2019. nyár–ősz. pp. 55-62.
- Pálvölgyi T. – Selmeczi P. (szerk.) (2016): *Tudásmegosztás, alkalmazkodás és éghajlatváltozás a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet kutatási-fejlesztési eredményei a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer létrehozására*. p. 81

- Sütő A. (szerk.) (2016): A Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) kialakítása – Egy hatékony eszköz a megfelelő válaszokhoz. MFGI-NAK, Budapest.
- Sütő A. – Fejes L. (2019): A turizmus ágazat jelenlegi és potenciális éghajlati sérülékenységének területi különbségei Magyarországon. Tér és Társadalom, 2019/3.
- UNFCCC Communication (2015): The Second National Communication On Climate Change of Montenegro To The United Nations Framework Convention On Climate Change (UNFCCC). Montenegro Ministry of Sustainable Development and Tourism. February 2015. <http://www.mrt.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=205823&rType=2>
- van Vuuren et al. (2011): van Vuuren, D.P., Edmonds, J., Kainuma, M., Riahi, K., Thomson, A., Hibbard, K., Hurtt, G.C., Kram, T., Krey, V., Lamarque, J., Masui, T., Meinshausen, M., Nakicenovic, N., Smith, S.J., Rose, S.K. (2011): The representative concentration pathways: an overview. Climatic Change, 109, pp 5–31.

Egyéb internetes források

- http://nakfo.mbfisz.gov.hu/sites/default/files/files/PR_HU_honlapra.pdf. Letöltés dátuma: 2020.01.28.
- <https://www.parlament.hu/irom41/06322/adatok/fejezetek/17.pdf> (ITM, 2019) Letöltés dátuma: 2020.02.09.

Fenntartható turizmus

Dr. Varga Zoltán¹ – Molnárné Csákvári Tímea²

¹adjunktus – Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar

²szakoktató - Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar
Zalaegerszeg8900, Landorhegyi út 33.

e-mail cím: zoltan.varga@etk.pte.hu, timea.csakvari@etk.pte.hu

Az utóbbi évtizedben egyre nagyobb hangsúlyt kap a fenntartható fejlődés fogalmán belül a fenntartható turizmus fogalma, annak szervezése és fejlesztése. A globalizáció, a technika fejlődése, a turizmus mint a világszerte legnagyobb és legdinamikusabban fejlődő gazdasági ágazat páratlan fejlődési üteme arra készíti a turizmus szereplőit, hogy a terület összes szereplőjét bevonva mindenki érdekében figyeljék a fejlődés irányait, ütemét, és még időben tudjanak cselekedni, tervezni, újratervezni, ésszerű és hatásos döntéseket hozni annak érdekében, hogy az adott turisztikai attrakció, szolgáltatás, desztináció a következő generáció számára is oly módon legyen elérhető, hasznosítható, élvezhető és felhasználható, ahogy azokhoz a jelen generációkeredetileg hozzáfértek. A fejlesztés és fejleszthetőség továbbgondolása az eredeti helyzet, állapot felmérésével kellene, hogy kezdődjön. Sokszor akkor történik az első beavatkozás, amikor már nyilvánvalóak – a sokszor visszafordíthatatlan – károsodások. A tervezés megfelelő időzítésén túl a legfontosabb feladat az adott területen megjelenő összes szereplő érdekeinek és cselekvésének megfelelő koordinálása. A témában érintettek sora szinte végtelen: érdekeltek pl. a légitársaságok, utazási irodák, öslakosok, helyi lakosok, biztosítók, klinikák, természetvédők, de még az egyes turisták is. A fenntartható turizmus kérdése nem csak helyi probléma, az „overtourism” jelensége egyre több világvárost és mindig újabb, „felkapott” régiókat veszélyeztet.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, fejlődés, „overtourism”, turizmus

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Világszerte egyre több ember engedheti meg magának, hogy szabadidejét igényesen, tartalmasan töltsse el. Ennek egyik legkedveltebb módja az utazás, ahol lehetőség van a közvetlen élményszerzésre, kikapcsolódásra, pihenésre, feltöltődésre. Az utazást, mint szabadidős tevékenységet támogatja a napjainkban divatos egészséges életmódra való törekvés, az információszerzés sokcsatornás lehetősége, az utazási lehetőségek bővülése, az úticélok palettájának szélesedése, az információrobbanás, az igény és lehetőség a tudásszerzésre, valamint a jelenkori tudatformáló trendek.

Az elmúlt években óriási lendület volt tapasztalható a világturizmus fejlődésében, és az előjelzések szerint ez a rapid növekedés az elkövetkező években, évtizedekben is tovább folytatódik. A nagyarányú növekedés leginkább 2000-től figyelhető meg, amikor a kínai turisták is bekapcsolódtak a világturizmus forgalmába, és arányszámuk várhatóan együtt növekszik az egyéb országokból származó turisták számának növekedésével.

A forgalom növekedése egyrészt öröndetes tény, hiszen emberek milliói jutnak páratlan emlékekhez az adott desztinációkban megélt, megtapasztalt élmények által. A reklám, a jó marketing és a világháló adta lehetőségek által az egyre nagyobb számú, jó anyagiakkal

rendelkező potenciális turista figyelme könnyen ráirányítható az éppen aktuális nevezetességek, turistacélpontok felfedezésére.

Az utazni, turistáskodni vágyó tömegeket kiszolgálni kívánó háttérpar azonban – legyen szó akár szállításról, elszállásolásról, ételmezésről, idegenvezetésről, mentésről – egyre nagyobb gondban van a megnövekedett számú turisták igényeinek minőségi színvonalon való kielégítésével. Mindehhez hozzájárulnak a bár áttételesen, de mégis jelentős súllyal érvényesülő gazdasági, társadalmi, környezeti és kulturális dimenziók is. A turizmus eltömegesedésének jelensége a felszínen látható problémák közül leginkább az adott desztináció környezetszennyezését és a helyi lakosság nyugalmanak folytonos zavarását jelenti.

A világ turistaforgalmának jelen korunkban bekövetkezett robbanásszerű fejlődését illetően talán az alábbi témák foglalkoztatják leginkább a szakembereket: a „fenntartható turizmus” és az „overtourism” kérdése. Mivel nagyon friss és gyorsan változó jelenségről van szó, így a témákat illető szakirodalomnak sincs hosszú múltja, annak ellenére, hogy a témában nap mint nap rengeteg dokumentum, elemzés és egyéb írás jelenik meg.

2. Anyag és módszer

A fenntartható fejlődés kérdése mintegy 300 éve foglalkoztatja az emberiséget, de komoly vizsgálata, beható elemzése, a probléma alapján történő tervezés (elsősorban a gazdaság, társadalom és környezetvédelem területén, amihez később társult a szocio-kulturális dimenzió is) mintegy rövidnek tűnő, de annál intenzívebb 40 évre tehető. A fenntartható turizmus kérdése pedig még ennél is rövidebb, 1-2 évtizedes múltra tekint vissza, bár már korábban is voltak jelek arra, hogy a (tömeg) turizmust valamiféle ésszerű mederbe kell terelni ahhoz, hogy az egyes turistacélpontok látóival ne szenvedjenek maradandó károsodást a turisták által. Például a lascaux-i barlangot 1961-ben le kellett zárni, mert a látogatók miatt megváltozott a barlang klímája, és falon lévő rajzok kezdtek tönkremenni, vagy bizonyos cseppkőbarlangokat részben vagy egészben le kellett zárni, mert a látogatók letördelték a cseppköveket.

A fenntartható turizmus kérdése talán minden, eddig fenntartható fejlődéssel foglalkozó részterületnél is bonyolultabb kérdés, hiszen nagyon sokszereplős, gyorsan változó és hihetetlen tempóban fejlődő ágazatról van szó.

A vizsgálat során elsősorban téma-releváns dokumentumok statisztikáinak figyelembevételére, valamint turisztikai szaklapokban vagy a médiában megjelent tudósításokra támaszkodtunk. Elsősorban a világturizmus jelenségeire fókuszáltunk, hiszen az sokkal sokrétűbb, bővebb információs anyagot nyújt, főként az egyes desztinációk és megoldási javaslatok sokszínűsége terén. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Magyarországot nem érintené az „overtourism” jelensége, vagy nem lennének érdekeltek a fenntartható turizmus fejlesztésében.

A fenntarthatóság egy rendszer hosszú távú fennmaradást biztosító stratégia kialakítását jelenti. Az elgondolás, a fogalom nem napjainkban született meg, azonban jelen korunkban adódtak azok a problémák, jelenségek, amelyek szükségessé teszik a fenntarthatóság újraértelmezését, átgondolását, kidolgozását, gyakorlását az egyén szintjétől kezdve egészen a globális rendszerekig.

A fenntarthatóságért folytatott harc ugyan már 300 éves, azonban a valódi küzdelem jelen korunkban folytatódik igazán, amikor már sok helyen visszafordíthatatlan károsodások léptek fel. A napjainkig tartó folyamatból csupán néhány jelentős állomást szeretnénk kiemelni:

Az első megfogalmazás a fenntarthatóságot illetően már a 18. sz. elején megtörtént: Hans Carl von Carlowitz az erdők "fenntartható hasznosításáról" (hosszú távon csak annyit lehet elvenni az erdőből, amennyi újra tud nőni) 1713-ban írt. Az ő megfogalmazása akkor kizárólag az erdőgazdálkodásra vonatkozott. (1)

Az 1970-es évek kezdődtek a környezetvédelmi mozgalmak világszerte, mert akkorra kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a gazdasági haszon érdekében elpusztítjuk a környezetünket.

1987-ben az ENSZ Bruntland jelentésében úgy fogalmazta meg a fenntartható fejlődést (sustainable development), ami olyan fejlődési folyamat, ill. szervezési elv, ami „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket

A fogalom az 1980-as évek elején jelent meg nemzetközi szinten, a szociális, valamint a környezeti problémák felismerését, ezen problémák összefüggését a gazdasági fejlődéssel jelenti. Ezen problémákat nem lehet külön vizsgálni, hanem csak sajátos módon együttesen megközelítve. A téma általános ismertséget Lester R. Brown 1981-ben megjelent „Building a Sustainable Society” című műve váltotta ki.

2001 júniusában fogadta el az Európai Tanács Göteborgban a Fenntartható Fejlődés Stratégiát, amely egy harmadik dimenziót ad a Lisszaboni folyamatnak. Sajnos ez figyelmen kívül hagyja azt a felismerést, hogy a környezeti, társadalmi, gazdasági kérdések és problémák összefonódnak, és nem lehetséges őket egymással gyakorta ellentmondó külön stratégiákban, külön prioritásrendszerek mellett kezelni. (2)

A fenntartható fejlődéssel kapcsolatban gyakran megjelenik az ökológiai lábnyom fogalma is, ami az erőforrás-menedzselésben és társadalomtervezésben használt érték, amely azt fejezi ki, hogy adott technológiai fejlettség mellett egy emberi társadalomnak milyen mennyiségű földre és vízre van szüksége önmaga fenntartásához és a megtermelt hulladék elnyeléséhez. (3)

A turizmusra vonatkoztatva pl. akkor legnagyobb az ökológiai lábnyomunk, ha repülővel elutazunk Európából Közép-Amerikába, és ott részt veszünk egy kényelmes hajóúton egy óriás üdülőhajón. Legkisebb lehet pl. akkor, ha gyalogtúrára megyünk a hegyekbe, és ott környezettudatosan viselkedünk.

A fenntarthatóság dimenziói: a környezet, a gazdaság, a társadalom, és napjainkban a kultúrát vagy szociokulturális dimenziót is fegyelembé szokták venni. Mindezen dimenziók meghatározók természetesen a fenntartható turizmus tervezésében is.

A tömegturizmus pozitív és negatív hatásainak feltárása és elemzése során is ezen tényezők mentén folynak napjainkban a kutatások, az egymást átszövő, sokszor bonyolult hatások vizsgálata, elemzése és a jövő tervezése.

A gazdasági oldalt tekintve pozitív hatásnak számít elsősorban a helyi lakosság foglalkoztatásának és a helyi gazdasági bevételek növekedésének kérdése, ezáltal pedig a helybeliek életminőségének javulása is. Mindezen túl természetesen a régió is és az adott ország is profitál a turistaforgalom növekedéséből. Negatív gazdasági hatás lehet helyben a megélhetési költségek emelkedése, vagy ha a nyereséget nem kellő mértékben vagy egyáltalán nem forgatják vissza a helyi gazdaságba, adekvát fejlesztésekbe.

A WTO a fenntartható turizmus fogalmát az alábbiak szerint határozza meg:

„Az a turizmus, amely teljes mértékben figyelembe veszi a jelenlegi és jövőbeli gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat, valamint a turisták, az iparág, a környezet és a befogadó közösségek igényeit.”

A WTO fenntartható turizmussal kapcsolatos céljai között szerepel:

„Az összes erőforrás olyan kezelése, amellyel a gazdasági, társadalmi és esztétikai szükségletek kielégíthetők, miközben megmaradnak a kulturális integritás, a fő ökológiai folyamatok, a biológiai sokszínűség és az életfenntartás rendszerei”.

„A fenntarthatóság elvei vonatkoznak a turizmusfejlesztés környezeti, gazdasági és szociokulturális aspektusaira, és a fenntartható egyensúlyt meg kell teremteni e 3 dimenzió között, és garantálni kell ennek hosszú távú fenntarthatóságát.” (4)

2017. a fejlesztési célú fenntartható turizmus nemzetközi éve volt (ENSZ). Koordinátor az ENSZ Turisztikai Világszervezete (UNWTO). Az alábbi 5 kulcsterületet jelölték ki:

- inkluzív és fenntartható gazdasági növekedés
- széleskörű társadalmi részvétel, a foglalkoztatottság növelése, a szegénység csökkentése

- erőforrás-hatékonyság, környezetvédelem és klímaváltozás
- kulturális értékek, sokszínűség és örökség
- kölcsönös megértés, béke és biztonság.

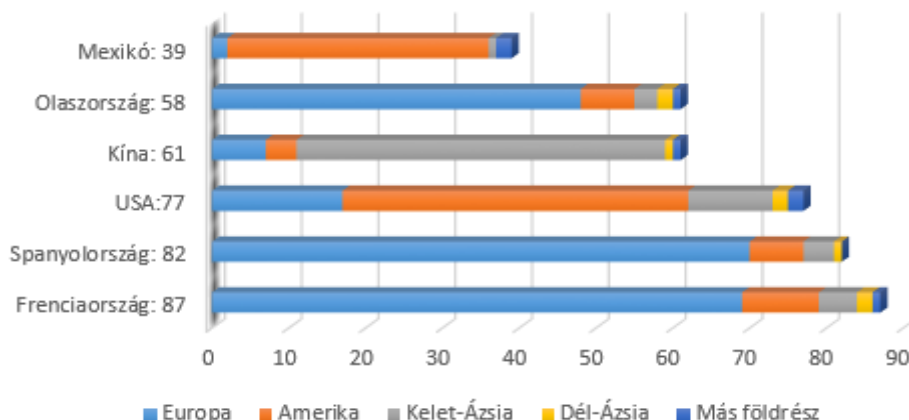
Az elmúlt években több világ- és régiós konferenciát rendeztek a fenntartható turizmus témájában. Pl. 2019.06. 06. Barcelona: Facing Overtourism: Callanges to Sustainability, Tourist's Experiences & Local Communities, 2019. június 26-29, Puglia: Between Overtourism and Undertourism, 2019 október 25-26 Hokkaido: G 20 Tourism Ministers' Meeting.

3. Eredmények és értékelésük

A világturizmusban az ENSZ Turizmus Világszervezete szerint 2018-ban mintegy 1,4 milliárd ember vett részt, beleszámítva a hivatalos utazásokat és az ismételt utazásokat is. Ez a szám 6 %-kal nagyobb, mint a megelőző évben. Az emelkedés évről évre töretlen, és az előrejelzések szerint a jövőben is folyamatos emelkedés várható.

A fogadóképeség véges, a várakozási idők a beléptető-helyeken, múzeumokban vagy bármely turistákat kiszolgáló helyszínen (bolt, étterem, mosdó, sílift stb.) a végtelenbe nyúlik, ami időrabló, és megterheli, frusztrálja a vendéget, de a fogadóhely szakembereit és lakosait is. Az eltömegesedés, „túlturistasodás” jelensége veszélyezteti a turizmus fenntarthatóságát, a környezetünk, bolygónk épségét, a kiegyensúlyozott, minőségi turizmust is, ami végső soron leginkább a vendéglátó és vendég elégedettségével mérhető.

Leglátogatottabb uticélok (millió fő)

1. ábra: A leglátogatottabb desztinációk 2018-ban a küldő régiókat tekintve.

Forrás: (5) Saját szerkesztés

Az 1. számú ábráról leolvasható, hogy az öt leginkább látogatott ország közül 3 Európában van, valamint a legaktívabb küldő-régió Európa, ezt követi Amerika, sorrendben a harmadik pedig Kelet-Ázsia.

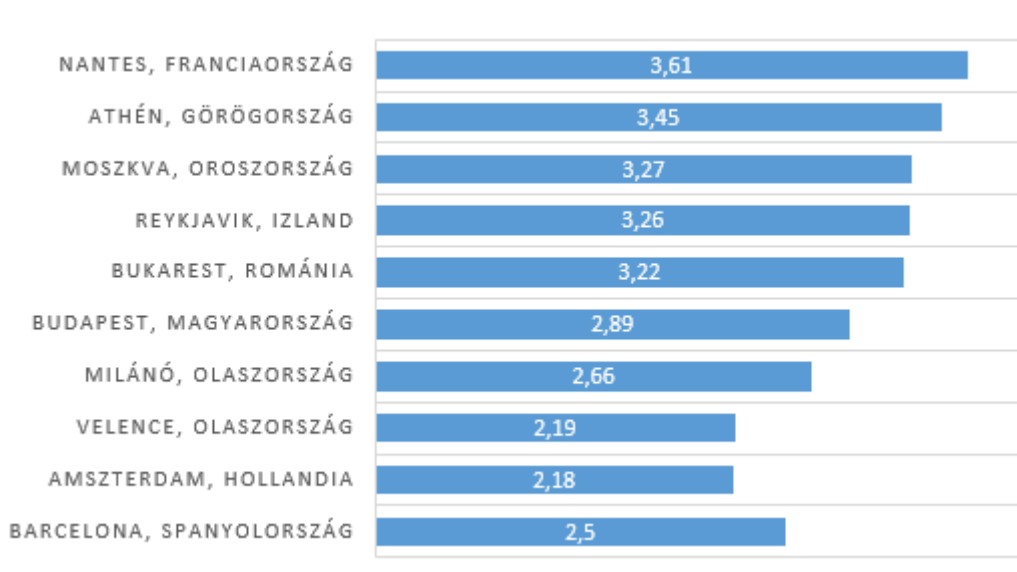
2. ábra: Turista érkezések növekedése földrészenként.
Forrás: (6)

A 2. ábra szemléletesen mutatja, hogy a világturizmus 1950-től fogva egyfolytában fejlődik, az utazók száma egyenletesen emelkedik. Azonban az emelkedés kezdetben, egészen a 80-as évekig, mérsékelt, aztán egyre meredekebben emelkedik. Minden ábrázolt kontinens esetén megfigyelhető az utazók számának az emelkedése, de legintenzívebb az európai turisták esetén. 1980-tól az ázsiai turisták számának emelkedése is jelentős.

3. ábra: A világturizmus tényleges és várható változása 1950-2030 között.
Forrás: (7)

1990-től figyelhető meg a turizmus dinamikus, sok tekintetben túlzott mértékű fejlődése. A 2030-ig vázolt prognózis még ennél is sokkal nagyobb arányú növekedést vetít előre. Bizonyos városok, egyéb úticélok már most is küzdenek az „overtourism” jelenségével.

4. ábra: A „túlturistasodás” által leginkább veszélyeztetett városok.

Forrás: (8)

A 4. ábra által bemutatott európai városok közül, amelyeket különösen fenyeget a „túlturistasodás”, Budapest az 5. helyen áll a rangsorban. A város kedveltsége leginkább a sok látnivalónak, a földrajzi fekvésnek, kultúránknak, gasztronómiánknak és a jó légközlekedésnek köszönhető. Az ún. „bulinegyed” turistaforgalma növekedett az elmúlt évtizedben különösen, leginkább az angol turisták érkeztek nagy számban.

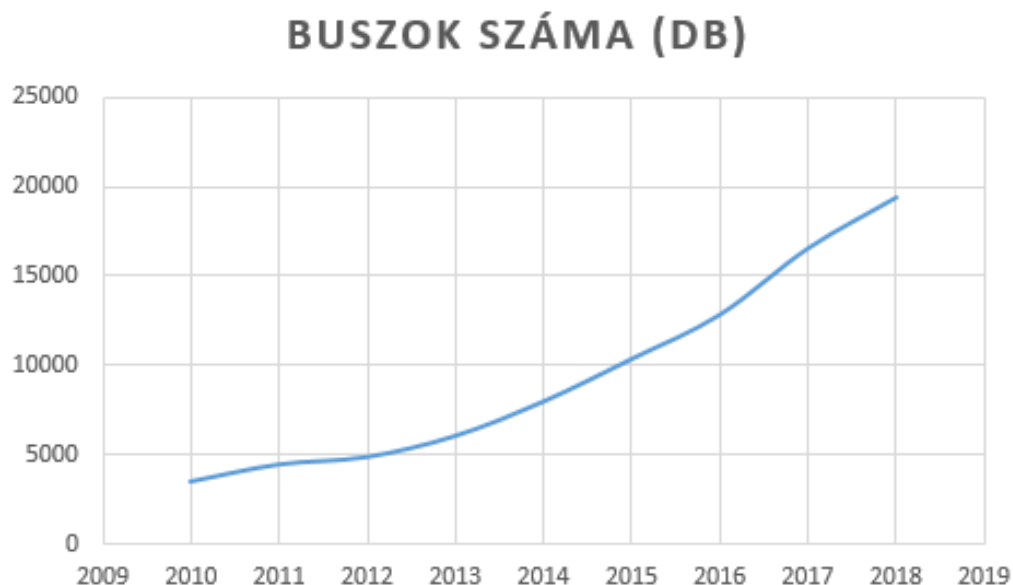
Az „overtourism” jelenség

A „túlturistasodás” („overtourism”) „olyan turistacélpontok, ahol a vendéglátók, a vendégek, a helyiek vagy a látogatók úgy érzik, túl sok a látogató, és az életminőség a környéken vagy az élmény elfogadhatatlan mértékben leromlott” (Felelős Turizmus Partnerség) (9).

A „túlturistasodás” vonatkozhat egyaránt természeti vagy kulturális látványosságra, de akár városra is. Bizonyos városokat (akár kisvárost, mint pl. Velence, Dubrovnik, de akár nagyvárosokat is, pl. Barcelona, Amszterdam) érinthet a világ bármely pontjáról érkező turisták tömegeinek megjelenése, akik leginkább repülővel – gyakran charter járatokkal - vagy óriási üdülőhajókkal érkeznek. Amennyiben a célpont autósútrádán is – vagy csak azon és/vagy közúton – megközelíthető, akkor az autóbuszos turizmus (is) óriási mértékben megnövekszik, pl. Hallstatt vagy Velence esetében.

A probléma akkor keletkezik, ha a helyi lakosság számához mérten irreális mértékben megnövekszik a turisták száma, és a fogadó terület nem, vagy csak nehezen, esetleg csak alacsony színvonalon tudja kiszolgálni az érkező vendégeket. Hallstatt esetében a település állandó lakosainak száma 850 fő mindösszesen, ezzel szemben majdnem évi egymillió turista érkezik. Ugyanez az arányszám Velence esetében: 55 ezer lakos – majdnem 30 millió turista/év.

Az alábbi hallstadti statisztika azt mutatja, hogy milyen mértékben nőtt a turistabuszok száma januártól decemberig az egyes években. A növekedés óriási: amíg 2010-ben 3440 busz érkezett, addig 2018-ban 19 144 volt a turistabuszok száma.

5. ábra: A Hallstattba érkező buszok száma az egyes években. Forrás: (10) Saját szerkesztés

1. táblázat: A Hallstattba érkező autóbuszok száma 2010-2019 években (db)

Megnevezés/Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Január	0	0	0	0	180	256	294	544	575	643
Február	0	0	0	0	234	293	423	556	761	964
Március	0	0	18	105	309	402	561	802	1135	1256
Április	0	153	322	426	541	700	842	1155	1484	1743
Május	483	634	679	789	941	1248	1547	2024	2190	2441
Június	685	825	861	801	1104	1412	1606	2041	2434	2588
Július	609	704	707	906	1008	1330	1623	1757	2112	2174
Augusztus	652	722	792	1005	1016	1325	1502	1787	2122	2151
Szeptember	644	791	851	952	984	1261	1536	1899	2030	2159
Október	377	566	587	714	859	1125	1410	1857	2115	2316
November	0	0	0	44	342	448	703	1023	1205	1390
December	0	0	0	228	399	501	729	1050	1181	1200
Összesen	3450	4395	4817	5970	7917	10301	12776	16495	19344	

Az 1. számú táblázatból kitűnik, hogy a folyamatos növekedés mellett a városka turistaforgalma erős szezonalitást is mutat: a legtöbb turista májustól októberig érkezik.

Miért indul el egyre több turista?

- Népszerű szabadidő eltöltési formává vált az utazás. („a legjobb kikapcsolódási és élményszerzési lehetőség”)
- Jó reklám és marketing (pl. Plitvice – „Európa legszebb nemzeti parkja”).
- Az attrakció szerepel az UNESCO listán. (Áldás vagy átok?) Sok utazási iroda szervezi körútjait az UNESCO listán szereplő attrakciók köré.
- Gyors és kényelmes közlekedési lehetőségek adóttak. Közvetlen, gyakori és kényelmes repülőjáratok, autósztrádák, IC vonatok.

- Technikailag magas színvonalú, gyors és kényelmes járművek: személyautók, buszok, vonatok, repülők.
- Rövidül a munkaidő, növekszik a szabadidő, több idő jut utazásra is.
- Az egészséges életmód szempontjából kiemelt tevékenységnek számít az utazás – testi, lelki, szellemi feltöltődés.
- A turisták/influenszerek által a közösségi oldalakra feltöltött úti fotók/szelfik inspirálnak („ezt nekem is látnom kell, erről én sem maradhatok le”). Ez a jelenség napjainkban nagyon gyakori és nagyon hatásos.
- Bizonyos helyszíneket játékfilmek népszerűsítenek („Klinika a pálmafák alatt”, kínai Hallstatt).
- Az emberek tudásvágya, igény a közvetlen tapasztalatszerzésre.
- Sok utazási kedvezmény: pl. Early Bird vagy Last Minute akciók, csoportos- vagy korekedvezményes lehetőségek.
- A kommunikáció és információszerzés gyorsasága. On-line jegyrendelés, helyfoglalás, információszerzés (leggyakrabban angol nyelven, ami napjainkban világszerte már egy második anyanyelvnek számít, tehát sokan beszélnek).
- A média napi tudósításai bizonyos kedvelt turista célpontokról, ami felkelti a lakosság figyelmét, és elindulnak a belföldi turisták is, hogy ők se maradjanak le a látványról.

Az „overtourism” hozadéka, árnyoldala, negatív következményei

- Környezetszennyezés. Szemetelés, feleslegessé vált holmik helyszínen hagyása.
- A közlekedési eszközök káros anyag kibocsátásának növekedése. Hatalmas probléma a repülők és óriáshajók által kibocsátott levegő- és élővíz-szennyező káros anyagok hatása. Ez ellen különösen nehéz küzdeni, hiszen sokak számára ez nem látható, nem érzékelhető, nem mérhető, míg pl. a nagyvárosokban közlekedő autók kipufogó-gázait az ottlakók nap mint nap beszívják, közvetlenül megtapasztalják. Pedig pl. egy repülő egyetlen utasára számítva Magyarországról Közép-Amerikába annyi a repülőgép károsanyag-kibocsátása, mint egy középkategóriás autónak egész évben.
- Lárma (pl. party-turisták – budapesti bulinegyed).
- Árfelhajtó hatás: emelkednek a lakásbérleti díjak, az éttermek, de még a piaci termékek árai is.
- Eltűnnek a helyi lakosok és a helyi vendégek, mivel a lárma, a zaj, a tömeg, a megemelkedett árak lehetetlenné teszik megszokott életritmusukat folytatni.
- Napi rutinná válik a sorbanállás mind a helyiek, mind a turisták részéről.
- A természeti táj átalakul utakká, repülőterekké, parkolókká, egyéb turistákat szolgáló létesítménnyé.
- A szállodák és a turisták rengeteg energiát használnak fel.
- A helyi kultúra átalakul, esetleg meg is szűnik, mivel a turisták igényei, szükségletei kerülnek előtérbe.
- Ökológiai rendszerek károsodnak (pl. nem megfelelő vagy nincs szennyvíztisztítás).
- Megszűnnek a hagyományos boltok, többnyire csak szuvenir-boltok és a turistákat kiszolgáló lokálok nyílnak.
- Megjelenik a kriminalitás: zsebtolvajlás, széplányok futtatása, kábítószerelés stb.

4. Következtetések, javaslatok

Nagyon sok összetett indítéka van a turizmus tömegeket érintő kibővülésének és fejlődésének. A diszkrecionális jövedelem növekedése, a technikai fejlődés (informatika, járműipar, hírközlés stb.) és a globalizáció létrehozta azt a helyzetet, hogy emberek tömegei elutazhassanak akár évente többször is, akár távolabbi tájakra is.

A gyors fejlődés pozitív hozadékai mellett megjelennek a tömegturizmus árnyoldalai is. A negatív hatások elkerülése/csökkentése érdekében a legjobb megoldás az előrelátó tervezés és a jó gyakorlat átvétele.

A fapados légitársaságok elterjedése miatt egyre több turista kel útra. 2017-ben 1,3 milliárd turista utazott világszerte az ENSZ Turisztikai Világszervezetének adatai szerint. Az idegenforgalom a világgazdaság jelentős húzóágazatává vált, a globális GDP tizedét adja.

Mivel a turizmusban nagyon sok szereplő vesz részt, roppant gazdasági haszon származik belőle, akár az egyes embert, akár közösségeket, országokat tekintünk, nagyon sok érdek és ellenérdek jelenik meg az ágazatban, és ily módon a fenntartható turizmus megteremtésében, folytatásában.

Az „overtourism” és lehetséges megoldások:

Világszerte már eddig is sok törekvés tapasztalható a fenntartható turizmus megteremtése érdekében. A cél: élvezhetőbbé tenni az utazásokat, a megbomlott egyensúlyt helyreállítani, lehetőleg előre tervezni, és nem a már visszafordíthatatlan károsodásokat megpróbálni orvosolni.

- A helyszín teljes lezárása (pl. lascaux-i barlang, vagy az Oluru szikla: 2019. október 26-tól megtiltották (mintegy 150 év után) – első fehér megmászója 1873-ban az angol felfedező William Goose volt – az Ausztráliában található szikla megmászását, mert az az amangu bennszülöttek szent helye. Látogatók száma: az 1950-es években: pár száz, 2019-ben: több mint 400 000.)
- A helyszín részleges lezárása javításra, bővítésre, fejlesztésre (pl. Inka-ösvény – 1 hónap, Feröer-szigetek – 2 nap). A Feröer-szigeteken a helyreállító, építő és javító munkálatokba az önkéntes turistákat is bevonják, és fizetik a 2 napi ellátásukat.
- Belépőjegy bevezetése. Pl. Amszterdamban 2019 januárjától 8 eurós belépődíjat fizetnek az egynapos turisták, Velence is tervezi az egynapos belépődíjak kivetését, 2022-től pedig az előre történő regisztrációt is.
- Belépőjegy árának (drasztikus) emelése. Pl. A comodói sárkánygyíkok védelmében 2020-tól 1000 dolláros (éves „tagsági díj”) lesz az eddigi 20 dolláros belépőjegy helyett – az ökológiai egyensúly megbomlása miatt (2008 – 44 ezer turista, 2018 – 176 ezer turista).
- Előzetes regisztrálási kötelezettség. Ezt már több helyszínen bevezették, pl. Plitvicei tavaknál, Inka- ösvényen. Az előzetes regisztrálási kötelezettség általában azt is jelenti, hogy ha megtelik a napi vagy éves kvóta, akkor annál többen nem regisztrálhatnak. Az előzetes regisztrálás kötelezettségét Velence 2022-től szándékszik bevezetni, vagy pl. a bécsi adventi vásár szombati és vasárnapi napjain csak bizonyos számú autóbust enged be a belvárosba, akiknek szükséges előzetesen regisztrálniuk.
- Napi látogatók számának korlátozása. Ez általában előzetes regisztrálási kötelezettségével érhető el. Inka-ösvény: Napi 500 fő léphet be (ebből 200 turista, 300 ellátó személyzet).
- Közlekedés racionalizálása (pl. shuttle buszok). pl. Luxemburg városban csak a város határáig mehetnek a turistabuszok, onnét shuttle busz viszi a látogatókat a

városközpontba. Piránban is csak a város előtt szállíthatnak ki a turistabuszok, onnét kisbuszokkal lehet a városközpontig utazni.

- Az infrastrukturális fejlesztés korlátozása. Ez első látásra furcsán hangzik, de a fenntartható turizmus feladata az, hogy ésszerű mederbe terelje a turizmust, az ne váljon parttalanná, vagyis csökkentse a gyakran már szinte invázióvá duzzadt turistaáradatot. Tehát nem építenek újabb szállodákat, parkolót és egyéb turistákat szolgáló létesítményt.
- Az oktatás, nevelés, ismeretterjesztés célirányos fejlesztése. Az iskolai oktatás és a családi nevelés fontos eleme, hogy a gyerekek megtanulják a természettel szembeni felelősségteljes viselkedés szabályait, azokat a gyakorlatban betartsák, és utazásaik során megőrizték a természeti és kulturális kincseinket.

A fenntartható turizmus megteremtése globális feladat, a világturizmus roppant méretű növekedése megköveteli a cselekvés szükségességét. Gyakori probléma az érdekek ütközése és a túl késői probléma-felismerés. Számtalan csúcstalálkozó, konferencia témája az „overtourism”, azonban a feladatok kijelölése, célok, elvek meghatározásán túl nehezen halad a megoldás megtalálása, hiányzik a gyors cselekvés. Az eredmények prezentálása, a jó gyakorlat bemutatása nem olyan hangsúlyos, mint a probléma megfogalmazása. A megoldáskeresésre vannak példák bőven: pl. hasonló problémával küzdő városok fognak össze, hogy közösen dolgozzanak ki stratégiákat, keressenek megoldásokat. A turistaadó vagy belépődíj vagy parkoló díj kivetéséből vagy emeléséből befolyó összeget beforgatják a turizmusba, de oly módon, hogy az adott tevékenységgel csökkentsék a turisták számát.

Az „overtourism” jelenségére mindenképpen kell találni feloldást, mert ez nem csak a fogadóterület számára jelent mindennapi terhet, hanem maga a turista is frusztrálttá, fáradttá, elégedetlenné válik a túlekedés, várakozás, sorban állás révén.

Felhasznált irodalom

- http://www.nachhaltigkeit.info/artikel/nachhaltigkeit_i_d_forstwirtschaft_1725.htm letöltve: 2019. december 01.
- <https://www.ceeweb.org/hu/eu-sd/> letöltve 2019.11.30.
- <https://felsofokon.hu/kornyezetvedelem/az-okologiai-labnyom-fogalma-szamitasa-lehetoseg-0/> letöltve: 2019. november 30.
- <https://unwto.org/sustainable-development> letöltve: 2020.01.20.
- Grafik: ORF.at; Quelle: theguardian.com/World Tourism Organisation letöltve 2019. 11. 30.
- UNWTO letöltve 2019. 11.30.
- UNWTO, Der Spiegel letöltve 2019. 11. 30.
- TravelBird + Statista 2018 letöltve 2019. 11.30.
- https://index.hu/gazdasag/2019/04/30/a_bulinegyed_lakoi_ugy_erzik_egy_nagy_kozvece lett_a_kornyek/ letöltve: 2019.november 30.
- <https://www.bfhallstatt.at/themen/bustourismus-in-hallstatt/bustourismus-hallstatt-zahlen-fakten/> letöltve 2019. november. 30.
- <https://www.bfhallstatt.at/themen/bustourismus-in-hallstatt/bustourismus-hallstatt-zahlen-fakten/> letöltve: 2019. 12. 05.

Az élelmiszer mint veszélyes hulladék

Karakasné dr. Morvay Klára¹ – Dr. Erdélyi Éva²

¹*főiskolai docens - ²egyetemi docens – Budapesti Gazdasági Egyetem*

¹⁻²*Budapest 1054, Alkotmány utca 9-11.*

e-mailcím: karakasnemorvay.klara@uni-bge.hu, szaboneerdelyi.eva@uni-bge.hu

Napjaink egyik globális problémája az éhezés, emellett az élelmiszerpazarlás világméretű jelenség a felhasználás és disztribúciója során. Eközben mindaz az energia és munkaerő is kárba vész, amit az élelmiszer előállításánál igénybe vettek. Az ártalmatlanítás során keletkező széndioxid és metán kibocsátás a környezetet károsítja. Az élelmiszer hulladék több mint 30%-a a feldolgozóiparban és a vendéglátóiparban keletkezik, ennek okait és hatékonyabb kezelésének lehetőségeit elemezzük. Tanulmányunkban a hulladékhierarchia lépcsőfokai mentén követjük végig, hogy mit tehetünk a megelőzés, a rászorulóknak való adományozás, az állati takarmányozásra való hasznosítás, az ipari felhasználására való átirányítás, vagy a bioüzemanyag felhasználás és komposztálás területén, hogy a deponálást a minimálisra csökkenthessük. Ezeknek a lépéseknek a megvalósítása gyakran akadályokba ütközik. Bemutatunk jó gyakorlatokat is, például a fejlett technológiának és információs társadalomnak köszönhetően.

Kulcsszavak: élelmiszerhulladék, élelmiszerpazarlás, fenntarthatóság, vendéglátóipar

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Az elmúlt évszázadban a gyorsuló ipari fejlődés, valamint a városiasodás sajnálatos következménye, hogy egyre több hulladék termelődik a különböző ágazatokban. Ennek következtében a hulladékgazdálkodás szerepe felértékelődött.

1.1. A hulladékok

A hulladék „olyan anyag vagy tárgy, amelytől birtokosa megválnak, megválni szándékozik vagy megválni köteles” (2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról 2.§. (1) 23.). E szerint a tevékenységeket úgy kell végezni, hogy a környezet minél kevésbé sérüljön (4.§.) és környezetszennyezést ne idézzen elő. A törvény hatálya minden hulladékképződéssel járó tevékenységre kiterjed.

A hulladékokat több szempont szerint csoportosíthatjuk, például:

- halmazállapot szerint - szilárd, folyékony, gáz vagy iszap
- eredet szerint - ipari, mezőgazdasági, szolgáltatói és lakossági
- hatása szerint – nem veszélyes, veszélyes

A káros hatásokat egy H (hazardous) listán jelölik H1-H15 közötti értékkel. Az a hulladék, ami legalább egy veszélyességi jellemzővel rendelkezik (pl. fertőző, maró, karcinogén, irritáló), már a veszélyes hulladékok közé sorolandó (Alexa, 2017).

A hulladékok azonosítása az Európai Hulladék Katalógusban (EWC) hozzájuk rendelt kódszám alapján lehetséges. A hulladékok jegyzékét és az EWC kódokat a "72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet a hulladékjegyzékről" tartalmazza. Az élelmiszer hulladékok a 02-es főcsoportba tartoznak (mezőgazdasági, kertészeti, akvakulturális, termelésből, erdőgazdálkodásból, vadászatból, halászatból, élelmiszer-előállításból és -feldolgozásból származó hulladékok).

1.2. Az élelmiszer eredetű hulladékok

Felmérések szerint globálisan a megtermelt élelmiszerek egyharmada nem kerül elfogyasztásra. A Földművelésügyi Minisztérium tájékoztatása szerint **Magyarországon 2017-ben fejenként 68 kilogramm élelmiszer végezte hulladékként, aminek becsült mértéke országos szinten 1,8 millió tonna** – ez a mennyiség legalább 400 ezer rászoruló étkeztetésére lenne elegendő. Az élelmiszerhulladék megjelenése az erőforrások – mint víz, föld, energia, munkaerő és tőke – pazarlását is jelenti. Ez szoros összefüggésben van az üvegházhatású gázok (ÜHG) növekvő kibocsátásával, mely a felmelegedés és az éghajlatváltozás egyik jelentős okozója. Az élelmiszertermelés és hulladékának szénlábnyoma évente 186 millió tonna CO₂, amely az Európai Unió teljes ÜHG kibocsátásának 4%-át jelenti (STREFOWA, 2019).

Az élelmiszer-hulladék egyszerre jelent:

- gazdasági problémát: az Európában keletkező élelmiszer-hulladékkal kapcsolatos költségeket 143 milliárd euróra becsülik,
- környezetvédelmi problémát: az éves üvegházhatású gáz-kibocsátás kb. 8%-át az élelmiszer-hulladék generálja, emellett évente 24 milliárd tonna termékeny talaj veszik kárba,
- társadalmi problémát: 2017-ben az Európai Unión belül 42,9 millió ember kétnaponta nem engedhette meg magának a teljesértékű étkezést,
- erkölcsi problémát: a 2017-es statisztikák szerint 821 millió ember, tehát a világ népességének 10,9%-a alultáplált (ZeroWasteEurope, 2019).

Egy élelmiszer teljes életciklusát figyelembe véve, az előállítási fázis gyakorolja a legnagyobb hatást a természeti erőforrásokra. Ugyanakkor minden egyes fázis további környezeti hatással bír. Ez azt jelenti, hogy minél későbbi fázisban dobjuk ki az élelmiszert, annál nagyobb a költsége, valamint a környezetre gyakorolt negatív hatása (NÉBIH, 2019). A természetre gyakorolt hatás megjelenik a mezőgazdasági területek kizsigerelésében, a halállomány felesleges fogyásában, a növekvő energia- és vízigényben és a hulladék tömegének növekedésében (Karakasné, 2017). Egyes kutatások szerint az élelmiszerfelesleg megsemmisítésével keletkező káros kibocsátás is a klímaváltozás egyik okozója, így az élelmiszerhulladék mennyiségének csökkentésével enyhíteni lehetne az éghajlatváltozás hatásait. Az élelmiszerhulladék egy része elkerülhetetlen, de jelentős része részben vagy egészében elkerülhető, amelyek csökkentésére törekedni kell.

1.3. A szerves hulladék veszélyei

Az élelmiszer-hulladék és a használt sütőzsiradék az egészségre és a környezetre is káros hatással van. A nem megfelelően kezelt hulladék alkotóelemei fertőző betegségeket okozhatnak a bennük található férgek, baktériumok és vírusok miatt. Ezek a táplálékláncon keresztül akár komoly járványokat is okozhatnak, mivel hosszú ideig képesek életben maradni. A lerakókban bomló anyagok a rovarokat és rágcsálókat is vonzzák, ezek terjeszthetik a betegségeket. A szennyező anyagok a csapadékkal a talajvízbe szivároghatnak, veszélyeztetve az ivóvíz minőségét, készleteit. A szerves anyagok bomlásakor bűzös gázok keletkeznek, melyek a levegőt szennyezik (Barótfi, 2000). Mindezekon túl, turisztikai és esztétikai szempontból a hulladékok szabálytalan lerakása csúnya látványt mutat.

A használt sütőzsiradék (fáradt olaj) a csatornahálózatba jutva növeli a szennyvíztisztítók terhelését és rontja ezek hatásfokát. A lefolyóba, WC-be öntve a csővezetékek falára tapadva, a csatorna dugulását okozza. A talajba kerülve elpusztíthatja a talaj flóráját. A természetes vizekbe jutva a felszínen úszik, csökkenti a tavak, folyók oldott oxigén tartalmát, károsítva a vízi élővilágot. Egyetlen csepp sütőolaj akár 1000 liter élővizet képes beszennyezni. A

kommunális hulladékba helyezve nehezen lebomló és tűzveszélyes anyagként jelenik meg a hulladék lerakókban (Biofilter, 2019).

1.4. Hulladék a HORECA szektorban

A vendéglátóiparban keletkezik a kidobott élelmiszerek 12%-a, ebben az éttermi-szállodai F&B szolgáltatókon kívül a rendezvény szervezők és az intézményi vendéglátók is benne foglaltatnak (HOTREC, 2017). A konyha üzem és az F&B (Food & Beverages Department – a szálloda vendéglátásért felelős részlege) jelentős hulladék kibocsátó részleg a szállodákban és az éttermekben. A vendéglátó tevékenység minden területén és minden tevékenységében – menü tervezés, beszerzés, raktározás, előkészítés, konyhai műveletek, tálalás, kiszállítás, illetve a vendégek fogyasztásakor – keletkezhet veszteség.

Élelmiszer-hulladékként kell kezelni a nem emberi fogyasztásra szánt, illetve az emberi fogyasztásra alkalmatlan élelmiszereket, különösen a(z):

- kiszolgálásból és felszolgálásból megmaradt vendéglátó-ipari terméket
- lejárt élelmiszereket
- élelmiszerbiztonsági kockázatot jelentő, csomagolásában sérült élelmiszereket
- szennyeződött, fogyasztásra már alkalmatlan csomagolatlan élelmiszert
- romlásra gyanús, vagy már romlásnak indult élelmiszereket
- élelmiszerek tisztításából származó hulladékot
- használt sütőzsiradékot (NÉBIH, 2018).

2002-ben az élelmiszer- és ételhulladékokra vonatkozó új jogszabályok megtiltották az étkezési melléktermékek takarmánycélú felhasználását az élelmiszertermelő haszonállatoknál (azaz a moslékot tilos a sertésekkel feletetni). A rendeletek értelmében az étkeztetéssel foglalkozó közkonyháknak, vendéglátó egységeknek, cégeknek, kereskedelmi áruházláncoknak gondoskodniuk kell élelmiszer- és étkezési melléktermékeiknek az összegyűjtéséről és elszállításáról. Ehhez MSZ 7540-1998 szabványnak megfelelő 60 literes fedeles bilinccsel záródó műanyag gyűjtőedényeket használnak. Az élelmiszer-hulladékot az állati melléktermékek szállítására, kezelésére, feldolgozására, ártalmatlanítására vonatkozó, a 1069/2009/EK rendelet szerinti nyilvántartásba vett vagy engedéllyel rendelkező személyeknek, vállalkozásoknak lehet átadni, például elismert kutyakennelek, kutya- és macskamenhelyek, cirkuszok, állatkertek, vadasparkok részére (NÉBIH, 2018). Az átadott élelmiszer-hulladékról a vendéglátó nyilvántartást köteles vezetni, az átadás során pedig a 142/2011/EU rendelet VIII. melléklet III. fejezetében található mintának megfelelő tartalmú kereskedelmi okmányt kell három példányban kitölteni. Ezeket 2 évig kötelező megőrizni a nyomon követhetőség érdekében.

Az élelmiszer veszteség (food loss) a fogyasztásra szánt és alkalmas táplálékok azon része, amit valamilyen okból nem fogyasztanak el (Buzby et al., 2014). Az élelmiszer pazarlás (food waste) az élelmiszer veszteségnek csak az a része, amit kidobnak, bár még alkalmas lenne emberi vagy állati fogyasztásra. Ez a háztartásokban 10-11%, míg a szállodaiparban megközelítőleg 25%-a (Accor Hotels, 2016) az élelmiszer veszteségnek.

Egy osztrák tanulmányban megbecsülték ennek mennyiségét a vendéglátás egyes területein: éttermeknél, szállodáknál, munkahelyi étkezdéknél, kórházaknál. Az elkerülhető élelmiszerhulladék mennyisége és az elfogyasztott élelmiszer aránya a vizsgált vállalatoknál 3-46% között mozgott, például a kórházakban átlagosan 27%, a szállodák esetében 18%, az éttermek és munkahelyi étkezdékben 13%-ot mutatott. A szállodák esetében a büfé asztalnál, illetve az elkészítés során volt magas a maradékok, illetve a hulladékok mennyisége. Az

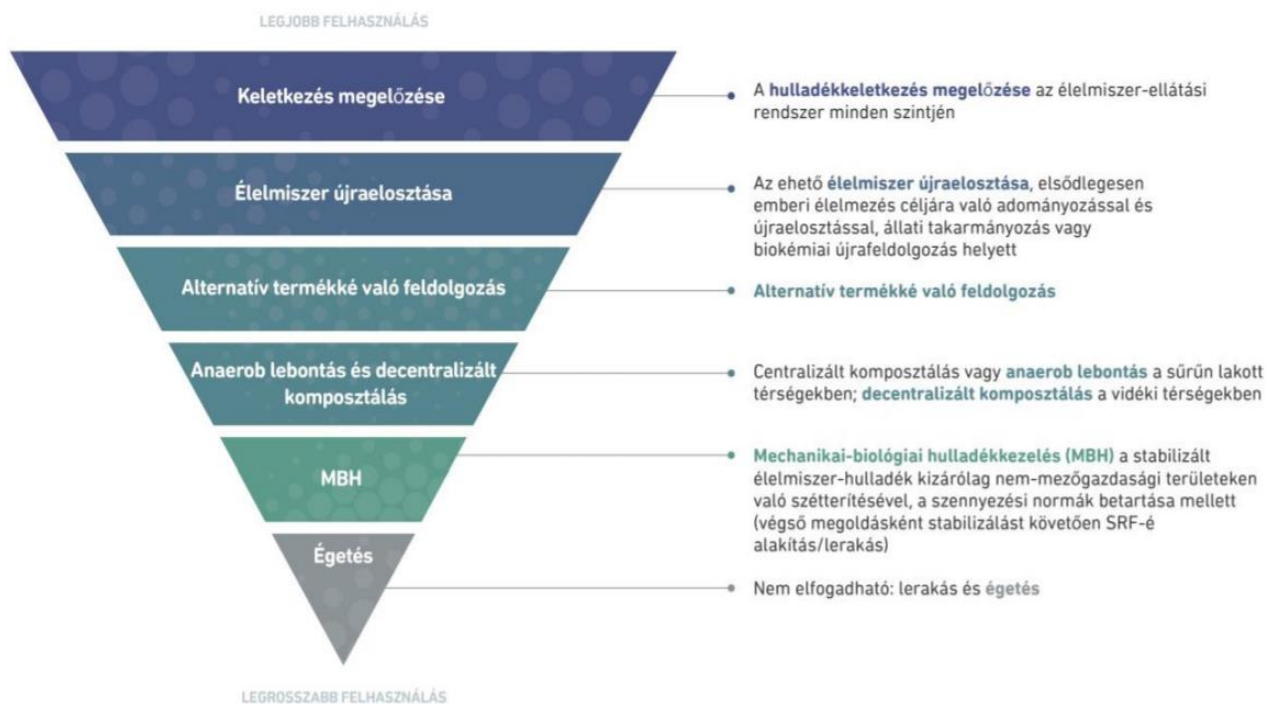
éttermekben a fel nem szolgáltatott ételek az élelmiszerhulladék kis részét, 10%-át teszik ki, azonban a konyhai előkészítések során a veszteség aránya 48%. A munkahelyi étkezésekben az élelmiszer-pazarlás fő oka az igények jelentős túlbecslése (34%), valamint a "tányéron maradó" ételmaradékok is jelentős mennyiséget képviselnek (30%). Az élelmiszerhulladékot jellemzően a köretek, a péksütemények és a gyümölcsök adták a tanulmány szerint, míg a kórházakban a levesek (STREFOWA, 2019, 19.o.).

1.5. A hulladék hierarchia

A hulladék kezelés megoldásai nem egyformán támogatottak. Az Európai Unió a következő hierarchiát állította fel:

- Megelőzés (Prevention) – a leginkább preferált megoldás, hiszen a hulladék keletkezését lehet megakadályozni ezekkel a módszerekkel.
- Újrafelhasználás (Re-use) - azt jelenti, hogy adott terméket, különösebb fizikai beavatkozás nélkül ugyanarra a célra, ugyanarra a tevékenységre használjuk. Erre jó példa a visszaváltható csomagolás, az eszközök továbbadása más használónak.
- Újra hasznosítás (Re-cycle) - az „anyagában történő hasznosítás”-t jelenti, e tevékenységnek köszönhetően a hulladékból újra termék készül, a hulladék másodnyersanyagként hasznosul. A szelektív hulladékok újrafeldolgozásával jelentős mennyiségű elsődleges nyersanyagot takaríthatunk meg, ami a környezet szempontjából mindenképpen kedvező, ám az előzőekhez képest kevésbé környezetbarát.
- Egyéb hasznosítás (Recovery) - A hulladéknak vagy valamely összetevőjének a termelésben vagy szolgáltatásban történő felhasználása. Ez a folyamat irányulhat hulladékban lévő különböző anyagok visszanyerésére, újrafeldolgozására, leginkább energia felhasználására (energetikai hasznosítás).
- Lerakás (Disposal) - Ennek során a hulladékot anyagi minőségének megváltoztatása nélkül elszigetelik a környezet elemeitől, vagyis egy jól szigetelt területre szállítják és ott egy gödörben lerakják. Bár ez a környezet szempontjából legrosszabb megoldás, mégis ez a legelterjedtebb. „Hazánkban jelenleg a hulladék 67%-a lerakóban végzi. Ez az ártalmatlanítási mód rövidtávú "olcsósága", de legfőképpen egyszerűsége miatt elterjedt. A korszerű lerakók létesítése és működtetése azonban már költséges, és a lerakás hosszú távon nem oldja meg az egyre növekvő hulladékhegyek problémáját. Hulladék elszállítási költségeink (kommunális díj) drasztikus emelkedése várható, ezért is érdemes fokozott figyelmet szentelni a megelőzésre és az újrahasználatra” (Környezetbarát, s.d.)

Az élelmiszer-hulladék esetében is több megoldás létezik a csökkentésre. Néhány speciális lehetőség is megjelenik, ám ezek lényegében a hulladék hierarchiának megfelelnek. A 1. ábra alapján látszik, hogy a megelőzés a legideálisabb módszer. Ha mégis keletkezett fogyasztható többlet élelmiszer, azt adományozással lehet szétosztani a rászorultak körében. Az alternatív terméké történő átdolgozás bizonyos esetekben lehetséges, például a megszáradt kenyérből zsemlemorzsza készíthető. A komposztálás elsősorban a vidéki területeken megoldható. Mivel a vendéglátó egységek és szállodák nincsenek berendezkedve az élelmiszer-hulladék újra hasznosítására, ezért itt véget ér a csökkentési lehetőségük. Az elszállításra szerződött vállalatok azonban hazánkban is szállítanak bioenergia, biodízel előállításra alkalmas telepekre élelmiszer hulladékot.

1. ábra: Hulladék hierarchia az ételkészítés-hulladékok esetében
Forrás: ZeroWasteEurope (2019. 4.o.)

A körforgásos gazdaság szemlélete 3R, 6R koncepciót emleget, amelyek közül a legelterjedtebb a hulladék kezelés hierarchia megoldásai során is említett Re-use, azaz újrafelhasználás, Re-cycle, azaz újra hasznosítás, és Recovery, azaz egyéb hasznosítás. Emellett nagy hangsúlyt kap az ételkészítés hulladék kezelésében is a Reduce, azaz a hulladék mennyiségének csökkentése, a megelőzés, és keletkezésének megakadályozása, hiszen elsődleges cél, hogy minél kevesebb ételkészítés hulladék végezze a lerakókban. Számos tanulmány foglalkozik a háztartásokban keletkező ételkészítés hulladék mennyiségével és csökkentési lehetőségeivel. Tanulmányunkban a vendéglátás területén végzett primer kutatásunk eredményeit mutatjuk be. Itt kevésbé jellemző a Repair – megjavítani, Redesigning - újratervezés, Remanufacturing – újragyártás, Reinvent – újra feltalál, Replenish – újratölt, ami más hulladékok esetében nyújthat ötleteket a kezelésre, de a felelős ételkészítés hulladék kezelésre vannak már jó gyakorlatok hazánkban is. Ezeket jellemzi a körforgásos gazdaság Responsibility=Felelősség R-jei közül a Rethink - újragondolni, Respect – tisztelet, odafigyelés, Refuse – elutasítás, pl. beszerzéskor még nagyobb odafigyelés a mennyiségek megállapításánál, és más környezetvédelmi szempontokat figyelembe véve döntést hozni, a Recover – visszanyerni, azaz a hulladék egy részét hasznosítani másra, pl. narancshéjat a díszítésre, Replant – újra ültetés, pl. néhány zöldség és gyümölcs újraültethető, Rot – rothadás, azaz komposztálás

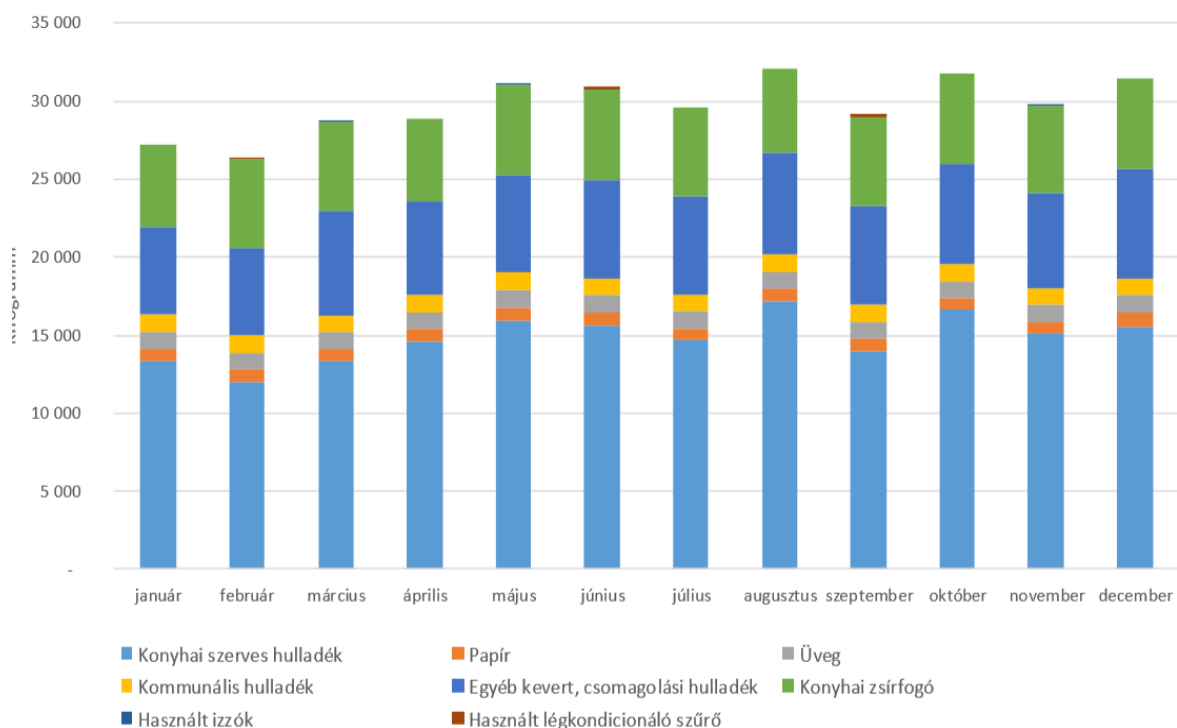
2. Anyag és módszer

Kutatásunkhoz tartalomelemzést alkalmaztunk, a jogszabályok, jó gyakorlatok összegyűjtésére, primer kutatásunkat pedig az Accor szállodalánc szállodavezetőivel és séfjeivel, étteremvezetőivel, a fenntarthatósági kérdésekben felelős vezetővel készített interjúkra, a megfigyeléseik során rögzített adatokra alapoztuk. A kvalitatív technikák mellett statisztikai elemzést végeztünk 95%-os megbízhatósági szinten. Az összegyűjtött adatok

elemzését, összehasonlító vizsgálatokat, csoportosítást az SPSS statisztikai szoftverrel végeztük. Esettanulmányunk az Accor szállodalánc magyarországi szállodáira született. Az Accor fenntarthatósági stratégiája a Planet21 program az élelmiszer hulladék kezelése mellett a pazarlás csökkentésére is tartalmaz számos irányelvet, megoldást, emellett a szürke víz felhasználásával, a napenergia felhasználás, a takarítás és mosás csökkentésével, komposztálás lehetőségeivel is foglalkozik. Az Accor által megfogalmazott cél: a megtermelt élelmiszer hulladék 30%-os csökkentése 2020-ig, és ennek nyomon követése két éve történik. Az Accor szállodalánc magyarországi szállodái között több kategória is képviselteti magát. Az ötszillagos Sofitel Budapest Chain Bridge mellett 8 economy (Ibis, IbisStyles) és 7 midscale (Novotel, Mercure) szálloda élelmiszer hulladék kezelésének tapasztalatait vettük figyelembe. Az élelmiszer hulladék mennyisége egy adagra számolva lett kifejezve, havi átlagok és egy hónap napi adatai alapján, megkülönböztetve az élelmiszer hulladék keletkezési helyét. Görögországban zajlik egy LIFE pilot projekt, amelynek keretében négy 5*-os szálloda élelmiszer hulladékát gyűjtik be, és napkollektorok használatával szárítják, darálják, majd állateledelt préselnek belőle. Ezt saját megfigyelésünk alapján mutatjuk be.

3. Eredmények és értékelésük

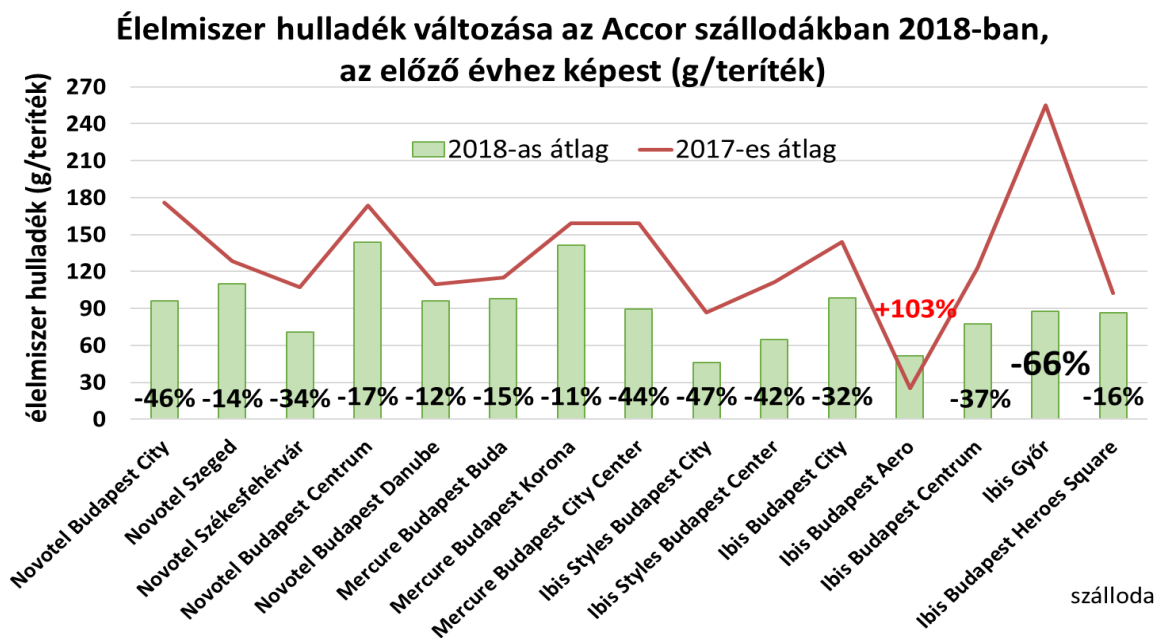
Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy a hulladék megoszlása hogyan alakul egy szállodában, a hulladék keletkezési helyére vonatkozóan tapasztalhatóak-e eltérések, hol vannak a kritikus pontok, lehet-e mérni a hulladék mennyiségét, esetleg a hulladék típusait elkülönítve a konyhán, milyen jó gyakorlatokat alkalmaznak, amelyeket más vendéglátóipari egységek, szállodák is átvehetnek, hogyan történik a keletkezett élelmiszer hulladék kezelése, és mi az utóélete.

2. ábra: A hulladék megoszlása egy 5*-os budapesti szállodában
Forrás: (saját kutatás, 2019)

A szálloda adataiból látszik, hogy minden hónapban a konyhai szerves hulladék teszi ki az összes hulladék legnagyobb részét, gyakran az 50%-ot is meghaladja az aránya. Az egyik szálloda konkrét méréseit a 2. ábra tartalmazza.

A midscale és economy szállodákban is jelentős javulás tapasztalható 2018-ban a 2017-es adatokhoz képest, amit a 3. ábra szemléltet.

3. ábra: Az élelmiszer hulladék mennyisége az economy és midscale típusú szállodákban, 2017-ben és 2018-ban, g/teríték (adag)

Forrás: (saját kutatás, 2019)

Az adatok alapján látható, hogy egy szálloda kivételével mindenütt csökkent a „megtermelt” élelmiszer hulladék. A kivétel onnan adódik, hogy a komposztálás abban a szállodában megszűnt, így ami korábban a komposztba került, az most a hulladék mennyiségben jelenik meg. A legjelentősebb csökkenés az Ibis Győr szállodában tapasztalható, de a legkisebb csökkenés mértéke is meghaladja a 10%-ot. Az Accornál az elkerülhetetlen hulladék újra hasznosításáról teljes mértékben gondoskodni kívánnak, ezt szolgálja a Biofilter és Ecol Trade-del kötött megállapodás is.

3.2 Esettanulmány az Accor szállodalánc magyarországi szállodáira

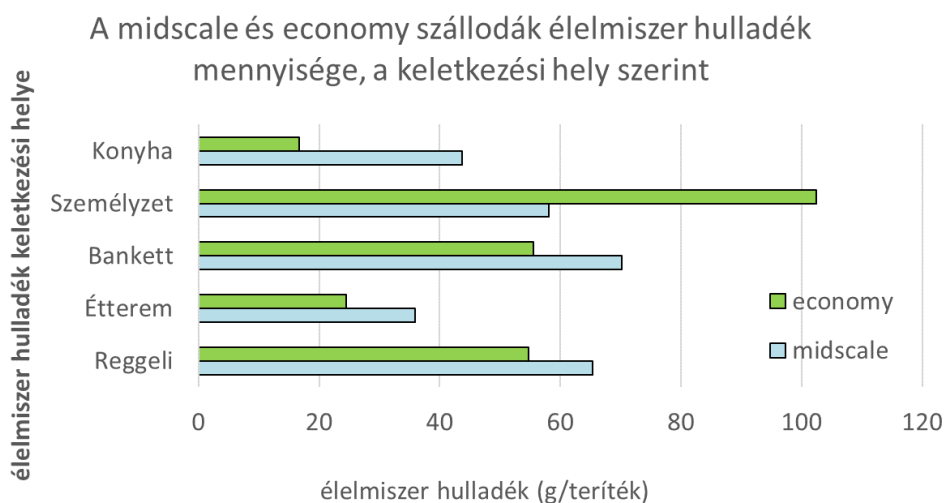
Ahhoz, hogy minél jobban megismerjük, tervezhessük az élelmiszer hulladék kezelését, és a csökkentését minél jobban megvalósíthassuk, összefüggést kerestünk a keletkezett élelmiszerhulladék mennyisége és a szálloda színvonala, a hulladék keletkezési helye, a hét napjai között, megvizsgáltuk, hogy a szezonáltság, vagy a látogatók száma mindezt befolyásolja-e, illetve azt, hogy a szállodai F&B tevékenység mely pontján keletkezik a legtöbb hulladék, az milyen mértékben csökkenthető.

Élelmiszer hulladék keletkezhet a vendéglátás folyamat különböző szakaszaiban. Megkülönböztetünk tárolási veszteséget, tisztítási veszteséget, főzési veszteséget, ételmaradékot, fogyasztási veszteséget. Ebből is látszik, hogy az étterem mellett a fogyasztó, azaz a vendég is felelős a keletkezéséért. A vendéglátás folyamat különböző szakaszaiban különböző

jó gyakorlatokat vezethetünk be az élelmiszer hulladék mennyiségének csökkentésére, illetve kezelésére. Ugyanígy, az élelmiszer fajták szerint is elkülöníthető a hulladék.

A Sofitel 5* szállodában ma már léteznek automatizált élelmiszer hulladék-nyomon követési rendszerek is (Winnow, LeanPath), amelyek alkalmazásával a vendéglátó egységek részletesen megfigyelhetik a hulladék összetételét és mennyiségét is (tejtermék, hús, pékáru). Különlegességük, hogy beprogramozhatók az alapanyagok árai, amely alapján a gazdasági veszteségek pontosabb elemzése is megvalósítható. Emellett kamera van rajtuk, a személyzet viselkedése megfigyelhető.

Érdekes látni, hogy az élelmiszer hulladék a keletkezési helye, illetve az értékesítési forma szerint (4. ábra és 1. táblázat) és a keletkezés napja szerint, elkülönítve a hétköznapokat és hétvégi napokat (5. ábra) hogyan alakul. A személyzeti étkeztetés esetén jellemző, hogy a midscale szállodákból szállítják át az élelmiszert a meleg konyha nélküli economy szállodákba, és nem figyelnek a szükséges mennyiségre, gyakran többet visznek. Ez azt eredményezi, hogy nem ott jelenik meg a hulladék, ahol keletkezik.

4. ábra: Az élelmiszer hulladék megoszlása a keletkezési helyek szerint
Forrás: (saját kutatás, 2019)

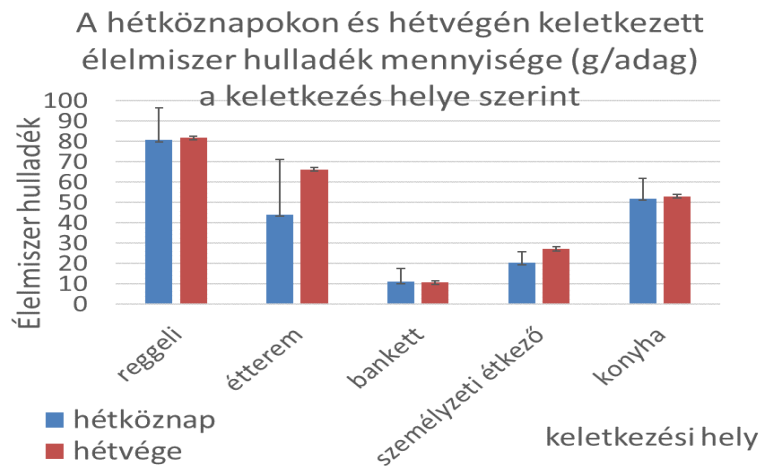
1. táblázat: Élelmiszer hulladék megoszlása a keletkezési hely szerint az Accor midscale és economy szállodákra

Keletkezés helye	Midscale átlag	Economy átlag
Reggeli	23,92%	21,30%
Étterem	13,15%	9,54%
Bankett	25,69%	21,63%
Személyzet	21,23%	39,91%
Konyha	16,01%	7,62%

Forrás: (saját kutatás, 2019)

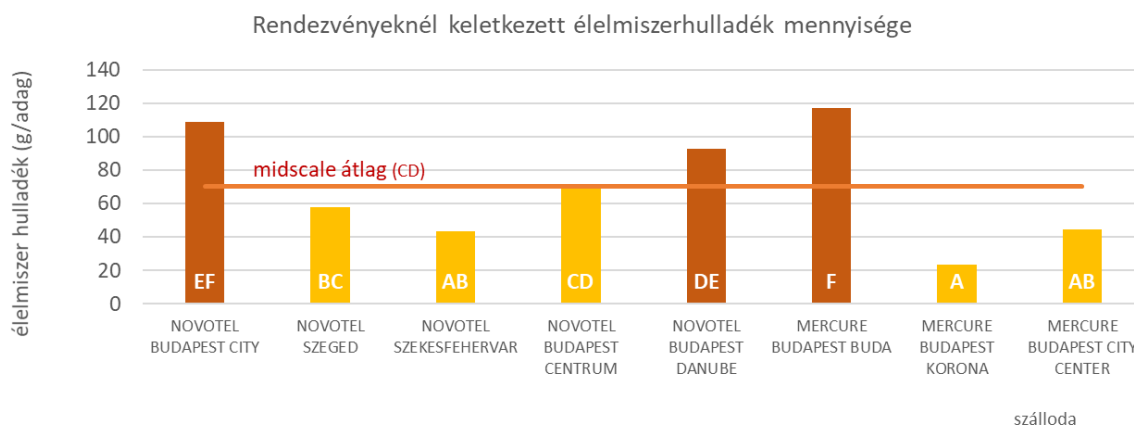
Itt jegyezzük meg, - a számítás módszertanának alapja - , hogy a szállodákban a hétvégi napokat a vendégéjszakák alapján határozzuk meg, azaz reggeli szempontjából a szombatot és a vasárnapot, az éttermi a'la cart fogyasztás szempontjából a pénteket és a szombatot vettük

figyelembe. A legtöbb élelmiszerhulladék a keletkezési hely szerint rangsorban a következő: reggeli, rendezvény, személyzeti étkezés, konyhai előkészítés, a'la cart étterem. A szállodák figyelik, hogy az F&B tevékenység mely pontján mennyi élelmiszer hulladék keletkezik és azonosítják, hogy mely hulladék keletkezése elkerülhető, vagy részben elkerülhető.

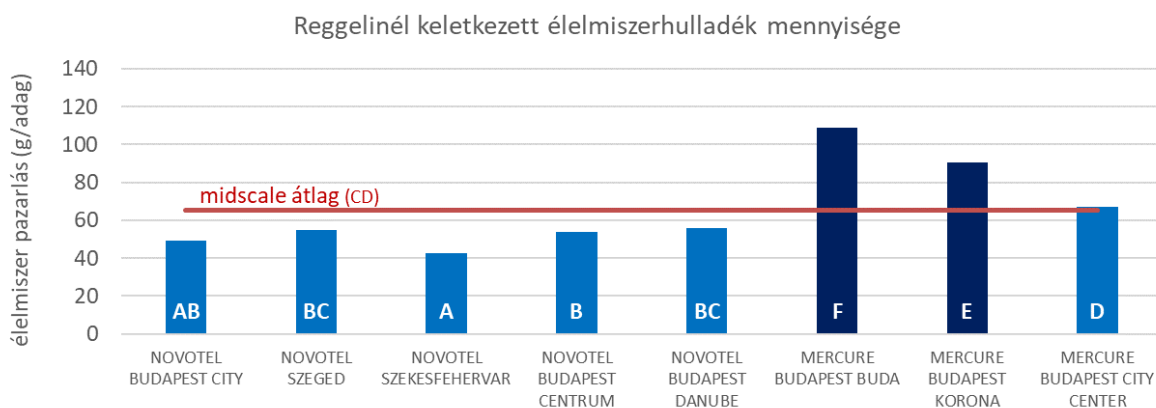
5. ábra: Az élelmiszer hulladék megoszlása a keletkezési helyek szerint
Forrás: (saját kutatás, 2019)

Az Accor szállodalánc magyarországi midscale szállodáinak összehasonlítását a 6-7 ábra tartalmazza. Az összehasonlítás eredményeit az ábrán lévő betűjelek jelzik oly módon, hogy az azonos betűvel jelöltek között nem mutatható ki szignifikáns különbség, és a betű *abc*-sorrendje a kisebbtől a nagyobbig nagyságrendet jelöli (N=nincs adat), a vízszintes vonal az átlagot jelöli az egyes keletkezési helyekre vonatkozóan. Megkülönböztetünk átlagon aluliakat, átlagosakat, átlagon felülieket és ingadozó értékűeket.

6. ábra: Az élelmiszer hulladék mennyiségre (adagra vonatkozóan), rendezvényeknél
Forrás: (saját kutatás, 2019)

Érdekes, hogy a rendezvények esetében elég magas értékeket tapasztalunk, azaz ugyanúgy nem tervezhető a megmaradó élelmiszer mennyiség, mint a reggelineél. A legmagasabb értékek nem ugyanott keletkeznek a reggeli és a rendezvény esetében (6. és 7. ábra).

7. ábra: Az élelmiszer hulladék mennyiségre (adagra vonatkozóan), reggeli esetén
Forrás: (saját kutatás, 2019)

Az eredményeket az is torzítja, hogy nem minden szállodában megoldott az élelmiszer hulladék elkülönített gyűjtése a különböző keletkezési helyekre, mert nincs elég hely hozzá.

3.3 Pilot projektek az élelmiszer hulladék lehetséges hasznosítására

A körforgásos gazdaság elvét követve a Food4Feed LIFE project keretében élelmiszer hulladékot dolgoznak fel napkollektorok által termelt energia segítségével szárítva és darálva, állati eledel készül belőle. Az üzem Heraklionban (Görögország) található. A minta területen egyelőre négy luxus szálloda ételmaradékát dolgozzák fel. Nem messze működik egy biogáz üzem, amely 2017-ben kezdte el működését 500 kW-tal, 2018-ban már 999 KW energia előállítására fejlesztették. Ez egy jó példája a WTE (waste to energy) projekteknek, ahol a régióban keletkezett éttermi, szállodai és bevásárlóközpontokból származó szerves hulladék hasznosítása a cél. Itt található egy olíva olajfinomítót, ahol a zero waste technológiára törekednek, a másodlagos biomassza takarmányként történő felhasználásával. A mezőgazdasági hulladék hasznosítás a narancshéj feldolgozására is kiterjed, szintén Food4 Feed egyik projektjeként.

4. Következtetések, javaslatok

A tapasztalat azt mutatja, hogy a HoReCa-szektor szereplői már a napi folyamataikat érintő apró változtatásokkal is jelentősen csökkenteni tudják az élelmiszer-hulladékukat. Európai-Unió-szerte találunk jó gyakorlatokat. Éppen ezért javasoljuk az alábbiakat:

- rendszeres élelmiszerhulladék-auditok;
- új protokollok és folyamatok kidolgozása az élelmiszer-hulladék megelőzése érdekében; az alkalmazottak rendszeres oktatása az élelmiszer-hulladék megelőzésének lehetőségeiről;
- az élelmiszer-hulladék megelőzésével foglalkozó speciális munkakörök bevezetése (pl. „adományozási koordinátor”);
- az adagok átméretezése, különböző méretű adagok kialakítása;
- az ételmaradék kötelező becsomagolása elvitelre.

Elsősorban a megelőzésre kell törekedni, ami a hulladék mennyiségének csökkentését is jelenti. Az elkerülhetetlen hulladék mennyiséget pedig szánhatjuk adományozásra, újra hasznosításra,

vagy komposztálásra. Az adományozás jogszabályi nehézségek miatt még csak korlátozottan megoldott, az újrahasznosításra vannak jó gyakorlatok (pl. más ételhez való felhasználás, vagy állatmenhelyre szállítás) és pilot projekt keretében tesztelik, a komposztálással több helyen találkozunk, de városban a helyszűke miatt nehézkes.

Hazánkban elsőként a Biofilternek lett engedélye a moslék szállítására, és a jogszabályi változás hatására elkezdtek biogázüzemek épülni. Ezekben az üzemekben szerves hulladék lebontásával energiát állítanak elő, a lassabb komposztálással szemben lényegében gyorsított rothasztás zajlik. A biogáz üzemekbe lejárt szavatosságú élelmiszereket gyűjtenek be a boltoktól, amelyeket a vendéglátóhelyek moslékával együtt hasznosítanak. Mára a használt sütőolaj mellett a moslék elszállításában is piacvezető a Biofilter. Az összes leadott sütőolaj 60-65 százaléka köt ki náluk országosan (évi 6000 tonna). Az összes hasznosított mosléknek pedig 35-40 százalékat (évi 7800 tonnát) gyűjti be, amely ötezer háztartás éves áramfogyasztását fedezi. A moslék a Biofilter árbevételének mintegy 35 százalékat teszi ki, a maradék pedig lényegében sütőolajból származik. A Biofilter és a Greenpro összesített árbevétele hárommilliárd forint közelében mozgott az elmúlt években, az adózott eredmény pedig 4-500 millió körül. Mindezek alapján ez egy jövedelmező tevékenység és energia is származik belőle.

Az Accor csoport példamutató tevékenységet folytat az élelmiszer hulladék csökkentésében, és kezelésében. A monitorozás és az adatok elemzése során látható, hogy a szállodákban a közös irányelvek ellenére különbözik a gyakorlat, nem azonos módon sikerül a törekvéseknek eleget tenni, a különböző helyi adottságok miatt. Például, ahol nem fér el minden keletkezési helyhez külön hordó (audit sem engedi), ott összeöntve méri az élelmiszerhulladék mennyiségét. Emiatt javaslatként fogalmazható meg, hogy a stratégia fejlesztéséhez a szállodák elemzése külön-külön indokolt, és még részletesebb adatokkal. A dolgozók bevonása ebbe a folyamatba tájékoztatással, folyamatos továbbképzéssel, tréningekkel, tapasztalatcserével fejleszhető. Az ún. arany szabályok bővíthetők, csiszolhatók, betartásuk minden munkatárstól elvárt kell, hogy legyen. Ilyen például a rövidebb lejáratú alapanyagok hamarabb történő felhasználása. A rendezvényeken való élelmiszer hulladék csökkentéséhez megfigyelhető a vendégek étkezési szokásai, hogy mit fogyasztanak szívesebben és azokat kínálják, alkalmazkodva az interkulturális vendégkörhöz, a rendezvény témájához, résztvevőikhez, azok kultúrájához. A tervezést körültekintően a beszerzést rendszeresen kell végezni, ahhoz folyamatosan leltározni és optimalizálni, a mennyiség helyett a minőségre törekedni.

Az élelmiszer hulladék „termelésben” egyaránt szerepet játszik a szakács, a konyhafőnök, és a vendég is. Egy konyhán az élelmiszer hulladék csökkentési lehetőségek között jelentős szerepet játszi a tervezés, beszerzés, tárolás, főzés. A probléma pontos felmérése érdekében a vendéglátó egységeknek érdemes a keletkezett élelmiszerhulladék elkülönített tárolása és hulladék-típusonkénti mérése. Ha már keletkezett élelmiszer felesleg, hulladék, pazarlás, a jó gyakorlatokat célszerű megosztani egymással. A tapasztalatokat összegezve folyamatosan érdemes megfogalmazni az ehhez szükséges és lehetséges lépéseket, kezelést, és folytatva a megfigyelést, a méréseket, folyamatosan ellenőrizni a hatékonyságot, a munkatársakat, és lehetőség szerint a vendéget, a fogyasztót tudatosítani. Gyakorlatilag minden rajtunk múlik, a keresleti és kínálati oldalon is.

Az élelmiszer-hulladék a rendszerszintű környezetvédelmi, társadalmi és etikai válság központi tényezője, amely megköveteli az élelmiszerfogyasztási és -termelési szokásaink átalakítását. (ZeroWasteEurope)

A kiválóan kidolgozott fenntarthatósági, hulladékgazdálkodási, illetve az élelmiszerpazarlás csökkentésével kapcsolatos intézkedésekkel a szállodacsoport nemcsak pénzt takaríthat meg, hanem emelheti presztízsét a vendégei körében. Ez az attitűd anyagi, erkölcsi előnyökkel és PR értékkel is bír.

5. Felhasznált irodalom

- 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
- 72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet a hulladékjegyzékről
- Accor Hotels (2016): Fighting against food waste. Acting here – Planet 21 program. Elérhető: <https://www.accorhotels.com/gb/sustainable-development/index.shtml> [Letöltés: 2017.09.12.]
- Alexa L. (2017): Hulladékgazdálkodás (online). Elérhető: http://www.nyf.hu/agrtud/sites/www.nye.hu.agrtud/files/konyvek/SZIE_Konyv_magyar_teljes.pdf [Letöltés: 2019.10.22.]
- Barótfi I. (2000): Környezettechnika, Mezőgazda Kiadó. Elérhető: <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kornyezettechnika-eloszo/adatok.html> [Letöltés: 2019.12.30.]
- Biofilter (2019): Használt sütőzsiradék elszállítása és feldolgozása. Elérhető: <https://biofilter.hu/hasznalt-sutozsiradek-begyujtes> [Letöltés: 2019.12.08.]
- Buzby, J.C., Wells, H.F. és Aulakh., J. (2014): Food loss – Questions about the amount and causes still remain. United States Department of Agriculture, Economic Research Service. Elérhetőség: <https://www.ers.usda.gov/amber-waves/2014/june/food-loss-questions-about-the-amount-and-causes-still-remain/> [Letöltés: 2017.10.17.]
- HOTREC (2017): European Hospitality Industry Guidelines to Reduce Food Waste and Recommendations to Manage Food Donations. Elérhetőség: <http://datas.com/hotrec/hospitality-guidelines-food-waste/index.html#1/z> [Letöltés: 2017.02.21.]
- Környezetbarát (s.d.): Öt lépcsős hulladék hierarchia. Elérhető: <http://kornyezetbarat.hulladekboltermek.hu/hulladek/hulladekhierarchia/>
- NÉBIH (2018): Útmutató a vendéglátás és étkeztetés jó higiéniai gyakorlatához. Második, átdolgozott kiadás. Budapest. Elérhető: https://portal.nebih.gov.hu/documents/10182/21392/2018_GHP_2_kiadas_online.pdf/53bef22b-c3d2-2a7f-cd7e-307ad586db21 [Letöltés: 2019.12.12.]
- STREFOWA (2019): Kézikönyv – Reduce food waste. Elérhető: http://www.reducefoodwaste.eu/uploads/5/8/6/4/58648241/handbook_hu_ok.pdf [Letöltés: 2019.12.10.]
- ZeroWasteEurope (2019): Élelmiszer-ellátási rendszerek: az élelmiszer-hulladék megelőzésének receptje - Stratégiai útmutató. Elérhető: https://humusz.hu/sites/default/files/Dokumentumok/megelozes/2019_03_01_zero_waste_europe_food_systems_hu.pdf [Letöltés: 2020.01.15.]

A fenntartható megoldások iránti kereslet és kínálat változása a rendezvényszervezésben

Kemény Kitti¹ –Karakasné Dr. Morvay Klára²

¹egyetemi hallgató - ²főiskolai docens- Budapesti Gazdasági Egyetem

¹⁻²Budapest, Alkotmány utca 9-11.

e-mail cím: kemenykitti96@gmail.com, KarakasneMorvay.Klara@uni-bge.hu

A klímaváltozás és a környezetszennyezés megfékezése iránti törekvésekben való részvétel minden gazdasági szereplő kötelessége. Egy rendezvény lebonyolítása számos erőforrást igényel, amelynek nagy része rendkívül megterhelő a környezet számára. Magyarországi viszonylatban is több millió ember vesz részt évente különféle eseményeken, és köztudott, hogy az utazás és szórakozás alkalmával az emberek sokkal több erőforrást használnak fel, mint a mindennapok során. A tudósok már egy ideje kongatják a vészharangokat, hogy gyökeres változásokat kell eszközölnünk, annak érdekében, hogy élhető legyen a bolygó a jövő nemzedékek számára is. Mit tehet a rendezvényszervező szakma annak érdekében, hogy az adott esemény ökológiai lábnyoma csökkenjen? Mennyire figyelnek oda a megbízók, hogy a rendezvényeik ne legyenek káros hatással a környezetre? Mitől válik egyáltalán fenntarthatóvá egy rendezvény? Elég egy kis odafigyelés, vagy jelentős költségnövekedéssel is jár mindez? Többek között ezekre a kérdésekre adja meg a választ a kutatásunk eredménye.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, zöld rendezvény, rendezvényszervezés

1. Bevezetés

Egyre gyakrabban jelennek meg kreatív és környezetbarát megoldások a rendezvények, fesztiválok negatív következményeinek csökkentése érdekében. A 2019-es londoni maratonon például, már ehető algagömbökből osztogatták a vizet a futók számára, a korábbi műanyag palackok helyett. A 2018-as maraton után közel 920.000 darab PET palack hevert az út szélén, ez a szám azonban 2019-re az Ochoo cég által kifejlesztett algagömböknek köszönhetően, 704.000-re csökkent. (Nace, 2019) Ez, az újonnan megjelent kínálat tehát ösztönzően hatott a keresletre, és hatalmas változást hozhat, ha ezt a gyakorlatot más sportesemények is átveszik. A Föld 1 évre elengedő erőforrásait egyre kevesebb idő alatt használjuk fel, 2019-ben ugyanis globális átlagban a Föld túlfogyasztásának napja július 29-re esett, azaz kevesebb mint 7 hónap alatt elfogyasztottuk az erőforrásainkat. Az 1970-es években ezt az határt csak december 23-án értük el. Fogyasztásunk alapján tehát 1,7 Földre lenne szükségünk ahhoz, hogy fogyasztói igényeinket ki tudja elégíteni (Ecolounge, 2019). A fogyasztás nagy volumene mellett a rendezvényeken résztvevő személyek száma sem elhanyagolható, hiszen - akár csak magyarországi viszonylatot tekintve is, - több millió ember fordul meg egy év során valamiféle eseményen. Ezen adatok tudatában elengedhetetlen, hogy a rendezvényszervező szakma is elkezdjen fenntarthatóbb módon működni és változásokat eszközölni.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Fogalmi meghatározás

A *zöld rendezvényszervezés* abban különbözik a hétköznapi rendezvényi meghatározástól, hogy a szervező az esemény minden szakasza során figyelembe veszi a fenntartóság alapelveit, és azt a vendégélményben is érvényesíteni törekszik.

Abban az esetben beszélhetünk *zöld rendezvényről*, ha a szervezés során az alábbi célok megvalósulnak:

- Törekednek a felhasznált erőforrások minimalizálására, ideértve a nyersanyagokat és az energiafelhasználást
- Ösztönzik a nyersanyagok újbóli felhasználását
- A keletkezett hulladékot igyekeznek komposztálás vagy újrahasznosítás útján kezelni (Halmay et al, ismeretl.).

Az Environment Canada's Green Meetings Guide (2007) kevésbé konkrétan határozza meg a fogalmat, ők a következő definíciót ismerték el: „A zöld rendezvény az, amely ügyel arra, hogy a rendezvény minden vonatkozása, beleértve annak helyét, az étkezést, a szállítást, és az anyagokat, a környezetszennyezés megelőzését szem előtt tartva kerül meghatározásra, abból a célból, hogy csökkentsék a környezetre gyakorolt hatást.” (Zöld Iroda weboldala, 2019)

Egy rendezvény nem csupán a hulladékkezelés mivoltától válik zölddé, hanem szorosan kapcsolódik a fenntarthatósági törekvésekhez az, hogy olyan programelemeket is használják, amiket civil szervezetek nyújtanak. Egy rendezvénybe rendkívül sokfajta módon tudnak nonprofit szervezetek is bekapcsolódni, úgy, mint például különböző szűrőprogramokkal, tanácsadással, sportolási lehetőségekkel, önkéntes munkára való felhívásokkal. Ezen programok többsége a közügyet szolgálja, és szemléletformáló hatásuk van, tehát a látogatóra nem csak az adott pillanatban van hatással, hanem a későbbi életére is befolyással lehet. Ha egy rendezvény vagy vállalat a zöld megoldásokat választja, azzal nem csupán jobb megítélést érhet el a fogyasztók körében, hanem esetenként számos költséget is megtakaríthat. A gigarendezvények során még esszenciálisabb kérdés a fenntarthatóság, hiszen a résztvevőszámot tekintve, ez a rendezvénykategória képes a legtöbb negatív hatást kifejteni a környezetre.

Ezért a különböző zenei fesztiválok és nagyszabású sportesemények (például az olimpiai játékok) esetében a fenntarthatóság relevanciája megkérdőjelezhetetlen. A 2012-es londoni olimpia szervezőbizottságának (LOCOG- The London Organising Committee of the Olympic and Paralympic Games) a célkitűzése volt, hogy az esemény a lehető legfenntarthatóbb módon kerüljön megrendezésre. Ez a törekvés már az épületek megépítése során is teret nyert, hiszen az anyagfelhasználás egy részét újrahasznosított anyagokból fedezték (például a tetőszerkezet megépítéséhez szükséges materiák). Ennek eredményeképpen a 4 évvel korábban Pekingben megrendezett olimpiához képest, a felhasznált acélszükséglet egytizedéből sikerült a londoni olimpiát megvalósítani. A hulladékgazdálkodás területén is érvényesült ez a törekvés, hiszen szelektíven gyűjtötték a szemetet, komposztálták és újrahasznosították az arra alkalmas hulladékokat. A vendéglátó egységeket ösztönözték, hogy helyi alapanyagok felhasználásával készült ételeket kínáljanak a látogatóknak.

Az esemény során a felhasznált vízmennyiségre is figyelmet fordítottak a szervezők, úgy próbálták csökkenteni a fogyasztást például, hogy toalett öblítésre az úgynevezett szürke víz került felhasználásra (Girginova, 2012)

2.2. A fenntartható rendezvények kereslete

A *gazdálkodó vállalatok* környezetvédelemre fordított figyelmének kezdete az 1970-es évekre tehető vissza. Abban az időben jellemzően nem maguktól kezdtek el foglalkozni ezzel a problémával a cégek, hanem a jogi szabályozások hatására igyekeztek megfelelni az előírásoknak, de szinte csak a feltétlenül szükséges mértékig. Gyakran úgy tekintettek a környezetvédelemre, mint versenyképességet rontó tényezőre. Ennek hatására több nagyobb vállalat kitelepítette a tevékenységét valamelyik fejlődő ország egyikébe, ahol a környezetvédelmi előírások jóval megengedőbbek voltak, vagy nem is léteztek egyáltalán. Az 1990-es évek hozták meg a fordulatot e kérdésben, ugyanis akkor kezdett egyre központibb

témává és problémává válni a fenntarthatóság és a környezetvédelem, többek között az újonnan megjelent kutatások hatására. Ennek eredményeképpen egyre több nemzetközi egyezmény jött létre, és a helyi szabályozások is folyamatosan szigorodtak, ami által a környezetvédelem is egyre inkább beépült a vállalatok életébe. (Schäfferné, 2008.)

A fogyasztók és a társadalom megítélése is változott idővel a környezetvédelemmel kapcsolatban, mivel egyre többen a saját bőrükön kezdik érezni a klímaváltozás és a környezetszennyezés negatív hatásait. A környezettudatos fogyasztói magatartás terjedése által a cégeknek már nem csak a jogi szabályozások miatt, hanem a versenyképességük megtartása érdekében is figyelembe kellett venniük a fenntarthatósági szempontokat.

Ezzel ellentétben azonban számos vállalat sajnos nem változtatott az üzleti gyakorlatán, hanem csak a marketingkommunikáció eszközeivel próbálták elérni, hogy a fogyasztóban azt a látszatot keltsék, hogy környezetbarát módon üzemelnek. A vállalatokat és tevékenységeiket ezért ökomarketing szempontjából négy különböző szintre lehet osztani.

- Az első szinten, az úgy nevezett greenwashing jelenség fedezhető fel, amikor szinte semmi nem változik a vállalatok gyakorlatában, csak a termékek újrapozicionálásával igyekeznek a tevékenységüket zöldre festeni.
- A második szinten már történik érdemi változás a környezetbarát működés elérése érdekében, ugyanis a vállalatok át is alakítják a termékeiket úgy, hogy azok megfeleljenek a környezetvédelmi szempontoknak.
- A harmadik szinten már az egész vállalati kultúra átáll a környezetbarát szemléletre, és az adott vállalkozás minden területére kihat ez a törekvés.
- A negyedik, és egyben a legelszántabb szint az, amikor egy teljesen új vállalkozást hoznak létre, amelyik csak környezetbarát produktumokat állít elő (Takáts, 2010).

Meglátásunk szerint, csak az ökomarketing harmadik szintjétől kezdve fordítanak a vállalkozások figyelmet a rendezvényeik környezetbarát mivoltára. A rendezvény kitűnő eszköze annak, hogy a vállalat életében jelen lévő környezetvédelmi törekvések tükröződjenek, és jól láthatóvá váljon a piac többi szereplője számára is.

A *vállalati szektor* mellett az állam is jelentős megrendelőnek számít a rendezvények világában. Az állam többségében közbeszerzés útján dönti el, hogy melyik szolgáltatóval szeretne együttműködni. Az Európai Unióban érvényes jelenleg egy zöld közbeszerzési irányelv, ami arra ösztönzi a tagállomokat, hogy a közbeszerzések legalább 50%-ában zöld szempontokat alkalmazzanak a döntési folyamat során. Magyarországon nincs még cselekvési terv a zöld közbeszerzéseket illetően, csupán az uniós irányelvet ültették át a magyar jogba 2015 végén. A kormányrendelet, ami a fenntarthatóság integrálására vonatkozó szabályokat írja elő a közbeszerzéseket illetően, jelenleg még kidolgozás alatt áll.

Egy új kormányrendelet értelmében az állami szervek rendezvényeinek megszervezése központosul és engedélykötelessé válik. 2019. január 1-jétől egész évre vonatkozó rendezvényszervezési tervet kell kidolgozniuk az érintett intézményeknek, és azt a Központosított Közbeszerzési Portálra kell feltölteniük. A hivatal jogkörébe tartozik a beérkező rendezvényszervezési igények elbírálása, és lehetőségük van feltételek megszabására is ahhoz, hogy az adott rendezvény pozitív elbírálásban részesüljön (Turizmus.com, 2018) Mivel a közsféra jelentős vásárlóerővel rendelkezik, az állam ösztönözni tudná a szolgáltatókat és termékgyártókat, hogy törekedjenek a környezetbarát működésre.

3. A kutatás módszertana

Primer kutatásunk részeként a rendezvényszervező szakma több résztvevőjét igyekeztünk megvizsgálni kérdésvázlat alapján irányított mélyinterjúk segítségével.

A kiválasztás során fontos szempont volt, hogy a rendezvényszervezés különböző területeit képviseljék az interjúalanyok.

- A rendezvényszervezői oldal nézőpontját kutatásunkban Sallay Bernadett, a CuboEvento rendezvényszervező cég egyik társtulajdonosa képviselte.
- A rendezvényi hulladékmenedzsmenttel foglalkozó Zöldövezet Társulás egyik munkatársa, Bíró Imola és Csobay Krisztina, az egyesület elnöke is megosztotta velünk a tapasztalatait.
- Mélyinterjút készítettünk a fenntartható rendezvények jobb megismerése érdekében a Budapest Party Service igazgatójával, Semsei Rudolfval és a cég marketing vezetőjével, Madák Noémivel.
- Mint rendezvényhelyszín, a Budapesti Kongresszusi Központot kerestük fel, amely a fenntarthatósági programjáról ismert, Accor cégcsoporthoz tartozik. A központ event manager-e, Török Zoltán válaszolt a kérdéseinkre.
- A legkomplexebb gyakorlati tapasztalatokkal pedig Landesz Katalin segítette munkákat, aki az egyik főszervezője volt a 2019. november 15-én megrendezésre került esküvői szolgáltatók éves rendezvényének, ami Zero Waste koncepcióval valósult meg.

Kvalitatív kutatásunkban pillanatnyi helyzetképet szeretnénk nyújtani arról, hogy Magyarországon hogyan vélekednek a rendezvényszervezés szereplői a fenntarthatóságról, milyen attitűd és morál jellemzi őket a témát illetően. Megvizsgáljuk, hogy a költségtényezők miként alakulnak a fenntartható megoldások alkalmazása során. Tanulmányozzuk továbbá, hogy milyen szerepe van a kommunikációnak a zöld rendezvények esetében.

4. Kutatási eredmények

Rendezvényi vendéglátás – Budapest Party Service

Az ügyvezető elmondása szerint a vendéglátásban valóban hitelesen „zöldnek” lenni nagyon nehéz. A cégcsoport erős küldetéstudattal tekint a fenntarthatóságra. A környezetbarát felfogás egyik sarkalatos pontja a rendezvények végén megmaradt ételek kezelése. A Budapest Party Service 2 éve elindított egy projektet, aminek a célja az volt, hogy ezek a maradék ételek, olyan helyre kerüljenek, ahol még elfogyasztják őket. Az uniós és az élelmiszerbiztonsági előírások azonban, megnehezítik ezen ételek adományozását. Ha emberi fogyasztásra szeretnék felhasználni a maradék ételt, akkor a maghőmérsékletüket újra 2 percre +72°C fölé kell emelni, vagy az étel minden pontjának el kell érnie a +75°C-t. Ezeket az újbóli hőkezeléseket nem minden fogás bírja ki minőségromlás nélkül, sőt néhány esetben ez teljes mértékben kivitelezhetetlen. Kisebb rendezvények esetében- tételezzük fel 100 adag ételt tudnának az esemény végén elajándékozni - értékét tekintve aránytalanul kevés az adomány a sok szervezésbeli többletmunkához és a szállítás költségéhez képest. Volt arra is próbálkozás, hogy motoros futárok az Élelmiszer Banktól szállítsák el a maradékot, de az a mennyiség, amit ők el tudnak szállítani, szintén csekély volt.

A cégcsoport nem sokkal az interjú elkészítését megelőzően váltott beszállítót, és tért át a műanyag szívószálakról, a papír szívószálra. A papír szívószál beszerzési ára azonban majdnem háromszorosa a hagyományosénak, ami önmagában több, mint félmillió forint többletkiadást jelent.

A cég törekvései közé tartozik továbbá, hogy igyekszik minél kevesebb textiliát használni a kitelepüléseik során. A döntésüket nem csupán a fenntarthatóság elvei befolyásolták, hanem az új trendek is ezt mutatták, hogy nincs már igény a korábban

megszokott felabroszozott, felkasírozott asztalokra. Ezáltal csökkent a mosodába kerülő textíliák mennyisége, jelentős víz és mosószer felhasználást spóroltak meg.

A vendéglátás fenntarthatóságának egyik alappillére, hogy a nyersanyag minél közelebről, lehetőség szerint helyi termelőktől származzon. Ez azonban a vizsgált cég életében nagy kihívást jelent, ugyanis csak a kis budai étterműkhöz egy olyan farmra lenne szükség, akik 1500 csirkét képesek nevelni 5 hetes ciklusonként. Tehát a vállalkozás közvetlen környezetében nincs elegendő mennyiségű nyersanyag, ezért kénytelenek távolabbról is beszerezni. Szinte lehetetlen egy ekkora cég életében, hogy mindent a termelőtől szerezzenek be, számukra az az igazán fontos döntés inkább, hogy olyan nagykereskedéseket, beszállítókat válasszanak, akik a magyar termékeket részesítik előnyben. A marhahúsnál kifejezetten ragaszkodnak ahhoz, hogy termelői magyar marha legyen, de a marhahús is minimum 120 km távolságból érkezik. Továbbá észrevételeik szerint a vendégek is igénylik a csak külföldön elérhető nyersanyagokból készült fogásokat, mint például a vajhalat, lazacot, tonhalat, vagy hekket.

Fenntarthatóságra törekvő rendezvényhelyszín – Kongresszusi Központ

A Kongresszusi Központban érvényesül a környezettudatosság néhány alapelve úgy, mint az energiatakarékos izzók használata, a mosodájukban a víztakarékosság meghatározó szerepű és a keletkezett hulladékot is szelektíven kezelik.

Egy rendezvény alkalmával esetenként több 10 oldalas forgatókönyvek is készülnek, amit a szervezőknek akár 7-8 érintett részlegnek is továbbítaniuk kell. Az eddigiek során ez nyomtatott formában valósult meg, azonban nemrégiben az vált gyakorlattá, hogy csak egy kör e-mail formájában értesítik a szervezeti egységeket, a papírfelhasználás csökkentésének céljából.

Bevezetésre kerültek az úgynevezett Planet 21 vizek, ami tulajdonképpen újrahasznosítható üvegbe töltött csapvizet jelentenek, a korábbi gyakorlatban lévő eldobható műanyag palackok helyett ezek kerülnek bekészítésre az előadók, üléselnökök és résztvevők számára. A korábbiakban minden konferencia alkalmával sztenderd volt, hogy jegyzetömböt készítettek be ceruzával, akár a több száz fős rendezvényekre is, most azonban külön megkérdezik a megrendelőt, hogy valóban szükséges-e ez, és ahogy a gyakorlat mutatja, legtöbb esetben nem igénylik.

Török Zoltán úgy véli, a fenntarthatóság inkább szervezésbeli kérdés, és nem vonz nagy költség-többletet magával. A Planet 21 egyszeri beszerzési költsége volt, viszont ez hamar megtérült, hiszen megspórolják a műanyag palackos ásványvizek beszerzési árát és hulladékának elszállítását. Az első rendezvény alkalmával, ahol a Planet 21 vizet használták, a résztvevők hazavitték a palack készlet közel felét, hiszen nem voltak hozzászokva, ehhez az újfajta megoldáshoz, és nem tudták, hogy az nem ajándék. A későbbi rendezvényeken így már tájékoztatták a közönséget, hogy milyen fenntarthatósági célt szolgálnak ezek a palackok. Nyugat-Európából érkező nemzetközi konferenciáknál egyes esetekben a megrendelő speciális figyelmet fordít a fenntarthatóságra, mint például, hogy a lunch boxokhoz ne legyen semmiféle műanyag evőeszköz vagy csomagolás felhasználva, vagy a szendvicsek is papírba legyenek csomagolva fólia helyett. Nemrégiben a szálloda is elkezdte kiiktatni az egyszer használatos műanyagokat, ezért lecserélték a szívószálakat és keverőpálcákat környezetbarát anyagúakra, illetve műanyag helyettesítő anyagokat használnak.

A hidegcsomagokhoz készített evőeszközök is EcoEcho termékek, azaz 100%-ban lebomló bambuszból és FSC fából készült eszközök.

A tapasztalataik azt mutatják, hogy nem minden törekvés jár nagy eszköz vagy költségigénnyel, néha elegendő és főként hatásos az is, ha egy táblát kihelyeznek a büfé étkezések során, hogy felhívják a vendégek figyelmét arra, hogy csak annyit szedjenek, amennyit valóban el is fogyasztanak.

Emellett tudatosan csökkentették a tányérok méretét, az ételpazarlás mértékének csökkentése érdekében. A felszolgált pékáru 80%-a friss csupán, a maradék 20%-a pedig mirelit, amit csak akkor sütnek ki, ha látják, valóban szükség lesz rá. Csökkentették továbbá a croissant méretét is, és szűkült az ízválasztékok skálája.

Fenntarthatóság egy rendezvényszervező szemével – CuboEvento Kft.

Sallay Bernadett úgy véli, körülbelül 5 éve érezhető egy igazán jelentős változás a tekintetben, hogy a megrendelők elkezdtek gondolkodni a rendezvényeik környezetre gyakorolt hatásain. Ehhez hozzájárult az is, hogy bővült a környezetkímélő termékek skálája a piacon.

A megbízók elmondása szerint igényes ügyfelek, akik figyelmet fordítanak a pozitív üzenetekre, magukra és a környezetükre. Ezzel ellentétben ritkán érkezik hozzájuk olyan kérés, hogy például a búcsúajándék készüljön újrahasznosított alapanyagból vagy legyen környezetbarát. Kulcsszerep jut a rendezvényszervezőknek, hiszen lehetőségük van felhívni a figyelmet a fenntarthatóságra, akár csak annyival, hogy az ajánlataik tartalmazzanak egy zöld opciót is, ami legalább gondolkodásra ösztönzi a megbízót, vagy egyáltalán eszükbe juttatják a zöld alternatívákat is. A CuboEvento által leggyakrabban alkalmazott innovatív megoldások között szerepel például a papír mentes tabletes regisztráció, a programfüzeteket kiváltó applikációk használata, és a többször használatos dekorációk. Továbbá, kerülnek a roll up-ok készítését, helyettük a kivetített logókat és emblémákat részesítik előnyben. A márkázott termékek nagyrésze is újrahasznosított, mint például a jegyzetfüzetek vagy íróeszközök. A búcsú ajándékok során egyre több megrendelőjük választ a zöld kínálatok közül, mint a kartondobozba ültetett menta növény magja, vagy egy kis cserepes bonsai fa. Ezek a termékek némileg többet kerülnek, mint a kevésbé környezetbarát társaik, de a tulajdonos szerint amennyiben a rendezvény szervezője elég kreatív, könnyen meg lehet találni a legoptimálisabb megoldást, ami ötvözi a költséghatékonyságot és a fenntarthatóságot.

Rendezvényi hulladékkezelés – Zöldövezet Társulás Környezetvédelmi Egyesület

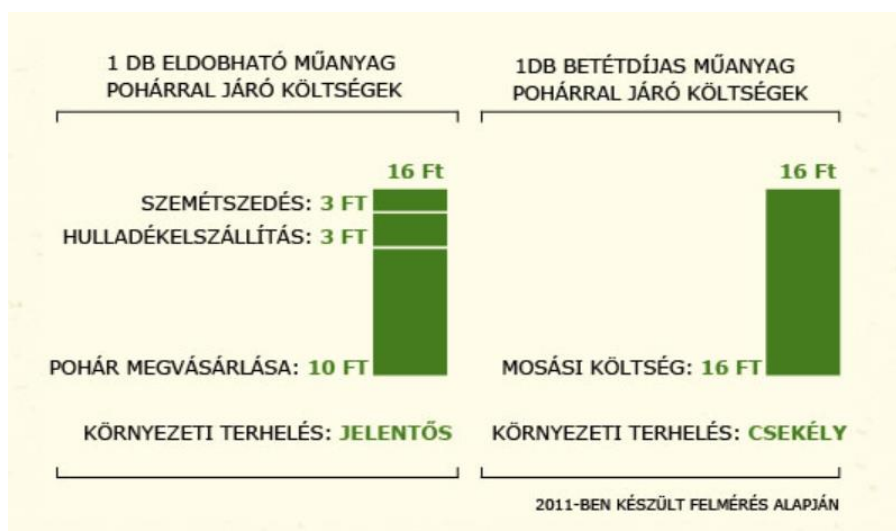
Bíró Imola, az egyesület egyik munkatársa szerint, nagyon fontos a hatékonyság elérése érdekében, hogy az emberek meg tudják személyesíteni a hulladékmenedzsmenttel foglalkozókat, és ismerjék a munkásságuk célját. Így elérhető, hogy nagyobb figyelmet fognak szentelni a szelektálásra az esemény során, ami lerövidíti a hulladék újra válogatásával eltöltött időt. A résztvevők mellett a vendéglátó egységeket, árusokat és kiállítókat tájékoztatják a hulladékmenedzsment alapelveiről. A szelektíven válogatott hulladék köbméterenkénti leadási költsége jóval alacsonyabb, mint a vegyes hulladéké. Ezért áll a rendezvény lebonyolítók érdekében, hogy szelektáljanak, főleg, ha a rendezvényhelyszín árában nincs benne a hulladékelszállítás díja. A Fővárosi Közterület-fenntartó Zrt. hivatalos weboldalán található díjszabás értelmében a szelektíven gyűjtött hulladék 35%-kal kedvezőbb áron kerül átvételre.

A válogatás azonban nem egyszerű feladat, hiszen a szelektív hulladék átvételére szigorú szabályok vonatkoznak, ugyanis meg van határozva, milyen százaléku szennyezettség esetén tudják még újrahasznosítani a szemetet. Egy üres cigarettásdobozt akár 3 részre is szét kell bontaniuk annak érdekében, hogy minden része a megfelelő gyűjtőedénybe kerüljön. Az Etyeki Piknik tudatos látogatóinak, kiváló szervezőcsapatának és a Zöldövezet munkatársainak fáradhatatlan munkájának köszönhetően sikerült 67%-os szelektív gyűjtési arányt elérniük. Ez azt jelenti, hogy a keletkezett hulladékmennyiség 67%-a újrahasznosításra kerül, és nem a szeméttelen végzi.

Csabay Krisztina, az egyesület elnöke, abban látja az egyes cégek környezetvédelmi törekvéseinek hiányát a rendezvényeiket illetően, hogy nincs megfelelő jogszabályi környezet erre vonatkozóan.

A közszolgáltatóknak nem áll érdekükben újfajta zöld szolgáltatásokat kialakítani, hiszen nincs is kapacitásuk az árak módosítására, vagy akár egy kedvezmény rendszer kidolgozására. A Nemzeti Élelmiszerláncbiztonsági Hivatal sem foglalkozott még a környezetbarát megoldásnak tekinthető betétdíjas rendszerekkel, és azok élelmiszerbiztonságra és higiéniára vonatkozó mivoltával, hiszen Magyarországon nem elterjedt ez a módszer, sok más európai országgal ellentétben. Mindezen hiányosságoknak, továbbá a rendezvény látogatóinak és közreműködőinek esetenkénti motivátlanságának köszönhetően, nem járunk az élvonalban a fenntartható rendezvényeket illetően európai viszonylatban.

A szervezet visszaváltható poharak kölcsönöztetésével és egyedi rendezvényre szabható poharak forgalmazásával is foglalkozik. Az általuk kínált poharak mindegyike Magyarországon készül, magyar munkaerő és alapanyag felhasználásával. Minden ilyen termék forgalmazásával foglalkozó cég valamiféle fantáziánévvel látja el az áruját, a Zöldövezet Társulás Újrapihárnak nevezi őket.

1. ábra: Műanyag és betétdíjas poharakkal járó költségek megoszlása
Forrás: <http://www.repohar.hu/gazdasagossag.html>

Az 1. ábra kiválóan szemlélteti, hogy költségeket tekintve nem jár semmiféle plusz kiadással az, hogyha egy rendezvény a visszaváltható poharakat választja, csupán egy pénzügyi átcsoportosítást jelent a megvalósítása. A környezetre gyakorolt hatásban viszont olyan jelentős különbség van az eldobható és a betétdíjas poharak között, ami pénzben nem mérhető. Sokan szkeptikusan állnak ehhez a megoldáshoz, hiszen a poharak mosása nagy mennyiségű vízhasználattal jár, azonban ez is csak töredéke annak a mennyiségnek, ami az eldobható poharak előállításához szükségeltetik. Esztétikailag nézve is jobb megoldásnak tűnik a betétdíjas pohárhasználat, hiszen nem hever majd eldobott műanyagpoharak tömkelege a földön, amit nem kis idő és energia és munkabér költség összegyűjteni.

Esküvői szolgáltatók rendezvénye – Zero waste lebonyolítási törekvés

Az elgondolás fő célja az, hogy megmutassák, pazarlás nélkül is lehet magas színvonalú rendezvényt lebonyolítani, az erőforrásokkal történő megfelelő gazdálkodás esetén, tehát szeretnék ízlést formálni, és így hozzájárulni a környezetünk megóvásáért folytatott harchoz. A megvalósítandó ötletek között szerepelt például, hogy a vendégek BKV-val vagy elektromos taxikkal érkeznek, a személyautók számára nincs parkolóhely biztosítva.

A közel 400 fős rendezvényen black tie dress code volt érvényben, és a résztvevőket az online kiküldött meghívókban megkérik, ne vásároljanak új, főleg ne fast fashion ruhát az eseményre. Azt tanácsolják, hogy kölcsönözzenek vagy vásároljanak magyar divattervezőktől, vagy

vegyék fel újra a tavalyi ruhájukat, akár átalakítva. Az esemény egyik főszervezője elmondta, még ez a megoldás sem teljesen zero waste, hiszen a divattervezők által felhasznált csipkék és szövetanyagok többsége így is akár több száz kilométert tesz meg, amíg külföldről hazánkba érkezik. A dekoráció olyan cserepes virágokkal történt, amit a rendezvény végén visszaszolgáltattak a kertészeteknek, tehát egy virág sem lett levágva az esemény érdekében. Maga a helyszínválasztás is speciálisan a zero waste tematikára épült, hiszen a gála a Bakelit Multi Art Centerben kerül megrendezésre, ami az egykori szövőgyár épületéből lett kialakítva, ezáltal újra funkciót adva az elhagyatott, omladozó épületnek. Landesz Katalin szerint nagyon pozitív volt a meghívottak részéről az ötlet fogadtatása, számos javaslatot kaptak a vendégektől, mit lehetne még megvalósítani a fenntarthatóság érdekében, tehát látszik, hogy gondolkodásra sarkallta őket az ideai téma. Külön megbeszéléseket folytattak minden egyes szolgáltatóval, hogy milyen megoldásokkal tudnának szolgálni a fenntartható rendezvény érdekében. A rendezvény sikeres megvalósításához kreatív és rendkívül együttműködő partnerek szükségesek, azonban így sem könnyű az esemény minden szegmensét környezetbaráttá tenni. A fénytechnika szolgáltató például nem tud csak legfeljebb led-es fényforrásokkal világítani, mivel más, még zöldebb megoldás nem áll a rendelkezésére. A vacsora tekintetében csak szezonális, magyar alapanyagokból készült ételek voltak az (újrahasznosított papírra nyomtatott) étlapon. Műanyag palackos üdítők helyett, minden ital limonádés ballonokból vagy visszaváltható üvegből lett felszolgálva. Alternatív, környezetbarát megoldását választják a szívószálaknak és szalvétáknak is. Mivel a vendégek között szintén csak rendezvényszervezők foglalnak helyet, reménykednek, hogy úttörőként hatással lesznek a szolgáltatókra, akik a későbbiek során átültetik a zöld szemléletet a saját vállalkozásukba is.

5. Következtetések, javaslatok

A rendezvényszervezők informáltsága rendkívül mérvadó, hiszen, mint kiderült, csupán a folyamatok újragondolásával és némi odafigyeléssel is költségnövekedés nélkül környezetkímélőbbé válhat egy rendezvény. Számos esetben csupán a költségeket kellett átstrukturálni, annak érdekében, hogy zöldebb legyen az adott esemény. Kiválóan példázta ezt az, hogy az újrahasználatos poharak mosatási költsége megegyezik a műanyagpoharak esetén felmerülő költségekkel, csupán a környezetre gyakorolt hatásuk differens. Egyes módszerek azonban kifejezetten költségeket takarítanak meg, ezt a vállalkozások időnként ki is használják, oly módon, hogy a költségcsökkentési kezdeményezéseiket fenntarthatóság iránti törekvésként kommunikálják kifelé. Az esetleges költségnövekedéssel járó megoldások hosszútávon versenyelőnyt jelenthetnek az adott cég számára, ezért meglátásunk szerint a mérlegelésnél ezt a szempontot is figyelembe kell venni.

A kommunikációnak esszenciális szerepe van a fenntarthatóságban. Ha egy adott eseményen érvényesülnek a környezetvédelmi szempontok, akkor is elengedhetetlen, hogy a látogatók erről megfelelően tájékoztatva legyenek. Ezt kiválóan példázta, hogy a Zöldövezet Társulás munkáját is megkönnyíti, ha mind a látogatók, mind a szolgáltatók elegendő információval rendelkeznek arról, hogy azt adott rendezvényen mi módon folyik a hulladékkezelés. A Zero Waste rendezvény sikerességét nagyban befolyásolja, hogy előzetesen a meghívóban kommunikált kéréseket mennyire veszik komolyan a vendégek.

Nem csak a résztvevőkkel való kommunikáció elemi tényező a siker érdekében, hanem a nyilvánosságnak, sajtónak történő megfelelő üzenetátadás is fontos, hiszen ezáltal pozitív megítélésben részesülhet a rendezvény, és példát statuálhat mások számára is.

Tehát esszenciális, hogy a média is értesüljön a környezetvédelmi kezdeményezésekről, és a látogatók is előre informálódhassanak róla, hogy az adott esemény zöld keretek között kerül lebonyolításra. Egy frappáns matrica, kép vagy szöveg is elegendő ahhoz, hogy felkeltse az emberekben lappangó lelkiismeret furdalást, és eszükbe juttassák a környezeti problémákat, ami által hajlandók fenntarthatóbban cselekedni és gondolkodni.

Felhasznált irodalom

- Ecolounge (2019): *2019-ben július 29-re esik a Túlfogyasztás Világnapja!*
– <http://ecolounge.hu/nagyvilag/2019-ben-julius-29-re-esik-a-tulfogyasztas> Letöltve: 2019.10.01
- Girginova, K. (2012): *London's 2012 olympics: Plans for a sustainable legacy*. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com.au/people/londons-2012-olympics-plans-for-a-sustainable-legacy.aspx> Letöltve:2019.10.15.
- Halmay R. – Kovács B. – Nagy T. – Újszászi Gy. (ismeretl.): *Ajánlások zöld fesztiválok szervezéshez*. Független Ökológiai Központ Alapítvány <https://docplayer.hu/17558258-Ajanlasok-zold-fesztivalokszervezesehez.html> Letöltve: 2019.09.22
- Közbeszerzési Hatóság (2017): *A Közbeszerzési Hatóság Elnökének tájékoztatója a közbeszerzések alakulásáról 2016. évben*
<https://www.kozbeszerzes.hu/cikkek/kozbeszerzesi-hatosag-elnokenektajekoztatoja-kozbeszerzesek-alakulasarol-2016-evben> Letöltve:2019.10.03
- Nace, T (2019): *London Marathon Runners Were Handed Seaweed Pouches Instead Of Plastic Bottles*. Forbes Magazin, 2019. 04. 29.
– <https://www.forbes.com/sites/trevornace/2019/04/29/london-marathon-runnerswere-handed-seaweed-pouches-instead-of-plastic-bottles/#483f24722ba2> Letöltve: 2019.09.14
- Schäfferné Dudás K. (2008): *A környezettudatosság több szintű értelmezése és a környezettudatos fogyasztói magatartás vizsgálata*. PhD dolgozat, Pécsi Tudományegyetem
– <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15247/schafferne-dudas-katalintezis-hun-2008.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Letöltve: 2019.09.29
- Takáts A. (2010): *Környezettudatos fogyasztói magatartás alakítása és a fa- és bútorigipari termékek iránti attitűd feltárása*. PhD dolgozat, Nyugat-Magyarországi Egyetem
– <http://ilex.efe.hu/PhD/fmk/takatsalexandra/disszertacio.pdf> Letöltve: 2019.09.26
- Turizmus.com (2018): *Központosítják az állami cégek rendezvényszervezését*.
– <https://turizmus.com/szabalyozasorszagmarketing/kozpontositjak-az-allami-cegek-rendezvenyszervezeset1158984> Letöltve: 2019.10.15
- Zöld Iroda (2019): *Hogyan zöldítsem az irodámat?* <http://www.zoldiroda.hu/index.php/hogyan-zoldtsemirodamat-fomenu/temakorok/rendezvenyek> Letöltve: 2019.09.19

CSR szemléletű vezetés és a szállodai minőségmenedzsment kapcsolata

Dr. Rodek Nóra¹ – Jakab Bálint² – Marton Zsuzsanna³ – Dr. Ernszt Ildikó⁴

¹adjunktus – ²MSc hallgató – ³tudományos segédmunkatárs – ⁴docens - Pannon Egyetem

¹⁻⁴Nagykanizsa 8800, Zrínyi u. 18.

e-mail cím: rodek.nora@uni-pen.hu, jakab.balint93@gmail.com, marton.zsuzsanna@uni-pen.hu, ernszt.ildiko@uni-pen.hu

A teljeskörű minőségirányítás vezetési filozófia az alapja a legtöbb minőségközpontú menedzsment módszernek (QFD, FMEA, benchmarking, hat szigma, lean eljárások stb.). Ma már nem elegendő, hogy a vállalatok a vevőt állítsák a tevékenységük központjába, hanem a vevőkkel történő közös értékteremtésre tevődik át a hangsúly, ami tovább erősíti a CSR szemléletben kiemelkedő szerepet kapó érintettek fontosságát. A tudatos stratégiaalkotás, a stratégia menedzselése, az érintettek bevonása, a folyamatos tanulás, fejlődés és a minőség mind alapvető feltételei a versenyképes és fenntartható működésnek. A minőségi szolgáltatások elégedett vendégeket eredményeznek, éppen ezért a szállodaiiparban különösen fontos az érintettek bevonása, a kétirányú kommunikáció, a dolgozói elégedettség, melyek a hatékony működést segítik elő. Jelen tanulmányban bemutatjuk, hogy a CSR szemléletű vezetés és működés miként támogatja a szállodai minőség megvalósulását.

Kulcsszavak: minőségmenedzsment, szállodai minőség, CSR

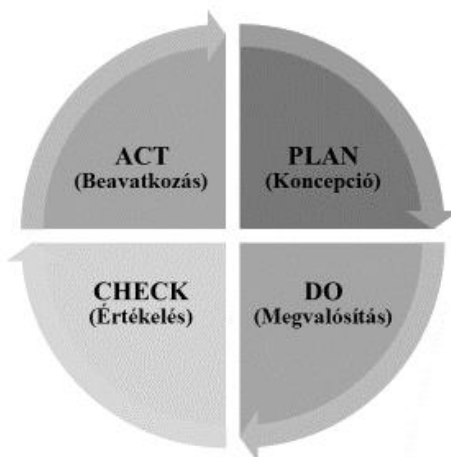
1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A stratégiai menedzsment területén kiemelkedően fontos témává vált az értékteremtés, ami az érintettek irányába valósulhat meg leginkább, az ő elvárásai alapján lehet meghatározni az erre vonatkozó célkitűzéseket. (Ekatah et al., 2011) Az elmúlt évtizedben egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak a stratégiai menedzsmenten belül a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos célkitűzések. Robert Grant (2007) a stratégiai menedzsment evolúcióját bemutatva a következők szerint nyilatkozik az új évezred stratégiájáról: CSR és üzleti etika, verseny a standardokért, a győztes mindent visz. Ahhoz, hogy a Grant által megfogalmazott „győztes” szintre kerüljenek a vállalatok, folyamatosan lépést kell tartaniuk az adott kor kihívásaival. A CSR (vállalatok társadalmi felelősségvállalásának) szemlélete nem csak az adott kor kihívásaira ad választ, de a tanulmányban bemutatott CSR kiválósági modell támogatja a minőség megvalósulását is, ami a szállodák esetében kiváltképp fontos.

A teljeskörű minőségirányítás (TQM) az átfogó minőségirányítási rendszerek stratégiája, amely az 1980-as évek második felében terjedt el. (Reavill, 2000) Az ISO 8402:1994 szabvány megfogalmazása szerint a TQM a szervezet olyan irányítási koncepciója, amelynek középpontjában a minőség áll, a szervezet tagjainak részvételén alapszik, és célja, hogy a vevők megelégedettsége révén, hosszú távon sikert érjen el, hasznára válva a szervezet minden tagjának és a társadalomnak (Pécéli, 1996).

A TQM alapvető eleme a vevőközpontúság, a folyamatos fejlesztés és a teljes elkötelezettség. Mivel a TQM célja a vevői elvárásoknak megfelelő minőségi termék létrehozása, ezért a fogyasztói elvárás és elégedettség nagyon fontos szerepet játszik a TQM koncepciójában. A TQM szellemében irányított vállalkozások működésük során a folyamatok állandó fejlesztésére

törekednek, illetve elsődlegesen a folyamatok minőségére koncentrálnak. A TQM megközelítés szerint a munkatársak a szervezet jelentős erőforrásai, és teljes bevonásuk növeli azt a képességüket, hogy értéket hozzanak létre az érdekelt felek számára. A felsővezetőség feladata, hogy kialakítson és fenntartsa egy közös jövőképet és értékrendet, valamint olyan belső környezetet, amelyben a munkatársakat teljes mértékben bevonhatják a szervezet céljainak elérésébe. Mivel a munkatársak egyben a legkritikusabb erőforrások is, biztosítani kell, hogy munkakörnyezetük támogassa a személyes fejlődést, tanulást, tudásátadást és csoportmunkát. (Czinkóczi, 2012). A folyamat állandó javítása a PDCA elv alapján valósul meg. W. E. Deming sokszor hivatkozott megállapítása szerint minden megújulás, innováció első lépése a minőségjavítás és minőségfejlesztés (Deming, 1982).

1. ábra A folyamatos javítás alapelve, a PDCA ciklus
Forrás: saját szerkesztés Deming (1986) alapján

A TQM célja nemcsak a jó minőségű termék, vagy szolgáltatás előállítás, hanem a stratégiai befolyásolás, a versenyképesség megtartása, a piac és a vevők igényeinek kielégítése, azaz a minőség menedzselése. (Parányi, 2001) A teljeskörű minőségirányítás vezetési filozófia az alapja gyakorlatilag az összes ma használatos minőségközpontú menedzsment módszernek (QFD, FMEA, benchmarking, hat szigma, lean eljárások stb.). Már nem elegendő, hogy a vállalatok a vevőt állítsák a tevékenységük központjába, hanem a vevőkkel történő közös értékteremtésre tevődik át a hangsúly, ami tovább erősíti a CSR szemléletben kiemelkedő szerepet kapó érintettek fontosságát. A tudatos stratégiaalkotás, a stratégia menedzselése, az érintettek bevonása, a folyamatos tanulás, fejlődés és a minőség mind alapvető feltételei a versenyképes és fenntartható működésnek.

A fejlődés, a gazdasági, környezeti, társadalmi fenntarthatóság motorjává napjainkban az innovatív megoldások gyakorlatban való alkalmazását, a helyi gazdaság és a társadalom együttműködését kell tenni. A turisztikai szektornak is tudatosan fel kell készülnie a fenntarthatósággal kapcsolatos folyamatokra, elvárásokra (Németh et al., 2019, Németh et al., 2018).

A vállalkozásoknak, így a szállodáknak is fel kell ismerniük azt a tény, hogy a vállalatot nem önmagában, hanem szűkebb és tágabb környezetével együtt kell értelmezni. A fenntartható fejlődést támogató szemlélet, a vállalatirányítás új útja, nem pedig a vállalati működés kiegészítő marketing eszköze. A CSR szemlélet szerint működő vállalatok működési elve, hogy érintettjeik érdekeit figyelembe véve úgy töreksenek eredményeik maximalizálására, hogy közben a negatív következményeket minimalizálják. A CSR egy gondolkodásmód, mely a

vállalkozás érintettjeinek érdekeit figyelembe véve, velük együttműködve törekszik a negatív környezeti hatások csökkentésére, a munkakörülmények javítására és a társadalom jólétének támogatására, önként vállalt, a jogi előírásokon túlmutató tevékenységeivel, saját kompetenciáihoz és erőforrásaihoz mérten. A CSR szemlélet át kell, hogy hassa az egész vállalati működést, integrálódva annak stratégiájához (Berkesné, 2018). A tudatosan kialakított stratégia még csak a folyamat eleje, mert legalább ilyen mértékben fontos az érintettek érdekeinek figyelembevétele, a feljük történő kommunikáció, a megvalósítás megtervezése, értékelése és a folyamatos fejlesztés. Mészáros Tamás (2010:4) publikációjában a CSR-t, mint a stratégia önálló, vagy éppen a stakeholder elmélettel összefüggő kiindulópontként említi.

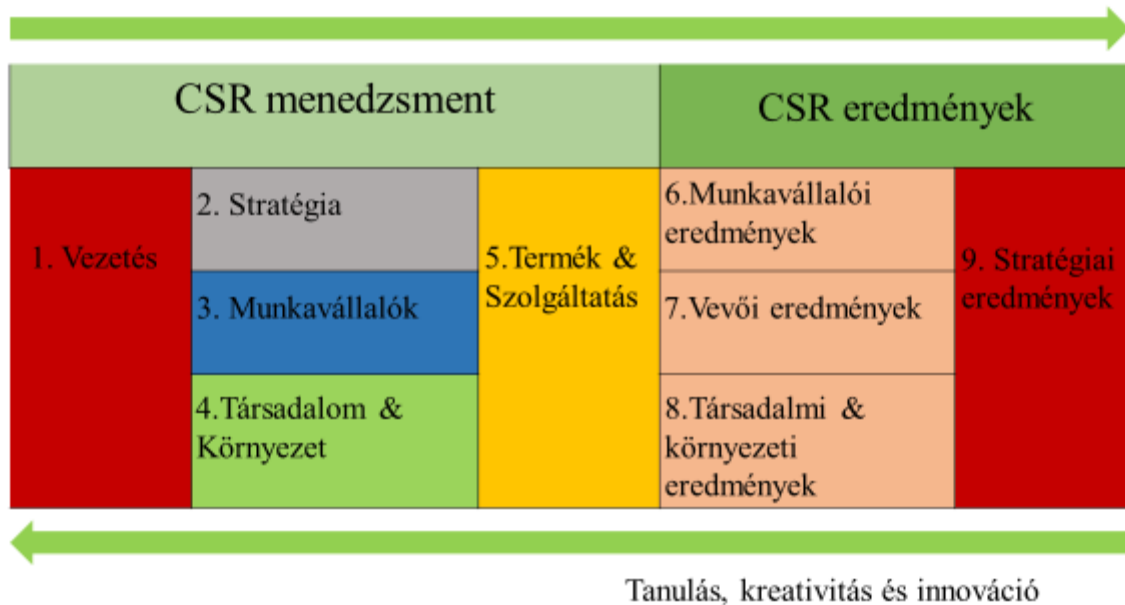
A szállodaiparban kiemelkedően fontos az érintettek elvárásainak figyelembevétele, a velük történő kétirányú kommunikáció, mivel pl. a munkavállalók azok, akik a vendégekkel folyamatosan kapcsolatban vannak és viselkedésük, hozzáállásuk nagymértékben befolyásolja a vendégek elégedettségét. Ezért különösen fontos a munkavállalók motiválása. Az érintettek közül a szállodák esetében a két legfontosabb érintett csoportot szeretnénk kiemelni, a munkavállalókat és a vendégeket.

A *munkavállalók* a szállodák lelkét alkotják. Minél elégedettebb, képzettebb és motiváltabbak az alkalmazottak, annál hatékonyabb munkát végeznek. A vezetés felelőssége az ő irányukba a megfelelő munkakörülmények, bérek, képzések és motiváció biztosítása. Péter-Németh (2017) kutatásukban a munkavállalók egészségi állapotának fontosságára, a pihenésre szánt idő, a regenerálódás jelentőségére hívják fel a figyelmet. Boudreau és Ramstad (2005) a CSR stratégia kapcsán a HR (humán erőforrás) szerepének fontosságát hangsúlyozza. Ahhoz, hogy egy szálloda versenyképes és innovatív legyen, olyan munkahelyi körülményeket kell biztosítani, ami a munkavállalók gondolkodására és kreativitására serkentően hat. A *vendégek* a legfontosabb „minőségellenőrök”, akiknek elégedettsége és hűsége a szálloda működésének alapfeltétele. Az ő visszajelzéseik által a leghitelesebb képet kapjuk a szálloda működésének eredményességéről. Az ő esetükben kiváltképp fontos a kétirányú kommunikáció megvalósulása. Az ő igényeik, elégedettségük, esetleges reklamációjuk olyan információkat hordoz, melyre a szállodának figyelmet kell fordítani a minőség megtartása, vagy javítása érdekében. Szolgáltatásfejlesztési javaslatokkal is hozzájárulhatnak az eredményes működéshez.

2. Anyag és módszer

Jelen kutatásban bemutatásra kerül a CSR EMAT (Corporate Social Responsibility Excellence Management and Assessment Tool) modell, ami lehetővé teszi a vállalatok CSR kiválóságának mérését, és ez alapján a fejlesztendő területek kijelölését. Ez egy olyan menedzsment eszköz, amely nemcsak a CSR szemlélet vállalati integrálását segíti elő, hanem támogatja a sikeres vállalati működést és kultúrát, a TQM filozófia és azon puha tényezők jelenléte által, melyek szerepe a vállalati működés terén a

globalizált versenyben felértékelődött. A CSR EMAT értékelő szempontrendszerével vizsgáltunk meg Zala megyében szállodákat, és azt, hogy ezen szállodák vezetése mit tesz a munkavállalókért, környezetvédelemért, a helyi közösségért, és a szolgáltatásokért.

2. ábra CSR EMAT modell
Forrás: saját kutatás 2018

A CSR EMAT célja, hogy segítse a vállalkozások vezetőit megismerni a CSR szemléletet és a tudatos, menedzsment szintű alkalmazást. Az eszköz 4 részből áll:

1. a CSR kiválóság alapelvei
2. a modell és a kritériumrendszer
3. az értékelő szempontrendszer
4. a CSR menedzsment folyamata és eszközei

A CSR EMAT egy kilenc kritériumból álló, önkéntesen alkalmazható keretrendszer, öt CSR MENEDZSMENT és négy CSR EREDMÉNYEK típusú kritérium alkotja. A CSR MENEDZSMENT kritériumok alatt azokat az alkalmazott eljárásokat és működési gyakorlatokat értjük, melyek segítségével a szervezet sikeresen eléri céljait, azaz amit a szervezet CSR tevékenysége során végez, és ahogyan azt végzi. A CSR EREDMÉNYEK kritériumok azt mutatják meg, amit a szervezet elér, és ahogyan azt eléri. A CSR EREDMÉNYEK a CSR MENEDZSMENT területeken végzett tevékenységekből erednek, a CSR MENEDZSMENT tevékenységeket pedig a CSR EREDMÉNYEK-ből származó visszajelzések alapján lehet továbbfejleszteni. A tanulás, a kreativitás és az innováció támogatja az CSR MENEDZSMENT fejlesztését, ami egyúttal a CSR EREDMÉNYEK javulását okozza. A CSR EMAT értékelő szempontrendszer célja, hogy a vállalkozások az önértékelés során felmérjék CSR tevékenységük aktuális helyzetét, azonosítsák erősségeiket és a fejlesztendő területeket. Az önértékelés nagyon fontos eleme a TQM filozófiának, mert ezáltal ismerhető meg a vállalkozás CSR teljesítménye, illetve, ha már ismételten készíti el a vállalkozás az önértékelést, akkor a javulás/fejlődés mértékének meghatározására is alkalmas. Az értékelés rendszeres (évenkénti) elvégzése és a folyamatos javításra való törekvés biztosítja a kiválóság felé vezető utat.

Az önértékelést a menedzsmentfolyamat lényeges részévé kell tenni, melynek során a vezetés, a szolgáltatáspolitikai és stratégia, az emberi erőforrás és más erőforrások, a folyamatok menedzselése, a használói és dolgozói elégedettség, a társadalmi hatás és a szervezet eredményei szempontjából készíti az intézmény, vállalkozás önmagáról értékelést. Ennek során erősségeket és fejlesztendő területeket határoznak meg, amely a továbbfejlesztési terv alapját

képezi. A TQM nem más, mint a vállalkozás napról napra történő továbbfejlesztése annak érdekében, hogy a termékei vagy szolgáltatásai a vevőt, használót egyre nagyobb mértékben kielégítsék. A TQM alapvető jellemzői a vevőközpontúság, a munkatársak felhatalmazása és bevonása, a folyamatos javítás kis lépésekben, a team munka, továbbképzés, nyílt kapcsolat az érintettekkel és a haladás folyamatos mérése. A modell önmagában nem egy kemény módszer, hanem inkább egy gondolkodásmód, amely segíti:

- a vezetői feladatok és stratégia meghatározását,
- a célok eléréséhez szükséges módszerek, szervezeti funkciók, működési feltételek és folyamatok meghatározását,
- az eredmények és a hatékonyság mérését.

1. táblázat A CSR EMAT TQM logikája

CSR EMAT kritériumok	PDCA elv
Vezetés	Tervezés
Stratégia	
Munkavállalók	
Társadalom & környezet	
Termék & szolgáltatás	Megvalósítás
Munkavállalói eredmények	Értékelés
Vevői eredmények	
Társadalmi & környezeti eredmények	
Stratégiai eredmények	
Innováció és tanulás	Beavatkozás

Forrás: saját kutatás (2018)

A modell lényegét az a koncepció alkotja, mely a folyamatos fejlesztés alapmodelljeként, PDCA-ciklusként ismert. Deming PDCA ciklusának a lényege, hogy valamennyi tevékenység lebontható a tervezés- megvalósítás- ellenőrzés- beavatkozás lépéseire. A sikeres működés egyik feltétele a tevékenység színvonalának folyamatos javítása és a termékek/szolgáltatások minőségének folyamatos fejlesztése. A Tervezés során kell meghatározni a célokat és a javítási folyamatokat. A Megvalósítás során a megtervezett folyamatok kerülnek végrehajtásra. Az Ellenőrzés során meg kell vizsgálni, hogy a tervezett és megvalósított intézkedések meghozták-e a kívánt eredményt. A Beavatkozás során kell elvégezni a javításra vonatkozó intézkedéseket.

3. Eredmények és értékelésük

A CSR EMAT egy kiválósági modell, ami nem csak a szállodai működés minőségének kiválóságát vizsgálja, hanem a CSR tevékenységek megvalósulását is, az ezekből származtatott eredményekkel együtt. Az értékelő szempontrendszeren végig haladva nem csak a CSR kiválóság mértékét és a fejlesztendő területeket lehet megállapítani, hanem a szempontrendszer

egyben iránymutatóként is szolgál a szállodák vezetőinek, hogy miként tudják a szemléletet működési gyakorlatukba integrálni, ezáltal haladva a kiválóság felé vezető úton.

2. táblázat A vizsgált szállodák CSR kiválósági értékelésének eredményei

<i>Alapítás éve</i>	<i>Profil</i>	<i>Dolgozók</i>	<i>Vezetés</i>	<i>Munkavállalók</i>	<i>Munkavállalói eredmények</i>	<i>Stratégiai eredmények</i>	<i>CSR kiválóság %</i>
1998	szállás, vendéglátás	279	70%	79,20%	39,28%	5%	55,32%
2000	szálloda	148	90%	83,30%	35,71%	15%	63,83%
2002	szállás, vendéglátás	110	100%	100%	73,57%	60%	84,57%
2004	szálláshely szolgáltatás	120	35%	70,83%	42,86%	10%	47,34%
1996	szállás, vendéglátás	112	60%	87,50%	42,80%	10%	55,85%
2006	szálláshely	51	85%	80%	62,50%	37,50%	60,63%
1995	szálláshely és vendéglátás	40	87,50%	75%	66,67%	43%	51,01%
1975	szálláshely és vendéglátás	170-300	80%	95,83%	82,14%	50%	72,17%

Forrás: saját kutatás

A 2. táblázat a CSR EMAT modell 9 kritérium területe közül négyet tartalmaz, Vezetés, Munkavállalók, Munkavállalói eredmények és a Stratégiai eredmények. Azért ezeket a területeket emeltük ki, mert a szállodaipar is küzd a szakképzett munkaerőhiánnyal, éppen ezért nem mindegy, hogy a vezetés mit tesz az alkalmazottak támogatása és munkakörülményeinek javítása tekintetében. Miként képzik és motiválják őket, hogy munkájukat legnagyobb tudásuk szerint, minőségben tudják elvégezni, hogy azzal a vendégek is elégedettek legyenek. A Vezetés eredményei megmutatják, hogy az adott szállodákban a vezetés mennyire elkötelezett a CSR szemlélet és minőségi működés iránt. A Stratégiai eredmények szemléltetik, hogy az adott szállodában milyen szinten van mindennek írásos nyoma, tudatosan, stratégiai szinten gondolkodnak e a fenntartható és felelős működésről. A Munkavállalók területén elért eredmények azt mutatják, hogy a vezetés milyen mértékben támogatja a munkavállalókat (képzések, béren kívüli juttatások, karrierlehetőség, elismerés, ösztönző rendszer...), és, hogy milyen minőségű munkakörülményeket biztosít számukra.

A Munkavállalói eredmények megmutatják, hogy a munkavállalók ezt mennyire értékelik, milyen mértékben elégedettek. Az egyértelműen megállapítható, hogy azokban a szállodákban, ahol tudatosan, menedzsment szinten foglalkoznak a CSR szemlélettel és ezt a stratégiában is rögzítik, ott a munkavállalói eredmények és a CSR kiválósági eredmények is magasabbak. A stratégiai eredményekkel egyenesen arányosan nő a többi terület eredményértéke, ami alátámasztja a szakirodalomban végigvezetett gondolatokat, miszerint a CSR szemlélet tudatos, menedzsment szintű alkalmazása pozitív hatással van az eredményes és fenntartható működésre.

4. Következtetések, javaslatok

A vállalatok társadalmi felelősségvállalása, mint az utóbbi években folyamatosan erősödő, stratégiaalkotó, stratégia célképző elem jelenik meg a stratégiai menedzsmentben. A közös értékteremtés és az érintettek bevonása, mint a jelenkor stratégiai menedzsment kiemelt témakörei, a CSR filozófia meghatározó elemei. A stratégiai CSR azért is fontos a vállalatok számára, mert a tulajdonosi értékteremtés mellett a társadalmi értékeket is erősíti. A szállodák világában nem csak a környezetvédelemre, a társadalmi értékteremtésre, de a munkavállalók támogatására is érdemes hangsúlyt fektetni, mert a szakképzett munkaerő megtartása jelenleg is komoly kihívást jelent a szállodák vezetésének, és ez a jövőben csak hatványozódni fog. A CSR szemléletű működés választ ad ezekre a kihívásokra, mert azáltal, hogy a lokális kihívásokra koncentrálnak, az érintettek bevonásával, egyúttal támogatja a fenntartható fejlődés globális célkitűzéseit is. A lényeg, az érintettek bevonása, a velük történő kommunikáció, érdekeik figyelembevétele. A szállodák vonatkozásában az érintettek közül a munkavállalókat és vendégeket emeltük ki, mert az ő elégedettségük elengedhetetlen a sikeres, minőségi és fenntartható működéshez. A CSR EMAT értékelő szempontrendszerrel megvizsgáltuk néhány Zala megyei szálloda tevékenységét. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a CSR szemlélet tudatos, stratégiai szintű alkalmazása pozitívan hat a munkavállalói eredményekre. A szemléletnek át kell hatnia az egész kultúrát, a munkavállalókat ki kell képezni és bevonni a szervezet minden szintjén. Kiemelkedően fontos a folyamatos fejlesztés, visszacsatolás és elismerés, továbbá a soft tényezők a minőségi szállodai szolgáltatás elérése érdekében.

Felhasznált irodalom

- Berkesné, R. N. (2018): CSR EMAT- A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának kiválósági menedzsment és értékelési eszköze. Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Veszprém, 13 p.
- Boudreau, J. W., Ramstad, P.M. (2005): Talentship, Talent Segmentation and Sustainability, A New HR Decision Science Paradigm for a New Strategy Definition. Human Resource Management. No. 44,2, 129-136 p.
- Czinkóczi, S. (2012): Stratégiai paradigmaváltás, szervezeti (verseny) képesség és az operations management központi szerepe. Vezetéstudomány, XLIII. évf. 2012. 10. szám. ISSN 0133-0179
- Deming, W. E. (1982): Out of the Crisis. MIT, Cambridge
- Ekatah, I., Samy, M., Bampton, R., Halabi, A. (2011): „The Relationship Between Corporate Social Responsibility and Profitability: The Case of Royal Dutch Shell Plc”. Corporate Reputation Review, (4), 249–261 p.
- Grant, R. M. (2007): Contemporary strategy analysis, Blackwell Publishing, USA
- Mészáros, T. (2010): Régi és új elemek a stratégiai gondolkodásban. Vezetéstudomány. XLI. évf. 2010. 4. szám / ISSN 0133-0179, 34 p.
- Németh, K., Czira, T., Sütő, A., Péter, E., Domjáné Nyizsalovszki, R. (2019): Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések, Comitatus: Önkormányzati Szemle 29/232, 55 p.
- Németh, K., Péter, E., Pintér, G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”, Turizmus Bulletin, 18/1. 42-43 p.
- Parányi, Gy. (2001): Új vonások az eredményesség és a minőségi megfelelés elemzésében. BGF, Magyar Tudomány Napja, 14 p.
- Péceli, B. (1996): ISO 9000-es szabvány és az azon túl menő követelmények, UNIDO Tf/HUN/90

- Péter, E., Németh, K. (2017): Gyorsan sokat? Munkavállalói nézetek változása a pihenési szokásokban, Comitatus: önkormányzati szemle, XXVII. : 3. különszám, 60-63 p.
- Reavill, L. R. P. (1999): What is the future direction of the TQM development? The TQM Magazine, 11. k. 5. sz. szept/okt. 291-298 p.

Minőségi szállodákhoz minőségi minősítő rendszerek

Jakab Bálint¹ – Dr. Harshavardhan Reddy Kummitha² – Dr. Rodek Nóra³

¹MSc hallgató - Pannon Egyetem – ²Kaposvári Egyetem – ³adjunktus - Pannon Egyetem
¹⁻³Nagykanizsa 8800, Zrínyi u. 18.

e-mail cím: jakab.balint93@gmail.com, harshavardhankummitha@gmail.com,
rodek.nora@uni-pen.hu

Az elmúlt évtizedekben a minőség és ezzel kapcsolatban a minőségmenedzsment fogalma is szinte az egész világon elterjedt, és napjainkra szinte minden vállalkozás és intézmény törekszik a minőségügyi szempontok betartására. A minőség iránti megnövekedett kereslet nem csak az egyszerű fogyasztási cikkek/termékek esetében igaz, hanem hatványozottan érvényesül a szolgáltatások területén is. Különösen jellemző ez a turizmusra ezen belül is a szállodaiparra, amely az utóbbi évtizedekben hatalmas fejlődésen ment keresztül. A szállodaiparban különösen fontos a minőség kérdésével foglalkozni, mert ez az alapja a fogyasztói elégedettségnek és a vendégek lojalitásának.

Jelen kutatásban a szállodai minőségre vonatkozó nemzetközi szabványokat és irányelveket vizsgáltuk (ISO, SERVQUAL, Hotelstarts), melynek eredményeként megállapítottuk, hogy ezen standardok túlságosan a tárgyi elemekre koncentrálnak, háttérbe szorítva például a humán tényezőket. Tanulmányunk célja bemutatni a gyakorlatban használt szállodai minőség mérésre vonatkozó standardokat és rávilágítani arra, hogy fontos lenne egy egységes, komplex gyakorlati eszköz létrehozása, amely segítheti a magyarországi szállodavezetőket a minőségorientált szemlélet megértésében és annak tudatos, vállalati szintű alkalmazásában.

Kulcsszavak: minőségmenedzsment, szállodai minőség, minőség mérése

1. Bevezetés

„*Mi a siker titka?*” Ezen általánosnak mondható, mégis kulcsfontosságú kérdéssel régóta foglalkoznak az emberek. A gazdasági sikerek elérésének befolyásolhatósága pedig még jobban megmozgatja a vezetők fantáziáját. Nem megkérdőjelezve az egyéni és a vezetői képességek szerepét a szervezetek sikerességében vagy éppen sikertelenségében, az elmúlt 100 évben számos vezetői megközelítés, filozófia kereste a fenti kérdésekre a választ. Az biztos és a véleményünk szerint is vitán felül áll, hogy a siker egyik legfontosabb tényezője a minőség. A minőség egy vállalkozás életében olyan alapkövetelmény, amit a hosszútávon gondolkodók nem hagyhatnak számításán kívül. Csakis az a vállalkozás életképes, amelyik nagy hangsúlyt fektet a minőségre is.

„A minőség a nyolcvanas években vált a vállalati menedzsment kikerülhetetlen kérdésévé. Ekkor indult el a „minőség forradalma” a termelő és szolgáltató vállalatokban egyaránt, és mára már elérte a közszolgáltató rendszereket (oktatás, egészségügy, kormányzati intézmények) is. A mai fogyasztók már nem elégszenek meg az átlagos termékekkel, és vásárlási döntéseiket az ár mellett jelentősen befolyásolja a fogyasztani kívánt javak több minőségi összetevője, mint a megbízhatóság, az imázs, a kapcsolódó kommunikáció és egyéb körülmények” (Karakasné, 2014).

Hogy miért is választottuk ezt a témakört, arra elsősorban a szállodaipar aktuális helyzete ad választ. A magyar turizmus és ezen belül is a szállodaipar jelentős fejlődésen ment keresztül az

elmúlt évtizedben. Akár a kereskedelmi szálláshelyek és ezen belül a szállodák kapacitásának bővülését, vagy akár az ezekben eltöltött vendégéjszakák számának növekedését vesszük alapul, láthatjuk, hogy a turizmus hazánkban 2010. óta folyamatosan rekordokat dönt. A következő ábrák, ill. táblázatok ezt hivatottak szemléltetni.

1. táblázat: Országos szállodai teljesítmények 2008-2018

	2008	2011	2015	2017	2018
Szállodai szobák száma (db)	50.669	57.431	54.578	55.337	55.758
Vendégéjszakák száma (ezer)	14.174	15.372	19.507	22.437	23.095
Szobafoglaltság (%)	48,5%	45,9%	53,9%	59,3%	61,3%
Bruttó átlag szobaár (Ft)	14.905	14.372	17.432	19.999	20.819
Bruttó REVPAR (Ft)	7.237	6.676	9.395	11.858	12.759
Bruttó TREVPAR (Ft)	11.634	11.002	16.226	19.944	21.739
Szoba árbevétel (millió Ft)	121.740	124.212	189.996	247.383	265.937
Összes árbevétel (millió Ft)	212.603	224.798	321.880	416.071	453.101

Forrás: (saját szerkesztés KSH, Trend riport 2012., 2016., 2018. alapján)

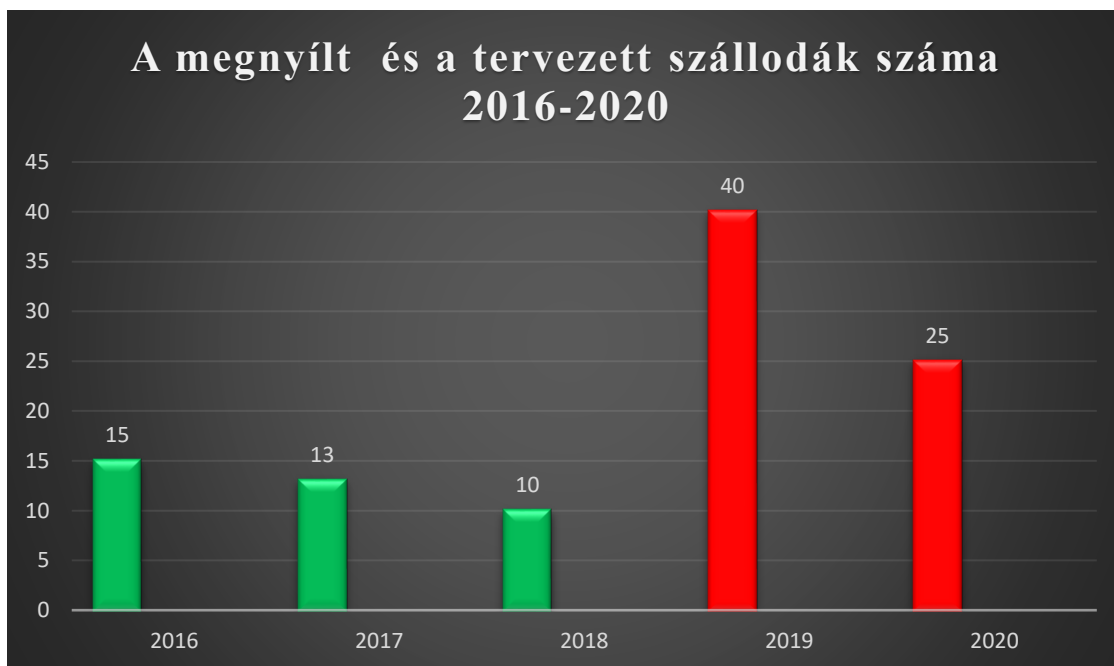
2. táblázat: Országos szállodai teljesítmények változása 2008. és 2018., ill. 2017. és 2018. között

<i>A változás %-ban mérve!</i>	2008/2018 (b.index)	2017/2018 (b.index)
Szállodai szobák száma (db)	110,0%	100,8%
Vendégéjszakák száma (ezer)	162,9%	102,9%
Szobafoglaltság (%)	+ 12,8%	+ 2%
Bruttó átlag szobaár (Ft)	139,7%	104,1%
Bruttó REVPAR (Ft)	176,3%	107,6%
Bruttó TREVPAR (Ft)	186,9%	109,0%
Szoba árbevétel (millió Ft)	218,4%	107,5%
Összes árbevétel (millió Ft)	213,1%	108,9%

Forrás: (saját szerkesztés KSH, Trend riport 2012., 2016., 2018. alapján)

A turizmusonline.hu egy 2019. februári cikke szerint és amint azt a fenti táblázatokból is láthatjuk, hazánkban az országos szállodai teljesítmények közül az összes növekedést mutat a 2017-es adatokhoz képest. 2018-ban több, mint 23 millió vendégéjszaka realizálódott a hazai hotelekben, ezzel együtt pedig nőtt a szobafoglaltság és a bruttó Revpar mutató (egy kiadható szobára jutó szobaárbevétel) is. A 2018-as évben 2017-hez viszonyítva, országos szinten 8,9%-kal nőtt a szállodák összbevétele, és így meghaladta a 453 milliárd forintot. A szobaárbevétel

7,5%-kal volt magasabb, s így közel 266 milliárd Ft volt. Ha ezen mutatókat a 10 évvel ezelőtti, vagyis a 2008-as számokhoz hasonlítjuk még szembe tűnőbb a növekedés üteme. A vendégéjszakák száma több, mint 60%-kal emelkedett, a szoba árbevétel ill. az összes árbevétel pedig több, mint a duplájára nőtt. A választott téma aktualitásának bizonyításához szeretnénk még egy fontos adattal szolgálni. Ha a legutóbbi 3 évet vizsgáljuk, legalább 10 új szálloda épült évente, és ha a 2019-2020-as terveket nézzük, vélhetően tovább fog bővülni a szobakapacitás (1.ábra).

5. ábra: A megnyílt és a tervezett szállodák száma Magyarországon 2016-2020
Forrás: (saját szerkesztés KSH, Trend Riórt 2018 alapján)

A téma aktualitását kellőképpen alátámasztják a fenti adatok. Az egyre növekvő számú szálloda számára kiváltképp fontos a versenyben maradás, a vendégek elégedettségének kiérdemlése és megtartása. A minőségi működés az elégedettség feltétele, ezért fontos, hogy a szállodák számára legyen egy iránymutató, egy mérőrendszer, amely tükröt mutat, és segít feltérképezni a fejlesztendő területeket. Másrészt pedig lehetővé teszi a versenytársakkal való összehasonlítást. Ebben tud segítséget nyújtani egy egységes/komplex minőségbiztosító rendszer, egy jól átgondolt önértékelési modell.

A minőségorientált szemlélet erősödő hírnevének következtében a Magyarországon működő szállodáktól is egyre szélesebb körben várható el, hogy az önértékelést az üzleti kiválóság elérésének eszközeként tartásuk számon, és ehhez fontos lenne egy olyan egységes keret-, ill. szempontrendszer kialakítása, amely segítséget nyújt a szállodáknak az önértékelésében. Az önértékelés a következőkben segíti a szállodákat:

- azonosítani a szervezet erősségeit és gyenge pontjait,
- kijelölni a szervezeten belüli legfontosabb fejlesztési területeket,
- meghatározni a tovább fejlődés irányvonalait más szervezetekkel való összehasonlítás útján.

A szállodák minőségi kiválóságának mérésének nincsen általánosan elfogadott mérőrendszere, azok a nemzetközi sztenderdek, ill. módszerek, amelyek rendelkezésre állnak, túlságosan is a tárgyi elemekre koncentrálnak így, háttérbe szorítva a humán tényezőket. Jelen kutatás célja tehát az, hogy bemutassuk a gyakorlatban használt szállodai minőség mérésére vonatkozó

standardokat, és rávilágítsunk arra, hogy a szállodák minőségére vonatkozó mérései nem teljeskörűek a humán tényezők figyelembevételével.

Ezen felül a kutatásban arra kerestük a választ, hogy létezik-e egy olyan egységes, átfogó szállodai minősítő rendszer, amely a hard és soft tényezőket egyúttal vizsgálja. Ennek megfelelően az alábbi kutatási kérdést fogalmaztuk meg:

- Meghatározható-e egy egységes „Hotel Quality” koncepció a témával foglalkozó nemzetközi szabványok, ajánlások, modellek, irányelvek alapján?

2. Irodalmi áttekintés

A minőség fogalmát rengeteg kutató vizsgálta eltérő szempontok alapján. Kotler szerint a minőség „... a termék vagy szolgáltatás meghatározóinak vagy jellemzőinek összessége, amelyek alkalmassá teszik elfogadott vagy értelemeszerű szükségletek kielégítésére” (Kotler, 1998). A minőség követelményeknek való megfelelés (Crosby, 1979). A minőség a bizonyos vásárlói feltételeknek való legjobb megfelelést jelenti. Ezenkívül Feigenbaum (1991) szerint a termék és a szolgáltatás minősége a teljes vevői megelégedettséget jelenti. Egy vállalat minősége azt jelenti, hogy a szervezet sajátosságai mennyiben tudnak megfelelni az ügyfelek vagy más érdekelt felek igényeinek, elvárásainak a tartós siker elérése és fenntartása érdekében (ISO 9004:2018).

A gondolatmenetet tovább folytatva a következő fogalom a szállodai szolgáltatást definiálja. Bártfai (2010) szerint a szállodai szolgáltatásokon a „szálloda különböző egységeiben, a szálloda személyzete vagy tárgyi eszközei által, a vendég elvárásainak, a tartózkodás során felmerülő igényeinek, térítésmentesen vagy térítés ellenében igénybe vehető, belső vagy külső források felhasználásával, kötelezően vagy fakultatív módon nyújtott, magas színvonalon történő kielégítést értjük.” A fejlesztéseknél a magas színvonalú szolgáltatások kapcsán Németh et al. (2018) annak fontosságát is kiemeli, hogy egy-egy beruházásnál, az egyes településeken, desztinációkban, vagy éppen az egyes vállalkozásoknál elért eredmények ne csak spontán kezdeményezéseknek legyenek köszönhetőek, hanem egy hosszú távú célkitűzés, fejlesztési koncepció részeként valósuljanak meg a jövőben. Ez az elv érvényes a minőségfejlesztés kapcsán is.

Logikailag a következő elem a minőségügyi (minőségbiztosító) rendszerek fogalmi körének a bemutatása, amely rendszerek felépítésének sokféle lehetősége ismert, de leggyakrabban az ISO 9000 szabványsorozat alapján szerveződnek. (ISO: International Organization for Standardization – Nemzetközi Szabványügyi Szervezet, amely a világ legnagyobb nemzetközi szabványfejlesztő és -terjesztő szervezete, 1947-ben alakult, és 157 ország tagja.) Ezen szabványok egyfajta támpontokat, előírásokat adnak a minőségügyi rendszerek kialakításához. Az ISO 9000 segít abban, hogy az összehangolatlanul – de már jórészt meglévő – rendszerelemek egységes logikai rend szerint kezdjenek el működni, kiküszöbölve ezzel a minőség ingadozását (Kövesi, 2006).

A szállodáknak a piacról való kitörés egyik lehetséges, hosszú távú, sikeres kibontakozása a minőség legnagyobb fokú kiválóságának az elérése. Ebben segít a teljes körű minőségirányítás, azaz a TQM (Total Quality Management), amelynek alapja az önértékelés. „A TQM a szervezet olyan irányítási módszere, amelynek középpontjában a minőség áll, amely valamennyi tagjának a részvételén alapul, és azt célozza, hogy hosszú távon sikerrel szerezze meg a vevő megelégedettségét, valamint hasznára legyen a szervezet összes tagjának és a társadalomnak” (Anwar et al. 2004).

Az utolsó fogalom, amelyet be kell, hogy mutassunk, a minőségmenedzsment fogalma, amely mint a vállalat minőségpolitikájának egyik irányító rendszere magában foglalja a minőségirányítás marketingdimenzióját. A minőségmenedzsment célja úgy is megfogalmazható, hogy meg kell előzni az igénybevétel utáni vevői elégedetlenségből

származó márkaelagyást. Az igénybe vevők elégedettségének a feltárása a minőségmenedzsment kulcskérdése (Veres, 2009).

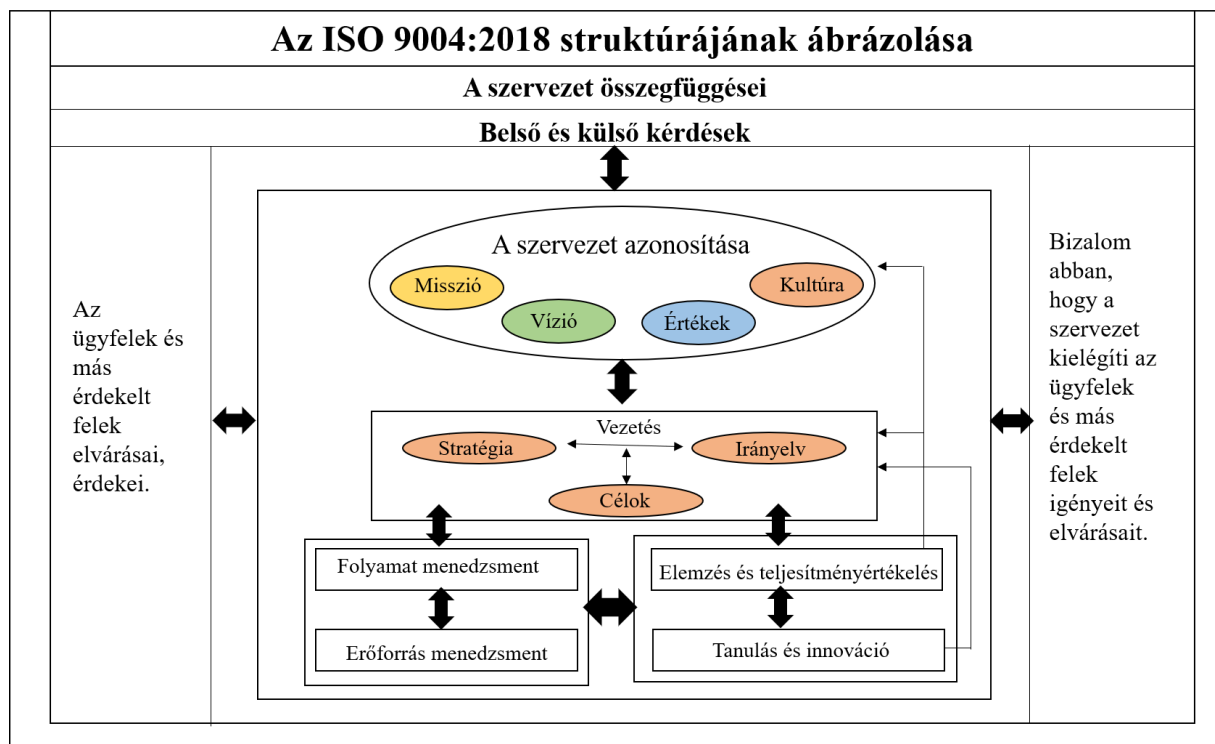
3. Módszertan

A különböző minőséggel kapcsolatos nemzetközi irányelveket és nemzetközi szabványokat megvizsgálva kerestük azokat a tényezőket, ill. területeket, amelyek értékelése véleményünk és a szakirodalom szerint is a legfontosabb, és lefedi a szállodák ide vonatkozó minősítését. Öt fő területet határoztunk meg, amelyek a „vezetés”, a „stratégia”, a „munkavállalók”, a „tárgyi feltételek” és a „szolgáltatások”. A szakirodalmat feldolgozva, illetve kielemezve megállapítottuk, hogy a különböző modellek és minősítő rendszerek részben tartalmazzák ugyan az általunk meghatározott 5 fő terület jellemzőit, viszont egyikben sincs meg az összes értékelendő szempont egyidejűleg. Mindegyik tartalmaz a kutatásunk szempontjából hasznos információkat, azonban a vizsgálat bebizonyította, hogy ezen tényezők egységes, komplex rendszerbe való integrálása szükséges.

4. Kutatási eredmények

Kutatásunk során az ISO 9000-es szabványcsaládot, ill. ezen belül is főként az ISO 9004:2018 szabványt, valamint a vendéglégedettség mérésénél használatos GAP modellt és SERVQUAL módszert, ill. a szállodák minősítésénél talán leggyakrabban használt Hotelstars európai harmonizált szállodaminősítési rendszert vizsgáltuk.

Az ISO 9001:2015 szerinti alapelvek a következők: vevőközpontúság, vezetői szerepvállalás, a munkatársak elköteleződése, folyamatszempléletű megközelítés, fejlesztés, bizonyítékon alapuló döntéshozatal és a kapcsolatok kezelése. Ennél részletesebb és a kutatásunk szempontjából fontosabb szabvány az ISO 9004:2018, azaz az „Útmutató a tartós siker eléréséhez” című dokumentum. Azzal a céllal publikálták, hogy irányelvként szolgáljon a szervezetek számára a minőségi kiválóság területén.

6. ábra: Az ISO 9004:2018 szabvány keretrendszere
Forrás: (ISO 9004:2018 kézikönyve, p. VII.)

Az ISO 9004:2018-as szabvány a 2. ábrán látható egészében. Ahogy az az ISO hivatalos honlapján is szerepel megfigyelhetjük, hogy a bal oldalon a vevői, ill. a további érdekelt felek igényei és elvárásai találhatók, a jobb oldalon pedig a bizalom a vállalkozás azon képessége iránt, hogy megfeleljen az érdekelt felek már fent említett elvárásainak. A két oldal egyfajta keretként funkcionál, és meghatározza a külső és belső tulajdonságok szerepét. Felülről lefelé haladva a következő lépcsőfok a szervezet azonosítása. Ezen belül meg kell határozni a vállalat vízióját, misszióját, értékeit, és ki kell alakítani a belső kultúráját. Ezután jön a vezetés szerepe olyan szempontokkal, mint a stratégia, a célok és az irányelvek. A vezetést támogató folyamatok pedig az erőforrásmenedzsment, a teljesítményelemzés és értékelés, a tanulási, fejlesztési és innovációs folyamatok, ill. a folyamatmenedzsment és ezek egymásra gyakorolt közös hatása.

A vizsgálat során azt állapítottuk meg, hogy az ISO szabványrendszer ugyan sokrétű és abszolút képes segítséget nyújtani a vállalkozásoknak a minőségi kiválóság elérésében, azonban túlságosan vezetés specifikus és túlságosan a menedzsment folyamatokat és a stratégiát helyezi előtérbe, a humán tényezők háttérbe szorulnak.

A következő vizsgált rendszerek a GAP – modell, ill. a SERVQUAL módszer voltak, amelyek a vevőelégedettség mérésében nyújtanak segítséget. Ezen témakör fontos, hiszen egy-egy szállodát (a szálloda alapkoncepcióján túl) az oda érkező vendégek elégedettsége vagy elégedetlensége és az ennek kapcsán felmerülő észrevételek, vélemények, ajánlások, formálják folyamatosan.

Getty (2003) szerint a vevőelégedettség elérése magas minőségű termékeken és szolgáltatásokon keresztül biztosítható. Ennek során a vendégek fejével kell gondolkodnunk, mert az, hogy hogyan észlelik a vendégek a szolgáltatás-összetevőket, közvetlenül hatással van az elégedettségük kialakulására. A modell 5 részen keresztül vizsgálja a vendéglégedettséget (1. A fogyasztói elvárások megismerése, 2. A sztenderdizálás, 3. A teljesítmény, 4. A kommunikáció). Ennek értelmében annál elégedetlenebb lesz a vendég (5. rész – A fogyasztó érékítélete), minél nagyobb meg nem felelés mutatkozik az első négy rész tekintetében.

A rés modell alapján Parasuraman, Zeithaml és Berry dolgozták ki az úgynevezett SERVQUAL (service quality – szolgáltatás minőség) módszert a vendég által elvárt és az észlelt szolgáltatás-dimenziók közötti eltérések feltárása és mérése érdekében. A szolgáltatásminőség 5 fő dimenzióját határozták meg, melyek az alábbiak: 1. tárgyi elemek, 2. megbízhatóság, 3. reagálási készség, 4. biztonság, 5. empátiakészség (Karakasné et.al. 2009). A módszer alapja, hogy a szolgáltatásminőséget az elvárt és az észlelt minőségszintek közötti eltéréseként definiáljuk. A szolgáltatásminőség mérése online vagy offline kérdőíves megkérdezéssel történik, amelyben 22 minőségre vonatkozó állítást kell a válaszadónak értékelnie hétfokozatú Likert-skála segítségével.

A fentiek alapján azt állapítottuk meg, hogy a vizsgált modellek és módszerek, amelyek a vendéglégedettség mérését segítik, túlságosan a szolgáltatásokra, illetve a szolgáltatás minőségére koncentrálnak. Az ISO rendszerekkel szemben ezen módszereknél a vezetés és a stratégia is háttérbe szorul, a munkavállalók fontosságát pedig szintén nem helyezik kellőképpen előtérbe. Hasonlóság, hogy a „soft” tényezők ezen módszereknél is háttérbe szorulnak.

A szálloda minőségét az általa kínált „hardware” tényezők választéka, kialakítása (mint pl. a szállodaépület maga, a szobák mérete, berendezése és a szolgáltató helyek), illetve az ezeknél felhasznált anyagok minősége, felszereltsége és a „software” tényezők, vagyis a hotel működtetésének, üzemeltetésének a milyensége, a személyzet létszáma, felkészültsége, udvariassága együttesen határozzák meg. A mai vendégek számára közismert, hogy a szállodák minőségét a világon általában csillagokkal jelölik. Az egy csillag (*) a legalacsonyabb, az 5 csillag (*****) a legmagasabb kategóriát jelenti.

A Hotelstars európai harmonizált szállodaminősítési rendszer 270 kritériumból áll, ezekből maximum 940 pont szerezhető. Minden kategóriában (1*-5*) meghatározásra került a minimálisan elérendő kritériumok száma és a minimum pontszám is. Valamennyi kategóriának van „superior” változata is, melyek teljesítéséhez plusz pontok elérése szükséges.

3. táblázat: A szállodai kategóriák minimum pont-és kritériumrendszere

	1*	2*	3*	4*	5*
A kategória minimum pont követelménye	90	170	260	400	600
„Superior” minimum pont követelmény	170	260	400	600	700
Minimum kritériumok száma	45	56	80	101	120

Forrás: (Fontos információk a minősítéshez - Hotelstars melléklet alapján saját szerkesztés, 2015.)

Ha a szállodai kategorizálás követelményrendszerét végigvizsgáljuk, látható, hogy a felsorolt 7 terület 270 darab követelményében mennyire kevés az a „soft” tényező, amely egyébként a Hotelstars bemutatásában, általános ismertetőjében is úgy szerepel, hogy a tárgyi eszközökkel („hardware” tényezők) közösen határozza meg egy-egy szálloda minőségét.

Amennyiben a Hotelstars a tárgyi feltételekre koncentrálnak elsősorban, és a kritériumrendszerében csak 2 szempont (összesen 6 pontért) vonatkozik az úgynevezett „soft” tényezőkre, akkor a vendég honnan fogja tudni a rengeteg (jó) minőségi szálloda közül, hogy az valóban kiváló-e, ha magából az értékelésből, ill. minősítésből hiányoznak azok a humán tényezők, melyek a kiválóság teljeskörű megvalósulását támogatják? Úgy gondoljuk, hogy a jelenlegi minősítérendszerek nem adnak teljeskörű képet, mert előfordulhat, hogy egy 4 *-os szállodában nem teljesülnek olyan soft tényezők, melyek a vendéglégedettség szempontjából ugyanúgy fontosak lennének, mint a tárgyi tényezők megvalósulása. Éppen ezért célunk egy olyan szempontrendszer kialakítása, amely teljes körűen értékeli a szállodai minőséget.

5. Összefoglalás

Jelen kutatásban a szállodai minőségre vonatkozó nemzetközi szabványokat és irányelveket vizsgáltuk (ISO, SERVQUAL, Hotelstars), melynek eredményeként megállapítottuk, hogy ezen standardok túlságosan a tárgyi elemekre koncentrálnak, háttérbe szorítva pl. a humán tényezőket. A szakirodalom, ill. saját tapasztalataink alapján 5 fő területet határoztunk meg, melynek mentén a szállodai minőség megvalósulását érdemes vizsgálni, ezek a vezetés, a stratégia, a munkavállalók, a tárgyi feltételek és a szolgáltatások. Összességében elmondható, hogy ezen standardok, illetve rendszerek alapvetően tartalmazzák a szállodák minősítéséhez szükséges tényezők többségét, de ahhoz, hogy ezen minőségi kiválóság egységesen mérhető, összehasonlítható és továbbfejleszhető legyen, nagymértékben hiányzik belőlük a humán tényezők megfelelő helyén kezelése, ill. értékelése. A kutatási kérdésre válaszolva tehát nincs olyan egységes, átfogó szállodai minősítő rendszer, amely a „hard” és a „soft” tényezőket is teljeskörűen vizsgálja, így véleményünk szerint (főleg mert a szállodaipar rohamosan fejlődik,) szükséges és időszerű egy olyan modell létrehozása, amely a humán tényezőket is integrálja a vizsgálandó, értékelendő, és ezzel együtt a fejlesztendő területek közé. Kutatásunkat ezen modell létrehozásával tervezzük folytatni.

Irodalomjegyzék

- Anwar et al., (2004) - Minőségmenedzsment I., Szókratész Külgazdasági Akadémia, 54-58 p.
- Bártfai E., (2006) – Szállodai alapismeretek, Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, 5. p.
- Crosby, P.B. (1979): Quality Is Free The Art of Making Quality Certain Mentor Books American Library, New York
- Daruka E., Karakasné M. Klára (2009) – Az elvárások szerepe a szállodai vendéglégedettségben – Turizmus Bulletin XIII. évfolyam 2. szám
- Feigenbaum A.V., (1991) – Total Quality Control, 7. p., in A minőségfejlesztés és a vendéglégedettség összefüggései a hazai wellness szállodákban (2014), 19. p.
- Hotelstars (2015) – Szállodai kategorizálás 2015-2020, 1-22 p.
- International Standard – ISO 9004 – Quality management (2018) – Quality of an organization – Guidance to achieve sustained success, 2. p.
- Karakasné M. Klára (2014) – A minőségfejlesztés és a vendéglégedettség összefüggései a hazai wellness szállodákban, 5. p.
- Kotler P. (1998) – Marketing menedzsment, 90. p. in A minőségfejlesztés és a vendéglégedettség összefüggései a hazai wellness szállodákban (2014), 19. p.
- Kövesi János-Topár József (2006) - A minőségmenedzsment alapjai, Typotex Budapest, 15-17 p., 21-22 p., 33-34 p., 55-60 p., 216-221 p.
- Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége – Trend Riport (2012) – A hazai és nemzetközi szállodaipar teljesítményéről, 3-5 p.
- Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége – Trend Riport (2016) – A hazai és nemzetközi szállodaipar teljesítményéről, 13-14 p.
- Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége – Trend Riport (2018) – A hazai és nemzetközi szállodaipar teljesítményéről, 3-5 p., 13-14 p., 19-22 p.
- Németh K., Péter E., Pintér G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”, Turizmus Bulletin, 18/1., 37 p.
- Veres Zoltán (2009) – A szolgáltatásmarketing alapkönyve, Akadémia Kiadó, 95 p.

Internetes források:

- http://turizmusonline.hu/hotel-szalloda/cikk/60_szazalekkal_tobb_a_szallodai_vendegejszakak_szama_mint_10_eve
Letöltve: 2019.02.13.
- <https://www.iso.org/obp/ui/es/#iso:std:iso:9004:ed-4:v1:en>
Letöltve: 2019.04.10.

A hazai kisállatturizmus jelenlegi helyzetének felmérése állattartók körében

Dr. Kovács Szilvia¹ – Kovács Fanni² – Dr. Péter Erzsébet³

¹egyetemi adjunktus – ²egyetemi hallgató – ³egyetemi docens

¹⁻²Pannon Egyetem Georgikon Kar Állattudományi Tanszék, Keszthely 8360, Deák F. u. 16.

³Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18.

e-mail cím: kovacs-sz@georgikon.hu, kfanni2313@gmail.com, peter.erzsebet@uni-pen.hu

A hagyományos, tömegekre fókuszáló turizmus egyre kevésbé képes felkelteni az egyre inkább egyedi élményekre vágyó turisták figyelmét. Kiemelt jelentőséggel bír, hogy személyre szabott ajánlatokkal tudják megszólítani a kisebb, jól körülhatárolható célcsoportokat, és ide tartoznak a kisállattal utazni vágyók is. A hazai lakosság több mint harmada tart otthon legalább egy állatot. Manapság a társállatok a családok meghatározó szereplőivé váltak. Hatással vannak a mindennapjainkra, a szokásainkra, még utazásainkat is befolyásolják. Ez utóbbi szokásokkal kapcsolatban végeztünk felmérést a kisállattartók körében, hogy megtudjuk, mennyire van igény a kedvencekkel történő utazásra, mely szempontok befolyásolják a szálláshelyek kiválasztását, szükséges-e az állatbarát szálláshelyek számát növelni, valamint a szolgáltatásokat bővíteni. Felmérésünk során 253 válaszadó véleményét dolgoztuk fel. Az eredmények szerint a turisztikai bevételek növelése mellett egy fontos társadalmi célt is népszerűsít a kezdeményezés, mégpedig a felelős állattartást.

Kulcsszavak: társállat, utazás, állatbarát szálláshely

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Napjainkban a kutya, mint társállat, olyannyira az életünk részévé vált, mint a telefon vagy akár az internet (Miklósi, 2016). Kötődünk hozzájuk, befolyásolják a napi ritmusunkat, rendszert visznek az életünkbe. A kutyák oly módon váltak társállatainkká, hogy a család részeként biztonságot, szeretetet nyújt számukra az ember (Fröhlich, 2002).

Amikor társállatként, kedvenként magunk mellé veszünk egy állatot, akkor tulajdonképpen egy olyan kapaszkodót keresünk, amely kapocsként köthet össze bennünket a természettel (Millan és Peltier, 2010). Egyre jobban urbanizálódott világunkban keressük azokat a kontaktusokat, amik révén közelebb kerülhetünk a természethez. Ezen kapcsolatra kiválóan alkalmas egy társállat, ami legyen akár egy ló vagy egy kutya, részévé válik a mindennapjainknak és ezáltal felelősséggel tartozunk érte. Az állattartó kötelessége, hogy gondoskodjon a társállatról és biztosítsa számára a természetes állati szükségleteit. A gondoskodásának alapja a szeretet, ami megmutatkozik többek között az együtt töltött idő mennyiségében és minőségében is. Nem csak a napi sétákra visszük el őket, hanem akár velünk tartanak a munkahelyünkre, a családi, baráti látogatásokra is. Egyre többen vannak azok, akik a nyaralások idejére sem mondanak le kedvenceik (leggyakrabban kutyák) társaságáról. Egy-egy ilyen kikapcsolódás megszervezése talán több időt és logisztikát igényel, de a belefektetett plusz energiáért cserébe a nyaralás alatt sem kell nélkülöznünk kedvenceink társaságát.

Számos pszichológiai és egészségügyi előnye származik az embernek a kutyával való szoros kapcsolatból és az együtt eltöltött időből (McHarg et al., 1995). Azoknál az embereknél, akik kutyát tartanak, megfigyelhető az összefüggés a kutyatartás és az alacsonyabb vérnyomás, a

szívroham és a stroke csökkenő kockázata között (Anderson et al., 1992). Amellett, hogy a kutyákkal eltöltött idő pozitívan hat az emberekre, a kutyák is profitálnak egészségügyi és pszichológiai szempontból is a gazdáikkal eltöltött időből (Becks és Katcher, 2003). A társállattal közös vakáció mind a gazdinak, mind pedig a kedvencének számos pozitívumot rejt magában (Carr és Cohen, 2009), és egy jól szocializált, megfelelően nevelt kutyával élmény a közös nyaralás. Annak ellenére, hogy egyre nagyobb a jelentősége a kutyával közös vakációnak, a kedvtelésből tartott állatokkal közös kikapcsolódások vizsgálata és elemzése még kevésbé kutatott, és számos további lehetőséget rejt magában. A legtöbb háziállattal és kedvtelésből tartott állattal (beleértve a kutyákat is) kapcsolatban kevesebb kutatás folyik, mint a vadon élő állatokkal (Csányi, 2005). Nagyonbbrészt etológiai vizsgálatok zajlanak hazánkban a legnépszerűbb társállatunk, a kutya viselkedése kapcsán.

Magyarországon is már egyre nagyobb igény mutatkozik a társállatokkal, elsősorban a kutyákkal közös kikapcsolódásra, amit már a piac is érzékelt. Évről évre nő azon turisztikai szolgáltatások száma, amik lehetővé teszik a kedvenceinkkel közös kikapcsolódást (Turizmusonline.hu, 2015). A növekvő számú kutyabarát szálláshelyek egyúttal egy nagyon fontos ügy mellé állnak, hiszen a felelős állattartás népszerűsítésében vesznek részt.

2. Anyag és módszer

Vizsgálatainkhoz a felmérést primer kutatás segítségével végeztük állattartók körében. Kutatást folytattunk azzal kapcsolatban, hogy mennyire van igény a kisállattal való utazásra, az állatbarát szálláshelyek számának növelésére, a szolgáltatások bővítésére. Ehhez egy 25 kérdésből álló online kérdőívet állítottunk össze, melyben vizsgáltuk többek között, hogy milyen szempontok szerint választanak úticélt, szálláshelyet a kisállattulajdonosok, milyen szolgáltatásokat tartanak fontosnak és ezzel szemben ők mivel járulnak hozzá a társállattal érkező vendégek pozitív megítéléséhez. Vizsgálatainkban foglalkoztunk a Balatonnál már megszállt vendégek pozitív és negatív tapasztalataival is. Vizsgálataink során 253 fő válaszadó véleményét dolgoztuk fel. A kérdőívben zárt és nyitott kérdéseket is megfogalmaztunk, így lehetőség volt a vélemények kifejtésére is. A kitöltés anonim módon történt. A felmérésben egyszerű statisztikát alkalmaztunk, excel táblázatban összesítettük az eredményeket, majd azokat diagramok, táblázatok segítségével ábráztuk.

3. Eredmények és értékelésük

Az országos keresztmetszeti vizsgálatunk eredményei alapján Budapestről érkezett (31,9%) a válaszok nagy része. Nagyobb arányban szerepelt még Zalaegerszeg (6,8%) és Keszthely (6,8%), illetve Pécs (4,2%), Kaposvár (2,11%), Győr (2,11%). A kitöltők 92%-a nő volt, ami arra enged következtetni, hogy a férfiak kisebb aktivitást mutatnak online kérdőívek kitöltésében. Az életkor tekintetében a legnagyobb arányban a 31-40 éves korosztály (32%) vett részt a kutatásban. A 21-30 évesek 27,7%-os arányban válaszoltak a kérdésekre, a 41-50 éves korosztály 26,9%-ban, 68 fővel képviseltette magát a felmérésen. Az 51-60 év közöttiek 7,9%-ban, a 61 év felettiak 2,4%-ban töltötték ki a kérdőívet. A 20 évnél fiatalabb állattartók közül 8 fő (3,2%) vett részt a kutatásban.

Hazánkban is egyre inkább elterjedt, hogy az emberek egy hosszabb vagy rövidebb kikapcsolódás alkalmával magukkal viszik kisállataikat. Ennek oka, hogy az állatok manapság sokkal inkább részeseivé válnak mindennapjainknak, ezáltal családtagként tekintünk rájuk, így a közös programokból sem szívesen hagyjuk ki őket. A válaszadók sem csak „háziállatként” tekintenek kedvencükre, hanem legnagyobb arányban családtagként, társként, barátként említik, emellett gyakran sporttárs, pszichológus és útitárs szerepét tölti be. A gazdik a szoros kötődés következtében szívesen töltik szabadidejüket is társállataikkal, utazásaik alkalmával

sem hagyják őket otthon. Leggyakrabban (97,6%) kutyáik tartanak velük útitársként, de 4,35%-ban a macskákat is magukkal viszik. A válaszadók 1,58%-ban a tengerimalacot/hörcsögöt sem hagyják otthon, de van, aki a házinyulat (0,4%) is magával viszi vagy épp meglepő módon a királypiton (0,4%) nélkül sem utaznak el nyaralni. A válaszokból jól látható, hogy mennyire kötődnek a társállataikhoz a gazdik, hiszen egy királypiton esetében nem indokolt pl. a napi etetés, mert minden gond nélkül otthon hagyható pár napra.

A válaszadók több mint fele (58,9%) minden kikapcsolódás alkalmával, akár több napos utazásra is magával viszi kedvencét, míg 39,9% ezzel szemben csak ritkán. A megkérdezettek 1,2%-a válaszolta azt, hogy nem utazik kisállatával. A kitöltők 68,5%-ának utazását befolyásolja, hogy nem találnak megfelelő szálláshelyet kedvencükkel. A tartózkodás időtartamát tekintve, a válaszadók 39,9%-a 3-5 napot, míg 24,1%-uk 1 hetet tölt el valamilyen szálláshelyen kedvencével közös pihenéssel. Rövid időre (1-2 nap) csupán 16,2% utazik el, míg hosszabb időre (2 hét) 10,7%.

A megfelelő szálláshelyek választása kapcsán a kérdőívet kitöltők 81%-a magyarországi úticélt választ kedvencével közös nyaralása helyszínéül. A szálláshelyek kiválasztásánál a többség (65,6%) a szállást közvetítő oldalakon foglal, ezen belül legnépszerűbb a booking.com weboldal. Helyi tv csatornán, valamint országos kereskedelmi csatornán a megkérdezettek közül senki nem keres szálláshelyet. Ellenben a szállás saját honlapján 46,3%, a kutyabarát.hu oldalon 39,9%, közösségi oldalakon 32,8%, újságokban 0,8%, utazási irodában 5,1%, ismerősök által pedig 44,3% keres szállást a megkérdezettek közül.

A szálláshely típusa tekintetében nagyon megoszlanak a válaszok. A legtöbben (29,2%) az üdülőházat választják akkor, ha kisállattal érkeznek. Ezután a panziók (27,7%) és a 3-4 csillagos szállodák (20,9%) következnek. A kempingek (7,1%) és az egyéb szálláshelyek (6,3%) száma közel azonos. Legkevesebben a vadászházakat (3,6%), az 5 csillagos (2,8%), ill. az 1-2 csillagos szállodákat (1,2%), valamint a turistaszállókat (1,2%) választják.

Az állatbarát szálláshelyek száma, ha lassan is, de növekszik, emiatt nem meglepő, hogy a válaszadók 24,9%-a szeret új helyet felfedezni, ha kisállatával indul útnak. Kisebb azoknak az aránya, akik rendszeresen ugyanarra a helyre térnek vissza. A válaszadóknak csupán 5,5%-a rendelkezik törzshellyel. A legtöbb állattartó (69,9%) szeret új helyeket megismerni, de ha elégedett egy adott szálláshellyel, szívesen tér vissza egy következő utazás alkalmával.

Az állattartók körében igen kedvelt úti cél a Balaton és környéke. Ezért egyik kérdésünk arra irányult, hogy melyik Balaton parti térséget részesítik előnyben az állattartók. A legtöbben (47,8%) a közvetlen vízparti településeket választják, hiszen a nagy melegben négy lábú társainknak is szükségük van egy kis felfrissülésre. A megkérdezettek közül 30,4% nem szokott a Balatonnál megszállni, míg 15,4% szívesen választja a vízparti településeket és a háttértelepüléseket is. Csupán a válaszadók 6,3%-a részesíti előnyben a háttértelepüléseket. A megkérdezettek 65,9%-nak fontos, hogy állatbarát strand is legyen a közelben, hiszen a meleg nyári időszakban embernek, állatnak egyaránt jólesik a fürdő. A válaszokból jól látható, hogy a megkérdezettek zöme szívesen jár kedvencével vízparti település közelébe kikapcsolódni. Éppen ezért szerettük volna megtudni, hogy milyen pozitív és negatív tapasztalatai voltak azoknak, akik már szálltak meg a Balaton környékén kisállatukkal. A válaszadók többsége inkább pozitív dolgokat tapasztalt, de akadtak negatív vélemények is. A pozitív és negatív észrevételeket az 1. táblázatba foglaltuk, mely eredményeket 117 válasz alapján összesítettük.

1. táblázat: Az állattartók tapasztalatai a Balaton környéki szállások kapcsán

Pozitív tapasztalat	Negatív tapasztalat
Fonyódi kutyastrand színvonala.	Üzletekbe, cukrászdákba, éttermekbe nem lehet bevinni a kisállatokat.
Szívélyes fogadtatás a szálláson.	Macskákat nem szívesen fogadnak sehol.
Állatbarát, türelmes szállásadók.	Kevés kutyastrand főként az északi parton.
Megfelelően elkerített rész kutyásoknak.	A nagyobb kutyákat nem szívesen látják.
Kedves szomszédok.	Általában magas a kisállat utáni díj a szálláson.
Rendezett füves terület kutyásoknak.	Állatbarát + gyerekbarát hely ritka.
	Nem mindig állatbarát az a hely, ami annak tünteti fel magát.

A kérdőívet kitöltők javarészt pozitív tapasztalataikról számoltak be. A szállásadók kedvességét említették leggyakrabban, de sok esetben a szállóvendégek is örömmel fogadták a társállatokat. A legtöbb szálláshely szívélyesen fogadta a kisállattal érkezőket, a szállásadók állatbarátok és türelmesek voltak a kedvencekkel szemben. A rendezett füves terület és a kutyák számára megfelelően elkerített rész is pozitív tapasztalatként érte az állattartókat, akárcsak a baromfihálóval szökésbiztossá tett kerítés. A még viszonylag új fonyódi kutyastrandot pozitívumként jelölték meg válaszaikban a kitöltők. A negatív tapasztalatoknál többször is megemlítették, hogy a 20 kg-nál nagyobb súlyú kutyákat már nem fogadják a szálláshelyeken, ahogyan a macskákat sem. Több ízben is megjegyezték a válaszadók, hogy hiába hirdették kutyabarátoknak a szállást, valójában nem volt az. Példaként említették az egyik szálláshelyet, ahol a terület nem volt kerítéssel körbekerítve, vagy a kutyák az udvarban nem léphettek a földre, a takarító személyzet kifogásolta a kutyaszórt a szobában. Többen is megjegyezték, hogy problémát jelentett, hogy nem mindenhová tudták magukkal vinni kedvencüket, mert pl. éttermekbe, cukrászdákba, üzletekbe nem engedték be a kutyákat, így azt a szálláson kellett hagyni. Ennek egyik következménye lehet, hogy egy idegen szobába bezárva a szeparációs szorongás miatt a pár órára magára hagyott kutya ugatni, tutulni kezd, ami a többi vendég nyugalma zavarhatja. A szállások nem minden esetben csak az állatszeretet miatt engedik be az állatokat, hanem a nagyobb profit reményében is. Emiatt gyakran nagyon magas összeget kell fizetni a kisállattal érkezőknek. A negatívumok között jegyezték meg a kutyabarát strandok hiányát is. Hazánkban jelenleg még mindig kevés a kutyás fürdőhelyek száma, főleg a Balaton északi partján. Turisztikai szempontból kiemelkedő jelentősége van a kutyával érkező vendégek esetében egy kutyastrandnak. A válaszokból egyértelműen elmondható, hogy egy kutyás fürdőhelynek milyen jelentős vonzereje van. További negatívumként jegyezte meg több válaszadó is, hogyha a családi nyaralásra gyerekekkel és kisállatokkal együtt szeretnének menni, az nagyban megnehezíti a szálláskeresést, mivel ez a két feltétel gyakran kizárja egymást.

Vizsgálatunkban a legtöbb kérdés a szálláshelyen történő tartózkodásra irányult. Többek között azt is szerettük volna megtudni, hogy az állattartókat mennyire zavarja, ha más kisállat is tartózkodik a szálláshelyen. A válaszadók 54,2%-át egyáltalán nem zavarja, 43,1%-a válaszolta, hogy a kisállat viselkedésétől függ és csupán 2,8%-a nem szeret ilyen helyen tartózkodni.

Szisztematikus differenciál skála segítségével mértük fel, hogy mennyire tartják fontosnak az állattartók a szálláshelyen az alábbi szolgáltatásokat: wellness, szobatakarítás, mosoda, parkolás, elsősegélycsomag kisállatnak, ürülékgyűjtő zacskó biztosítása, etető és itatótálak, állatbarát szoba, kisállat takaró/fekhely, kisállat eledel, állatbarát szolgáltatások. A

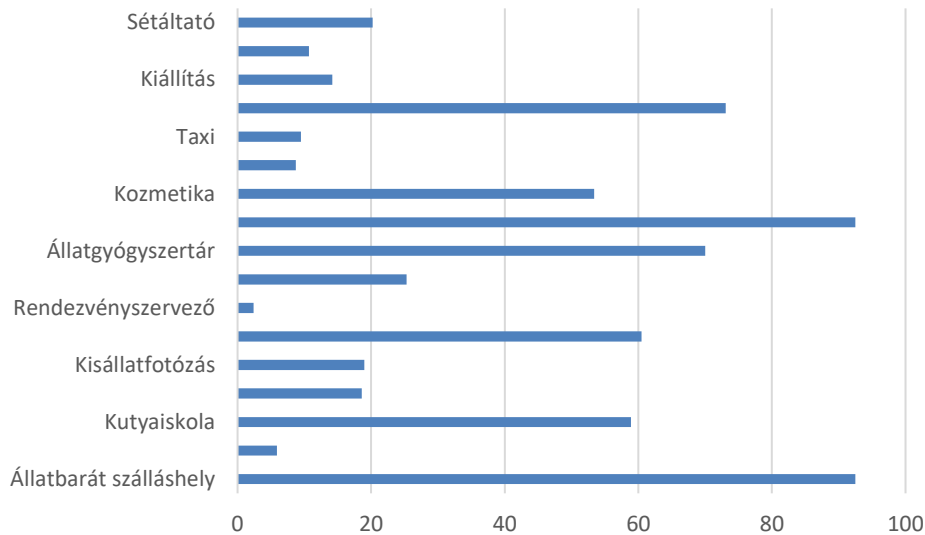
legfontosabbnak (5-ös értékelés) az állatbarát szobát (81,4%), majd a parkolást (75,1%) tartották a legtöbben, legkevésbé lényegesnek pedig a mosodát (6,3%) és a kisállat eledelt (5,1%). Utóbbinak kevésbé van jelentősége egy szálláshelyen, hiszen rendszerint egyedre szabottan takarmányozzák a gazdik a kedvenceiket, és egy hirtelen, átmenet nélküli tápváltás emésztési problémákat okozhat. Így az utazásra a legtöbben mindig csomagolnak eledelt kedvencük számára. Legnagyobb megoszlást a válaszokban az ürülékgyűjtő zacskó biztosítása, valamint az etető és itatótálak eredményeztek. Ürülékgyűjtő zacskó meglétének fontossága esetében a válaszadók 28,5%-a 1-es, 12,6%-a 2-es, 26,5% 3-as, 12,3% 4-es, 20,2% 5-ös értékelést adott. Az etető- és itatótálak esetében a legtöbben az 1-es (27,7%) és az 5-ös (26,1%) lehetőséget választották.

A szállások egyik legfőbb vonzereje az általuk nyújtott szolgáltatásokban rejlik. Szerettük volna felmérni, hogy az állattartók milyen szolgáltatásokat javasolnának annak érdekében, hogy kellemesebben teljen a kikapcsolódás kedvencükkel a szálláshelyen. Legnagyobb igény a napközire lenne, hiszen sok olyan program van, ahol az állatok nem vehetnek részt, így egyedül csak a szobában lehet hagyni őket. Ezen kívül kutyafuttatóra, strandra, állatorvosra, állatbarát programokra és külön étkezőre lenne szükség. Az idősebb kutyák számára elsődleges lenne a földszinti szállás, a lépcsőzések elkerülése miatt. Fontos szolgáltatásnak találják a válaszadók a külön, kutyák részére fenntartott udvar kialakítását, illetve egy nagyobb füves terület meglétét, ahol a négylábúak gondtalanul tudnak játszani.

A kutyabarát szálláshelyek esetén kardinális kérdés a kisállatok után fizetendő extra felár is. A kérdőívet kitöltőknek mindössze 22,7%-a szállt meg olyan helyen, ahol nem kellett pótdíjat fizetnie a kisállata után. A többség a válaszaikban 500-10.000 Ft/kutya/éj összeget jelölt meg felárként, amit kedvence után ki kellett fizetnie.

Kutatásunkban nagyon fontosnak tartottuk megvizsgálni azt, hogy a kisállatok okoztak-e valamilyen kárt a szálláshelyen, és ha igen, az milyen következményekkel járt. Mindössze tíz esetről számoltak be, amikor a kutyák valamit megrongáltak, vagy egyéb problémát okoztak. Előfordult, hogy a kisállat hangoskodott, koszos tappancs nyomokat hagyott az ágyneműn, összetörött egy tányér, a kutya megrágta az ágyneműt, az erkélyajtóról a roló letépedt, véres lett a fal, vagy épp megrágta a szőnyeget. A legtöbb esetben csak jelképes összeget fizettek az állattartók az okozott kárért, minden alkalommal meg tudtak egyezni a szálláshellyel. Ahhoz azonban, hogy a szállásadók megítélése kedvező legyen a kisállatokkal érkező vendégekkel szemben, az állattartóknak is tenniük kell. Az ürülék összeszedése, valamint a szobarendbe tétele, felporszívóztatása mindenki számára alapvető feladat. A vendégek egy része az ágyra sem engedi fel kedvencét, nehogy összepiszkolja az ágyneműt. Emellett fontosnak tartják a szálláshely szabályzatának betartását, hiszen mindenhol más szabályok vonatkoznak az állatokra.

Napjainkban a szolgáltató szektor nagyon gyorsan reagál az állattartók megnövekedett igényeire. Így a hétköznapiokban a gazdik már számtalan szolgáltatás közül választhatnak, amiket kisállatukkal igénybe tudnak venni. Felmérésünk alapján elmondható, hogy a legnépszerűbb szolgáltatások közé (1. ábra) az állatbarát szálláshely (92,5%), az állatorvos (92,5%), a kisállat bolt (73,1%) és az állatgyógyszertár (70%) tartozik. Legkevésbé népszerű szolgáltatások közé sorolták a rendezvényszervezést (2,4%), az állatszállítást (5,9%), vagy épp a még kevésbé ismert fizioterápiát (8,7%). A kérdőívet kitöltők több mint fele szívesen veszi igénybe a kutyaiskolát (58,9%), a kisállat termékeket forgalmazó webshopokat (60,5%), és a kutyakozmetikát (53,4%). A válaszadók kevesebb, mint a fele tartja fontosnak a hétköznapiokban a kutyapanziót (18,6%), az egyre népszerűbb kisállatfotózást (19%), a tenyésztőket (25,3%), a kiállításokat (14,2%), a napközit (10,7%) és a sétáltatókat (20,2%).

1. ábra: A kérdőívet kitöltő kisállattartók szerint fontosnak ítélt szolgáltatások (%), 2019

Felmérésünkben szerettünk volna választ kapni arra, hogy az állattartók mit visznek magukkal az utazásra, ha kisállatukkal együtt nyaralnak. A kérdőívet kitöltők közül majdnem mindenki visz magával nyakörvet vagy hámot és pórászt (99,2%), ürülékgyűjtő zacskót (98%), oltási könyvet (96%), etető-és itatótálat (95,7%), kutyaeledelt (93,7%), valamint takarót/fekhelyet (93,3%). Sokan visznek magukkal az utazásra ivóvizet (86,2%), jutalomfalatot (83,8%), játékokat (81,4%), törölközőt (75,1%), élősködők elleni szert (62,5%), gyógyszereket (57,3%), valamint biztonsági övet (53,8%) az autóban való biztonságos utazáshoz. Legkevesebben biztosítást (0,4%), szájkosarat (0,4%), útlevelet (0,8%), kutyapelenkát (17%), láthatósági mellényt (17,8%) és mentőmellényt (18,2%) visznek magukkal. Ezek az eredmények nem meglepőek, hiszen például útlevél csak akkor szükséges, ha külföldre utazunk, a válaszadók többsége pedig inkább itthon nyaral kedvencével. Azok a kutyatulajdonosok, akik nem igazán utaznak külföldre kedvencükkel, a kutyaútlevél helyett Állategészségügyi kiskönyvetvisznek rendszerint magukkal. Kutyapelenkát általában csak kölyökkutyák és idősebb kutyák esetén csomagolnak. Szájkosár is csak abban az esetben fontos, ha tömegközlekedéssel is szállítják a kisállatot. A válaszadók kevesebb, mint fele visz magával elsősegélycsomagot (49,8%), az állatorvos elérhetőségét (49%), kisállat-ruházatot (39,1%), fényvisszaverő nyakörvet (35,6%), szállító boxot (33,6%), valamint keféjét és karomvágót (32,4%).

A kedvencekkel közös nyaralás egyre nagyobb népszerűségnek örvend hazánkban. Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy az állattartók mennyire látják fejlettnak Magyarországot a kisállatturizmus szempontjából, valamint melyik Balaton parti települést tartják a legfejlettebbnek ezen a téren. Nem meglepő, hogy első helyre Fonyódot tették a válaszadók, hiszen 2016-ban itt nyílt meg az első kutyabarát fürdőhely, ami élénkítette a kisállatturizmust a desztinációban. Kisebb számban említették még Keszthelyt, Balatonföldvárt, Balatonfüredet, Tihanyt, Siófokot, Balatonlellét és Zamárdit is. Sokan ilyen szempontból a déli partot fejlettebbnek tartják, mint az északi partot. Nagy számban voltak azok a válaszadók, akik nem tudtak konkrét helyet mondani, mivel egyik települést se találják fejlettnak vagy csak egy helyen voltak pihenni társállattal, emiatt nem tudtak reális véleményt alkotni. Nem eredményezett nagy megoszlást Magyarország fejlettsége a kisállatturizmus tekintetében. Legtöbben úgy vélik, hogy még gyerekcipőben jár ez a fajta turizmus hazánkban és sokkal elmaradottabb a többi nyugati országhoz képest, de jó irányba halad. Az embereknek azonban még mindig rossz megítélése van a kisállatokkal szemben higiéniai szempontból. Állatbarát

szálláshelyeken is gyakran előfordul, hogy a nem állattal érkező vendégek ok nélkül panaszkodnak az állattartókra. Manapság már egyre több szállásadó nyit az állattal érkezők felé, de gyakran előfordul, hogy nagyon magas összeget kell fizetni négy lábú társunk után, valamint a kisállat csak a szobában tartózkodhat, a szálláshely egyéb területére, például az étterembe nem léphet be. A vendéglátóegységek megítélése sem mindig kedvező az állattartókkal szemben, sokszor a teraszon sem látják szívesen a kisállatokat. Ezen kívül több lehetőségre lenne szükség nagyobb testű kutyák számára is, valamint több állatbarát strandra lenne igény. A válaszadók szerint azonban a nagyobb városokban jobban nyitnak a kisállatok felé és több helyen látják őket szívesen.

4. Következtetések, javaslatok

Magyarországon egyre nagyobb népszerűségnek örvend a kisállatturizmus, és növekvő az igény az állatbarát szálláshelyekre. A kérdőívet kitöltők túlnyomó része hazánkban szeretné a szabadidejét eltölteni kedvencével, de nehéz a megfelelő szálláshely megtalálása. Ugyanfolyamatosan növekszik az állatbarát szálláshelyek, vendéglátóegységek száma, de gyakran nem feltétlen az állatszeretet miatt fogadják a kisállatokat, hanem a magasabb bevétel reményében. A legtöbb szálláshelyen felárat, akár 10.000 forintot is kell fizetni egy vendégéjszakára az állat után, ami gyakran nem indokolt. Sok esetben nincsenek megfelelő szolgáltatások a társállattal érkezőknek, nem megfelelő az elhelyezés, vagy épp korlátozzák a kutyák mozgását a szállás területén. Emiatt időszakosan a gazdik magára hagyják a szobában a kutyát, ami az idegen helyen ugatással, vonyítással jelezheti a szeparációs stressz kialakulását. Ez konfliktus kialakulásához vezethet a többi vendéggel vagy akár a szállásadóval. Ennek elkerülésére, fontos lenne a szálláshelyeken kialakítani egy olyan helyet, ahol vigyáznak a kisállatokra, míg a gazdi nem tartózkodik a szálláson.

A kérdőívre adott válaszokból egyértelműen látszik, hogy a kutyastrandok nagy vonzerővel bírnak és fellendítik egy üdülöhely forgalmát. Jelenleg mindössze 13 kutyastrand van hazánkban. A Balaton északi partján szinte nem is találunk legális fürdetőt. A kutyastrandokat megfelelően kellelkeríteni, hogy az állatok ne tudjanak elkóborolni, valamint érdemes lenne büfét kialakítani, illetve lehetővé tenni olyan árusok kitelepülését, ahol gazdik és kutyák egyaránt fel tudnák frissíteni magukat, csillapítani tudnák éhségüket egy egész napos program során, valamint lehetőség lenne akár jutalomfalatok, játékok, kutyás felszerelés vásárlására is. Az állattartóknak csak a kutyastrand iránti igényüket fejezték ki, hanem olyan programokra is szükségük lenne, ahova kedvencüket is magukkal tudják vinni.

A válaszok alapján elmondható, hogy dacára annak, hogy egyre több az állatbarát szálláshely, mégsem könnyű szállást találni. A kutyákat szívesen fogadják, amennyiben kistermetűek, de 20 kg-os vagy annál nagyobb tömegű állatokat már nem szívesen engednek be a szálláshelyekre. Ezekon kívül a szállásadók leginkább csak kutyákat fogadnak, pedig lenne igény egyéb (pl. macska, tengerimalac/hörcsög) kisállattal közös utazásra is. Ezzel szemben viszont nem tesznek különbséget egy idős vagy egy még kölyökkutya fogadása kapcsán.

A kérdőív válaszaiból kiderül, hogy nem minden szálláshely állatbarát, ami annak hirdeti magát. Így olyan szálláshelyekre lenne igény, amik valóban teljes mértékben állatbarátok és rendelkeznek állatbarát szolgáltatásokkal. A szálláshelyek emellett kapcsolatban lehetnének állatorvosokkal, akik egy akut probléma esetén akár a szálláson is eltudják látni az állatot. Azokon a szálláshelyeken, ahol megfelelő méretű udvar áll rendelkezésre, célszerű lenne kialakítani egy elkülönített részt, ahol szabadon mozoghatnak a kutyák anélkül, hogy zavarnák a szálláson tartózkodó többi vendéget. A lezárt rész elengedhetetlen része egy folytonossági hiánytól mentes, stabil, biztonságos kerítés. Még nem gyakori, de már hazánkban is előfordul,

hogy ezeken az elkerített részeken saját úsztatót vagy sekélyebb vizű pancsolót alakítanak ki a kutyáknak.

A társállattal pihenni vágyó családoknak nem csak állatbarát szálláshelyet kell találniuk az üdülőhelyen, hanem többek között olyan éttermeket, cukrászdákat is, amik lehetővé teszik, hogy gazdi és kedvence közösen töltsék el azt az időt is, míg a család elfogyasztja az ebédet vagy egy süteményt, kávé. A vendéglátóegységek gyakran csak abban az esetben engedik be a kisállatokat, ha rendelkeznek külön terasszal. Ezek azonban csak kellemes idő esetén adnak lehetőséget a kutyával érkező vendégeknek, egy esős, szelesebb, hűvösebb napon viszont már nem. Ezt elkerülendő, érdemes kialakítani a vendéglátóegységen belül olyan részt, ahova rosszabb idő esetén is betudnak ülni a kisállattal érkező vendégek. Az olyan üdülőhelyeken, ahol adott a lehetőség a természetben való túrázásra, ott érdemes lenne vezetett túrákat szervezni, ahol a kutyások is szívesen kirándulnának. Hazánkban még nem annyira nyitott a társadalom a különböző fajú társállatokkal való nyaralásra, leginkább csak kutyákat látnak szívesen a nyaralások alkalmával. Nagyobb nyitottságra és elfogadásra lenne szükség a többi kisállattal (pl.: macska, tengerimalac, házi nyúl) szemben, ami fellendíthetné a kisállatturizmus helyzetét. Ez többek között feloldaná azt a problémát is, ami az állat elhelyezésével kapcsolatban merül fel a család nyaralása idején.

Ahogy az éremnek két oldala van, úgy ebben az esetben sem elegendő csak a szálláshelyeknek alkalmazkodni a nyaralni vágyók igényeihez. A vendégeknek is nagy szerepe van abban, hogy előre lendítsék a turizmusnak ezt a fiatal ágát. Fontos, hogy az állattartók felelősséget vállaljanak a kisállatukért és a szálláshely által meghatározott szabályokat betartsák. A kisállatokat csak abban az esetben vigyék a szálláshelyre, ha az állat nem viselkedik agresszíven sem a többi vendéggel, sem más kisállattal. A kultúrált együttéléshez és így a nyaraláshoz is hozzátartozik, hogy a társállatok szocializáltak és jól neveltek legyenek. Ha a kisállat valamilyen kárt okoz a szálláshelynek, akkor a kárt minden esetben meg kell téríteni, ha a szálláshely erre igényt tart. A kötelezően előírt oltások és a parazitamentesség is feltétel a szállás igénybevételének, ahogyan a tiszta, ápolts külső is. Sajnos még sok helyen negatív a társállattal érkező nyaralók megítélése, mivel nem tartják higiénikusnak őket. Mindezeket változtatni lehetne a nagyobb odafigyeléssel, a kutyapiszok összeszedésével, a kisállat utáni kitakarítással és a kutyák következetes nevelésével, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ahhoz, hogy a kisállatturizmus nagyobb ütemben fejlődjön, éppen úgy a szálláshelyeknek, mint a társállattal nyaralóknak is tenniük kell. Egy kis odafigyeléssel és alkalmazkodással könnyen gyarapítani lehetne az állatbarát szálláshelyek számát, lehetővé téve a kis kedvencekkel közös nyaralást. Ennek eredményeképp pedig mind a keresleti, mind pedig a kínálati oldal elégedettségét növelni tudnánk.

Felhasznált irodalom

- Anderson, W.P., Reid, C.M., Jennings, G.L. (1992): Petownership and risk factors for cardiovascular disease. *Medical Journal of Australia*. 157p.
- Becks, A., Katcher, A. (2003): Future directions in human-animal bond research. *American Behavioral Scientist*, 47, 1, 79 – 93p.
- Carr, N., Cohen, S. (2009): Holidaying with the family pet: No dogs allowed! *Tourism and Hospitality Research*. Vol.9, No.4., 2p
- Csányi, V. (2005): *If Dogs Could Talk: Exploring the Canine Mind*. NorthPoint Press. 352p
- Fröhlich, R. (2002): The ski industry discovers puppy love. *Sam Magazine*. Volume 41-4, 42p.

- McHarg, M., Baldock, C., Heady, C., and Robinson, A. (1995): National people and pets' survey. Urban Animal Management Coalition, Sydney, Australia. 27p.
- Miklósi, Á. (2016): Kutyaelológia. A kutya viselkedésének tudományos elemzése. In: Csányi Vilmos Kutyaakadémiája. Metropolis Media Group és Magyar Etológia Alapítvány. 36p.
- Millan, C., Peltier, M. J. (2010): A csodálatos kutyadoki. GABO Könyvkiadó, Budapest. 270-271p.
- Turizmusonline.hu (2015)
http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/magyar_turizmus_zrt___mindent_a_kutyas_turizmusert (2020.01.24.)

Állatbarát szálláshelyek felmérése a Balaton térségében

Dr. Kovács Szilvia¹ – Kovács Fanni² – Dr. Péter Erzsébet³

¹egyetemi adjunktus – ²egyetemi hallgató – ³egyetemi docens

¹⁻²Pannon Egyetem Georgikon Kar Állattudományi Tanszék, Keszthely 8360, Deák F. u. 16.

³Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18.

e-mail cím: kovacs-sz@georgikon.hu, kfanni2313@gmail.com, peter.erzsebet@uni-pen.hu

A szolgáltató szektor mellett már több településen felismerte országosan és a Balaton térségében is az állatbarát turizmus jelentőségét, mely az adott településnek a közvetlen és közvetett turisztikai bevételeken túl társadalmi elismerést is jelent. Az egyik legkiemelkedőbb kutyabarát turisztikai attrakció a kisállatot is fogadó szálláshelyek mellett a parkok és a kutyás fürdőhelyek létesítése. A gazdák egy része családtagként tekint kedvenceire, és gyakran utazásaikra is magukkal viszik őket. Az ehhez szükséges szálláshely lehetőségek viszont még korlátozottan állnak rendelkezésre Magyarországon. Vizsgálatainkba 19 szálláshelyet vontunk be, és annak jártunk utána, hogy a Balaton térségében mennyire fejlett a kisállatturizmus, az állatbarát szálláshelyek milyen elvárásokat támasztanak a társállattal érkező vendégekkel szemben, és ehhez milyen szolgáltatásokat tudnak biztosítani. Strukturált interjúk segítségével térképeztük fel, hogy jelenleg milyen tendencia figyelhető meg a kisállatturizmusban, mennyire van igény az állatbarát szálláshelyek kialakítására.

Kulcsszavak: társállat, utazás, állatbarát szálláshely

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A kedvtelésből tartott állatok közül az egyik legnépszerűbb a kutya, amelyet ragaszkodása, ember-centrikussága és intelligenciája miatt is sokan tartanak. A kutya, mint faj kialakulása mintegy 30 ezer évvel ezelőttre tehető, ami nagyjából egybeesik a *Homo sapiens* európai térhódításával. A kutya evolúciója összekapcsolódott az emberével (Szabó, 2019a), akimellett első állatként lépett rá közös történetük rögzös útjára. Napjaink kutyatartási szokásait erőteljesen befolyásolta az urbanizálódás. A kedvtelésből tartott ebek messze eltávolodtak régi önmaguktól az emberi beavatkozásnak köszönhetően. A kutyák a társas együttélés szabályainak elsajátításával és követésével (Kampis és Topál, 2019), a gazda magas elvárásainak való megfeleléssel (pl. sokáig magára lehessen hagyni, ne ugasson, ne legyen hiperaktív stb.) természetes mivoltukat szorítják háttérbe (Szabó, 2019b). Kapcsolatuk az emberrel egy évezredekre visszanyúló szoros kötődés eredménye. Napjainkban a kutyákat családtagként tartják, ami számos jótékony hatást rejt magában pszichológiai és egészségügyi szempontból is.

O'Connor (2013) tanulmányában rámutat arra, hogy a kutyák csökkentik a szívbetegségek kockázatát. A kutatások azt is kimutatták, hogy csökkent a függőség az addiktív gyógyszerekkel szemben (Honari, 2014). Képesek csökkenteni a stresszt, igazoltan a pánikbetegségben szenvedők rohamaira is jótékonyan hat az érintésük és még számos előnnyel jár a társaságuk, a velük való közös élet. A család részeként sokan a programokból sem hagyják ki kedvenceiket, hiszen a kutya-gazda kapcsolat egy mélyen gyökerező, szülő-gyermek viszonyhoz hasonlítható leginkább (Friedman, 2013). A családtagok kirándulásokra, sétákra, baráti látogatásokra épp úgy magukkal viszik őket, mint a nyaralásokra.

Ahogy a családok utazás iránti igénye nő, úgy merül fel mindig nyaralás előtt a kérdés, hogy kutyával vagy kutya nélkül? Mindkét esetben alapos előkészítést igényel a vakáció

(Danubiushotels.hu, 2019). A közös nyaralás akkor lehet mind a család, mind pedig a szállásadó szempontjából is gondtalan, hogyha jól nevelt, megfelelően szocializált kutyát viszünk magunkkal és betartjuk a felelős állattartás szabályait. A közös nyaralásra ösztönzőleg hat az évről évre növekvő turisztikai szolgáltatások száma és színvonala is (Turizmusonline.hu, 2015).

2. Anyag és módszer

Vizsgálatainkat primer kutatással gyűjtött információkra alapoztuk. A felméréshez egy 26 kérdésből álló strukturált interjút készítettünk, amelyet olyan szálláshelyeknek juttattunk el 2019 szeptemberében, ahol jelenleg is fogadnak kisállatokat és a Balaton térségében helyezkednek el. Kutatásunkkal arra kerestük a választ, hogy mennyire fejlett a Balaton és környéke a kisállatturizmus szempontjából. Vizsgálatunkkal egy olyan térséget céloztunk meg, amely az egyik legnépszerűbb üdülőhely, számos állatbarát hellyel, kutyastranddal és kirándulási lehetőséggel. Átfogó kérdéseink segítségével térképeztük fel a szállásadók elvárásait a kisállattal érkező turistákkal kapcsolatban, felmértük, hogy milyen állatbarát szolgáltatásokat nyújtanak a vendégeknek, valamint hogy milyen tendenciát mutat jelenleg az ilyen jellegű turizmus Magyarországon. A kitöltés teljes mértékben anonim módon történt. A felmérésben 19 állatbarát szálláshely vett részt. Az eredmények feldolgozása során egyszerű statisztikát alkalmaztunk, excel táblázatban összesítettük a válaszokat, majd ábráztuk azokat diagramok segítségével.

3. Eredmények és értékelésük

A szállásadóknak készült kérdőívet kitöltők között különböző típusú szállások fordultak elő: 1-2 csillagos szálloda (5,3%), 3-4 csillagos szálloda (21,1%), panzió (21,1%), üdülőház (21,1%), kemping (5,3%), apartman (15,7%), magánszállás (5,3%) és vendégház (5,3%). A kitöltők közül 11 egész évben üzemel, míg 8 csak a nyári szezonban. A megkérdezett szálláshelyek különböző településtípusokon üzemelnek, 21,1% középvárosban, 26,3% kisvárosban, 26,3% községben, 26,3% kistelepülésben.

A nyaralás előkészítésének az egyik első lépése a desztináció meghatározása, majd a megfelelő szállás felkutatása. Manapság ehhez legegyszerűbb az internet nyújtotta lehetőségeket igénybe venni, ahol számtalan hirdetés közül lehet választani. A szállásadók jelentős része a szálláshely saját honlapján (84,2%), valamint szállásközvetítő oldalon (89,5%) hirdeti magát, de egyre többen látnak lehetőséget a közösségi média (78,9%) által nyújtott marketingben is. A szállásadók ezeken a platformokon nem csak tartalmakat tudnak közvetíteni, hanem azonnal közvetlen kapcsolatba is tudnak lépni vendégeikkel. Helyi tv csatornán, valamint országos, kereskedelmi tv csatornán a megkérdezettek közül senki sem hirdet, de az újságokban (10,5%) és utazási irodákban (10,5%) történő megjelenés is háttérbe szorult. A szálláshelyek 36,8%-a ismerős által is reklámozza magát. Azok a szálláshelyek, akik kimondottan kisállattal érkező vendégek felé nyitnak és megfelelnek az erre vonatkozó követelményeknek, a kutyabarát.hu oldalon is népszerűsítik magukat.

Ahogy egyre népszerűbbé válik a kutyás turizmus, úgy kezd alkalmazkodni a kínálati oldal is a növekvő kereslethez. A szállások egy része már nyitáskor is állatbarát volt. Jelenleg az összes megkérdezett szállás fogad kedvenceket is, azonban az induláskor nem mindegyik volt állatbarát. A szálláshelyek 21%-a nyilatkozta azt, hogy a növekvő kereslet, a nagyobb profit, valamint a vendégkör bővítése miatt döntöttek úgy, hogy változtatnak a korábbi gyakorlaton és állatbarát szálláshellyé válnak. A válaszadók kétharmada maga is állattartó, és kevésnek találják az állatbarát szállások számát. Tisztában vannak vele, hogy sokan nyaralás idejére sem válnak meg kedvencüktől, és segíteni szeretnének azoknak, akik családtagként a vakációra is magukkal viszik kisállatukat. Ennek kapcsán megvizsgáltuk a szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák

számát is az előző évben, 2018-ban. A megkérdezettek 26%-nál növekedett a vendégéjszakák száma, 10,5%-nál azonos volt az előző évvel. A szálláshelyek 10,5%-a nem tudott információval szolgálni, mert csak 2019-ben nyitottak, emiatt nem rendelkeznek korábbi adatokkal. Teltházat 5,26% említett. Konkrét számadatokat 3 szálláshely közölt (150-1620 vendégéjszaka), egy nyilatkozta azt, hogy 60%-nál nagyobb volt a feltöltöttség, 10,5% pedig nem válaszolt a kérdésre. A megkérdezett szálláshelyekre nem csak kisállattal érkeznek vendégek, így azt is vizsgáltuk, milyen arányú a kedvencével utazók foglalása. 13 szálláshely 0-20% közé, 5 szálláshely 21-40% közé, míg csak 1 szálláshely teszi 41-60% közé a kisállattal érkezők arányát. Ez a szám nem magas, azonban 47,4%-a a szállásoknak tapasztalt növekedést ezen a téren. A legtöbb vendég, aki kisállattal érkezik, magyar nemzetiségű. Második helyen a német turisták állnak, de jelentős számban vannak az osztrák vendégek is, akik szintén szeretnek kedvencükkel nyaralni.

A megkérdezett szálláshelyekre – egy kivételtől eltekintve – leginkább kutyával érkeznek vakációzni a vendégek. Ez nem meglepő, hisz a kutyák jobban alkalmazkodnak az új környezethez, és kiváló partnerek a séták, kirándulások alkalmával, míg ezt egy macskával, madárral vagy akár egy rágcsálóval nem lehet megtenni. A macskatartók (42,1%) jóval kisebb számban jelennek meg a szálláshelyeken, hiszen ezek az állatokkevésbé tolerálják az utaztatást és nem számítanak klasszikus sétapartnernek. A fentiekén túl, a vakációra érkező vendégek igen kis arányban hoztak magukkal tengerimalacot, hörcsögöt (5,3%), házi nyulat (10,5%), valamint vadászgörényt (5,3%). Nem új keletű hazánkban a kisállatok után fizetendő felár. Ennek mértéke nem szabályozott, a szállásadók egyéni kompetenciája dönteni az extra költségekről. A válaszadók több mint fele (63,2%) számít fel extra díjat a kisállat után és csak 26,3%-a fogadja őket teljesen díjmentesen. Az egyik panzió esetében (5,26%) csak elő- és utószezonban díjmentes az állatok tartózkodása, azonban főszezonban fizetni kell érte, míg egy magánszállás (5,26%) egyénileg határozza meg az árat. Konkrét összeget két esetben írtak a kitöltők: 1.000 és 5.000 Ft/éj összegben határozták meg a kedvencek után fizetendő extra költséget.

A szállásadóknak különböző elvárásaik vannak a kisállattal érkezők felé, amik a felelős állattartás részeként is alapvető fontossággal bírnak. A megkérdezettek a leglényegesebbnek azt tartják, hogy az állat ne legyen agresszív sem emberrel, sem állattal (15 szálláshely), emellett ápoltan érkezzen (15 szálláshely) és szobatiszta (15 szálláshely) legyen. 14 szálláshelynek fontos, hogy bolhák ellen és betegségekkel szemben védve legyenek, 11 pedig elvárja az érvényes, hatóságilag kötelező oltás meglétét, amit a tulajdonosok az oltási könyvvel tudnak igazolni. Az udvar felásásával, tönkretételével kapcsolatban 13 szálláshely emelt kifogást, hisz egy ilyen károkozás ronthatja a szálláshely megítélését, illetve egy rendezett, parkosított udvar összképét is rombolja a felásott udvar látványa, ami a pihenés mellett addig esztétikai élményt is nyújtott a vendégek számára. A megadott válaszokon kívül még további elvárásokat is megjegyeztek, melyeket az alábbiakban foglalunk össze:

- a gazdik szedjék össze a kutyájuk után a kutyapiszkot,
- takarják le a bútort, hogyha felmegy rá a kutya,
- ágyra, bútorra ne menjen fel
- a nagytestű kutyákat ne engedjék fel az ágyra,
- a gazdi 100%-ban vállaljon felelősséget a kutyájáért, és az esetlegesen keletkezett károkat térítse meg,
- a kutya nem zavarhatja hangoskodásával a többi vendég pihenését, „ha ugat, nem maradhat felügyelet nélkül a szobában”
- „ne randalírozzon a lakásban, ha egyedül hagyják”
- a bútorokat ne rágja meg,
- a gazdjára teljes mértékben hallgasson a kisállat,

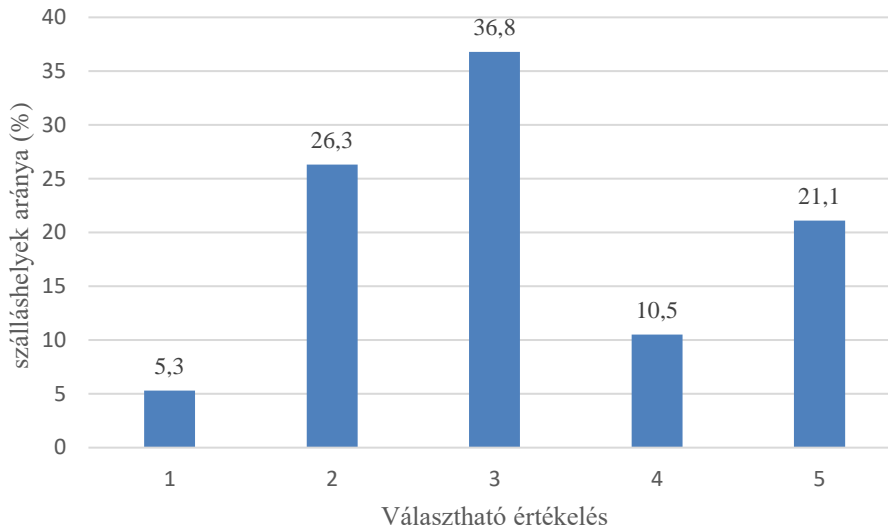
- „a gazda a felelős állattartást képviselje: a kisállat barátság nem egyenlő azzal, hogy mindent megengednek az állatnak”.

Láthatóan a kutyával érkező vendégekre rengeteg plusz szabály vonatkozik a szálláshelyeken, ezek azonban teljes mértékben idomulnak a felelős állattartás alapvető kritériumaihoz. Az állatbarát szálláshelyek esetében figyelembe kell venni azon vendégek igényeit is, akik kevésbé rajonganak a kisállatokért, és vakációjuk alatt nyugalomra, pihenésre vágyanak. Ennek egyik lehetséges megoldása egy külön épület kialakítása a kedvtelésből tartott állatokkal érkező turisták számára. A válaszadók közül mindössze 2 szálláshely rendelkezik külön épülettel és csak egynél alakítottak ki szobához tartozó kennelt is az állatok számára. A megkérdezettek 37%-a nem korlátozza az állatok mozgását a szállás területén, míg a fennmaradó 63% tiltja a wellness részleg, a konyha, az étterem, a reggeliző, vagy épp afitnessterembe való belépést kisállatok számára.

Kutatásunkban külön kitértünk arra is, hogy milyen negatív tapasztalatokat szereztek a szállásadók a társállattal érkező turisták kapcsán. Nyolc válaszadónál semmilyen probléma nem jelentkezett, míg a többi szállásadó egymáshoz hasonló gondokkal szembesült. Egy esetben említették csak, hogy a kutya sokat ugatott és egy alkalommal az ajtót is megrágta. Ezen kívül sehol nem fordult elő, hogy az állatok zajongásukkal zavarták volna a vendégek nyugalma. Olyan előfordult, hogy kifogásolták, hogy a kutya az ágyban feküdt, vagy sárosan felengedték a tacsót a tiszta ágyba, vagy éppen míg a gazdik strandoltak, addig a kutya a szobában összekoszolta a falat. Egy válaszban jelezték csak, hogy a kutya rátámadt a tulajdonosokra és a vendégekre. Leginkább higiéniai problémákat említettek: két szálláshelyen is megesett, hogy a vizeletükkel jelölték meg a kutyák a kanapét, illetve a szőnyeget. Ennél többször fordult elő viszont, hogy a kis kedvencek a szobában, fürdőszobában végezték el a dolgukat, és a gazdák távozásukkor nem takarították össze az ürüléket. A kutyákon kívül egy vadászgörénynél kifogásolták annak kellemetlen szagát.

A kisállatok létszáma tekintetében két kivétellel valamennyi szálláshely lehetővé teszi, hogy a vendégek több kedvencüket is magukkal vigyék nyaralásuk során. Az állatok méretével kapcsolatban tapasztaltunk eltéréseket: 3 szállás csak kistestű állatokat fogad, 2 közepes és kistestűeket, míg a többi nem köti ilyen feltételhez a szobafoglalást. A szállásadók az állatok korával kapcsolatban nem szabnak feltételeket, kölyökkutyákat éppen úgy fogadnak, mint akár időseket.

Szisztematikus differenciál skála segítségével mértük fel, hogy mennyire jellemző a szálláshelyre a kisállattal érkező vendégek ismételt visszatérése (1.ábra). Az értékeléseket 1-től 5-ig lehetett megadni, ahol az 1-es az „egyáltalán nem igaz”, míg az 5-ös a „teljes mértékben igaz” választ jelentette.

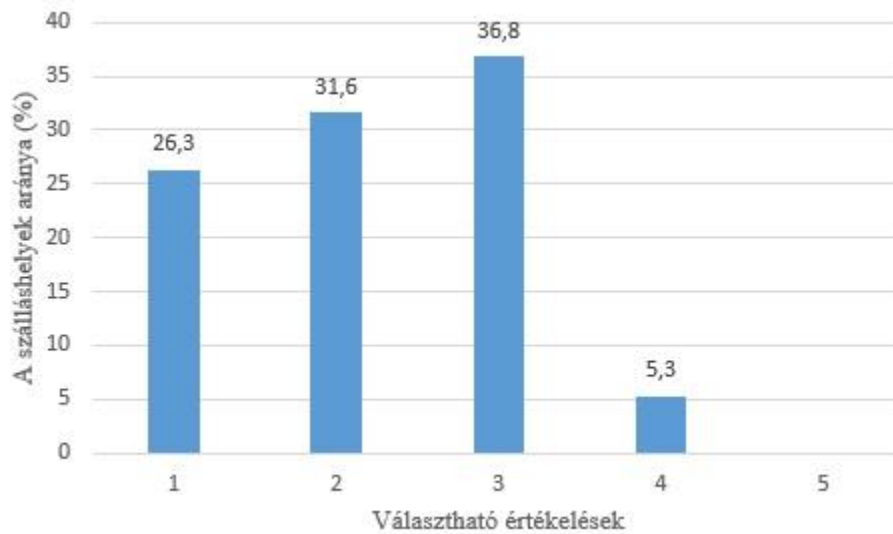

1. ábra: A visszatérő, kisállattal érkező vendégek aránya a szálláshelyeken

A visszatérő, kisállattal nyaraló vendégek aránya 5,3%-ban egyáltalán nem jellemző egy szállás esetében, itt mindig új turisták érkeznek. A legtöbben (36,8%) közepes értékelést adtak, míg négy szálláson (21,1%) rendszeresen vannak visszajáró nyaralók. Ezek a vendégek 3 korosztályba sorolhatók: két szállás esetében 18-30 év közöttiek, 16 esetben 31-55 év közöttiek, míg 1 esetben 55 év feletti volt a visszajáró vendégek életkora.

Kimondottan a kisállattal érkező vendégek számára nyújtott olyan külön szolgáltatások, amit a gazdi és a kedvenc is igénybe tud venni, nem jellemzőek a vizsgált 19 szálláshelyen, mivel a legtöbb válaszban (68,4%) 1-es értékelést jelölték meg a skálán. A „teljes mértékben igaz”, vagyis 5-ös értékelést egy válaszadó sem adott. Kettést is csupán csak 21,1%, 3-ast 5,3%, 4-est szintén 5,3%. A szálláshelyek közül 15-nél van min. 2 vagy annál több szoba, ahol kisállat tartózkodhat és ezek közül 9-nél fel van tüntetve, hogy állatbarát hely. Négy szálláson külön takarítóeszközök is rendelkezésre állnak állattartók számára, valamint ugyanennyi szálláshely ürülékgyűjtő zacskót is biztosít. Kutyafürdőtőhely, kisállatfekhely, állatorvosi kapcsolattartás és itatótál csupán 1-1 szálláshelynél elérhető. A tapasztalat azt mutatja, hogy az állattartók szívesen viszik magukkal a kedvencük legszükségesebb felszereléseit (etető- és itatótál, fekhely stb.), így érthető, ha a szállásadók csak kismértékben készülnek fel ilyen kiegészítőkkal a kisállatok érkezésére. Hat szálláshely esetében a közlekedőfolyosók kisállattal is megközelíthetőek és házirend is van kifüggesztve a társállattal nyaralók számára.

Vizsgálatunk egyik lényeges kérdése volt feltárni a szállásadók véleményét arra vonatkozóan, hogy mennyire találják fejlettnak a Balaton térségét a kisállat turizmus szempontjából (2.ábra). A kérdés megválaszolására szisztematikus differenciál skálát alkalmaztunk.

2. ábra: A Balaton térségének fejlettsége a szállásadók véleménye alapján

A „teljes mértékben igaz”, vagyis 5-ös értékelést egyetlen szállásadó sem jelölte meg, 4-es értékelést is csak 1 válaszadó adott. A megkérdezettek 36,8%-a, vagyis 7 szálláshely közepesnek ítéli meg a Balaton fejlettségét, míg 26,3% (5 szálláshely) az „egyáltalán nem igaz” választ jelölte meg.

4. Következtetések, javaslatok

A megkérdezett szállásadók válaszai alapján igazolást nyert, hogy van érdeklődés és igény Magyarországon a kisállatokkal közös nyaralásra, azonban szükséges annak további fejlesztése. Az állatbarát szálláshelyek száma növekszik, amelyet egyrészt a kereslet indukált, másrészt pedig egy olyan piaci rést fedeztek fel a szállásadók, amellyel növelni tudják a bevételeiket. Így fordulhat elő az, hogy nem mindegyik szálláshely volt állatbarát a nyitásakor, hanem a nagyobb profit reményében vált azzá. Azon szálláshelyek, ahol a tulajdonosok maguk is állatbarátok, már a kezdetek óta fogadnak kedvenceikkel érkező nyaralókat, és átérzik a szállás keresés nehézségeit.

A szállásokra legnagyobb arányban kutyákat vittek magukkal a turisták, kevesebb arányban érkeztek macskával, míg elenyésző számban tengerimalacot, hörcsögöt vagy épp vadászgörényt is vittek a vakációra. Utóbbi kisállat esetében érdemes külön épületben elhelyezni a turistákat, ha van erre lehetőség, a vadászgörény vizeletének kellemetlen szaga miatt.

A szálláshelyek változó arányban fogadnak kis-, közepes- és nagytestű társállatokat. A válaszadók kétharmada nem szab az állatok méretéhez köthető feltételt, mindössze 5 szállásadó jelezte, hogy csak kis- vagy közepes termetű kedvencekkel lehet náluk megszállni. Sajnos az ilyen feltételek megnehezítik a szálláskeresőket, holott egy kistermetű kutya esetében nem garantált, hogy méreténél fogva kisebb is lesz vele a probléma. Az esetleges rongálás nincs egyenes arányú összefüggésben az állatok méretével, ahogy azt az egyik válaszban egy tacsó esetében is lejegyezték. A megkérdezett szálláshelyek közül 5 nem fogadott állatokat a nyitásakor. Érdekes, hogy ezek közül mindössze egy csak kistermetű állatokat enged elszállásolni, míg a többiek semmilyen kitévélést nem tesznek az állatok méretét illetően. Ez azért is érdekes,

mert az öt szálláshely közül csak az fogad kizárólag kistermetű kedvenceket, amelyik a vendégek igénye miatt vált állatbarát szálláshellyé. A fennmaradó 4 szálláshelyen állatbarátok a tulajdonosok, tartanak/korábban tartottak kutyát, és ha lehet, mindenhová viszik magukkal őket. Emiatt a kicsitől a nagyig szívesen látják vendégül a kutyákat is a családi vakáció idejére. A vendégek megnyeréséhez mindenképp valami pluszt érdemes nyújtania a szálláshelynek. Ez lehet akár egy külön a kutyák részére kialakított medence, egy elkerített udvar a futkározáshoz, állatbarát kialakítású szobák, napközbeni felügyelet és foglalkozás lehetősége, míg a gazdi például étterembe megy. A visszatérő és új szállóvendégek számának növeléséhez szükséges lenne olyan programokat kínálni, amin a nyaralók a kisállatukkal közösen is részt tudnak venni. Ez egyik szálláshely esetében sem valósult meg, pedig fontos vonzerőt rejt magában.

A szállásokon több alkalommal is felmerültek olyan higiéniai gondok, amik elkerülhetőek lettek volna egy szobatisztaságra neveléssel vagy következetességgel. Nem egyszer fordult elő a vizsgált szálláshelyeken, hogy a kis kedvencek a szobában, fürdőszobában végeztek el a dolgukat, és a gazdák távozásukkor nem takarították össze az ürüléket, ami meglepetésként érte a szállásadókat. Ez a hanyagság felveti a kérdést, hogy vajon milyen színvonalon is áll hazánkban a kutyatartás? Mennyire befolyásolja egy-egy ilyen eset a többi kutyás megítélését? Miért is nem olyan könnyű szállást találni, ha kisállattal szeretnénk vakációzni? Mit is jelent a felelős állattartás? Számos további kérdést generál a fenti probléma, ami beárnyékolja azon kisállattartók megítélését is, akik kultúrált módon, felelős gazdaként tartják állataikat, és egy nyaralás alkalmával is odafigyelnek többek között a higiéniaira is. Egy megfelelően szocializált, szobatisztaságra nevelt, szófogadó kisállattal nyaralni is öröm, és a szálláshelyen is pozitív benyomást kelt, ami kedvező hatással van a jövőre is.

A kisállatturizmus fellendülőben van Magyarországon, azonban mind a szálláshelyeknek, mind pedig az állattartóknak is még fejlődniük kell. A szálláshelyek az általuk kínált szolgáltatások bővítésével, a kis kedvencel érkezők pedig felelős állattartóként a szabályok betartásával egy gyümölcsöző ágazat részeseivé válhatnak.

Felhasznált irodalom

- Danubiushotels.hu (2019): (<https://www.danubiushotels.com/hu/magazin/nyaralaskutyaval-tippek-tanacsok-ajanlatok>) (2020.01.24.)
- Friedman, L. (2013): Dog-human link is simillartothat of parents-child. (<https://eu.usatoday.com/story/news/nation/2013/07/30/furryfriends/2554885/>) (2020.01.22.)
- Honari, A. (2014): Dog Friendly Hotels: Identifying Potential Interventions within the pet friendly hotels in order to create satisfying dog friendly hotels for both guests and their dog companions using interior design. Savannah College of Art and Design, Georgia. 6p.
- Kampis, D., Topál, J. (2019): Mondjam vagy ugassam? In: Mindennapi pszichológia. Best of 6. A kutya lelke. Média Connection Kft., Budapest. 61p.
- O'Connor, A. (2013): Owning a dog is linked to reduced heart risk. The New York Times. (<https://well.blogs.nytimes.com/2013/05/09/heart-association-weighs-in-on-pets/>)
- Szabó, E. (2019a): Farkasból lett barát. In: Kutya plusz ember. National Geographic Magyarország különszám. Central Média csoport ZRt, Budapest. 4-5p
- Szabó, E. (2019b): A gazda felelőssége. In: Kutya plusz ember. National Geographic Magyarország különszám. Central Média csoport ZRt, Budapest. 11p
- Turizmusonline.hu (2015)
- (http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/magyar_turizmus_zrt___mindent_a_kutyas_turizmusert) (2020.01.24.)

Az önkéntes egészségpénztárak egészségturizmusban rejlő lehetőségei

Komaromy Márk

szakoktató – Pécsi Tudomány Egyetem Egészségtudományi Kar
Zalaegerszeg 8900, Landorhegyi út 33.
e-mail cím: mark.komaromy@etk.pte.hu

Az elmúlt egy évtizedben a magyar egészségpénztári rendszer jogszabályi környezete nem ösztönözte a hosszú távú egészségcélú megtakarításokat. Különösen érzékelhető ez az egészségturizmus szempontjából. Az adatok a Magyar Nemzeti Bank statisztikai adataiból származnak, melyek 2006-2018 közötti időszakot fednek le. Leíró statisztika, trendelemzés, standardizálás. Az egészségpénztári taglétszám 2006-2017-ig ingadozások ellenére növekedett összességében 422,63 ezer fővel. Az elmúlt évben az egészségpénztári tagsággal rendelkezők a következő szolgáltatásokra költöttek a legnagyobb mértékben: gyógyszer vételárának támogatása (25,64 Mrd Ft), gyógyászati segédeszköz vételárának támogatása (9,28 Mrd Ft), társadalombiztosítási ellátás keretében igénybe vehető egészségügyi szolgáltatások kiegészítése, helyettesítése (12,56 Mrd Ft), gyermek születéséhez kapcsolódó ellátások (1,575 Mrd Ft). A prevenció és egészségügyi turisztikai szolgáltatások egy részét vissza kellene emelni az egészségpénztárak hatáskörébe, melyhez törvénymódosítás szükséges.

Kulcsszavak: egészségpénztár, egészségturizmus, prevenció

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Az elmúlt egy évtizedben a magyar egészségpénztári rendszer jogszabályi kerete nem ösztönözte a hosszú távú egészségcélú megtakarításokat. A prevenció szolgáltatások egy része SZJA-mentes, másik része továbbra is SZJA fizetési kötelezettséggel terhelt. Ez egyértelműen azt mutatja, hogy az egészségmegőrzés fontossága háttérbe szorul. Különösen érzékelhető ez az egészségturizmus szempontjából. A fentiekkel összefüggésben rá szeretnék mutatni az állami egészségügyi rendszer kiegészítő elemeiben rejlő lehetőségekre és hiányosságokra. A Széchenyi Pihenő Kártya (továbbiakban SZÉP kártya) 2012. január 1-i bevezetésével az egészségpénztárak jelentős pénzügyi lehetőségektől estek el:

Adómentes szolgáltatás:

- fürdőszolgáltatás: gyógyfürdő, mozgásszervi betegeket ellátó nappali kórház, szanatórium, klímagyógyintézet, gyógybarlang, gyógyvíz ivócsarnok, közfürdő,
- egészségügyi és gyógyüdülés, sporttevékenység

Adóköteles szolgáltatás (rekreációs üdülés, életmódváltást elősegítő szolgáltatás (méregtelenítő kúra, léböjtkúra, preventív kúra mozgásszervi panaszok megelőzésére, fogyókúra program) került ki az önkéntes egészségpénztárak által nyújtható szolgáltatások közül.

A NEAK (korábbi OEP) szolgáltatásainak költségeit enyhíti az önkéntes egészségpénztár, mely csökkentheti az állami egészségügyi rendszer pénzügyi terheit. A magánfinanszírozást mindig a közfinanszírozáshoz való viszonyával érdemes vizsgálni, a terep azonban, amit a közfinanszírozás meghagy, állandóan változik.

Az ösztönzési rendszer funkciója az, hogy a szervezet stratégiájával összhangban, a szervezet célkitűzéseinek megfelelően, kielégítse a munkavállalók igényeit, és ezáltal növelje a

munkavállalók motivációját és elkötelezettségét a munkáltató iránt (László-Poór, 2016). A helyes ösztönzési politika célja tehát olyan rendszer kialakítása és működtetése, amely a szervezeti célok teljesítését segíti elő azáltal, hogy módszereket dolgoz ki a megfelelő munkaerő megszerzésére, megtartására és motiválására (László et al., 2013).

A cafeteria munkáltatói javadalmazási forma, amelyet a vállalat nyújt a munkavállalónak, elnevezés az angol cafeteria szóból származik, jelentése kávézó, önkiszolgáló étterem. A cafeteria rendszer az Amerikai Egyesült Államokból indult el az 1970-es években, hazai térhódítása az 1990-es évek második felében kezdődött el. Egyes vélemények (Poór et al., 2013) szerint mára dolgozók megtartásának, valamint a kedvező szervezeti légkör fenntartásának az eszközeivé vált. A munkajövedelmen belül a dolgozóknak nyújtott ellátás a munkahelyi gondoskodás kifejeződése, az érdekeltségi rendszer része. A rugalmas juttatási program választási lehetőséget nyújt a többféle elem vagy azok szintjei között. A munkavállaló keretösszege terhére, saját preferenciái szerint szabadon választhat a juttatási elemekből, ami lehetőséget biztosít az eltérő igények kielégítésére (László et al., 2017). Kutatások sora bizonyítja, hogy a munkavállalói elégedettség növekedéséhez nagyban hozzájárulnak a rugalmas juttatások. A megfelelően összeállított juttatási csomag hosszú távon lojális, a szervezet iránti elkötelezett dolgozókat eredményez (László et al., 2017). Ebből a szempontból nem elhanyagolható az sem, hogy a versenytársak által nyújtott cafeteria juttatásokhoz, szolgáltatásokhoz képest milyen a cég által nyújtott juttatás mértéke, komplexitása, használhatósága. Egy jól kialakított rugalmas juttatási rendszer növeli a szervezet munkaerőpiaci presztízsét, ahol ezáltal versenyelőnyre tehet szert. A munkáltatók számára a rugalmas juttatás átláthatóbbá teszi a költséggazdálkodást. A költségek beépíthetőek az emberi erőforrás költségeibe, a vállalati üzleti tervbe és a HR kontrollig révén tervezhetővé, ellenőrizhetővé válik a folyamat. Mód van a hibák korrekciójára, a visszacsatolásra. A rugalmas juttatási rendszer formálja és alakítja a szervezeti kultúrát, megkövetel bizonyos fokú önállóságot az alkalmazottaktól is (Poór et al., 2013).

2. Anyag és módszer

Az adatgyűjtés 2017-ben szeptembertől decemberig zajlott. Saját készítésű, internetes felületen történt a kérdőívek kitöltése önkitöltős és anonim formában. 1700 db kitöltött kérdőívből 1506 db bizonyult értékelhetőnek.

A kérdőív a kis- és középvállalkozásokra (továbbiakban KKV) irányult, azon belül is a béren kívüli juttatásokkal kapcsolatosak voltak a kérdések. A vizsgált időszak 2013-tól 2017-ig terjedt. Az 1506 értékelhető válaszból a következőképpen oszlott meg: 786 mikrovállalkozás, 570 kisvállalkozás és 150 középvállalkozás. Tehát a mikrovállalkozások 18,4 %-a, a kisvállalkozások 40,5 %-a, a középvállalkozások 83,3 %-a tudott bért vagy béren kívüli juttatást adni a dolgozóinak a 2013-2017 közötti időszakban. A kérdőívben plusz bér, munkáltatói hozzájárulás vagy munkáltatói adomány adásáról kérdeztük a vállalkozásokat, ezeket évekre lebontva is megnéztük.

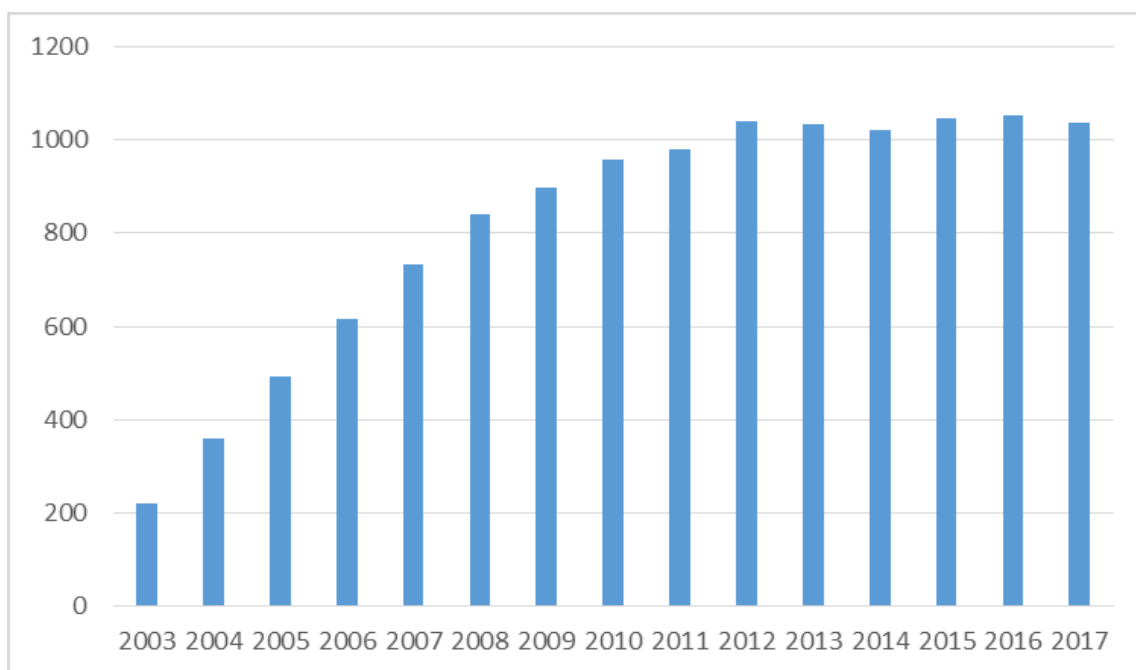
A statisztika adatokat a Magyar Nemzeti Bank, a Pénztárszövetség, illetve a Magyar Turisztikai Ügynökség honlapjáról gyűjtöttem. Ezek segítségével leíró statisztikát alkalmaztam, Microsoft Office Excel segítségével, illetve átlag, relatív gyakoriság, standardizálás, trendszámítás segítségével határoztam meg a jövő várható adatait.

3. Eredmények és értékelésük

Összehasonlítottuk az önkéntes egészségpénztárakat és a SZÉP kártyát a kártya bevezetésének évében különböző szempontok szerint. A kapott eredmények alapján 2012-ben az egészségpénztárakat 30,94 %-os cafeteria-adó terhelte, a befizetés havonta a minimálbér 30%-a, évi max. 335 ezer forint lehetett, illetve az egészségpénztári kártyán/számlán levő összeg

görgethető volt a következő évre. A SZÉP kártya esetében szintén 30,94 %-os cafeteria-adó volt érvényben, emellett a különböző „zsebekbe” évi 225 /150/75 ezer forint volt adható, a kapott pénzeszegek viszont a következő naptári év december 31-ig voltak elkölthetők, utána visszautalásra kerültek a munkáltató részére. Megvizsgáltuk a cafeteria-adó kapcsolatait a 2018-as évre is, ez alapján a béren kívüli juttatásokra 34,22 %-os közteher vonatkozik, évi maximum 450.000 Ft-os értékhatárral. Ide tartoznak a készpénz (100.000 Ft/év), a SZÉP kártya szálláshely (225.000 Ft/év), a kártya vendéglátás (150.000 Ft/év) és a szabadidő (75.000 Ft/év) lehetőségeket. Több olyan szolgáltatás van, amelyeket adómentes formában tudunk igénybe venni, például: kulturális szolgáltatás (50.000 Ft/év), sportrendezvény belépő, lakáscélú támogatás, lakhatási támogatás (maximum a minimálbér 40 %-a).

Az Országgyűlés 2011-ben az 55/2011-es (IV. 12.) Kormányrendelet kibocsátásával alkotta meg a Széchenyi Pihenő Kártya felhasználásának törvényi háttérét, amely nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az egészségpénztárak szolgáltatási tevékenysége jelentősen csökkenjen. Az Országgyűlés 2011. november 21-én elfogadta az egészségpénztárakat érintő törvénymódosítást. A törvénymódosítás 2012. január 1-jétől lépett hatályba, melynek következtében az egészségpénztár nem nyújthatja tagjai részére a turizmussal kapcsolatos egészségügyi prevenciós szolgáltatásokat. E változások jelentősen hozzájárultak az egészségpénztári taglétszám alakulásához, mely 2006-tól 2017-ig az ingadozások ellenére összességében 422,63 ezerrel növekedett (1. ábra).

1. ábra: Egészségpénztári taglétszám alakulás (ezer fő)
Forrás: www.mnb.hu/felugyelet

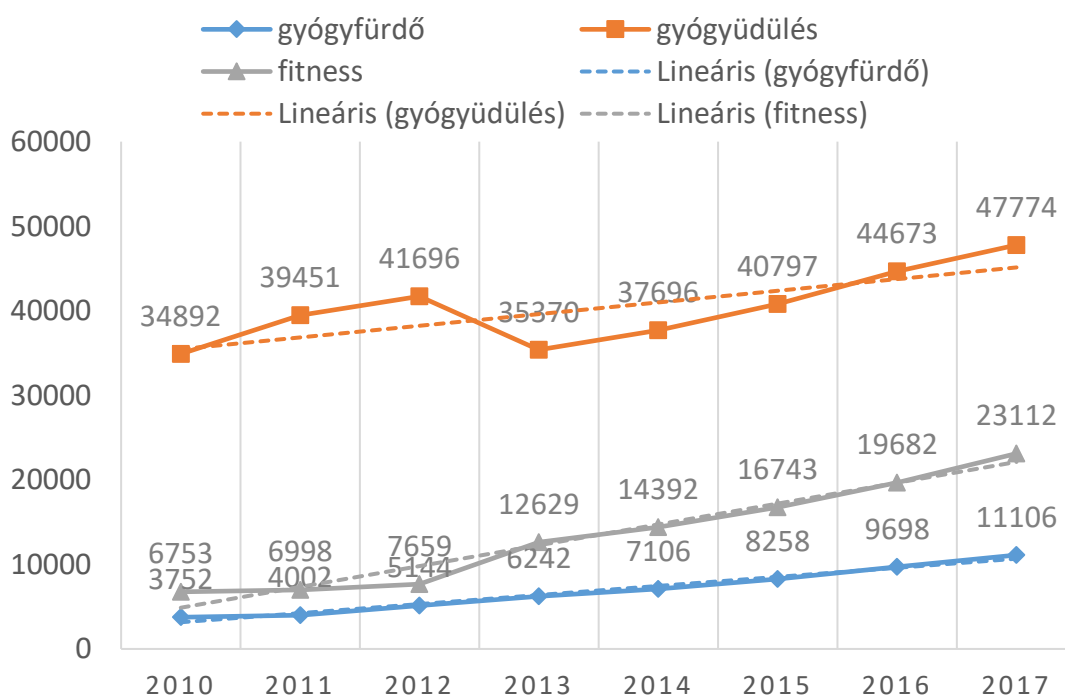
Ezáltal az egészségpénztárak száma is változott. Míg a 2008-as válságot megelőzően 60 egészségpénztár volt a magyar piacon, addig 2017-ben már csak 28 egészségpénztár működött (részben összevonások miatt), mely az egészségpénztárak számában 46,7 %-os csökkenést eredményezett.

Az egészségpénztári intézménycsoport tagdíj jellegű fedezeti bevételei 2010-ben 51,159 milliárd Ft, míg 2017-ben 42,966 milliárd Ft volt, a jogszabályi változások következtében jelentősen csökkent a munkáltatói tagdíj hozzájárulások összege. Ugyanakkor több mint két és félszeresére nőtt a tagok által befizetett tagdíjak összege. Ennek oka a személyi jövedelemadó törvény változásában keresendő. A törvény értelmében ugyanis a béren kívüli juttatások,

melyhez a Széchenyi Pihenő Kártya tartozik, jóval alacsonyabb közteherviselés alá került, mint az egyéb juttatások. Ez arra sarkallta a munkáltatókat, hogy költség oldalról az alacsonyabb közteherrel rendelkező SZÉP kártyát válasszák.

A szakirodalom és a statisztikai adatok alapján a SZÉP kártyával történő belföldi egészségturizmus jelentős mértékben növekedett, de ez a költségvetés bevételeit, nem közvetlenül az egészségkassa bevételeit növelte. A törvény értelmében a SZÉP kártya szálláshelyre, vendéglátásra és szabadidős tevékenységre fordítható különböző törvény által meghatározott olyan összegekben, mely nem, vagy csak részben képezi az egészségügyi szolgáltatások területét. Az egészségpénztári szektor 12,4 milliárd forint cafeteria-adót hozott a költségvetésnek, ugyanakkor ezek a forintok közvetlenül az egészségügyet is gazdagíthatták volna. A SZÉP kártya bevezetésével a lakosság 1/3-ad része jut csak béren kívüli juttatáshoz, ezen keresztül veheti igénybe az egészségügyi prevenciós szolgáltatásokat. Ezt a tényét támasztja alá a saját kutatásom eredménye is, amelyet az 1. számú táblázat tartalmaz. Cafeteria szolgáltatást döntően a költségvetési szervek egy része, és a jó termelékenységgel bíró vállalkozások tudják fizetni a munkavállalóiknak. A forrást tehát az állam egyértelműen az egészségügyből vonta ki, arra azonban nincs rálátásunk, hogy mit finanszírozott belőle.

A standardizálás módszerével megvizsgáltam az egészségpénztárak szolgáltatásaiból kivett egyes egészségügyi szolgáltatásokat, melyet a 2. számú ábra mutat be.

2. ábra: Standardizált inflációval csökkentett egészségpénztárból kivett szolgáltatások átlagos költségének trendje (Ft/fő)

Forrás: www.mnb.hu/felugyelet, saját szerkesztés

Egyértelműen kimutatható, hogy a számításnál figyelembe vett különböző szolgáltatások átlagos trendje jóval nagyobb mértékben járult hozzá az egészségkassa bővüléséhez, mely további egészségügyi terület finanszírozásába lett volna bevonható. Abban az esetben, ha ezek a szolgáltatások az egészségügyi pénztárak szolgáltatási körében maradtak volna, akkor a gyógyüdülés 40%-os, a fitness szolgáltatásoknak pedig több mint háromszorosa lett volna az egészségügyre fordítható összegek nagysága. Kutatásom az elkövetkezendő időszakban arra

fog kiterjedni, hogy e területek milyen további hatást gyakoroltak volna az egészségturizmus fejlesztésére és a gyógyfürdők finanszírozására, esetleges fejlesztésére.

4. Következtetések, javaslatok

Kutatásaim arra utalnak, hogy a prevenció és egészségügyi turisztikai szolgáltatások egy részét vissza kellene emelni az egészségpénztárak hatáskörébe, melyhez törvénymódosítás szükséges. Ezt jeleztem az illetékes fórumoknak is. A SZÉP kártya átalakításával ide tartozhatnának ismét a prevenció és regenerációs, valamint rekreációs szolgáltatások, így megfelelő egészségzakmai tudással színvonalasabbá lehetne tenni a jelenlegi szolgáltatásokat. A SZÉP kártya átalakításával az egészségpénztárakon keresztül a tagok további egészségmegőrző szolgáltatásokat tudnának igénybe venni, mely csökkenthetné az állam kiadásait, ugyanakkor hosszú távon hozzájárulhatna az egészségben eltöltött évek számának emelkedéséhez. Az egészségpénztárak jelenlegi bizonylatolási és nyilvántartási rendszere tovább fehéritené az egészségipart. Az egészségpénztári befizetések után a tagok az éves befizetésük 20 %-át maximum 150.000 Ft-ig a személyi jövedelemadóból visszaigényelhetik. A visszaigényelt összeggel az egészségpénztárak egészségügyi szolgáltatásai területén történő pénzfelhasználás tovább növekedne. A SZÉP kártya átalakítása után az egészségügyi kiadásokat átvállaló közteherviseléshez hozzájáruló egészségpénztárak mozgásterét bővíteni kellene, főleg azért, mert így a bevételek az egészségturizmus közvetlen területén hasznosulhatnának. Az önkéntes egészségpénztári megtakarítások támogatásával a munkáltatók jelentősen hozzájárulhatnak a hosszú távú, felelős gondolkodás elterjesztéséhez. Az egészséget megteremteni, fenntartani és javítani kell, azonban a 2012 és 2017-től foganatosított intézkedések az egészségturizmus prevenció tevékenységének csökkentését eredményezték. Ez előrevetítheti Magyarország lakossága egészségügyi állapotának további romlását.

Felhasznált irodalom

- 1993. évi XCVI. törvény az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról
- 55/2011. (IV. 12.) Korm. rendelet a Széchenyi Pihenő Kártya kibocsátásának és felhasználásának szabályairól
- Adóvilág (2017): A Nemzeti és Adó-és Vámhivatal szaklapja. Budapest, Kompkonzult Kft.
- Fata L., Marjai B., Poór J. (2013): Cafeteria rendszerek kialakítása és működtetése. In: Poór J. (szerk.): Rugalmas ösztönzés, rugalmas juttatások. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 137–163 p.
- Foot M., Hook C., Jenkins A. (2016): *Introducing Human Resource Management*. Person. Harlow.
- <http://www.penzarszovetseg.eu> [2018.04.13.]
- <http://www.penztar-szovetseg.hu/> [2018.04.12.]
- <https://mtu.gov.hu/cikkek/szep-kartya> [2018.01.03.]
- <https://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok> [2018.05.30.]
- László Gy., Poór J., Sipos N. (2017): Javadalmazás-menedzsment rendszerek. In: Karoliny M-né, Poór J. (szerk.): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 243-282. p.
- László Gy., Poór J. (2016): Az ösztönzési rendszerek. In: Karoliny M-né, Poór J. (szerk.): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 325-362. p.
- László Gy. (2016): Az alkalmazotti kapcsolatok rendszere. In: Karoliny M-né, Poór J. (szerk.): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 401-406 p.

- László Gy., Marjai B., Poór J. (2013): Ösztönzés-rugalmas ösztönzés. In: Poór J. (szerk.): Rugalmas ösztönzés, rugalmas juttatások. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 45-58 p.
- Poór J., László Gy., Beke J., Óhegyi K., Kolbe T. (2013) A cafeteria-rendszer továbbfejlesztésének lehetőségei – múlt, jelen és jövő (Evolution of Flexible Remuneration/Cafeteria Systems – Past, Present and Future). Vezetéstudomány - Budapest Management Review, 44 (1). 2-17 p.
- Poór J., Szűts I., Fata L., Balázs H. (2016): Juttatások-Magyarország 2016. A vállalati juttatásokban bekövetkezett változások 2016-ban. Kutatási jelentés. Menedzsment és HR Kutató Központ, Szent István Egyetem, Gödöllő

Klímváltozás hatásai a mindennapokra és a szabadidő eltöltési szokásokra

Dr. Németh Kornél¹ – Dr. Péter Erzsébet²

^{1,2}*egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz*

Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet

Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18.

e-mail cím: nemeth.kornel@uni-pen.hu, peter.erzsebet@uni-pen.hu

A klímaváltozás és annak hatásai kapcsán naponta érkeznek információk komoly, megbízható tudományos eredményektől a szenzációhajászig, vagy éppen a pánikkeltésig. A tudományos fórumok, viták ma már nem a klímaváltozás tényéről, hanem azok kiváltó okairól, az alkalmazkodásról, a hatások mérsékléséhez szükséges beavatkozások mikéntjéről szólnak. 2019 második negyedévében indult átfogó kutatásunkban ez utóbbi nézőpontot és kérdésköröket szem előtt tartva vizsgáljuk, hogy a klímaváltozás hogyan érződik a mindennapokban, milyen hatással bír a szabadidő eltöltési szokásokra. A témakör feltárását szolgáló – nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazó – kérdőívben a vizsgált témakör kapcsán az egyes érzékelhető jelenségekre, azok mindennapokra, szabadidő eltöltési szokásokra gyakorolt hatásaira, valamint az alkalmazkodási válaszokra kérdeztünk rá. A nemek szerint reprezentatív kérdőíves vizsgálatunkat a dunántúli térség három régiójában (Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, Dél-Dunántúl) a lakosság körében végeztük. Kutatásaink egyértelműen megerősítik, hogy a klímaváltozás problémaköre az évek folyamán kinőtte magát a tudományos közegből, a kérdéskör tárgyalása kapcsán számos nézőponttal és megközelítéssel találkozunk.

Kulcsszavak: klímaváltozás hatásai, turizmus, szabadidő eltöltési szokások, alkalmazkodás

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Egy-egy térség gazdasági, környezeti, társadalmi viszonyaiban folyamatosan módosulások figyelhetők meg, ezen változásokat számos tényező befolyásolja. A klímaváltozás is egyre inkább azon faktorok közé sorolható, amelyek hatásai a gazdasági és társadalmi szerkezet átalakulásához hozzájárulhatnak egy-egy térségben (Kulcsár, 2013). Míg korábban a turizmusbiztonság témakörébe elsősorban azon klasszikus elemeket soroltuk, mint a bűnözés, terrorizmus alakulása (Mátyás, 2018; Németh-Tokodi, 2016), mára a klímakockázatok a széles körben értelmezett biztonság szempontjából is a releváns kérdések közé sorolhatók.

A klímaváltozás problémaköre az évek folyamán kinőtte magát a tudományos közegből. Egyre több tényező, érdek és jelenség kapcsolódik hozzá, így többek közt a politikai diskurzusok, a gazdasági megfontolások, az egyes társadalmi kultúrák érintettsége, fogékonysága a témára (Bereczki, 2012). Többen ráirányítják a figyelmet arra az örömteli tényre is, hogy végre a fősodorba került a klímatudatos erkölcs a társadalmi közbeszédben, a politikában és a tömegkommunikációban (Kriston, 2018; Soós-Kontor, 2017). Még a turizmus iparága sem kivétel ez alól, amely sok esetben nem feltétlenül a mértéktartásra ösztönöz (Ernszt, 2017). Ugyankor a turizmus iparában tevékenykedő vállalkozásoknak egyaránt figyelembe kellene venniük a gazdasági és a kereslet által támasztott igényeket, amelyek jelen pillanatban még nem egyértelműen ugyanazt jelentik az érintettek számára (Zsarnoczky 2018, 2017). Gozolla et al. (2018) kutatásai is megerősítik, hogy a fenntartható fejlődés kérdéskörének gazdasági

folyamatokba való beépítése, a cégek ezirányú elkötelezettségének tudatosítása egyre inkább jelentős hatással van a fogyasztói döntésekre.

A kihívásokkal és azok megoldási módjaival kapcsolatban a fiatalok a döntéshozók felelősségét és tétlenségét firtatják, és változásokat akarnak. A fiatalok, gyermekek felé irányzott kommunikáció kulcsfontosságú e kérdésben, az ő percepcióik vizsgálata emiatt lényeges kutatási feladat (Hofmeister – Malota, 2000, 2017).

A pozitív folyamatok ellenére a hatékony klímavédelmet szolgáló radikális döntéseket azonban ma még számos politikai, gazdasági érdek és ellenérdek és több - a korábbiakban felvázolt tudományos tekintetben is nyitott - kérdés akadályozza.

A klímaváltozás problémaköre évtizedek óta kutatott jelenség, az ezredfordulóra széleskörűen elfogadott és tudományosan igazolt tényé vált. Az ezredfordulót követően a téma egyre élesebbé vált, mindezt Oreskes (2004) 928 klímaváltozás témában írt (1993–2003 között megjelent) tudományos cikk elemzésével támasztotta alá tanulmányában. Ugyanez olvasható ki az ENSZ és a WMO (Világ Meteorológiai Szervezet) által 1988-ban életre hívott IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) jelentéseiből, amely megfelelő nemzetközi tudományos kereteket ad a témában folyó kutatásoknak és vitáknak. A természeti változások elfogadása és azokhoz való adaptáció bizonyos országok, térségek esetében sokkal nagyobb kihívást jelent akár a mindennapok kiszámíthatósága, vagy éppen a biztonsági kockázatok tekintetében is (Birkner et al., 2018; Marton et al, 2018). Az IPCC legutóbb 2014-ben készített jelentést, amely 1988 óta az ötödik volt a 6-7 évente megjelentő jelentések sorában. A következő, hagyományosan tekintett jelentés 2022-re várható. Az IPCC (2018) által közzétett legfrissebb időközi, (nem a hagyományosan 6-7 évente közzétett) rövid helyzetértékelésében foglaltak szerint 1 °C-ot már melegebbé vált a Föld az ipari forradalom előtti időkhöz képest. A jelenlegi trendekkel az 1,5 °C-ot 2030–2052 között lépjük át. A jelentésben megfogalmazottak szerint ez egymást erősítő következmények sorát indíthatja be, ami csakis egy most kezdődő, emberöltőnyi időt (30 év) igénybe vevő, s az egész világra kiterjedő átalakulással előzhető meg. A klímaváltozás lehetséges várható következményeinek elemzésekor célszerű megkülönböztetni az elsődleges környezeti hatásokat (például tengerszint emelkedés, évszakok jellegének átalakulása, csapadékeloszlás változása), az ezek által kiváltott fontosabb közvetett hatásokat és visszacsatolásokat (például növényvilágra, állatvilágra gyakorolt hatás). Mind a közvetett, mind pedig a közvetlen hatások értelemszerűen társadalmi, gazdasági és politikai változásokat is generálnak (Pandurics - Szalai, 2017).

Padányi és Halász (2012) „A klímaváltozás hatásai” című tanulmányukban kiemelik a környezeti érzékenység fogalmát, mely megfogalmazásukban azt jelenti, hogy külső hatásokra a különböző természeti, ökológiai, fizikai vagy társadalmi rendszerek eltérően reagálnak annak függvényében, hogy mennyire érzékenyek vagy közömbösek ezen hatásokra. A társadalmi érintettséget tekintve elmondható, hogy a klímaváltozás hatásai a mindennapokra és a szabadidő eltöltési szokásokra is rányomják a bélyegüket. Erre több kutatás (Rutty – Scott, 2014.; Lőrincz - Raffay, 2014) is ráirányítja a figyelmet: a turisztikai termékek és a szabadidő eltöltési szokások jelentős hányada adott időjárási körülményhez kötődik. Ezek változásával egyes termékek népszerűségükből sokat veszíthetnek, akár egy-egy desztinációimázsa is sérülhet. Extrém körülmények között pedig teljes látogatóvonzási képességüket is elveszíthetik. Malota (2011) felhívja a figyelmet arra is, hogy a kedvezőtlen, vagy a megszokottól nagyon eltérő időjárási elemeket a „kulturális sokk” egyik leglényegesebb elemeként is számontartják. Jandó (2019) szerint a hazai időjárási mutatókra hivatkozva elég nehéz olyan adatokat találni, amelyekkel érvelni lehetne a klímaváltozás ellen. A 2019-es év az elmúlt közel 120 év legmelegebb őszt és második legmelegebb nyarát hozta. Az ellentétes irányú szélsőségből sem volt hiány. Júliusban két nap a hazai hidegrekord is megdőlt. Ugyanígy október elején még hidegrekordot mértek (nyolcadikán -6,2 °C), de a hónap végére átfordult az időjárás, négy egymást követő napon is melegrekordot regisztráltak. Pálvölgyi et al. (2016) szerint az elmúlt

években végzett nemzetközi és hazai kutatások alapján hazánk térségében az üvegházhatás erősödésével a következő évtizedekben a feltételezett globális felmelegedésnél nagyobb mértékű átlaghőmérséklet-emelkedés várható. Egyúttal éghajlatunkra jellemzőek lesznek a szélsőséges csapadékviszonyok; akár egyazon évben számíthatunk súlyos aszályra és pusztító árvízre. Magyarországon különböző jellegű és eltérő okokra visszavezethető területi egyenlőtlenségek figyelhetők meg, amelyek az éghajlatváltozás és más begyűrűző globális változások során bekövetkező hatásokra tovább mélyülhetnek. A problémakör egyre szélesedő területeken sürget változást. 2017. a fenntartható turizmus éve volt, így még nagyobb figyelem irányult a turizmus környezeti hatásainak vizsgálatára. A megelőzés és az alkalmazkodás mára széles körben értelmezett. Karakasné (2017) kutatásában a szállodaiiparban jelen lévő étel- és italpazarlásra és annak minimalizálási lehetőségeire hívja fel a figyelmet. Gerencsérné-Berta et al. (2018) munkájukban -a vízellátás általános problémakörének, korlátainak és kihívásainak részeként- az egyre inkább fókuszba kerülő, a vizeinket veszélyeztető természetes és mesterséges szennyező anyagokra és azok eltávolítási lehetőségeire irányítja rá a figyelmet. Előzőek a fenntarthatóság problémakörének összetettségére mutatnak rá, a klímabiztonság és a „klímabiztoság” stratégiai integrációjának igényét támasztják a jövőre nézve.

2. Anyag és módszer

A klímaváltozás hazánkban előreláthatólag - többek közt - felmelegedéssel, aszályos időszakokkal, az extrém időjárási események gyakoriságának és intenzitásának növekedésével jár. Ezek időben, térben és a társadalomban (és ezzel párhuzamosan jónéhány gazdasági ágazatban) differenciáltan jelennek meg, és az érzékenység, tűrőképesség, sérülékenység függvényében eltérő hatásokat gyakorolhatnak, illetve eltérő károkat okozhatnak.

Az átfogó kutatásunk a klímaváltozáshoz, klímatudatossághoz kapcsolódó kérdésekre fókuszál. Arra keresi a választ, hogy a klímaváltozás mely elemeit érzékelhetőek a mindennapokban, mindezek milyen hatással vannak az emberek életvitelére, szabadidő eltöltési szokásaira. Tapasztalhatóak-e a klímaváltozás számlájára írható változások? A témakör feltárását szolgáló - nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazó - kérdőívben tehát a mindennapokban érezhető jelenségekre, azok hatásaira, valamint az alkalmazkodási válaszokra kérdeztünk rá kvantitatív (kérdőíves) vizsgálat során a dunántúli térség három régióját (Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, Dél-Dunántúl) érintően lakossági körben. Tanulmányunk készültkor a kérdőíves felmérésben 304 fő vett részt. A kutatás jelen fázisában - a nem reprezentatív felmérésre támaszkodó - közölt adatok vizsgálataink részeredményeire támaszkodva mutatják be a klímaváltozás kérdéskörének megközelítéseit. Jelen - tudományos igényességgel összeállított - elemzésünk célja, hogy közvetlen környezetünkben lakossági nézőpontból mutassa be a témakört érintő fontosabb megközelítéseket, kézzelfogható hatásokat. A kutatás a mintaelemszám növelésével további széleskörű elemzéseket (így például nemek szerinti, generációk szerinti, településtípus szerinti, iskolai végzettség szerinti értékelést) és összehasonlításokat tesz lehetővé a későbbiekben.

A kutatás az NKFI (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal) Alapból megvalósult projekt keretében történt, a kedvezményezett Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. megbízásából.

3. Eredmények és értékelésük

3.1 Újszerű, korábban nem, vagy kevésbé tapasztalt jelenségek

A kutatás fontos elemét képezte annak a kérdéskörnek vizsgálata, miszerint milyen újszerű, korábban nem, vagy kevésbé tapasztalt időjárási és egyéb klímaváltozáshoz köthető jelenségeket érzékelnek a megkérdezettek. E tekintetben három nagyobb területet különítettünk el: csapadékhoz, csapadékmennyiséghez köthető jelenségek; hőmérséklethez köthető jelenségek; egyéb jelenségek. Ezen három tématerületet színekkel emeltük ki. A zárt kérdés

egyres említéseinek gyakoriságát az 1. táblázatban foglaltuk össze külön kiemelve azon válaszokat, amelyeket a legtöbben jelöltek meg.

1. táblázat: Újszerű, korábban nem, vagy kevésbé tapasztalt jelenségek – említések gyakorisága (fő)
(három nagyobb tématerület kiemelve, ezeken belül a legtöbb említés kiemelve)

Klimaváltozáshoz köthető jelenségek csoportjai	Nem tapasztalható	Előfordul, de nem gyakori	Több alkalommal tapasztalható	Egyre gyakoribb jelenség	Napjainkban már tényként kezelhető jelenség
Intenzív esőzések	5	150	78	32	3
Gyakori viharok - erős széllel, csapadékkal	23	117	97	58	8
Villámárvíz – rövid idő alatt lezajló, heves esőzésből eredő átmeneti elöntések	110	121	43	25	4
Belvíz -csapadékból, hirtelen hóolvadásból, magas talajvízállásból eredő tartós felszíni víztömeg	96	133	59	11	0
Éves csapadékmennyiség összességében csökken	44	67	83	71	37
Éves csapadékmennyiség összességében nő	163	91	33	16	0
Aszály - nagy hősséggel párosuló, hosszan tartó csapadékhiány	22	71	101	83	26
Tartós, megszokottnál erősebb hóhullámok, kánikula	8	37	108	114	36
Tartós hideg időszakok	90	121	53	29	10
Téli havazás elmaradása	10	47	83	125	38
Tartós hóborítás elmaradása	7	34	80	126	56
Évszakok eltolódása	2	27	77	128	69
Átmeneti évszakok (ősz, tavasz) rövidülése	8	30	84	113	68
Adott évszakra korábban nem jellemző időjárás	12	40	95	118	38
Kiszámíthatatlan időjárás	9	35	102	111	46
Növényvilágban tapasztalható változások	26	82	92	82	21
Állatvilágban tapasztalható változások	44	93	86	61	19
Emberi egészségre ható vírusos és bakteriális fertőzések elszaporodása/ járványszerű megbetegedések gyors terjedése	28	88	83	83	21
Frontérzékenység nő	14	40	81	127	41
Erős UV sugárzás	9	34	69	119	72

Forrás: Saját kutatás, 2019

Figyelemreméltó az „egyre gyakoribb jelenség” kategória, amely ráirányítja a figyelmet a válaszadók által leginkább érzékelt (legtöbb jelölést kapott) változásokra, melyek a következők:

- tartós, megszokottnál erősebb hőhullámok, kánikula;
- téli havazás elmaradása, tartós hóborítás elmaradása;
- évszakok eltolódása, átmeneti évszakok (ősz, tavasz) rövidülése;
- adott évszakra korábban nem jellemző időjárás, kiszámíthatatlan időjárás;
- frontérzékenység növekedése, erős UV sugárzás.

Ezen fenti jelenségeket tapasztalták leginkább a válaszadók, illetve írták a klímaváltozás számlájára.

A „napjainkban már tényként kezelhető jelenség” szintén figyelemreméltó kategória. Itt a válaszok számát tekintve az alábbi öt tényező emelkedik ki:

- erős UV sugárzás;
- évszakok eltolódása,
- tartós hóborítás elmaradása,
- átmeneti évszakok (ősz, tavasz) rövidülése
- kiszámíthatatlan időjárás.

Fentiek még inkább érzékeltetik a tapasztalt változásokat, hiszen a válaszadók „tényként”, a mindennapok részeként kezelik a fenti jelenségeket. Kutatásaink további szakaszában a mintaelemszám növelése mellett érdekes eredmények várhatók például a településméret, az iskolai végzettség, vagy éppen a generációs összehasonlításokat tekintve. A kutatás jelen fázisában (jelen mintaelemszámnál) nem végeztük el ezen szűréseket, de a későbbiekben ezek külön figyelmet érdemelnek majd.

3.2 Klímaváltozáshoz köthető időjárési jelenségek hatása a mindennapokra, szabadidő eltöltésre, megelőzés

A témakör feltárását szolgáló - nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazó - kérdőívben az egyes érzékelhető jelenségeken túl azok mindennapokra, szabadidő eltöltési szokásokra gyakorolt hatásaira is rákérdeztünk. A kérdéskör tárgyalása kapcsán számos nézőponttal és megközelítéssel találkoztunk, melyek közül a vizsgált résztémakörhöz köthetőket emeljük ki. A feltüntetett tevékenységek közül a megkérdezettek szabadidő eltöltési szokásait az időjárás erősen befolyásolja az alábbiakban:

- természetjárás,
- kulturális turizmus (városnézés, körutazás),
- szabadtéri rendezvények látogatása,
- vízparti nyaralás, pihenés.

Vagyis fenti tevékenységek kitettsége magas. Az otthoni pihenés, szabadidő eltöltés a válaszok alapján részben kitett az időjárásnak, míg a megkérdezettek véleménye szerint a többi felsorolt tevékenységet nem befolyásolja (2. táblázat). Itt érdekes ellentmondást is tapasztalhatunk, hiszen a “számos esetben ellehetetleníti” kategóriában a legtöbb választ a téli sportok kapták (holtversenyben a természetjárással).

1. táblázat: A klímaváltozásból eredő kellemetlen/szokatlan időjárási jelenségek szerepe, befolyása – említések gyakorisága (fő)

Tevékenységek	Nem befolyásolja	Részben befolyásolja	Erősen befolyásolja	Számos esetben ellehetleníti
Otthoni pihenés, szabadidő eltöltés	16	19	17	3
Természetjárás	7	18	24	6
Kulturális turizmus (városnézés, körutazás)	16	17	19	2
Szabadtéri rendezvények látogatása	8	14	34	2
Vízparti nyaralás, pihenés	12	14	24	2
Wellness- és gyógykezelések igénybevétele	45	7	4	0
Vallási turizmus	52	3	4	0
Hivatásturizmus	51	5	1	2
Bevásárló turizmus	44	18	1	0
Sportturizmus	23	13	13	2
Téli sportok	19	9	15	6
Kalandturizmus	23	12	11	1

Forrás: Saját kutatás, 2019

Jelen eredmények érdekes árnyalatát adják annak a felismerésnek, hogy a korábban feltárt kutatások (ld. Gáti et al., 2018) a fiatal generációk szabadidő-eltöltési szokásait, főként pedig sportaktivitásukat vizsgálták, de ott nem szerepelt a külső környezet, jelen esetben az időjárás szerepe, ami akár új nézőpontba helyezheti az idézett és a további hasonló kutatási eredményeket.

A jövőben kitüntetett szerepet kell kapnia a klimatikus viszonyok megváltozásából eredő turisztikai kockázatok felmérésének, különös tekintettel a legmagasabb kitettséggel bíró tevékenységekre és az azokban érintett desztinációkra.

A klímaváltozás feltételezett vagy már érzékelhető hatásai, az ebből eredő változások, folyamatok jelentősen meghatározzák egy-egy desztináció jövőbeni vonzerejét és lehetséges turisztikai termékeit. A változásoknak „vesztesei” és „nyertesei” nehezen határolhatók le, de azzal a feltételezéssel élve, hogy a jelenleg tapasztalt trendek folytatódnak, előrevetíthető, hogy a vízparti turizmus, síturizmus, városi kiránduló és kulturális turizmus, ökoturizmus átalakul, hiszen az időjárási események lényeges hatással lehetnek turisztikai attrakciókra, azok élvezeti értékére. Fentieket az előbbieken bemutatott résztémakör vizsgálati eredményei is alátámasztják.

Szintén kutatásunk fókuszában álltak az éghajlatváltozás kockázatainak csökkentéséhez (mitigáció) kapcsolódó lehetőségek. Általánosságban elmondható, hogy a klímaváltozás negatív hatásainak megelőzése, illetve a klímaváltozás folyamatának lassítása foglalkoztatja a megkérdezetteket. A megelőzése kapcsán a válaszadók az alábbi, 1. ábrában foglalt tevékenységeket említették.

1. ábra: Hasznos tevékenységek a klímaváltozás megelőzése kapcsán a válaszadók szerint

Forrás: Saját kutatás, 2019

A válaszok és így a vizsgált résztémakör kulcsszavai a hulladék, a közlekedés, a takarékoság, a természet megővése és a lokalitás, a helyi termékek előnyben részesítése. Előzőeken túl a faültetés, a zöldfelületek jelentősége, az épületek tájolásának fontossága, az energiatakarékos izzók, víztakarékos megoldások, illetve a megújuló energiák alkalmazása is előkerült. Az alkalmazkodásra irányuló nyitott kérdések kapcsán az árnyékolás, a légkondicionálás és a ventilátor használata került elő leggyakrabban a válaszok közt. Optimizmusra ad okot a megkérdezettek témakörre való nyitottsága és a kérdéskört érintő összefüggérendszerben való tájékozottság.

4. Következtetések, javaslatok

Mára elfogadottá vált az a tény, hogy a Föld felszínének hőmérséklete a 19. század vége óta rendkívüli mértékben és ütemben emelkedik. A legtöbb tudományos szakértő véleménye megegyezik abban, hogy a klímaváltozás elsődleges oka a károsanyagok (üvegházgázok, elsősorban a szén-dioxid) kibocsátásának nagymértékű emelkedése.

A klímaváltozás hatásterületeinek vizsgálata között kitüntetett szerepet kap a mezőgazdaság, az élelmiszertermelés, a világ élelmiszerellátásának biztonsága, az urbanizáció, a migrációs folyamatok, az egészségügyi - szabadidő eltöltési, a turisztikai szokások átalakulása. Kutatásunk ezen utóbbi két területre fókuszál. A témakör feltárását szolgáló kérdőívben az egyes érzékelhető jelenségekre, azok mindennapokra, szabadidő eltöltési szokásokra gyakorolt hatásaira, valamint az alkalmazkodási válaszokra kérdeztünk rá. A válaszadók által a mindennapokban leginkább érzékelt változások (hőhullámok, kánikula; havazás, hóborítás elmaradása; átmeneti évszakok, ősz, tavasz rövidülése; kiszámíthatatlan időjárás; erős UV sugárzás) jól beazonosíthatók. Mindezek mint fizikai tényezők (például UV sugárzás, vihar) mechanikai hatásukon keresztül, mint hőmérsékleti tényezők (például hőérzet és kapcsolódó komfortérzet), a környezet vizuális észlelését befolyásoló esztétikai jellegű tényezők (például

felhőzet, látástávolság, nappalok hossza) közvetve vagy közvetlenül befolyásolják egyes turisztikai termékcsoportok élvezeti értékét, az egyének kényelmét és elégedettségét.

A megkérdezettek válaszai alapján a vizsgált tevékenységek közül az időjárás erősen befolyásolja a következő tevékenységeket: kulturális turizmus (városnézés, körutazás), szabadtéri rendezvények látogatása, vízparti nyaralás, pihenés. A kiszámíthatatlan, szeszélyes időjárás mind a keresleti oldal, mind pedig a kínálati oldal alkalmazkodását megköveteli.

Szintén megállapítható, hogy a klímaváltozás negatív hatásainak megelőzése, illetve a klímaváltozás folyamatának lassítása foglalkoztatja, és cselekvésre ösztönzi a megkérdezetteket.

Jelen tanulmányban ismertetett vizsgálati eredmények kapcsán természetesen fontos kérdés, hogy a tapasztalatok, levont következtetések mennyire általánosíthatóak? Melyek azok a tanulságok, amelyeket mindenképpen érdemes megfontolni a témakört érintő stratégiaalkotás és gyakorlati beavatkozások (például szemléletformálás, képzés, településfejlesztés) kapcsán? Fentiek megerősítik, hogy a jövőben az időjárás, klímaváltozási kérdésekben még aktívabb kutatási tevékenységeket kell folytatni, különös tekintettel a klímaváltozás mindennapokra, szabadidő eltöltésre gyakorolt hatásaira, illetve az egyes desztinációk témakört érintő egyedi jellemzőire.

Felhasznált irodalom

- Berecki B. H. (2012): A klímaváltozás médiadiskurzusai, Korunk, 22. évf. 2. sz. 15. p.
- Birkner Z. - Marton Zs. - Keller K. (2018): Az innováció értelmezése a turizmusbiztonság területén - különös tekintettel az oktatás és a kutatás területére, Rendőrségi Tanulmányok, 1. évf., 3. st. 71-80. p.
- Ernszt I. (2017): Etika és turizmus – Új egyezmény született, In: Dr. Keller K. – Kiglics N. (szerk.): I. Új utak az egyházban konferenciakötet. Nagykanizsai Református Egyházközség, 51-57. p.
- Gazzola P., Mădălina Vătămănescu E-M., Andrei A. G. 2018: Users' motivations to participate in the sharing economy: Moving from profits toward sustainable development, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 27. December 2018., <https://doi.org/10.1002/csr.1715>, 741-749. p.
- Gáti M., Kiss K., Kiss R., Kökény L. (2018): Sport, ami utazásra ösztönöz - A sport megjelenése a szabadidős fogyasztásban és a turisztikai keresletben magyar fiatalok körében. Fiatal Sporttudósok VI. Országos Konferenciája, 2018. december 7-8. Budapest.
- Gerencsérné Berta R. - Bíró I. - Galambos I. (2018): Gyógyszermaradványok, peszticidek és mikroműanyagok eltávolítási lehetőségei, Hírcsatorna - A Magyar Víz- és szennyvíztechnikai Szövetség lapja, 2018/5. szám, 27. p.
- Hofmeister T. Á. - Malota, E. (2000): Reklámok a gyerek és a szülő szemével, Marketing és Menedzsment 3:2, 33-38. p.
- Hofmeister T. Á. - Malota, E. (2017): Reklámok a gyerek és a szülő szemével - és a szerzők mai refleksiói, Marketing és Menedzsment 51:1-2, 52-62. p.
- Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC (2018): Global warming of 1.5 °C, https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf, Letöltés: 2019. 08. 22., 1-32. p.
- Jandó Z. (2019): Az elmúlt 120 év legmelegebb őszeit és második legmelegebb nyarat hozta 2019 Magyarországon, <https://g7.hu/adat/20191229/az-elmult-120-ev-legmelegebb-oszet-es-masodik-legmelegebb-nyarat-hozta-2019-magyarorszagon/>, Letöltés: 2020. 01. 08.

- Karakasné M. K.(2017): Az élelmiszerpazarlás jelentősége és minimalizálási lehetőségei a szállodaiparban. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok 12: (4) pp. 233-245.,13 p
- Kriston L. (2018): Ha rajtuk múlik a környezetvédelem, akkor nagy a baj, <https://piacesprofit.hu/klimablog/ha-rajtuk-mulik-a-kornyezetvedelem-akkor-nagy-a-baj/>, 2018. 10 12., Letöltés: 2019. 07. 25.
- Kulcsár L. (2013): A klímaváltozás társadalmi-gazdasági hatása, In: Karlovitz János Tibor (szerk.): Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején, 12. p.
- Malota E. (2011) Kultúrák és kommunikáció [Cultures and communication]: Esettanulmányok és gyakorlatok, Budapest, Magyarország : Budapesti Corvinus Egyetem
- Lőrincz K. - Raffay Á. 2014: Éghajlatváltozás és turizmus: a hazai TDM szervezetek klímabarát tevékenysége, NFA Füzetek 2014/2. szám 4. évfolyam, Klímaváltozás és turizmus, 75-88. p.
- Marton Zs. - Keller K. - Birkner Z. (2018): A kockázatészlelés és desztináció imázs a turizmusbiztonság szemszögéből, In: Pintér Gábor (szerk): Arccal vagy háttal a jövőnek?: LX. Georgikon Napok, tanulmánykötet. 154-160 p.
- Mátyás Sz. (2018): A településszerkezet és a bűnözés összefüggései a magyar főváros példáján. Belügyi Szemle 2018/5. 105-115. p.
- Németh J., Tokodi P. (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül, In: Németh, Kornél (szerk.) I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, Nagykanizsa, Pannon Egyetem, 61-67. p.
- Oreskes N. (2004): The Scientific Consensus of Climate Change, In: McKibben B. (ed.): The Global Warming Reader – A Century of Writing about Climate Change. Pearson. Penguin Books, 2011, 73–78. p.
- Padányi J. – Halász L. (2012): A klímaváltozás hatásai - Kockázatok és válaszok a tehetség gondozásban, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/padanyi_klimavaltoz_tanulm.pdf, 240. p., Letöltés: 2019. 07. 27.
- Pandurics A. – Szalai P. (2017): A klímaváltozás hatása a biztosítási szektorra, Hitelintézeti Szemle, 16. évf. 1. szám, 2017. március, 92 - 118. p.
- Rutty M.; Scott D. Thermal range of coastal tourism resort microclimates, Tour. Geogr. 2014, 16, 346–363. p.
- Soós M. - Kontor E. (2017): A marketingkommunikációs eszközök szerepe, In: Szakály, Z (szerk.) Élelmiszer-marketing, Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó, (2017) 346-361. p.
- Zsarnóczky M. (2017): The future of sustainable rural tourism development - the impacts of climate change. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agrobusiness Economists 19: (3) pp. 337-344.
- Zsarnóczky M. (2018): A regionális klímaváltozás szerepe a fenntartható turizmusban In: Fata, Ildikó; Gajzágó, Éva Judit; Schuchmann, Júlia (szerk.) Regionális folyamatok a változó világban és Magyarországon: Tanulmánykötet Enyedi György professzor emlékére. Budapest, Tomori Pál Főiskola. 241-252. p.

Ahol megelevenednek a mesék – a TELE-KA-LAND Mesepark hálózat látogatói értékelése

**Dr. Péter Erzsébet¹ – Dr. Németh Kornél² – Lelkóné Tollár Ildikó³
Dr. Keller Krisztina⁴ – Dr. Tóth-Kaszás Nikoletta⁵**

^{1,2,4} egyetemi docens - Pannon Egyetem - ³Ph.D hallgató - ⁵ egyetemi adjunktus
^{1,2,3,5} Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18.

⁴ Budapesti Corvinus Egyetem - Budapest 1093, Fővám tér 8.

e-mail cím: peter.erszebet@uni-pen.hu, nemeth.kornel@uni-pen.hu, tollarildi@gmail.com
krisztina.keller@uni-corvinus.hu, kaszas.nikoletta@uni-pen.hu

A szlovén-magyar határmenti térségben rengeteg feltáratlan érték van, ami jelenleg egy sikeresen megalósult projekt kapcsán olyan elemekkel egészült ki, mint vizsgálatunk helyszíne a TELE-KA-LAND Mesepark hálózat. A kezdeményezés a kisgyermekes családokat szeretné a határmenti térségbe csábítani, így a Zala megyében és a Pomurje megyében található – Nagyrécsce, Magyarszerdahely, Dobronak, Moravske Toplice – településeken hoztak létre szabadidő eltöltésre és rendezvény helyszínek is kiválóan alkalmas meseparkokat. A települések hagyományait is figyelembe vevő rendezvények együttesen, mint turisztikai termékek jellegükből adódóan nagyobb desztinációs térben tudják jól kifejezni turistavonzó hatásukat. Közös üzleti/marketing stratégiára és új idegenforgalmi termékekre volt szükség, amelynek megvalósulását követően a határ két oldalán összesen 844 látogató véleményét dolgoztuk fel jelen tanulmányunkban, arról kérdezve őket mely játékelemek, illetve programok keltik fel leginkább az érdeklődésüket, milyen kiegészítő programokat preferálnak és milyen fejlesztési javaslatok vannak. Erre nagyon jó terep a határtérség, mert a partnerek települései önállóan túl kicsik ahhoz, hogy egyedül jelentős szerepet töltsenek be a tágabb értelemben vett desztinációk turisztikai kínálatában. A projekt eredményeként a térségi és tematikus összehangoltság javult, a fejlesztések, a programok egymást erősítették az egységes arculat kínálat érdekében. Az érintett területet a határ menti védjegy alatt szemlélik és ekképpen hirdetik a projekt keretein belül is.

Kulcsszavak: határmenti együttműködés, Mesepark, fejlesztési lehetőségek

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A családbarát turisztikai szolgáltatások egyre népszerűbbek mind nemzetközi, mind hazai szinten. A hazai turisztikai szolgáltatók kínálata folyamatosan bővül és színvonaluk is emelkedik, egyre több magas kategóriájú szolgáltatással találkozhatunk; a szervezetek megértették, hogy újszerű, innovatív megoldásokkal kell kiszolgálni a látogatót (Mahr - Birkner, 2017) és a versenyképesség megőrzéséhez fontos meghatározni a hazai régiók versenyképességét befolyásoló tényezőket is (Tóth-Kaszás et al., 2017). A szállodaiiparban a KidsOasis által minősített családbarát szálláshelyek valóban garantálni tudják a hasznos és örömteli kikapcsolódás élményét. Azonban az egyéb, magukat családbarátnak pozicionáló szállodák családost okozhatnak az élményvágyó fogyasztónak (Ásványi et al., 2018). A családi turizmus az egyik legnagyobb állandó keresletet generáló turisztikai ágazat és a szabadidős utazások piacának körülbelül 30 %-át teszi ki. Amerikában a szabadidős turisták 30 %-a, az Egyesült Királyságban a 25 %-a család (Schanzel et al., 2012). A családi utazások előreláthatólag egyre gyorsabb ütemben növekednek, mivel az együtt töltött idő és élmények

iránti kereslet folyamatosan növekszik. A családi utazási trendek azonban arra világítanak rá, hogy állandóan változó világunkban a családi kapcsolatok is folyamatosan újra formálódnak, a családon belüli szerepek megújulnak, melyben a gyermekek preferenciái is egyre nagyobb értéket kapnak. A mozaik családok utazási szokásai és eltérő igényei, valamint a gyermekek szofisztikált fogyasztói elvárásai szintén kihívások elé állítják a turisztikai szolgáltatókat (Ásványi et al., 2018). A legnagyobb kihívás pedig, hogy valóban a család minden tagja számára élményt tudjon nyújtani a desztináció, ahol egyre nagyobb a verseny az új célpontok és új élmények belépésével a piacra (Schanzel - Yeoman, 2015). Számos esetben nélkülözhetetlen a szemléletváltás, az új ötletek befogadására való nyitottság is. Ezzel összhangban azonban ki kell emelni annak fontosságát, hogy egy-egy előremutató beruházás ne csak spontán kezdeményezés legyen, hanem egy hosszú távú célkitűzés, fejlesztési koncepció részeként valósuljon meg (Németh, 2017).

A családi turisták általánosan elfogadott definíciója alapján azokat a családi utazókat (legalább 1 gyermek és 1 felnőtt) tekintjük turistának, akik több mint 24 órát töltenek szabadidős turisztikai céllal az állandó lakóhelyükön kívül (Carr, 2011; Schanzel, 2010). Schanzel definíciója szerint a családi turizmus egy céltudatosan együtt töltött idő a család számára, amely a normál rutintól való eltérő aktivitást jelent, mely szórakoztató, de ugyanakkor kompromisszumokat és konfliktusokat rejt magában (Schanzel, 2010).

Ásványi és munkatársai által 2018-ban hazai, általános iskolás gyermekkel rendelkező családok közt végzett kutatást, akik az elmúlt 2 évben legalább 2-szer voltak közös nyaraláson. A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a családokat a nyaralás során az együtt eltöltött idő motiválja leginkább, a második legfontosabb motiváló tényező, a mindennapokból való kiszakadás a szórakozás előtt, ugyanakkor nagyon fontosnak ítélték még a pihenést is a megkérdezettek. A turizmuson belül a tanulási motiváció értelemszerűen az oktatási turizmus esetében a legerősebb (Malota - Gáti, 2017; Gáti - Malota, 2017), de a gyermekes családok nyaralási motivációi között is megjelenik, és ebben kiemelt partner a TELE-KA-LAND Mesepark Hálózat is.

A családok preferenciái között kiemelendő a biztonság iránti igény (Michalkó, 2004; Ernszt, 2016; Bogáromi - Malota, 2017; Szekér - Keller, 2017; Péter et al., 2017; Péter et al., 2018), amely Ásványi és munkatársai által végzett kutatás szerint mind a desztináció kiválasztásában, mind a szálláshellyel kapcsolatos döntésekben az első helyen rangsorolt, meghatározó tényező (Ásványi et al., 2018). Ez is alátámasztja, hogy a kiválasztott célrégiók ideális helyszínt biztosítanak helyi rendezvényeknek és turisztikai programcsomagoknak egyaránt. A gondtalan játék csak addig okoz örömet, amíg biztonságban zajlik, amíg az eszközök nem rongálódnak, nem használódnak el. A jogszabályok nagyon szigorúan szabályozzák a kérdést: a közintézmények kertjében lévő és a közterületi játszótér karbantartása az üzemeltető feladata a TELE-KA-LAND Meseparkok esetében is. A szakszerű karbantartás, a szezon előtti felületkezelés és ellenőrzés mind-mind garantálja, hogy a játszótér akár évtizedekig a gyermekek örömét szolgálhassa. A fa ugyanis él, még akkor is, ha már kivágták, ezért a fa eszközök folyamatos törődést igényelnek. Szakszerű kezekben nem fognak korhadni, gombásodni, balesetveszélyessé válni. A felújítás sok esetben költségesebb, mint az új telepítése, ezért az üzemeltetőnek nem csak jogszabályi kötelezettsége, hanem érdeke is a játszótér karbantartása és ellenőrzése. Minden közterületi és közületi tulajdonú játszótéren elhelyezett játszóeszköznek rendelkeznie kell megfelelőségi tanúsítvánnyal és használatbavételi engedéllyel. A rendelet kötelezi a tulajdonost, hogy 4 évente végeztesse ellenőrzést a GKM által kijelölt ellenőrző szervvel. Az ellenőrzés során a tanúsító szervezet vizsgálja a biztonságossági követelményeknek való megfelelést, valamint felméri a biztonsági állapotot, ellenőrzi a megfelelőségi tanúsítványt, és a nyilvántartási dokumentációt, amelynek tartalmaznia kell a karbantartási naplót is. Ha az eszköz állapota részben megfelelő, azaz

biztonságossá tehető, kijavítható, akkor az üzemeltető feladata azt javíttatni. Ha viszont az eszköz nem felel meg a biztonságossági követelményeknek, nem tehető biztonságossá, akkor az üzemeltetőnek haladéktalanul meg kell akadályoznia a használatát, és saját költségén el kell bontatnia. Az üzemeltető ezen kívül a Fogyasztóvédelmi Hatóság felé is bejelentési kötelezettséggel bír, új létesítés, csere, nagyjavítás vagy helyváltoztatás esetén. A családok gyermekeiket biztonságban szeretnék tudni nemcsak otthon, hanem akkor is, amikor játszótéren, játszóházban, egyéb nyilvános tereken elhelyezett közösségi játékokkal játszanak. Ennek érdekében, igazodva a nemzetközi jogi szabályozáshoz Magyarországon a 78/2003. (XI. 27.) GKM rendelet határozza meg a játszótéri eszközök biztonságát. Ezért fontos vizsgálni a Mesepark hálózat és közvetlen környezetükben lévő játék elemekre (például játszótér, felnőtt sporteszközök) vonatkozó szabályozásokat is.

A 78/2003. GKM rendelet 2. §-a fontos fogalmak értelmezését adja, miszerint: A jogszabály rendelkezik a játékok ellenőrzéséről is, ennek alapján „ellenőrzés a telepített játszótéri eszköz vizsgálata és megfelelőségének megállapítása a biztonságossági követelmények alapján, elsősorban a vonatkozó szabvány figyelembevételével és szakmai értékítélet alapján értelmezett általános követelmények szerint” végzendő el. Ha a játszótéri eszköz balesetveszélyessé válik, az üzemeltetőnek haladéktalanul intézkedni kell az eszköz használatának megakadályozása és annak egyidejű kijavítása vagy lebontása érdekében.

A játszótéri eszközökről, azok állapotáról, valamint az időszakos ellenőrzésekről az üzemeltetőnek nyilvántartást kell vezetni. A nyilvántartásokat és az intézkedést igazoló dokumentumokat a játszótéri eszköz üzemeltetőjének legalább 10 éven keresztül meg kell őrizni. A játszótéri eszközök időszakos ellenőrzése a biztonságossági követelményeknek való megfelelőségre, azok biztonsági állapotára, telepítési feltételeinek megfelelőségére irányul. A saját építésű játszótéri eszközök biztonságossági követelményeknek való megfelelőségét szintén a jogszabály 3.§-a szabályozza, ennek értelmében a kijelölt szervezet a létesítés során ellenőrzi és annak eredményéről egyedi megfelelőségi igazolást ad ki. Játssótéri eszköz bemutatása, kiállítása, reklámozása során - ha az nem felel meg a biztonságossági követelményeknek - a gyártó vagy az importáló köteles erre kifejezetten felhívni a figyelmet. A Mesepart Hálózatok elemei a jogszabályi feltételeknek megfelelnek és annak karbantartási munkálatai is megoldottak.

2. Anyag és módszer

A szlovén-magyar határ menti térségben a TEL-KA-LAND Mesepark Hálózat egyfajta bázisként szolgál a térségben történő mesés természeti kalandozásokhoz, határon átnyúló programlehetőségekkel. Empirikus kutatásunk helyszíne a 2 magyar és 2 szlovén település–Nagyrecse, Magyarszerdahely, Dobronak és Moravske Toplice. A lekérdezés 2019 nyarán és ősz elején valósult meg. A kutatás egy kvalitatív és egy kvantitatív részből tevődik össze. Feltáró jellegű kutatás során egy kínálat oldali elemzést végeztünk strukturált interjúk segítségével, amelyeket a projekt partnerekkel és óvoda pedagógusokkal készítettünk. Keresztszeti kutatásunk a fogyasztói lekérdezés révén egy elégedettség vizsgálat volt a 4 partner rendezvényein, illetve egyéb időpontban történő helyszíni megkereséssel. A lekérdezés kérdezőbiztosok segítségével valósult, összesen 844 válasz került feldolgozásra, amelynek 44%-a magyar oldalon, 56%-a szlovén oldalon került rögzítésre és ezt követően feldolgozásra Excel programcsomag segítségével. Az eredményeket a két érintett ország tekintetében külön tüntettük fel, mivel más és más turisztikai háttér van mögöttük. A kutatásunk során az alábbi interjúalanyokkal készítettünk strukturált interjúkat.

3. táblázat: Interjúalanyok neve, munkahelye és pozíciója

Név	Munkahely	Pozíció
Elizabeta Horvat	Környezeti és Idegenforgalmi Intézet, Dobronak	Igazgató
Gyarmati-Litter Tímea	Nagyrécsce, TDM Szervezet	Munkatárs
Litter Nándor	L. Kódex Bt.	Projektmenedzser
Marczin György	Magyarszerdahely	Polgármester
Matejka Pajalić	TIC Moravske Toplice	Irodavezető

Forrás: (Saját kutatás, 2019 in PEN, 2019)

A látogatók megoszlása nagyon eltér az egyes Meseparkok esetében. Amíg Nagyrécsén és Moravske Toplicén a látogatók 80%-a, Dobronakon pedig 50%-a turista, addig Magyarszerdahelyre elsősorban helyből és a környező településekről, Nagykanizsáról és vonzáskörzetéből érkeznek az érdeklődők, 10%-nál egyelőre nem több a külföldi látogatójuk (2. táblázat). Ennek az lehet az oka, hogy amíg a két szlovén desztináció már most népszerű turisztikai úticélnak számít, Nagyrécsére pedig elsősorban a közeli Zalakarosról érkeznek a vendégek, addig Magyarszerdahely még nem tudta magát kellő súllyal felhelyezni a turizmus térképére. A településen történtek ugyan fejlesztések az elődprojekt, az 5 Postakocsi keretében, s két szálláshely is van, de nincs olyan attrakció, amely jelentős számú turistát vonzana. A Meseparkok látogatóinak megoszlását a 2. táblázatban mutatjuk be.

4. táblázat: A Meseparkok látogatóinak megoszlása

	Környékbeli lakosság (%)	Turisták (%)	További információ
Dobronak	50	50	A látogatók körülbelül 40%-a szlovén, közöttük fele-fele arányban vannak a környékbeli és a távolabbról érkezők. A külföldiek 40%-a magyar, a többiek főleg horvátok, osztrákok, olaszok, hollandok, szlovákok.
Magyarszerdahely	90	10	Főleg a környező országokból érkeznek a látogatók, de volt már dán és holland vendégük is.
Moravske Toplice	20	80	A családok főképp Ausztriából, Csehországból, Lengyelországból, Hollandiából, Olaszországból érkeznek.
Nagyrécsce	20	80	A külföldi látogatók elsősorban szlovének, osztrákok vagy németek.

Forrás: (Saját kutatás, 2019 in PEN, 2019)

A kutatás az NKFI (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal) Alapból megvalósult projekt keretében történt, a kedvezményezett Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. megbízásából.

Kvalitatív kutatás eseményeinek értékelése

Az alábbiakban a kutatásban bevont szakértők véleményét szeretnénk ismertetni a Meseparkok biztonságára és a fejlesztésekre vonatkozóan.

A megkérdezett projektpartnerek Matejka Pajalić (Moravske Toplice) kivételével úgy vélekedtek, hogy semmilyen nehézséget nem okozott a játékelemekhez kapcsolódó biztonsági és jogszabályi elemeinek való megfelelés, a kivitelező az előírásoknak megfelelően készített el mindent. Úgy választották ki a mesefigurákat és építették fel az elemeket, hogy a park munkatársai nélkül is tudják használni ezeket az oda érkező vendégek.

A látogatókör bővítése érdekében javasolt fejlesztések kapcsán Dobronak képviselője elmondta, hogy az ottani Mesepark kapcsán egyelőre nincs tervük az infrastrukturális bővítésre, esetleg egy szalonnasütőt kellene még készíttetni. A parkot tovább reklámozzák, ősszel és tavasszal az iskolai szünetekben pedig egynapos vagy félnapos (délutáni) programokat szeretnének szervezni.

Magyarszerdahely polgármesterének az a véleménye, hogy mindenképpen szükség lenne egy kiépített összekötő útra a mesefigurák között. Emellett szeretnének egy kisebb közlekedési pályát létrehozni az óvodánál és a TELE-KA-LAND Meseparknál is, ahol a gyerekek rollerekkel, futóbiciklivel közlekedve ismerhetik meg a KRESZ szabályait, így például a körforgalomban való közlekedést. Megemlített, hogy ő szívesen látna még egy drótkötélpályát, illetve több padot is a park területén. Rendezvények szempontjából főleg az időpontokon változtatnának, nem szerencsés a nyár közepére tenni a fesztiváljuk időpontját, amikor a legtöbben nyaralnak. Azt gondolja, hogy június vége lenne az ideális időpont, ekkor nagyobb lenne a helyiek és a környékeliek érdeklődése.

Moravske Toplice képviselője főképp a tartalom és a további játékelemek hozzáadásához szükséges beruházásokat javasolja, melynek a második fázisa a promóció és hirdetés.

Magyarszerdahely és Nagyrécsce projektmenedzsere elmondta, hogy mind a két településen vannak további fejlesztési tervek. Magyarszerdahelyen egy kis helytörténeti múzeumot terveznek az IKSZT-ben, Nagyrécsén pedig a kastélyban szeretnének egy hasonlót kialakítani, főleg digitális elemekkel. Még több szolgáltatásra és programelemre van szükség, hogy önállóan is működni tudjanak a desztinációk. A nagykanizsai Thúry György Múzeummal karöltve készült egy pályázat, mely még nem került elbírálásra. Ennek keretében Magyarszerdahelyen külső plakátmúzeum is létesülne, az épületen belül pedig a falu története kerülne feldolgozásra. Emellett mindenhol turisztikai elemekkel bővülne a park. Nagyrécsén a tönkrement fák pótlása és pihenőhelyek létrehozása lenne a cél. A rendezvények szempontjából Litter Nándor úgy gondolja, hogy egy nagyobb attrakció, fellépő, egy unikális elem (pl. a tervezett időkapozsula pénzermékkal vagy csizmadobáló verseny) lendíthetné fel a rendezvény iránti érdeklődést.

Nagyrécsce képviselőjének véleménye szerint, valamilyen mozgásos elemet, például pingpongasztalt vagy drótkötélcúszdát szeretnének létesíteni a nagyrécscei Meseparkban. A nagyrécscei projektpartner képviselője a későbbiekben a gyakori és folyamatos Facebook posztokat tartja fontosnak, a reklámtevékenység esetében csak a ráfordított összeget növelné.

A projektpartnerek közül a tervezett fejlesztések kapcsán ketten (Elizabeta Horvat, Marczin György) úgy gondolják, hogy az anyagi fedezet rendelkezésükre fog állni, amennyiben a

finanszírozásban nem lesz gyökeres változás. Az egyik válaszadó (Marczin György) elmondása alapján nagyjából évente 2 millió forintba fog kerülni a fenntartás. Lehetőség van a projekt vége után használati díjat szedni bizonyos helységek után, de nem a profitszerzés a céljuk, számukra elég az is, ha már kevesebbet kell anyagilag hozzátenniük.

A projektpartnerek Magyarszerdahely és Nagyrécse vonatkozásában elmondták, hogy a humán erőforrás rendelkezésre áll, az anyagi igény jelenleg 5000 euró évente. A későbbiekben csak az anyagiak kérdései, vannak kisebb pályázati lehetőségek, amiket meg lehet célozni, de a céljuk az lenne, hogy a rendezvény olyan jelentős legyen, amin az árusok, vendéglátást biztosítók, résztvevők fizetnek azért, hogy ott lehessenek, amihez viszont nagyszámú érdeklődőre van szükség. Nagyrécse képviselője hozzátette, hogy az új elemek beépítését pénz átcsoportosítással a projekt keretein belül szeretnék megvalósítani. Anyagilag a rendezvényeik két évre vannak biztosítva, a jövőben szükség lesz külső támogatásra, pályázatokra. A humán erőforrás tekintetében elmondta, hogy az önkormányzatnál dolgozik egy kulturális referens, aki a későbbiekben várhatóan átveszi a rendezvényszervezési és marketing feladatokat.

A megkérdezett projektpartnerek közül Matejka Pajalić jelezte, hogy a Meseparkba tervezett fejlesztéseket, új termékeket, illetve beavatkozásokat csak akkor tudják megvalósítani, ha fejlesztési vagy határon átívelő programok keretében biztosítani tudják az anyagi fedezetet, ezen kívül saját forrással nem rendelkeznek. További rendezvények vagy gyerekprogramok megszervezésére nincs elegendő emberi erőforrásuk sem. A gyermek animációs programok részükről csak nehezen kivitelezhetők a jelenlegi alkalmazottakkal. Az ilyen tevékenységekhez külső szolgáltatókat kell alkalmazniuk, aminek viszont jelentős anyagi vonzata van. A környezeti fenntarthatósággal kapcsolatban elmondható, hogy az érintett projektpartnerek figyelmet fordítottak a természet védelmére, a tájkép és a biodiverzitás nem került veszélybe egyik park esetében sem.

A hulladékkezelés tekintetében három projektpartner arról számolt be, hogy vannak kihelyezett szemeteseik, melyeket a kommunális vállalat rendszeresen űrit. Egy projektpartner (Gyarmati-Litter Tímea, Nagyrécse) elmondta, hogy náluk fejlesztésre szorul a hulladékkezelés, további szemetes edények kihelyezésére lenne szükség.

Az akadálymentesítés három esetben (Dobronak, Magyarszerdahely, Moravske Toplice) megvalósult, nem okozott problémát. Nagyrécse vonatkozásában azonban jelezte a projektpartner, hogy nehéz kerekesszékekkel mozogni a meredek emelkedő miatt, ami akár balesetveszélyes is lehet.

A projektpartnerek a hosszú távú sikerességhez fontosnak tartják a hatékony és lelkes promóció fenntartását, a folyamatos állagmegóvást, további termékek fejlesztését a parkokban, valamint új tartalmak létrehozását, biztosított finanszírozással. Ha csak a meglévő tartalomnál maradnak, 2–3 év múlva nem lesz érdekes, hiszen a környékükön nagyon sok a visszatérő látogató. A kisebb események nem elegendők a hálózat fenntartásához. Figyelembe kell venni a nagyobb rendezvények folytatását és a parkhálózat általi promóciójukat is.

A pénzügyi háttér biztosítása kapcsán Dobronak vonatkozásában az önkormányzat finanszírozza az energiaparkot, illetve van saját bevételük az információs irodában folyó árusításból, ami elegendőnek tűnik a fenntartáshoz. Magyarszerdahely képviselője is biztosítottan tartja a Mesepark működését, saját forrásból tervezik majd finanszírozni. Moravske Toplice képviselője nem ismeri a meseparkok további pénzügyi üzemeltetésének hátterét. Ami az ő meseparkjukat illeti, a folyamatos karbantartást biztosítják, a nagyobb beavatkozások, fejlesztések, új tartalmak pedig további pénzügyi források függvényében valósíthatók meg. Magyarszerdahely és Nagyrécse projektmenedzserei szerint az önkormányzatnál körülbelül kétfélmillió forint kellene majd évente ahhoz, hogy tovább tudják

vinni ezt a projektet, erre viszont nincs elég forrás. Vannak azonban olyan pályázati lehetőségek, amelyekkel bizonyos elemeket, például a rendezvényeket meg lehet támogatni, ezért alapvetően pozitívan látják a projekt pénzügyi biztosítottságát.

A projektpartnerek többségének nincs kidolgozott terve a karbantartásra, kár bekövetkezése esetén azonnal javítják azt, többnyire saját forrásból. Arról is beszámoltak, hogy voltak már kisebb karbantartási feladataik, például az interaktív mesélő táblákkal kapcsolatban, melyeket a készítője javított, de igyekeznek a kisebb problémákat, például az akkumulátor cseréjét, a figurák kisebb javításait helyben megoldani. A kivitelezők 10, illetve 1 év garanciát adtak a fa és egyéb figurákra. A figurák tartósak, de a nem megfelelő használat (a látogatók ráülnek, kiszakítják) következtében szükség van javításra. A karbantartásra fordított források mértékét nehéz előre meghatározni. Ezen a területen már most is többszöri fűnyírás szükséges, nélkülözhetetlen az utak rendezése a parkban, a tartóelemek javítása, a későbbiekben bizonyára szükség lesz a fa elemek újrafestésére is. Magyarszerdahely és Nagyrécse képviselője elmondta, hogy náluk a tisztítást és a terület rendben tartását a helyi önkormányzat alkalmazottai/közmunkásai végzik, saját költségvetésből. A technikai eszközök karbantartásában Pánczél Lajos volt iskolaigazgató segít. Őt keresik például, amikor a beszélő tábla akkumulátorát tölteni kell. Mivel nem zárt térről van szó, kiemelten fontos a vagyonvédelem, az eszközök megóvása.

Kvantitatív kutatás eredményeinek bemutatása válaszok az átalakuló fogyasztói szokásokra

A TELE-KA-LAND Mesepark hálózattal a kisgyermekes családokat szeretnék a szlovén-magyar határ menti térségbe csábítani, így a 2 magyar és 2 szlovén településen 3-3 mesefigurát és különböző természetközeli interaktív játékokat – amőba, mesekirakó, fotófal – állítottak fel. Emellett egy interaktív hangos tábla segítségével magyar, szlovén és angol nyelven is meghallgathatók az adott mesék. Mesés Térképpel (1. kép) és Útlevelemel ösztönözik az érdeklődőket arra, hogy felkeressék mind a 4 határ menti Meseparkot, mert aki mind a 4 helyszín mesepecsétjét összegyűjti a Mese Útlevelembe, ajándékban részesül.

1. kép: TELE-KA-LAND Mesepark térkép

Forrás: <http://www.telekaland-mesepark.eu/index.php/meseterkep>, 2019

A TELE-KA-LAND Meseparkok ingyenesen, egyénileg és csoportosan is látogathatók, de előzetes bejelentkezés alapján játékos vetélkedők szervezésére is van lehetőség. A projekt célja az volt, hogy egy hiánypótló határon átnyúló hálózati együttműködés jöjjön létre a turizmus fejlesztése érdekében, amellyel létrehoztak egy határ menti mesevilágot, és ezzel egy természet közeli mesés kalandozásra csábítják a turistákat. Elsősorban a gyermekeket, rajtuk keresztül a szülőket, nagyszülőket, oktatási, nevelési közösségeket célozták meg. A gyermekjátékok és interaktív játékelemek mellett tájékoztató táblákat is felállítottak, melyek a települések különböző pontjain a turisztikai termékre hívják fel a figyelmet.

A turisztikai kereslet átalakult: a turizmusban komoly kihívást jelent a vendégek és látogatók megtartása, meggyőzése arról, hogy a következő hosszú hétvégén vagy nyáron is az adott üdülőhelyet válasszák. Azon látogatók, akik a térséget választják, elsősorban a magas színvonalú szolgáltatásokat és a tökéletes kiszolgálást keresik. A 21. században a turisták már nem elégednek meg a passzív kikapcsolódással, folyamatos élményekre vágnak a nap minden percében. Egy szolgáltató önmagában jellemzően nem tudja ezt megadni nekik – emiatt a szolgáltatói kapcsolatok nélkülözhetetlenek. A látogatók nem akarják azzal vesztegetni az idejüket, hogy szállás, étkezés vagy rendezvények után nézzenek, lefoglalják azokat. Komplet élmény csomagot akarnak vásárolni, amely tartalmaz mindent, amire szükségük van (PEN, 2019).

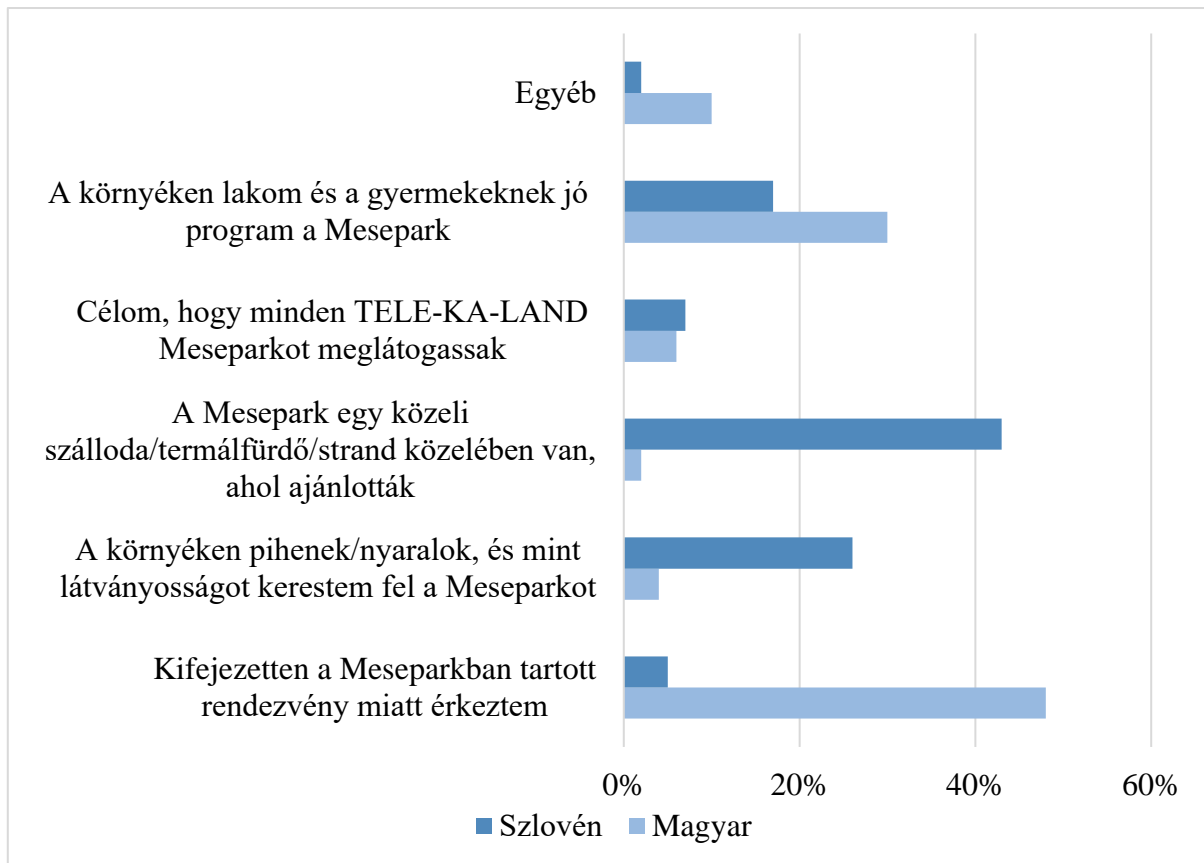
Az információszerzés mikéntjének átalakulása: a hagyományos turisztikai útikönyvek és kalauzok ideje lejárt. A ma turistája már nem térképpel és papír alapú kiadványokkal vág neki az utazásnak, hanem okostelefonjával. Ezért ezen elektronikus felületek alkalmazása és kiaknázása elengedhetetlen minden szolgáltató számára, ha a jövőben is a piacon szeretne tevékenykedni. A projekt mindkét fenti kihívást képes kezelni, mivel az előző programozási időszakban megvalósított 5 Postakocsi projekt keretében létrejött szolgáltatások bázisát jelen

projektjavaslatokban fejlesztették; olyan új attrakciókat és programokat készítettek a projekt munkatársai, amelyek interaktívak, ugyanakkor a természetközeli élményeken alapulnak. projekt javaslatunk a fent megfogalmazott problémák számos területére megoldást kínál.

A meseparkok célcsoportjai tekintetében nagyon hasonló válaszokat kaptunk. Minden projektpartner a kisgyermekes családokat (szülő-kisgyermek vagy nagyszülő-unoka) tartotta elsődleges célcsoportnak, a másodlagos célcsoportot pedig a környékbeli iskolák alsó tagozatos tanulói és az óvodákba járó gyermekei képezik. A projektpartnernek a bejelentett csoportok számára általában biztosítanak egy animátor munkatársat, aki különböző programokat, játékokat is szervez a gyermekeknek. Van egy általános animációs programjuk, de minden esetben alkalmazkodnak a különböző korú gyermekek tudásához és adottságaihoz.

A mese nagyon fontos szerepet játszik a gyermek életében, legfőképpen az érzelmi biztonság kialakulásában lényege a szülő-gyermek stabil kapcsolata, melynek kialakulásában sokat segít, ha mesélünk neki mi személyesen, nem hagyatkozva csak az internet, illetve egyéb informatikai platformok által adott lehetőségekre. A mesélés során a gyermek megerősítést kap, hogy akivel szemben bizalmunk van, annak jót és rosszat is elmondhatunk, önmagunk lehetünk. A sokszor hallott mese érzelmi biztonságot ad gyermekünknek. Mesélhetünk a természetről: a vízcseppről, mely kalandos utat tesz meg vízpára formájától, míg újra visszaérkezik a tengerbe, vagy a földre került magról, amely a sötét, nedves földből kibújva sok-sok változáson át végül fává nő, vagy az állatokról, melyeket meglesve ismerhetjük meg viselkedésük titkait. Egy idő után már maga a gyermek fog mesélni a természetről. A mesélés során azonosul a mese tárgyával, mely élmény megalapozhatja a környezettudatos szemlélet és értékrend kialakítását (Megyeriné, 2018). Ne felejtsük el azonban, hogy környezeti nevelés valódi helyszíne a szabad természet. Menjünk ki a természetbe minél többet, a közös élmény elmélyíti a környezettel kapcsolatban megszerzett ismereteket és elősegíti a helyes környezeti attitűd kialakulását a kutatás helyszínén az interaktív táblák segítségével is (Megyeriné, 2018).

Rákérdeztünk empirikus kutatásunk során, hogy mi hozta a látogatót a térségbe (1. ábra). A két-két Meseparknak otthont adó ország, illetve azon belüli települések eltérő infrastrukturális, turisztikai lehetőségekkel rendelkeznek, ezért minden esetben országonként elkülönítettük a válaszokat. A magyar oldalon kiemelkedő (48%) értéket képviselt azon látogatók aránya, akiket kifejezetten az ott tartott nagyrendezvény vonzott a térségbe, míg a szlovén oldalon főként a valamely szálloda vagy termálfürdő vendégeként, mint kiegészítő programként (43% illetve 26%) tekintették meg a Meseparkokat.

1. ábra: Az érintett térségbe tett látogatás célja (megoszlás, országonkénti %-ban)

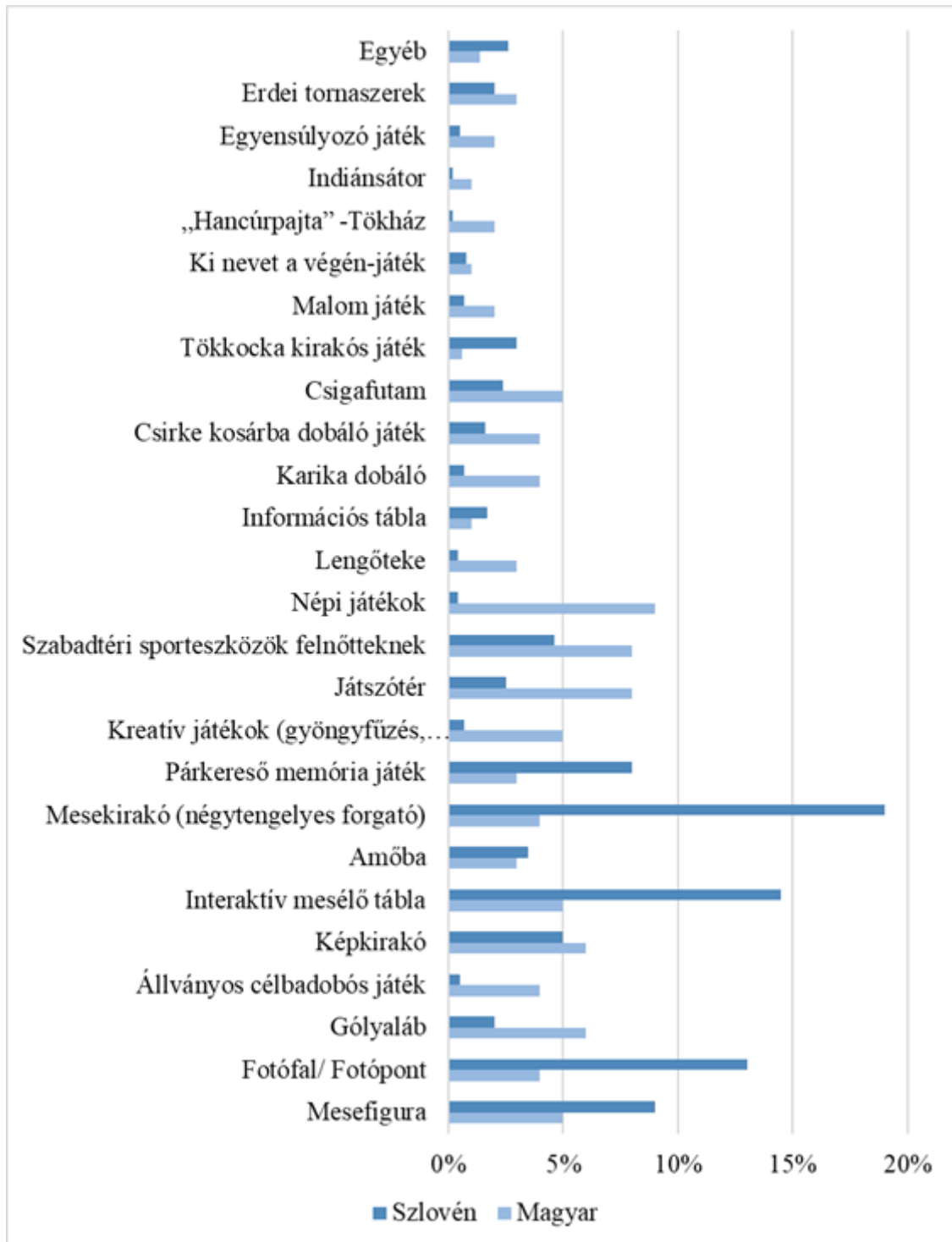
Forrás: (Saját kutatás, 2019 in PEN, 2019)

Nagyrecse, Magyarszerdahely, Dobronak, Moravske Toplice – 3-3 mesefigurát és különböző természetközeli interaktív játékokat – amőba, mesekirakó, fotófal – állítottak fel. Emellett egy interaktív hangos tábla segítségével magyar, szlovén és angol nyelven is meghallgathatók az adott mesék a szlovén oldalon. Mesés Térképpel és Útlevelemmel ösztönözik az érdeklődőket arra, hogy felkeressék mind a 4 határmenti MeseParkot, mert aki mind a 4 helyszín mesepecsétjét összegyűjti a Mese Útlevelebe, ajándékban részesül. A meseelemek népszerűségét a 2. ábra mutatja meg országonkénti bontásban.

Mesefigurák közül a magyar oldalon a legnépszerűbben a Ludas Matyi, a Kiskakas és a Piroska meseelemek voltak, míg a szlovén oldalon Rusalka tündér, illetve Goldina a Töklány nyerte el leginkább a közönség tetszését.

A magyar oldalon a legnépszerűbb meseelemek, a népi játékok mellett kreatív játékok, amelyhez segítő szükséges, ezen kívül a képkirakó a gólyalábazás és a játszótér, valamint a szabadtéri sporteszközök voltak a legnépszerűbbek.

Szlovén oldalon az interaktív mesélő tábla, a fotófal, a mesekirakó és a párkereső memória játék volt a legnépszerűbb ezek mindegyike akár egyénileg is használható, nem igényel segítő szakembert. Tehát a két ország közönsége itt kissé megosztott, a magyar oldalon a projekt fenntarthatóság esetén érdemes odafigyelni egy állandó segítő és szervező munkatárs további alkalmazására is (2. ábra).

2. ábra: Mese-elemek népszerűségének megoszlása országonkénti bontásban
Forrás: (Saját kutatás, 2019 in PEN, 2019)

4. Következtetések, javaslatok

A Mesepark hálózat és az arra épülő, egyben a települések hagyományait is figyelembe vevő nagyrendezvények együttesen, mint turisztikai termékek jellegükből adódóan nagyobb desztinációs térben tudják jól kifejezni turistavonzó hatásukat. Erre nagyon jó terep a határtérség, mert a partnerek települései önállóan túl kicsik ahhoz, hogy egyedül jelentős szerepet töltsenek be az ország és Európa turisztikai kínálatában. Ezen kívül az érintett

települések, különösen a magyar oldalon hátrányokkal bírnak a turizmus területén, kevés a vendégéjszaka, kevés az itt elköltött jövedelem. A magyar oldalon szervezetileg és infrastruktúra oldaláról is fejletlenebb a turizmus. Különösen igaz ez a két magyar partner településre, amely a turizmus fejlesztésének a kezdeti útján jár. A szlovén partnerektől kapott szakmai támogatás, a jó gyakorlatok megismerése segítette a mezőgazdasági területek turisztikai felzárkóztatását.

A látogatók hosszabb ideig való tartózkodási ideje várható a komplex MesePark termék ajánlat alapján. Versenyelőnyt tudtak abból kialakítani, hogy a határtérségben lesz olyan termék, amely jellegében csak itt érhető el, amelyre együtt, nagyobb hatékonysággal és energiával tudják felhívni az érdeklődők figyelmét. Egy egységes térségi arculat, megjelenés kialakítása valósult meg MesePark címszó alatt. A közös megjelenés magasabb szintű megkülönböztetést és a versenyképességet biztosít. A közös tevékenység eredményeként a turisták számára nem okoz gondot a határ másik oldalára való átlépés, ennek előfeltétele, hogy közösen tudják eljuttatni azt az üzenetet, miszerint a másik oldal a turisták számára érdekes helyeket és attrakciókat kínál. A projekt eredményeként a térségi és tematikus összehangoltság javult, a fejlesztések, a programok egymást erősítették az egységes arculat kínálat érdekében.

Látogatók fejlesztési javaslatai között szerepel, hogy a magyar oldalon (14%), míg a szlovén oldalon (26%) a látogatók több fix játékelem meglétét igényelnék, Projekt partnerekkel készített interjúkban megjelenő kötél csúszda mellett említésre került még a köteles egyensúlyozó, lengőgerenda kötéllel, trambulín, íjjász pálya és a gokart is. Ezek a játékok az állóképességet és egyensúlyérzéklet egyaránt fejlesztik, és izgalmas játékot jelentenek a gyerekek számára. Az egyensúlyozó játszótéri eszközök népszerűsége azok mozgásából, mozgó elemeinek hatásából, az eszköz dinamikus tulajdonságaiból adódik. Egy egyensúlyozó a használat során folyamatos koncentrációt és mozgáskoordinációt követel, ezáltal játékosan éreztetve a használó kapcsolatát a környezetével. A játék folyamán bonyolult mozgások tucatjai jönnek létre, azok korrekciója, az együtt mozgások és az egyensúly viszonya, érzete rendkívül hasznos eszközzé teszi ezeket a játékokat biztonságos környezetben.

Felhasznált irodalom

- Ásványi, K., Gyulavári, T., Jászberényi, M. (2018): Családok utazási preferenciái. A hatékony marketing – EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia. Corvinus Egyetem. 732-743 p.
- Bogáromi, E., Malota, E. (2017): Perception of Hungary in terms of security and touristic destination choice - country image of Hungary in 8 countries. In: Németh Kornél, Péter Erzsébet, Kiglics Norbert (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia: Teljes anyag online lektorált kötet. Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 180-189 p.
- Carr, N. (2011): Children's and Families' Holiday Experiences. London: Routledge
- Ernszt, I. (2016): „Sullen Shadows under the Blue Sky” – Some Remarks about the Dark Side of Tourism and the International Legal Protection. In: Németh Kornél, Péter Erzsébet, Kiglics Norbert (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia: Teljes anyag online lektorált kötet. Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 98-106 p.
- Gáti, M., Malota, E. (2017): The relationship between international students' satisfaction with general and educational facilities and their repeated choice concerning the higher educational destination. EDULEARN17 Proceedings: 9th International Conference on

- Education and New Learning Technologies. Barcelona: International Academy of Technology, Education and Development (IATED), 3707-3714 p.
- Mahr, T., Birkner, Z. (2017): Települések a digitális térben - negyedik dimenzió, Comitatus: Önkormányzati Szemle, XXVII.: (3. különszám) 3-10 p.
 - Malota, E. - Gáti, M. (2017): Educational tourism: The relationship between culture personality and the perception of the country as an ideal study destination. In: L Gómez Chova, A López Martínez, I Candel Torres (szerk.) EDULEARN17 Proceedings: 9th International Conference on Education and New Learning Technologies. Barcelona: International Academy of Technology, Education and Development (IATED), 3707-3714 p.
 - Megyeriné, R. A. (2018): Mese és/vagy digitális világ. In: Fehér Ágota, Megyeriné Runyó Anna (szerk.): A mese szerepe a nevelésben, oktatásban – II. Nemzetközi Kisgyermek-nevelési Konferencia. Vác, 154-163 p.
 - Michalkó, G. (2004): A határ menti bűncselekmények turizmusföldrajzi aspektusai Magyarországon. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a "Magyar határellenőrzés - európai biztonság" című tudományos konferenciáról. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 189-200 p.
 - PEN (2019): SIHU11 „Határ menti élmények, határtalan kalandok TELE-KA-LAND” projekthez tartozó fenntarthatósági tanulmány, 1-86 p.
 - Schanzel, H.A. (2010): Family timer and own time on holiday: generation, gender and group dynamic perspectives from New Zealand. PhD thesis, Victoria university of Wellington, Wellington, NZ.
 - Schanzel, H., Yeoman, I., Backer, E. (Eds) (2012): Family Tourism: Multidisciplinary Perspectives, Channel View, Bristol.
 - Szekér, B., Keller, K. (2017): A magyar lakosság utazási szokásainak változása az elmúlt időszak terrorista támadásai és fenyegetettsége miatt. In: Bene Szabolcs (szerk.): XXIII. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely: Pannon Egyetem Georgikon Kar, 16-22 p.
 - Péter, E., Keller, K., Németh, K., Lelkóné, Tollár I. (2017): Integrating health literacy into work and relaxation, II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, (szerkesztette: Németh K.-Péter E.-Kiglics N.) Zalakaros, Magyarország, 2017.12.01, ISBN 978-963-396-102-5
 - Péter, E., Németh, K., Lelkóné, Tollár I. (2018): Turizmusbiztonság, mint felmerülő igény fogyasztói szemmel, Turizmus Bulletin, Turizmusbiztonság Különszám, 18:2 30-37 p.
 - Tóth-Kaszás, N., Keller, K., Péter, E., Ernszt, I. (2017): Tourism at the border region - Examination of the touristic recognition of Letenye region. In: Németh Kornél, Péter Erzsébet, Kiglics Norbert (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Absztrakt kötete. Nagykanizsa: Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
 - 78/2003. GKM rendelet 2. §

Jövedelem-kockázat kezelése egyes dunántúli vállalkozások esetén

Göllény-Kovács Nikoletta¹ – Dr. Péter Erzsébet² – Katona Andrea³

^{1,3}Ph.D hallgató - ²egyetemi docens

¹⁻³ Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18,

e-mail cím: nikoletti.kovacs@gmail.com, peter.erzsebet@uni-pen.hu, andrea.katona.gsdi@gmail.com

Empirikus kutatásunk középpontjában a dunántúli mezőgazdasági mikro, kis és közepes méretű vállalkozások állnak, ahol leginkább arra voltunk kíváncsiak, hogy jövedelmükkel való elégedettségük mennyire függ össze éves nettó jövedelmük nagyságával, alkalmazottaik számára stabil munkahelyteremtési igényükkel, illetve technológiai fejlettségükkel. Utóbbi tényezők ugyanis erősen meghatározzák a hazai mezőgazdasági ágazat jövőbeli helyzetét, mivel a szakképzett munkaerő száma csökken, az új fejlesztések hatása pedig egyre erősödik. Kutatásunk során négy tényező közt vizsgáltuk az összefüggéseket, melyek a jövedelemmel való elégedettség mértéke, jövedelemnagyság, stabil munkahely teremtése iránti igény mértéke, illetve technológiai fejlettség mértéke. Következtetésként elmondhatjuk, hogy a hazai agrár szektorban két fontos dologra mindenképp szükséges hangsúlyt fektetni: a kis és közép-vállalkozók anyagi stabilizálására, illetve a folyamatos technológiai fejlesztésre.

Kulcsszavak: Dunántúl, mezőgazdaság, vállalkozás, elégedettség

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Mezőgazdasági vállalkozások esetében a kiszolgáltatottság rendkívül erős, mivel a vállalkozás legnagyobb értéke legtöbb esetben a szabad földön található. Az időjárás okozta károk csökkentése magas kiadásokkal jár, továbbá információgyűjtést igényel, hisz a legújabb technológiákat szükséges ismerni hozzá. A nyitottság ezért mondható kulcsfontosságú tényezőnek a vállalkozás iránti elköteleződés szempontjából, mivel a vállalkozónak nyitottnak kell lennie az újra és a változásra. Bármely szakaszban van a vállalkozás, a tudás megszerzése nem elhanyagolható tényező a hosszú távú fennmaradás érdekében.

A vállalkozás fejlesztéséhez azonban nem csupán anyagi támogatásra és új ismeretekre van szükség, több kutatás igazolta, hogy a humán erőforrás ugyanolyan fontos befektetés, mint a tárgyi javak beszerzése (Alshanty – Emeagwali, 2019; Bosma et al., 2004; Tóth-Fehérvölgyi, 2016). Egy átgondolt szervezet felépítése – legyen szó akár családi vállalkozásról –, illetve a megfelelő munkaerő beszerzése éppen olyan fontos kell, hogy legyen, mint a tudás megszerzése és a legjobb, legújabb technológia megvásárlása vállalkozások esetében. Az elköteleződés tehát nem jelent mást, mint felelősnek lenni a vállalkozásért és fejlődésért, ami többek között a hazai termelői ágazat hasznát is szolgálja.

Napjainkban a szervezetek egy része kénytelen nagy hangsúlyt fektetni a munkaerő megtartására, elkötelezettségének növelésére, míg más szervezetek perspektívaváltásban gondolkodnak. Számos szervezet ugyanis ahelyett, hogy a generáció munkaértékeinek átalakítását venné célul, a megváltozott helyzethez való alkalmazkodásban gondolkodik. A PWC (PricewaterhouseCoopers, tanácsadó vállalat) jelentéséből is kiderül, hogy hosszú távú víziójuk a projektalapú szervezeti formára való áttérés, aminek következtében a munkaerőt a képességeinek megfelelően éppen addig tartanák a szervezetnél, ameddig a projekt

szempontjából szükséges (Meretei, 2017). A kutatás fókuszaként megjelölt agrárszektor különösen nagy problémával küzd a generációs problémák tekintetében, mivel a tevékenység sajátosságaiból kifolyólag kevésbé lehet az említett Y és Z generáció számára érdekessé tenni a munkát, hiszen nehezen kivitelezhető a rugalmas és mobilis munkavégzés. Ennek ellenére a mezőgazdasági vállalkozóknak meg kell küzdeniük a munkaerő megtartásának problémájával, miközben a munkaerő országos hiánya még nagyobb kiesést okoz számukra.

Jelen kutatásban kiemelten szükséges foglalkozni a mezőgazdaságban vállalkozó, illetve foglalkoztatott humán erőforrással, mivel a vállalkozásnak egy nagyon fontos tényezője a szakmai tudással rendelkező munkaerő, mint kiemelt befektetés. A vezetői kultúra nagy mértékben meghatározza azt is, mely munkaerőt tud és milyen hosszan megtartani, esetleg csökkenteni a fluktuációt, mivel, ha a szaktudással bíró emberi tényező kiesik a munkafolyamatból, ez marginális költségtöbblettel járhat a mezőgazdasági vállalkozó számára. Továbbá ágazatai problémát jelenthet, hogy nemcsak szakemberből, de betanított munkásból is egyre kevesebb van az agráriumban, ami komolyan veszélyezteti egyes kultúrák és haszonállatfajok jövőjét, másrészt erőteljes gépvásárlásra kényszeríti a gazdákat. A problémát részben beruházási támogatásokkal, részben a foglalkoztatás jutalmazásával igyekeznek megoldani egész Európában. 2021-től várhatóan a területalapú támogatásokban is megjelenik a foglalkoztatási szempont.

A nagy vállalatok általában erőforrások, pénzügyek és technológia terén előnyt élveznek, mégis a kis- és közepes vállalatok (KKV) foglalkoztatják a legtöbb embert globálisan (Verhess – Meulenberg, 2004). A KKV-k általában rugalmasabbak, kevésbé bürokratikusak, a döntéshozatal sokkal gördülékenyebb a szervezet méretéből kifolyólag, stratégiájukat pedig általában a nagyobb vállalatokhoz kénytelenek igazítani. Ebből következik, hogy általában nem ők az élenjárók, de az információs rendszerüknek feltétlenül egyedinek kell lenni ahhoz, hogy hosszú távon fenntartható legyen működésük (Alshanty – Emeagwali, 2019). Olyan formális és informális, belső és külső információforrásokat használnak, amelyek hasznosak az üzleti tevékenység során, a fejlődésben, innovációban (Rosenbusch et al., 2011). Az igazán hatékony KKV-k több figyelmet fordítanak az információra, tudásra és innovációra, mivel szinte kizárólag ezzel tudják kiterjeszteni a teljesítményüket, és növelni a profitjukat (Keskin, 2006).

A családi vállalkozások jelentős szerepet töltenek be a piacgazdaságokban, úgy a foglalkoztatás, mint a GDP megtermelésében (Noszkay, 2017). Az EU-ban a családi vállalkozások aránya 70-80% közöttire tehető, amelyek részesedése a GDP-ből 20-70%-os, a foglalkoztatásból pedig 40-50%-os (Csákné Filep, 2012, p. 1.). Az USA-ban kissé más a helyzet, ahol is a GDP-ből való részesedésük kevesebb, mint az EU-ban (50 %) azonban foglalkoztatásban betöltött szerepük – jelentősebb 80% (Poza – Daugherty, 2014, p. 4.). Magyarországon a HVG (2016) szerint a vállalatok 70 százaléka családi tulajdonban van, a GDP több mint felét ők állítják elő, valamint a foglalkoztatottak felének biztosítanak munkahelyet.

A családi vállalkozásoknak a gazdasági szerepükön felül komoly társadalmi szerepük is van, mivel többségük olyan értékeket képviselnek és hordoznak, mint a munkavállalókért való felelősségérzet, az előállított termék szeretete és függetlensége, hosszú távú szemléletmód, sokoldalúság, elkötelezettség. Fontos kérdés azonban, hogy mi számít családi vállalkozásnak. Ezen vállalkozások esetében a vezetésre és a mindennapos munkavégzésre egyaránt jellemző, hogy a család több generációja vesz benne részt. Stein (2007) szerint csak azon családtagok tartoznak a vállalkozó családba, akik informálisan vagy formálisan részt vesznek a vállalkozásban. Ez azonban a vállalkozásban való részvételre vonatkozik, és nem azonos a

tulajdonlással, ugyanis lehet valakinek tulajdonrésze a vállalkozásban, de nem vesz részt a vállalkozás életében.

Továbbá érdemes szót ejteni a fenntarthatóság elveiről is, ami előre láthatóan fokozatosan beépül a vállalkozások életébe. Ezekről számolnak be Németh és kutatótársai egy 2009-es tanulmányukban is, amiből kiderül, hogy a biomassa felhasználása a megújuló energiaforrások használatában már akkor is egyre jellemzőbb volt. A megújuló energiaforrások felhasználási jelentőségének két fő oka is van: egyrészt a világ folyamatosan növekvő energiaigénye követeli meg, másrészt a negatív környezeti hatások csökkentése iránti kényszer (Pintér et al., 2018). Továbbá több kutatás is alátámasztja, hogy a helyi termékek térnyerésében szintén megtalálható a fenntarthatóság lehetősége (Németh, 2018; Michalkó – Lőrincz, 2007).

A szakirodalom alapján alátámasztható a megállapítás, miszerint a munkaerő megtartása, vállalkozás fejlesztése, tudás megszerzése egyaránt fontos a vállalkozás hosszú távú fenntartása érdekében. Továbbá feltételezhetjük, hogy a munkaerő biztosításának, illetve megtartásának jelentősége nem választható el a tudás megszerzésének fontosságától a vállalkozás hosszú távú fenntartása szempontjából. Ezen alapvető kulcstényezőket egészíti ki a szakmai kapcsolatok kiépítése, mely a hosszú távú működés fenntartását szolgálja. A hosszú távon való fennmaradás pedig alapvető célja a vállalkozása iránt elköteleződött vállalkozónak. Ezen gondolatok alapján kutatjuk továbbiakban a vállalkozói elköteleződést dunántúli mezőgazdasági vállalkozók körében.

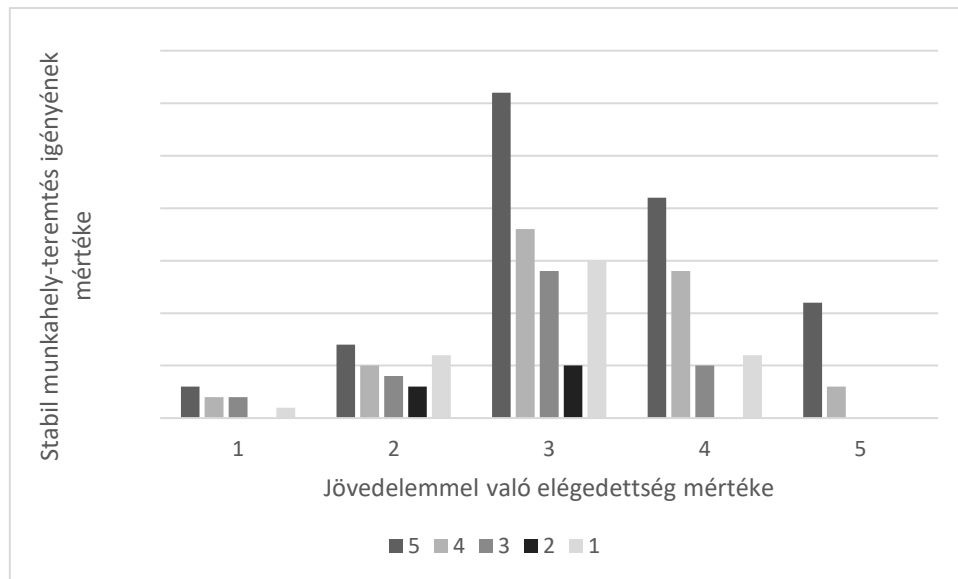
2. Anyag és módszer

Kvantitatív vizsgálaton belül kérdőíves felmérés készült a dunántúli térségben. A megkérdezettek minden esetben mezőgazdaságon belül tevékenykedő, vagy annak elemeit aktívan alkalmazó őstermelők, valamint mikro, kis és közepes vállalkozások vezetői voltak. A mintaelem-szám így elérte a 252 mezőgazdasági vállalkozót. A mintavételezés hólabda módszerrel történt. Az összefüggések szemléltetése MS Excel 2013 programcsomag segítségével készült.

3. Eredmények és értékelésük

Az empirikus kutatáson belül a kvantitatív vizsgálathoz köthető kérdőív négy részből épül fel, melynek első része a tevékenységgel kapcsolatos általános kérdéskör, ezt követi az irányítással kapcsolatos kérdéskör, majd a biztonságra helyeződik a hangsúly kérdések terén, végül a demográfiai kérdések zárják a felmérést. A kérdések közül négy kerül külön kiemelésre, melyek között kapcsolat fedezhető fel a témához kötődően.

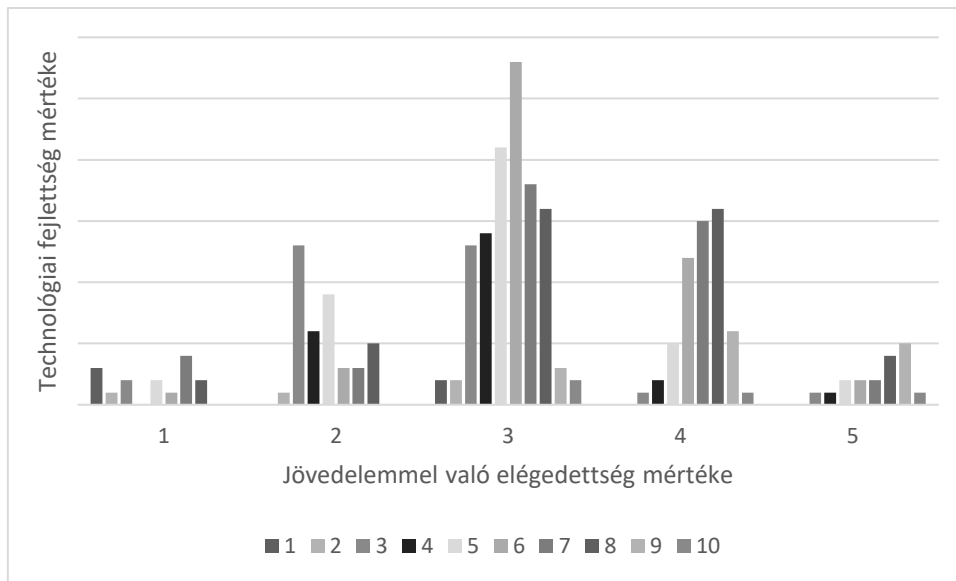
Első hipotézisünk szerint a mezőgazdasági vállalkozók minél elégedettebbek a keletkezett jövedelmükkel, annál inkább fontos számukra, hogy az alkalmazottaik számára is stabil munkahelyet teremtsenek. A következő ábra így azt kívánja szemléltetni, hogy az imént elemzett jövedelemmel való elégedettség milyen összefüggésben van a stabil munkahely-teremtés iránti igénnyel. A stabil munkahely megteremtésének fontosságát a vállalkozók szintén ötös intervallumskálán értékelték. Az eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: Jövedelemmel való elégedettség és stabil munkahely-teremtés igényének mértéke közötti összefüggések gyakorisága
Forrás: saját szerkesztés

Az első ábrán látható, hogy a mezőgazdasági vállalkozó minél elégedettebb a jövedelmével, annál fontosabb számára a stabil munkahely megteremtése. Az összefüggés háttérében valószínűleg a stabilitás iránti igényünk áll, azonban a stabilitás megteremtéséhez anyagi és szellemi javakra egyaránt szükség lehet.

A második ábrán a technológiai fejlettség mértékét kívántuk felmérni a jövedelemmel való elégedtség mértékének függvényében. A technológiai fejlettséget tízes skálán saját belátásuk szerint értékelték a dunántúli mezőgazdasági vállalkozók. Az eredményeket a 3. ábra szemlélteti.

2. ábra: A jövedelemmel való elégedettség és technológiai fejlettség mértéke közötti összefüggés gyakorisága
Forrás: saját szerkesztés

A második ábrán látható, hogy a legtöbb dunántúli mezőgazdasági vállalkozó közepesen fejlettebb technológiával rendelkezik saját megítélése szerint. Valamint azt is láthatjuk, hogy a fejletlenebb technológia kisebb elégettséget von maga után, mint a magasabb fejlettségű gazdálkodások esetében.

Vizsgálatunk során négy tényező összefüggését vizsgáltuk: jövedelemmel való elégedettség mértéke, jövedelem nagyság, stabil munkahely teremtése iránti igény mértéke illetve technológiai fejlettség mértéke. A négy tényező közötti összefüggést a jövedelemmel való elégedettség szemszögéből kívántuk összefüggésbe hozni. Kutatásunk során két fontos megállapítás született: minél elégedettebb a dunántúli mezőgazdasági vállalkozó a jövedelmével, annál fontosabb számára a stabil munkahely megteremtése alkalmazottai számára, ami a stabilitás iránti igényre vezethető vissza. Továbbá megállapításra került, hogy a magasabb technológiai fejlettség magasabb elégedettséget eredményez jövedelem terén.

4. Következtetések, javaslatok

Összességében elmondható, hogy fontos a technológiai fejlesztés, viszont kevésbé fontos a nettó éves jövedelem nagysága a jövedelemmel való elégedettség szempontjából. A gazdák eszerint reálisan ítélik meg helyzetüket, hisz tudják, hogy a magasabb technológia magasabb jövedelmet eredményez, de önmagában nem a jövedelem nagysága a legfontosabb. Továbbá az is jól látható, hogy a gazdák minél stabilabbnak érzik vállalkozásukat annál stabilabb munkahelyet szeretnének biztosítani alkalmazottaiknak.

A kutatás eredményeinek gyakorlati alkalmazhatóságát így leginkább abban látjuk, hogy az eredményeket felhasználva a hazai mezőgazdaság stabilitásának megalapozása a mezőgazdasági kis és középvállalkozóknál kezdődhetne, és a technológia fejlesztése iránti kedv növekedését továbbra is sikerül fenntartani. Kutatásunk alapján ugyanis feltételezhető, hogy a támogatások esetleges bővítésével a gazdák anyagi helyzetének stabilitása után az innováció iránti kedvük tovább emelkedik.

Felhasznált irodalom

- Alshanty, A. M., Emeagwali, O. L. (2019): Market-sensing capability, knowledge creation and innovation: The moderating role of entrepreneurial-orientation. *Journal of Innovation and Knowledge*, Volume 4. Issue 3, 2019, 171-178 p
- Bosma, N., van Praag, M., Thurik, R., de Wit, G.(2004): The value of human and social capital investments for the business performance of startups. *Small Business Economics*, 23, 227-236 p
- Csákné, Filep Judit (2012): Családi vállalkozások – fókuszban az utódlás. PhD értekezés, (http://phd.lib.uni-corvinus.hu/660/1/csakne_filep_judit_dhu.pdf)
- Keskin, H. (2006): Market orientation, learning orientation, and innovation capabilities in SMEs: An extended model. *European Journal of Innovation Management*, 9(4), 396–417 p
- Meretei, B (2017): Generációs különbségek a munkahelyen. *Vezetéstudomány*, XLVIII. Évf. 2017/10. szám, 10-18 p
- Michalkó, G., Lőrincz, K. (2007): A turizmus és az életminőség kapcsolatának nagyvárosi vetületei Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 131/3, 157-169 p
- Németh, K., Pintér, G., Pályi, B. (2009): Arboreal energy plantations in Hungary. *Acta Agriculturae Serbica*, 14/27, 43-51 p
- Németh, K. (2018): Lokalitas és fenntarthatóság: A megújulóenergia-ipar fejlődésének aktuális kérdései. *Veszprém, Magyarország: Pannon Egyetemi Kiadó (2018)* , 144 p
- Noszkay, E. (2017): Tapasztalatok a családi vállalkozások átörökítésének dilemmái kapcsán. *Vezetéstudomány*, XLVIII. évfolyam, 2017/6-7. szám, 64-72 p
- Pintér, G., Kis-Simon, T., Weisz, M., Németh, K (2012): Opportunities for the energy usage of non-arboreal agricultural by-products in Hungary. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 12/1, 19-38 p
- Poza, E. J., Daugherty, M. S. (2014): *Family Business*. Mason, OH: South-Western Cengage Learning 115-128 p
- Rosenbusch, N., Brinckmann, J., Bausch, A. (2011): Is innovational ways beneficial? A meta-analysis of the relationship between innovation and performance in SMEs. *Journal of Business Venturing*, 26(4), 441–457 p
- Stein, J. (2007): What is a business family? *Electronic Journal of Family Business Studies*, EJFBS Issue 2, Volume 1, 168-185 p
- Tóth-Kaszás, N., Fehérvölgyi, B. (2016): Are you ready for a tender project? – Analysis of organisational project management maturity in the Austrian-Hungarian border region, *Vezetéstudomány*, 47/10, 19-30 p
- Verhees, F. J. H. M., Meulenber, M. T. G. (2004): Market orientation, innovativeness, product innovation, and performance in small firms. *Journal of Small Business Management*, 42 (2), 134–154 p

TDM szervezetek a web 2.0 világában

Pásztor Márta Zsuzsanna¹ – Pető István² – Béres-Virág Ágnes³

¹⁻²mestertanár – Szent István Egyetem – ³PhD. hallgató, regionális tudományok

¹⁻³Gödöllő, Páter K. u. 10,

e-mail cím: Pasztor.Marta@gtk.szie.hu, Peto.Istvan@gtk.szie.hu

A menedzsment alapú turisztikai együttműködések fő célja a versenyképes és fenntartható turizmus működtetése, a turisták számára az utazási élmény biztosítása, valamint a helyi lakosoknak a jobb életkörülmény megteremtése, melynek elengedhetetlen eszköze a világháló és a népszerű közösségi oldalakon való aktív és hatékony részvétel. A turisztikai desztináció menedzsment (TDM) szervezetek által is elméleti szinten jelentősnek tekintett információs és kapcsolatteremtő erővel bíró web 2.0-as eszközök használata azonban nagyon vegyes képet mutat hazánkban. Kutatásunkban a TDM szervezetek online kommunikációs eszköz használatának 2013-as vizsgálatát ismételtük meg, empirikus úton felmérve a TDM szervezetek honlapját, a desztinációk elérhető mobiltelefonos applikációját, illetve pillanatképeket készítettünk a szervezetek közösségi médiában (Facebook, Instagram, Pinterest, flickr, Foursquare, Twitter, saját blogoldal, TripAdvisor, YouTube, élő videóközvetítés) való jelenlétéről.

Kulcsszavak: turisztikai desztináció menedzsment, web 2.0, közösségi média

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A turisztikai desztináció menedzsment (TDM) szervezetek piacorientált felfogása (Piskóti, et al., 2007) alapján három alappilléren nyugszik: desztináció, marketing és márképítés, melyek alapvetően meghatározzák a célterület megjelenését, ezáltal (potenciális) fogyasztó észlelését. A marketing-tevékenység a szolgáltatásfejlesztés és a megfelelő környezet megteremtése mellett kulcsfontosságú tevékenységévé vált a TDM szervezeteknek.

A marketing tevékenységek számos eleme (arculatépítés, reklámozás, kapcsolattartás) – a fogyasztói igényekkel párhuzamosan – az interneten jelenik meg, a digitális hirdetések a reklámpiac több mint harmadát teszik ki, megelőzve a hagyományos nyomtatott, televíziós és rádiós médiumokat (Soós, 2019). A saját- és online mikrocsatornákat (weboldal, blog) eredményesen egészítik ki a közösségi média csatornák, mind a kapcsolattartás, mind a reklámozás területén (Vágó, 2019), így a turisztikai menedzsment szervezetek attitűdje az online marketinghez és ebből következően megjelenési formáik és annak minősége a szervezet tevékenységének mércéjévé vált.

A TDM szervezetek körében végzett 2018-as felmérés (Béres-Virág, 2018) során a válaszadók a szervezet tevékenységének megítélése, hatékonyságának mérése szempontjából rendkívül fontosnak ítélték meg a szervezet weboldalának látogatottságát, illetve nyelvi mutációinak számát. A közösségi média platformok közül a szervezet Facebook oldalainak látogatottsága és tetszénnyilvánításainak mennyisége, illetve az ezt befolyásoló posztok száma került be a felmérésbe, mindkét tényező nagyon fontosnak bizonyult a szervezetek hatékonyság-mérésében. A korszerű turizmusmarketing harmadik pillére, a mobilapplikációk népszerűsége az általunk kiemelt tényezők közül az utolsó helyre szorult, de még mindig fontosnak tekintett szempontként említhető az alkalmazásokat letöltők száma. Az ismertetett tényezők fontosságának megítélését árnyalja a felmérés azon kérdésére adott válaszok értékelése, hogy

ezen mutatószámok mennyire könnyen hozzáférhetők (Béres-Virág, 2018). Az általunk kiemelt mérőszámok közül a legnehezebben beszerezhetőnek a mobilapplikációk letöltőinek számát vélik, mely azonban az alkalmazáspiactalon elérhető adat, így a szervezetek ez irányú véleménye inkább utalhat az ismeretlentől való tartózkodásra, mintsem az adatbeszerzés valódi problémájára. Hasonló módon nem tartották könnyen elérhetőnek a szervezetek a Facebook oldalak látogatottságát, bár a profiltulajdonosok számtalan statisztikához juthatnak hozzá a belső mutatószámok rendszerén keresztül (az üzleti Facebook-oldalak Page Insights lapján, a maximálisan testre szabható Facebook Analytics szolgáltatásban, valamint a hirdetések kezelő Ad Center-ben). Így vizsgálhatnák az oldal általános teljesítményét, az egyes bejegyzések elérését, az oldal közönségének (követők, látogatók) aktivitását, reakcióit, demográfiai paramétereit, az egyes kiemelt tartalomtípusok (videók, történetek) mérőszámait, a hirdetések teljesítményét stb. A népszerűség kiemelt mutatószámai (pl. kedvelések és követések) a látogatók számára is láthatóak az oldalakon. Az általunk vizsgált mutatószámok közül legkönnyebben beszerezhetőnek a weboldalak látogatottsági statisztikáit vélték a válaszadók, mely jellemzi a honlapok beágyazottságát a szervezet online kommunikációjában.

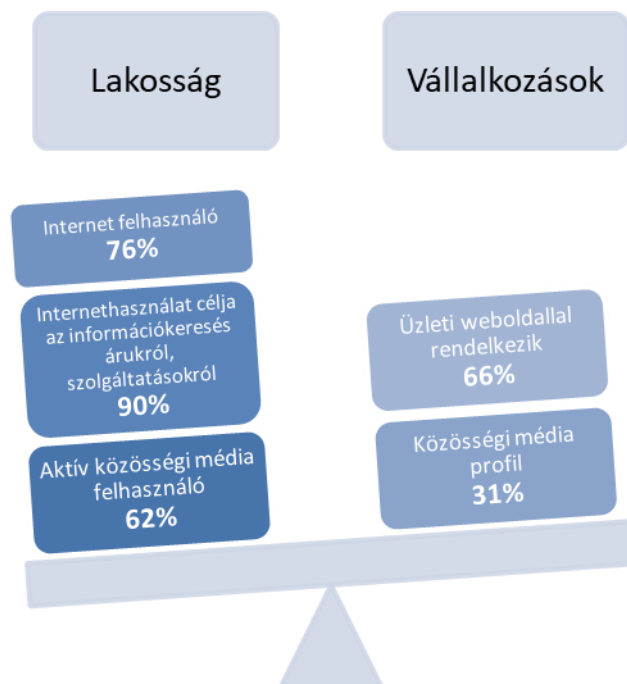
A TDM szervezetek web 2.0-as eszközök használatának átfogó és publikált elemzését Nagy Júlia végezte el 2013-ban (Nagy, 2013). A felmérésben a weblapok nyelvi mutációinak száma került felmérésre, az eredmény szerint az oldalakon átlagosan három nyelv van feltüntetve, a valóságban azonban 2,5 működik. A közösségi médiában való jelenlét szintén mennyiségi ismérvek mentén lett kiértékelve, e szerint a szervezetek átlagosan két csatornát használnak, a felmérés idején mintegy 60%-uk volt jelen a Facebook-on, 16%-uk a YouTube-on, valamint 6%-uk a Twitteren (Nagy, 2013). A kutatási eredményekből kiolvasható, hogy ez messze elmarad a vizsgálatba bevont tíz európai ország 89 TDM szervezetének közösségi média jelenlététől. A vizsgálatba vont szervezetek közül csaknem valamennyi rendelkezett Facebook profillal, háromnegyedük használta a Twittert és kétharmaduk saját Youtube csatornát tartott fenn, összességében az országok többségében több mint 3 platformon voltak jelen (Nagy, 2013).

A TDM-ek online kommunikációját vizsgálta Sziva 2015-ben, a webes és közösségi média megjelenések attraktivitását és a Facebook valódi piactérként való alkalmazását hiányolta a 23 menedzsment szervezetet érintő kutatásában. Az elemzés során vizsgált szervezetek szinte mindegyike megtalálható volt már a Facebookon, a hivatkozásokat integrálták is a weboldalakba, azonban más közösségi platformokon, mint az Instagram vagy a TripAdvisor csak egy-két TDM rendelkezett fiókkal (Sziva, 2016 és 2017). A közösségi média jelenlétet annak minősége is meghatározza, a folyamatosan frissített tartalom vonzza és segít megtartani a látogatókat. Kiss és munkatársai egy meg nem nevezett TDM-ről írták, hogy bár jelentős számú, mintegy tíz közösségi csatornán van jelen, az egyes csatornákon kevés a tartalom, ritkán frissülnek a posztok (Kiss, et al., 2015).

A 2013-as felmérést követő években a digitális fejlődés a lakosság körében egyenletes ütemben növekedett, az internettel ellátott háztartások aránya 2018-ra mintegy 13%-os növekedést produkált, így a háztartások 83%-ának elérhető a világháló. (KSH, 2014 és KSH, 2019) Érdekes, hogy az internetelérés erősen bővült a mobil szektorban, a mobilinternet előfizetők aránya 2013-ban a lakosság negyedét sem tették ki, 2018-ban a magyarok 58%-a rendelkezett ezzel a szolgáltatással az Eurostat (2020/a) adatai alapján. Az NMHH részére készült, évente ismételt felmérés szerint 2017-ben az okostelefon vált az elsődleges internetezésre használt eszközzé (Ariosz-NRC, 2019). Az internet használatának széleskörűvé válása a közösségi hálók magyar felhasználóinak számában is növekedést hozott, az internetezők között népszerű Facebook felhasználóinak aránya már 2013-ban is meghaladta a hálóhasználók 80%-át, öt évvel

később az arány már majdnem 90%-os lett. A Youtube rendszeres nézőinek aránya erőteljesebben növekedett, az öt évvel korábbi 68%-ról 2018-ra 86%-ra emelkedett. Jelentősen bővült az elsősorban képmegosztásra épülő Instagram felhasználók aránya (4%-ról 29%-ra) a megkérdezett 16 évesnél idősebb internetezők körében (Ariosz-NRC, 2019). A közösségi média angol nyelvterületen népszerű csevegő felülete, a Twitter nem nyert teret a magyar internetezők között, a válaszadók 8%-a jelölte magát felhasználónak 2018-ban. A szintén képmegosztó Pinterest felhasználók aránya az elenyésző 2%-ról 15%-ra emelkedett öt év alatt (Ariosz-NRC, 2019).

A lakossági internet-felhasználók számát – az össznépeség 76%-a – tekintve így is az EU országai között az utolsó harmadba tartozunk, az üzleti szférát tekintve számítógéppel és szélessávú internet-hozzáféréssel rendelkező vállalkozások aránya – 93% – csak három EU-s országnál jobb (KSH, 2019). Az üzleti weboldallal rendelkező vállalkozások aránya 2013-ban 61% volt (KSH, 2014), mely kis mértékben növekedve 2018-ban elérte a 66%-ot (KSH, 2019). A honlapokon nagyjából változatlan mértékben, 83-85%-os arányban termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatban nyújtottak információt a hazai vállalkozások, az online rendelésre a honlapok negyede-harmada esetében volt lehetőség. Kiemelendő, hogy ez az arány a TDM-ek szempontjából kulcsfontosságú a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás területén működő vállalkozásoknál magasan meghaladva az országos átlagot 60% feletti értéket mutat (KSH, 2014 és KSH, 2019).

1. ábra: Információ-keresleti túlsúly a digitális piacon
Forrás: (KSH, 2019 és Hootsuite, 2019)

A vállalkozások jelenléte a közösségi médiában jellemzően visszafogottnak mondható, a legtöbben arculatuk vagy termékeik fejlesztése érdekében használták a különböző közösségi média-eszközöket, az internetkapcsolattal rendelkező vállalkozások 15%-os (2013. évi adat) arányban. 2019-re megduplázódott a közösségi média marketing célú igénybevétele a magyar üzleti szférában (31%), a növekedés hasonló arányú a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén működő vállalkozásoknál (35%-ról 58%-ra emelkedett) (Eurostat, 2020/b). A vállalkozást bemutató weboldal és a közösségi média profil összekapcsolása nem

minden esetben történt meg, a vállalkozások mindössze 38%-a hivatkozott 2018-ban a honlapján a közösségimédia-profiljára (KSH, 2019).

A turisztikai piac keresleti oldalán az online tevékenység egyértelmű élénkülését tapasztalhattuk az elmúlt években, míg a vállalkozásoknál mérsékeltebb változás következett be. A 2018-as év végén is tapasztalható piaci aszimmetria (lásd 1. ábra) ösztönözte, hogy a TDM szervezetek online jelenlétét megvizsgáljuk.

2. Anyag és módszer

A TDM szervezetek web 2.0-s jelenlétének elemzéséhez Nagy 2013-as vizsgálatához hasonlóan mennyiségi szempontok szerint értékeltük az elérhető digitális szolgáltatásokat, melyet kiegészítettünk a közösségi média interaktivitásából adódó visszajelzések, mint minőségi jellemzők értékelésével (lásd 1. táblázat).

2. táblázat: A TDM szervezetek web 2.0-as jelenlétének vizsgálati szempontjai

Szempont	Mennyiségi jellemző	Minőségi jellemző(k)
Mobil applikáció		-
Facebook fiók		kedvelők száma, követők száma, véleményezők száma és vélemények átlaga, oldal frissítettsége, utolsó öt bejegyzésre adott reakciók száma
Instagram fiók		bejegyzések száma, követők száma, oldal frissítettsége, utolsó öt bejegyzésre adott reakciók száma
Pinterest fiók		követők száma
flickr fiók		képek száma, követők száma
Foursquare fiók		tippek száma, követők száma
Twitter fiók		tweetek száma, követők száma, kedvelők száma, oldal frissítettsége
Blog		oldal frissítettsége
TripAdvisor oldal		információtartalom
Webkamera		-
YouTube csatorna		utolsó feltöltés dátuma

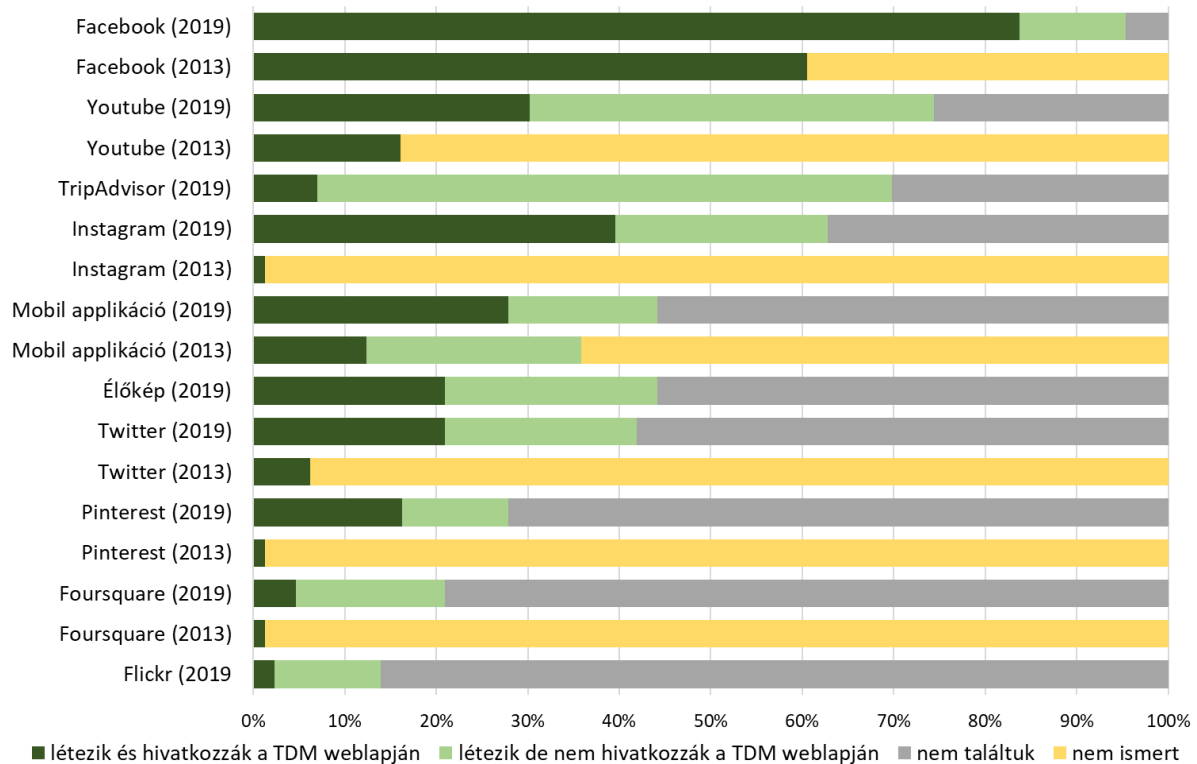
Forrás: (saját kutatás, 2019)

A kutatás lebonyolítása során hallgatóinkat kértük meg, hogy a TDM szövetség honlapján szereplő 65 szervezet közül válasszanak egyet, és a szervezet weboldalát, közösségi média jelenlétét valamint digitális szolgáltatásait értékeljék, majd tapasztalataikat elektronikus felületen rögzítsék. A TDM szervezetek közül ilyen módon 43 került kiválasztásra, a hallgatók által 2019. április 30. és május 15. között rögzített megfigyeléseket 2019. szeptember 15. és 30. között ellenőriztük és javítottuk. A revidiált eredmények értékeléséhez (összegzés) és a diagramok előállításához Excel táblázatkezelőt alkalmaztunk.

3. Eredmények és értékelésük

A közösségimédia-jelenlét mennyiségi szempontú vizsgálata során arra a megállapításra jutottunk, hogy a kutatásba bevont TDM szervezetek közül szinte valamennyinek (95%) van Facebook profilja, és ezt a kapcsolati formát többnyire a honlapjukon is feltüntetik. Tapasztalatunk szerint a hazánkban legnépszerűbb közösségi oldalon való aktivitás alapvetően meghatározza a közösségi médiában való részvételt, így a Facebook profillal nem rendelkező két TDM szervezet esetében is elmondható, hogy az információszolgáltatás és online arculatépítés esetükben a weboldalra korlátozódik. A Facebook mellett a hazánkban kevésbé népszerű Twitteren is van a szervezetek majdnem harmadának fiókja (2. ábra).

A turisztikai térség imázsának növelését elősegítő képmegosztó oldalakon a TDM-ek az elmúlt öt évben növelték jelenlétüket, bár nem azonos mértékben. A magyar felhasználók létszámához hasonlóan a legnagyobb mértékű emelkedést az Instagramon figyelhetjük meg, a desztinációs szervezetek 63%-a képviselteti magát. A Pinterest-en való jelenlét is közelíti a 30%-ot, a legkevésbé a Flickr-t használják a vizsgált szervezetek. Megfigyelhető azonban, hogy csak a TDM-ek fele tünteti fel a képmegosztó oldalon található fiókját a weboldalán, mely utalhat arra is, hogy a térségek nevezetességei inkább a desztinációt jellemző címkézésnek köszönhetően kötődnek a szervezethez (2. ábra).

2. ábra: Web 2.0-ás eszközök használata a TDM szervezetek körében

Forrás: (Nagy, 2013 és saját kutatás 2019)

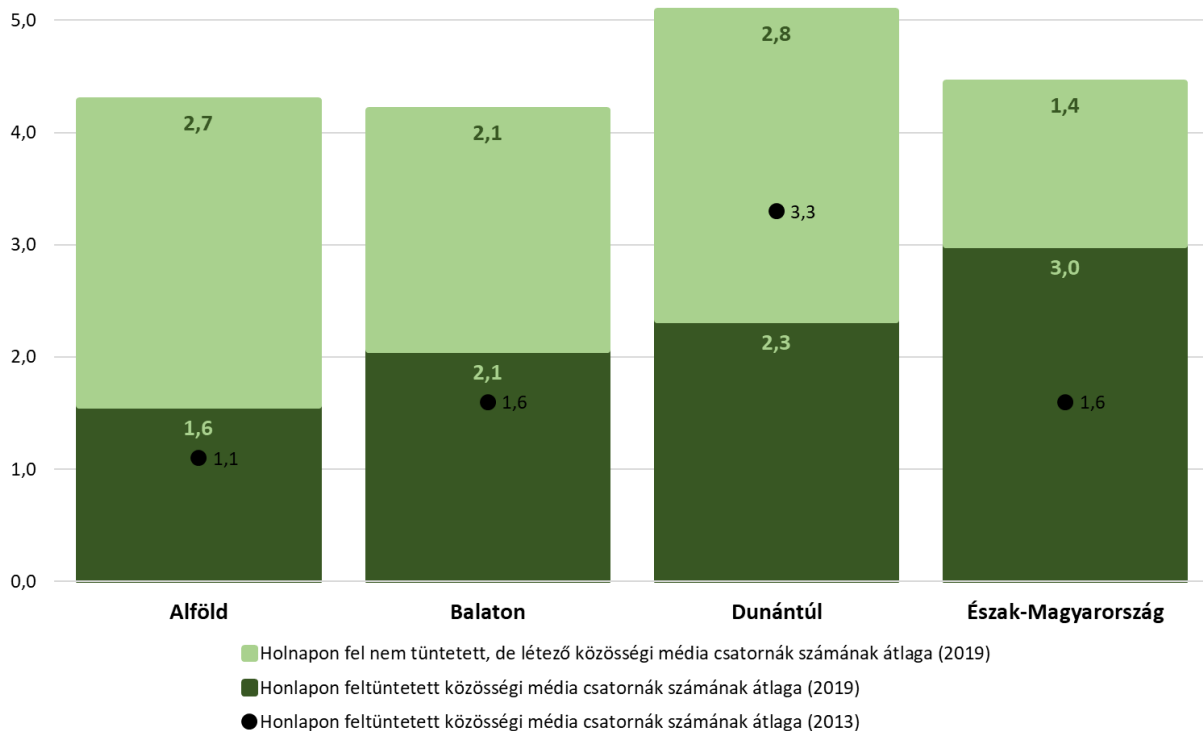
A TripAdvisor oldalak közösségi helyek, melyeken az adott desztináció látogatói osztják meg élményeiket és tapasztalataikat, ezzel befolyásolva más utazók szándékait és választását. Az oldal gondozása a desztináció turisztikai imázsa szempontjából lényeges, a vélemények megfelelő kezelése, célzott reklámok elhelyezése az adott célterület szolgáltatóinak értékelését is javítja. A vizsgált célterületek 70%-a megjelenik úticélként, ez általában nem desztinációs szervezetek tudatos tevékenységéből adódik, hanem a lokáció turisztika szolgáltatóinak

értékelése következtében jelenik meg. Ezt jelzi, hogy a szervezetek mindössze 7%-a ágyazta be oldalába TripAdvisor hivatkozást (2. ábra).

A mobilnetezés és valós idejű információközlés időszakában a Foursquare oldalon való jelenlét elősegíti a desztinációk számára az adott helyszínen lévők tájékoztatását. A közösségi média ezen platformja sajnos nem népszerű a vizsgált menedzsment szervezetek között. Az okostelefonok turisztikai célú igénybevétele jelenleg alacsony hazánkban (Béres-Virág, et al., 2019), ennek részben oka lehet a viszonylag szerény kínálat, a hiányos Foursquare jelenlét mellett a desztinációs szervezetek kevesebb, mint fele rendelkezik a célterületet bemutató vagy azt népszerűsítő mobil applikációval, és ennek is csak a fele jelenik meg a weblapokon is (2. ábra).

A desztinációk nevezetes pontjain elhelyezett webkamerák élő közvetítéseinek beágyazása a szervezetek honlapjába növelheti az interaktivitást és a felhasználói bevonódást, szolgálja az attrakció népszerűsítést. Vizsgálatunk alapján ezen eszközzel csak a menedzsment szervezetek ötöde él, és közel ennyi lokációban van kamera, de annak képe nincs integrálva a szervezet honlapjába (2. ábra).

A TDM szervezetek által használt közösségi média csatornák számát a korábbi vizsgálattal való összevethetőség érdekében négy régióba tömörítve átlagoltuk. A szervezetek részvétele a közösségi médiában emelkedést mutat, azonban a honlapokon ezt rendszerint nem jelzik, így az ott feltüntetett csatornák száma az észak-magyarországi régió általunk vizsgált szervezeteinek kivételével szinte változatlan (3. ábra).

3. ábra: TDM szervezetek által használt közösségi média csatornák száma régióként
Forrás: (Nagy, 2013 és saját kutatás 2019)

A közösségi médiában való jelenlét minőségi jellemzőit a vizsgálatunkba bevont szervezetek által leggyakrabban használt a Facebook példáján keresztül érzékeltetjük. A kijelölt

mérőszámok közül az oldal kedvelőinek és követőinek száma a megfigyelt esetekben determinisztikus összefüggést mutat, míg az oldal véleményezőinek száma ettől teljesen függetlenül alakul. Az oldal kedvelőinek száma a vizsgált esetekben meglehetősen nagy szélsőségek között mozog, pár száztól több mint kétszázezerig terjed. A leginkább kiemelkedő eset Hajdúszoboszlói Turisztikai Nonprofit Kft.-jé, a weboldalon nemcsak a közösségi hálózatra történő hivatkozást helyezték el, de közvetlenül megszólítják az oldal látogatóit a Facebook közösséghez való csatlakozásra is. Az előforduló esetszámokhoz viszonyítva elmondható, hogy átlagosan magasabb azon esetekben, ha a Facebook oldalra hivatkozást helyeznek el, vagy integrálják a weboldalba, és naponta több új bejegyzéssel tartják fenn a követők figyelmét (2. táblázat).

3. táblázat: A TDM szervezetek Facebook oldalának kedvelői a bejegyzések gyakoriságának függvényében

	Naponta több új bejegyzés		Naponta egy		Hetente több		Havonta több	
	Darab	Átlag	Darab	Átlag	Darab	Átlag	Darab	Átlag
Létezik de nem hivatkozzák a TDM weblapján	1	3 029			3	1 067	1	21 011
Létezik és hivatkozzák a TDM weblapján	18	21 562	2	4 751	14	6 740	2	10 515
Végösszeg	19	20 586	2	4 751	17	5 739	3	14 013

Forrás: (saját kutatás, 2019)

4. Következtetések, javaslatok

A vizsgált TDM szervezetek jelenléte a közösségi médiában egyértelműen emelkedést mutat az elmúlt öt évben, a legnépszerűbb közösségi hálózatban regisztrált profillal rendelkezik csaknem valamennyi általunk vizsgált szervezet, s ez a turisztikai ágazathoz sorolható vállalkozások körében is kimagaslóan jó eredménynek számít. A Facebook-Instagram-Youtube platformokon való jelenlét a leginkább meghatározó, nemcsak a vizsgált szervezetek száma szerint, de ezen médiumokat tüntették fel leggyakrabban a weboldalukon is. A turisztikai szempontból kiemeltnek tekinthető TripAdvisor oldalak gondozottságát vizsgálva megállapítottuk, hogy a szervezetek többsége nem használja ki tudatosan az utazók véleményének visszacsatolásából adódó marketing előnyöket.

A mobilnet rohamos terjedésével az utazók egyre inkább készek a valós idejű, helyzettudatos információ fogadására, ennek eszköze lehet a közösségi média egyes platformjai vagy az okoskészülékekre telepített alkalmazások, illetve ezek kombinációja is. Az általunk vizsgált Foursquare-en való jelenlét még nem elterjedt a desztinációs szervezetek körében, a különböző típusú mobil-alkalmazások egyedi kínálatával is csak a szervezetek kevesebb, mint fele él.

A TDM szervezetek online kommunikációs eszközök használatának mennyiségi növekedését figyelhettük meg az elmúlt években. A közösségi csatornák használatában azonban nagy eltérés van az egyes szervezetek között, mind mennyiségileg, mind minőségileg. Több esetben találkoztunk létrehozott, szervezeti honlapon feltüntetett, de nem gondozott, friss információkat nem tartalmazó, a közösségi kapcsolattartási funkciót betöltetlenül hagyó közösségi oldalakgal,

ugyanakkor weboldalba integrált, naponta több friss bejegyzést tartalmazó, nagyszámú követővel bíró profillal is. Fontosnak látjuk a jó példák bemutatását, illetve egy jól prezentálható és a szervezetek számára egyértelmű visszacsatolásként alkalmazható elemző-értékelő rendszer létrehozását is.

Felhasznált irodalom

- Ariosz-NRC. (2019): Lakossági internethasználat, 2018. Letöltés dátuma: 2019. 10. 10, forrás: http://nmhh.hu/dokumentum/202180/lakossagi_internethasznalat_2018.pdf
- Béres-Virág, Á. (2018): Turisztikai szervezetek hatékonyságmérése. *Studia Mundi - Economica*, 5(1), 2-12. p. doi:10.18531/Studia.Mundi.2018.05.01.2-12
- Béres-Virág, Á., Pásztor, M. Zs., Pető, I., Popovics, A. (2019): Digitális eszközök a várak, kastélyok szolgálatában. In Wirth, G., Köbli, Á. (szerk.). *EduTus Egyetem, Budapest*
- Eurostat. (2020/a): Individuals - mobile internet access. Letöltés dátuma: 2020. 01. 25, forrás: <https://cutt.ly/VrTVeL6>
- Eurostat. (2020/b): Social media use by purpose. Letöltés dátuma: 2020. 01. 25, forrás: <https://cutt.ly/qrTC3JJ>
- Hootsuite. (2019): Digital 2019 Hungary (January 2019) v01. Letöltés dátuma: 2020. 10. 13, forrás: www.slideshare.net/DataReportal/digital-2019-hungary-january-2019-v01
- Kiss, F., Horváth, A., Bassa, L., Benkő, Z., Szanyi, I. (2015): Az információmenedzsment szerepe a vonzerők prezentációjában és a kulturális örökség megőrzésében. In: Kiss F. (szerk.), *Tourism and ICT aspects of balkan wellbeing. Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest*
- KSH. (2014): Infokommunikációs (IKT-) eszközök és használatuk a háztartási, a vállalati (üzleti) és a közigazgatási szektorban, 2013. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH. (2019): Digitális gazdaság és társadalom, 2018. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Nagy, J. (2013): A TDM szervezetek online kommunikációs eszköz használata Magyarországon. Miskolc. Letöltés dátuma: 2019. 10. 10, forrás: <https://www.hellomiskolc.hu/media/gallery/2/files/tdm-szervezetek-online-hasznalata-magyarorszag.pdf>
- Piskóti, I., Hidvéginé Molnár, J., Pataki, S., Schupler, H., Gulyás, I. (2007): Desztináció-menedzsment lépésről-lépésre. Módszertani füzet desztináció-menedzsment szervezetek létrehozásához és működtetéséhez az Észak-magyarországi Turisztikai Régió példáján – munkaanyag. Eger-Miskolc.
- Soós, G. (szerk.) (2019): *Digitális Média Tények Könyve*. Neo Interactive Kft., Budapest
- Sziva, I. (2016): Turisztikai desztinádók márkázása I. - Hazai desztinádók márkapozícionálása. *Marketing & Menedzsment*, 50(3-4), 114-123. p.
- Sziva, I. (2017): Turisztikai desztinációk márkázása II. - Hazai desztinációk online márkamegjelenése és kommunikációja. *Marketing & Menedzsment*, 51(3), 41-49. p.
- Vágó, Á. (2019): A social media alapkérdései. Letöltés dátuma: 2019. 12. 12, forrás: Turizmus Online: http://turizmusonline.hu/hotel-szalloda/cikk/a_social_media_alapkerdesei

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a 2018/19. tanév Desztinációmenedzsment c. tárgy hallgatóinak közreműködését!

Kockázatészlelés fogyasztói szemmel – utazáshoz kapcsolódó prevenciós magatartás

**Dr. Péter Erzsébet¹ – Dr. Németh Kornél² – Göllény-Kovács Nikoletta³ –
Katona Andrea⁴ – Lelkóné Tollár Ildikó⁵**

¹⁻²egyetemi docens -³⁻⁵Ph.D hallgató

*¹⁻⁵ Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18,*

*e-mail cím: peter.erzsebet@uni-pen.hu, nemeth.kornel@uni-pen.hu,
nikoletti.kovacs@gmail.com, andrea.katona.gsd@gmail.com, tollarildi@gmail.com*

Empirikus kutatásunkban 700 dunántúli fogyasztót kérdeztünk utazási szokásaikról és az ehhez kapcsolódó kockázati tényezőkről. Az eredmények azt mutatják, hogy bár az utak száma végtelen, de az utazás egyszeri és meghatározó élmény minden esetben. A turisták utazási döntéseinek meghozatalakor az érintett desztinációval szemben észlelt kockázat befolyásoló tényezőként jelenik meg, mely a desztinációk imázsában is változást képes előidézni. Jelen kutatásunk arra irányult, hogy a fogyasztókat mely tényezők motiválják belföldi vagy külföldi útjaik során. Pihenésük során milyen tevékenységben tudnak teljesen feloldódni, illetve kikapcsolódni és ehhez milyen szálláshelyeket, illetve szolgáltatásokat választanak. A válaszadóknak fontos az aktív pihenés mellett az is, hogy utazásaik során valami újat tanuljanak és az élményeiket a mindennapokban is kamatoztatni tudják. Egyes térségekben a közbiztonság hiánya vagy alacsonyabb foka erősen befolyásolja az utazási kedvet, azonban a különböző generációk tagjai másként reagálnak hasonló helyzetekben. Voltak, akik lemondták utazásaikat, vagy elhalasztották programjaikat, míg mások a Konzuli és Állampolgársági Főosztály honlapjáról tájékoztak az elutazás előtt és biztosítást is kötöttek.

Kulcsszavak: biztonságérzet, utazás, kockázatkezelés

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Utazása során a turista jólétének alapja testi biztonsága és egészsége. Ezen alapvető tényezők mellett azonban a turista jólléte többet, valamiféle megelégedettséget, lelki egyensúlyt is feltételez. Az örömeért való utazáshoz, a nyugalmat és biztonságot nyújtó otthonunk elhagyásához szükséges vágyakat egy rendkívül kifinomult rendszer, a vágygazdaság ébreszti, dolgozza ki és élteti (Pusztai, 2013).

A motivációt vizsgálva szintén nagy különbségeket találunk. Míg a szabadidős turizmusban a turisták különböző célokból a szabadidő eltöltésére törekszenek, addig a konferenciaturizmusban a résztvevők munkájához kötődő célokkal találkozhatunk. A konferenciaturizmus keresleti oldalán a fogyasztó mellett megjelennek a különböző szervezetek, szövetségek, vállalatok is (Happ, 2011). Az országimázs és az észlelt kultúraszemélyiség szintén hatással vannak a motivációkra, mind az ideális turisztikai, mind az ideális üzleti desztináció választásnál és értékelésnél (Malota, 2004, Malota - Gyulavári 2014). A turizmusbiztonság a turizmus piacának eredményes működését és fejlődését gátló veszélyforrások hiánya, vagyis az utazásból és az átmeneti tartózkodásból fakadó, az utazót és a desztinációt egyaránt fenyegető kockázatok csökkentése, illetve kizárása (Michalkó, 2012). A minimális jogok között szerepel a „tulajdonjogok biztosítása és védelme is” (Szenes, 2017). Az utazási szerződésnél a „BBP” (azaz baleset-, betegség- és poggyász-) biztosítás megkötése nem tehető kötelezővé – a biztosítási szerződés önkéntes –, azonban az utazásszervező oldaláról

lehet szerződéskötési feltétel. Hasonlóan, a szálláshelyre való bejelentkezésnél a magyar és uniós állampolgárok számára nem kötelező, ám nincs jogi akadály annak, hogy a szálláshely számára lényeges feltételnek minősítse a bejelentkezést és azt elvárja vendégétől.

A turisztikai szektor szereplőinek feladata, hogy tudatosan fejlessze képességeit a turizmust érintő XXI. századi új típusú kihívások (terrorizmus, regionális konfliktusok, instabil régiók, szervezett bűnözés, szélsőséges szerveződések, globális éghajlat- és környezetváltozás, természeti és ipari katasztrófák, egészségügyi veszélyforrások) kockázatainak felismerésére és kezelésére, a turizmusbiztonság megteremtése, fenntartása és sikeres kommunikációja tekintetében (Németh, 2020).

A turisták a bűnözők kedvelt célpontjai. Jelentős értékű tárgyakat (kamera, fényképezőgép, kasszátgép, megrakott csomagok stb.) ékszereket és készpénzt hordanak maguknál. Viselkedésükben gyakran figyelmetlenek, a látnivalókra koncentrálnak, nem törődnek a környezetükkel. Egyes helyszínek szinte kínálják a bűncselekmények elkövetéséhez a kedvező körülményeket. Ilyenek a repülőterek, pályaudvarok, a gyorsforgalmi vasút, strandok, turista látványosságok, templomok, múzeumok, paloták, tömegrendezvények. Berlinben jellemzően külföldi bandák- bolgárok, románok, lengyelek- tevékenykednek különösen a zseblopás, csomagok ellopása, kézitáska erőszakos elvétele, szállásokra történő besurranás területén. A turista viselkedése, magatartása nem ritkán okozója a bekövetkező esetnek. Bűncselekmény áldozata lesz miközben drogvásárlásba bonyolódik, vagy prostituált szolgálatait kívánja igénybe venni, a saját nagykövetsége által veszélyesnek nyilvánított és a követség honlapjára kitett szórakozóhelyet csak azért is felkeresi (Németh, 2020).

A nagy létszámú és egyre igényesebb népesség elegendő élelmiszerral történő ellátására az élelmiszereket és azok alapanyagait tömegtermeléssel állítják elő, amelyek - s velük együtt a kórokozók és toxikus anyagok is - az áruk szabad áramlása és a fejlett szállítmányozás, a világkereskedelem segítségével rövid idő alatt szinte bárhova eljuthatnak. Az élelmiszerfogyasztással kapcsolatos veszélyeztetettség új dimenzióba lépett, a kockázat globálissá vált. A több tízmilliós gigavárosok élelmiszerral és tiszta ivóvízzel történő ellátása egyre nehezebben megoldható feladat, ahol még megemlítendő a keletkező hulladék és szennyvíz ártalmatlanításának kérdése, a járványveszély és a városok környezetében termelt, esetenként szennyvízzel öntözött, szennyezett termények széles körben történő terítése, más országok piacain való megjelenése (Péter, 2015). E folyamatoknak is szerepe van abban, hogy létrejött az úgynevezett „urban agriculture”, amely elsősorban a kertészeti termeléssel, továbbá egyes állatok (halak, méhek) tartásával jellemezhető.

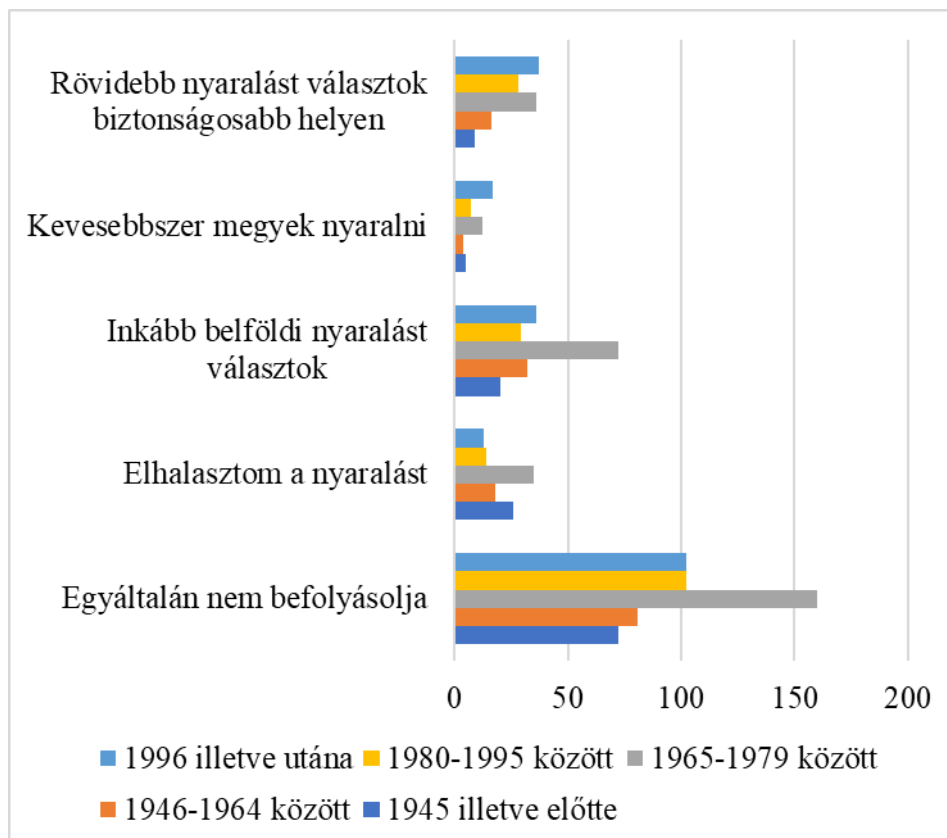
2. Anyag és módszer

Érdeklődésünk fókuszába a dunántúli aktív munkavállalók kerültek, mivel a diszkrecionális jövedelmük magasabb a többi társadalmi csoporténál, és a biztonságos desztinációk kiemelt prioritást élveznek utazási helyszíneik kiválasztásakor. A kvantitatív kutatáson belül kérdőíves Omnibuszkutatás készült. A mintasokaság 832 fő volt, amelynek 49%-a volt férfi és 51%-a nő. A felmérés nemenként volt reprezentatív a dolgozó aktív munkavállalók körében. A mintába kerülés során az „Egyszerű Véletlen Kiválasztás Módszerét” választottuk. A kutatás az NKFI (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal) Alapból megvalósult projekt keretében történt, a kedvezményezett Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. megbízásából.

3. Eredmények és értékelésük

Ha a világ több pontján van fenyegetettség (legyen az belpolitikai vagy terrorfenyegetettség, esetleg gazdasági válság), az jelentős akadálya lehet a turizmus további fejlődésének, illetve sor kerülhet a turizmus jelentős területi átrendeződésére is, mivel a turisták el fogják kerülni a túl veszélyes helyeket. A 2011 során Észak-Afrikában és a Közel-Keleten bekövetkezett forradalmak nyomán ilyen változások máris megfigyelhetők voltak a turisztikai desztinációk földrajzi átrendeződése kapcsán. Hasonlóképpen, a környezeti problémák, a szennyezések és katasztrófák szintén befolyásolhatják a turizmus további fejlődését, és elriaszthatják a turistákat egyes helyszínekről vagy akár nagyobb régiókból is. Remélhetőleg azonban ezek a politikai és környezeti problémák nem fognak túl gyakran, túl sok helyen bekövetkezni, és ezáltal a vizsgálatban tárgyalt új turisztikai tendenciákat sem fogják túl nagymértékben visszavetni. A növekvő terrorveszély és a külföldiekkel szembeni ellenszenv növekedése egyes kultúrákban befolyásolhatja a turizmust, mind mennyiségi, mind minőségi oldalról. Ahogy az 1. ábrán is látható, a megkérdezettek több mint fele nem veszi figyelembe a terrorfenyegetettséget utazásai során, de mivel hazánkat biztonságosabbnak vélik, dönt a belföldi nyaralás mellett és nem utazik külföldre.

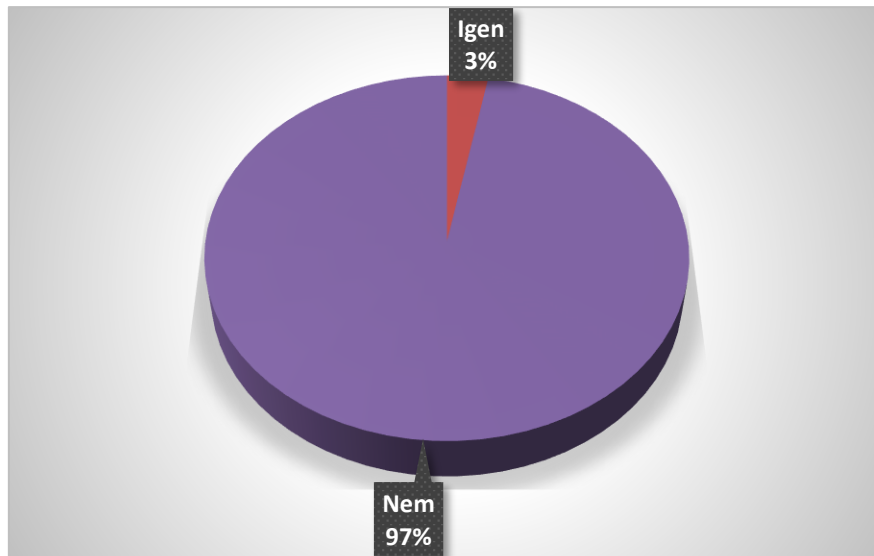

1. ábra: A közbiztonság hiányának befolyása a nyaralási tervekre (gyakoriság)

Forrás: Saját kutatás, 2019

Generációnként eltérés mutatkozik a válaszokban (1. ábra). Az X generáció tagjai a legbátrabbak, vagy teljesen figyelmen kívül hagyják a veszélyforrásokat, mert úgy vélik őket nem érheti baj, vagy hazánkban töltik pihenésüket. Az X és a Z generáció tagjai is merészen gondolkodnak és egyszer élünk alapon indulnak el kikapcsolódni, ahogy ez már más szakirodalomban is megjelent (Tóth-Kaszás, 2018; Marton et al., 2019; Ernszt et al., 2019).

Eredményeink alapján a válaszadók 97%-nál még nem fordult elő, hogy terrorfenyegetettség miatti félelemből mondott volna le valamilyen programot (2. ábra).

2. ábra: Lemondott programok megoszlása a potenciális terrorfenyegetés miatt
Forrás: Saját kutatás, 2019

A különböző országokba történő beutazás általános feltételeiről a Külgazdasági és Külügyminisztérium, valamint az adott országokba akkreditált külképviseletei minél körültekintőbben igyekeznek tájékozódni és tájékoztatást nyújtani a mindenkor rendelkezésre álló információk alapján. Ugyanakkor a beutazási, tartózkodási feltételekre vonatkozó jogi szabályozás bármikor változhat az egyes országok tekintetében, melyről az említett minisztérium nem minden esetben kap tájékoztatást.

Érdeemes megnézni az utazás előtt, hogy az turista útlevele, utazáshoz használt okmánya érvényes-e és amennyiben szükséges rendelkezik-e megfelelő vízummal a cél-, illetve tranzit országokba. Egyes országok esetében az útlevelnek a belépés idejétől számítva legalább 6 hónapig érvényesnek kell lennie. Ellenőrizni kell az adott ország részletes beutazási feltételeit a minisztérium honlapján, illetve az adott ország hivatalos honlapján (pl. külügyminisztérium, külképviselet).

A konzuli szolgálat mindenki figyelmét felhívja, hogy ne utazzon utas-, baleset- és poggyászbiztosítás nélkül, illetve győződjünk meg arról, hogy biztosítása fedezete kiterjed a tervezett tevékenységekkel kapcsolatos kockázatokra (Németh-Tokodi, 2016; Mátyás, 2018). Érdeemes kitölteni indulás előtt egy adatlapot a konzuli védelemhez erre lehetősége van bárkinek egy online regisztrációt követően, majd a kitöltött és kinyomtatott anyagokat el kell küldeni postai úton a Külgazdasági és Külügyminisztérium részére, hiszen bármi ad hoc esemény történik a célországunkban érdemes tájékoztatni honlétünkről másokat is, akik később segítségünkre lehetnek. A Külgazdasági és Külügyminisztérium a konzuli védelemről szóló 2001. évi XLVI. törvény alapján közli, hogy melyek azok országok, illetve térségek, amelyben egyáltalán nem javasolják a kiutazást (pl.: Afganisztán, Algéria, Csád, Dél-Szudán stb.), illetve melyek azok, ahová csak nagy körültekintéssel tehetjük mindezt. Minderre azért hívják fel a figyelmet, mert ezen országokba lehet járványveszély, háborús, illetve polgárháborús fenyegetettség, terrorista támadások veszélye vagy más rendkívüli körülmény is indokolhatja. Ilyen lehet pl., hogy a konzuli szolgálat a magyar állampolgárok konzuli védelmét valamely okból egyáltalán nem, vagy csak rendkívüli nehézségek árán képes az adott országban ellátni. Ilyen például: (Algéria Angola, Bolívia, Bahrein Brazília, Dél-Afrika stb.).

A terrorfenyegetettség - az egyes konfliktusok változó intenzitása mellett - világszerte továbbra is jelentős. A szélsőséges ideológiák fennmaradása - és több helyütt térnyerése -, bizonyos csoportok, és főként a fiatalság körében tapasztalható radikalizáció az erőszakos cselekedeteknek olyan megnyilvánulásaihoz vezet, amelyek nem csak a konfliktusok résztvevőire, hanem a polgári lakosságra, a turistákra, a külföldi munkavállalókra nézve is reális veszélyt jelentenek. A mozgatóerők rendkívül sokrétűek, vallási-ideológiai okoktól kezdve a gazdasági-szociális tényezőkön át az egyéni sérelmekig bezárólag akadhatnak olyan „érvek”, amelyek terrorista cselekmények elkövetésére indíthatnak személyeket. A terrorista cselekmények sajátossága, hogy nem hagyományos harcászati célpontok ellen, hanem védtelen személyek, polgári intézményi struktúrák ellen irányulnak. Különösen nagy az ilyen erőszakos cselekmények veszélye az akut válságócokban (a Közel- és Közép-Kelet, Afganisztán, Pakisztán, Észak- és Fekete-Afrika bizonyos térségeiben), de olyan övezetek/intézmények is célpontok lehetnek, ahol a terrorcselekmények figyelemfelkeltő hatása különösen nagy. Ez utóbbiakhoz sorolhatók a nyugati országokban történt - számos emberáldozatot követelő és a nemzetközi sajtóban kiemelt figyelmet kapó - merényletek. Viszonylag új fejleménynek tekinthetők a fejlett országokban - főként a bevándorlók körében - terjedő szélsőségesen radikális eszmék, amelyek terrorista cselekmények elkövetését indukálhatják (Németh, 2010). A globális terrorfenyegetettség változatlan. Különösen azokban a térségekben lehet számolni terrorveszéllyel: amelyek a múltban is terrorcselekmények célpontjai voltak, ahol polgárháborús állapotok uralkodnak, ahol katonai műveletek folynak, ahol a terroristák a helyi lakosság támogatását élvezik. A terrortámadások kiemelt célpontjainak számítanak a jelképértékkel bíró helyek, épületek, vallási központok, kormányzati és igazgatási épületek, a légi-, közúti-, vasúti és vízi közlekedési infrastruktúra, turisztikai központok, továbbá minden olyan hely, ahol emberek tömegben gyülekeznek (Konzuli Szolgálat, 2018).

Prevenációs magatartás	Válaszok gyakorisága
Az utazás minden percét előre megtervezi	9
Egészségbiztosítást köt	14
Hírekből tájékozódik	31
Idegenevezető szolgáltatását vesz igénybe	2
Internetes Fórumon elolvassa mások véleményét	36
Kerüli azokat a helyeket, ahol probléma adódhat	27
Konzuli és Állampolgársági Főosztály honlapjáról tájékozódik	8
Körültekintően választ szálláshelyet	110
Nem foglalkozik ilyesmivel, mert nem érheti baj	111
Társasággal utazik kizárólag	4
Utاسبiztosítást köt	481

3. ábra: Nyaralását/pihenését megelőző óvintézkedések
Forrás: Saját kutatás, 2019

A közbiztonságot fenyegető veszélyek nemzetközi jellege és komplexitása (nemzetközi bűnözés, terrorizmus, kiberbűnözés, időjárási vészhelyzetek, természeti katasztrófák stb.) különösen fontossá teszik a különböző szervezetek országon belüli és országok közötti együttműködését. Mindezt az alkalmazott informatikai rendszereknek is támogatniuk kell. Kritikus lehet az információk egymás számára értelmezhető és gyorsan hasznosítható módon történő megosztása, az erőforrások és az operatív intézkedések összehangolása, koordinációja vagy akár egységes irányítása (Szabó, 2012). Ahogy az a 3. ábrán is látható, a kutatásban bevont

személek közül 481 fő kötött utasbiztosítást elutazás előtt, 110 fő válaszolta azt, hogy körültekintően választ szálláshelyet s egyre nő azoknak a száma is, akik az Interneten tájékozódnak a célterület biztonsága felől.

Természetesen vannak alternatív megoldások is, ilyen például az Egészségbiztosítási Kártya. Európai Egészségbiztosítási Kártyát (a továbbiakban: Kártyát) igényelhet mindenki, aki aktív társadalombiztosítási jogviszonnal rendelkezik Magyarországon, illetve más Európai Unió, vagy EGT országban. Magyarországon a Kártyát a járási hivatal, vagy a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adja ki kérelemre, mely térítésmentes, kivéve, ha az megsemmisül, megrongálódik, elvesz, vagy ellopják. A kérelmet akár írásban, akár személyes, vagy Ügyfélkapun keresztül lehet leadni. Kiváltásához személyazonosságot igazoló okmány (útlevél, személyigazolvány) valamint TAJ számot igazoló okmány (nem rendezett biztosítási jogviszony esetén a jogosultságot bizonyító okmány, mint például munkáltatói igazolás) szükséges. A Kártya érvényessége korlátozott, mely a társadalombiztosítási jogviszony végéig, de legkésőbb a kiállításától számított 3 évig érvényes. Legfőbb előnye, hogy az ideiglenes tartózkodás során az Európai Gazdasági Térség (EGT) bármely tagállamában, valamint Svájcban egyaránt igénybe vehetjük az állami egészségügyi ellátást – azonos feltételekkel és költségekkel, mint az adott országban biztosítással rendelkezők –, természetesen amennyiben az orvosilag indokolt. Ennek eldöntése minden esetben orvos-szakmai kérdés. Főszabály szerint, tagállami együttműködés keretében, az egyes társadalombiztosítási szervek elszámolnak egymással, így az ellátást igénybe vevőnek a kártya felmutatása mellett egyéb teendője nincs. Azonban vannak kivételek, mivel az ellátás nem minden orvosi kezelésre vonatkozik. Például nem tartozik ide egy rendszeres fogászati ellátás igénybevétele, kivéve persze, ha sürgősségi ellátásra van szükség. Itt fontos megjegyezni, hogy a Kártya adta előnyök csak átmeneti, tehát ideiglenes tartózkodás során vehető igénybe. Az az állampolgár, aki munka, tanulás vagy egyéb oknál fogva huzamosabb ideig életvitelszerűen az EU valamely tagállamában tartózkodik, nem jogosult a Kártyát igénybe venni, mivel ilyen esetben az adott tagállam szerinti társadalombiztosítási jogviszonyával kell, hogy rendelkezzen. (ORIGO.HU 2017). A Kártya korlátai között említendő, hogy vannak olyan országok, amelyek az egészségügyi ellátás során önrészt, vagy teljes kezelési költség előzetes megfizetését kérik a betegtől. Így például Franciaország, Luxemburg, Belgium és Finnország esetében is a beteg az ellátás, gyógyszerek költségeit megelőlegezni köteles (ez az ún. visszatérítéssel rendszer), majd utóbb a saját hazai egészségbiztosítási rendszere általi megtérítést kap (NEAK.GOV.HU, 2018). Fontos megjegyezni, hogy a Kártya nem váltja fel és nem helyettesíti az ún. TAJ kártyát (pontosabban a „Hatósági Igazolványt”), nem helyettesíti az utasbiztosítást és nem fedezi a költségeket, ha valaki kifejezetten orvosi kezelés igénybevétele céljából utazik. Egyúttal a Kártya meglete sem garantál minden esetben ingyenes egészségügyi szolgáltatásokat, mivel előfordulhat, hogy valamely kezelés Magyarországon ingyenes, azonban egy másik országban már nem (EC.EUROPA.EU, 2018).

Elengedhetetlen tehát egy külföldi utazást megelőzően utasbiztosítás megkötése, mivel, ahogy fentebb is jeleztük, maga a Kártya meglete nem helyettesíti azt és akár egy sibaeset során, ha a téli sportokra is kiterjedő utasbiztosítással rendelkezünk, megúszhatunk olyan költségeket, mint például egy helikopteres mentési, vagy egy hazaszállítási díjat. Ezek a költségek akár milliós tételek is lehetnek, megfelelő biztosítás hiányában.

Érdekes tény, hogy bár több előnnyel, mint hátránnyal rendelkezik a Kártya, mégis az Unió lakosságának majdnem 60 %-a nem rendelkezik ilyennel. Az Európai Bizottság 2014-es adataiból kiderül, hogy 206 millió európai polgár rendelkezik csak Európai Egészségbiztosítási Kártyával, ami tehát a tagállamok biztosított lakosságának 40 %-a. Azonban a Kártyával rendelkező tagállamok között kiemelt Csehország, Olaszország és Lichtenstein, ahol a

társadalombiztosítási jogviszonnal rendelkezők 100 %-a rendelkezik, de nem elhanyagolandó Luxemburg, Málta, Hollandia, Ausztria és Svájc sem, ahol szintén 90 % feletti ez az arány. A képzeletbeli ranglistán hátul található Bulgária, Spanyolország, Görögország, Franciaország, Horvátország, Lettország, Lengyelország és Románia, ahol 10 % alatti ez az arány. Fontos és nem elhanyagolandó a Turizmus Globális Etikai Kódexe 1. Cikkelyben foglaltak e témakörre vonatkozó pontjának felelevenítése, amely napjainkban is érvényes elveket fogalmaz meg: „6. A turisták és a látogatók felelősek azért, hogy – akár még az elindulás előtt – megismerjék a felkeresni szándékozott országok jellemzőit; és tudatában kell lenniük azoknak az egészségügyi és biztonsági kockázatoknak, amelyek bármilyen, a szokott környezeten kívüli utazás esetén előfordulhatnak és úgy kell viselkedniük, hogy a lehető legkisebbek legyenek ezek a kockázatok” (A Turizmus Globális Etikai Kódexe, in: Tokodi – Ritecz, 2020).

4. Következtetések, javaslatok

Minden lehetséges médiában a biztonság hangsúlyozása a cél, és fontos, hogy folyamatosan tájékoztassák a külföldi partnereket és a belföldi fogyasztókat egyaránt. Az állam részéről a pánik megelőzésére a megfelelő diplomácia és konzuli szolgálat/külképviselő szerepel az első helyen. A Turisztikai Ügynökség részéről sokat számít a biztonságérzet kialakításában egy jól elkészített imázs film, valamint a megfelelő desztináció és event menedzsment (Péter, 2017, Péter et al., 2018, Marton et al., 2018). A személyes biztonság (közbiztonság, Tourist Police) mellett az utazni vágyók nagy hangsúlyt fektetnek a vagyontárgyaik biztonságára, valamint a pénzügyi biztonságukra. A desztináció biztonságára vonatkozó preconcepciók erősen befolyásolják az utazási döntést. Felerősödött a social media szerepe a preconcepciók alakításában, és a megtapasztalt biztonság hírének terjesztésében. Amennyiben eltévedt turista, kinyitott térképpel utcaneveket böngészik, máris egy potenciális áldozata lehet a zsebtolvajoknak. Ahhoz, hogy ne váljon senki rablás elszenvedőjévé már egy kis odafigyeléssel is sok minden tehető.

A nyelvi, kulturális különbségek markánsak. Mi az, amit sérelemként élnek meg. Ezért fontos megismerni egy-egy kultúra utazási szokásait elvárásait, hogy ténylegesen „egy nyelvet” beszéljünk. Az elégedettségmérést minden minőségbiztosítási rendszert működtető szervezet végzi. Ebben érdemes lenne az esetleges sérelmekre is rákérdezni, ami megkönnyíti a kárenyhítést (Szabó, 2017). Érdemes fénymásolatokat készíteni az elutazásunk előtt az iratainkról és utazás közben tárolni célszerű őket az eredeti iratoktól elkülönítve, vagy digitális formában egy megbízható internetes honlapon, vagy E-mail fiókban.

Fontos továbbá tájékozódni a legközelebbi magyar nagykövetség, főkonzulátus vagy tiszteletbeli konzuli képviselő elhelyezkedéséről, elérhetőségeiről is még elindulás előtt. Ha mégis megtörténik a baj, rendelkezünk legalább biztosítással. Érdemes még az elutazás előtt, itthon teljes körű egészség-, baleset-, utasbiztosítást kötni. Fontos tehát, hogy mindig gondolkodjunk előre, ha már ott vagyunk legyünk óvatosak és körültekintőek és figyeljünk az utazási irodákkal való szerződéskötéskor és biztosításkötésekor az apró betűs részekre (Németh, 2020).

Felhasznált irodalom

- Ernszt, I., Marton, Zs., Rodek, N. (2019): The Case of Companies with Children - A Special Focus on the Field of Tourism, In: Pintér, Gábor; Csányi, Szilvia; Zsiborács, Henrik (szerk.) Innovációs kihívások a XXI. században: LXI. Georgikon Napok konferenciakötete, Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar, 116-123.p.

- EC.EUROPA.EU: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=559&langId=hu> (A letöltés dátuma: 2018.03.06.)
- Happ, É. (2011): Fogyasztói magatartás vizsgálata a nemzetközi konferenciák magyarországi piacán, Ph.D disszertáció, Nyugat-magyarországi Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola Marketing program, Sopron, 105 – 110 p.
- Konzuli Szolgálat 2018: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/utazasra-nem-javasolt-tersegek>, Letöltés ideje: 2018. 05. 16.
- Malota, E., Gyulavári, T. (2014) Az észlelt kultúraszemélyiség és hatása az az ország turisztikai és üzleti célpontként való megítélésére, *Vezetéstudomány* 45:(1)
- Malota, E. (2004) Az országeredet imázs I. *Marketing és Menedzsment* 38:(4) 49-60 p.
- Marton, Zs., Ernszt, I., Birkner, Z. (2019): Is it safe to be on the dark side of tourism?, In: Pintér, Gábor; Csányi, Szilvia; Zsiborács, Henrik (szerk.) *Innovációs kihívások a XXI. században : LXI. Georgikon Napok konferenciakötete*, Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar, 234-241 p.
- Marton Zs. - Keller K. - Birkner Z. (2018): A kockázatészlelés és desztináció imázs a turizmusbiztonság szemszögéből, In: Pintér Gábor (szerk): *Arccal vagy háttal a jövőnek?: LX. Georgikon Napok, tanulmánykötet*. 154-160 p.
- Mátyás, Sz. (2018): A településszerkezet és a bűnözés összefüggései a magyar főváros példáján. *Belügyi Szemle* 2018/5. 105-115 p.
- Michalkó, G. (2012): *Turizmológia – Elméleti alapok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NEAK.GOV.HU:
http://www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_kulfoldon/az_europai_egeszsegbiztositasi_kartya/eu_kartya.html (A letöltés dátuma: 2018.03.06.)
- Németh, J., Tokodi, P. (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül, In: Németh, Kornél (szerk.) *I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*, Nagykanizsa, Pannon Egyetem, 61-67. p.
- Németh, J. (2010): Az illegális migráció hatása a schengeni térség bővítésére, In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) *Tanulmányok "Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság"* című tudományos konferenciáról, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 205-210. p.
- Németh, K. (2020): Turizmus és biztosítás, a megelőzés, kárenyhítés szerepe az utazásokban, *Turizmusbiztonság* (szerkesztette: Michalkó Gábor – Németh József – Ritecz György), 91-103.p.
- ORIGO.HU, 2017:<http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20170607-dasjogszervizeuropai-egeszsegbiztositasi-kartya.html> (A letöltés dátuma: 2018.03.06.)
- Péter, E. 2015: *Healthy healthcare system at Lake Balaton: Is healthy improvement or health improvement the solution for the Hungarian resort area?* Saarbrücken: Lambert Academic Publishing (LAP), ISBN:9783659754104, 158 p.
- Péter, E. 2017: *Dilemma: menni vagy maradni? Változó igények, átalakuló pihenési szokások*, II. *Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*, Konferenciakötet (szerkesztette: Kiglics N.) Zalakaros, Magyarország, 2017.12.01, ISBN 978-963-396-102-5, 219-225 p.
- Péter, E., Németh, K., Lelkóné, Tollár I. (2018): Turizmusbiztonság, mint újonnan felmerülő fogyasztói igény, *Turizmus Bulletin* 18: 2, 30-37 p.

- Péter, E., Németh, K. (2020): Turisztikai célterületek kockázatmenedzsmentje, a fogadóterületek menedzselési feladatai, Turizmusbiztonság (szerkesztette: Michalkó Gábor – Németh József – Ritecz György), 104-116 p.
- Pusztai, B. (2013): A turista jóllét forrása – Találkozás az autentikus látnivalóval vagy igazi önmagunkkal, 13-21 p.
- Szabó L. A. 2017: Turista vagy áldozat. Profit kontra biztonság, II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferenciakötet (szerkesztette: Kiglics N.) Zalakaros, Magyarország, 2017.12.01, ISBN 978-963-396-102-5, 110-118 p.
- Szenes, Z. (2017): Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek, in: Finszter Géza- Sabjanics István (szerk.) (2017): Biztonsági kihívások a 21. században, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 69-104 p.
- Tóth-Kaszás, N. (2018): Is a Mid-Sized Town Enough for the Generation Z?: What is Needed to Keep the Young People in Their (Home)Town?, Management (Slovenia) 13. : 1. pp. 33-48 p.
- A turizmus globális etikai kódexe in: Tokodi Panna - Ritecz György (2020): Turizmus és egészségügyi biztonság (járványügy, higiénia, élelmiszerbiztonság), Turizmusbiztonság (szerkesztette: Michalkó Gábor – Németh József – Ritecz György), 236-253 p.
- Külgazdasági és Külügyminisztérium a konzuli védelemről szóló 2001. évi XLVI. törvény

A turizmusbiztonság aktuális kérdései

Az újraértelmezett biztonság hatása a szállodák védelmére

Dr. habil. Christián László¹ – Thieme-Eső Milán²

¹tanszékvezető – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – ²Loss Prevention Manager – The Ritz-Carlton Budapest

¹Budapest 1083, Ludovika tér 2. – ²Budapest 1051, Erzsébet tér 9-10.

e-mail cím: christian.laszlo@uni-nke.hu, milan.thieme@ritzcarlton.com

A biztonság fogalmát időről időre érdemes górcső alá venni. A biztonság alkotóelemei, a veszélyek, a fenyegetések, de a biztonság megteremtői, a szereplők és a megközelítési módok is folyamatosan változnak, mozgásban vannak. A turizmus ezen változásoknak fokozottan ki van téve, hiszen nagyon érzékenyen érinti egy-egy desztináció biztonságának a csökkenése, legyen szó természeti katasztrófáról, terrorizmusról vagy a bűnözés fellendüléséről. Amikor egy közkedvelt turisztikai helyszín biztonságát szeretnénk elemezni, annak elengedhetetlen részét képezi az állami rendvédelmi, rendészeti szervek és a magánbiztonság szereplőinek együttműködése. Ideális esetben a turizmus védelmét célzó együttműködés több szinten és számos területen valósul meg egyszerre, a repülőterek biztonságától, a szállodabiztonságon keresztül a közterületek vagy tömegrendezvények biztonságáig. A szállodabiztonság nagyon sokrétű terület, amelyben meghatározó jelentősége van a rendészeti együttműködések rendszerének.

Kulcsszavak: biztonság, rendvédelem, szállodabiztonság

1. Kiindulási alapok

Az állam rendeltetészerű működésének alapeleme a biztonság, amelyet a tételes jog közrendnek és közbiztonságnak nevez. A biztonság megteremtésének letéteményese a rendészet rendszere, amelynek küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása, a társadalom tagjainak és alapvető értékeinek az oltalmazása, az ezeket sértő, veszélyeztető jogsértő cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása, akár legitim fizikai erőszak igénybevétele. Az előbbi küldetés teljesítése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, amely nem várható el kizárólagosan egyetlen erre rendelt állami szervezettől, történetesen a rendőrségtől. A rendészet küldetésének teljesítése, a biztonság megteremtése társadalmi kooperáció és kollektív munka eredményeként teljesíthető, amelyben a rendvédelmi szervek, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek mellett fontos szerepet kapnak az önkormányzatok, a magánbiztonsági vállalkozások, a civil önvédelmi szervezetek is. Ezt nevezhetjük komplementer rendészeti rendszernek, amelyben az állami szervek tevékenységét piaci és civil szerveződések egészítik ki, támogatják, segítik (Christián, 2018.). A turizmus és a szállodák biztonságának megteremtése rendkívül sokrétű és komplex feladat, amelyben az imént említett komplementer rendészeti megközelítés felértékelődik és szoros szakmai együttműködésre van szükség. Az átlagember azt gondolná, hogy a világszerte egyre inkább előtérbe kerülő magánbiztonság (Rottler 2017.), egy polgári jogi szerződés alapján önerőből meg tudja teremteni egy adott szálloda biztonságát. A magánbiztonsági szektornak és szereplőknek valóban kiemelkedő szerepe van, azonban az alábbiakban világossá válik, a küldetés cizelláltsága, ennek okán pedig az együttműködés rendszerének a jelentősége.

Gondoljunk csak a személyvédelemre, amely tipikusan „keresztbe fekszik”, hiszen az állami és piaci szereplők közös erőfeszítéseit feltételezi egyidejűleg (Nagy, 2018.).

2. A turizmus jellemzői a biztonság aspektusából

Más területekhez hasonlóan egy szálloda biztonságát veszélyeztető fenyegetések is sokrétűek, azonban a szállodák esetében – különösen igaz a megállapítás, ha egy közismert, belvárosi, felső kategóriájú, hivatalos delegációkat, hírességeket is rendszeresen vendégül látó szállodáról beszélünk. A lehetséges kockázatok és fenyegetések rendszere szinte meglepő komplexitást mutathat, ezáltal ezek minden területet lefedő megelőzése és elhárítása sem valósulhat meg kizárólag egyetlen szereplő tevékenysége által.

J. Alan Orlob, a szállodabiztonság egyik legismertebb nemzetközi szaktekinetlye és a Marriott International korábbi biztonsági igazgatójának megfogalmazása szerint „A helyi rendvédelmi és terrorelhárító szervekkel való együttműködés elengedhetetlen.” (Orlob, 2017). Az együttműködés hiánya fájdalmas leckéjének lehetett szemtanúja a világ 2008-ban a Mumbai terrortámadás során, ahol a téves kockázatértékeléseket és megelőző intézkedéseket követően kiderült, hogy a támadásra reagáló bevetési egységek kevesebb helyismerettel rendelkeznek a Taj Mahal Palace Hotelben, mint a támadók (Orlob, 2009).

A turizmus azon iparágak közé tartozik, amelyek különösen érzékenyek a biztonságra, legyen az természeti katasztrófa, bűnözés, politikai instabilitás, utcai zavargások vagy különösképpen a terrorizmus (Kardos, 2011). A média hangsúlyosan foglalkozik a turizmussal összefüggésben bekövetkező történésekkel. Egy-egy különleges eseményről szóló tudósítás percekben belül bejárja a világsajtót, azonnali hatással gyakorolva egy desztináció látogatottságára, biztonsági megítélésére.

A turizmus egyben a társadalmi jelzőrendszer fontos részét képezi – szervezett bűnözői csoportok, terrorista vagy hírszerző szervezetek is jó eséllyel igénybe veszik az iparág szolgáltatásait valamelyik ponton a műveleteik során. Amennyiben a turizmusban dolgozók képesek észlelni és jelezni az észlelt gyanús momentumokat, úgy aktívan hozzájárulhatnak a biztonság megteremtéséhez.

Előbbiekben túlmenően a turizmus és azon belül a szállodák úgynevezett „puha” célpontnak minősülnek (Thieme-Eső, 2018). Bűncselekmények elkövetői és terrorista szervezetek számára egyaránt kedvelt célpont a turisztikai szektor a befektetés-haszon elve alapján, kevesebb ráfordítással nagyobb siker megvalósítását remélik.

Talán meglepő a kijelentés, miszerint a szakszerű vendéglátás önmagában bűnmegelőző hatással is bír. Az elkövetők célja a lehetőleg leginkább feltűnésmentes bejutás és elkövetés, ezért ha egy szálloda vagy étterem bejáratánál már szívélyesen fogadják a belépő személyeket és a vendégtérben is segítőkészen mindenkivel kapcsolatot próbálnak teremteni az ott dolgozók, a szobatarakítást rendszeresen és alaposan elvégzik, a vendégeket proaktív módon kiszolgálják, ezek mind kényelmetlen kontaktusok az elkövetők számára, amelyek növelik számukra a kockázatot és elrettentheti őket a cselekménytől az adott helyszínen.

A fentiekben vázolt jellemzők alapján láthatjuk, hogy miért is válik fontossá a biztonság megteremtésének újraértelmezése a szállodák esetében.

3. Szereplők és együttműködésük

Az újraértelmezett biztonság fogalmának van egy olyan az összetevője, amelynek fontosságáról hajlamosak vagyunk megfeledkezni, ez pedig maga az állampolgár, a szálloda esetében az ott dolgozó alkalmazottak. A bűnmegelőzés társadalmasításának komoly történelmi hagyományai vannak a rendészetben. 1829-ben alakult meg az angol főváros rendőrsége: Metropolitan Police néven, Sir Robert Peel belügyminiszter kezdeményezésére, aki úgy tartotta, hogy a bűnözés helyi probléma, annak üldözése a helyi hatóságok feladata. A Peel által lefektetett alapelvek (Janza, 2008) a megelőzésre helyezték a hangsúlyt és a társadalommal kiépített együttműködésre építettek, valamint arra, hogy a rendőri munka a közösségtől kapja a felhatalmazást, ezért nélkülözhetetlen az állampolgárok támogatása és a tisztelet kivívása a rendőr számára. Szintén az egyik alapelv fogalmazza meg, hogy ez csak valódi partnerség révén valósulhat meg (Miller-Hess-Orthmann, 2011). Ahogy a hazai Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia is megállapítja, a bűnözés „nem kezelhető egyoldalú intézkedésekkel, a rá adott válasznak is komplexnek kell lennie, amelybe be kell vonni az összes lehetséges érintettet.” – azonban a bűnmegelőzés egy szálloda komplex biztonságának csak az egyik aspektusa, amely sok más elemből álló rendszerré tevődik össze. Amennyiben a szálloda alkalmazottainak megfelelő felkészítésben és oktatásban van részük, amely során kialakul bennük az alapvető biztonság tudatosság és tisztában lesznek a lehetséges fenyegetésekkel és azokkal az észrevehető jelekkel, viselkedésmintákkal, amelyek az adott fenyegetések tetet öltésére utalnak, úgy ők válnak a biztonság egyik alappillérévé. Ők lesznek azok, akik elsőként észreveszik, ha valami rendkívüli tűnik fel a közvetlen munkakörnyezetükben, legyen az gazdátlan csomag, gyanús viselkedő vendég, kábítószer vagy robbanóanyag prekurzorok jelenlétére utaló nyomok a vendégszobában, elhagyott jármű, stb. Ez különösen fontos azok a kisebb szállodák esetében, ahol nem rendelkeznek szakképzett biztonsági személyzettel.

Egy magánbiztonsági szolgáltatóval való szerződéskötést és a személy és vagyonőrök alkalmazását sok szálloda szinte szükséges rossznak tekinti és a költséghatékonyság jegyében a szolgáltatását legalacsonyabb áron kínáló választja. Azokban a szállodákban, ahol nincs biztonsági vezető vagy szakképzett menedzser, aki kapcsolatot tartson a szerződött szolgáltatóval, szakmai irányvonalat határozzon meg és ellenőrizze a munkájukat, ott a szolgáltató remélhetőleg legjobb tudása szerint igyekszik ellátni a szerződésben meghatározott feladatait az Szvmt. (2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól) keretei között, azonban számtalan esetben a szálloda működésének és sajátosságainak ismerete nélkül teszi ezt.

A magánbiztonsági szolgáltató és a szálloda közötti hatékony szakmai együttműködés az egyik legmeghatározóbb előfeltétele a szállodák biztonságának megteremtésében. Ennek a megvalósulása akkor lehetséges, ha mindkét fél nem szükséges rosszként tekint a másikra. A nagyobb szállodaláncoknak konkrét elvárásaik és előírásaik vannak arra vonatkozólag, hogy a biztonsági szolgáltatónak milyen feltételeknek kell megfelelnie, egy kockázati szint növekedése esetén milyen intézkedések bevezetésének kell meglegyenek az anyagi és tárgyi feltételei részükről, valamint irányelvekkel rendelkeznek olyan szállodaspecifikus biztonsági protokollok megvalósítására, amelyeket a jogszabály külön nem érint.

Ahhoz, hogy egy felsőkategóriás szállodához mérten az elvárható szolgáltatási színvonalat tudják nyújtani, a biztonsági őröknek rendelkezniük kell legalább társalgási szintű angol

nyelvtudással, a biztonsági cégnek dedikált személyi állománnyal, aki csak az adott szállodában lát el feladatokat, valamint a szálloda folyamatos képzést kell, hogy biztosítson az öröknek a biztonsági szolgáltató cég egyeztetésével és bevonásával. Egy szállodát vagy annak vendégeit, dolgozóit érintő bűncselekmény, támadás, vészhelyzet esetén ők lesznek az első intézkedési jogkörrel, biztonsági ismeretekkel, elsősegély ismeretekkel rendelkező személyek, akik a helyszínen tartózkodnak és megkezdik a beavatkozást.

Az önkormányzati rendszertel való együttműködés egy szálloda esetében elsősorban a szállodát körülvevő közterület használatával kapcsolatban merül fel, mint parkolás vagy szabálytalanul parkoló gépjárművek, szemét elhelyezése, árusok vagy más, közterület használatával járó tevékenység. A budapesti szállodáknak az egyik sajátossága, hogy az épület körül már közvetlenül személy- és gépjárműforgalomnak helyet adó közterület helyezkedik el, sok esetben a járművek a szálloda mellett parkolhatnak, ez egyben biztonsági kockázatokat is jelent. Külső védelmi gyűrű létrehozása a legkritikább esetben valószínűsíthető meg.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy előbbieken túl hazánkban működik egy rendészeti hungarikum, az országosan egységes, és több, mint 60.000 fős tagságot számláló civil bűnmegelőzési szervezet, a Polgárőrség. A 2000 egyesületben tevékenykedő polgárőrök szerepet kaphatnának a bűnmegelőzés mindennapi végrehajtásában, így a turisztikailag fontos helyszínek és események védelmében egyaránt.

Az Országos Tűzvédelmi Szabályzat (54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról) részletesen tartalmazza a kereskedelmi szálláshelyekre vonatkozó tűzvédelmi előírásokat, amelyeknek egy szállodának meg kell felelnie. Érdemes a jogszabályban meghatározottakon felül is szoros kapcsolatot kialakítani a Katasztrófavédelemmel, évente legalább egy alkalommal a kiürítési gyakorlatba bevonni mind a Hatósági Osztályt, mind a kivonuló állományt és az ezzel kapcsolatban tett javaslataikat figyelembe venni. Ezen felül közös gyakorlatokat, helyismereti bejárást szervezni, így alkalom nyílik számukra alaposan megismerni az objektumot, illetve a szálloda alkalmazottai is láthatják és megismerhetik a tűz esetén történő beavatkozás teendőit, mikéntjét. A biztonsági szolgálatnak és az ügyeletes szolgálatot ellátó menedzsereknek különösen fontos tisztában lenniük azzal, hogy beavatkozás esetén milyen információkat vár el tőlük a Katasztrófavédelem és hogyan tudják a kivonuló állomány munkáját támogatni. A szálloda vészhelyzeti terveit érdemes egyeztetni a Katasztrófavédelemmel és az adott város/kerület önkormányzatának közbiztonsági referensével, hogy azok illeszkedjenek a város/kerület vészhelyzeti terveibe. Előfordulhat, hogy együttműködési megállapodások kidolgozása szükséges a szálloda környezetében elhelyezkedő más épületek üzemeltetőivel kiürítés esetén történő befogadásra vagy más vészhelyzetek kezelésére tett intézkedésekre.

A Rendőrséggel való együttműködés számtalan esetben merül fel egy szálloda életében. Fontos a személyes kapcsolat létesítése a helyi rendőrkapitánysággal. Azokban az esetekben is, amikor a szálloda nem alkalmaz külön biztonsági vezetőt javasolt, hogy a menedzser, akinek feladatául szabják a biztonsági teendők koordinálását, személyesen vegye fel a kapcsolatot a helyi rendőrkapitányság- , esetleg a bünyügyi osztály- vagy közrendvédelmi osztály vezetőjével. A szállodában történt bűncselekmény esetén vagy a szálloda környezetében, annak érintettségével történt bűncselekmény nyomozása során is hatékonyabb és gyorsabb a kapcsolatfelvétel a szálloda és a Rendőrség között, ha tudnak egymásról, korábban már történt személyes egyeztetés. A turisztikailag kiemelt városokban vagy fővárosi kerületekben, ahol nagyszámú

turista fordul meg és több szálloda, vendéglátóegység üzemel, ott a bűnmegelőzés és a turizmussal összefüggésben történt bűncselekmények csökkentése érdekében javasolt egy rendszeres, lehetőleg minél több szereplő bevonásával történő egyeztetés a helyi rendőrkapitányság és a szállodák, vendéglátóegységek képviselői között.

A Rendőrség avatkozik be a helyszínen és végzi a nyomozást a szállodában történt vagy a szálloda vendégeit, dolgozóit érintő bűncselekmény esetén, adott helyzetben részt vesz a szálloda által közterületen szervezett esemény biztosításában, részt vesz a szállodába érkező hivatalos delegációk biztosításában, vészhelyzetek elhárításában, közterületi járőrözést folytat a szálloda környezetében, így a velük való szoros és hatékony együttműködés elengedhetetlen része az újraértelmezett biztonság megvalósításának.

A már említett sajátosságai miatt a turisztikai szektor és azon belül a szállodaipar azon területek között van, amelyeket elsődlegesen érinthetnek terrorfenyegetések, terror jellegű rendkívüli események vagy nemzetbiztonsági kockázatot jelentő fenyegetések. Előbbiek okán az ilyen jellegű kockázatok megelőzésére lényeges, hogy az együttműködés rendszerében aktív szereplő legyen a Terrorelhárítási Központ és az Alkotmányvédelmi Hivatal is. Magyarország turisztikai forgalmának dinamikus növekedésében az elmúlt években nem kevés köszönhető a biztonságnak. A megelőzés azért is elsődleges, mert akár egyetlen sikeres terrorcselekmény is romba döntheti az országról alkotott képet és elrettentheti az utazókat. Emellett az Alkotmányvédelmi Hivatal a Nemzetbiztonsági törvényben (1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról) meghatározottak szerint hatáskörében eljár adott cselekmények felderítésében, információt gyűjt és elhárítja az nemzetbiztonságot veszélyeztető szervezetek tevékenységét.

A 2019-ben létrehozott Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ a jogszabályok alapján (2016. évi CLVI. törvény a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól, 2018. évi XCVII. törvény a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól szóló 2016. évi CLVI. törvény és kapcsolódó törvények módosításáról) a turizmus fejlesztését és a versenyképesség növelését szolgálja, ugyanakkor biztonsági szempontok megvalósulását is elősegíti.

Magyarország terrorfenyegetettsége továbbra sem kiemelkedő és hazánkra kevésbé jellemzőek a terror jellegű rendkívüli események, azonban ez nem mentesíti a turisztikai szektort és a szállodákat az ilyen típusú cselekmények elleni felkészülés és ezek megelőzése alól, ugyanis felelősséget kell vállalniuk a náluk megszálló vendégek biztonságának védelmében. A Terrorelhárítási Központ is proaktívan áll hozzá a turisztikai szektor és a szállodákkal való kapcsolat kialakításához és nemzetközi példákra és tapasztalatokra alapuló hasznos tanácsokkal tudja segíteni a szállodákat a védelem megszervezésében.

Az a terület, amely a kereskedelmi szálláshelyek csak egy viszonylag szűk részét, elsősorban a fővárosban lévő nagyobb szállodákat érinti a nemzetközi védett delegációk látogatásai. A különböző hivatalos szervekkel való együttműködés és az újraértelmezett biztonság megvalósításának az ilyen látogatások az igazi próbatételei, főleg ha magas fokozatú biztosításban történnek. A védett delegációk személy- és szállásbiztosítása az adott országból érkező saját biztosító egységén kívül Magyarországon a Készenléti Rendőrség Személy- és Objektumvédelmi Igazgatósága és a Terrorelhárítási Központ hatáskörébe tartozik. Az ilyen biztosítások mindig nagy kihívást jelenthetnek az adott szállodának a megelőző védelmi intézkedésektől, a védelmi gyűrűk felállításán, esetlegesen a beléptetésen keresztül egészen a védett személyek mozgásáig. Amennyiben a látogatás keretén belül további rendezvény vagy

fogadás is megszervezésre kerül a szállodában, ahová további védett személyek érkezése várható, úgy az további kihívások elé állítja a szállodát. Egy ilyen látogatás biztosításának a megszervezése során a cél, hogy a szükséges védelmi intézkedések megvalósuljanak, azonban a szálloda többi vendégének a szabad mozgáshoz való joga és a pihenése a lehető legkevésbé sérüljön és a szálloda mindennapi működése továbbra is fenntartható legyen. Alapos tervezéssel és közös munkával mindezek eredményesen megvalósíthatók.

Ha az újraértelmezett biztonságról beszélünk egy szálloda esetében nem szabad figyelmen kívül hagynunk az adott desztináció turisztikai szereplői közötti biztonsági jellegű együttműködést, még akkor sem, ha a szereplők egyébként versenytársak. A cél közös, a desztináció biztonságának csökkenése a piac összes szereplője számára negatív következményekkel jár. Hazánkban az együttműködés egyik fóruma a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetségének a Biztonsági Szekciója, ezek kívül a nagyobb szállodaláncok egységei, valamint egy adott régió vagy kerület szállodái között további, egyre hatékonyabb együttműködési fórumok valósulnak meg.

4. Összegzés

A biztonság megteremtése önmagában is komplex tevékenység, főleg egy világváros nagy forgalmú, felsőkategóriás szállodája esetében. A biztonság meghatározása is rendszeresen újraértékelésre szorul, ráadásul a szereplők is többen vannak. Ahhoz, hogy a szállodabiztonság megteremtői megőrizzék funkciójukat és eredményeiket a folyamatosan változó veszélyekkel és fenyegetésekkel szemben, sőt lehetőleg egy lépéssel előttük járjanak, proaktív módon közösen kell gondolkodniuk, tervezniük és dolgozniuk, fenntartva a biztonság folyamatos újraértelmezésének a képességét. Az együttműködés formái közül, legyenek azok formálisak és informálisak, szélesebb fórumokon vagy szűkebb körben megvalósuló, kiemelten fontos a személyes kapcsolattartás és egyeztetés jelentősége, a hatékony működés eléréséhez ugyanis a biztonság szereplőinek ismerniük kell egymást. A tanulmány által vázolt kihívásokkal úgy lehet hatékonyan felvenni a harcot, ha az együttműködésben rejlő tartalékokat kiaknázzuk.

Felhasznált irodalom

- Christián, L. (2018): Rendészeti szervek, Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Budapest, 1-7. o. <http://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek>
- Janza, F. (2008): A rendészeti karrier rendszer, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX., Pécs, 107. o.
- Kardos, Z. (2011): Turisztikai ismeretek, Tankönyvtár, Keszthely, 21-22. o.
- Miller, L.S., Matison Hess, K., Hess Orthmann, C. (2011): Community Policing Partnerships for Problem Solving, Sixth Edition, Delmar. 5-7. o.
- Nagy, T. (2018): Személyvédelem az állami rendészetben- körkép és helyzetértékelés, Magyar Rendészet, 2018/4., Budapest, 130-135. o.
- Orlob, A. (2009): Lessons from Mumbai, Part II, Statement of Alan Orlob, Vice President Corporate Security and Loss Prevention, Marriott International Lodging, before the Senate Homeland Security and Governmental Affairs Committee, Washington, 94. o.
- <https://www.hsgac.senate.gov/download/012809orlob>

- Orlob, A. (2017): A szerző által készített személyes interjú, Frankfurt.
- Rottler, V. (2017): A magánbiztonság skandináv modellje, Rendészettudományi Kutatások. Az NKE Rendészetelméleti Kutatóműhely tanulmánykötete, Dialóg Campus, Budapest. 130-135. o.
- Thieme-Eső, M. (2018): A szállodaipar, mint a nemzetközi terrorizmus kiemelt célpontja, NKE Szakdolgozat, Budapest, 13. o.

Turizmus és a terrorizmus az újabb számok tükrében

Dr. Ritecz György

tanár – Nemzeti Közszerológiai Egyetem

Budapest 1083, Ludovika tér 2.

e-mail cím: riteczgy@gmail.com

Az emberek biztonsággal kapcsolatos gondolatait jelentős mértékben a terrorizmus, a terrorcselekmények határozzák meg napjainkban, így a turistákét is. Korábbi kutatásainkban már vizsgálat alá vettük a terrorizmus hatásmechanizmusát a turizmusra, a statisztikai adatokra alapozva. Kérdés az, hogy az időközben a terrorcselekmények vonatkozásában bekövetkező változások mennyiben érintették, illetve befolyásolták, és ha igen, milyen irányban és mértékben a turizmust.

Kulcsszavak: turizmus, terrorizmus, hatásmechanizmus

Két évvel ezelőtt, lényegében a globális adatok tekintetében a terrorcselekmények csúcsa környékén elemeztük (Ritecz, 2017) ezen események turizmusra gyakorolt hatását. Akkor még szinte az „események sűrűjében voltunk”, így célszerű egy bizonyos idő után, az objektívebb megközelítést lehetővé tevő távolságból, illetve az újabb adatok fényében ismételt megnézni hogyan is alakultak globálisan és lokálisan a terrorcselekmények és a turizmus adatai.

Ehhez viszont szükséges lenne a terrorizmus egyértelmű meghatározása, de sem a nemzetközi, sem a hazai tudományos életben elfogadott erre vonatkozó fogalom nem létezik.¹ Ezzel együtt is még mindig igaznak tekinthető, hogy a „nemzetközi terrorizmus fogalma historikus és szociológiai értelemben üres fogalom, amely tartalmi és formai összetevőiket tekintve eltérő csoportok, mozgalmak, politikai entitások és nemzetközi jogi szubjektumok formális békehelyzetben polgári, illetve katonai célpontok ellen irányuló, széles értelemben vett politikai célokat szolgáló, konspiratív, illegális fegyveres tevékenységét öleli fel.” (Póczik, 2005)

Lényegében ezzel összecseng a Global Terrorism Database (GTD) (<https://www.start.umd.edu>) által használt definíció. A továbbiakban ezt vesszük alapul, tekintettel arra is, hogy a GTD adatbázis adatait használjuk² fel a továbbiakban. A GTD által meghatározott terrorista támadás fogalma³: olyan ténylegesen végrehajtott erőszak, vagy azzal való fenyegetés, melyet nem állami szereplők hajtanak végre, hogy elérjék a politikai, gazdasági, vallási, vagy társadalmi céljaikat, a félelmet, a kényszert, vagy a megfélemlítést felhasználva.

A turizmus nemzetközi adatainak vizsgálatához a legcélszerűbb, a hitelesnek tekintett ENSZ szakosított szervének a The World Tourism Organization (UNWTO) adatait felhasználni (<https://data.worldbank.org>).

1. A terrorizmus és a turizmus adatainak vizsgálata néhány országban

A globális adatok elemzéséből az derül ki, hogy nincs szignifikáns összefüggés a terrorcselekmények, azok áldozatainak száma és a turizmus között, ezért célszerű szűkebb területeken folytatni a vizsgálatot. A lokalitás ilyen szempontú meghatározására a

¹ Oroszországban például két fő megközelítés létezik (Deák, 2015).

² A leghosszabb időintervallumot és a legtöbb részinformációt tartalmazó adatbázis.

³ A szerző fordítása.

lepraktikusabb az egyes országok elemzése,⁴ főleg, hogy az adatok is ilyen bontásban hozzáférhetőek.

Az egyes országok kiválasztásánál törekedtem arra, hogy a turizmusban és a terrorcselekményekben egyaránt „reprezentált” országokat válasszunk, de az objektivitáshoz közelítés érdekében hosszabb időintervallumot, az utóbbi bő két évtizedet veszem figyelembe, illetve az Európán kívül ázsiai és afrikai országot is vizsgáltam, illetve diktatórikus, liberális-demokráciát és illiberális államot is tanulmányoztam, elemzek olyat is melyben jelentős a turisták száma és az abból származó bevétel és olyat is, melyben kevésbé. A GTD, vagyis a terrorizmussal kapcsolatos adatok 2018-ig ismertek, míg a turizmussal kapcsolatos országokra vonatkozó adatok sajnos csak 2017-ig érhetőek el.⁵

Mianmar

Mianmar-t azért tettük a vizsgálat tárgyává, mivel 2017 nyár végén és ősszel a hírekben a terrorizmus kapcsán leggyakrabban ez az állam szerepelt, bár, megjegyzendő, hogy a GTD fogalomkörébe alapvetően nem fér bele a Mianmari állam hadserege, rendészeti szervei és „civil szerveződések” által végrehajtott szervezett népiertás és a rohingyákkal szembeni fellépés.⁶ Természetesen az ARSA (Arakan Rohingya Salvation Army),⁷ a rohingyák milicista csoportja által végrehajtott cselekmények már szerepelnek a GTD adatbázisában. Az ország Dél-kelet Ázsiában helyezkedik el, mely közkedvelt turista célpont.

Az adatok⁸ áttekintése alapján csak részlegesen látunk összefüggést a terrorcselekmények és a turizmus adatai között. Miközben a terrorcselekmények – különösen a terrorcselekményekben megsérültek száma – elég hektikusan alakul, így a kilencvenes évek közepén (ez a nyolcvanas évek második felétől így volt) évente 12-35 terrorcselekmény került elkövetésre Mianmarban, melyben 16-86 ember meghalt és további 10-84 ember pedig megsérült. Eközben az országba egyre több turista érkezett és az ebből származó bevétel is növekedett. Azért, hogy a számok tengerében ne vesszünk el, illetve az objektivitás erősítése érdekében, illetve hogy segítse az elemzést, kiszámoltuk azt is, hogy a fent jelzett adatok hogyan változtak az előző évhez képest. Ennek segítségével mégis csak láthatjuk, hogy lehetett összefüggés a két terület között Mianmarban. Ugyanis 1997-ben, amikor időszaki csúcsára ért a terrorcselekmények száma, az országba érkező turisták száma csak 0,2%-kal nőtt, miközben az előző évben még 152,6%-os növekedést mutatott. Ebben az évben a turisztikai bevételek már -14,9%-kal csökkentek. Áthúzódozó hatásként értelmezhetjük, hogy 1998-ban a turisták száma -2,6%-kal csökkent. A világon regisztrált turisztikai bevételekben való részarány is csökkent 1997-ben.

1998-2002 között nem, illetve minimális (3-4) terrorcselekményt regisztráltak Mianmarban, ennek ellenére 2001-ben a turizusból származó bevételek (a turisták száma ekkor nem csökkent) -32,3%-kal csökkentek. 2002-2003-ban egyre több (4-9) terrorcselekmény történt Mianmarban, mely érdekes módon a turisták számának csökkenését nem eredményezte, sőt az tovább növekedett, de a turizusból származó bevétel 2003-ban már közel az előző évi felére esett vissza. 2004 csendesebb év volt a terrorcselekmények vonatkozásában, így növekedett nem csak a turisták száma, de az ezzel kapcsolatos bevétel is. 2005-ben viszont már ismét 10 terrorcselekményt regisztráltak, melyben 21 fő meg is halt és 178 fő megsérült. Ebben az évben

⁴ Például az Oroszországi Föderációban előfordult terrorcselekmények is hordozzák magukon a történelmi előzmények és a földrajzi viszonyok lokális jellemzőit. (Deák, 2018)

⁵ A Nemzeti Közszerződési Egyetemen a magyar rendészeti képzésekben 2012-től folyamatosan megjelennek a migrációval, a terrorizmussal és annak kezelésével kapcsolatos tantárgyak és tananyagok (Kovács 2017a, 2017b).

⁶ „... az ENSZ főbiztosa közölte az etnikai tisztogatás tankönyvi esetével van dolgunk.” (HVG. 2017. 09. 14. 72. p.)

⁷ Arakan Rohingya Felszabadítási Hadsereg.

⁸ Sajnálatos módon terjedelmi okokból nincs mód arra, hogy a részletes adatok, illetve az ábrák e tanulmányban szerepeljenek.

a turisták száma, ha nem is csökkent, de érkezésük üteme jelentősen lassult, a bevétel viszont egyértelműen csökkent (-14,4%). A következő, 2006-os évben már a turisták száma is visszaesett (-4,5%), a bevételek pedig -28,9%-kal, miközben abban az évben már „csak” 2 terrorcselekmény történt Mianmarban.

2007-ben a viszonylag csendesebb évben már ismét emelkedett a turisták száma és a bevétel is, ahogy a világbevételben belüli arány is. 2008-ban már megint 20 terrorcselekményre került sor Mianmarban, így turizmusból származó bevétel vissza is esett (-17,5%), a turisták száma, ha lassan is, de növekedett közben. 2009-ben harmadával csökkent a terrorcselekmények száma és a sebesülteké is, igaz a halottaké háromszorosára nőtt, mely az előző évi eseményekkel együtt a turizmusból származó bevételek további csökkenését (-6,3%) hozta, miközben a turisták száma majdnem ilyen arányban nőtt. 2010-ben igaz hogy csökken a terrorcselekmények száma, a sebesülteké nőtt, de turisták száma a világ átlaggal megegyező ütemben növekedett, sőt a bevételek összege is majdhogynem ledolgozta a korábbi két év csökkenését. 2010 októberébe Mianmar szövetségi köztársasággá vált, némileg enyhült a diktatúra,⁹ mely hozzájárulhatott ahhoz, hogy innentől mind a turisták száma, mind az ezzel kapcsolatos bevételek exponenciálisan növekedtek. Annak ellenére, hogy a terrorcselekmények és áldozataik száma is drasztikusan megszorodtak. Az utóbbi vizsgálat óta viszont jelentős fordulat állt be, ugyanis azzal, hogy 2014-től 2017-ig lényegében évente duplázódnak az ismertté vált terrorcselekmények és az ezzel kapcsolatos halálesetek száma is, a turisták száma 2016-ban közel 40%-kal esett és a bevételek is stagnálni kezdtek.

Összegezve Mianmar vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy az alap hipotézisünk – mely szerint a terrorcselekmények, illetve azok mennyiségi növekedése a turizmus csökkenését eredményezi – csak részlegesen bizonyult megalapozottnak, ugyanis a turisták száma, illetve annak csökkenése nem volt a terrorcselekményekhez köthető. Bár a 2017 évi adatok inkább megerősítik a hipotézisünket, de azt is látnunk kell, hogy a média is jelentősen rásegített erre.

Nagy-Britannia

Nagy-Britannia azért került a vizsgálati körbe, mert az egyik legkedveltebb turista célpont, miközben területén a kezdetektől (már amióta – 1970 – a GTD nyilvántart ilyen adatokat) követtek el terrorcselekményeket a területén, igaz változó intenzitással, mely a hatáselemzés szempontjából még kedvező is. Valamint az utóbbi időben – legalábbis európai mértékben – nagyon elszaporodtak a terrorcselekmények.

Az adatokból jól kivethető, hogy Nagy-Britannia a világ turizmusának egyik legjelentősebb szereplője, a világ UNWTO által nyilvántartott 263 ország turizmusból származó bevételeinek a közel 6%-a ide (volt) köthető. Viszont a terrorizmus is régóta „jelen van”, ami azt jelenti, hogy 1970-től nem volt olyan év, amikor legalább 2 terrorcselekményt ne követtek volna el ott. Az általunk elemzett időszakot megelőzően a 1990-es évek elején évi 30-50 terrorcselekményt kellett elszenvednie az ott élőknek és tartózkodóknak. 1995-től egy viszonylag nyugodtabb időszakot jeleznek az adatok, eközben a turizmus fejlődött, az érkező turisták száma 21-ről közel 24 millióra nőtt 1998-ig, ahogy a bevételek is ütemesen nőttek, mely ütem a világ átlagot is meghaladta. 1999-ben viszont a terrorcselekmények száma 60%-a nőtt meg és 125-en sérültek meg a terrorcselekményekben. Ez szinte azonnal érzékelhető volt a turisták számának és a bevételek csökkenésében. A következő két évben nem csökkent a terroristák intenzitása, sőt 2001-ben tovább nőtt az elkövetett cselekmények száma. A turisták száma és a bevétel ebben a három évben folyamatosan csökkent, olyan mértékben, hogy a világon a turizmusból származó bevételekben való aránya is visszaesett (5,97%-ról 4,6%-ra). Megjegyzendő, hogy a jelentős csökkenésben közrejátszott a 9/11-es események, melyek ugyan nem Nagy-Britanniában történtek, de a terrorizmus része, így a hipotézis megerősítését jelenti. Az Egyesült

⁹ Aun Szan Szu Kji Nobel Békédíjas ellenzéki vezető húszéves házi őrizetét 2010. november 13-án megszüntették. 2016. április 6-ától államtanácsosként Mianmar kormányfője.

Királyság területén a terrorcselekmények vonatkozásában ezután „csendesebb” időszak következett, egészen 2005 évig. Ebben az évben viszont 9 terrorcselekményt követtek el ott, melyben 56 meghaltak, és további 748 fő megsebesült (<https://hu.wikipedia.org>). A hipotézissel szemben ekkor nem csökkent sem a turisták száma, sem a bevétel. Majd ismét két viszonylagos nyugalmi év (2006-7) után 2008-ban megint 11 terrorcselekményre került sor. Ebben az évben vissza is esett az érkező turisták száma és a bevétel is, illetve a világ turizmusból származó bevételéből való részesedése is erős visszaesésnek indult. A bevétel értéke a következő évben is csökkent, míg a turisták száma a következő négy évben, egészen 2012-ig csökkent, illetve alacsony szinten maradt. A XXI. század második évtizede „fekete” időszak az Egyesült Királyság terrortörténetében, ugyanis 2013-tól évente több mint száz terrorcselekményt követnek el, szerencsére a halottak és sérültek száma viszonylag minimális, bár 2013 ebben is kivétel, a 64 sebesülttel. Még is ebben az időben az érkező turisták száma lendületes növekedést (4-6%) mutat, sőt a bevételek még intenzívebb emelkedést produkálnak (5-13%). 2017-es év a súlyosabb a terrorcselekmények vonatkozásában 122 cselekménnyel és a 2005 óta legtöbb 42 halottal és 301 sebesülttel. Ezzel együtt évente 4-5%-kal nőtt az odaérkező turisták száma (2017-ben már 37,6 millió), bár a turizmusból származó bevétel két év alatt 14 milliárd USD-vel csökkent és a világ turizmusában is már csak 3,37%-ban érintett a szigetország.

Összegezve azt mondhatjuk, Nagy-Britannia esetében kettős képet látunk a hipotézisünk vonatkozásában, ugyanis míg az ezredfordulós adatok megerősítették, addig a 2005 és 2013 utáni számok inkább cáfolják a feltételezést, mely szerint a terror „elriasztja” a turistákat. Ez az utóbbi két-három évben sem változott, de a turizmusból származó bevételek szinte drasztikus csökkenése azért azt jelzi, a visszatartó hatás valahol mégiscsak érvényesül, de országos adatokkal ez nem igazán detektálható.

Egyiptom

Egyiptom részben az emberiség bölcsőjének is tekinthető, így a turizmus egyik közkedvelt célpontja,¹⁰ nem véletlen, hogy az ország GDP-jének az egytizede a turizmusból származik. Eközben az országban a második világháború óta (különböző mélységű és színezetű) diktatúrák váltják egymást.

Egyiptom esetében az adatokból a két terület közötti kapcsolat szinte egyből látható, vagyis a '90-es években, amikor magas a terrorcselekmények száma „megbicsaklik” a turizmus növekedése, ahogy a múlt évtized közepén is mindkét trendben változás látható, de legegységesebben a 2010 utáni időszak jelzi a kapcsolatot, vagyis, a terror erősödésével, a turizmus visszaesik. Meg kell említeni, hogy a szocialista világrendszer összeomlása után Egyiptom egy terrorcselekményekben aktív időszakot élt át, melynek csúcspontja 1993-94 volt 127-143 terrorcselekménnyel, 132-173 halottal, és 214-148 sebesülttel évente. Ez azért lehet fontos, mert a vizsgált 1995-től ennél kevesebb terrorcselekményt és kevesebb áldozatot tartunk nyilván. A kvázi biztonságosabbá váló országba egyre több turista érkezett és a bevételek is növekedtek. De 1998-ban hirtelen csökkent a turisták száma -12,1%-kal, míg a turizmusból származó bevétel -27,3%-kal esett vissza. Mindez annak ellenére, hogy a terrorcselekmények száma hetedére csökkent. Viszont volt egy olyan terrorcselekmény 1997. november 17-én, mely konkrétan a turisták ellen irányult, 58 külföldi turistát és négy egyiptomit mészároltak le lőfegyverrel és karddal felszerelkezett támadók Luxor városának egyik ősi templománál. A médiában is nagy hírverést kapott ez az esemény (<http://www.nytimes.com>). Ebből azt láthatjuk, hogy nem biztos, hogy mindig a mennyiségi mutatókban kell a választ keresni, ugyanis elég volt egy kimondottan a turistákat célzó terrorcselekmény és a média felerősítő hatása ahhoz, hogy „elriassza” a turistákat, de csak időlegesen, mivel 1999-ben az addigi legtöbb 4,4 millió turista érkezett megnézni a piramisokat és a bevételek is csúcsot döntöttek.

¹⁰ Azért érdekes, hogy ennek ellenére, az oda érkező turisták számának nagyságrendje megegyezett a magyarországgal. 1995-ben 2,8 millió fő mind a két országban.

2004-ig nem is történt terrorcselekmény Egyiptomban és lényegében emelkedő tendencia jelezte mind a turisták számát, mind e területtel kapcsolatos bevételek nagyságrendjét. Ezt szakította meg időszakosan 2001-ben a turisták számának -14,8%-os visszaesése, illetve a bevételek -11,6%-kal alacsonyabb szintje. Ez látszólagosan nincs kapcsolatban a terrorizmussal, mivel ez időben (2000-2003 között) Egyiptomban egyáltalán nem regisztráltak terrorcselekményt. De mégiscsak van (lehet) összefüggés a turizmus visszaesése és a terrorizmus között, mivel 2001-ben történt a már említett „9/11” melynek folyamányaként USA és szövetségesei „háborút hirdettek a terror ellen”, vagyis az iszlám terrorizmus ellen. Így az utazók, a turisták bizalma megrendült¹¹ az arab, illetve iszlám államokban, így ezen országokban visszaesett a turizmus, legalábbis időszakosan, mivel már 2003-ban újabb csúcspontot értek el az adatok és intenzív fejlődést jeleztek. 2004-2006 között ismét elszaporodtak a terrorcselekmények, igaz évente „csak” 2-5, de halottak száma 19-92 között alakult és 92-171 volt az adott években megsérültek száma is. Ennek ellenére mind a turisták száma, mind a bevételek szép ütemben növekedtek, és ez mindannak ellenére történt, hogy a 2005 évi mind két terrorcselekmény kimondottan a turisták ellen irányult (Kairóban, illetve Sharm-el-sheikh-ben). Ez a hipotézis (legalábbis részbeni) cáfolatának tekinthető. Ezzel szemben talán mégis a hipotézisünket alátámasztó tény, hogy az ismét biztonságossá váló (0, illetve 1 terrorcselekmény sérült és halott nélkül) Egyiptomba 2007-8-ban évente 2 millióval nőtt az érkező turisták száma és bevételek is rekordokat döntöttek. Vélhetően a pénzügyi, illetve gazdasági világválság következménye volt a 2009 évi minimális megtorpanás, ezt jelzi a 2010-es év kiemelkedő adatai is. 2011 pedig már az „arab tavasz” által fémjelzett időszak kezdete, mely Egyiptom vonatkozásában azt jelentette, hogy minden évben egyre több terrorcselekményt követtek el, egyre több halottal és sebesülttel. 2015-ben 582 terrorcselekmény, mely ötszöröse a húsz évvel korábbi adatnak és 1000 sebesült. A terrorba, instabilitásba fulladó államba, hullámszerűen, de egyre kevesebben, a 2010-es adatokhoz képest 5 millióval kevesebb (lényegében harmadannyi) turista látogatta és a turizmusból származó bevétel közel negyedére esett 2016-ra.¹² 2017-2018-ban viszont egyre kevesebb terrorcselekmény és egyre kevesebb az áldozat, mely 2017-ben már a turisták 55%-os, a bevételek 161%-os növekedését eredményezte. Vagyis ha relatíve biztonságosabbá válik az ország akkor már egyre többen be merik vállalni ezt az utazást is.

Szíria

Ha a terrorizmus kérdését vizsgáljuk nem kerülhető meg Szíria, mely az elmúlt években szinte egyé vált a terrorizmus áldozatainak fogalmával, miközben ez az ország az emberiség őstörténetének egyik meghatározó területe és birtokosa „volt”, számtalan több ezer éves leletnek. A múlt idő viszont az elmúlt években vált nyomatékosná, amikor az Iszlám Állam (ISIS) következetesen igyekezett ezeket az emberiség múltját jelző pótolhatatlan, illetve jellemző építményeket, tárgyakat elpusztítani, éppen a terrorizmus alap ismérvének megfelelően a félelemkeltés érdekében.

Szíria esetében sokkalta egyszerűbb lehet az értékelés, mint a korábban elemzett országok esetében, mivel az elmúlt évekig szinte mentes volt a (regisztrált) terrorcselekményektől az ország, így a turisták száma lineárisan emelkedett lényegében a világtalaggal együtt, bár a bevételek a vizsgálat első évtizedében inkább stagnáltak és csak utána indultak fejlődésnek. 2011 viszont fordulatot jelentett a terrorcselekményekben és a turizmusban egyaránt. Az „Arab tavasz” kvázi eredménytelensége Szíriában polgárháborúvá fajult, mondhatni „elszabadult a terror”. Ez eredményezte azt, hogy 2011-ben hirtelen harmadával csökkent a turisták száma, a

¹¹ Az egyik elkövető egyiptomi volt.

¹² A turizmus visszaesése is hozzájárult ahhoz, hogy az észak-afrikai ország folyó fizetési mérlegének hiánya 37,5 százalékkal nőtt (<http://www.portfolio.hu>)

bevételek pedig kevesebb, mint a harmadára, az ezt követő években már nincs is nyilvántartott adat (nem csak a turizmus területén).

Az adatok a fentiek megerősítésén és pontos illusztrálásán túl jelzik azt is, hogy a korábbi években is hatással voltak a terrorcselekmények a szír turizmusra. Így a kilencvenes évek közepén elkövetett néhány terrorcselekmény is éreztette a hatását és a turizmusból származó bevételek csökkentek, illetve jó ideig stagnáltak, bár ebben már belejátszott, a már említett 9/11 terrorcselekményei, mely a legtöbb arab és muszlim állam turizmusát negatívan befolyásolta. Mondhatnánk Szíria esetében egyértelműen alátámasztásra került a hipotézisben felvázolt gondolat, hogy a növekvő terror csökkentti (vagy akár szünetelteti) a turizmust.

Franciaország

Franciaország a világ egyik legkedveltebb turisztikai célországa, ahová még az Egyesült Királyságnál is háromszor több turista utazik és a világ turizmusából származó bevételeinek 6-7%-a itt került elköltésre. Kevésbé ismert, hogy az ország területén évtizedek óta rendszeresen követnek el terrorcselekményeket, GTD szerint 1972 óta nem volt olyan év, hogy legalább két terrorcselekmény ne történjen.

Franciaország esetében az adatokból láthatjuk, hogy a kilencvenes évek közepén évente két-három tucat terrorcselekményt is elkövettek Franciaországban, melyek 7-9 halottat és 97-173 sebesült áldozatot is követeltek, akár ennek is lehetet a következménye, hogy 1997-8-ban visszaestek a turizmusból származó bevételek, igaz a turisták száma nem csökkent, hanem viszonylag egyenletesen 4-6%-kal növekedett. A 2001-es 9/11 itt is éreztette a hatását és csökkent a turisták száma és a bevétel is. 2003-4-ben kismértékben (-2,5%) visszaesett az érkező turisták száma, mely talán csak részben köthető az évi 8 terrorcselekményhez, melyben igaz nem halt meg senki, de 18 sérült volt. Talán érdemes azt is megfigyelni, hogy innentől a napjainkig Franciaország részaránya a világ turizmusából származó bevételeiből folyamatosan csökken és az akkori 7,1%-ról 2016-ra 4,4%-os szintre zsugorodott. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy a 2008 évben elkövetett 13 terrorcselekmény is hatással volt – a világgazdasági válság mellett – arra, hogy 2009-ben a turisták száma -3,1%-kal, míg a bevételek -13,4%-kal estek vissza. 2012-ben egy „mennysiségi” ugrás történt, ugyanis abban az évben 65 terrorcselekményt regisztráltak a galloknál, majd az azt követő két évben egy-egy tucat ilyen cselekmény történt, aztán 2015-16-ban már ismét 26-36 terrorcselekményt regisztráltak, de ami súlyossá tette az eseményeket, hogy 95-161 halott és 159-470 sebesülttel is jártak ezek az események. Mindez annyiban éreztette a hatását, hogy a turisták, ha nem is kerültek el Franciaországot, de számuk növekedése jelentősen lelassult (0,08-0,9%), de 2016-ban már 2,1%-kal csökkent is. A turizmusból származó bevételek 2014-hez képest 2016-ban közel 5 milliárd USD-vel csökkent. Ami még is csak arra utal, hogy ha némi késéssel is, de érzékelhető a negatív biztonsági helyzet miatt elbizonytalanodók növekvő száma. Ugyanezt erősítik az utolsó két év adatai is, mivel csökkent a terrorfenyegetettség (főleg a halottak és a sebesültek száma), így a turisták száma ismét 5%-kal, míg a bevételek 11%-kal nőttek 2017-ben. Ami nemcsak a hipotézist támasztja alá, de arra is rámutat, hogy a változások a bevételekre nagyobb mértékben hatnak, mint a turisták számára.

Tunézia

Tunéziát a történelmi múltja, de még inkább a tengerpartja és kedvező árai teszik vonzóvá a turisták előtt, miközben az elmúlt években kimondottan a turisták ellen végrehajtott terrortámadásokkal kapcsolatos hírek fémjelezték a médiában (<http://24.hu>). Tunézia értékelése viszonylag egyszerű, köszönhető annak is, hogy relatíve „kevés” terrorcselekményt kellett elszemnednie az ott lévőknek. A kilencvenes évek közepén voltak terror események és a turisták száma vissza is esett a következő évben. Majd az ezredforduló táján, már több esemény történt, melyek súlyosabb kimenetelűek voltak, ezek a turisztikai adatokban már két évben okozott

alacsonyabb értéket a turisták számában és a bevételek tekintetében egyaránt. 2007-8-ban ismét „csak” egy-két terror esemény történt, mely csak kisebb megingást jelentett a turizmusban. De aztán következett 2011 és az „arab tavasz”, mely, mint tudjuk Tunéziából indult, igaz akkor még csak néhány terrorcselekménnyel, majd a következő években fokozódott, mely a turizmus és az ebből befolyó bevételeket is jelentősen érintette.

A 2011-es események utáni 2012-ben csak egy terrorcselekményt követtek el, melynek nem is volt sem sebesültje, sem halottja. Így az emberek jogosan gondolhatták, hogy normalizálódott a helyzet, ismét lehet utazni, ennek következtében 21,8%-kal nőtt is az érkező turisták száma és a bevételek is 15,9%-kal. Ez után az újra szaporodó terrorcselekmények először csak elbizonytalanították a turistákat, stagnálás 2013-14-ben. Majd 2015-ben a felismerés, hogy mégis csak instabil a helyzet és a terrorcselekményekben százas nagyságrendben sebesültek és haltak meg emberek, főleg turisták, már azt eredményezte, hogy a turisták jelentős része elpártolt ettől az országtól. 2017-ben viszont amikor ismét minimalizálódott az itt regisztrált terrorcselekmények és áldozataik száma a turisták száma hirtelen 23,2%-kal meg nőtt és a bevételek is a korábbi két év jelentős esése után emelkedni kezdtek. Lényegét tekintve a hipotézis erre az országra teljes mértékben érvényesült. Bár meg kell jegyeznünk 2018-ban ismét többszörösére nőtt a terrorcselekmények (19) és a áldozatok (halott 16, sérült 33) száma, a turista adatok még nem ismertek, de várhatóan ismét csökkenést fognak mutatni.

Törökország

Törökország nemcsak két földrészen helyezkedik el, de ebből adódóan eltérő kultúrákat, gazdasági és társadalmi berendezkedéseket és gondolkodásmódot képviselő térségeket köt össze és egyben el is választ. Ez által nem csak a kereskedők, hanem a kalandvágyók, és egyre inkább a tengerpartja révén, a pihenni vágyók egyik kedvelt célpontja. Egyben a színes etnikai és kulturális sajátosságai konfliktusok forrása is, éppen ezért azon országok közé tartozik, melyben szinte rendszeresnek tekinthetők a terrorcselekmények. 1970-től 2016-ig terjedő időben egyedül 1973-ban nem regisztráltak az ország területén elkövetett terrorcselekményt.

Törökország vonatkozásában is meg kell említeni, hogy az 1994-es évben 299 terrorcselekményben 982-en haltak meg és további 452 ember sebesült meg. Ehhez képest az 1995 évi események adatai felét, negyedét teszik ki. Vélhetően ennek a terror aktivitás csökkenésének is köze lehet abban, hogy ezen időben (1995-98) intenzíven (évente 12-23%) emelkedett az országba érkező turisták száma és a turizmusból származó bevétel. 1998-as évben némileg megtörik a logika, mivel annak ellenére, hogy a terrorcselekmények száma és az áldozatok száma is csökkent, mégis csökkent a turisták száma és mérséklődött a turizmusból származó bevétel. 1999 viszont már ismét erősíti a hipotézist, mivel a Törökországban regisztrált terrorcselekmények ötszörösére növekedtek és ezzel együtt – szinte azonnal – a turisták száma és a bevétel is mintegy negyedével visszaesett. Az ezredfordulón, illetve az azt követő két-három évben a terror egyre enyhébb mértékben volt jelen Törökországban, így a turizmus adatai szinte extrém módon növekedtek. Azért megjegyzendő, hogy ebben az időben Törökország, egyfajta értelemben „kedvezményezettje” lehetett annak a szituációnak, hogy a 9/11 kapcsán az arab és muszlim országoktól részben elpártoltak a turisták. Ez azt jelenti, hogy mint NATO tagállam vélhetően kvázi biztonságosnak volt tekinthető¹³ – legalábbis az említett körhöz képest – és a közel-keleti térségbe kíváncszó turisták egy része inkább Törökországot választotta, mint az „ellenséges” arab államok valamelyikét.

2005-6-ban ismét több tucatra nőtt a terrorcselekmények száma Törökországban, mely azt eredményezte, hogy 2006-ban több mint egy millióval visszaesett az odalátogató turisták száma és természetesen a bevétel is csökkent (-7,8%). 2007-ben viszont már harmadával, illetve felére

¹³ Törökország biztonságához hozzájárult az Oroszországi Föderációval közös határszakaszának megbízható orosz ellenőrzése, tekintettel északon a kaukázusi köztársaságok erős terrorista cselekmények általi érintettségére. (Deák, 2016)

csökkentek a terrorcselekmények és az áldozatok száma, melynek következtében közel ilyen arányban növekedett a turisták száma és a bevétel is. 2008 ismét fordulatot hozott, pontosabban ekkor közel harmadával nőtt a terrorcselekmények száma és duplájára nőtt a halottak és sérültek száma is, mely abban az évben nem, de a következő évben már éreztethette a hatását, mivel a turisták száma stagnált és a bevételek csökkentek. Igaz, hogy ez legalábbis részben a világgazdasági válsággal is összefüggött.

2010-12 között a terrorcselekmények és áldozatok számát illetően ismét egy emelkedő fázis következett, mely közben a turisták száma és a bevételek is nőttek. Ez formálisan ellentmondás, de a 9/11-es időszakhoz hasonlóan vélhetően annak volt köszönhető a turizmus erősödése ekkor Törökországban, mivel a turisták egy részének a potenciális célpontja a Közel-Kelet volt, de az arab-tavaszi okán a céljuk feladása helyett a némi módosítást választották, így legalábbis egy részük az arab országok helyett Törökországot választották utazási céljuknak. 2013-14-ben a 2012-es adatokhoz képest enyhébb évek következtek a törökországi terror vonatkozásában ez is elősegíthette, hogy növekedett mind a turisták száma, mind a bevételek nagyságrendje, bár megjegyzendő, hogy nem olyan ütemben nőtt, mint korábbi „tényleg békés” időszakokban. 2015-ben és 2016-ban többszörösére növekedett mind a terrorcselekmények (540), mind az áldozatok száma (1004 halott és 2772 sebesült 2016-ban), melynek következtében a turisták száma és a bevételek vissza is estek 24%-kal. Szintén a hipotézist erősíti, hogy 2017-ben, amikor a terroradatok¹⁴ harmadára, tizedére estek, a turisták száma 7 millióval (24,1%), a bevételek 5 milliárd USD-vel nőtt meg.

2. Konklúzió

Mint láttuk a terrorcselekmények száma, illetve az annak következtében meghaltak és megsérültek száma, valamint a médiában való megjelenése jelentős mértékben képes befolyásolni a turisták, és a potenciális turisták döntését, hogy utazzanak-e és ha utaznak, azt mely országban, mely térségbe tegyék.

Következtetések:

- Terrorcselekmények általában negatívan befolyásolják a turizmust;
- A terrorcselekmények, illetve elmaradásuk sok esetben nagyobb mértékben képes befolyásolni a turizmus bevételeit, mint magát a turista érkezések számát;
- A változás mértéke függ a média és a „véleményvezérek” hatásától;
- A hatás lokalizációja más (politikai, kulturális, gazdasági, tradicionális stb.) tényezőktől is jelentős mértékben függ;
- Terrorcselekmények után biztonságosabbá váló környezetben ismét élénkülhet a turizmus, amennyiben ez a „világtrend”;
- Adott körülmények esetén a terrorfenyegetettség ellenére is növekedhet a turizmus mértéke.

Felhasznált irodalom

- Bakóczy Antal (2015): Megismerési akadályok a terrorizmus kutatásában. In: Belügyi Szemle, 2015/7–8. 88–105 p.
- Deák József (2015): A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. In: Belügyi Szemle, 2015/7–8. 137-151 p.
- Deák József (2016): Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban. In: Hadtudomány 2016/E-szám 4–14. p.

¹⁴ Megjegyzendő, hogy ez még így is többszöröse a máshol előfordulónak. Terrorcselekmények száma 181, halottak 222, sebesültek 328 fő.

- (http://www.mhht.eu/oldsite/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/1_deak%20jozsef.pdf - letöltve: 2020. 01. 19.)
- Deák József (2018): Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai válaszai a terrorizmus kihívásaira. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán szerk.: A XXI. század biztonsági kihívásai Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 55–60. p.
 - <http://24.hu/kulfold/2015/06/26/het-embert-megoltek-tuneziaban-a-turistaovezetben/> - (Letöltve: 2016. 06. 09.)
 - <http://www.nytimes.com/1997/11/24/world/luxor-survivors-say-killers-fired-methodically.html>, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/32179.stm> (Letöltve: 2019. 10. 19.)
 - http://www.portfolio.hu/gazdasag/turisztikai_nagyhatalmakat_sopor_el_a_terror_ujak_at_emel_fel.236436.html (Letöltve: 2019. 11. 09.)
 - <http://www2.unwto.org/>
 - <https://data.worldbank.org/indicator/st.int.arvl> (Letöltve: 2019. 11. 09.)
 - https://hu.wikipedia.org/wiki/2005-%C3%B6s_londoni_terror%C3%A1mad%C3%A1s – (Letöltve: 2019. 11. 11.)
 - <https://www.start.umd.edu/gtd/> (Letöltve: 2010-től minden júliusban)
 - Juhász Márta és Takács Ildikó (2006): Pszichológia. Typotex Kiadó
 - Kovács Gábor (2017a): A rendőrség vezetésirányítási rendszerének sajátosságai a migrációs válsághelyzet kezelése során. In: Tálás Péter szerk.: Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 125-148 p.
 - Kovács Gábor (2017b): A Nemzeti Közszerkezet Egység Rendészettudományi Kar rendészeti vezető mesterképzési szakon folyó képzés. In: Varga János (szerk.): A határrendészeti tisztképzés negyedszázada. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 119-132 p.
 - A. H. Maslow (1943): Elmélet az emberi motivációról. *Psychological Review*, 50. k. 370-396 p.
 - Michalkó Gábor (2007): A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
 - Németh József, Tokodi Panna (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül. In: Szerk.: Németh Kornél I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Nagykanizsa, Pannon Egyetem.
 - Póczik Szilveszter (2005): A nemzetközi terrorizmus fontosabb összetevőiről. In: *Magyar Tudomány* (Főszerk.: Csányi Vilmos) 2005/10. MTA, Budapest, 1269-1278 p.
 - Resperger István (2005): A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem lehetséges stratégiái. Egyetemi jegyzet – ZMNE, Budapest
 - Ritecz György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana* 2016/5. 103-123 p.
 - Ritecz György (2017): Turizmus és a terrorizmus a számok tükrében. In: II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet, Szerk.: Kiglics Norbert, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 90-98. p.
 - Ritecz György - Sallai János (2016): A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs
 - Tálás Péter – Szente-Varga Mónika (2017): A 2017. augusztusi spanyolországi terrortámadásokról. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések 2017/8.
 - Background Report - Overview: Terrorism in 2016.

A turizmus és az egészségügyi biztonság összefüggései

Dr. Németh József¹ – dr. Tokodi Panna²

¹ezredes, elnök – Rendőrség Tudományos Tanácsa

²Ph.D hallgató – Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
Budapest 1083, Üllői út 82.

e-mail cím: tokodi.panna@gmail.com

A turisztikai desztinációk egészségügyi biztonsági helyzete fontos tényező egy utazási döntés meghozatalakor. Első körben a turista felelős azért, hogy minden releváns információval rendelkezzen a felkeresni szándékozott úti célt illetően. Ilyen lényegi információ az országra jellemző higiéniai és járványügyi, élelmiszerbiztonsági kockázat. Az egészségügyi biztonság magas szintje viszont az adott ország teljesítésétől is függ, melyet a jogszabályok betartása mellett, szigorú ellenőrzések által lehet csak maximális szinten tartani.

Kulcsszavak: turizmus, egészségügyi biztonság, élelmiszerbiztonság, járványügy, higiénia

Bevezetés

A turizmusbiztonság fogalma eleinte a közbiztonságot és annak elemeit jelentette, de időközben e fogalom is átalakult, így kiegészült más faktorokkal.

A tömegturizmus időszakának megjelenésekor (1950-1970), amikor a turizmusbiztonságnak még csak néhány eleme mutatkozott meg – úgy, mint a közlekedési biztonság, a közbiztonság és a higiénia – már jelentőséget kapott az egészségbiztonság. Ezen belül előtérbe került – ahogy Kővári István A turizmusbiztonság fogalmának változása (1950-2010) táblázatában is leírja – az iható víz, a védőoltások, illetve az illemhelyek tisztaságának fontossága (Aubert et. al, 2012).

1. Járványok

A turizmus és az egészségügyi biztonság tárgykörének összevetésekor az elsők között kerül elő a járványügy, a járványokkal kapcsolatos témakör. Nem meglepő, hogy egyre többször halljuk, olvassuk azt, hogy például influenzajárvány fenyegeti az országot – ami akár a belföldi turizmus, akár más országokból érkező látogatók által is elterjedhet nagyobb területen –, de az sem, hogy egy-egy korábban csak a mediterrán, szubtrópusi vagy trópusi területeken előforduló kórokozó üti fel a fejét ott, ahol eddig még csak olvastak róla.

1.1. Influenzajárvány

2017 és 2018-ban súlyos influenzajárványra hívták fel a figyelmet Európában. Magyarországon ugyan ez a járvány nem okozott akkora méretű megbetegedést, de mégis fontos felhívni a figyelmet a megelőzésre.

A szakemberek mindenkinek azt javasolják, hogy oltassa be magát és nem elegendő az sem, ha pár évente történik ez meg. Hiszen minden évben változik az influenzavírus, új törzsek alakulnak ki. Például 2017-ben Ausztráliában 137 ezer ember fertőződött meg az ausztrál influenzától és elkerülhetetlen, hogy előbb vagy utóbb az ausztrál vírustörzs elérje akár Magyarországot is.

Természetesen az oltóanyag általi védelem sem százszázalékos, viszont aki mégis megfertőződik, annál a betegség nem lesz olyan súlyos lefolyású. Ennek ellenére

Magyarországon még mindig alacsony szintű az oltottság, a lakosság mindössze 20-25 %-a él ezzel a lehetőséggel (MTI 2017).

1.2. Kanyarójárvány

Romániában a 2016-os évtől kezdve kanyarójárvány szedi az áldozatait, és úgy tűnik 2018-ban is magas számban regisztráltak megbetegedéseket, azonban már nem csak Romániában. A 2018 február végi híradások Magyarországon arról szóltak, hogy egy mindössze alig egy éves kislányt kanyaróval kellett kezelni Budapesten. Ugyanis a kislány – eredetileg más betegség miatt volt kórházban – kórházi szobatársát Romániából érkezett rokonok látogattak meg, és vélhetőleg rajtuk keresztül fertőződött meg.

Néhány elszigetelt esetet kivéve, Magyarországon ugyan nincs kanyarójárvány, de elkerülhetetlen a fenti kislány esete, amennyiben egy olyan ember, aki bár tünetmentes, de hordozza a betegséget, ha köhög egyet, megfertőzhet bárkit, bárhol, akár egy boltban is. Így a járvány terjedése könnyen átléphet országhatárokat is (HVG 2018).

Ugyancsak kanyarójárványra hívják fel a figyelmet Ukrajnában, ahol Romániához hasonlóan igen magas a regisztrált megbetegedések száma. 2018 elején, Kárpátalján például már 715 megbetegedést regisztráltak, ami közül 566 gyerek volt. Ezt a magas számot az is okozhatta, hogy a betegek majdnem 3/4-e nem kapott védőoltást oltóanyag hiány miatt (MTI 2018).

1.3. A globalizáció - klímaváltozás veszélyei

A *globalizáció*, a tömegkereskedelem, a *turizmus* térnyerése számtalan járványügyi veszélyt rejt magában. Az egyre melegebb éghajlat következtében újabbnál újabb kórokozók jelennek meg. A legveszélyesebb vírusok egyikének, a Krími kongói vérzéses láznak és az azt terjesztő kullancsoknak a hazánkban történő megjelenése is jól mutatja ezt. Továbbá az is, hogy egyre magasabb számban hurcolják be Európába a sárgalázhoz hasonló dengue-lázat vagy éppenséggel a maláriát. 2017 augusztusában pedig Olaszország északi részén megjelent a malária is.

A *klímaváltozás* értelemszerűen a turizmus szektort is erőteljesen érinti. Az egyes desztinációkra gyakorolt hatásokat, alkalmazkodási lehetőségeket egyre több hazai kutatás (Németh et al., 2019, 2018; Péter et al., 2018) helyezi előtérbe, hiszen az egyes térségek biztonságáról, kiszámíthatóságáról kialakult kép meghatározza az utazási döntéseket. A folyamatok egészségügyi szempontból egész egyszerű módon okoznak változást a betegségek terjedésében, és ehhez elég annyi, ha megváltozik az átlaghőmérséklet, a csapadékeloszlás, így az élőlények status quo-ja felborul, populációmozgás indul el. A globális felmelegedés az állatok és a kórokozó paraziták vándorlásával jár és így az élőhely váltásokkal az állatok és mi emberek is új kórokozóknak vagyunk kitéve. A napjainkban előforduló, újra megjelenő vagy új helyeken terjedő betegségek körülbelül 3/4-e állatokról terjedt át az emberre. Mint például az AIDS, a madárinfluenza, a H1N1 influenzavírus, illetve a trópusi betegségek közül a malária mellett a már fentebb is említett dengue-láz vagy a nyugat-nílusi láz.

A klímaváltozás negatív hatásai között említhető az is, hogy a túlnépesedés és a természetrombolás következtében egyre több olyan állat kerül kontaktba az emberrel, amely a vírust/vírusokat akár évekig is tünetmentesen hordozza. Erre példa, hogy Guineában az Ebola járvány vadon élő, fertőzött állatból kerülhetett át az emberbe (Kolozsi, 2017).

A Nemzetközi Vadvédelmi Szervezet (WCS Wildlife Conservation Society) tizenkét olyan kórokozót mutatott fel, amelyek a klímaváltozás következtében a jövőben újabb területeken jelennek meg, veszélyeztetve ez által az emberi egészséget és a vadvilág állapotát. Ezek a kórokozók többek között: madárinfluenza (H5N1), babesiosis, kolera, Ebola, paraziták, Lyme-

kór, pestis, az alga virágzás okozta „vörös árhullámok”, Rift-völgyi láz, cecelégy által terjesztett álomkór, tuberkulózis, sárgaláz (Biello, 2008).

2. Higiénia

Az utazások során legyen az akár egy 1-2 napos kirándulás vagy egy hosszabb egzotikus utazás, minden esetben fontos a megfelelő higiénia. Napjaink legkedveltebb trópusi úti célpontjai a fejlődő világ országaiban vannak, ott ahol az európaiaktól eltérő higiéniai viszonyokkal találkozhatunk. A legtöbb ilyen országban részben, vagy teljes egészében hiányzik a csatornahálózat, a vízrendszert nem fertőtlenítik megfelelően, amihez ráadásul a helyi lakosok olyan vírusokat, betegségeket hordozhatnak, amelyekre mi, európai emberek érzékenyen reagálunk.

Magyarországról évente több, mint 100.000 ember utazik valamilyen egzotikus országba és közülük körülbelül 10% meg is betegszik az utazás alatt, ami lehet egy gyorsabb lefolyású rosszullét, vagy akár kórházi kezelés is. Éppen ezért rendkívül fontos a biztonságunk megteremtése érdekében a megfelelő tájékozódás, mielőtt valaki útnak indul. Így előre fel lehet készülni az adott ország egészségügyi viszonyaira és amennyiben szükséges különböző oltásokat beadatni a megfelelő védetség kialakulása érdekében.

Természetesen nem lehet mindenre felkészülni, de fontos tudni, hogy megbetegedhetünk a csapvíztől, a szennyezett vízből készült italoktól, illetve az ételektől is, amelyek vagy érintkeztek fertőzött emberekkel, vagy már maga az étel, élelmiszer hordoz magában kórokozókat. A gyenge higiéniai normák miatt szinte az összes egzotikus úti cél esetén ajánlott a hepatitis A és a tífusz elleni védőoltás, de országtól függően további védőoltások beadatása is szükséges lehet. (Egészséges utazók lapja, 2012)

Összességében elmondható, hogy a megfelelő információkkal, oltásokkal és gyógyszerekkel felkészült utazó egészségügyi biztonságát nem fenyegeti különösebb egészségügyi veszély. Mivel a higiéniai szabályok szoros összefüggésben állnak az élelmiszerbiztonsággal, így az e körbe tartozó további témakifejtést a következő pontban bontjuk ki részletesebben.

3. Élelmiszerbiztonság

Az utazással összefüggő betegségek javarészt a víz és a higiéniai eredetű problémákra vezethető vissza, melyeket főként a fejlődő országokban a szennyezett ivóvíznek és az elégtelen higiénianak tulajdonítják. Az utazás során, illetve az alatt a kórokozó faktor a helyi betegségek és az adott desztináció egészségre ártalmas körülményei. Maga az „otthoni” körülményektől való távollét is lehet előidézője az akut betegségeknek, elősegítheti azokat. Továbbá már meglévő betegségek akut fellángolása is összefüggésbe hozható az utazással. A fertőző betegségek egy része, ahogy már a 2. pontban is említettük, megelőzhető védőoltásokkal, gyógyszerekkel, a többi esetben pedig szükség van a tudatosságra, a higiéniai szabályok betartására is. Természetesen még így sem lehet teljesen megelőzni a problémákat, azonban jelentős százalékban le lehet csökkenteni azokat.

Az alábbi rövid felsorolás és egyben tanácsadás főként a trópusi, fejlődő országok esetében tartandó be szigorúan, azonban van, ami mindig, minden körülmények között főszabály kell, hogy legyen:

- Kezet mosni minden étkezés előtt;
- Csapvíz, jégkocka fogyasztása tilos;
- Palackozott vizet fogyasztani, illetve azzal fogat mosni;
- Az elfogyasztani kívánt étel legyen meleg és teljesen megfőtt;

- Az utcai ételárusokat és az ott árult zöldségeket, salátákat kerülni;
- A gyümölcsöt minden esetben meg kell mosni és hámozni;
- A helyi tavakban, folyókban való fürdést mellőzni stb. (Felkai, 2016).

3.1. Fogalom tisztázás

Ahhoz, hogy az élelmiszerbiztonság turizmussal kapcsolatos témakörét behatóan vizsgálni tudjuk, fontos az itt használatos fogalmak tisztázása.

*Élelmiszer-higiéni*a: azon intézkedések és feltételek, amelyek a veszélyek ellenőrzéséhez és valamely élelmiszer emberi fogyasztásra való alkalmasságának az élelmiszer szándékolt felhasználásának figyelembevételével történő biztosításához szükségesek.

Élelmiszer-biztonság: annak biztosítása a termelés, az élelmiszer-előállítás, a tárolás és a forgalomba hozatal teljes folyamatában, hogy az élelmiszer nem lesz ártalmas a végső fogyasztó egészségére.¹

Az Európai Unió „élelmiszertörvénye” (az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete) alapján *nem biztonságos élelmiszer* nem hozható forgalomba. A rendelet alapján nem biztonságos az élelmiszer, ha az egészségre ártalmas, illetve emberi fogyasztásra alkalmatlan.

Így e fogalmak figyelembevételével, ha meg akarjuk határozni, hogy mi tekinthető „biztonságos ételnek”, akkor az a következőképp szólna:

Biztonságos étel: olyan a végső fogyasztónak² szánt étel, amely az egészségre nem ártalmas, azonnal és/vagy rövidtávon és/vagy hosszútávon jelentkező egészségkárosító hatásoktól mentes.³

3.2. Az élelmiszerbiztonság szabályozása

Az élelmiszerbiztonság, az utazás egészségügyi kockázatának kivédése fontos szerepet játszik a turizmus, a turizmus-vendéglátás területén, hiszen a közlekedés adta lehetőségeket is figyelembe véve a globális turizmus világában megnövekedett a járványok kitörésének a kockázata is. Továbbá erős korlátja lehet egy-egy utazásnak, vagy akár rendezvények megtartásának is a megfertőződéstől való félelem.

A XXI. században alapvető elvárás, hogy az élelmiszerek megfelelő mennyiségben és minőségben álljanak rendelkezésre, a biztonsági szabályokat betartása mellett. (Szabó – Fodor, 2016)

Az élelmiszerbiztonságot veszélyeztető mikrobiológiai és kémiai veszélyek ellen csak az egész élelmiszerláncra („a szántóföldtől az asztalig”) kiterjedő szabályozással lehet védekezni. Kiemelt szerepet játszik ebben a nyomon követhetőség. Minden esetben fontos, főképp a vevők szempontjából, hogy a jogi szabályozás és ellenőrzés lefedje a teljes élelmiszer előállítás és forgalmazás folyamatát, ideértve a mezőgazdasági alapanyagok előállításától az élelmiszereknek a végső fogyasztóhoz való eljuttatását is (Szeitzné, 2006).

Az élelmiszerbiztonsági rendszerek közül egyet emelnénk ki, mely az élelmiszer feldolgozásban és a vendéglátásban kötelezően betartandó, így tehát a turizmus világára is

¹A fogalommeghatározások az élelmiszer-higiéniáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) alapján

² Az étel/élelmiszer utolsó fogyasztója.

³ A szerző alkotta megfogalmazás.

hatással van. Ez az élelmiszerbiztonsági rendszer a **HACCP** (Hazard Analysis and Critical Control Points⁴). Az Európai Bizottság 2000. január 12-én az élelmiszerbiztonságról szóló fehér könyvében az élelmiszerlánc szereplőinek teljes egészére kötelezővé tette az élelmiszerbiztonságról való gondoskodást.

HACCP előírás

Az előírás az élelmiszerek előállítása, feldolgozása és forgalmazása során beazonosítja a jellegzetes veszélyeket, a kritikus pontokat és kockázati tényezőket. Kritikus veszélyforrások lehetnek mikrobiológiai, fizikai- kémiai szennyeződések, behatások.

A HACCP előírásai kötelező jelleggel működnek az élelmiszeriparban, a vendéglátás, közétkeztetés területén. (Szabó – Fodor, 2016)

Az élelmiszerek előállításának higiéniai, közegészségügyi, minőségi kérdéseivel foglalkozó szakemberek korábban azt gondolták, hogy a higiénia szintjének megemelésével, a járványügyi megelőző intézkedésekkel, a jogszabályok betartásával és megfelelő oktatással, neveléssel csökkenthetők az élelmiszerekkel összefüggésbe hozható megbetegedések száma. Ezzel szemben az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO World Health Organization) felmérései alapján a fejlett országokban továbbra is növekszik az ilyen eredetű betegségek száma, legyen az élelmiszerfertőzés vagy élelmiszermérgezés (Saltini - Akkerman, 2012). A következőkben ennek a témáját járjuk körbe.

3.3. Élelmiszerfertőzés – élelmiszermérgezés

A turizmus és a nemzetközi élelmiszerkereskedelem során az emberek és az élelmiszerek mozgása még napjainkban is óriási kockázatot jelent. A kórokozók az élelmiszerek nyomán követésének hiányában a szennyezett alapanyagokkal vagy a vízzel bekerülnek az ételbe, ezt fokozhatja egy az ételkészítésben dolgozótól eredő fertőződés is vagy a konyhai eszközök, technológiák szennyeződése, a kötelező előírások betartásának a hiánya.

Az élelmiszerfertőzés, élelmiszermérgezés (hétköznapi szóhasználatnál ételfertőzés, ételmérgezés) tünetei leggyakrabban az emésztőrendszerre korlátozódnak. Ilyet tünet lehet az émelygés, hányinger, hányás, gyomorfájdalom, hasmenés, hasi görcsök okozta panaszok. Ezek kiegészülhetnek egyéb tünetekkel is például fejfájással, gyengeséggel, lázzal. A lappangási idő fél órától egészen akár több hétig is változhat.

Az alábbi felsorolás azt veszi sorra, – a teljesség igénye nélkül – hogy mely esetekben kell ételmérgezésre gondolni:

- „ha a tünetek kialakulása kapcsolatba hozható valamilyen élelmiszer fogyasztásával;
- ha az azonos ételt, élelmiszert fogyasztók hasonló lappangási idővel és tünetekkel megbetegedtek;
- ha külföldi tartózkodás, főleg mediterrán vagy egzotikus utazás alatt vagy után jelentkeztek a tünetek;
- ha e szempontból magas kockázatot jelentő ételeket, élelmiszereket fogyasztottak, mint pl. főzött tojáskrém sütemények, nyers tojásos hidegkonyhai készítmények, madártej, tejes-, tejfölös-, tejszínes ételek, darált hússal készült ételek, házi disznótoros, vastag húsok, - ha nyers, forralatlan tejet, abból készült tejterméket fogyasztottak;
- ha felületesen átsütött ételt (pl. angolosan elkészített húst, darált húsból készült ételt, egyben sütött nagy tömb húst, parázson, roston sütött grill ételeket) fogyasztottak, - ha ázott kút vizét itták vagy azzal készült ételt fogyasztottak;

⁴ Lefordítva: Veszélyelemzés és Kritikus Szabályozási Pontok

- ha mosatlan salátát, zöldséget, gyümölcsöt fogyasztottak stb.” (portal.nebih.gov.hu)

Éppen ezért rendkívül fontos, hogy az utazások előtt (és nem csak egzotikus úti célok előtt) megfelelőképpen tájékozódjunk a célországban előforduló betegségekről.

3.4. A globális klímaváltozás vizsgálata

Az élelmiszerbiztonságot körül járva ismét eljutunk az éghajlatváltozással kapcsolatos összefüggések vizsgálatáig. Ahogy a járványok terjedését is fokozza a globális klímaváltozás, úgy az élelmiszerek útján terjedő fertőzésekre is hatással van.

A hőmérséklet-változás érzékenyen hat az élelmiszer által terjedő fertőzésekre, úgymint Salmonella, Campylobacter, Listeria stb. A gabonafélék aflatoxin B1 szennyezettségének növekedését is eredményezheti a klímaváltozás az EU területén. A penészgombák által termelt karcinogén mikotoxin megtalálható egyes gabonaféléken, így a kukoricán, búzán, rizsen, különösen a forró és párás éghajlaton. Ez tehát csak néhány olyan eset, ami a klímaváltozás negatív hatásainak következtében jelentkezik, befolyásolva az élelmiszerbiztonságot.

Az Európai Unió területén az elkövetkező évtizedekben a klímaváltozás hatásainak következtében növekedésre kell számítani az élelmiszerek útján terjedő fertőzések és megbetegedések számában (Kohut, 2013).

4. Európai Egészségbiztosítási Kártya pro-kontra

Európai Egészségbiztosítási Kártyát (a továbbiakban: Kártyát) *igényelhet mindenki, aki aktív társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkezik Magyarországon*, illetve más Európai Unió, vagy EGT országban. Magyarországon a Kártyát a járási hivatal, vagy a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adja ki kérelemre, mely térítésmentes, kivéve, ha az megsemmisül, megrongálódik, elvész, vagy ellopják. A kérelmet akár írásban, akár személyes, vagy Ügyfélkapun keresztül lehet leadni. Kiváltásához személyazonosságot igazoló okmány (útlevél, személyigazolvány) valamint TAJ számot igazoló okmány (nem rendezett biztosítási jogviszony esetén a jogosultságot bizonyító okmány, mint például munkáltatói igazolás) szükséges. A Kártya érvényessége korlátozott, mely a társadalombiztosítási jogviszony végéig, de legkésőbb a kiállításától számított 3 évig érvényes.

Legfőbb **előnye**, hogy az ideiglenes tartózkodás során az Európai Gazdasági Térség (EGT) bármely tagállamában, valamint Svájcban egyaránt igénybe vehetjük az állami egészségügyi ellátást – azonos feltételekkel és költségekkel, mint az adott országban biztosítással rendelkezők –, természetesen amennyiben az orvosilag indokolt. Ennek eldöntése minden esetben orvos-szakmai kérdés.

Főszabály szerint, tagállami együttműködés keretében, az egyes társadalombiztosítási szervek elszámolnak egymással, így az ellátást igénybe vevőnek a kártya felmutatása mellett egyéb teendője nincs. Azonban vannak kivételek, mivel az ellátás nem minden orvosi kezelésre vonatkozik. Például nem tartozik ide egy rendszeres fogászati ellátás igénybevétele, kivéve persze, ha sürgősségi ellátásra van szükség.

Itt fontos megjegyezni, hogy a Kártya adta előnyök csak átmeneti, tehát ideiglenes tartózkodás során vehető igénybe. Az az állampolgár, aki munka, tanulás vagy egyéb oknál fogva huzamosabb ideig életvitelszerűen az EU valamely tagállamában tartózkodik, nem jogosult a Kártyát igénybe venni, mivel ilyen esetben az adott tagállam szerinti társadalombiztosítási jogviszonyával kell, hogy rendelkezzen (Origo, 2017).

A Kártya **korlátai** között említendő, hogy vannak olyan országok, amelyek az egészségügyi ellátás során önrészt, vagy teljes kezelési költség előzetes megfizetését kérik a betegtől. Így

például Franciaország, Luxemburg, Belgium és Finnország esetében is a beteg az ellátás, gyógyszerek költségeit megelőlegezni köteles (ez az ún. visszatérítéses rendszer), majd utóbb a saját hazai egészségbiztosítási rendszere általi megtérítést kap (<http://www.neak.gov.hu>).

Fontos megjegyezni, hogy a Kártya nem váltja fel és *nem helyettesíti az ún. TAJ kártyát* (pontosabban a „Hatósági Igazolványt”), *nem helyettesíti az utasbiztosítást* és nem fedezi a költségeket, ha valaki kifejezetten orvosi kezelés igénybevétele céljából utazik. Egyúttal a Kártya megléte sem garantál minden esetben ingyenes egészségügyi szolgáltatásokat, mivel előfordulhat, hogy valamely kezelés Magyarországon ingyenes, azonban egy másik országban már nem. (ec.europa.eu)

Elengedhetetlen tehát egy külföldi utazást megelőzően utasbiztosítás megkötése, mivel, ahogy fentebb is jeleztük, maga a Kártya megléte nem helyettesíti azt és akár egy sibaeset során, ha a téli sportokra is kiterjedő utasbiztosítással rendelkezünk, megúszhatunk olyan költségeket, mint például egy helikopteres mentési, vagy egy hazaszállítási díjat. Ezek a költségek akár milliós tételek is lehetnek, megfelelő biztosítás hiányában.

Az Európai Egészségbiztosítási Kártya és az utasbiztosítás közötti különbségeket mutatja be az alábbi ábra:

Európai Egészségbiztosítási Kártya (EKK)	Utasbiztosítás
Csak szerződött szolgáltatóhoz lehet fordulni vele.	Magán-egészségügyi szolgáltatóhoz is lehet fordulni vele.
Csak az orvosilag szükséges ellátásokat fedezi.	A biztosítási szerződés szerinti összes ellátást fedezi.
A szükséges ellátásokat azok ára tekintet nélkül nyújtani kell a nyomtatvány ellenében.	Az ellátások költségeit csak a szerződési feltételekben meghatározott összeg erejéig vállalja a biztosító.
Az önrészt a biztosítottnak kell kifizetni, annak visszatérítésére nem számíthat.	Az önrészt is fedezi.
Bizonyos tagállamokban az ellátás költségeit a biztosított előlegezi meg.	Minden tagállamban a biztosító fizet.
Forrás: OEP	

1. ábra: Európai Egészségbiztosítási Kártya (EKK) – Utasbiztosítás

Forrás: <http://www.biztositasizemle.hu>

5. Összegzés

Az egészségbiztonság témaköre igen sokszínű, hiszen a mikroorganizmusok okozta veszélyforrásoktól, a rovarcsípések általi fertőzéseken át az ételek, élelmiszerek generálta megbetegedések, mérgezések körét is érintve sok-sok rizikót rejt, ha egy turista minden felkészültség és információ hiányában veszi nyakába a világot. De ugyanúgy igaz az is, hogy „Az utazó a legkülönbözőbb kórokozók bevitelével aktívan hozzájárulhat a felkeresett desztináció egészségkockázatának növeléséhez (a szexturizmusban különösen a HIV fertőzött személyekkel történő érintkezés tekinthető a fogadó társadalomra veszélyesnek).” (Michalkó, 2019) Hiszen nem csak az utazóra, a turistára leselkednek „veszélyek”, hanem ő maga is lehet veszélyforrás egy-egy adott desztinációban.

Zárszóként fontos és nem elhanyagolandó a Turizmus Globális Etikai Kódexe⁵ 1. Cikkelyben foglaltak e témakörre vonatkozó pontjának felelevenítése, amely napjainkban is érvényes elveket fogalmaz meg:

„6. A turisták és a látogatók felelősek azért, hogy – akár még az elindulás előtt – megismerjék a felkeresni szándékozott országok jellemzőit; és tudatában kell lenniük azoknak az egészségügyi és biztonsági kockázatoknak, amelyek bármilyen, a szokott környezetén kívüli utazás esetén előfordulhatnak és úgy kell viselkedniük, hogy a lehető legkisebbek legyenek ezek a kockázatok.” (<http://ethics.unwto.org>)

Felhasznált irodalom

- Aubert Antal- Gyuricza László-Husztai Zsolt (2012): A kultúra turizmusa – A turizmus kultúrája, Pécs, 475-476 p.
- Biello D.: Deadly by the Dozen (2008): 12 Diseases Climate Change May Worsen. Scientific American, 8. 12-18 p.
- Kohut László (2013): A globális klímaváltozás egészségügyi hatásai Magyarországon. Hadtudomány XXIII. évfolyam elektronikus különszám 2013. május, Az éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései, Tudományos Konferencia, Budapest, 155., 158 p.
- Michalkó Gábor: A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In Michalkó Gábor – Németh József – Ritecz György (szerk.) (2019- megjelenés alatt): Turizmusbiztonság. 13 p.
- Németh K., Czira T., Sütő A., Péter E., Domjánné Nyizsalovszki R. (2019): Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések, Comitatus: Önkormányzati Szemle 29/232, 55-62 p.
- Németh K., Péter E., Pintér G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”, Turizmus Bulletin, 18/1. 37-44 p.
- Péter E., Németh K., Lelkóné Tollár I. (2018): Turizmusbiztonság, mint újonnan felmerülő fogyasztói igény, Turizmus Bulletin, 18/2, 30-37 p.
- Saltini R.- Akkerman R. (2012): Testing improvements in the chocolate traceability system. Impact on Product Recalls and Production Efficiency. 2012/23. 221-226 p.
- Szabó Imre László – Fodor Lóránt (2016): Az élelmiszerbiztonsági rendszerek alkalmazhatósága a turizmus-vendéglátás területén, In: Szerk.: Németh Kornél I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Nagykanizsa: Pannon Egyetem, 167., 171 p.
- Szeitzné Szabó M. (2006): Az élelmiszer-biztonság helyzete és jogi szabályozása az Európai Unióban In. Pásztorné Huszár K.–Kiss I. Minőségkímélő élelmiszer-technológiák és élelmiszer-biztonság. Budapesti Corvinus Egyetem Élelmiszertudományi Kara és Mezőgazda Kiadó, Budapest, 171-183 p.

Internetes források:

- A Turizmus Globális Etikai Kódexe (http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/hungary_1.pdf - Letöltve: 2018.03.08.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.)

⁵A Turizmus Globális Etikai Kódexe átfogja a turizmus felelősségének valamennyi területét és formáját, összefüggésrendszerét a biológiai diverzitástól kezdve a kulturális sokszínűségig, a gazdasági és a morális felelősség hangsúlyozása mellett. A Kódex egyúttal lefektette a felelősségteljes turizmus irányelveit is.

- Egészséges utazók lapja, 2012 (<http://www.utazaselott.hu/egzotikus-betegsegek.html> - Letöltve: 2018. 02. 28.)
- Felkai Péter (2016), power pointos előadása (<http://soshungary.hu/wp-content/uploads/2016/02/safefoodHU.pdf> - Letöltve: 2018.01.24.)
- <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=559&langId=hu> (Letöltve: 2018.03.06.)
- http://index.hu/tudomany/2017/10/20/klimavaltozas_uj_fertozo_betegsegek_malaria_magyarorszagon_parazitak/ (Letöltve:2018.02.13.)
- <http://portal.nebih.gov.hu/-/mikor-gondoljunk-elelmiszer-kozvetitette-megbetegedesre-kozismert-neven-etelmergezesre-etelfertozesre-> (Letöltve: 2018.03.14.)
- http://www.biztositasiszemle.hu/cikk/hazaihirek/nemeletbiztositas/unios_tb-kartyaval_is_milliokat_fizethetunk_sibaleset_eseten.3475.html (Letöltve: 2018. 02. 27.)
- http://www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_kulfoldon/az_europai_egeszsegbiztositasi_kartya/eu_kartya.html (Letöltve: 2018.03.06.)
- HVG (2018): Édesanyja szerint a kórházban kaphatta el a kanyarót a Budapesten kezelt kislány(http://hvg.hu/itthon/20180227_Edesanyja_szerint_a_korhazban_kaphatta_el_a_kanyarot_a_Budapesten_kezelt_kislany - Letöltve: 2018.02.27.)
- MTI (2017): Durvább lehet a tavalyinál az influenzajárvány (http://hvg.hu/itthon/20171121_durvabb_lehet_a_tavalyinal_az_influenzajarvany#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2017_11_21&type-id=HvgDaily&user-id=725E1A71&utm_content=normal - Letöltve: 2018.02.13.)
- MTI (2018): Kanyaróban halt meg egy kárpátaljai kislány (<http://www.origo.hu/nagyvilag/20180208-kanyaroban-halt-meg-egy-gyermek-karpataljan.html> - Letöltve: 2018.02.27.)
- Origo (2017): Mire is jó az Európai Egészségbiztosítási Kártya? (<http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20170607-das-jogszerviz-europai-egeszsegbiztositasi-kartya.html> - Letöltve: 2018.03.06.)

Ankara turizmusbiztonsága egy utazó rendőrtiszt szemszögéből

Dr. Mátyás Szabolcs

adjunktus – Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Budapest 1082, Üllői út 82,

e-mail cím: matyas.szabolcs@uni-nke.hu

A tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy napjainkban milyen főbb trendek figyelhetők meg Törökország idegenforgalmában, különös tekintettel Ankara turizmusára. Sokak képzeletében még mindig a több évtizedes sztereotípiák élnek az országról, melyek többségében mára teljesen idejét múltak, amelyre jelen tanulmány is rávilágít. A tanulmány nagy figyelmet szentel továbbá a turizmusbiztonság kérdéseire is, amely Törökország esetében különösen releváns, hiszen az ország bevételének jelentős része ebből a szektorból származik. Az elmúlt években számos törökországi terrortámadás sokkolta a közvéleményt, aminek hatására jelentősen csökkent az országba látogató turisták száma; ezáltal drasztikusan csökkent az országba utazó külföldiek száma is.

Kulcsszavak: Törökország, turizmus, terrortámadás

1. Bevezetés

A biztonság szerepe az elmúlt néhány évben az élet szinte minden területén felértékelődött, így a turizmusban is.¹ Nem túlzás azt állítani, hogy soha nem éltünk olyan nagy biztonságban, mint napjainkban, azonban mégis komoly mértékben része életünknek a biztonságunkért való aggodás, ami jelentősen befolyásolja viselkedésünket és így természetesen az utazási és fogyasztási szokásainkat is. (Németh- Tokodi 2016). A globalizáció nemcsak Magyarország biztonsági környezetében, hanem a világ többi országa esetében is mélyreható változásokat okozott (Deák 2016), ezért a turizmus biztonságának szavatolása is összetett erőfeszítéseket igényel (Hautzinger 2019). A turizmusbiztonság alatt azonban nem csak kizárólag a közbiztonságot értjük, hiszen az annál jóval bővebb (Dávid et al, 2008). Amennyiben a turizmusbiztonság hét fő összetevőjét vizsgáljuk, úgy kijelenthetjük, hogy Törökországban az elmúlt évtizedekben jelentős fejlődésnek lehetünk tanúi, bár egyes tényezők (különösen a közbiztonság) továbbra is, mint veszélyforrás jelentkeznek, illetve rendkívül nagy regionális különbségek figyelhetők meg az országon belül, amely hatással van a turisták számára és összetételére egyaránt.

Egyesek képzeletében Törökország továbbra is a mesés keletként él, mások gondolataiban a minden luxust felvonultató tengerpartot jelenti, az idősebbek fejében, pedig mint az olcsó árú tárháza él az ország, ahonnan néhány évtizeddel ezelőtt irhabundát és arany ékszereket tudtak olcsón beszerezni. A sztereotípiák hosszasan élnek, legtöbbször azonban teljesen idejétmúltak. Nézzük meg, hogy napjainkra hová fejlődött Törökország, azon belül pedig Ankara!

2. Törökország turizmusának főbb mutatószámai

A Föld országait összességében nézve megállapíthatjuk, hogy bámulatos fejlődésen ment keresztül turizmus, a főbb mutatószámok évről évre rekordokat döntenek. Harminc esztendővel ezelőtt globálisan még a fél milliárd főt sem érte el a turizmusban résztvevők száma (1990: 435

¹ Vö.: „Alapvető funkciója az értékek és érdekek védelme, az érdekek érvényre juttatásának támogatása.” (Kovács I. 2017)

millió fő), 2018-ban pedig már az 1,4 milliárd főt is meghaladta. A mennyiségi fejlődésben nagy szerepe volt a feltörekvő gazdaságú országoknak, mint például Törökországnak. Mint azt az 1. számú táblázat is mutatja, Törökország jelenleg (2018) a világ 6. legnagyobb turisztikai desztinációja, 46 millió turistát fogadott 2018-ban. A bővülés mértéke pedig a legmagasabb top desztinációk között, 22% (a nagymértékű bővülés mögött részben az áll, hogy az elmúlt években jelentős visszaesés következett be).

1. táblázat: A turistaérkezések számának alakulása a világ 10 leglátogatottabb országában

a turisták száma (millió fő)	ország	változás nagysága az előző évhez képest (%)
89	Franciaország	3
83	Spanyolország	1
80	USA	4
63	Kína	4
62	Olaszország	7
46	Törökország	22
41	Mexikó	5
39	Németország	4
38	Thaiföld	8
36	Egyesült Királyság	-4

Forrás: UNWTO

A Nemzetközi Turisztikai Világszervezet Törökországot Európához sorolja (Dél/Mediterrán Európa). A turistaérkezések számának vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy 2010-2018 között több mint 30%-kal emelkedett a turistaérkezések száma, amely rendkívül pozitív tényként értékelhető. A turizmusból származó bevétel viszont mindössze alig több, mint 10%-kal növekedett. Ez alapján látható, hogy Törökország elsősorban mennyiségi növekedést ért el, s nem a „minőségi”, sokat költő turisták keresik fel az országot (2. táblázat).

2. táblázat: A turistaérkezések száma (millió fő/év) és a turizmusból származó bevétel (milliárd USD)

turistaérkezések száma (millió fő)				turizmusból származó bevétel (milliárd USD)		
	2010	2017	2018	2010	2017	2018
világ összesen	952	1329	1401	975	1346	1451
Európa összesen	486,368	673,265	709,990	422,801	519,464	570,463
Törökország	31,364	37,601	45,768	22,585	22,478	25,22

Forrás: UNWTO 2019

Az európai turizmusérkezésekből Törökország részesedése 6,3% volt 2010-ben és 2018-ban is, vagyis, a török expanzió nem volt nagyobb volumenű, mint a kontinens átlaga. A turizmusból származó bevétel növekedésének aránya pedig az európai átlagot sem érte el (2010: 5,2%; 2018: 4,4%).

3. A turizmusbiztonság egyes tényezői Ankarában

3.1. Közbiztonság

Mint már arról említést tettünk, a közbiztonság sokak szerint az egyik legfontosabb turizmusbiztonsági tényező (Mészáros et al. 2019). Egy desztináció kiválasztásakor az egyik legnagyobb hatással lévő faktor (Bujdosó – Remenyik, 2008). A személyes biztonság mellett az utazni vágyók nagy hangsúlyt fektetnek a vagyontárgyak biztonságára is, valamint a pénzügyi biztonságra. A desztináció biztonságáról való preconcepciók erősen befolyásolják az utazási döntést. Felerősödött a social media szerepe a preconcepciók alakításában, és a megtapasztalt biztonság hírének terjesztésében (Péter et al., 2018; 2019).

A törökországi közbiztonság abban az értelemben kielégítőnek tekinthető, hogy ha egy turista betartja az általánosan elvárható óvintézkedéseket, akkor relatíve kicsi annak az esélye, hogy rablás, lopás vagy zsebtolvajlás áldozatává válik. Ha viszont a közbiztonságot kiterjesztőleg nézzük és a terrortámadásokat is hozzá soroljuk, akkor nem tekinthető biztonságos országnak Törökország. A támadások során rendszerint a turisták által látogatott területeket, illetve a fővárost szokták célba venni. Említsük meg továbbá az ország negatív megítélését elősegítő politikai tényezőket (melyek a turisták szubjektív biztonságérzetét ugyancsak negatívan befolyásolhatják), mint például az időnként elmérgesedő török-görög vagy török-orosz konfliktust, illetve a kurdokkal folytatott folyamatos fegyveres harcot (Kovács 2011).

A 2015-ös és 2016-os évek „fekete évek” voltak Ankarában, amikor alig fél év leforgása alatt négy halálos áldozatot követelő terrortámadást hajtottak végre. Az ankarai támadások célja nem a turisták megfélemlítése, mivel külföldi turisták kis számban tartózkodnak a városban, hanem elsősorban a kormányzati épületek és alkalmazottaik elleni támadás volt (2016 március: 37 fő, 127 megsebesült; 2016 február: 28 halott, 61 sebesült; 2016 január: 10 halott, 15 sebesült; 2015 október: 95 halott, 186 sebesült /www.origo.hu/).

4. Közlekedésbiztonság

A turizmusnak nincs olyan ága, amely ne érintené a közlekedésbiztonság kérdését. A turisták egyik alapvető igénye a biztonságos helyváltoztatás (Mátyás 2019). A szubjektív biztonságérzetet befolyásoló tényezők között előkelő helyet foglal el a közlekedési kultúra minősége, minthogy az ebből eredő veszélyhelyzetekkel a legtöbb ember – és köztük a turisták – találkozik. (Major et al. 2014). Az általános török közlekedési kultúrával kapcsolatban kijelenthető, hogy érződik rajta a mediterrán hatás, a közlekedési szabályokat rendszerint nagyvonalúbban kezelik, mint az Európában szokás. Ankarában a helyi tömegközlekedés a külföldiek számára meglehetősen kaotikus, igen sok magánvállalkozó végez személyszállítást, akikkel a nyelvi nehézségek miatt rendkívül nehéz a kommunikáció (1. ábra).

1. ábra: Nyitott ajtókkal közlekedő, személyszállítást végző kisbusz

A közlekedésbiztonság szempontjából mindenképp pozitív tényként értékelhető, hogy Törökországban nem általános az alkoholos italok fogyasztása. A konzervatívabb felfogású Ankarára pedig még inkább igaz ez, mint például Isztambulban. Az alkohol, mint oksági tényező tehát elhanyagolható szerepet játszik a balesetekben.

5. A természeti környezet biztonsága

Törökország területének döntő többsége geológiailag aktív területen fekszik, amely számos veszélyt rejt nemcsak a helyi lakosok, hanem a turisták számára is. A leginkább fenyegető probléma a gyakori földrengések, melyek rendszeresen következnek be az országban. Az elmúlt időszak legtöbb halálos áldozatot követelő rengése Izmit városát pusztította el, melynek során 17 000-en haltak meg (1999). A tavalyi év negatív története az Isztambult megrengető 5,7-es erősségű földrengés volt, azonban ez szerencsére nem követelt halálos áldozatot (Euronews, 2019).

Ankara ebben a tekintetben szerencsésnek tekinthető, mivel földrajzi helyzetének köszönhetően a földrengések elkerülték. A főváros esetében, a természeti környezet biztonsága szempontjából az időjárási szélsőségek emelhetők ki, mint potenciális veszély. Ankara éghajlata kontinentális (kontinentálisabb, mint hazánk éghajlata), ezért a nyári meleg és a téli hideg okozhat problémát. A téli hideg a -30 fokot, míg a nyári legmagasabb hőmérséklet a +40 fokot is meghaladhatja (Ankara Meteoroloji Bolge Mudurlugu, 2020). A klímaváltozás összetett folyamata a szélsőségeket még inkább felerősítheti. A jövőben ezért fontos lehet az egyes térségek, kisebb területi egységek klímatudatosságának erősítése, a helyi alkalmazkodási megoldások fejlesztése (Németh et al. 2019).

6. Egészségbiztonság

Törökország egészségét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy jelentős regionális eltérések találhatók az országban, amelyek az egészségbiztonság szemszögéből nézve is figyelemreméltók. A turisták (főleg a külföldi turisták) által látogatott desztinációk esetében elmondható, hogy azok jóval a török átlag színvonal feletti mutatókkal rendelkeznek.

Ankara nem tartozik a kiemelt turisztikai célpontok közé (különösen a külföldi turisták szempontjából), de a város, mint az ország politikai és igazgatási központja ugyancsak átlag

feletti fejlettséggel rendelkezik, amely megmutatkozik az egészségbiztonság terén is. Az orvosi ellátás megfelelő, különösen fizetős a magánkórházakban.

Az Ankarába látogató turista jelentős egészségügyi kockázattal nem szembesül, azonban még egy török viszonylatban fejlett település esetében sem ajánlott a csapvíz fogyasztása, illetve ajánlott bizonyos oltások felvétele (pl. Hepatitis A és B, hastífusz, diftéria-tetanusz, veszettség) (<https://konzuliszolgalat.kormany.hu>). Az egészségbiztonság területén elsősorban az általános higiéniai viszonyok említendők meg, mint kockázati tényezők. Semmiképp sem veszélyként kell értékelni az ankarai higiéniai viszonyokat, inkább kockázati tényezőnek, de azt kijelenthetjük, hogy a higiéniai szabályokat jóval könnyedebben értelmezik, mint az EU országainak többségében megszokott (2. ábra).

2. ábra: A perecét áruló utcai árus (Ankara)

7. Műszaki biztonság

Műszaki biztonság alatt azokat a veszélyforrásokat értjük, amelyek a turistákat érhetik a különféle eszközök, berendezések, közlekedési eszközök stb. használata során. A jóval a török fejlettségi szint felett lévő Ankarában is találkozhatunk pl. olyan tömegközlekedési eszközökkel, taxikkal, amelyek műszaki színvonala az EU-s normákat figyelembe véve, biztosan nem kapnák meg a hatósági engedélyt a közúti közlekedésben való részvételre. A nyilvánvalóan alacsonyabb gazdasági fejlettség foka az, amely sok esetben eredményezi a járdák és útburkolatok gyengébb minőségét, a biztosító eszközök hiányát stb., amelyek ugyancsak számos baleset forrásai lehetnek (3. ábra).

3. ábra: Az életveszélyes ankarai citadella, figyelmeztető táblák és korlát nélkül

8. Fogyasztás biztonsága

A fogyasztás biztonsága alatt nemcsak a turista ételfogyasztását, hanem bármilyen egyéb jellegű fogyasztást is értünk (pl. tárgy, szolgáltatás). Az ételfogyasztással kapcsolatban utalunk az egészségbiztonság kapcsán tett megállapításokra. Az éttermi fogyasztás nem jelent jelentős kockázatot, különösen Ankarában, ahol a csekély számú külföldi turista mellett jelentős számú belföldi turista is megfordul. A szolgáltatások igénybevételénél (pl. taxi, étterem) természetesen előfordulhat túlszámlázás és egyéb kellemetlenség, azonban ez nem fordul elő nagyobb arányban, mint más országokban.

Az egyes termékek (ruha, nemesfém, márkás árucikkek) vásárlása során viszont érheti csalódás a turistát. Törökország szerte – így Ankarában is – széles körben lehet rendkívül kedvező áron vásárolni arany- és ezüsttermékeket, márkás cipőket és ruhadarabokat, bőrtermékeket stb., amelyek megtévesztésig hasonlítanak az eredeti termékekre, azonban ezeket sok esetben nem az eredeti márkatulajdonos gyártotta, hanem hamisítványok, így az azokat megvásároló turisták bűncselekmény áldozatai lesznek² (4. ábra) (Lásd bővebben: Szabó Andrea - Takács Dávid 2019).

² A probléma gyakran az, hogy nem is tudják meg a sértettek, hogy sértetté váltak. Az ilyen csalási magatartásokhoz kapcsolódóan is lásd Madai S. 2011 és Madai S. 2010.

4. ábra: Arany(?) ékszereket áruló üzlet Ankara belvárosában

9. Eligazodás / tájékozódás biztonsága

A turistákat fenyegető biztonsági kockázatok kapcsán, sok esetben nem tesznek említést az eligazodás biztonságáról, holott rendkívül fontos az, hogy egy turista egy idegen országban milyen gyorsan és milyen határfokkal tud eligazodni. Az egyre rövidülő utazások mind inkább megkövetelik azt, hogy kevesebb holtidő legyen, minél hamarabb tudjon eligazodni a turista. Törökországban alacsony az idegen nyelvet készség szintjén beszélők aránya. A nagyvárosokban, a turisztikai desztinációkban valamivel magasabb az idegen nyelvet beszélők aránya, azonban még ez is messze elmarad a szintén nem túl magas hazai értékektől.

Ankarában számos egyetem található, így jelentős egyetemi diákság száma és az átlagos műveltség szintje is az országos átlagot jóval meghaladó a városban, ennek ellenére rendkívül nehéz a kommunikáció a helyiekkel. Sajnos sok esetben még a nívósabb szállodákban sem beszélnek a recepciósök idegen nyelvet, de ugyan ez mondható el a múzeumi alkalmazottakról, a taxisofőrökről és a rendőrökről is (5. ábra). A fenti hiányosságokat viszont valamelyest kárpótolja a helyiek segítőkészsége, s valóban megpróbálnak segíteni a turistáknak az eligazodásban.

A törökök általános nyelvtudásával kapcsolatban azt mindenképp érdemes kiemelni, hogy bár nagy világnyelveket relatíve kis százalékban beszélnek második nyelvként, azonban az olyan területeken, ahol nagyarányú valamilyen kisebbség, ott nyilvánvalóan kialakult egy bilingvis kisebbség, így ezeken a helyeken magas az idegen nyelvet (második nyelvet) beszélők aránya – ez azonban nem könnyíti meg az európai és észak-amerikai turistákkal történő kommunikációt (Ürmösné 2012, 2014).

5. ábra: Az érdemi kommunikáció hiányában a mobiltelefon GPS-ével tájékozódik a taxisoőr is

10. Összegzés

A tanulmány Törökország, azon belül pedig Ankara turizmusbiztonságát mutatta be, s elemezte a legfontosabb mutatók alapján. A törökországi turistaérkezések számának emelkedése mögött főként a mennyiségi turizmus növekedése áll, mivel az ebből származó bevétel csekély mértékben nőtt csak. Megállapítható, hogy számos mutató tekintetében európai szemmel nézve is elfogadható a turizmusbiztonság mértéke, azonban a gyakori terrortámadások rossz színben tüntetik fel az országot. A közlekedésbiztonság, a műszaki biztonság és az eligazodás biztonság esetében Törökország az európai átlaghoz képest is lemaradásban van, még az elmúlt évtizedekben bekövetkezett fejlődés ellenére is.

Felhasznált irodalom

- Ankara Meteoroloji Bolge Mudurlugu (<https://web.archive.org/web/20090711163936/http://www.ankara.dmi.gov.tr/merkezler-tanitim.aspx?m=3#> - 2020. január 20.)
- Bujdosó Z., Remenyik, B (2008): A hazai turisták életminőségének a feltérképezése az Észak-Magyarország Régióban In: Dávid, L (szerk.) A turizmus szerepe az Észak-Magyarország Régióban I-II Gyöngyös, Magyarország : Károly Róbert Főiskola, (2008) pp. 40-48.
- Dávid, L., Bujdosó, Z., Tóth, G. (2008): Tourism planning in the Hajdú-Bihar – Bihar Euroregion In: Süli-Zakar, I (szerk.) Neighbours and partners : on the two sides of the border Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, pp. 323-332.
- Deák J. (2016): A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Nemzetbiztonsági Szemle 4. évfolyam 4. szám. p. 49. (https://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_043-075.pdf - 2019. december 25.)
- Euronews (2019): Erős földrengés volt Isztambulban (<https://hu.euronews.com/2019/09/26/eros-foldrenges-volt-isztambulban> – 2020. január 21.)

- Hautzinger Z. (2019): Külföldiekkel szembeni büntetőeljárás? In: Miskolci Jogi Szemle, különszám, I. kötet, pp. 349-358
- <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?torokorszag> (2020. január 20.)
- Kovács G. (2011): A törökországi határrendészeti rendszer fejlesztésének főbb elemei az „Action Plan on Integrated Border Management” EU Twinning projekt tükrében. In: Gaál Gyula - Hautzinger, Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Rendészeti kutatások – a rendvédelem fejlesztése” című tudományos konferenciáról, Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport
- Kovács I. (2017): Is the prostitution a threat danger to a country’s (national) security? Nemzetbiztonsági Szemle, V. évfolyam (különszám), pp. 12-24.
- Madai S. (2010): Gondolatok a csalás néhány kriminológiai aspektusáról, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* VIII. pp. 161-179.
- Madai S. (2011): A csalás büntetőjogi értékelése, Budapest, HVG ORAC
- Major R., Tihanyi M., Kovács S., Vajda A. (2014): A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága. In: *Belügyi Szemle* 2014/5. pp. 98-133
- Mátyás Sz. (2019): Kína turizmusának főbb jellemzői, különös tekintettel Peking turizmusbiztonságára. In: Marton Zs.-Németh K.-Péter E. (szerk.): III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz
- Mészáros B., Jobbágy Z., Hutkai Zs., Kis N. (2019): Biztonság és bizalom a kormányzatban. In: Kaiser Tamás (szerk.): A Jó Állam mérhetősége III. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, pp. 9-29
- MTI (2016): 37-en haltak meg az újabb ankarai merényletben (<https://www.origo.hu/nagyvilag/20160313-hatalmas-robbanas-razta-meg-ankarat.html> – 2020. január 20.)
- MTI, Origo (2015): 95 áldozata van az ankarai robbantásnak (<https://www.origo.hu/nagyvilag/20151010-robbanasok-raztak-meg-a-torok-fovarost.html> – 2020. január 20.)
- Németh József, Tokodi Panna (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül, In: Szerk.: Németh Kornél I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Nagykanizsa: Pannon Egyetem, pp. 62.
- Németh Kornél–Czira Tamás–Sütő Attila–Péter Erzsébet– Domjáné Nyizsalovszki Rita (2019): Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések, Comitatus, 2019. nyár-ősz, pp.60.
- Origo (2016): 28 halottja van az ankarai robbantásnak (<https://www.origo.hu/nagyvilag/20160217-jarmu-robbanas-ankara-torokorszag-hadsereg.html> – 2020. január 20.)
- Péter E., Németh K., Katona A., Göllény-Kovács N., Lelkóné Tollár I. (2019): How people in Zala County see security in tourism, *DEUROPE: Central European Journal of Tourism and Regional Development* 11: 1 pp. 95-116.
- Péter E., Németh K., Lelkóné Tollár I. (2018): Turizmusbiztonság, mint újonnan felmerülő fogyasztói igény, *Turizmus Bulletin* 18: 2 pp. 30-37.
- Szabó A., Takács D. (2019): Magyarország és Kína kereskedelmi kapcsolatai és a bevételi hatóságot érintő kihívások. In: Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében, Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat,

- UNWTO (2019): International Tourism Highlights 2019 edition (<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152> – 2019. december 6.)
- Ürmösné Simon G. (2012) Hungarian-Greek communicative strategies in respect of gender. In: Mental procedures in language processing. Tinta Kiadó, Budapest
- Ürmösné Simon G. (2014) A bilingvizmis pszicho-és neurolingvisztikai aspektusai, határtudományai, és oktatáspolitikai szerepe. In: Magyar rendészet. 14. NKE, Budapest, 123. p.

Az online utazási iroda elméleti definíciójának hazai kutatása

Sebesi Petra¹ – Oláh Péter Károly²

¹hallgató- ²mesteroktató - ¹⁻²Budapesti Gazdasági Egyetem

¹⁻²Budapest1054, Alkotmány utca 9-11.

e-mail cím: sebesipetra@gmail.com, olah.peter@uni-bge.hu

A kutatás célkitűzésének, vagyis a különböző, az online utazási irodákra vonatkozó meghatározásokat alapul véve egy szakmailag helytálló meghatározás kialakítása a téma interszektoralis léte miatt átfogó kutatómunkát igényel. Az alapozó kutatás vizsgálta, célszerű-e a hagyományos és az online utazási irodák még ki nem alakult egyértelmű elkülönítése. Láthatóvá vált: nemhogy célszerű, időszzerű is lenne az eltérő működési elveket összefoglalni, figyelembe véve a változó fogyasztói szokásokat; relevanciáját mutatja a Thomas Cook csődje is. Szekunder megalapozás után primer módszerrel történt az OTA-k keresleti oldalának elemzése, kapcsolatok keresése az ismertségük és a szakmában való jártasság között. A témában jártas szakemberekkel végzett interjúk a groundedtheory módszerrel kerültek elemzésre. A fő törekvés a megismert elméleti és gyakorlati megközelítést, valamint a jogi háttérrel is figyelembe vevő definíció kialakítása volt a magyar utaztatási piacra vonatkoztatva. Az új meghatározás által a szektor teljesítménystatisztikai megbízhatóbbá válnak, így könnyebben vizsgálható lesz a fogyasztói magatartás és folyamatos változása.

Kulcsszavak: utazási iroda, online, meghatározás

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

Manapság egyre gyakoribbak az online vásárlások, ez pedig hatással van a turisztikai termékek fogyasztási szokásaira is. A turisták gyakran időhatékonyság és esetenként kedvezőbb feltételek miatt választják, hogy utazási szolgáltatásaikat interneten keresztül vásárolják meg, főként igaz ez a fiatalabb generációra.

A kutatás megalapozásaként azon statisztikák kerültek elemzésre, melyek a globálisan folyamatosan növekvő népszerűséget mutató online disztribúciós csatornát turisztikai szempontból elemzik. Ez magába foglalja a tanulmány fő fókuszát: az online utazási irodákat (Online Travel Agency, továbbiakban: OTA). Habár az OTA-k egyre ismertebbek, a turizmus szakmában dolgozó hazai szakemberek nincsenek azonos véleményen, hogy mi is sorolható az OTA-k közé. Magyarországon nincs egy egzakt fogalmi meghatározás erre a disztribúciós csatornára, ez pedig gondot okozhat a hazai turisztikai kutatások eredményeiben, statisztikák relevanciájában. Amennyiben különböző szervezetek, vállalkozások másként értelmezik az online utazási irodák fogalmát, úgy egyes eredmények torzulhatnak, félrevezetőek lehetnek.

A piaci trendek, fogyasztói szokások folytonos változása miatt szükséges a jogi háttérnek is ezt az átalakulást dinamikusan követni. A kutatás célja tehát, hogy a különböző fogalmi meghatározásokat alapul véve egy szakmailag helytálló definíció kerüljön megfogalmazásra, amely a turisztikai tanulmányok és statisztikák értelmezését megkönnyítheti, eredményeit egyértelművé teheti.

A bevezetésben taglaltak okán – miszerint nem áll rendelkezésre az OTA-ra vonatkozó megfogalmazás – elemzésre kerültek a hazai és nemzetközi szakirodalomban olvasható leírások, definíciók.

A Pécsi Tudományegyetem 2011-ben kiadott Turizmusmenedzsment című kiadványában Gelányi Nóra: Utazásszervezés és közvetítés című fejezetének fogalomtárában az alábbi olvasható: „Az online utazási iroda olyan utazási vállalkozás, amely a turisztikai termékek értékesítését kizárólag az internet online-szolgáltatásainak kommunikációs és elosztási rendszerein keresztül végzi.”. A fogalom szerint tehát az online utazási irodák közé nem tartoznak azok az online vállalkozások, melynek ajánlatai offline értékesítési csatornákon is megtalálhatóak.

Dr. Lengyel Márton A turizmus versenyképességét befolyásoló tényezők (1997) című műhelymunkája alapján a „turisztikai termék egy szolgáltatás halmaza, amely a vonzerőn alapul és az otthonától távollevő turista igényeinek teljes kielégítését célozza”.

A Hotelier.de Németország egyik vezető szállodai és vendéglátóipari online weboldala. Definíciójuk szerint az online utazási irodák egy olyan lehetőséget nyújtanak a felhasználóknak, mellyel egy kattintással le tudnak foglalni egy utazást. Ide kizárólag a dinamikus árazási stratégiával árazott utazási csomagok értékesítését értik. Előnyként nevezik meg, hogy az oldal értékeléseket, utazási tippet is nyújt, hátrányként pedig megemlítik, hogy egyáltalán nincs, vagy rossz a telefonos elérhetőségük. A legnagyobb OTA-ként az Airbnb-t, Booking-ot, HRS-t, Expedia-t, Hotel.de-t említik.

Egy ezredfordulón kiadott német tankönyv – mely a nemzetközi turizmust hivatott elemezni – feltárja a hagyományos és az online utazási irodák közötti különbségeket. (1. táblázat) Jelentős különbség mutatkozik többek közt a két típusú utazási iroda szolgáltatási köre és az elérhetőségek esetében.

5. táblázat: A hagyományos és az online utazási irodák összehasonlítása

SZEMPONTOK	HAGYOMÁNYOS UTAZÁSI IRODÁK	ONLINE UTAZÁSI IRODÁK
KÉNYELEM	meghatározott nyitva tartás	24 órás nyitva tartás, az év minden napján
KÍNÁLAT	a referensek által színessé tett ajánlatok	önállóan meghatározott
TARTALOM	statikus; katalógusok és nyomtatott anyagok	sokszínű információ, multimédiás aláfestéssel
ÜGYFELEK KISZOLGÁLÁSA	a referensek képességeitől függ	semleges
JÁRULÉKOS HASZON/SZOLGÁLTATÁS	kevés	számottevő

Forrás: Landgrebe, Silke. 2000. alapján, saját szerkesztés

A brit parlament 2013-as paritási klauzulájának 107. pontjában kifejezik, hogy az OTA-k olyan ár összehasonlító weboldalak, amelyek különböző szállodák és egyéb szolgáltatások árait hasonlítják össze, általában jutalék fejében.

Az ismert amerikai weboldal, a Medium.com egyik cikkében az alábbi módon határozza meg az OTA-kat: „az online utazási iroda egy olyan weboldal, amely az összes olyan információt tartalmazza, amelyre egy utazónak szüksége lehet szállásfoglalás esetén. Az OTA az utazási ágazat egyik terméke, ilyen például a TripAdvisor, Agoda, Expedia és a Trivago”.

Egy egyesült államokbeli nemzetközi utaztatási piacot vizsgáló cég, a Phocuswright a bevételek megoszlásához köti az OTA kategória használatát: amennyiben 50%-nál magasabb arányú az online értékesítésből származó bevétel, úgy az adott utazási szolgáltatásokat nyújtó vállalkozás online utazási irodának minősül.

A szakirodalmi vizsgálat mellett szükséges volt a jogszabályi háttér vizsgálata is.

Magyarországon az utazási irodákra vonatkozó jogszabályokat a **213/1996. (XII. 23.) Kormányrendelet** az utazásszervező és -közvetítő tevékenységről tartalmazza. Az említett dokumentum hatálya kiterjed a Magyarország területén minden utazásszervezői vagy utazásközvetítői tevékenységet folytató vállalkozásra, valamint az utazási szolgáltatás együttes igénybevételét elősegítő kereskedőkre. A különböző, a jogszabályban használt fogalmak a **2005. évi CLXIV. törvényben** (Kereskedelmi törvény) kerültek meghatározásra.

25. pont az utazásszervezői tevékenységet írja le, miszerint „az utazó részére nyújtott, olyan kereskedelmi tevékenység, amelynek során az utazásszervezői tevékenységet végző közvetlenül vagy másik kereskedő közreműködésével üzletszerű gazdasági tevékenység keretében, személyszállítási, szállás- és egyéb turisztikai szolgáltatásokat (...) állít össze, és értékesít, vagy kínál értékesítésre, valamint az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen az utazási csomagra és az utazási szolgáltatás együttesre vonatkozó szerződésekről szóló kormányrendelet szerint adatokat továbbít más kereskedőnek”.

Ugyanezen paragrafus 26. pontjában a utazásközvetítői tevékenység fogalma található, amely „olyan üzletszerű gazdasági tevékenység, amelynek keretében az utazásközvetítő az utazásszervezői tevékenységet végző megbízása alapján az utazó részére utazási szolgáltatást kínál, valamint az utazásszervező nevében szerződést köt”.

A 38. pontban foglaltak alapján utazási szolgáltatás együttes igénybevételét elősegítő kereskedelmi tevékenységnek minősül minden olyan tevékenység, „amelynek keretében az utazási szolgáltatás együttes igénybevételét elősegítő kereskedő az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen az utazási csomagra és az utazási szolgáltatás együttesre vonatkozó szerződésekről szóló kormányrendeletben meghatározott utazási szolgáltatást kínál, értékesít.” A kormányrendelet szövegezése alapján utazási irodai tevékenységnek minősül a csomagban való értékesítés mellett az egykomponensű szolgáltatások nyújtása is.

Habár a leírtak minden szolgáltatásra érvényesek, mégsem került megemlítésre, hogy elektronikus szolgáltatásra is érvényesek lennének. A **2001. évi CVIII. törvény** az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről viszont teljesen lefedi ezt a hiányt. Az első paragrafus kimondja a törvény hatályát, miszerint a rendelkezéseket alkalmazni kell a Magyarország területéről nyújtott, valamint a Magyarország területére irányuló információs társadalommal összefüggő szolgáltatásra, illetve ezen szolgáltatások tekintetében igénybe vevőnek, illetve szolgáltatónak minősülő természetes, illetve jogi személyre vagy jogi személyiség nélküli szervezetre. Viszont nem terjed ki „az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás más részes állama területén letelepedett, Magyarország területére irányuló szolgáltatást nyújtó szolgáltatókra”.

A törvény 2. paragrafus g) pontjában ismertettek szerint Magyarország területére irányuló szolgáltatásnak minősül minden olyan szolgáltatás, „melyről a használt nyelv, a pénznem és egyéb körülmények alapján valószínűsíthető, hogy magyarországi igénybe vevők számára kívánják elérhetővé tenni; továbbá (...) olyan információs társadalommal összefüggő szolgáltatás, amely Magyarországon elérhető, függetlenül attól, hogy az alkalmazásszolgáltató Magyarországon letelepedett, vagy bármilyen formában engedélyezett-e, vagy attól, hogy a hozzáférés során akár a szolgáltató, akár a felhasználó egyértelműen azonosítható-e.”

Magyarországon jelenleg csak az a vállalkozás folytathat utazásszervezői és -közvetítői tevékenységet, amely a szolgáltatási tevékenység megkezdését és folytatásának általános szabályait leíró **2009. évi LXXVI. törvényben** foglaltak szerint bejelentette. A bejelentéssel a **365/2016. (XI. 29.) Kormányrendelet** alapján a Budapest Főváros Kormányhivatala foglalkozik. A jogi háttér ismerete alapján elmondható, hogy az online utazási irodákat – mivel elektronikus kereskedelmi tevékenységet végeznek – a BFKH-nál bejelenteni szükséges (amennyiben a vállalkozás nem EGT-n kívüli államban telepedett le).

Fontos továbbá, hogy az EU versenyjogi irányelve meghatározza az árparitási klauzulát, melynek lényege, hogy a szálláshely az online szállásközvetítővel kötött megállapodása

értelmében vállalja, hogy más értékesítési csatornán keresztül sem értékesíti a szobáit az online vállalkozásoknak ajánlott árnál alacsonyabb áron. (Gál, 2019)

Az **Európai Unió 2000/31/EK**– elektronikus kereskedelemről szóló irányelvében összefoglalja az e-kereskedelem egységes uniós szabályait, mely többek közt az utazási szolgáltatások értékesítésre is érvényes. A szabályozás kizárólag a bejegyzett székhely szerinti uniós országokra vonatkoznak. A témában releváns, hogy az elektronikus szerződéseknek – így az utazási szerződéseknek is – a papíralapú szerződésekkel egyenrangú státuszúnak kell lenni. Fontos, hogy a fogyasztók el tudják menteni és ki is tudják nyomtatni a szerződést és az általános szerződési feltételeket. Szem előtt kell tartani, hogy az online foglalásokra elektronikus visszaigazolást kell küldeni.

A szintén Európai Unió által alkotott **2006/2004/EK** a fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről rendelkezik. A fogyasztóvédelem nagyon fontos az utazási irodák tekintetében, hiszen ezen szolgáltatás nyújtása során az utazások előtt előleget kér a szolgáltató, a teljesítés viszont csak a fizetéshez képest később valósul meg, a fogyasztó pénzével pedig egy ideig az utazási iroda rendelkezik.

Az **EU 2015/2302** irányelv – utazási csomagok és utazási szolgáltatásegyüttesek esetében nyújt iránymutatást. Célja, hogy egy egységes és magas szintű fogyasztóvédelem jöhessen létre az utazási csomagokra és az utazási szolgáltatásegyüttesekre vonatkozó szerződések tekintetében, melyben figyelemmel vannak az internetes foglalás növekvő szerepére. Ezek alapján az utazásszervezőknek és –közvetítőknak a szerződés aláírása előtt meghatározza azokat az elemeket, melyről tájékoztatnia kell a vásárlót. Rendelkezik a szerződés visszaigazolásának tartalmáról, az áremelés lehetőségéről, a szerződés felmondásáról, valamint magáról a teljesítésről is.

Tisztán látható, hogy az ismertetett jogi háttér szövevényesen rendelkezik mind az online értékesítésről, mind az utazási szolgáltatások eladásával kapcsolatosan. A vázolt hazai és nemzetközi szakirodalom és szervezetek által kinyilvánított meghatározás esetében elmondható, hogy nagyon különböző, sok esetben részben vagy egészen ellentmond egymásnak. Egy definíció meghatározása során fontos, hogy egyértelműen lehatárolhatók lehessenek a szóban forgó vállalkozások. Emiatt szükséges az egyszerű és könnyen beazonosítható kategória megállapítása, mely érdekében fontos, hogy egy OTA esetében ne kapcsolódjon hagyományos utazási irodai tevékenység. Egyes szakirodalmak az árbevételtől teszik függővé a kategóriába való sorolást, viszont ennek tudomásra juttatása alapos kutatómunkát igényel.

A hagyományos utazási irodák esetében manapság már foglalható utazási csomag mellett egykomponensű utazási szolgáltatás, mely az OTA-k esetében is egy jellemző lehet.

Fontos, hogy transzparens legyen az online utazási irodák piaca, így elengedhetetlen, hogy a szolgáltatók és az online utazási irodák között szerződéses viszony álljon fent. Szintén a transzparencia fontos, hogy a hagyományos utazási irodákhoz hasonlóan az online utazási irodák is bejelentéskötelesek legyenek a Budapest Főváros Kormányhivatala felé amennyiben hazánkban letelepedtek.

A versenyképesség miatt kölcsönösen előnyös mind a szolgáltatók, mind az OTA tekintetében, hogy az árparitási klauzulákkal összhangban legyen az értékesítés.

Az OTA-k esetében a fogyasztónak egy azonnali visszajelzést kell kapnia, hogy tudja, a foglalása garantált, ennek legkésőbb 24 órával a foglalás után meg kell történnie.

Mint minden üzleti tevékenységnek, jelen online vállalkozásnak fő célja a profit elérése, annak maximalizálása. Az online utazási irodák esetében bevétel abból generálódik, hogy a szolgáltatók valamilyen juttatást biztosítanak az OTA-nak, melynek egyik legjelentősebb formája a szolgáltatások után a szerződés alapján meghatározott jutalék biztosítása.

Nem minősülnek OTA-knak azok az oldalak, melyek keresőmotorral rendelkeznek, viszont foglalómotorral nem, mivel így nem valósul meg direkt, csak úgynevezett „on request” foglalás, mely után a szolgáltatónak vissza kell jeleznie a rendelkezésre álló termékeik figyelembe vételével. Ezen kívül a nagykereskedők, vagyis a wholesaler oldalakat sem véljük OTA-nak, hiszen nem végeznek B2C tevékenységet, illetve az olyan oldalakat, melyek diszkontált áron kínálnak vouchereket (például Bónusz Brigád).

A kutatás ezen pontjáiig rendelkezésre álló információk alapján Magyarországon online utazási irodának minősülnek azon vállalkozások, melyek:

- kizárólag elektronikus úton értékesítenek,
- szolgáltatási körébe egykomponensű utazási szolgáltatás mellett csomagok és utazási szolgáltatásegyüttesek is tartoznak,
- szerződéses viszonyban állnak a szolgáltatókkal,
- az Európai Unióban árparitási klauzulákkal összhangban önállóan határozzák meg az árakat,
- BFKH felé bejelentettek, amennyiben Magyarországon megtelepedett,
- a foglalást 24 órán belül visszaigazolják
- a közvetített szolgáltatás után jutalékot kapnak a szolgáltatótól.

2. Anyag és módszer

A tanulmány elkészítése során a fő kutatási törekvés – a különböző, az online utazási irodákra vonatkozó fogalmi meghatározásokat alapul véve egy szakmailag helytálló meghatározás kialakításának végrehajtása – meghatározását követően szekunder és primer módszerek kerültek alkalmazásra. A megalapozta a témát és kontextusba helyezte azt, míg a primer kutatás különböző módszerek felhasználásával alakult ki.

A szekunder kutatás során egyrészt hazai és nemzetközi szakirodalmak feldolgozása készült el. Fontos egy téma körültekintő megalapozása, így nem csak a kutatási kérdéshez közvetlenül kapcsolódó elemek kerültek górcső alá, hanem maga a turizmus és annak kialakulása is. Ezután már specifikusan az utazási irodák kerültek elemzésre, azok kialakulása, tevékenységi és szolgáltatási köre. A hazai szakemberek mellett a nemzetközi szakirodalom sem maradt ki, mely során többek közt a Cornell University egyik kutatása is elemzésre került. Az online utazási irodákra vonatkozóan jelenleg kevés szakirodalom áll rendelkezésre, viszont különböző turisztikai szervezetek meghatározásai a primer kutatás részét képezik. A bemutatott meghatározások közötti különbségek jelezték a szakmában való egyet nem értés mértékét és bizonyították a kutatási téma fontosságát. A vázolt probléma miatt az OTA-k esetében relevánsabb volt a vonatkozó statisztikák elemzése. A szakirodalmak mellett különböző kutatások és statisztikák is fontosnak bizonyultak, mellyel a turizmus gazdasági jelentőségének prezentálása és az utazási iroda piac vizsgálata mellett az online turisztikai vásárlások jelentőségének, az elemzések relevanciájának bemutatása volt a cél. A szekunder kutatásból természetesen a vonatkozó jogi háttér elemzése sem maradhatott ki.

A szekunder kutatást primer kutatás követett, melynek kvalitatív és kvantitatív módszerei együttesen kerültek felhasználásra. Habár a kutatás fő célja egy szakmailag helytálló definíció létrehozása volt, fontos a fogyasztók tájékozottsága és az utazási szolgáltatásokra vonatkozó vásárlási szokások elemzése mellett azt is vizsgálni, hogy a keresleti oldal milyen jellemzőket gondol fontosnak az online utazási irodák tekintetében, melyek az elemzés során összehasonlításra kerültek a szakemberek véleményével is. A három említett téma egy-egy külön kérdőív során került megkérdezésre, melyekre összesen közel 950 kitöltés érkezett. A kérdőívek mellett interjúk készültek el elismert hazai szakemberekkel. A primer és a szekunder kutatásokat alapul véve a kvalitatív primer kutatás egyik egyelőre még kevésbé ismert módszere

került alkalmazásra ahhoz, hogy a korábbiakban felvázolt definíció létrejöhessen: a grounded theory, vagyis a megalapozott elmélet.

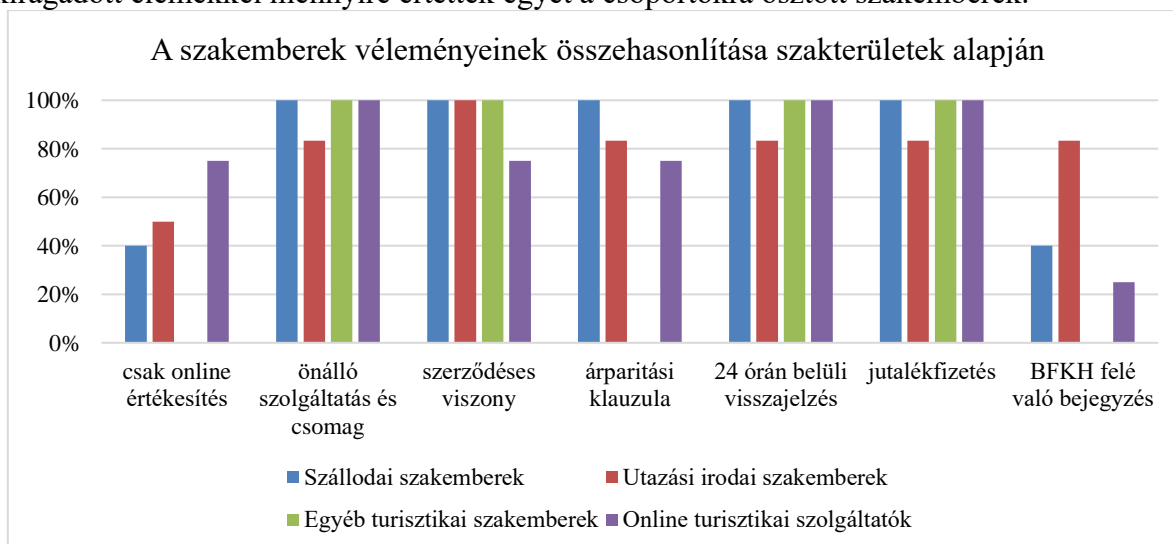
A szekunder kutatás vizsgált szakirodalmainak figyelembe vételével, az interjúk során elhangzott szakmai megfogalmazások és a szakemberek által véleményezett előzetesen készített definíció együttes elemzése során készült el az a definíció, amely használata által az utazásszervezők és utazásközvetítők teljesítményére irányuló statisztikák megbízhatóbbá válnak, ami által könnyebben vizsgálható lesz a fogyasztói magatartás és annak folyamatos változása.

Az interjúkat több csoportra oszthatók. A szállodai szakemberek közül Farkas Balázs (Mellow Mood), Flesch Tamás (Continental Group, MSZÉSZ), Missuray Gábor (Accor), Rézmányi Zsolt (HRS), Sternócky Balázs (Hotel Azúr, Siófok) voltak segítségünkre. Az utazási irodai szakemberek közül a kutatásban részt vett Börönte Dóra (Web Vacation Utazási Iroda), Dr. Karsai Árpád (BGE-KVIK mesteroktató, utazási irodai szakember), Molnár Judit (MUISZ, OTP Travel), Talabos István (BGE-KVIK, mesteroktató, utazási irodai szakember), Takács Péter (BGE-KVIK, Malév Air Tours), Varjú Zoltán (utazási irodai szakember). Turisztikai szakemberek közül Garán Évával (BGE-KVIK, főiskolai docens) és Szabó Áronnal (MTÜ) készítettünk interjút. Online utazási szolgáltatók közül Gyenes Ákos (RESnWEB), Nagy Annamária (Booking), Szigetvári József (Szállás.hu) és Tornyosy András (Expedia) voltak segítségünkre. A hazai szakemberek mellett külföldi állásfoglalást kaptunk az OTA Insight-tól, a Yield Planettől és a Cleveland Research Company-tól.

3. Eredmények és értékelésük

Az eredmények a terjedelmi korlátok szűkössége miatt röviden kerülnek bemutatásra.

Az alábbi ábrán látható, hogy az egyes, korábban megfogalmazásra került, definícióból kiragadott elemekkel mennyire értettek egyet a csoportokra osztott szakemberek.

7. ábra: A szakemberek véleményeinek összehasonlítása szakterületek alapján saját szerkesztés

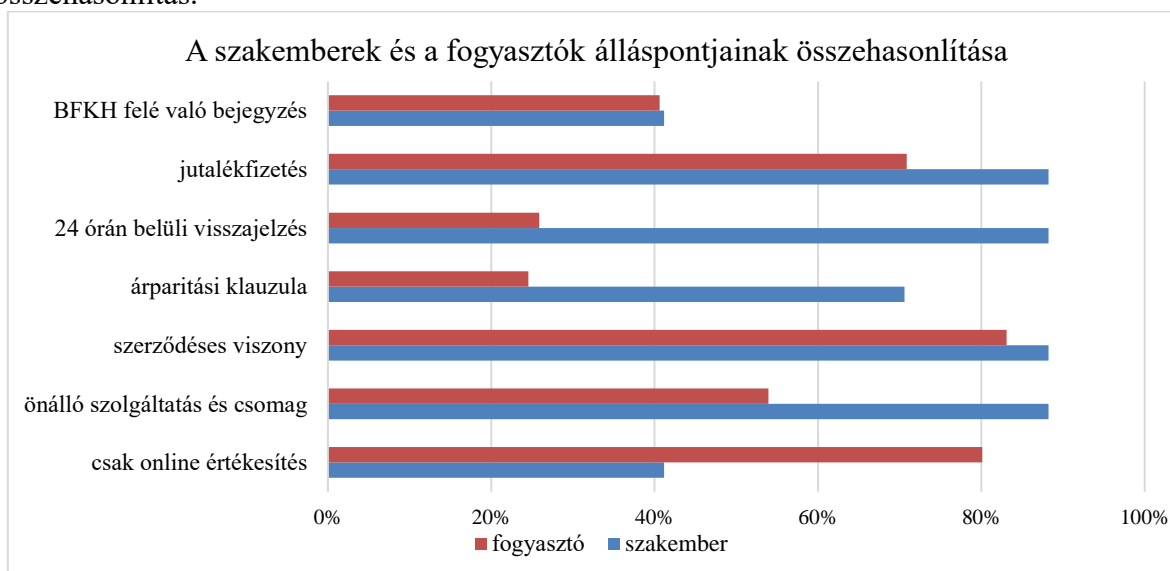
Az ábráról leolvasható, hogy a 4 legfontosabbnak vélt elem az önálló szolgáltatások és csomagok nyújtásának egyidejű lehetősége, a szerződéses viszony fennállása, a 24 órán belüli (azonnali) visszajelzés megléte és a közvetítőnek való jutalékfizetés voltak.

A megnevezett pontok szinte mindegyike egybecseng a nemzetközi szakmai álláspontok által meghatározott kiemelt fontosságú jellemzőkkel.

Ezzel szemben megosztó kérdéskör volt az online értékesítés kizárólagosságát feltételező pont mellett az, miszerint a tevékenység bejelentése a BFKH felé minden szolgáltatónak kötelessége. A megosztottság miatt mindenképp szükséges az állásfoglalás kérése. Békési Tamás, a Budapest Főváros Kormányhivatalának Idegenforgalmi és Közraktározás-felügyeleti Osztály osztályvezetője elmondása alapján a hazánkban letelepedett OTA-k valóban bejelentéskötelesek: „ az online utazási iroda, mint utazásszervezői tevékenység jelenleg hatályos jogszabályi környezete egy uniós direktíva hazai jogrendszerbe történő átültetésének eredménye. A jogalkotói tevékenységben érintett szaktárca a korábbi szabályozási gyakorlathoz hasonlóan a tevékenységet definiálta és a tevékenység folytatásával összefüggő normatív előírásokat az érintett és definiált tevékenységet folytató szolgáltatók számára határozta meg. A tevékenység végzésének módja szerint a szabályozás nem különít el alapvető rendelkezéseket, a tevékenység folytatásához kapcsolódó előírások szinte mindegyike mind offline, mind online tevékenységgyakorlás esetén értelmezhető és betartandó.”

A nemzetközi vállalkozások véleményeit összefoglalva azt mondhatjuk, hogy mindannyian úgy vélik, az OTA szerződésben áll a szolgáltatóval, aki jutalékot fizet, csomag ajánlatokat és egykomponensű utazási szolgáltatást is nyújt, továbbá kizárólag online értékesít.

A szakma álláspontjának ismertetése után szükséges a fogyasztók véleményével való összehasonlítás.

8. ábra: A szakemberek és a fogyasztók álláspontjainak összehasonlítása saját szerkesztés

Egyértelműen látható, hogy fogyasztói szemmel más prioritások jelennek meg, mint szakmai szemmel, viszont egy definíció kialakítása során mindkét szempontot figyelembe szükséges venni, amennyiben ennek nincs egyéb korlátja. Abban egyetért mindenki, hogy a szerződéses viszony meglehetősen magas prioritást élvez, csakúgy mint a juttatások kérdésköre. A bejegyzés esetében mindkét oldalon erős bizonytalanság érződik. A leginkább eltérő pontot az árparitási klauzula és az online felületen való kizárólagos értékesítési korlát mutatja. Előbbinek az oka a szakmai háttértudás hiánya lehet, utóbbi pedig a névhasználatból eredhet.

Összességében látható, hogy vannak olyan pontok, melyet mind a fogyasztó, mind a szakma kifejezetten fontosnak érez az online utazási iroda tekintetében, viszont részben a háttértudás, részben többek között a fogyasztók érdekeltsége miatt nagy különbségek mutatkoznak bizonyos pontokban.

4. Következtetések, javaslatok

A kutatás célja, miszerint egy olyan online utazási irodákra vonatkozó definíció kerüljön meghatározásra, mely szakmailag nemhogy helytálló, de elfogadott is, az előzetes elképzelések szerint valóban egy hosszú, mélyre ható, alapos munkát igényelt, igényel. A szakmai (hazai és nemzetközi) és fogyasztói álláspontok és azok összevetése egyértelműen jelzik, hogy a szakmai bizonytalanság elkerülése, továbbá a célkitűzés teljesítése végett is fontos egy egzakt definíció létrehozása. Az is tisztán kirajzolódott, hogy a meghatározás nem a szakmai mindennapos munkája érdekében nyújthat nagy segítséget, sokkal inkább abban, hogy a hosszútávú, stratégiai tervezésnél rendelkezésre álljanak olyan statisztikai adatok, melyek szem előtt tartása kifejezetten pozitívan hat a vállalkozás eredményeire.

A hazai és nemzetközi szakmai álláspontok elemzése során egyértelműen látható, hogy mely jellemzők adhatják a definíció alapját:

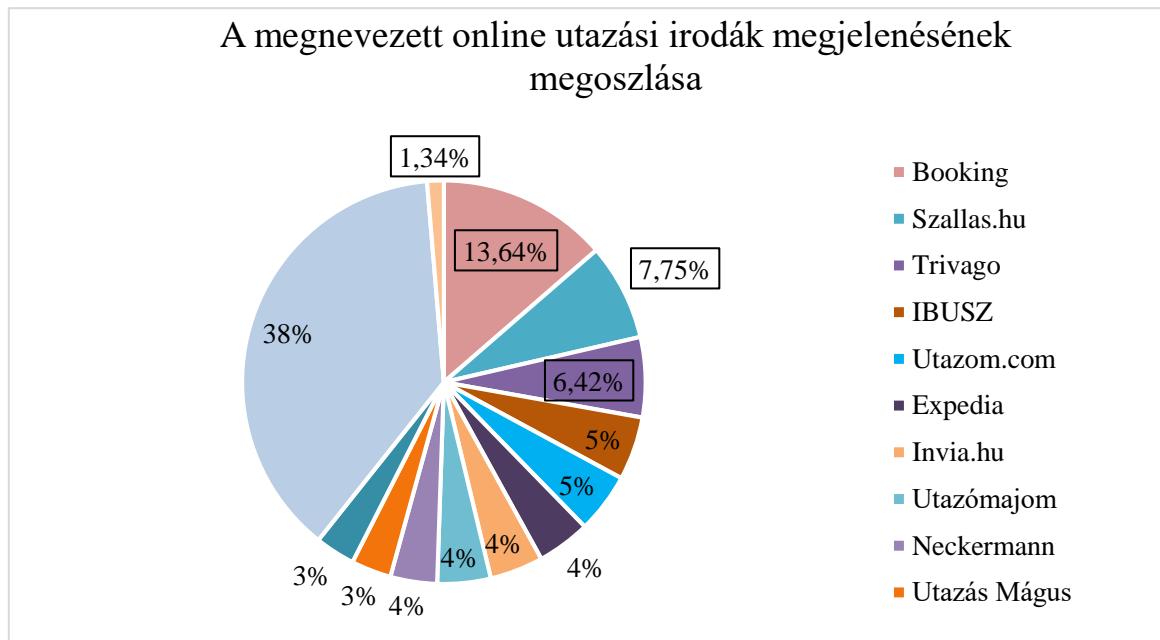
- egykomponensű szolgáltatások mellett csomagban való értékesítés is színesíti a szolgáltatási palettát, mely egyrészt biztosítja, hogy minden fogyasztó a számára ideális terméket tudja megvásárolni, másrészt a direkt értékesítési csatornán problémákba ütköző értékesítést segítve, egyes szolgáltatási elemet csomagban értékesítve segíti az online vállalkozás a szolgáltató üzleti tevékenységét,
- szerződéses viszony áll fent az OTA és a szolgáltató közt, mely biztosítja a szolgáltatók értékesítési csatornáinak transzparenciáját,
- direkt, közvetlen foglalást tesz lehetővé, melynek köszönhetően azonnali, de legkésőbb 24 órán belüli visszajelzést kap a fogyasztó a foglalásáról, garantálja a fogyasztó által igénybe vett szolgáltatását, mérsékeli a szolgáltatások esetében a HIPI-elvből ismert megfoghatatlanságból és elválaszthatatlanságból adódó bizonytalanságot, ez tehát direkt foglalást kíván meg, továbbá kizárja a csak keresőmotorral rendelkező oldalak OTA-nak nevezhetőségét,
- az OTA-k jutalékot vagy kedvezményeket kapnak az értékesítés során, ezzel elősegítve az online vállalkozás üzleti sikerességét, hiszen az OTA tevékenysége sok esetben a szolgáltatók marketingköltségének drasztikus csökkentését eredményezik.

Továbbra is vitatott, hogy az online utazási iroda megnevezés helyes-e, hiszen több hazai és nemzetközi turisztikai szakember is felvetette a problémát, miszerint a különböző fordítások miatt teljesen eltérő értelmezéssel kerültek be a köztudatba az online utazási irodák. Véleményem szerint a transzparencia miatt szükséges ezen egyértelmű lehatárolás, ugyanakkor elismerem, hogy a fogyasztói magatartás és a trendek folyamatos változása abba az irányba halad, hogy minden hagyományos utazási iroda lassan online irodaként is funkcionál, különben nem tudják kielégíteni a fogyasztói igényeket, melynek a vállalkozásra nézve végzetes következményei lehetnek. Az árparitási klauzulákkal való összhang tekintve hogy mind az online vállalkozás, mind a szolgáltató esetében kölcsönösen előnyökkel jár, nem szükséges szabályozni, ezt a piac maga szabályozza, mely mechanizmus a piacgazdálkodás egyik ismérve.

Mivel a BFKH felé való bejelentés minden hazánkban megtelepedett online utazási iroda számára törvényileg kötelező, így a definícióban ez a pont nem szerepeltetendő – viszont így nem minden, hazánkban elérhető OTA kerül nyilvántartásba (például a Booking egy holland székhellyel rendelkező vállalkozás).

A leggyakrabban említett online platformok (Booking, Szállás.hu, Trivago, IBUSZ, Utazom.com, Expedia, Neckermann) közül a Trivago egyértelműen nem OTA, hiszen csak keresőmotorral rendelkezik, nem lehet rajta keresztül foglalni. Az általam formált vélemény

szerint az IBUSZ sem OTA, hiszen alapvetően hagyományos értékesítést folytat – ugyanez vonatkozik az Utazom.com és Neckermann irodákra. A nagy számban említett Utazómajom egyértelműen nem egy online utazási iroda, hiszen a honlapon csupán javaslatokat mutatnak be különböző kedvező utazási szolgáltatásokra, a foglalást minden esetben a fogyasztó egy, az Utazómajomtól teljesen különböző oldalon végzi.

9. ábra: A megnevezett online utazási irodák megjelenésének megoszlása saját szerkesztés

A kutatás fő célja az volt, hogy a hazai és nemzetközi szakirodalmat, a jogszabályokat, a szakemberek véleményét és fogyasztók álláspontjait konszenzusra hozzuk, ezek alapján egy olyan definíció, meghatározás jöhessen létre, amely a szakma online utazási irodákkal való eligazodását megkönnyítheti. A piac és vele együtt a fogyasztók folyamatos változásai életre hívták az OTA-kat, amelyek nagyban megkönnyítik a mai utazó utazás előtti tervezési folyamatát, viszont fontos a kordában tartása, figyelemmel követése. Emiatt kiemelkedően szükséges, hogy létrejöjjön a definíció, mely alkalmazása és szem előtt tartása főként a statisztikák megbízhatóságát növelheti. Különösen fontos megjegyezni, hogy Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal jelenleg csekély számú adattal (összesen csak egy tábla vonatkozik rá, 4.5.26. *Az utazásszervező és -közvetítő vállalkozások száma és teljesítménye (2009–)*, mely a működő vállalkozások számát, a ki- és beutaztatást igénybe vevők létszámát és az általuk generált vendégéjszakaszámot jeleníti meg) szolgál az utazási irodák tekintetében, az online utazási irodákra pedig egyáltalán nem áll rendelkezésre adat. Az idén elindított Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ – habár egyelőre kifejezetten szálláshelyszolgáltatásra összpontosít – kiváló lehetőséget nyújthatna arra, hogy a rendszerbe integrálva naprakész adatokkal rendelkezzen a turizmus szakma utazási iroda ágazata is. Véleményünk szerint nagy szükség lenne rá, hiszen ezek alapján a fogyasztói trendek nyomon követhetővé válhatnak. A sikeres vállalkozások működtetéséhez pedig elengedhetetlen a fogyasztói szokások folyamatos szem előtt tartása, elemzése és az ahhoz való alkalmazkodás.

A kutatás alapján elmondható, hogy az OTA egy olyan kizárólag online értékesítő vállalkozás, mely egy direkt foglalást lehetővé tevő felületet biztosítva olyan egy- vagy többkomponensű, utazásokhoz kapcsolódó szolgáltatásokat és szolgáltatási csomagokat is nyújt a fogyasztóknak,

melyek megvásárlása után a minden esetben szerződött szolgáltatók (például szálloda, légitársaság) jutalékot vagy egyéb kedvezményeket biztosítanak az online vállalkozásnak.

Felhasznált irodalom

- 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről
- 2005. évi CLXIV. törvény (Kereskedelmi törvény)
- 2009. évi LXXVI. törvény a szolgáltatási tevékenység megkezdésének és folytatásának általános szabályairól
- 213/1996. (XII. 23.) Kormányrendelet az utazásszervező és -közvetítő tevékenységről
- 365/2016. (XI. 29.) Kormányrendelet Budapest Főváros Kormányhivatalának egyes ipari és kereskedelmi ügyekben eljáró hatóságként történő kijelöléséről, valamint a területi mérésügyi és műszaki biztonsági hatóságokról
- Gelman, A. (2018): Direct Booking vs. OTA (<https://medium.com/aquaintelligence/direct-booking-vs-ota-2e1cf0b63660>; letöltés dátuma: 2019. 04. 17)
- Aubert, A. (2011): Turizmus-menedzsment- 3. fejezet - Gelányi Nóra: Utazásszervezés és közvetítés (19-34. oldal)
- Az Egyesült Királyság parlamentje (2016): Competition law and online platforms (https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldecom/129/12908.htm#_idTextAnchor051; letöltés dátuma: 2019. 03. 13)
- Bitkom Research (2018): Die Zukunft des Reisens ist digital (<https://www.bitkom.org/Presse/Presseinformation/Die-Zukunft-des-Reisens-ist-digital.html>; letöltés dátuma: 2019. 11. 02)
- Chris, K.A., Saram, H. (2017): Online Travel Sites Sre Still Important For Hotel Operators (CHR Insights, Cornell Univeristy)
- Lengyel, L. (1997): A turizmus versenyképességét befolyásoló tényezők (műhelytanulmány, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem – Vállalatgazdaságtan Tanszék)
- ECTAA's Annual Activity report 2017 (<http://www.ectaa.org/files/cms/ectaa-annual-report-2017-lr.pdf>; letöltés dátum: 2019. 10. 21)
- eNet (2016): e-Kereskedelmi Körkép <https://budaorsinaplo.hu/miert-es-mennyit-vasarolunk-az-interneten/>
- eNet (2018): e-Kereskedelmi Körkép (<https://enet.hu/hirek/e-kereskedelmi-korkep-2018-online-vasarlas-kulfoldrol>; letöltés dátuma: 2018. 11. 08)
- Financial Times (2019): Fosun acquires Thomas Cook brand assets for £11m (<https://www.ft.com/content/25f25a44-fc07-11e9-98fd-4d6c20050229>; letöltés dátuma: 2019. 11. 02)
- Gál, G. (2019): Új játék, új szabályok: Az e-kereskedelemmel kapcsolatban alakuló európai versenyjogi gyakorlat (https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/Europai_Tukor_2019_2_4_Gal.pdf; Nemzeti Közszerzői Jogi Hivatal – Európai Tükör 2019/2. szám; online – letöltés dátuma: 2019. 10. 29)

- Kinsta (2019): Ecommerce Statistics for 2019 – Chatbots, Voice, Omni-Channel Marketing (https://kinsta.com/blog/ecommerce-statistics/#settings_saved; letöltés dátuma: 2019. 05. 05)
- Központi Statisztikai Hivatal (2019): Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2018 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jeltur/jeltur18.pdf>; letöltés dátum: 2019. 10. 21)
- Mccarthy-Debra, L., Stock-Rohit, V. (2010): How Travelers Use Online and Social Media Channels to Make Hotel-choice Decisions (Cornell Hospitality Report, Cornell University)
- Lengyel, M. (2004): A turizmus általános elmélete (Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája)
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2019): A turizmus számokban (<https://mtu.gov.hu/cikkek/a-turizmus-eredmenyei-magyarorszagon>; letöltés ideje: 2019. 10. 19)
- Molnár, G. (2008): Utazásszervezés és értékesítés (Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft)
- Sebesi, P. (2019): Az online utazási irodák fogalmi meghatározási lehetőségének vizsgálata (kutatási jelentés, Új Nemzeti Kiválóság Program)
- Statista (Jennifer Luty) (2019): Travel and tourism's total contribution to GDP in Europe 2012-2028 (<https://www.statista.com/statistics/617528/travel-tourism-total-gdp-contribution-europe/>; letöltés dátum: 2019. 10. 20)
- Szabó, G. (2018): Az utazási irodai szolgáltatások igénybevételének megváltozása az Y, Z generáció fogyasztási preferenciáit vizsgálva (OTDK dolgozat, Pécs, 2019.)
- UNWTO Tourism Highlights 2019 (<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>; letöltés dátuma: 2019. 02. 15)
- World Travel & Tourism Council (2019): Travel & Tourism – Economic impact 2019 – World (<https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf>; letöltés dátuma: 2019. 10. 20)

„AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-19-1-BGE-16 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

MENTŐÖV- vízbiztonsági prevenció program a balatoni turizmus fejlesztése érdekében

Jamrik Péter

*közbiztonsági tanácsos, a Balaton Fejlesztési Tanács Közbiztonsági Testület elnöke
Siófok 8600, Batthyány u. 1.*

e-mail cím: kozbiztonsag@balatonregion.hu

A Balaton idegenforgalmának túlnyomó hányada a tó vonzerejéhez kötődik. Ezért kiemelten fontos, hogy minden vízkedvelő turista, a tavat vízisportra, fürdésre használó réteg számára biztonságot nyújtsunk. A vízbiztonság érdekében – a 2017. évi tragikusan sok halálos áldozattal járó szezon értékelését követően – széleskörű szakmai, majd társadalmi egyeztetést kezdeményeztünk. A záró fórum megállapításait, javaslatait is figyelembe véve alkottuk meg a MENTŐÖV nevet viselő vízbiztonsági prevenció programot. A programot a Balaton Fejlesztési Tanács még abban az esztendőben elfogadta, és 2018-ban kiemelt támogatással megkezdte annak előkészítését, majd 2019-ben a végrehajtását. A program a gyermekek felkészítésén, a strandokon létesített vízi bejáróknál elhelyezett többnyelvű és piktoqramokkal is ellátott egyedi tájékoztató táblákon át számos felhasználói rétegnek szóló „üzeneteket” tartalmazó rövid kiadványokkal, plakátokkal és más hordozó felületekkel célozza meg például a strandolókat, az időseket, a horgászokat, a sportolókat és vízibicikliket használókat. Az előadás ennek a programnak a célját, a tartalmát és a végrehajtás folyamatát ismerteti.

Kulcsszavak: vízbiztonság, prevenció, turisták felkészítése és tájékoztatása

1. A projekt indokolttsága

- A 2017. évi tragikusan sok halálos vízi baleset
- Elemzések és szakértői vizsgálatok
- Társadalmi fórum a teendőkről
- A BFT határozata a prevenció program megalkotásáról

2. A MENTŐÖV célja

- Az idegenforgalmi szereplők tájékoztatása
- Az önismeret és felelősség erősítése
- Strandi tájékoztató rendszer fejlesztése
- Érzékenyítő programok megvalósítása
- Az iskolások/ fiatalok vízbiztonságának fokozása

3. A fejlesztés tartalma

- Iskolai prevenció programok megalkotása és végrehajtása
- Újszerű strandi tájékoztató táblák minden vízi bejáróhoz. (Új: a helyszín beazonosítása, a meder alakzatának ábrája.)
- Flashmob, Víz-kvíz, Tó-totó, szendvics-ember, plakát
- Vízibiciklik biztonságosabbá tétele (táblák, plakátok, mentőeszközök, ellenőrzések)
- Egységes szignál a strandokon – viharjelzés I. – II. fok, alapon
- Szóróanyagok – fiatalok, idősek, horgászok, strandszköz-használók, hajósok
- Balatrönk-2 digitális regionális rádiórendszer fejlesztése

- Úszásoktatás erősítése. 12. évében már minden fiatal tudjon legalább egy úszásnemben biztonságosan úszni, ne féljen a szabad vizekben.)

4. A megvalósulás folyamata

- MENTŐÖV szakértői, kidolgozási fázis
- Társadalmi fórum a tervekről és tartalomról
- BFT és a Közbiztonsági Testület határozata: 2018-ban kiemelt támogatási projekt
- VMSZ mentorálása mellett kiemelt támogatás (a közbiztonsági keret 2/3-a)
- Pilotprojekt 5 településen 2019-ben (Siófok, Balatonfüred, Keszthely, Balatonfenyves, Révfülöp) 60 vízi bejárónál
- Visszaellenőrzés, tapasztalatok elemzése
- Ingyenes átadás minden Balaton-parti településnek, pályázattal kivitelezés támogatása 2020-ban. OBB, KTI, MTÜ meggyőzése

1. A projekt indokoltága

A projekt alapvetően a 2017-ben bekövetkezett – a korábbi évekhez képest jelentősen megnőtt – vízi tragédiák okán indult. Ebben az esztendőben a korábbi évek 4 -7 áldozataihoz képest a Balaton vízterületén összesen 24 vízbefulladás történt. A Balatoni Vízügyi Rendészeti Rendőrkapitányság (BVRK) az első esetről 2017. január 2-án kapott bejelentést, de maga a vízbefulladás 2016. december 25-én történt. Az utolsó vízbefulladásra 2017. november 18-án került sor. A vízbefulladások statisztikai feldolgozását az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. számú táblázat (forrás: Balatoni Vízügyi Rendészeti Rendőrkapitányság)

Megyék szerint:

Somogy : 13 (55%)
Veszprém: 10 (41%)
Zala : 1 (4%)

Nemek szerint:

férfi : 17 (71%)
nő : 7 (29%)

Életkor szerint:

0 - 18 év: 0
18 - 30 év: 6 (26%)
30 - 50 év: 4 (17%)
50 - 70 év: 8 (33%)
70 - 80 év: 3 (12%)
80 + : 3 (12%)

Vízhőfok szerint:

jég: 1 (4%)
0 - 10°C: 2 (8%)
10 - 20°C: 3 (12%)
20 - 25°C: 9 (38%)
25°C +: 9 (38%)

Vízmélység szerint:

0 – 0,5 m: 1 (4%)
0,5 – 1,0 m: 2 (8%)
1,0 – 1,5 m: 4 (17%)
1,5 – 2,0 m: 1 (4%)
2,0 – 2,5 m: 2 (8%)
2,5 m + : 9 (38%)
nem ismert : 5 (21%)

Viharjelzés szerint:

alap : 16 eset (66%)
I. fok : 4 eset (17%)
II. fok: 4 eset (17%)

Fürdőhelyek szerint:

kijelölt fürdőhelyen : 7 (29%)
nem kijelölt fürdőhelyen: 17 (71%)

Állampolgárság szerint:

magyar : 20 fő (83%)
külföldi : 4 fő (17%)

Ittasság szerint:

nem volt ittas	
(vagy nem állapítható meg) :	11
enyhe fokú	: 8
közepes fokú	: 4
erősen ittas	: 1

Időpont szerint:

január	: 1
május	: 1
június	: 6
július	: 4
augusztus	: 6
szeptember	: 2
október	: 3
november	: 1

A fentiek alapján az látható, hogy az északi és a déli parti területek nagyjából fele-fele arányban részesedtek a vízbefulladásokból.

A nemek megoszlásából levonható volt az a következtetés - feltételezve, hogy a nagy számok törvénye alapján nagyjából azonos a fürdőzők nemek szerinti megoszlása -, hogy a nők óvatosabbak, kevesebb rizikót vállalnak. A férfiak közül volt három olyan személy, akik csónakkal borultak fel, hat fő vízibicikliről ugrott a vízbe felhevült testtel, ittas vagy kábítószeres állapotban, illetve úszástudás nélkül, úsztak bizonytalan úszástudással elsodródott labda után, vagy éppen ugrott a kikötő vizébe erősen ittas állapotban. Mindezek a nőkre nem voltak jellemzők, bár egy esetben egy nő közepesen ittas állapotban esett bele a vízbe egy stégről horgászat közben.

Az életkor szerinti megoszlásból messzemenő következtetést nem lehetett levonni. A három legidősebb áldozat esetében egyértelműen szerepet játszottak az időskorral együtt járó megbetegedések, ezek kiderültek az igazságügyi orvosszakértői véleményekből.

A vízhőfok szerinti összevetés a várt eredményt mutatja. Nyilvánvaló, hogy a legtöbb haláleset viszonylag magas vízhőfok esetén következik be, ennek oka az, hogy természetesen akkor vannak legtöbben a vízben. Ugyanez a helyzet a hónapok szerinti összevetéssel is. A három nyári hónapban következett be a vízbefulladások 66 %-a. A maradék 6 eset közül 4 horgászati tevékenységgel volt összefüggésben, egy szeptemberi fürdőzéssel, egy pedig januári vízbe eséssel.

A vízmélység szerinti összevetés alapján kiderül, hogy az esetek kb. fele olyan mély vízben történt, amely egy embert nem nyel el. A vízibicikliről történő vízbe ugrás, illetve a csónakkal történő felborulás következtében bekövetkezett halálesetek nyilván a mélyebb vizeken történtek, azonban – mint minden évben, most is – jellemző volt a viszonylag sekély vízben történő vízbefulladás.

A halálesetek kétharmada akkor következett be, amikor a viharjelzés alapon volt, és nem kijelölt fürdőhelyek területén.

Az ittasság vonatkozásában 5 személynél nem volt meghatározható a véralkohol koncentráció vagy azért, mert nem lehetett vérmintát biztosítani, vagy azért, mert a vérminta propanolt tartalmazott. Ezen kívül 19 személy vérmintájában volt megtalálható alkohol 0,12 g/l (ezrelék és 2,46 g/l (ezrelék) között. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ennyi ittassal állunk szemben, ugyanis egy viszonylag későn megtalált holttest esetében a vérben már megjelenhet a bomlási alkohol. Az orvosszakértő a bomlási folyamatokból, a vérminta alkohol koncentrációjából és az egyéb előzményi adatokból határozza meg azt, hogy az áldozat a halálakor milyen fokú alkoholos befolyásoltság alatt állhatott. Így fordulhat elő az, hogy ugyan a vérben van kimutatható etilalkohol, azonban még az enyhe fokú ittasság sem állapítható meg. Egy erősen ittas fiatalember is életét vesztette, amikor 2,46 g/l (ezrelék) véralkohol koncentráció mellett vízbe ugrott a balatonfüredi kikötőben.

Sajnos két személy kábítószer (2,6 ill. 2,8 µg ketamin) hatása alatt ugrott vízbicikliről a vízbe, és ezt egyikőjük sem élte túl. Az orvosszakértő véleménye szerint ez a szer hallucinációt, szívritmuszavart, légzési nehézséget okoz.

A szakemberek a részben az előző évek, részben a 2017. évben bekövetkezett tragédiák alapos vizsgálata alapján arra a következtetésre jutottak, hogy nem lehet egy-, vagy néhány kiemelt okot meghatározni az áldozattá válás kérdésében, azonban vannak a tragédiákhoz vezető olyan összefüggések, amelyekre érdemes a figyelmet ráirányítani és amelyekkel kapcsolatban minden érintett szereplőnek vannak tennivalói. Ezekre koncentrálna a BVRK szakemberei – további szakértők bevonásával készítették el azt a preventív javaslatcsomagjukat, amely a tennivalókra koncentrált. A Balaton Fejlesztési Tanács Közbiztonsági Testülete (BFT KT) tárgyalta, értékelte a javaslatcsomagot és a téma súlyára és érintetti körére tekintettel egy széleskörű társadalmi vitát, fórumot kezdeményezett.

2. A vízbiztonsági fórum előkészítése és lebonyolítása

A nyári szezonban a kijelölt fürdőhelyek megteltek, és a Balaton ilyenkor egy közel félmillió városként üzemelt. A tavon 150 kijelölt fürdőhely és a közel 200 fürdésre alkalmas szabadstrand várja a vendégeket. Ennyi vendég és fürdésre kijelölt vagy alkalmas hely mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a biztonságra.

Ilyen komplex biztonságot szolgáló lépés volt a viharjelzési rendszer modernizációja, a 31 stabil- és 16 mobil jelzőállomás telepítése, a vízközépi állomások kísérleti kialakítása, a LED-es lámparendszerek bevezetése, a telefonos applikációk fejlesztése. Ugyancsak a vízbiztonságot szolgálta a profi vízimentés elősegítése, a meteorológiai mérő- és feldolgozó rendszerek modernizálása, a kikötői és fürdőhelyi biztonság erősítése, a VHF hajózási- és nautikai információs rendszer, további a vízfelületi optikai (kamerás) érzékelő hálózat kialakítása. Ezzel a Balaton 593 négyzetkilométernyi vízfelületén a vízi biztonsági rendszer Európában egyedülálló, hisz a nagy Nyugat-Európai tavakon (Bodeni tó, Garda Tó) sincs ilyen objektív biztonsági rendszer kiépítve, mint a Balatonon. Az említett, az objektív biztonság erősítését célzó fejlesztések eredményeként, a kilencvenes évek elejei közel 50 főről a kétezres évek elejére jelentősen 20, majd 10 alá csökkent a vízi balesetek halálos áldozatainak száma.

Mindezek mellett a nagy meleg periódusok és a fürdőzők száma következtében sok dolga akad a mentést végzőknek, 2017-ban például összesen 162 esetben történt életmentés, aminek során 393 főt mentettek ki.

A szakértői elemzések alapján kiderült, hogy nincs egyetlen jól meghatározható ok, jellemzően szubjektív emberi tényezők állnak a vízi balesetek háttérben. A 2017. évi nyári vízbefulladások elsődlegesen három tényezőre voltak visszavezethetők:

- A betegség, vagy idős kor – rosszuléletet követő eszméletvesztés azonnali fulladáshoz vezetett, a parttól alig pár méterre, kis vízmélység mellett is.
- A vízbiztonság és az úszás tudás hiánya – több esetben is tetten érhető volt, hogy fiatal férfiak váltak áldozattá saját rossz döntéseiknek vízbicikliről leugorva, vagy a vízben túl mélyre merészkedve.
- A felelőtlenség, alkohol és túlzott kockázatvállalás – ez is több esetben előfordult és jellemzően ugyancsak férfiak voltak az áldozatok.

A BFT KT kezdeményezésére munkacsoport jött létre, hogy olyan programot alkosson meg, ami a jelenlegi kereteken belül, jogszabály módosítások elkerülésével, számos eltérő igényű és

viselkedésű látogatói réteg számára biztosítson információkat, és ezzel javítsa tovább a Balaton biztonságosságát.

A javasolt cselekvési terv a Balatoni Vízürendészeti Rendőrkapitányság szakemberei által megálmodott programra alapul és a tervek szerint a jelenlegi vízparti tájékoztatásnál jóval többet nyújt majd.

A BFT KT kezdeményezésére a BVRK által összeállított elemző vizsgálat eredményei, továbbá az általuk kidolgozott tájékoztatási-, felkészítési munkaanyag felhasználásával az erre létrejött munkacsoport kialakította a "MENTŐÖV" névre hallgató vízbiztonsági prevenció program tartalmi-, formai- és szervezési kereteit. Miután a munkaprogram első változatát a BFT KT elfogadta, majd a BFT is jóváhagyta annak főbb kereteit, a munkacsoport javaslatára a BFT munkaszervezete közreműködésével az érintett kör bevonásával kívánták nagy nyilvánosság mellett azt megvitatni, a célokat közzé tenni és további jobbító javaslatokat gyűjteni. A Fórumon számos szakmai- és civil szervezet, önkormányzat, idegenforgalmi szolgáltató vett részt, fejtette ki véleményét, aktív részese volt egy termékenyítő vitának.

A BFT KT elnöke prezentációjában először a MENTŐÖV projekt létrejöttének okait, körülményeit és folyamatát ismertette. Kitért az erre létrejött munkacsoport összetételére, bemutatta annak tagjait, valamint azokat a közreműködő szervezeteket, akik munkát vállaltak a program előkészítésében és majdani végrehajtásában. Ezt követően külön szólt azokról a potenciális együttműködőkről, akiket szeretnének a program végrehajtásába bevonni, mert sok tekintetben érintettek egy-egy tragédiát megelőző, vagy azt kísérő eseményben. Úgy mint a

- horgászok,
- strand üzemeltetők,
- vízi (sport)eszköz kölcsönzők,
- rendezvény szervezők,
- sportegyesületek/szövetségek feladatairól és lehetőségeiről.

A program felépítése - az elemzések alapján - a következő metszetekből áll:

- Célcsoportok meghatározása;
- Üzenetek összeállítása;
- Eszközrendszer kialakítása;
- Közreműködői feladatmegosztás;
- Tesztidőszak/teszt helyszínek meghatározása;
- Hatásvizsgálatok, visszamérés;
- Az elkészült anyagok, a know-how ingyenes átadása az együttműködők részére.

A vitában kiemelt hangsúlyt kapott a vízi biciklik biztonságos használatára vonatkozó elképzelések, tapasztalatokról, valamint a lehetséges megoldásokról szóló polémia. Érzékelhető volt, hogy a jelenlévő vállalkozók a felelős szolgáltatók rétegébe tartoztak, ezt reprezentálta, hogy a mentőeszközök használatára, a tájékoztatásra (pl. a vízterület és a meteorológiai jelenségek ismertetésére), valamint a bérlők felelősségvállaló nyilatkozataira is kitértek. Ugyanakkor jelezték, hogy a II. fokú viharjelzéssel együtt járó előírások sok területen felesleges korlátozást jelentenek. Javaslatokat fogalmaztak meg a kiegészítő mentőeszközök körére és azok használatára vonatkozóan. Kérték a vízürendészet segítségét annak érdekében, hogy a parttól távol lévő eszközök túlterhelésének észlelése esetén a nyíltvízen tegyenek intézkedést az azt elkövetőkkel szemben. Ugyanakkor nehezményezték, hogy a parttól való 500 méteres távolság megítélését semmilyen eszköz sem segíti. Szóba került a viharjelzés bővítésének, kiegészítésének kérdése is. Ismertetésre került a KEHOP 1.6. programnak az a része, amelynek keretében további fényjelző állomásokat - köztük három víz-közepi villogót - fog a közeljövőben a katasztrófavédelem megvalósítani.

A Fórumot követően véglegesített szakmai anyag a BFT elé került, mint kiemelt programként megvalósításra szánt projekt. Az ITM és BFT között létrejövő támogatási szerződés életbe lépésével vált hatályossá a BFT 13/2018 (V.15.) számú határozata, mely szerint a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata és Önkéntes Tűzoltó Egyesület részére a „MENTŐÖV prevenciós program” megvalósítására 21.500.000,- Ft támogatás került megítélésre. Ennek keretében a MENTŐÖV prevenciós program támogatott elemei:

- Tájékoztató anyagok (táblák, kiadványok),
- Eszközök (bemutató, promóciós eszközök, védőfelszerelések),
- Vízbiztonsági roadshow lebonyolításhoz szükséges eszközök,
- Iskolai oktatáshoz szükséges eszközök,
- Tájékoztató anyagok (táblák, kiadványok) készítése,
- Vízbiztonsági roadshow lebonyolítása,
- Iskolai oktatás,
- Applikációs fejlesztések,
- Kommunikációs költségek,

3. A MENTŐÖV célja és tartalma

A MENTŐÖV program alapvető célja: A Balaton vízhasználatához kapcsolódó tájékoztatási eszközök fejlesztése a vizet használók ismereteinek bővítése, a saját felelősségérzetük növelése céljából.

A vízirendészet által megálmodott és a jelenlegi vízparti tájékoztatásnál jóval magasabb szintet adó program célja az, hogy a jelenlegi kereteken belül, jogszabály módosítások elkerülésével, a most tapasztalható Balaton-parti hiányosságok számát csökkentse és ne emeljen ki negatívan egyetlen vízhez kapcsolódó szegmenst sem, hiszen a vízbefulladások okai is szerteágazóak és multi-dimenzionálisak. Ezt a programot egészítettük ki néhány réteg specifikus igényével, valamint olyan eszközökkel, amelyeket hatékonynak érzünk a cél elérése érdekében. A jelenlegi tóparti tájékoztatási infrastruktúra nem teljes és nem koherensen egymásra épülő. A vízpartokon nem találkozni a meder jellegére, szerkezetére utaló, azt bármely módon megfogalmazó ábrákkal vagy szöveges figyelemfelhívással, vagy a vízmélységre utalással. Nem lehet egzakt és pontos információkat beszerezni egy-egy fürdőhelyről - csak szájhagyomány útján, az ott dolgozó, vagy azt használók köréből.

A vizet használó fürdőző, vízibiciklis, vitorlázó vagy csónakázó, illetve horgász is gyakran kerül bajba tájékozatlanság miatt. Természetesen mindenhol más az információs deficit, azonban az nem kérdés, hogy ezt az információs hiányt valahogy kezelni kell és meg kell találni azokat a csatornákat, technikákat ahol és amivel fejleszteni lehet a vízzel kapcsolatos egész- és rész tudásbázist.

A programelemek nagyban egymásra épültek és külön részelemenként is megvalósíthatók, valamint nem igényelnek olyan befektetést, amely vállalhatatlan lenne. Számoltunk azzal, hogy az általunk megálmodott információs bázis és módszer nem lehet mindenhol hatékony, vagy a gyakorlat azt mutatja, hogy azon módosítani szükséges a nagyobb hatékonyság érdekében, ezért egy tesztdidőszakot is javasoltunk.

A program lényeges ismérve, hogy önkéntes, saját vállaláson alapszik, tehát arra épít, hogy van olyan igény a Balaton parti önkormányzatok és fürdőhely fenntartók között, hogy magasabb színvonalú szolgáltatással több vendéget csábítsanak partjaikra. Ez egyfajta partnerségi

program, ahol találkozik minden érdek. A fürdőhely üzemeltető nagyobb befektetéssel nagyobb sikert ér el. A teszt fürdőhelyeken megvalósult projekt elemek - úgymint információs és figyelmeztető táblák, információs pult, szórólap, mentőeszköz, stb. - tovább vihetők franchise jelleggel a Balaton valamennyi strandjára és fürdőhelyére. Ilyen módon kiépíthető a Balaton körül egy olyan, minden önkormányzat bevonásával létrejövő egységes, koherens rendszer, amely könnyen használható és hatékonyan ellátja feladatát. Természetesen nagyon fontos a folyamatos monitorozás, ellenőrzés mellett a médiákban, a sajtóban való propagálás is, hiszen meg is kell ismertetni a kiemelt szolgáltatásokat az azt keresőkkel, a közönséggel.

A program lényege a fürdőhelyek vonatkozásában:

- Minden egyes fürdőhelyen, minden egyes - a fürdőzők bejutására szolgáló - bejáró stég, lépcső kap egy-egy figyelemfelhívó táblát, ami három részből áll:
 - a felső harmad a viharjelzést mutatja be, kitérve arra az esetre is mikor nincs jelzés;
 - a középső harmad a bejáró előtti meder szerkezetét, mélységét mutatja;
 - a legalsó harmadba kerülnek a legfontosabb figyelmeztetések, útmutatások.
- A programban részt vevő fürdőhelyen található egy információs pult vagy ilyen jellegű tájékoztató központ, ahol elérhetők a szórólapok, a teljes fürdőhelyi szolgáltatásról a WC-től, az értékmegőrzőtől a gasztronómiai szolgáltatásokig és ott található az olyan naponta frissülő adathalmaz, ami a napi információkat tartalmazza a fürdőhelyről (levegő várható hőfoka, víz hőfok, viharjelzésre vagy bármely más veszélyre figyelmeztetés stb.)
- Meg valósítjuk az egységes, többnyelvű tájékoztató hanganyagok jó minőségű archívumát, amelyben az általános tájékoztatás, valamint a figyelmeztetés, jelzés-riasztás külön-külön szerepel. Ezt a hanganyagot az összes hangosítással rendelkező strandra, rendezvényre eljuttatjuk.
- A fürdőhelyen egységesítjük a biztonsági jelzésrendszert, azonos megjelenésű, azonos adattartamú táblák kerülnek a fürdőhely bejáratától a vízig, hiszen egységes keretrendszerben lehet hatékony és figyelemfelhívó ez a rendszer.
- A meglévő *Balatrönk* (közösségi rádiórendszer) elérhetőségét bővítjük. A rendszer szolgáltatásainak felhasználásával jelenleg is azonnali információ adására van lehetőség az Országos Meteorológiai Szolgálat és a Vízügyi és Vízellátási Magyarországi Szakszolgálat (VMSZ) irányából a strandüzemeltetőkig és rendezvényszervezőkig. A rendelkezésre álló rendszer rádióterminálokkal való fejlesztésével kiépítjük az azonnali segítség kérésének lehetőségét is (a partról, a vízről a szakszolgálatok irányába).
- A fürdőhely területén működő eszköz-kölcsönzős (vízibicikli, egyéb) vízi stégrendszerére is egységes tájékoztató táblát terveztünk. A tábla tartalma a bejáró figyelemfelhívó tábla tartalmára épült, kiegészítve a helyes és követendő vízibicikli használattal, valamint további újdonságként elérhetővé tette/teszi a használók számára. Kiemelem, hogy a mentőmellény használatát nem javasoltuk kötelezővé tenni, azonban a vendég igénye esetén annak igénybevételét lehetővé kell tenni. További javaslatunk is voltak:
 - A vízibicikliket minimálisan át kell alakítani, egyrészt olyan a farrészhez rögzített legalább 3 méter hosszú 12-es felúszó kötéllel ellátott minimum 30 cm-es kapaszkodó gyűrűt kell rögzíteni hozzá, ami a kapaszkodást segíti és egy esetleges fulladási helyzetben azonnal kéznél van
 - A vízibiciklire két oldalt a „torony” (központi) részre vízálló matricák elhelyezése szükséges, amik tartalmazzák azt, ami a vízibicikli kölcsönzős tábláján szerepeltek (tehát a meder viszonyait és a vízmélységet is), másrészt a

helyes vízibicikli használatra és a mentőeszközök alkalmazására figyelmeztetnek.

- Az üzemeltetőket el kell látni olyan szórólappal és nyomtatványokkal, amelyek segíthetik a bérbeadók és használók közötti jogi viszony tisztázását és egyértelművé teszik a különböző figyelmeztetések megtörténtét, hiszen ez egy polgári jogi szerződés is, ahol sokszor teljesen tisztázatlanok a viszonyok. Ebben segíthet egy szórólap, amit minden bérbe vevő megkap, esetleg egy nyomtatvány, amit aláír - így tisztább a kép mindkét félnek.

Egyes célcsoportokra vonatkozó program elemek:

Gyermekek és fiatalok

A gyermekekre és fiatalokra külön fókuszál a program. Részben a Balaton-parti iskolákban minden korcsoport számára - osztályonként, vagy összevont módon - egy-egy órában a vizek veszélyei, a vízbiztonsági tudnivalók, az önismerethez szükséges elemek kerültek és kerülnek ismertetésre. Ezen tevékenységet a Vízürendészet és a Vízümentők Magyarországi Szakszolgálata és Önkéntes Tűzoltó Egyesület (VMSZ) munkatársai már évek óta folyamatosan végzik. Másrészt a táborokban és strandokon külön figyelemfelhívó programok kerültek/kerülnek megszervezésre a VMSZ és az Magyar Vöröskereszt bevonásával. Itt szóba jön a fiatalok tipikus kommunikációs közösségi térnek is a felhasználása a vlogg, a Facebook alkalmazások kidolgozásával.

A vízibicikli biztonságos használatára vonatkozóan két illetékes minisztérium állásfoglalásával is rendelkezünk. A BM a MENTŐÖV program folytatását és a vízibicikliket használók alaposabb, részletesebb tájékoztatását javasolja. Az ITM – mint feladatgazda – az eszközök kialakításával, felszerelésével kapcsolatban kész és képes segítséget nyújtani.

Ugyanakkor legfontosabb cél az, hogy a felnőtt kísérete nélkül már a szabadvizek használatára kész korosztályok minden tagja biztonságos úszni tudással és a szabadvizek jellemzőinek ismeretével rendelkezzenek.

Horgászok

A horgászok ma Magyarországon közel félmillióst alkotnak, a Balatonon közülük idén már több mint 80 ezren jelentek meg. E horgászok egy jelentős része nem állandó balatoni vendég, számukra a víz és a környezet sok tekintetben újdonságot jelent. Ugyanakkor sokan (becslések szerint mintegy kétezren) horgásznak a nyílt vízen, vagy a behordós technikával, amely számos veszélyforrást rejt magába. Szeretnénk a munkában a MOHOSZ és a Balatoni Halgazdálkodási Np. Zrt. lehetőségeire támaszkodni.

Felmerült a viharjelzés, illetve a meteorológiai körülmények jelzésének bővítése, korszerűsítése. Ebből már a 2019. évi szezonban kísérleti jelleggel működik a három vízközepe állomás, illetve további parti állomásokkal is bővült a rendszer.

Nincs felmérés a tekintetben, hogy hányan rendelkeznek okos-telefonnal, de véletlenszerű és alkalmi vélemény gyűjtés szerint ez már most is 70% felett van és növekszik. Jelenleg is négy olyan applikáció is rendelkezésre áll, amely gyors- és szakmailag megalapozott időjárás- és veszély előrejelzést tartalmaz. Szeretnénk ezek alkalmazását - csakúgy, mint az ingyenes Balaton-HELP alkalmazást elterjeszteni. Miután a horgászok jelentős része komoly összegeket

áldoz a felszereléseire, nem tekintjük megoldhatatlannak azt sem, ha a biztonsági intézkedések is a finanszírozható körbe kerülnének.

Az előzetes tájékoztató fontosságára és az információs felületek elérhetőségére vonatkozóan szórólap és a csónakokon elhelyezhető matricák kerültek elkészítésre és a horgász szövetségek részére átadásra már 2019. év során.

Idősebb korosztály

Szintén önálló programmal léptünk az idősebb korosztály, illetve az idősebb családtagokkal rendelkezők felé. Ezt a kört még az idősekkel foglalkozó, őket a Balatonhoz utaztató szervezetek vezetőivel, munkatársaival egészítenénk ki. Esetükben nem annyira a felelőtlen megatartás okozhat problémákat és tragédiákat, hanem az egészségi állapotuk, a szélsőséges meteorológiai helyzetekre történő reakciók (hőhullám, kánikula, meredek frontváltás). A nem várt helyzetekre történő reagálás, az azonnali segítség elmaradása okán eshetnek áldozatul.

Esetükben tervezett eszközök:

- Szórólapok – hasznos fürdőzési tanácsok, orvosmeteorológiával kibővítve;
- Figyelemfelhívó kampány nyugdíjasklubokon keresztül – az idősebb korosztályt célzó üzentekkel;
- Médiamunka – az idősebb korosztály célzott elérése a nekik készülő műsorokban

Hajósok

A programelem a kedvtelési célú hajósoknak (beleértve az egyre szaporodó elektromos meghajtású hajók használóit), a vitorlázókra és csónakosokra is kiterjed.

Tervezett, illetve részben már megvalósult információs eszközeink:

- matrica a hajó hátsó részén: figyelemfelhívás a hajóról történő fürdőzéshez kapcsolódó biztonsági elemekre.
- matrica a hajó közép részén: a hirtelen vízbe ugrás, csúszásveszély, vízbe esés, sérüléshez kapcsolódó figyelemfelhívásra.
- matrica a hajó kormányállásában: cél a hajóvezetési készségek és képességek megerősítése, a 1817-es vízi segélyhívó, a kardinális jelek, a VHF rádiórendszer, legfontosabb mobil applikációkról, a viharjelző állomások helyeiről, stb. szóló matrica.
- A csónakot használók számára a csónakok helyes kezelése és a vízi balesetek elkerülésének lehetőségei, valamint az alkalmazható mentőeszközök és technikák kerülnek a fókuszba, de ezt a kört elsősorban helyi szintű tájékoztatással és helyi szintű oktatással lehet befolyásolni a helyes irányba.

Együttműködés a médiával

Külön feladatcsoport a helyi-, a régiós és az országos médiák bevonásának megoldása. Együttműködési megállapodások megkötésével, egységes információk rendelkezésre bocsátásával szeretnénk a rendszeres, ismétlődő ismeretterjesztésben, az önismeret fejlesztésében, a felelős magatartására vonatkozó munkában e szervezeteket támogató részvételre megnyerni.

4. A megvalósulás folyamata

Az előkészítés folyamatáról az előzőekben már szóltam. Lényeges, hogy minél szélesebb kört tudjunk bevonni a megvalósításba. E tekintetben számos együttműködő, támogató szervezet jelezte már készségét (BVRK, VMSZ, OPSZ, RSOE, OMSZ, MVK, BFT-KT), illetve a megvalósulás helyszínéeként is sok önkormányzatot partnernek tekinthetünk.

A megvalósítás pilotprojekt szakaszában a juttatott 21,5 millió forint célszerű felhasználására a tesztidőszaki mentori feladatokat a VMSZ vállalta és kapta.

A teszt időszak során, ami egy teljes szezon időszaka volt, viszonylag kis ráfordítással megvalósítottunk két nagy északi és két nagy déli parti fürdőhelyen, valamint az önkormányzatok és strand üzemeltetők által önként vállalt területeken számos elemet és jelen időben (a mostani téli hónapokban) vizsgáljuk annak a fürdőhely üzemeltetőkre és használókra kifejtett hatásai. A fürdőhelyek vonatkozásában északon a révfülöpi és balatonfüredi terület, délen a balatonfenyvesi és siófoki terület, nyugaton a keszthelyi terület került kiválasztásra - az eltérő szocio-ökonómiai helyzetük miatt. Így biztosított volt, hogy 5 nagy fürdőhely 5 különböző jellegű (Siófok, Balatonfüred, Keszthely, Balatonfenyves, Révfülöp) településsel közfinanszírozott módon bekerülhetett a pilotprogramba. Reményeink szerint így helytálló következtetések vonhatók majd le a program működőképességéről. A résztvevők számára a program üzenetei egyértelműek voltak csakúgy, mint azok a kommunikációs mechanizmusok, eszközök, anyagok, amelyek révén az üzeneteket célba juttattuk. A strandok esetében azonban a teszt időszaknak a kiértékelése után több - ma még nyitott - kérdésre választ kell adnia.

A 2019. év során megvalósult programelemek

Helyszínek:

- Keszthely – Városi strand
- Siófok – Szabadstrand
- Balatonfüred – Kisfaludy strand
- Balatonfenyves – Szabadstrand
- Révfülöp – Szigeti strand

Valamennyi fürdővendég, strand látogató a fürdőhelyeken találkozik többféle figyelemfelhívó és informatív táblával, tájékoztató matricával a strand területén, a stégeken és a vízi járműveken is.

A programunk lényege a fürdőhelyek vonatkozásában:

Mindegy egyes fürdőhelyen, minden egyes fürdőzők bejutására szolgáló bejáró, stég kapott egy strand figyelemfelhívó táblát. A táblák ellátják azt a fontos célt, hogy a strand adott helyét pontosan be lehessen azonosítani. Ezt a célt a tábla tetején található számok adják, oly módon, hogy az első négy szám a várost (irányítószám), a második kettő a strandot, az utolsó kettő pedig a lépcsőt jelzi. Ez a Balaton valamennyi strandján egységes lenne, könnyen értelmezhető és érthető és hatékony segítséget ad egy esetleges mentés esetén is. A táblák három nyelvűek.

KESZTHELY Városi strand

Kellemes és biztonságos fürdözést kívánunk!

3. ábra

A strandbejárók melletti általános tájékoztató tábla tartalma

A fürdőhelyen egységesítettük a jelzésrendszert, azonos megjelenésű, azonos adattartamú táblák kerültek kihelyezésre a fürdőhely bejáratától a vízig, hiszen egységes keretrendszerben lehet hatékony és figyelemfelhívó a rendszer.

Megvalósult a **Balatrönk** közösségi rádiókommunikációs rendszer korszerűsítésének keretében az azonnali információ átadás (az Országos Meteorológiai Szolgálattól és a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálatától a strandokig és rendezvényekhez), valamint a másik irányban is az azonnali segítség kérése a strandoktól a vízimentők központja irányába.

A fürdőhelyek területén működő kölcsönző (vízibicikli, csónak, egyéb) vízi stégrendszer is megkapta ezen stégtáblákat, melyeken szerepel figyelemfelhívás a valódi úszni tudásra, kiegészítve a helyes és követendő vízibicikli használatával, valamint további újdonságként elérhetővé teszi a használók számára mentőeszközök igénybevitelét.

AMIT JÓ TUDNI

STRANDESZKÖZ BÉRLÉSEKOR

SEGÉLYHÍVÓ
EMERGENCY CALL

112

VIHARJELZÉS / STORM WARNING			
FOKOZAT /LEVEL	FÉNY /SIGNAL LIGHT	SZÉL /WIND	SZABÁLYOK/REGULATIONS
ELSŐFOKÚ VIHARJELZÉS LEVEL 1	45/min 	40-60 km/h	max. 500 m
MÁSODFOKÚ VIHARJELZÉS LEVEL 2	90/min 	60 km/h →	

HASZNÁLATI SZABÁLYOK / USAGE RULES

**6 ÉVEN ALULI ÉS ÚSZNI NEM TUDÓ 12 ÉV ALATTI GYERMEK CSAK SZÜLŐI FELŐGYELETTEL TARTÓZKODHAT A BÉRELT ESZKÖZÖN!
 A VÍZBE UGRÁS ELŐTT GYŐZŐDJÖN MEG A VÍZ MÉLYSÉGÉRŐL ÉS A VÍZ ALATTI VESZÉLYFORRÁSOKRÓL!
 AKI NEM TUD BIZTONSÁGOSAN ÚSZNI, VISELJEN MENTŐMELLÉNYT!**

**CHILDREN BELOW THE AGE OF 6 YEARS AND CHILDREN BELOW THE AGE OF 12 YEARS WHO CANNOT SWIM
 MAY ONLY STAY ON THE RENTED DEVICE UNDER THE DIRECT SUPERVISION OF AN ADULT!
 BEFORE JUMPING INTO THE WATER, MAKE SURE YOU KNOW THE DEPTH OF THE WATER AND THE UNDERWATER HAZARDS!
 IF YOU CAN'T SWIM SAFELY, WEAR A LIFE JACKET!**

4. ábra

Az eszközkölcsönzők melletti tájékoztató táblák tartalma

A gyermekekre és fiatalokra külön fókuszálva a részben a Balaton-parti iskolákban minden korcsoport számra egy-egy órában a vizek veszélyeit, a vízbiztonsági tudnivalókat, az önismerethez szükséges elemeket ismertettük, másrészt a táborokban és strandokon külön figyelemfelhívó programokat szerveztünk. Ebben partnerünk volt a Magyar Vöröskereszt Balatoni Elsősegélynyújtó Szolgálat is a nyári fődényben 12 település 19 strandján. A projekt keretében több mint 7000 fiatalt értünk el prevenciók előadásainkkal, balesetmegelőző kampányunkkal.

Miután a horgászok jelentős része áldoz a felszerelésére, nem tekintjük megoldhatatlannak azt sem, ha a biztonsági intézkedések, felszerelések is a finanszírozható körbe kerülnének. Az ismeretek átadására szórólapot készítettünk és terjesztettünk a horgászegyesületeken keresztül.

Az idősebb korosztály, illetve az idősebb családtagokkal rendelkezők felé az előző fejezetekben leírt okok miatt az ismeretek átadására szórólapot készítettünk és terjesztettünk a strandokon.

A program a kedvtelési célú hajósoknak (beleértve az egyre szaporodó elektromos meghajtású hajókat), a vitorlázókra és csónakosokra is kiterjed. A csónakok használata során a csónakok helyes használata és a vízi balesetek elkerülési lehetőségei, valamint az alkalmazható mentőeszközök és technikák, a kommunikációs lehetőségek és eszközök álltak a matricákkal megvalósított tájékoztató szakasz fókuszában.

Egy átfogó médiakampányt hirdettünk az idei szezonban, hogy minden vízibiciklin legyen mentőeszköz. A kampány szlogenje: „A semmit nem lehet odadobni.”

Köszönhetően a pozitív sajtóvisszhangnak az Abovo Média Kft a balatoni strandokon megjelenési felületet biztosított a VMSZ számára, melynek keretében kétféle figyelemfelhívó plakát került kihelyezésére. A közös projekt keretein belül eddig 28 Balaton-parti településen, több mint 70 strandon helyeztek ki szemléletes, minden korosztály számára érthető, prevenció plakátokat, amelyek arra hívják fel a strandolók figyelmét, hogy mindig válasszák a mentőgyűrűvel felszerelt vízibiciklit.

Az üzemeltetői-, felhasználói tapasztalatok összegyűjtése és feldolgozása a konferencia időpontjában még tart. Azt azonban már a projekt megvalósításának tapasztalatai alapján látjuk, hogy a programot folytatni kell, a MENTŐÖV projektben megfogalmazott többi megoldást is meg kell valósítani, a rendelkezésre álló források egy részét az önkormányzatok, strandüzemeltetők ösztönzésére, a helyi megvalósítások támogatására kell fordítani. Ez már a 2020-as esztendő feladata lesz részünkre.

Hivatkozások, források:

- *A Balatoni Vízirendészeti Rendőrkapitányság nyilvános vizsgálati összefoglalója a 2017. évi halálos vízi balesetek okairól.*
- *A Balaton Fejlesztési Tanács Közbiztonsági Testülete által a 2018. évi Vízbiztonsági Fórum számára készített MENTŐÖV projekt.*
- *A Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata és Önkéntes Tűzoltó Egyesület 2019. évi szakmai beszámolója a MENTŐÖV projekt tárgyévi végrehajtásáról.*

Posztolás veszélyei a turizmusban – Mennyit ér egy Like?

Dr. Péter Erzsébet¹ – Dr. Németh Kornél²

egyetemi docens^{1,2}

*Pannon egyetem Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet
Nagykanizsa 8800, Zrínyi Miklós u.18.*

e-mail cím: nemeth.kornel@uni-pen.hu, peter.erzsebet@uni-pen.hu

Amíg sok desztinációversenyzik, hogy a turizmusiparból egyre nagyobb szeletet hasítson ki, addig mára a világ számos pontján a tömegturizmus túlzott megjelenése okoz problémákat. A turistalátványosságok közelében szinte mozdulni sem lehet a szelfiző turistáktól, a lakóknak pedig gyakran még este sincs nyugtuk a bulizni induló csoportok miatt a legnépszerűbb célterületeken. Ugyanakkor a turisták gyakran magukat is veszélybe sodorják, amikor figyelmen kívül hagyják a nekik szóló utasításokat. A baleseteken túl a nagy meleg, a fürdőzők vakmerősége és az egészségügyi problémák okozzák a legtöbb halálesetet, azonban megjelent az utóbbi években egy főként turistákat érintő LIKE vadászat, akik nagy kockázatot hajlandóak vállalni egy jól sikerült képért, és sajnos néha az életükkel fizetnek érte. Bizarr esetek között található egy szingapúri férfi, aki Balin zuhant le egy szikláról a tengerbe, egy amerikai nő vezetés közben posztolt magáról egy szelfit a Facebookra, ahol azt írta „boldog”, majd összeütközött egy kamionnal, egy houstoni férfi fegyverrel pózolt, és közben véletlenül nyakon lőtte magát. Szekunder kutatásunkban arra keressük a választ, vajon kinek mennyit ér meg egy-egy veszélyes poszt, és hogyan hatnak ezek a szomorú események a helyiek életére, mit tehetnek a szakmai szervezetek ennek visszaszorítása érdekében.

Kulcsszavak: szelfi, turizmus, veszélyek, kockázat

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A turisták nagy létszáma jellemzi a tömegturizmus jelenségét, továbbá a fogyasztók körében jellemző az árérzékenység, a közeli úti célok (nemzetközi turizmusban szomszédos országok) -„3S” („sun, sea, sand” – „napsütés, tenger, homok”) utazások előnyben részesítése. Jelentősek a turizmus fejlődésének negatív hatásai (például: környezetrombolás, a helyi gazdasági tevékenységek kiszorítása, a kulturális értékek elüzletiesedése). Növekszik a turizmushoz kapcsolódó fogyasztói termékekre elköltött összeg. A tömegturizmusnak is jelentős szerepe van a légkör felmelegedésében. Évente mintegy 840 millió ember lépi át országa határait, és egyre több ember utazik saját országán belül. Ezek a tömeges utazások számottevő módon hozzájárulnak az üvegház-hatást előidéző gázok kibocsátásához. A turisták által kedvelt – egyre olcsóbbá váló – légi közlekedés a környezeti kár egyik fő forrása. A megoldás azonban nem a turizmus fékezése, hanem olyan intézkedések foganatosítása, amelyek csökkentik az idegenforgalom okozta környezeti károkat (Volentics, 2011; Marton et. al, 2018; Marton et al., 2019). A tömegturizmus korában azonban egyre több kedvelt turistacélpont éri el fogadóképességének határait, egyes városok pedig már a látogatók korlátozásával védik a helyiek életminőségét. Az idegenforgalom ezzel párhuzamosan a világgazdaság egyik húzóágazatává vált, becslések szerint a globális GDP tizedét adja. A turizmusnak ugyanakkor van árnyoldala is, amit egyre inkább megéreznek a népszerű turistacélpontok lakói.

A turizmusban rejlő másik veszélyforrás az, hogy az X, Y, Z- generáció tagjai számára fontos az Online térben való jelenlét a nyomon követés és a visszacsatolás, azonban mindez néha több

problémát rejt magába, mint gondolnánk. Egyszerűbbé és élvezetesebbé teszik az internetes közösségi oldalak a kapcsolattartást barátainkkal, ismerőseinkkel, családtagjainkkal, sajnos azonban a személyes adatok idegenekkel történő gondatlan megosztása komoly veszélyeknek teszi ki a szolgáltatásokat használó százmilliókat. A nyilvánosan hozzáférhető, hatalmas információtömeg mágnesként vonzza a rosszindulatú kíváncsiskodókat, a konkurencia után kémkedőket, a számítógépes és hagyományos bűnözőket, sőt, még a hatóságokat is, amelyek adatbányászati módszerekkel igyekeznek megelőzni a bűncselekményeket, illetve felderíteni a már megtörtént eseteket. Például, ha utazás során be van állítva a geotagging a kamerán, akkor lehet, hogy a képei, illetve videóik többet árulnak el róluk, mint szeretnék. „Ha GPS-koordináták is szerepelnek abban, amit posztolnak a, rossz szándékú személyek egy nyomkövető szoftverrel pontosan megállapíthatják, hogy hol tartózkodik éppen a posztoló.

Persze néhány bűnözőt jobban érdekel, hogy hol nem vagyunk. A Digital Trends szerint egy alkalommal hárman betörték 18 házba, amíg senki sem volt otthon. Honnan tudták, hogy üresek a házak? Az interneten lekövezték a lakók mozgását, és több mint 100 000 dollárnak megfelelő értéket loptak el (cyberchasing). Bármit is posztolunk a Facebookon, Twitteren és a többi népszerű közösségi hálózaton, az kikerül ellenőrzésünk alól, ezért kétszer is gondoljuk meg, mit töltünk fel a világhálóra. Arra kevesebben gondolnak, hogy személyes adataikat ennél súlyosabb dolgokra, bűncselekmények, személyiséglopás elkövetésére is felhasználhatják. A lehetséges veszélyektől függetlenül mégis sokan vannak, akik különösebb korlátozás nélkül tesznek közkinccsé mindenféle információkat magukról. A közösségi hálózatok legnépszerűbb felhasználási területe az utazáskor, családi vagy baráti összejöveteleken, iskolai és más eseményeken készült fotók feltöltése. A képek és multimédiás tartalmak megosztására szakosodott szolgáltatások – Tumblr, Pinterest, Instagram – virágkorukat élik. Az okostelefonokon készült képek azonnal és pillanatok alatt feltölthetők, így nagy a csábítás. De amennyire sokatmondó egy kép, annyira veszélyes is. Bár egy bikinis vagy egy mély dekoltázsú ruhában készült fotó minden bizonnyal örületbe kergeti egy ifjú hölgy ex-barátját, illetéktelen kezekbe kerülve beláthatatlan következményekkel járhat a Facebookon történő megosztása. Lesz belőle nagy csodálkozás, ha később – esetleg sok év múlva – feltűnik egy callgirl site-on, és magyarázkodni kell a gyerekeknek, hogy miképpen került oda. Az internetre feltöltött képeket ugyanis sokan amolyan ingyenes fotószolgáltatásként használják. A gonoszabbak hamis profiljukhoz keresnek képeket, de bukkantak már családi fotóra egy más országban megjelenő hirdetésben is (PCWorld.hu, 2020). Míg korábban a turizmusbiztonság témakörébe elsősorban azon klasszikus elemeket soroltuk, mint a bűnözés, terrorizmus alakulása (Mátyás, 2018; Németh-Tokodi, 2016; Németh, 2010, Enszt et al., 2019), mára a vizsgálataink fókuszába kerülő digitális (közösségi) térből származó kockázatok a szélesebb körben értelmezett biztonság szempontjából egyértelműen a releváns kérdések közé sorolhatók.

A lájk egyfajta mutató lett napjainkban. A világ socialmedia függő lett, és ez a viszonyszám, a like-ok száma segít pozicionálni a posztjainkat. A számok egyfajta ösztönző erővel bírnak, soha nem elég, legyen még és még több. Akár népszerűséget is vehetünk, vagy lájkokat, ha így jobban tetszik. Ha nem posztolunk tudatosan és szorgalmasan, akkor a már meglévő oldalunk népszerűségét sem emelik a plusz számok. Ugyanis, egy idő után már nem jelenünk meg a hírfolyamban. Általában azoknak éri meg rajongókat, lájkokat vásárolni, akik abból élnek, hogy “népszerűek”. Akik attól híresek, hogy ismertek (Onesoft.hu, 2020).

2. Anyag és módszer

Egy strukturált adatbázis keretében, közösségi média felületekről turizmusbiztonsággal kapcsolatos elérhető információkat és szöveges képi tartalmakat gyűjtöttünk le, rendszereztünk és kategorizáltunk 2019 december és 2020 január között szakmai és tudományos szempontrendszer szerint 300-as elemszámmal felelőtlen kockázatvállalás, veszélyes fotók és szelfik témakörében. A kutatás az NKFI (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal) Alapból megvalósult projekt keretében történt, a kedvezményezett Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. megbízásából.

3. Eredmények és értékelésük

Vannak, akik abból élnek, hogy veszély fotókat készítenek magukról vagy szelfi segítségével örökítik meg a veszélyes pillanatot, minél több Like reményében. Raquel és Miguel, a portugál utazó blogger pár ilyen céllal másztak ki a vonatból, lány teljes testével kihajolva a vonatról, a levegőben kapaszkodik és a barátja a peremről egy puszit nyom a homlokára. Nem is lehet megszámlálni sem, hányféleképpen végződhetett volna rosszul ennek a fényképnek az elkészítése. A neten akár egy ártatlan posztból elindulhat egy kihívás, ami akár életveszélyessé is válhat a későbbiekben. A kritizálók pont erre hívták fel a figyelmet, és szinte mindenki felelőtlennek tartja őket. És valljuk be, valóban elég csupán egy hirtelen kanyar vagy egy félrelépés és máris óriási a tragédia. Raquelék egyébként a saját bevallásuk szerint teljes biztonságban voltak, és az állítják, hogy a vonat nagyon lassan haladt – de akkor is egy mozgó járműről beszélünk, ahonnan mindketten kihajoltak (Instagram, 2019).

1. Ábra: Raquel és Miguel, a portugál utazó blogger pár veszélyes fotója egy mozgó vonaton
Forrás: https://www.instagram.com/explorerssaurus_/?hl=hu, 2019

A szelfik halálosak is lehetnek sajnos. Persze csak akkor, ha valaki nagyon rossz pillanatban vagy főlegesen veszélyes szituációban fotózza magát. Az elmúlt évek során közel 260 halálos balesetet okoztak a szelfik világszerte. Tudtuk meg a Tények Twitter oldaláról. (Twitter, 2019a)

2. Ábra: A Tények Twitter bejegyzése

Forrás: https://mobile.twitter.com/tenyek_tv2/status/1048530204933677056, 2019

Egy másik példa szerint örökre kizárt egy nőt és útitársát a hajóiról a Royal Caribbean floridai üdülőhajó-társaság, mert a nő egy hajóúton kimászott az erkélyéről és életét veszélyeztetve készített szelfit. Az eset a múlt héten az Allure of the Seas luxus utasszállító óceánjáró hajó fedélzetén történt, amely a Haitin fekvő Labadee felé tartott. A meg nem nevezett nőt a CNN beszámolója szerint egy másik utas, Peter Blosic pillantotta meg a veszélyes helyzetben, és ő riadót zarta a hajó személyzetét (Twitter, 2019b).

3. Ábra: Allure of the Seas luxus utasszállító óceánjáró hajón készült veszélyes szelfi
Forrás: <https://twitter.com/nationalpost/status/1186277491964612610/photo1>, 2019.

Azonban más veszélyek is fenyegetnek bennünket, ha nem vagyunk elég óvatosak, olykor elég annyi is, hogy meggondolatlanul feltöltünk egy posztot, ami mellé a közösségi oldal kiírja, hogy éppen hol tartózkodunk, szabad utat adva a betörőknek. A hosszabb időre üresen hagyott ház meglehetősen nagy csáberőt jelent a betörők számára, érdemes tehát ügyelni a biztonságra elutazás előtt. Érdemes tehát inkább nyaralás után posztolni a kirándulásról, illetve az adatvédelmi beállítások is a segítségünkre lehetnek: ha a bejegyzéseinket csak a jól megválogatott ismerőseink látják, akikben megbízunk.

Amióta egyre népszerűbb az urbex, és úgy általában a romos, elhagyott házak és települések fotózása, a csernobili erőmű környéke, pontosabban a közeli Pripjaty városa is egyre felkapottabb lett, turista látványossággá vált. Menő lett Pripjatyba utazni, és fotókat posztolni róla a közösségi oldalakon. Tavaly körülbelül 50 ezren jártak a területen. Szervezett, és illegális túrákat is szerveznek oda, az utóbbiakat a "bátor kalandorok" rendszerint mindenféle védőfelszerelés nélkül teszik meg, és a legvakmerőbbek jó időben valamelyik elhagyott épületben vernek tanyát, és ott piknikeznek. Nagyon sokan állítják azt, és nyugtatják azzal az oda látogató turistákat, hogy az 1986-os sugárzási szintnek már csak elenyésző mértékét lehet mérni a környéken. Az is mondják, hogy biztonságosan látogatható Pripjaty, és a sugárzás a környéken ma már nem is veszélyes az emberi szervezetre nézve. Hasonlítgatják röntgenvizsgálathoz vagy repülőgépes utazáshoz is a jelenlegi sugárzás mértékét. A Greenpeace szakembereinek erről azonban más a véleménye. A tanulmányukban azt fogalmazzák meg, hogy a 30 kilométeres veszélyzóna még jó ideig tiltott terület marad. Hatalmas mennyiségű, hosszú felezési idejű izotóp szóródott szét, és a szakértők szerint több tízezer évbe is beletelhet, mire emberi lakhatásra alkalmas lesz a terület. Sőt: a sugárterhelés azokra nézve is veszélyes lehet, akik csak néhány órát töltenek ott turistaként. És van, aki azt mondja, hogy attól, hogy a levegő már tiszta, a tárgyak, a növények még mindig sugárszennyezettek lehetnek – nem véletlenül tilos bármit elvinni szellemvárossá lett Pripjatyból. A tiltott zónát felügyelő katonák ellenőrzik azokat, akik belépnek a zónába. A sugárzásban az a veszélyes és sunyi, hogy nem érzed, nem látod, nincsen szaga. Sokan ezért sem érzik a veszélyt, és ezért szerveznek a katonák éberségét átverve gerillatúrákat a tiltott területre, mit sem törődve azzal, hogy még mindig magas a többek közt daganatos betegségeket okozó háttérsugárzás. Ráadásul ez a betegség sok esetben lassan alakul ki, évek alatt (Szeretlekmagyarország, 2020).

4. Ábra: Katasztrófaturizmus Csernobiliban
Forrás: <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu>, 2020.

Véletlen baleset miatt is szenvedtek már súlyos sérüléseket vagy végzetes balesetet a figyelmetlen turisták. Egy 66 éves japán turista csúszott meg és gurult le szelfikészítés közben a híres indiai síremlék, a Tádzs Mahal lépcsőin. Olyan súlyos fejsérüléseket szenvedett, hogy a kórházba szállítás után meghalt. Két társát is kórházba kellett szállítani súlyos törésekkel. A legdurvább és legostobább eset azonban valószínűleg azé a három fiatal indiai diáké, akik egy közeledő vonat előtt akartak „fenyverek” szelfit készíteni, de túl későn ugrottak el a mozdony elé, és az halálra gázolta őket. A bizarr esetek között található egy szingapúri férfi, aki Balin zuhant le egy szikláról a tengerbe, egy amerikai nő vezetés közben posztolt magáról egy szelfit a Facebookra, ahol azt írta „boldog”, majd összeütközött egy kamionnal, egy houstoni férfi fegyverrel pózolt, és közben véletlenül nyakon lőtte magát. A szelfiőrület olyan veszedelmessé vált, hogy például az ausztrál tisztviselők kerítéssel vettek körül egy esküvői tortára hasonlító, 60 méter magas sziklaalakzatot, mert attól tartanak, hogy a képződmény bármikor leomolhat a megnövekedett terhelés miatt. Az Urálban két fiatalember halt meg, amikor egy kibiztosított kézigránáttal a kezükben pózoltak, májusban pedig egy tinédzser vesztette életét, amikor szelfizés miatt felmászott egy vasúti hídra. Az esetek hatására az orosz belügyminisztérium kampányt indított, amelyben felhívják a figyelmet a szelfizés veszélyeire, és plakátokon szemléltetik, hogy ne szelfizzenek az emberek (Origo.hu, 2020).

Egy arizonai hölgy egy állatkertben a jaguár elkerített részénél akart szelfit készíteni, és közben átlépte azt a korlátot, ami az elkerített részt jelezte. Mindez nem tetszett a jaguárnak, aki elkapta a nő karját, és csak a látogatók közbeavatkozása mentette meg a nagyobb tragédiától. Az állatkert illetékesei még vizsgálják az esetet, de azt már leszögezték, az állat nem hagyta el saját bekerített részét, amikor az incidens történt. Külön is felhívták a figyelmet arra, nem véletlenül helyeztek el mindenhol korlátokat, amelyeket még a legígéretesebb szelfi kedvéért sem szabad átlépni. A Wildlife World Zoo azt is megerősítette egy tweetben, hogy a (valójában ártatlan) jaguárral nem tesznek semmit (HVG, 2019).

4. Következtetések, javaslatok

Fenntartható turizmus, mint a tömegturizmus terméke lényeges kérdés a jövőre nézve. A turisták által egykor kedvelt célterületek elveszítik vonzerejüket. A fenntartható turizmus tehát olyan turizmusformát takar, ahol a látókat utódaink számára is elérhetővé tesszük. A turisták ellátásához szükséges infrastruktúra térigénye az egyre újszerűbb és extravagánsabb utazói igények miatt az utazói létszám folyamatosan növekszik. A növekvő létszámú turista kiszolgálására egyre nagyobb terhet jelent a környezetre, nem csak az e célra létrehozott épített környezet bővülése miatt, hanem a végesen és nem megújíthatóan rendelkezésre álló természeti források kapacitása miatt is. Az alternatív turizmus koncepciók (öko, zöld, fenntartható, minőségi) közös jellemzője, hogy a tömegturizmus káros hatásainak csökkenésére keresnek megoldásokat. Más szempontból nézve, pusztán a kínálat bővülése hozzájárul a tömegturizmus globális terjedéséhez. Nem tisztázott, milyen érdekek lesznek alkalmasak visszafogni és önmérsékletre készíteni azt a hajtóerőt, amely a tömegturizmus gazdaságilag nem megoldott problémájának felsőbb szintre való terjesztésében érdekelt. Ahol sok ember tartózkodik egyszerre ott különösen oda kell figyelni a biztonságra és a higiéniára is.

Az Internet veszélyeit is érdemes kivédeni, még az utazás során is. Néhány óvintézkedést meg kell tennünk, ha nem szeretnénk kénytelen tartalmakat látni, üzeneteket kapni, esetleg bűncselekmény áldozatai válni a közösségi médián keresztül. Használjunk neves gyártótól származó, hatékony antivírusszoftvert és tűzfalat, operációs rendszert, böngészőnket és a többi szoftvert pedig tartsuk naprakész állapotban. Mindig használjuk a legmagasabb szintű biztonsági beállításokat a közösségi hálózatokban, és a lehető legkevesebb személyes információt osszuk meg. Folyamatosan figyeljük, mit posztolnak rólunk mások. Ne töltsünk le automatikusan weboldalon vagy e-mailben ajánlott tartalmakat, és ne reagáljunk rájuk. Ne kattintsunk e-mailben küldött olyan hivatkozásokra, amelyek látszólag egy közösségi oldalról érkeztek. Menjünk közvetlenül az oldalra, és onnan töltsük le az üzeneteket. lényeges, hogy csak megbízható forrásból származó szoftvereket telepítsünk. Az „ingyenes” alkalmazások rosszindulatú kódot tartalmazhatnak. Ellenőrizzük, hogy az appok milyen információkhoz férhetnek hozzá, mielőtt használatba vesszük őket.

A PCWorld (2020) hasznos ajánlása szerint érdemes az alábbi tanácsokat is megfogadni. Kapcsoljuk ki a GPS-kódolást, melynek révén a digitális kamerák a fotók készítésének földrajzi koordinátáit elhelyezik a képfájlban. Ha egy ilyen képet feltöltünk az internetre, az emberek tudni fogják pontos helyzetünket. Nyilvános Wi-Fi hotspotokon történő bejelentkezéskor használjuk a forgalmat titkosító VPN szolgáltatást. Személyes, telefonos vagy internetes megkereséskor ne adjunk ki ismeretleneknek személyes vagy céges információkat. Ne feledjük, a szolgáltatók valós munkatársai sohasem kérdezik meg ily módon jelszavunkat. Ne osszuk meg felhasználói azonosítókat, jelszavakat, bankkártyaszámokat, fizetési információkat és hasonlókat.

Vannak olyan országok, mint például Dubai, ahol a látogatóknak nem csak a megfelelő óvintézkedéseket kell megtenniük, ha valamilyen veszélyes dologra készülnek (pl. veszélyes fotó vagy szelfi), de a rendőrségnek is kötelesek előre bejelenteni még akkor is, ha profi csapattal dolgoznak, különben tevékenységük súlyos szankciókat von maga után, hiszen a közösségi médiában a követők testi és lelki egyensúlyára is hatással lehetnek, és az élet sokkal többet és, mint bármennyi LIKE.

Felhasznált irodalom

- Ernszt, I.; Marton, Zs.; Rodek, N. (2019): The Case of Companies with Children - A Special Focus on the Field of Tourism, In: Pintér, Gábor; Csányi, Szilvia; Zsiborács, Henrik (szerk.) Innovációs kihívások a XXI. században: LXI. Georgikon Napok konferenciakötete, Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar, 116-123.p.
- HVG (2019): Egy ígéretes szelfit akart csinálni magáról az állatkertben – de közbeszölt a jaguár, https://hvg.hu/tudomany/20190311_arizona_wildlife_world_zoo_jaguartamadas_szelfizes_kozben, Letöltés dátuma, 2019.11.30.
- Instagram, (2019). https://www.instagram.com/explorerssaurus_/?hl=hu, Letöltés dátuma: 2019. 12.17.
- Onesoft.hu, (2020) <https://onesoft.hu/blog/mennyit-er-egy-like>, Letöltés dátuma:2020. 02. 03.
- Marton Zs. - Keller K. - Birkner Z. (2018): A kockázatészlelés és desztináció imázs a turizmusbiztonság szemszögéből, In: Pintér Gábor (szerk): Arccal vagy háttal a jövőnek?: LX. Georgikon Napok, tanulmánykötet. 154-160 p.
- Marton, Zs.; Ernszt, I.; Birkner, Z. (2019): Is it safe to be on the dark side of tourism?, In: Pintér, Gábor; Csányi, Szilvia; Zsiborács, Henrik (szerk.) Innovációs kihívások a XXI. században : LXI. Georgikon Napok konferenciakötete, Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar, 234-241. p.
- Németh J., Tokodi P. (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül, In: Németh, Kornél (szerk.) I. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, Nagykanizsa, Pannon Egyetem, 61-67. p.
- Németh, J. (2010): Az illegális migráció hatása a schengeni térség bővítésére, In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok "Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság" című tudományos konferenciáról, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 205-210. p.
- Mátyás Sz. (2018): A településszerkezet és a bűnözés összefüggései a magyar főváros példáján. Belügyi Szemle 2018/5. 105-115. p.
- Origo.hu, (2020): <https://www.origo.hu/tudomany/20150922-szelfi-halal-baleset-capatamadas.html>, 2020. 02. 03.
- PCWorld.hu (2020): <https://pcworld.hu/kozosseg/kozossegi-oldalak-veszelyei-csak-ovatosan-a-megosztasokkal-152928.html>. Letöltés dátuma: 2020. 01. 31.
- Szeretlekmagyarország, (2020): Tényleg teljesen veszélytelen dolog Csernobil környékén turistáskodni? Vagy csúnyán ráfaragatsz? <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/csernobili-turizmus-csernobil-pripjaty-hattersugarzas-katasztrofa-tiltottzona/>, Letöltés ideje: 2020. 01.03.
- Twitter, (2019a):https://mobile.twitter.com/tenyek_tv2/status/1048530204933677056, Letöltés ideje: 2019.12.18.
- Twitter,(2019b):https://twitter.com/nationalpost/status/1186277491964612610/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwtterm%5E1186277491964612610&ref_url=http%3A%2F%2Fdailyimmigrants.com%2Fveszelyes-szelfi-miatt-orokre-kizartak-egy-not-a-royal-caribbean-hajoirol%2F, Letöltés ideje, 2019.12.12.
- Volentics, A. (2011): Üdülőházak kialakulása és építészeti karaktere a turisztikai igények kapcsolatában, DLA Disszertáció, 50-52.p.

IT Security, IT in Tourism

Deep Learning for the Tourism Safety and Security

Dr. Orbán József

researcher - Széchenyi István University

Győr 9026, Áldozat út 12.

e-mail address: jozsef.orban.mba@gmail.com

The usage of artificial intelligence (AI) is more and more accepted in the field of safety and security. The increasing computational power and elaborated programming methods opened a more sophisticated way of AI: deep learning. A large number of data and the high-resolution sensors can provide inputs for the self-learning algorithm. This can provide better recognition of suspicious human behaviour and deviations in document and luggage of tourists. This can increase the efficiency recognition of malicious persons and the throughput of tourist checkpoints as well. The hit rate is improving with the feed-back of recognized true positive false-positive results. The tourist safety surveillance system based on deep learning may recognize faster the malicious attempts, the accidents or the persons required first aid and other help as well. Therefore the same system can serve the safety and the security of tourist.

Keywords: deep learning, recognition, tourism safety & security

1. Introduction and literature review

The growing number of tourists leads to the challenge of a growing number of accompanying people with criminal records. The identification of people, checking the validity of documents, the recognition of hazardous materials and objects on/in the body or in the luggage of travellers call for faster and more effective methods. The two most important pillars of development are the effective use of recreational time and the prevention of crime against tourists.

The importance of crime prevention is emphasised by forensic scientists (Fenyvesi, 2014). A component of prevention is the recognition of the behaviour that might indicate the intention of criminal activities. The number of tourists, the quick and sophisticated tactics of the offenders call for support in the recognition process that is faster than humans. The diverse criminal methods can only be handled effectively with an intelligent system capable of self-development.

The term Artificial Intelligence (AI) was first defined by Turing in the middle of the last century (Turing, 1950). Due to the limited IT resources, AI was rather a science philosophical issue for decades, before becoming a real challenge for average engineers and IT specialists. The funding for AI research was shut down in the '70s, thus this period is also known as the "first AI winter". Then again, the funding of AI researches was shut down once more in the '90s, which was resulted by the division between science marketing and the realisation – and this might take place again in the future.

AI HAS A LONG HISTORY OF BEING “THE NEXT BIG THING” ...

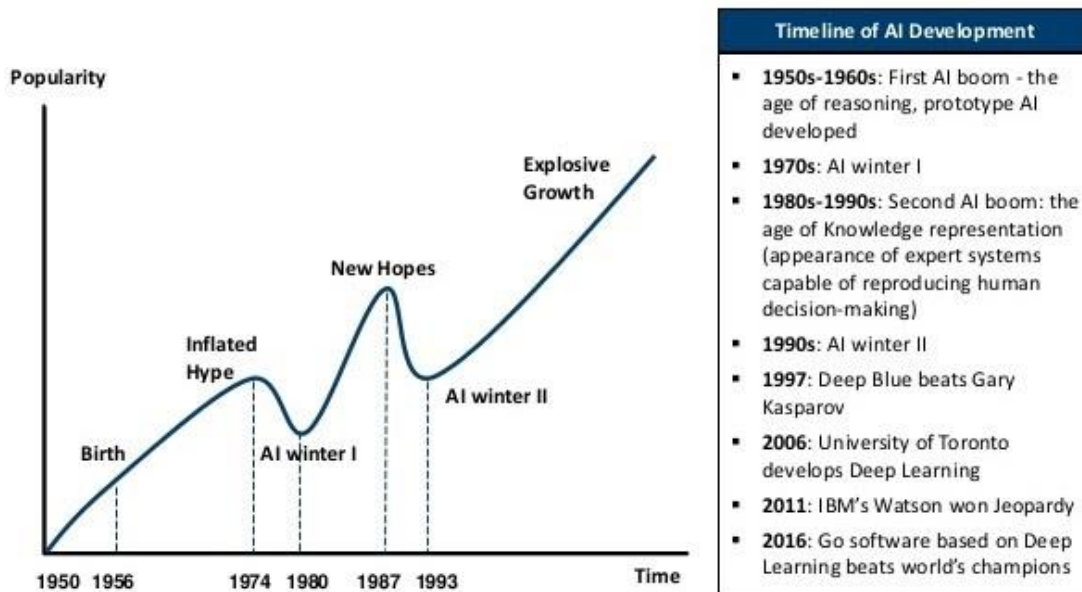

Figure 1: The evolution of AI.
Source: (Lim, 2018)

The tendencies so far can be seen in Figure 1 (Lim, 2018). However, some influential scientists considered AI as the phantasm of science fiction literature even after the millennium. Meanwhile, there were several convincing results in the laboratories of military industry. In the '70s some military research results spread to civil industries too. In these results computers were capable of recognising environmental impacts and giving adaptive response. The contradiction of low computers and the demand for real-time responses forced the designers to pre-assess the environmental impacts and assign a set of fixed responses. The adaptivity of the system was severely limited by the prevision of the developers and hardware options. The disciplines of machine learning and neural networks attempted to get out of this dead end. Car industry showed a possible application of machine vision in the '90s (Mimuro et al., 1996). The AI identification of objects, shapes and environments developed a lot (Füstös et al., 2004), which has been widely popularised through the identification systems of licence plate numbers (Draghici, 1997), brands and types (Boonsim – Prakoonwit, 2016). Fingerprint, facial and other recognition programmes can also aid personal identification (Tatar, 2017). Researches in the field of voice (Tóth et al., 2010), speech, motion (Kale – Patil, 2016) and emotion recognition logics (Ley et al., 2019) showed promising results.

What does it mean for tourism and tourism security? Faster and easier identification for the authorities and accommodations, and more convenient journey for the tourists. The identification of people and their history serves security, but it might also raise some privacy issues. However, an intention recognition system (Youn – Oh, 2007) would be an appropriate filter to ensure that convicted offenders who have amended their way of life are given free access – avoiding unjustified suspicions –, while an unpunished but malicious person can be detected, too. Likewise identifying the criminal use of vehicles may be important as well. It is easy to see that intention recognition means the sophisticated application of AI. It includes the recognition of behaviour models and risk factors, probability estimation and making the right decision.

In real life, there are often only seconds to complete this whole process. A wrong decision can even result in the death of hundreds of people – just like in the case of the air crash in Iran (S/A, 2020). The recognition of behaviour and its risk factors is a long and deep process, which can

be carried out with the use of an AI solution, deep learning. The possibilities in learning are limited by the available data, so the quantitative and qualitative parameters of the sensors are essential, so the sensors and their inbuilt pre-processing AI might be another conducive issue. From all the acoustic (Teixeira, et al., 2010), radiofrequency and optical sensors we take video-cameras working in the visible light range as a point of reference. Nevertheless, it must be emphasised, that minimizing the number of errors in the recognition processes – false positive (false alarm) and false negative (the offender gets away) – is only possible through the simultaneous application of sensors with different operating principles. That is why we refer to the results of microwave sensors, too. Microwave sensors are highly important when optical circumstances (such as the lack of lights, smoke or the vegetation) hinder the reception of usable information. Body scanners in the THz range can detect items hidden underneath clothes or inside bodies, these items can be weapons, drugs or other valuable smuggled goods. Doppler radars dedicated to the task provide information on body movements, and micro-Doppler observations provide information on respiratory and cardiac movements (Liang et al., 2019). The latter can be significant when examining the psychological status of a person. Compared to contact methods, current research shows 90% reliability. From the aspect of public health, it is highly advantageous that there is no direct physical contact between the identification device and the examined person.

In a hotel fire - which is a notable example of tourism security – the position and number of people who need to be rescued can be estimated with the use of sensors based on Doppler and micro-Doppler motion and respiratory sensing (Adib et al., 2015). Sensors and signal processing have evolved so much over the last decade, that the theoretical expectations of the future may become reality in the short run.

Intention estimation can be as simple as an empiric inference of a person or a computer, or a mathematical causal prediction. Although the first one needs a great deal of experience and quick recognition, it is indispensable in any current method. The mathematical intention and purpose estimation can only be applied through complex methods, such as the Bayesian network. The Bayesian network is a directed graph, in which multiple causes – weighted with likelihood – give the causal result.

Based on Bayesian theory, each goal (G), intention (I), a priori probability in the total sequence (T) and in the partial state sequence ($s_{1:t}$) shows the following posteriori probability in the examined target (Monfort et al., 2015):

$$P(G, I, T | s_{1:t}) \propto \prod_{n=1}^t \pi(a_n | s_n, G, I, T) P(G, I, T) \quad (1)$$

The quality of the method resource determines a segment of the limits of applicability. The trajectory aspect of the Bayesian network's prediction resource quality derives from the fact that the network's criteria is manual, so its compilation is time consuming, and the data calculation of the conditional probability table (CPT) needs thorough preparations. In case of the emergence of new aspects, they must be inserted into the network after evaluating and finding their proper position, role and relationship effects in the structure. On the other hand, Bangkok's city rehabilitation success must be mentioned, too. Prevention based on off-line Bayesian network estimation brought some results that have relevance in public safety, which validate the efficiency of this method (Boondao, 2008).

Intention estimation is built on experience, processing and the inherent method. Here, experience is big data, processing is the application of artificial intelligence, and method means the self-learning system that explores the deeper correlations of the earlier components. However, for an on-line intention estimation, there is a need for an intelligent system that both adapts to environmental changes, implements a prediction matrix based on all the momentary

sensor data and the evaluation of its current status, and reviewing its set of rules it modifies its decision-making procedures on the basis of learning. This calls for the application of artificial intelligence, which does not reject Bayesian method, it can incorporate the model's attributes.

2. Material and method

The determination of applied categories

Before examining the issue of intention estimation, several basic recognition process must be defined. First of all, we need to take a look at detection and sensing. Numerous sensors are available that may provide the required basic data. From the detection side, we refer to the human, animal or machine categories collectively as the target, though our focus is on the human. From the point of view of machine modelling, we primarily followed the human logic of perception and recognition.

The three main dimensions can be complemented with the target's extension, data depth and the data on the relative spatial and temporal status of the target's parts. So, beside the identification of the target's location, the definition of the boundary edges, the recognition of shape, and temporal tracking of partial changes within the body highlighted from the environment. The direction of the body's motion, the motion and dynamics of the body parts give the dynamic description of the target. The comparison of the target's dynamic parameters and the data of similar objects can help in the determination of non-standard parameters.

Intention is a planned future action, which is likely to take place as a consequence of present actions. The likelihood of its occurrence is shown by the probability of the estimated intention. Regarding intentions we can distinguish between expected and predicted categories (Meduri et al., 2019). Divergences between the categories can be alarming. When modelling a self-driving (autonomous) vehicle, the pedestrian is expected to stop at the red light at a pedestrian crossing. If the pedestrian does not stop, the expected and the predicted intention differ. This should trigger a machine causal inference and preventive action that will find a way to avoid collision, or at least minimize damage, even when a pedestrian attempts to cross in spite of the ban.

The methods of intention estimation

Within the AI solution set, the inner subset of machine learning set is deep learning. For an outside observer, deep learning is a black box that contains unfiltered, unstructured and unlabelled data, and as a result of the learnings, the result is displayed on the output. Learning can be teacher-supervised, non-teacher-supervised, or analytical. Conventional methods for each solution contain pre-coded responses that are mandatory for environmental impacts. The number of possible solutions is limited.

In supervised learning, the system filters the rules from available patterns, and every single new problem-solution pair strongly assist the finding of the correct correlation. The teacher can present the dataset and whether an element complies with the expected conditions. By narrowing the issue to safety, the crowd is given, and we can distinguish between the set of people, who behave according to the rules, and those, who do not. It is important to emphasise the size of the sample data, as learning from a small number of samples would result in the machine being subject to Lombroso's fallacy, like the victim who is only shown the photographs of people with a criminal history, which eventually lead to the misidentification of the offender. In the case of this kind of learning, it is essential to involve many presumptively innocent people in the processing. Each learning cycle brings us closer to the accuracy of the individual decision results. The decisions are not weighted by a fixed number of unknown conditions, but those are adaptively modified. Observing street traffic, there are different

combinations of people throughout time periods; at the start of kindergarten or school days, during schooldays and holidays, after hotel breakfasts or after the closure of entertainment venues. Data-bearing and changing background noise – such as the renewal of the vegetation or road construction – call for adaptive separation.

That is why the term big data comes to be important. The large amount of non-homogenized data ensures that “machine bias” is avoided.

When creating the available responses, it is recommended to avoid binary options, like ‘suspicious’ or ‘not suspicious’. The option of ‘not decided’ must be given, because it may indicate that the required data quality or data quantity is not available. In this case, the observation needs to continue.

In the case of supervised learning, the sample pairs between detections and decisions are given, or at least presumably available as definitive labels of the reference data. Problems arise when the response does not match any of the available labels.

In the case of reinforced deep learning the machine gets feedbacks on the correctness of its results, so the learning process can be shorter, the desired accuracy can be achieved faster.

The key feature of non-supervised learning is the gradual approach. The machine tends to create more and more sophisticated categories, and it asks us to label these categories; these labels will be used for machine-human communication.

The aim of analytical learning is that besides examination of the concurrence between the hypothesis and the learning examples, the concurrence with the ruleset based on domain theory is also examined.

3. Results and evaluation

The recognition of the intention is preceded by the recognition and classification of body, motion, face and mimics. When the theoretical model was constructed, it had to be admitted that the learning of a great deal of abusive behaviour would be extremely time consuming, so the idea of an alternative and quicker scheme came up. When examining human learning processes, it is clear that supervised learning, non-supervised learning and reinforced deep learning are not exclusive methods, but coexisting ways of development. Supervised learning serves the quick incorporation of basic patterns, the acquisition of basic knowledge. During reinforced learning or learning with feedbacks a set of new decisions gets external validation (e.g. by people), the validated response gets channelled into the system. After checking the results given by the control of the suspicious people picked by the machine, or the randomly picked non-suspicious people, the results are mandatorily sent back to the system. Non-supervised learning can be seen as the exploring function of the human brain. Figure 2 shows that the simultaneous use of the three methods may result in the creation of a quicker and more cost-efficient intention recognition structure.

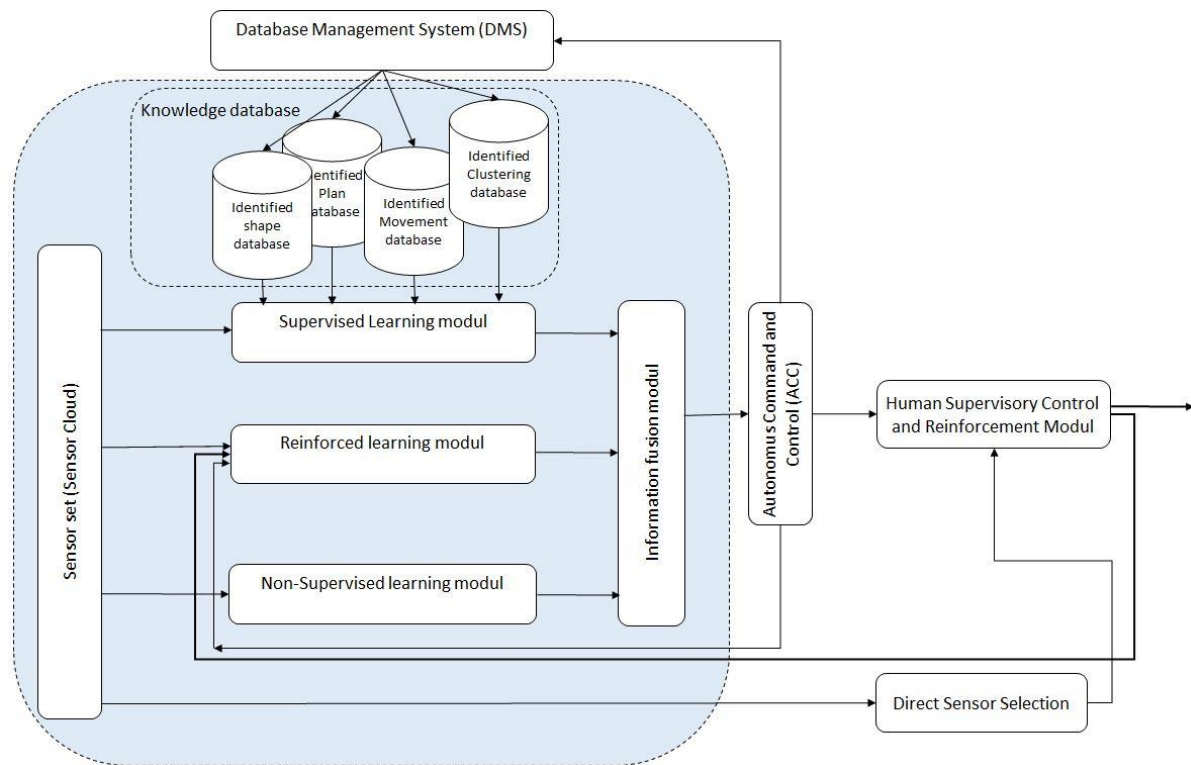

Figure 2: Intention estimator and prevention system.
Source: (author's original picture)

The information set incoming from the sensors arrives at the input of all the three logics simultaneously, all logics carry out the intention recognition process according to their own method. Their signals get to a fusion module, which produces a message indicating malicious intention, and performs the appropriate intervention adapted to the situation. When each of the processing methods gets to the same result, the reinforced learning module gets a feedback. If the estimated intention needs to be validated by human observation or action, a more weighted feedback confirms the result. The intensity of the intervention and the speed of threat prevention depend on the estimated volume and the speed of escalation of the processed and evaluated risk. Human intervention is always possible, but when the intervention must take place at a speed quicker than human intervention capacity, there is the option to apply direct threat prevention. Supervised learning is a solution which enables this speed due to the acquired patterns. In the reinforced learning module human feedback triggers the update of the database management system (DMS) through the autonomous command and control (ACC).

The starting learning speed of the three methods differ. But flexibility is inversely proportional with speed. The simultaneous application of these methods results in the possibility of early successes in the systematic learning process.

The concurrent recognition of multiple targets, moreover, the recognition of their group forming potential may indicate risk. So, the identification of the cluster forming forces is another essential factor in risk and intention recognition.

The distinction between coincidence, herd spirit, attention-grabbing flash mobs, and harm-seeking grouping results in the determination of group intention. Predicting the possibility of a mass fight and directing law enforcement forces to the potential focal points of violence, in addition to increasing the efficient utilization of human resources, improves the sense of security in those who attend mass events.

Possible errors resulted in the intervention of an autonomous system shall not be neglected. The unjustified fear of the application of artificial intelligence and the unconditional acceptance of

this method can both result in unfavourable results, so social judgment must be taken into consideration.

4. Conclusion and suggestions

The purpose of the depicted self-developing deep learning system is to estimate and prevent harmful intentions. The recognition of intentions is possible through the independent identification of objects, movement directions or emotions (if we examine people or animals). Most of the components are still in research and development phase, so we still need some time for an operative intention recognition system. On the other hand, the creation of a basic database on the simulation space is substantial. This is required to measure the efficiency of the three parallel learning modules. The socially acceptable risk minimum must be defined when the autonomous function can actually control the means of prevention. Presumably, the tolerable error must be less than one-tenth of the value of human error.

Literature

- Adib, F., Kabelac, Z., Katabi, D. (2015): Multi-Person Localization via RF Body Reflections. <http://witrack.csail.mit.edu/witrack2-paper.pdf> (16.01.2020)
- Boondao, R. (2008): Crime risk factor analysis. In: Pourret, O. – Naïm, P. – Marcot, B.(ed.) Bayesian Networks, A Practical Guide to Applications. John Wiley & Sons Ltd. Chichester, 73-85 p.
- Boonsim, N., Prakoonwit, S. (2016): Car make and model recognition under limited lighting conditions at night. Pattern Analysis and Applications, Theoretical Advances, <https://core.ac.uk/download/pdf/81066773.pdf> (04.01. 2020)
- Draghici, S. (1997): A neural network based artificial vision system for licence plate recognition. <http://vortex.cs.wayne.edu/papers/ijns1997.pdf> (04.01. 2020)
- Fenyvesi Csaba (2014): A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 240-242 p.
- Füstös, L., Kovács, E., Meszéna, Gy., Simonné Mosolygó, N. (2004): Alakfelismerés (Sokváltozós statisztikai módszerek). Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Kale, G.V., Patil, V.H. (2016): A Study of Vision based Human Motion Recognition and Analysis, International Journal of Ambient Computing and Intelligence. Volume 7 Issue 2 July - December 2016, 75-92 p. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1608/1608.06761.pdf> (05.01. 2020)
- Ley, M., Egger, M., Hanke, S. (2019): Evaluating Methods for Emotional Recognition based on Facial and Vocal Features. <http://ceur-ws.org/Vol-2492/paper10.pdf> (05.01. 2020)
- Liang, Q., Xu, L., Bao, N., Qi, L., Shi, J., Yang, Y., Yao, Y., (2019): Research on Non-Contact Monitoring System for Human Physiological Signal and Body Movement, Biosensors 2019, 9, 58, doi:10.3390/bios9020058
- Lim, M. (2018): History of AI Winters. <https://www.actuaries.digital/2018/09/05/history-of-ai-winters/> (01.12.2019)
- Lin, SH (2000): An Introduction to Face Recognition Technology. Multimedia Informing Technologies. Volume 3, No. 1 2000 <https://core.ac.uk/download/pdf/26858086.pdf> (05.01. 2020)
- Meduri, V., Chowdhury, K., Sarwat, M., (2019): Recurrent Neural Networks for Dynamic User Intent Prediction in Human-Database Interaction. 654-657 p.

- Mimuro, T., Miichi, Y., Maemura, T., Hayafune, K. (1996): Functions and devices of Mitsubishi active safety ASV, Proceedings of Conference on Intelligent Vehicles, 1996.
- Monfort, M., Liu, A., Ziebart, B. D. (2015): Intent Prediction and Trajectory Forecasting via Predictive Inverse Linear-Quadratic Regulation, Proceedings of the Twenty-Ninth AAAI Conference on Artificial Intelligence, 3674 p.
- S/A (2020): Iran plane crash: Ukrainian jet was 'unintentionally' shot down. 11. January 2020. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51073621> (16.01.2020)
- Tatar, F. D. (2017): Fingerprint Recognition Algorithm. in: Wyld, D.C et al. (Eds, 2017): CCSEIT, AIAP, DMDB, ICBB, CNSA, 85-100 p.
- Teixeira, T., Dublon, G., Savvides, A. (2010): A Survey of Human-Sensing: Methods for Detecting Presence, Count, Location, Track, and Identity. https://thiagot.com/papers/teixeira_techrep10_survey_of_human_sensing.pdf (05.01. 2020)
- Tóth, L., Tarján, B., Sárosi, G., Mihajlik, P. (2010): Speech Recognition Experiments with Audiobooks, Acta Cybernetik, 695-713 p.
- Turing, A. M. (1950): Computing Machinery and Intelligence. Mind, New Series, Vol. 59, No. 236 (Oct 1950), 433-460 p.
- Youn, S., Oh, K. (2007): Intention Recognition using a Graph Representation <https://pdfs.semanticscholar.org/cdda/3a6914d6edee959f37e9cde3dbf1b4bf90bc.pdf> (15.01. 2020)

Face Recognition In The Service Of Tourism Security

Kulcsár Dániel¹ – Dr. Skrop Adrienn² † – Dr. Jaskó Szilárd³

¹student - University of Pannonia Nagykanizsa Campus, ²associate professor - University of Pannonia Nagykanizsa Campus, ³associate professor - University of Pannonia Nagykanizsa Campus

¹⁻²⁻³ 18 Zrinyi Miklós Street, Nagykanizsa 8800

e-mail address: kulcsar.daniel@uni-pen.hu, skrop.adrienn@uni-pen.hu,
jasko.szilard@uni-pen.hu

Face recognition is a machine learning technique, which locates human faces inside a digital image and predicts the persons' identity based on the detected faces. A digital image can either be just a single picture or sequences of multiple pictures (a video feed). Both of them are taken by digital cameras. In the field of security, cameras are used for surveillance purposes to monitor premises. They can also be used with other systems, in order to extend their abilities. Face recognition can be used with security cameras, in order to help prevent crime. Verifying the identity of people on a video feed can help a lot investigating such cases. It can also be used for access control by granting guest access to enter a hotel room or other facilities. Such a system by itself would not ensure reliable operation though since it could be easily spoofed by an image taken from someone. The University of Pannonia Nagykanizsa Campus is establishing an Industry 4.0 laboratory. Our goal is to create a machine learning based face recognition application, in order to grant only colleagues of the Department access to the laboratory. In its current state, the application is capable of detecting faces on training images, building a model based on detections, and using the model to recognize faces on video feed with about 50 percent confidence.

Keywords: face recognition, machine learning, security

1. Introduction

Artificial Intelligence (AI) is a growing field in today's computer science. It gives machines the ability to solve certain problems without human intervention. Machine learning is a subfield of AI research, and it is the basis of many recent achievements in the AI field. The main idea of machine learning is to learn from the available data, in other words, build a model of them. This model can be used later to make predictions on yet unseen data. There are two sub-categories of machine learning: supervised learning and unsupervised learning. Supervised learning has some knowledge about the available data, while unsupervised learning does not. Both can be used for classification, for labelling unseen data.

Face recognition is a machine learning technique, which locates human faces inside a digital image and tries to identify the person. It is a classification problem for labelling the located human face with a name. The identification process needs a previously trained model, a database of digital images taken from persons. A digital image can either be just a single picture or sequences of multiple pictures (a video feed). Figure 1. shows the main steps of a face recognition system.

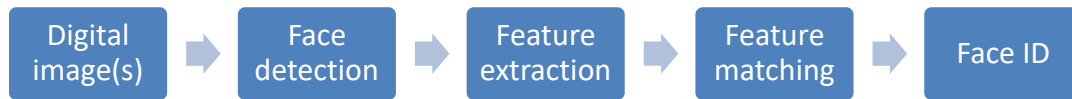

Figure 1: Main steps of a face recognition system

Digital images are taken by digital cameras. Let's see how face recognition works for just a single image. First, it locates the area of the image that contains a human face. This is what we call face detection. The face extraction step takes the meaningful features of the detected face and see if it matches any of the features stored in the previously built model. That last step is to get which person - which ID number - the best matching feature in the model belongs to. In Section 2, we present how face recognition can be in the service of tourism security.

2. Intelligent Security Systems

Face recognition is about processing images provided by digital cameras. In the field of security, cameras are used for surveillance purposes, to monitor premises. In tourism, these cameras are everywhere around the airports, hotels etc. inside and out. They monitor the entrance, keep an eye on the hallways, and so on. Face recognition can be used with these camera systems in order to help prevent crime. Identifying people with bad intentions can ensure the safety of people. Finally, verifying the identity of people on a video feed can help police investigating crime cases, especially robbery.

Digital cameras can also be used with other systems in order to extend their abilities. Access control systems are used for identifying people in order to grant or deny access to a room. The identification process usually takes place by an access card. The reader gets information from the card and check the database for entry records. If the person is allowed to enter the room according to the database, the door opening mechanism will engage - otherwise, it does not. Face recognition-based access granting systems work basically the same way: a camera takes a digital image from the person and makes decision as we described it in Section 1. In this case, the database behind the access granting system is a model of those people who have permission to enter.

There are some privacy concerns to consider, though. Many people fear about how their personal information will be used, whether they will be hand out to third-party companies. Biometric facial scanners are already available in certain US airports around the country. They compare the captured images to the US passport database at departure gates. The same technology can't be installed in hotels for security reasons.

Face recognition is about image processing, so access granting systems by itself can be easily spoofed with a digital image. Additional tools, such as heat sensors or a 3D camera need to be installed in order to make the system work reliable. In Section 3, we present different feature extraction methods.

3. Problem Statement

Face recognition is an easy task for humans, but how hard is it for a computer? To answer this, we have to look at the feature extraction from an image, putting them into a useful representation. The problem with the image representation is its high dimensionality. A 100-pixel wide and 100-pixel high image is 10 000-dimensional image space already, and we are looking for only the useful ones. In this section, we present three methods for feature extraction.

These methods are: Eigenfaces (Turk and Pentald 1991), Fisherfaces (Belhuemur et. al 1997) and Local Binary Patterns Histograms (Ahoen et. al 2004).

Eigenfaces and Fisherfaces algorithms find a mathematical representation of the most useful features in the training images as a whole, while Local Binary Patterns Histograms analyses each of them independently. Fisherfaces does not learn the illumination of the face, while Eigenfaces does. Local Binary Pattern Histograms finds the part of the images containing the useful features, meaning it identifies the lower-dimensional subspace of the images. This approach is somewhat better than that the Eigenfaces and the Fisherfaces method, since it treats the images as low-dimensional image space instead of high-dimensional. Different light conditions have no effect on finding the useful features of each face either. Figure 2. shows examples of this operation in different light conditions.

Source: (Face Recognition with OpenCV [3])

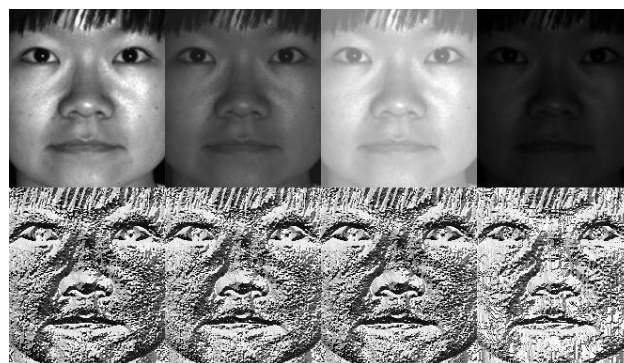

Figure 2: Local Binary Patterns operations

As you can see, there are four different grayscale images of the same face in the upper row, in different light conditions. Applying Local Binary Patterns operation on each of them gives almost the same results, which are shown in lower row. In Section 4, we present our face recognition application using Local Binary Pattern Histograms.

4. Face Recognition Application

The University of Pannonia Nagykanizsa Campus is establishing an Industry 4.0 laboratory. Our goal is to create a face recognition application, in order to grant only colleagues of the Department of Applied Informatics access to the laboratory. The application in its current state is capable of building a model from digital images taken from the colleagues of the Department and use the model to classify the detected human faces on camera feed.

When starting the development, the first aspect to consider was what face recognition method to use. In Section 3 you read about three possible methods. Local Binary Patterns Histograms (LBPH) turned out to provide the best results, so we decided to go on with this. For building the model, we used supervised machine learning. This means we classified every training image, assigned an ID number to each of them. In our dataset, there are 12 persons, which means the training images belong to 12 different classes.

We used Python language for coding, Cascade Classifier to detect human faces, LBPH algorithm for building the model and classify the detected human faces. Both of them are part of the OpenCV library. Python language provides fast way for prototyping and many powerful open source libraries. There are two executable files in our project: one for building model from

the images and one for reading an external camera for testing the model in real time. Figure 3. shows the output of the model building process.

```

C:\WINDOWS\py.exe
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Daniel\11.NEF
Daniel
Face_ID: 3
[[ 62  54 178 178]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Daniel\12.NEF
Daniel
Face_ID: 3
[[ 70  75 119 119]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Krisztian\1.JPG
Krisztian
Face_ID: 4
[[129  85  59  59]
 [126  54  64  64]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Krisztian\2.JPG
Krisztian
Face_ID: 4
[[129  50  65  65]
 [131  80  65  65]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Krisztian\3.JPG
Krisztian
Face_ID: 4
[[110  47  82  82]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Krisztian\4.NEF
Krisztian
Face_ID: 4
[[113 107  79  79]]
Z:\Raspberry\Face_recognition\Face_Images\Krisztian\5.NEF
Krisztian
Face_ID: 4

```

Figure 3: Building model for face recognition

As you can see, inside the Face_Images directory, we created one folder for each person, where we put their images. We process them one-by-one and assign the ID number to each of them. This number is what we call Face_ID. The Cascade Classifier locates the person's face inside the images and LBPH algorithm puts those parts into a digital representation. The detected faces are now arrays, which you can see on Figure 3. under the Face_ID values. After the process is done, it saves the model on the local disk and terminates.

After building the model, we tested it on a camera feed. First, we initialized our external camera with the OpenCV library. A camera feed is no more than sequence of multiple digital images and face recognition can be applied on each of them. The recognition process takes place the way as we described in Section 1. The program is looking for human faces, check the model for best match with the detected face and gives the Face_ID of this match.

5. Conclusions

In this paper, you read about how a computer can identify the person's name looking at the face, how this process can help security systems, what face recognition methods are available and which approach we used in the implementation of our software. At this point, our goal is to improve the rate of the correct recognitions, since not every person is classified correctly. For example, adding more images per person ensures higher chance for the algorithm to find the best match inside the model. Generating more images from the existing ones is also an option for more training images. The variance of the training images must be good enough in order to correctly classify in different light conditions, too. Working with good quality images is also crucial. The resolution of the training images must be high enough in order to ensure the extraction of the meaningful features. The quality of the camera is also affecting the recognition rate for the same reason.

The performance of the classification depends on the frame resolution. Lower resolution gives slightly better performance, since each image of the sequence is smaller. We used an external USB webcam with FullHD resolution, which performed with about 50 frames per second on our high-end laptop. The process does not require huge amount of resources though, even a

Raspberry Pi can be enough for face recognition. This little device can be installed easily and can make a good service for security.

6. Acknowledgement

This research was supported from the Thematic Excellence Program 2019 the grant of the Hungarian Ministry for Innovation and Technology. (Grant Number: NKFIH-843-10/2019). This research was supported from the Higher Educational Institutional Excellence Program 2019 the grant of the Hungarian Ministry for Innovation and Technology. (Grant Number: NKFIH-1158-6/2019). This work was supported by the Széchenyi 2020 program under grant number EFOP-3.6.1-16-2016-00015.

References

- Ahonen, T., Hadid, A., and Pietikainen, M. (2004): Face Recognition with Local Binary Patterns. *Computer Vision - ECCV 2004*, 469–481p.
- Belhumeur, P. N., Hespanha, J., and Kriegman, D. Eigenfaces vs. Fisherfaces (1997): Recognition Using Class Specific Linear Projection. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence* 19, 7, 711–720p.
- Face Recognition with OpenCV,
– https://docs.opencv.org/2.4/modules/contrib/doc/facerec/facerec_tutorial.html
- Turk, M., and Pentland, A. Eigenfaces for recognition. (1991): *Journal of Cognitive Neuroscience*, 3, 71–86p.

Personalization preferences of Gen Z

Hiezl Kitti¹ – Dr. Gyurácz-Németh Petra²

¹ Ph.D student - University of Pannonia – ²associate professor - University of Pannonia
¹⁻²10 Egyetemstreet, Veszprém 8200

e-mail address: hiezl.kitti@gtk.uni-pannon.hu, nemeth.petra@gtk.uni-pannon.hu

Personalization of service is widely used as this is the best way to exceed the expectations of the guest. The one-size-fits-all approach must change as guests are becoming more diverse, in their expectations. Millennials, already part of the protentional costumer pool, and they tend to be more social and crave instant satisfaction (compared to previous generations) and the generation following them is even more individualistic. In order to deliver a personalized service tailor-made to the needs of these travelers, hotels will have to start to collect, access, and analyze larger data sets, going past the more traditional methods of segmentation. However, even in the case of a satisfied consumer, privacy concerns are always present. The willingness to share information with the hotel could differ within generations. In this paper, we only look at the example of Gen-Z and their willingness to share personal information in exchange for personalized service and they willing to pay more. The data has been collected among travelers visiting the Lake Balaton and focuses on Hungarian travelers. We have found significant connection between the willingness to pay more and the need for personalized service in case of religious habits and health problems, like allergies. There is also a significant relationship between the overall wealth of the consumer and they willingness to pay for the personalized service, however the majority of traveler would prefer personalized service.

Keywords: hospitality, personalization, costumer-data

1. Introduction and Literature Review

When we talk about personalization, we mean all of those interactions that are focusing on the individuality of the customer (Surprenant – Solomon, 1987). Therefore, it is more effective in satisfying the needs and wants of the customer, especially considering today's hectic lifestyle. Surprenant and Solomon (1987) said that the definition of excellent service is a personalized service. Therefore, the challenge for hotels is to develop the operational procedures of these personalized services. Personalization is an existing concept in high interaction relationships and international research, but it is hard measure its impact on customer satisfaction and return rates. Giving "good service" has been the focus of all service organizations. "Good service" often is translated as a more personalized service, and it can refer to any behaviors occurring in the interaction intended to contribute to the individuation of the customers' needs. (Surprenant – Solomon, 1987). To be able to provide excellent service first, we have to establish what quality service is. Service quality has been a great differentiator and powerful weapon for service companies to use. (Berry, Parasuraman, and Zeithaml, 1988) To Crosby, quality means "conformance to requirements" (Crosby, 1979). Later this definition has changed, and Parasuraman et al., (1988) said quality is conformance to customer specifications; or, in other words, superiority or excellence. The consumer compares his expectations with the received service (Grönroos 1984); therefore, "it is the customer's definition of quality, not management's, that counts." (Berry, et al., 1988, p.35)

As the individuals have different quality expectations, the service providers also have to differentiate the provided service. What the consumer wants can differ between eye contact, a smile, a nice greeting to the demand of customized basic services. Accepting the theories and definitions of service quality detailed above, we conclude that the best method to provide higher quality than expected is by individualizing the service process. In manufacturing, it was referred to as tailoring, or we can also use the term customization while with service, it is called personalization.

Individualization or personalization is positively associated with Mittal and Lassar, (1996) customer reviews (service evaluations) and patronage decisions. The benefits of personalized service can be a closer relationship with the consumer, which leads to increased loyalty and also motivates the employee as they are benefiting from knowing the consumers instead of working with faceless individuals. (Kokko – Moilanen, 1997) However, personalization takes time as the service providers have to invest time in every customer, and it also means that the services are less standardized. There is a risk that the guest will become too demanding, and therefore personalized services are more expensive. (Kokko – Moilanen, 1997)

Customers may differ in their desire for personalization in the given service, and it can depend on the specific situation. In the Surprenant and Solomon (1987) research, the offering of options positively influenced satisfaction with the service offering and trust. Even though "personalization can be defined as 'changing the qualities of a service so that they fit into the customers' personal values and including personally planned details into service processes'" (Kokko and Moilanen, 1997 p. 300), it is important to find out if the person would want a personalized service or not.

While personalization is a tool to create a more satisfying guest experience, it can also cause customer privacy concerns as it requires the collection of personal customer information (Andrade et al., 2002). When the customers feel that their data is collected without their knowledge, it can create negative feelings towards the service, and these feelings can possibly even diminishes the perceived benefits (Joinson – Paine, 2007). This creates the so-called "personalization privacy paradox". Chellappa and Sin (2005) concluded that a consumer's value on personalization won't depend on their privacy concerns.

A consumer's decisions to share information will depend on a "privacy calculus," an evaluation of the costs and benefits of sharing information (Chellappa – Sin, 2005). Therefore, the consumer may find the personalized service useful, but the advantages were smaller than the disadvantage of sacrificing personal information. More precisely, non-professional computer users preferred personalized websites. At the same time, professionals had more concerns as they understood the underlying process of information collection, therefore the preferred customization (where they can take an active role) over personalization. (Sundar and Marathe, 2010) This suggest that costumers with more travel experience will react differently to personalized service.

However, Lee and Cranage's research shows that (2011) if privacy concerns are addressed, then the customer perceptions of personalization could be more positive. Lee and Cranage's study on personalization of websites with high privacy assurance suggests that the presence of personalization leads to more positive perceptions about the usefulness of services. Also, high levels of privacy assurance lead to fewer concerns about personal privacy, creating significant positive associations with the willingness to share personal information, but customers only use the personalized service if they feel the service will be useful.

Younger generations have different needs when it comes to service or how they approach money, travel, and life. Generation Z is the newest generation, and they are starting to grow

into the age when they are capable of independently spending. Generation Z is aware of credit-type overspending, and they want jobs that have a positive social impact. They are continually looking for novelty originality and the experience. (Sima, 2016) In terms of characteristics, lifestyles, and attitudes, Generation Z individuals are the new conservatives embracing traditional beliefs, valuing the family unit, self-controlled, and more responsible. They are accustomed to high-tech and multiple information sources.

Generation Z values authenticity and “realness.” (Williams – Page, 2011) When asked to prioritize, Gen Z ranks activities and once-in-a-lifetime trips or bucket-list experiences well ahead of deals or lowest price, even more so than other generations. (Travel Agent Central, 2019) They are continually looking for novelty originality and the experience. For this generation, the marketing of hotels has to shift from telling the hotels’ story and start a conversation about the Z consumers' story and stress the social and environmental benefits of the product. For them, it is essential to make the product better before sharing to make it better with their input. They expect constant innovation, dialogue and want to be part of the process (Happy to have a beta product today with a better product tomorrow -they co-created. (Sima, 2016) They believe that they can impact the world and can visualize changing places with someone else and can project possible behaviors. They are quite possibly the most imaginative generation. (Williams – Page, 2011)

The one-size-fits-all approach is not going to be profitable in the long term. “Guests are becoming more diverse, both demographically and in their expectations (Yeoman et al., 2016 as cited in Richard, 2017)

As for them, the line of public and private is blurred. This study concentrates on Gen Z and their willingness to share personal information in exchange for personalized service and whether they preference these online over the face- to -face encounters.

2. Material and Method

The study is based on primary research conducted under the EFOP-3.6.2-16-2017-000017 project. During the spring of 2019, a survey was conducted among the general public. This fieldwork was done with the support of students of the Faculty of Economics of the University of Pannonia, who collected the data in the random sample. The respondents had to be visitors at the Lake Balaton area, and it was important that they are visiting with leisure purposes. The total sample size is 418, and the main topics of the research were; characteristics of tourism mobility, attributes of a selected overnight trip to Lake Balaton, demographic characteristics. From these participants, 173 were part of Generation Z (younger than 24 years old) 64.6 % were female. 47.2% has secondary level education and 43.3% higher education. The participants have stayed in a hotels, guesthouses, campings, etc.

The questions were multiplied choice and 10 point Likert scale questions and the focus of the questions were about the importance of personalized service (on a 10 point Likert scale) and what kind of information would they be willing to share to receive such service. The categories were; birthday, hobbies, favorite food or drinks, religion and religious practices, health problems including food intolerances, and facilities and room amenities expectations. Among these, the participants could choose more than one answer. We have asked one open-ended question to see what is important to the guest when they choose to use the hotel services.

We assume, that similarly to other researches, the Hungarian visitors of Lake Balaton will also prefer personalized service and will be willing to pay more for it.

3. Results and evaluations

When asked what is most important when they are using a hotel service, participants mentioned cleanness, price-value ratio, good breakfast and Wifi, well-equipped rooms, and nice employees in the most cases. These are more part of the basic characteristics of a hotel, and only some (3 participants) mentioned that services and activities are important for them, and only two wrote about the need for child activities and playhouses for children. Based on this it seems that extra services are not yet on demand for this age-group.

Most importantly, participants were asked if they would be willing to pay more for personalized service. 58% of the Generation Z participants would be willing to pay more. This answer matches what participants said about the importance of personalized service. When asked to measure it a 10-point Likert scale where one is “not important at all” and 10 is “very important”, 50.59% choose 7 or higher. Therefore, more than half said that it is important to them, while only 18.24 % gave 4 points or less. 31.76% were neutral as they gave 5-6 points. This means that half of the guests find personalization important and would be willing to pay more; therefore, accommodations on average could make every second guest pay more if they were providing personalized service.

When looking at the entire population of the survey, there is a 0.22 correlation between finding personalization important and the willingness to pay for it. Still, in the case of the sample, excluding participants over 24, such analyses cannot be performed.

Regardless, the importance of personalization is reflected in these results.

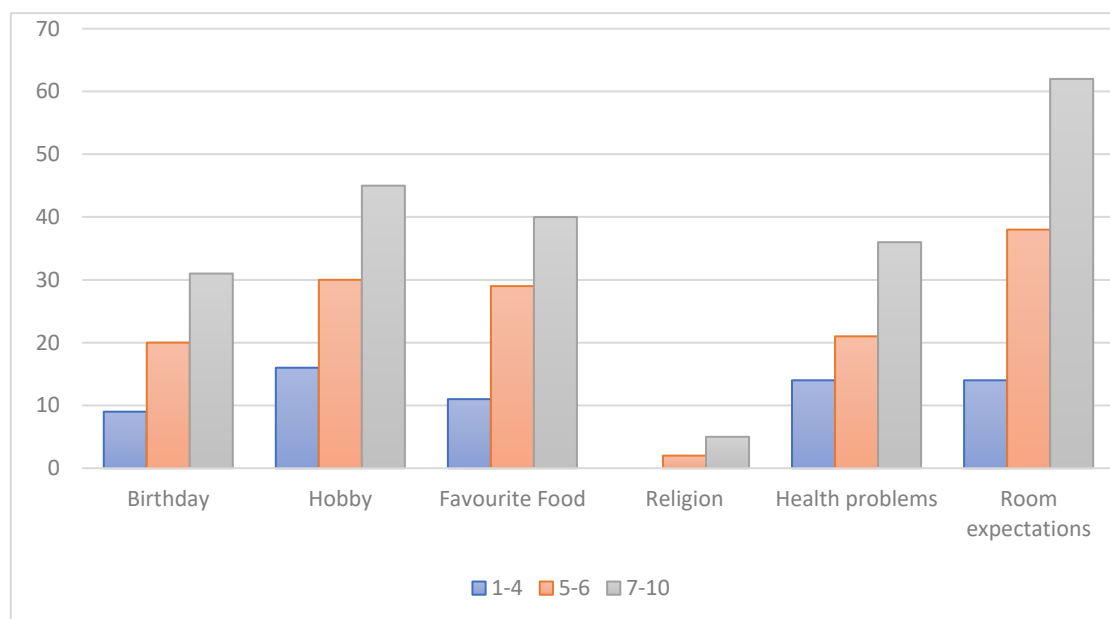

Figure 1. Information that guests are willing to share for a more Personalized service

We have asked the participants what kind of data would they be willing to share for personalized service. Most of the participants (65.7%) would share their expectations regarding the room if that meant they could get a personalized service followed by details of their hobbies (51.7 %). 45.6% would share data about their food and drink preferences, and 41% would share their health problems for better service. In other words, almost every second guest would prefer not to give out personal information to the accommodation, which could indicate distrust towards the data-usage. Participants were more protective of their birthday (only 35.4 % would share

it), and they were not open to sharing their religious routines as only 4.5% would be willing to share such information.

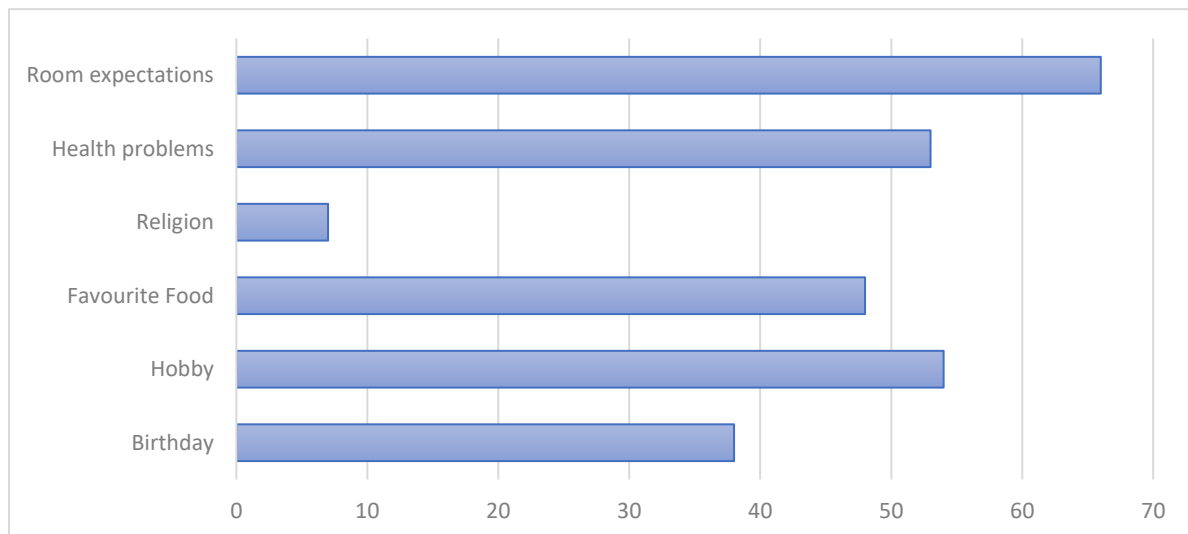

Figure 2. The information guests who are willing to pay more are willing to share

Participants were willing to share, birthday, hobbies, favorite food or drinks, religion, and religious practices, and facilities and room amenities expectations regardless of how important personalization is for them, but participants who would also share religious beliefs were given 7 or higher importance to personalization.

Those who are willing to pay more for individual service were more open to share information on their room expectations, health problems and only those individuals would share details about their religion.

We have looked at the correlation between the kind of information they are willing to share and the willingness to pay more.

We have found a significant correlation (at 0.05 level) between the willingness to pay more and health problems, and (at 0.1 level) between the willingness to pay more and religious beliefs.

4. Conclusions and suggestions

Personalization is an ever so significant way to provide satisfying service. From the results, a bit more than 50% of the participants find it important to get a special offer. As they are mainly willing to share information about their room expectations, additional questions about the room and room amenities would be answered, regardless of the personalization-privacy paradox. As they would be willing to pay more for such a service, it would be a safe way for hotels to implement personalized service without being invasive, as almost 66% of the participants would share such information.

On the other hand, the correlation between religion and willingness to pay, and health issues and willingness to pay had a significant correlation. Including health packages (for instance, special diet package) could be a new selling item.

The topic shows promise for further research in detail. First, it would be important to measure if there is a difference in attitude in the case of the generations. Based on Generation studies, younger generations are more likely to choose individualized products. Also, the different segments could show a difference in needs and attitudes, which should be included in the next

study. Secondly, it would be important to measure how much more the travellers are willing to pay for a service; this could give a reasonable estimate for hotel owners to consider implementing personalized services and how to prize them. Thirdly, we have to take a look at the effect of personalized service were charging the guest is not possible. Personalization affects guest satisfaction, but will it still have a positive impact when the guest pays for the service? Lastly, as earlier stated in Sundar and Marathe (2010) studz, experienced IT professionals were less willing to give personal information for personalizes website features and services, and they choose active participation and customization, while non-professionals preferred automatic personalization. We have to take a look at how would frequent travelers' rate personalized services compared to those who rarely travel.

Literature

- -Andrade, E. B., Kaltcheva, V., & Weitz, B. (2002). Self-disclosure on the Web: the impact of privacy policy, reward, and company reputation. *Advances in Consumer Research*, 29(1), 350e353.
- -Berry, L., Parasuraman, A. and Zeithaml, V. (1988). The service-quality puzzle. *Business Horizons*, 31(5), pp.35-43.
- -Berry, L., Parasuraman, A., & Zeithaml, V. (1988). The service-quality puzzle. *Business Horizons*, 31(5), 35-43. doi: 10.1016/0007-6813(88)90053-5
- -Chellappa, R. and Sin, R. (2005). Personalization versus Privacy: An Empirical Examination of the Online Consumer's Dilemma. *Information Technology and Management*, 6(2-3), pp.181-202.
- -Claudia Sima,(2016) Generations BB, X, Y, Z, α -the changing consumer in the hospitality industry, *The Routledge Handbook of Hotel Chain Management* Maya Ivanova, Stanislav Ivanov, Vincent P. Magnini Chapter 40. p 471-479.
- -Crosby, P.B. (1979). *Quality is Free: The Art of Making Quality*. Certain McGraw-Hill, New York
- -Edvardsson, B., Gustafsson, A., & Roos, I. (2005). Service portraits in service research: a critical review. *International Journal Of Service Industry Management*, 16(1), 107-121. doi: 10.1108/09564230510587177
- -Grönroos, C. (1984). A Service Quality Model and its Marketing Implications. *European Journal Of Marketing*, 18(4), 36-44. doi: 10.1108/eum0000000004784
- -Joinson, A. N., & Paine, C. B. (2007). Self-disclosure, privacy and the Internet. In A. N.
- -Joinson, K. McKenna, T. Postmes, & U. Reips (Eds.), *Oxford handbook of Internet psychology* (pp. 237e252). Oxford, England: Oxford University Press.
- -Kokko, T., Moilanen, T. (1997). Personalisation of services as a tool for more developed buyer-seller interactions. *International Journal Of Hospitality Management*, 16(3), 297-304. doi: 10.1016/s0278-4319(97)00024-8
- -Lee, C. and Cranage, D. (2011). Personalisation–privacy paradox: The effects of personalisation and privacy assurance on customer responses to travel Web sites. *Tourism Management*, 32(5), pp.987-994.
- -Mittal, B. and Lassar, W. (1996). The role of personalization in service encounters. *Journal of Retailing*, 72(1), pp.95-109.
- -Parasuraman, A., Berry, L., & Zeithaml, V. (1988). Servqual a multiple item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal Of Retailing*, 64(1), 12-40.
- -Richard, B. (2017). Hotel chains: survival strategies for a dynamic future. *Journal of Tourism Futures*, 3(1), pp.56-65.

- -Sundar, S. and Marathe, S. (2010). Personalization versus Customization: The Importance of Agency, Privacy, and Power Usage. *Human Communication Research*, 36(3), pp.298-322.
- -Surprenant, C.F., Solomon, M.R. (1987) Predictability and Personalization in the Service Encounter; *Journal of Marketing*; Vol. 51 April pp. 73-80
- -Travel Agent Central. (2019). Stats: Gen Z Travelers Take 2.8 Leisure Trips Per Year. [online] Available at: <https://www.travelagentcentral.com/resources/stats-gen-z-travelers-take-2-8-leisure-trips-per-year> [Accessed 23 May 2019].
- -Williams, K. and Page, R. (2011). Marketing to the Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*.

Tourism and Security

Local People's and Second Home Owners' Opinion on Calmness and Public Safety as Settlement Characteristics and as Impacts of Tourism in the Balaton Region

Dr. Raffay-Danyi Ágnes¹ – Dr. Banász Zsuzsanna² – Péter Alexandra³

¹associate professor - University of Pannonia - ²associate professor - University of Pannonia

³Ph.D student - University of Pannonia -
Veszprém8200, Egyetem str. 10.

e-mail address: raffay.agnes@gtk.uni-pannon.hu, peter.alexandra@gtk.uni-pannon.hu,
banasz.zsuzsanna@gtk.uni-pannon.hu

Unless someone is interested in adventure tourism, calmness and safety are two important aspects when it comes to choosing a destination. Similarly, if someone is considering buying a second home, they usually select a settlement where the conditions are ideal for rest and relaxation. However, the social impacts of tourism include phenomena that would disturb the calmness of an area, such as noise, pickpocketing or even the emergence of organised crime. In the questionnaire survey carried out in the framework of the EFOP-3.6.2-16-2017-00017 project –Sustainable, intelligent and inclusive regional and city models, funded by the European Union, the European Social Fund and the Hungarian Government, we aim to investigate how local people and second home owners estimate calmness and public safety, and to what extent the two respondent groups perceive the potential negative impacts of tourism, such as noise, overcrowding, littering, vandalism, pollution, and prostitution, drug abuse and organized crime.

Keywords: calmness, public safety, locals and second home owners, Balaton Region

1. Introduction and Literature Review

Tourism is regarded as curse and a blessing at the same time. In some cases, as the only one or most significant industry, it provides the main source of income for a settlement, it creates jobs and ensures the resources for the development of infrastructure and services, enjoyed by tourists and locals alike. However, tourism also brings along negative impacts such as environmental pollution, noise, littering and even organised crime (Puczko and Rátz, 2005). It is a rather difficult balance to maximise the positive impacts while keeping the negative ones at bay.

As Michalkó (2012) argues, public safety is one of the basic requirements of tourism, in terms of the safety of tourists; their belongings and public safety at the destination. As a result of worldwide events the safety level of destinations has an impact on travel decisions, however with the change in traveling habits people travel more and more (Banász et al., 2019). Negative events can create significant changes in the tourism patterns, which can result in a weakening trust towards service providers and touristic destinations. The short- and long-term effects of these events can be measured (a decrease in the number of tourists and amount of income, and increasing costs), therefore the safety and protection of tourists should be a strategically significant goal in the business policy of destinations (Marton et al., 2018).

In our accelerated world, calmness is becoming just as important as safety, as people travel to get away from the hustle and bustle of everyday life, and even in their everyday life there is a growing need for quiet times and quiet places (Michalkó, 2010). This tendency is reflected in the migration from cities and towns to rural areas that has been observed in the last few decades.

We can conclude that both of these factors are important for tourists, locals and second home owners alike.

In our research, we are aiming to establish local residents' and second home owners' opinion about the importance of calmness and public safety as well as their satisfaction with these factors at the settlement where they live, work or study, or have a second home by the Lake Balaton. Also, we are aiming to analyse their perceptions of some of the potential negative impacts of tourism.

The geographical focus of this research is concentrating on the on the Balaton development region (see Figure 1), as defined by the governmental decree of 2016 (GOV, 2016). In the region there are 174 settlements, 42 of them have direct access to the lake. It should not be mixed with the Balaton highlighted resort district (179 settlements), however there is an overlap in the case of 170 settlements (4 settlements being studied in the research but not part of the Balaton highlighted resort district: Veszprém, Eplény, Nemesvámos and Kehidakustány).

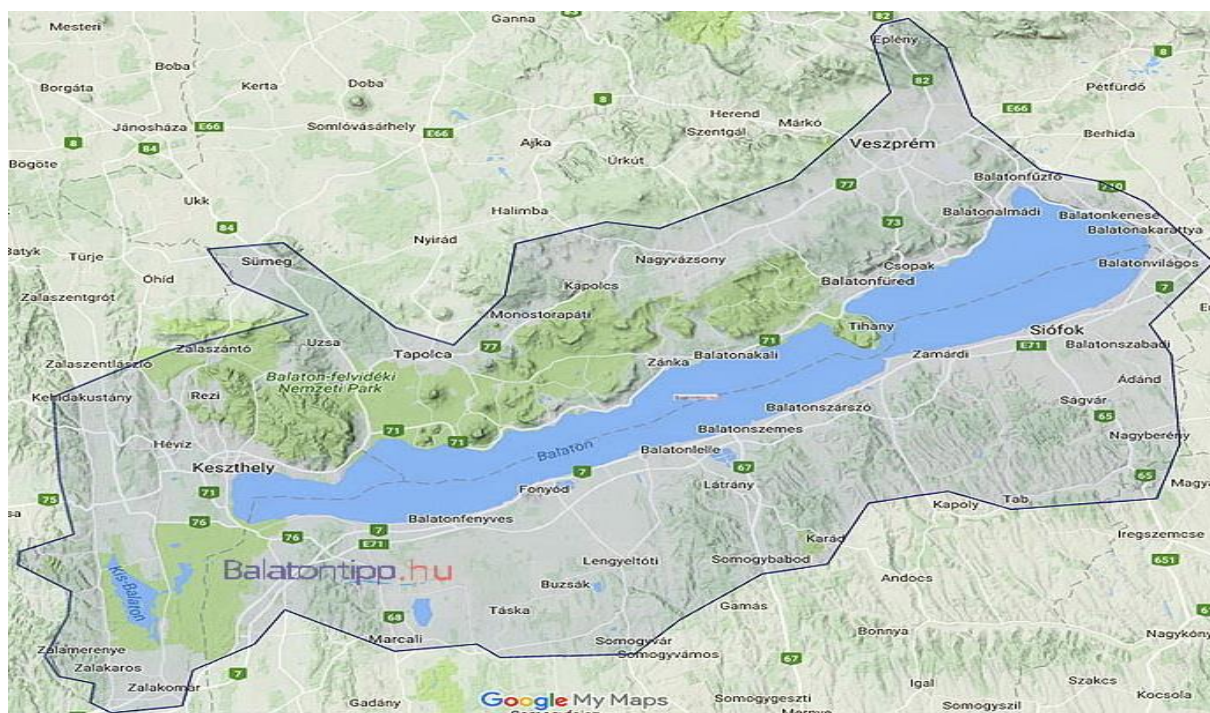

Figure 1: Map of Balaton highlighted tourism development region

Source: (Györffy, 2017)

2. Material and Method

The research is based on a questionnaire survey conducted in two rounds, first in 2018 and then in 2019. In 2018 844 (n_{2018}) questionnaires could be evaluated and in 2019 this number was increased by 357 (n_{2019}) answers, therefore the whole sample size is 1201 (n_{2018-9}). The majority of the questions appear in the questionnaires in both years. With the survey, individuals were asked who study or work in the Balaton region, or own a second home there. There were questions regarding safety as well.

In 2018 only the following four questions were dealing with safety in the survey. Each one of them had to be evaluated on a scale of one to five where 1 indicated the worst and 5 indicated the best answer.

A1. How important for you a settlement's

A1.1. calmness,

A1.2. safety?

A2. How satisfied are with your settlement's

A2.1. calmness,

A2.2. safety?

Apart from these in the answers for more open-ended questions (for example what are you proud of at your settlement and in the Balaton region) the words „calm” and „safety” appeared also.

The results of this survey have been presented earlier (Lőrincz et al., 2019), where the following statements could be formed about the population of the Balaton region:

- They consider calmness and safety of the settlements very important, their satisfaction regarding these factors are only barely below the rate of importance.
- The elder they are, the higher their educational level is the more important they think and the more satisfied they are with calmness and safety at their settlement.
- The most common answers regarding what they are proud of at their settlement and in the Balaton region is calmness and (public) safety.

In the survey of 2019 question A1-2 were also present and new questions in connection with safety were asked as well:

A3. At your settlement, how do you assess the impacts of

A3.1. crowding, noise, pollution, vandalism and environmental pollution

A3.2. prostitution, drugs and organized crime

These questions were also rated on a scale of 1 to 5, where 1 meant they could not really feel the impact and 5 meant that these factors had a significant impact on the settlement.

In this study we are going to present the results of questions A1-2 with the extended answers from 2019 and the results of question A3 based on the 2019 sample.

Apart from these (the presentation of the descriptive statistics of the results) we examine the relationship between these answers and the answers given to the following questions in both years:

B1. Overall how satisfied are you with the settlement?

B2. Would you recommend the settlement to your friends and relatives as a

B2.1. residence?

B2.2. destination?

These questions could be rated on a scale of 1-10.

In the analysis, responses are broken down to the two categories of respondents regarding whether they are considered local residents (I.) or second home owners (II):

I. Local residents: people living, working or studying in the Balaton region

I.a Local resident: lives here and/or works or studies here

I.b Local resident: lives here but works or studies elsewhere

I.c Lives elsewhere but works or studies at the given settlement

II. Second home owner: Lives elsewhere but has a secondary home/holiday home here.

The analyses involved in this study are summarised with the research model shown in Figure 3

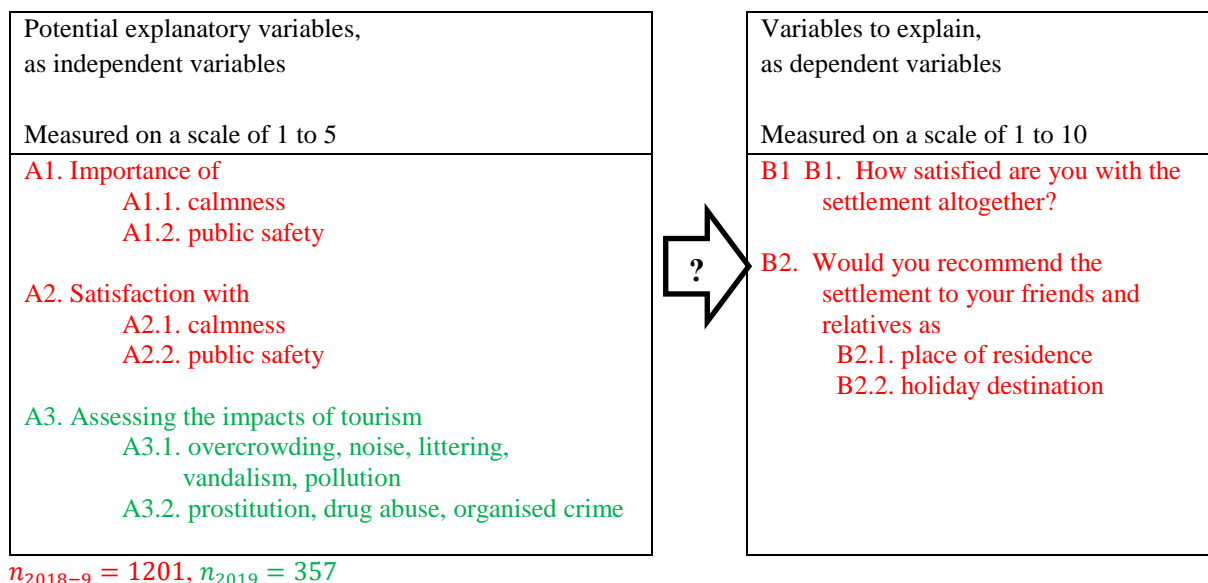

Figure 2: Research model

Source: own research

The main aim of our research was to find responses to three research questions (Q): How people living or owning a second home in the Balaton region rate ...

- Q1: ... the importance of and their satisfaction with calmness and public safety of their settlement (A1-2).
Q2: ... the impacts of overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution, prostitution, drug abuse, organised crime (A3).
- Q3: ... whether there is a correlation between the assessment of public safety (A1-3). and overall satisfaction with the settlement (B1), and if so, how strong. Furthermore, whether they would recommend the settlement as a place of residence or a holiday destination to others (B2).

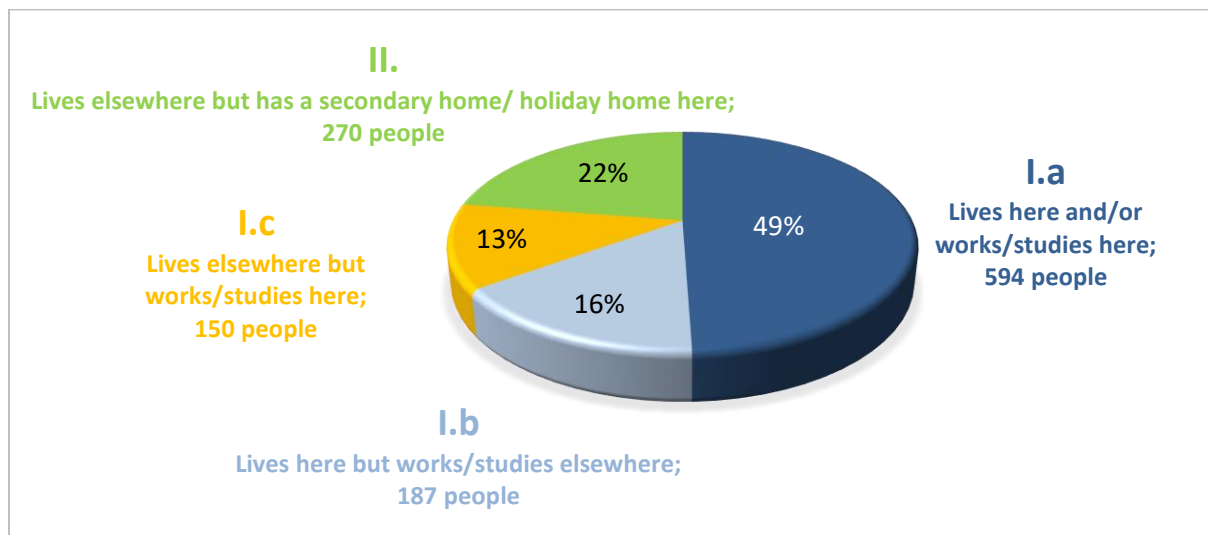
As for the methods, we produce descriptive statistics for questions Q1 and 2, and we compare the opinions of local residents with the ones of second home owners. Correlation analysis is used to help us find the answer for question Q3. Because of each indicator can be measured on ordinal scale, their relationships can be measured by rank correlation: Kendall's tau (τ). This figure can be between -1 and 1, and precursor shows the direction of the correlation. The positive τ value indicates that the higher value of one of the indicators correlates to the higher value of the other indicator. In case of a negative τ value, the correlation has a reverse direction, meaning that the higher value of one indicator correlates to the lower value of the other indicator. The absolute value of τ allows for the assessment of the strength of the correlation between the two indicators. If this value is below 0.3, the correlations is regarded as weak, if it is above 0.7, we can consider it a strong correlation. (Values between 0.3 and 0.7 indicate medium-strength correlation.) Results are interpreted at a significance level of 5%.

3. Results and evaluations

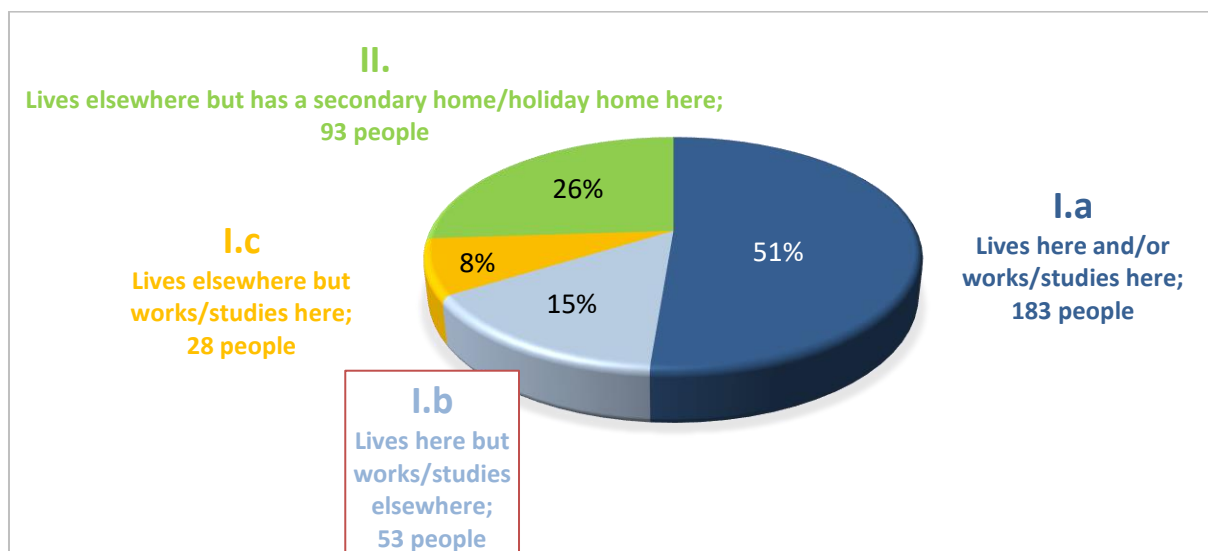
To start off with, we will summarise the results using descriptive statistics, then move onto discussing the results of rank correlations.

3.1. Descriptive statistics

As the results are demonstrated according to the categories of respondents – local residents or second home owners in the Balaton region, first the proportion of the respondent in the different categories is displayed in Figure 4. As question A3 was only part of the 2019 questionnaire, Figure 4b will indicate the proportion of the respondents in the 2019 survey separately.

a) both years, $n_{2018-9} = 1201$

b) the latest survey, $n_{2019} = 357$

Figure 3: Distribution of the sample according to its attachment to Lake Balaton
Source: (own research)

Table 1 and Figure 5 show the results relating to the indicators B1 and 2. In the cumulative answers ($n_{2018-9} = 1201$)

- the response rate to these questions was higher in the case of local residents (89-92%), than amongst second home owners (84-86%).
- On a 1-10 scale
 - the most typical answers (Mode) amongst both local residents and second home owners was 8 for B2 - overall satisfaction

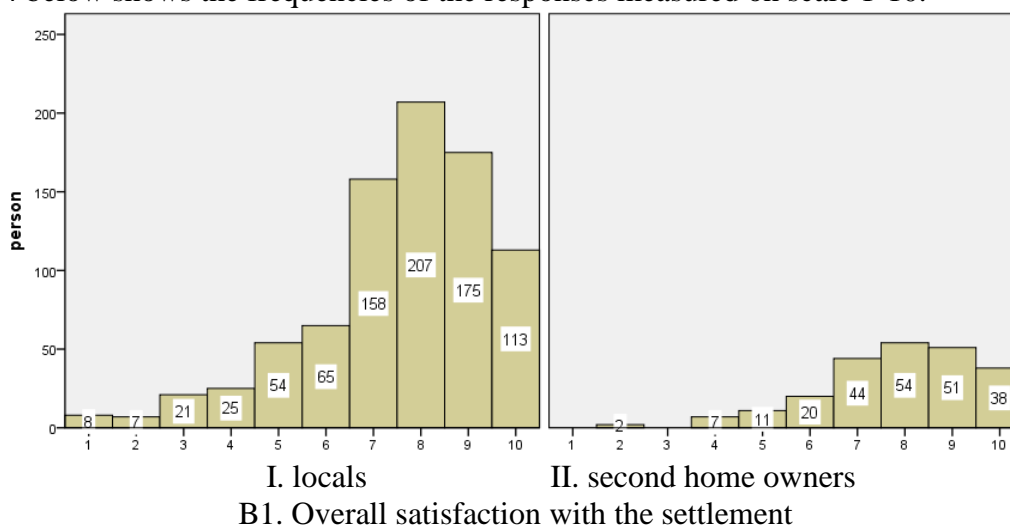
- 10 for question B2.1 - recommending the settlement as a holiday destination
- for question B2.2 – recommending the settlement as a place of residence - local residents gave higher scores (10) than second home owners (8)
- Average responses came to
 - 7.58-8.39 in case of local residents, with 23-25% distribution
 - 5.13-8.50 for second home owners, with 21-33% distribution

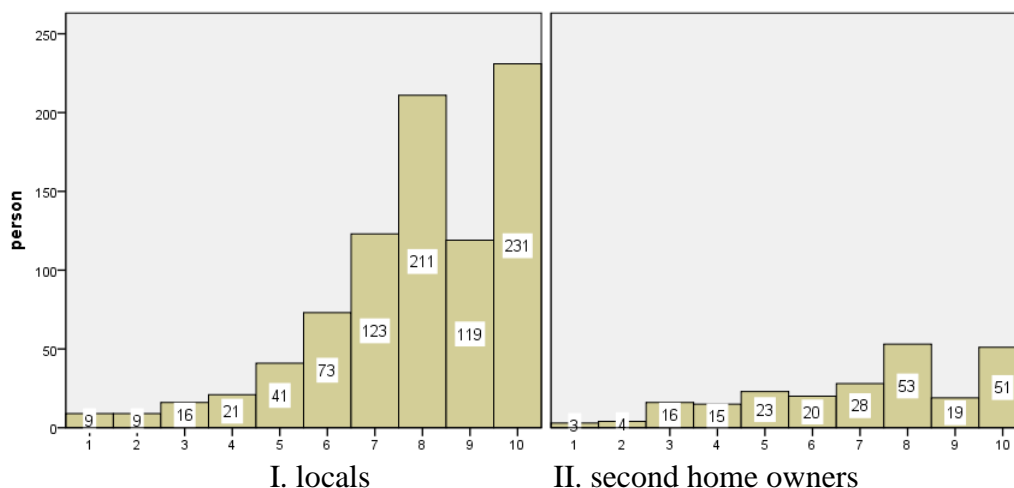
Table 1: Descriptive statistics of dependent variables (B1-2), $n_{2018-9} = 1201$

		Descriptive statistics				
		n (sample size)		Mean	Mode	Relative standard deviation
		valid	missing			
		%		1-10		%
I. locals		$n_{2018-9} = 931$				
B1	Overall satisfaction with the settlement	89	11	7,58	8	25
B2.1	Would you recommend <i>residence?</i>	92	8	7,89	10	25
B2.2	the settlement to your friends and relatives as <i>destination?</i>	92	8	8,39	10	23
I. Second home owners		$n_{2018-9} = 270$				
B1	Overall satisfaction with the settlement	84	16	7,87	8	21
B2.1	Would you recommend <i>residence?</i>	86	14	7,13	8	33
B2.2	the settlement to your friends and relatives as <i>destination?</i>	86	14	8,50	10	21

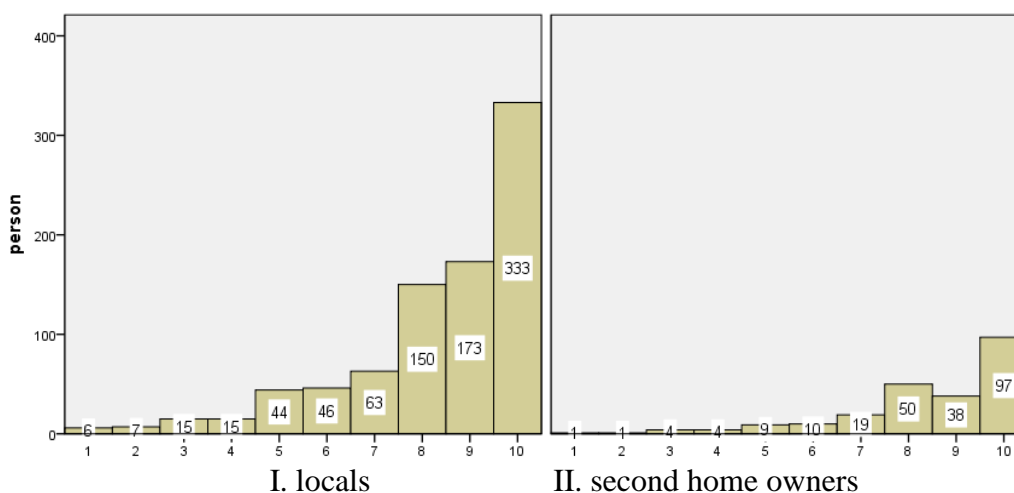
Source: (own research)

Figure 4 below shows the frequencies of the responses measured on scale 1-10.

B2.1 Would you recommend the settlement to your friends and relatives as residence?

B2. Would you recommend the settlement to your friends and relatives as destination?

Figure 4: Histograms of dependent variables (B1-2) on scale 1-10, $n_{2018-9} = 1201$
Source: (own research)

Table 2 summarises some of the descriptive statistics of responses to questions (A1-2), relating to the research question Q1.

The assessment of the importance of and satisfaction with calmness and public safety shows the following results:

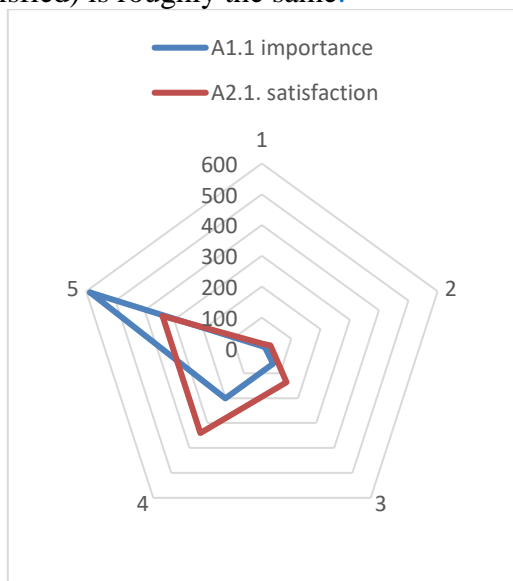
- The response rate was higher again in the case of local residents (92-3%), than amongst second home owners (85-90%).
- On a 1 to 5 scale
 - the most typical responses were (Mode)
 - local residents and second home owners agreed on the following:
 - A1.1. Importance of calmness (Mode=5)
 - A2.1. Importance of public safety (Mode=5)
 - A2.2. Satisfaction with public safety (Mode=4)
 - For question A1.2 relating to the satisfaction with calmness local residents typically gave a lower score (4) than second home owners (5).
 - the average was high for all 4 questions (above 4). However, the average scores for satisfaction are lower in the case of local resident respondents.

Table 2: Descriptive statistics of questions A1-2, $n_{2018-9} = 1201$

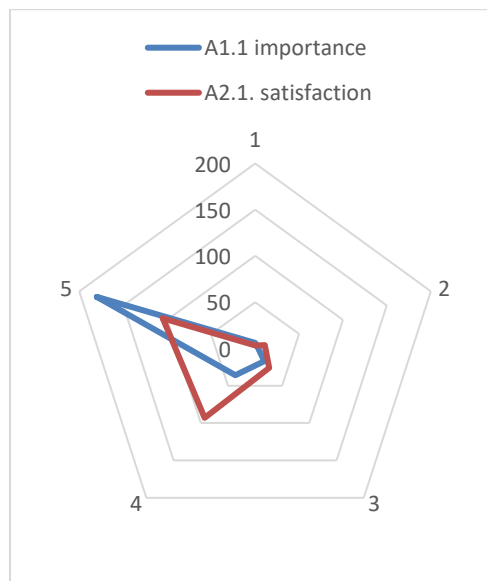
			Descriptive statistics				
			n (sample size)		Mean	Mode	Relative standard deviation
			valid	missing			
			%		1-5	%	
I. Locals			$n_{2018-9} = 931$				
A1.1	Calmness	importance	93	7	4,56	5	16
A2.1		satisfaction	92	8	4,12	4	22
A2.1	Safety	importance	93	7	4,71	5	12
A2.2		satisfaction	92	8	4,09	4	22
II. Second home owners			$n_{2018-9} = 270$				
A1.1	Calmness	importance	90	10	4,57	5	19
A2.1		satisfaction	88	12	4,20	5	21
A2.1	Safety	importance	90	10	4,66	5	17
A2.2		satisfaction	85	15	4,10	4	21

Source: (own research)

Figure 5 shows frequencies of responses on a 1 to 5 scale, where importance is highlighted in blue and satisfaction in red. The assessment of both calmness (Figure 5.a) and public safety (Figure 5.b) resulted in the highest figure in a significantly high number of responses. However, in the case of satisfaction the proportion of responses rating it 4 (satisfied) and 5 (absolutely satisfied) is roughly the same.

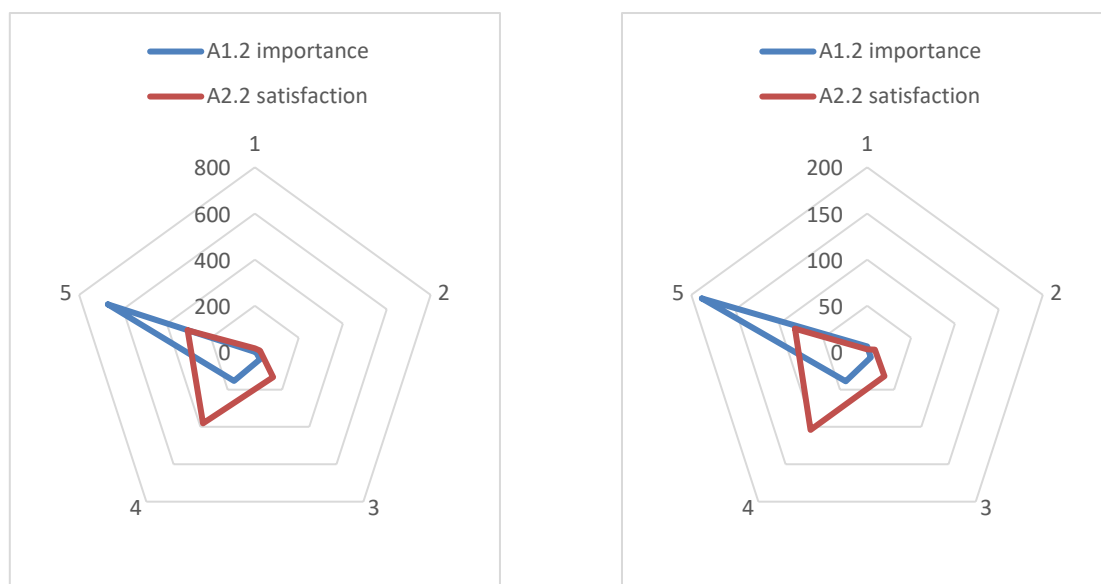

I. locals, $n_{2018-9} = 931$

II. second home owners, $n_{2018-9} = 270$

a) Calmness

I. locals, $n_{2018-9} = 931$

II. second home owners, $n_{2018-9} = 270$

a) Safety

Figure 5: Importance vs. satisfaction on questions A1-2, $n_{2018-9} = 1201$

Source: (own research)

Table 3 provides a summary of some of the descriptive statistics to question A3, relating to our second research question Q2. When assessing the impacts of certain factors (A3.1 overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution, and A32.2 prostitution, drug abuse, organised crime),

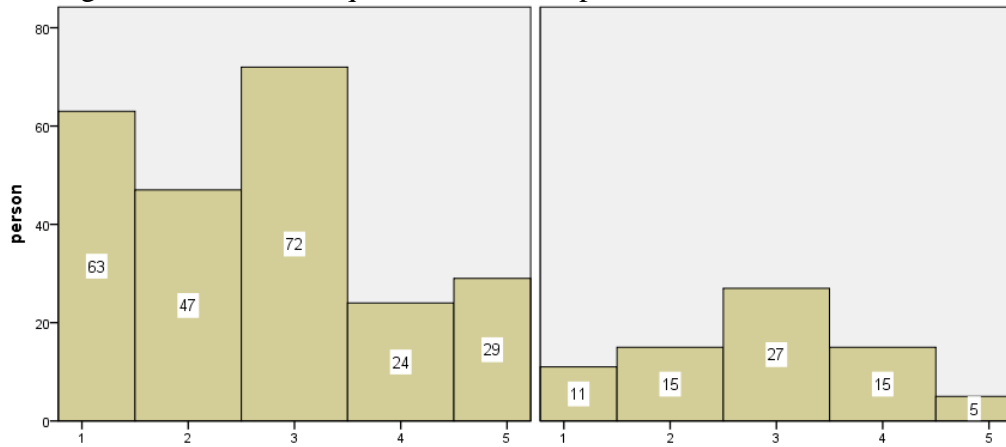
- the response rate was yet again higher in the case of local residents (89 and 81%) than the second home owners (78, ill. 65%).
- On a 1 to 5 scale
 - the most typical responses (Mode) were similar for local residents and second home owners:
 - average (3) rating for the impacts of overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution (A3.1) and
 - minimal (1) rating for the impacts of prostitution, drug abuse, organised crime.
 - Based on the average scores the local residents are marginally more optimistic when assessing the above impacts (2.61, and 1.71) than the second home owners (2.84, and 1.88).
 - The relative distribution of the opinion on these questions was the highest for these questions (A3) compared to the previous questions.

Table 3: Descriptive statistics of questions A3, $n_{2019} = 357$

		Descriptive statistics				
		n (sample size)		Mean	Mode	Relative standard deviation
		valid	missing			
A3. Assessing the impacts of tourism		%		1-5		%
I. Local residents		$n_{2018-9} = 264$				
A3.1	overcrowding, noise, littering, vandalism and pollution	89	11	2,61	3	50
A3.2	prostitution, drug abuse, organised crime	81	19	1,72	1	62
I. Second home owners		$n_{2018-9} = 93$				
A3.1	overcrowding, noise, littering, vandalism and pollution	78	22	2,84	3	40
A3.2	prostitution, drug abuse, organised crime	65	35	1,88	1	74

Source: own research

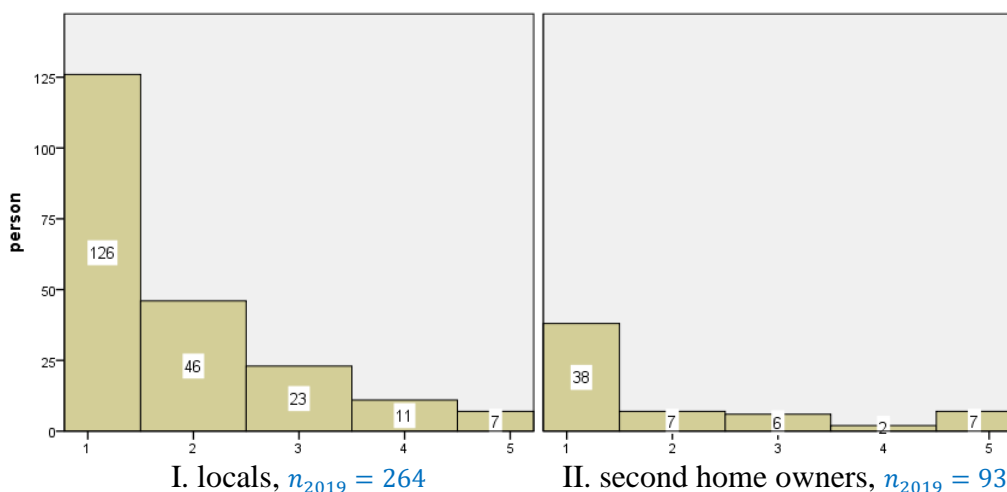
Figure 6 shows the frequencies of the responses measured on scale 1-5.

I. locals, $n_{2019} = 264$

II. second home owners, $n_{2019} = 93$

A3.1 Assessment the impacts of overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution

A3.2 Assessment of the impacts of prostitution, drug abuse, organised crime

Figure 6: Histograms of dependent variables (A3) on scale 1-5, $n_{2019} = 357$
Source: (own research)

3.2. Relationship analyses (rank correlations)

In the following part of the study we move on to the results of relationship analyses that will enable us to answer the third research question (Q3) relating to the existence (and strength) of correlations between the overall satisfaction with the settlement (B1) and the recommendation of it as a place of residence or holiday destination (B2), with the assessment of public safety (A1-3).

We presumed that those who are satisfied with the settlement overall are more likely to recommend it as a place of residence or holiday destination. Our calculations have reinforced the presumption. All the results (τ) displayed in Table 4 indicates significant correlation, more specifically medium-strength positive correlation ($\tau \in [0,3; 0,5]$). We have experienced the strongest correlation in the case of local residents: the more satisfied they are with the settlement, the more likely they are to recommend it as a holiday destination. In the case of the second home owners, this correlation proved weaker.

Table 4: Rank correlations (τ) between dependent variables (B)

		B1	B2.1	B2.2	B1	B2.1	B2.2
		I. local residents			II. second home owners		
B1 Overall satisfaction with the settlement		1,000			1,000		
B2 Recommending the settlement as	B2.1. place of residence	0,476	1,000		0,325	1,000	
	B2.2 holiday destination	0,317	0,352	1,000	0,370	0,338	1,000

Source: (own research)

In Table 5, rows display variables considered independent (A), and columns indicate dependent variables (B). We can find more significant correlations in the case of local residents, than that of second home owners.

Table 5: Rank correlations (τ) between independent (A) and dependent (B) variables

			B1 Overall satisfaction with the settlement	B2.1 Recommending it as place of residence	B2.2 Recommending it as holiday destination
I. local residents					
A1.1	Importance	public safety	0,077	0,137	0,088
A1.2		calmness	--	0,102	0,104
A2.1	Satisfaction	public safety	0,238	0,190	0,100
A2.2		calmness	0,231	0,210	0,127
A3.1	Impact	Overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution	-0,226	-0,113	--
A3.2		prostitution, drug abuse, organised crime	-0,182	-0,154	--
II. second home owners					
A1.1	Importance	public safety	--	0,143	0,118
A1.2		calmness	--	0,168	--
A2.1	Satisfaction	public safety	0,207	--	0,165
A2.2		calmness	0,213	0,117	0,142
A3.1	Impact	Overcrowding, noise, littering, vandalism, pollution	--	--	--
A3.2		prostitution, drug abuse, organised crime	--	--	--

-- not significant

Source: (own research)

Although every significant correlation is weak, we can still make some observations:

- overall satisfaction with the settlement (B1) shows significant positive correlation with satisfaction with public safety and calmness, both in the case of local residents and second home owners (A2.1, A2.2).
- as for the assessment of the impacts of overcrowding, noise, littering, pollution (A3.1), and of prostitution, drug abuse, organised crime (A3.2)
 - results show significant (negative) correlation with overall satisfaction with the settlement (b1) and with recommending it as a holiday destination (B2.1) only in the case of local residents,
 - results do not show significant correlation to recommending the settlement as a holiday destination (B2.2); neither in the case of locals nor the second home owners (B2.2).

4. Conclusions and suggestions

Based on the primary research conducted in the framework of this study we can draw the following conclusions and formulate the following theses in response to the research questions (Q1-3):

Respondents linked to the Balaton region...

- T1: ... find the calmness and the public safety of their settlement very important, and their satisfaction with these features is only slightly lower than the level of importance. Local residents are marginally less satisfied with calmness than second home owners.
- T2: ... assess the impact of overcrowding, noise, littering, pollution, as well as that of prostitution, drug abuse and organised crime similarly regardless whether they are locals or second home owners: the impact of the firstly mentioned features are assessed as

average, and that of the latter feature as minimal. Nevertheless, second home owners perceive these impacts marginally more significant.

- T3: ...the more they are satisfied with public safety, the more they are satisfied with the settlement overall, regardless whether they are local residents or second home owners. Only in the case of local residents can we conclude that the more they perceive the impacts of overcrowding, noise, littering, pollution, as well as that of prostitution, drug abuse and organised crime, the less satisfied they are overall with the settlement and also are less likely to recommend the settlement as a place of residence. Neither the responses of locals nor those of second home owners show significant correlation with recommending the settlement as a holiday destination.

In the Balaton region, the development and management of calm and safe settlements is one of the key focal areas. Furthermore, the harmonisation of the needs and demands of tourists (including pop music festivals, vibrant nightlife) with the daily routine and life style of local residents must also be a priority in order to avoid alienation of local residents due to the perceived negative impacts of tourism.

5. Acknowledgement

This publication/research has been supported by the European Union and Hungary and co-financed by the European Social Fund through the project EFOP-3.6.2-16-2017-00017, titled "Sustainable, intelligent and inclusive regional and city models".

Literature

- Banász, Zs., Lőrincz, K., Raffay, Á., Szabó, R. (2019): A Balaton térség közbiztonságának megítélése a helyi lakosság véleménye alapján, III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete. Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz. 133-141. p. [Available at https://uni-pen.hu/files/konferencia/2018/Turbizt_kotet_2018.pdf] accessed on 03.09.2019.
- GOV (2016): 429/2016 (XII. 15.) Korm. rendelet a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról. [Available at <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600429.KOR&txtreferer=00000001.TXT>] accessed on 10.10.2019.
- Győrffy, Á. (2017): Balaton Kiemelt Turisztikai Térség – Avagy ki fér hozzá a mézesbödönhöz. [Available at https://www.balaton Tipp.hu/balaton_i_hirek/balaton_i-kiemelt-turisztikai-terseg-avagy-ki-fer-hozza-a-mezesbodonhoz/] accessed on 20.10.2019.
- Michalkó, G (2010): Boldogító utazás, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Michalkó, G. (2012): Turizmológia, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Marton, Zs., Keller, K., Birkner, Z. (2018): A turizmusbiztonság hatása a desztináció imázsra, A hatékony marketing – EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete. 312-327 p.
- Puczkó, L., Rátz, T. (2005) A turizmus hatásai, Aula, Budapest

CSR values and activities of Green Hotels in Hungary

Hager Chaker¹ – Dr. Ásványi Katalin²

¹Ph.D student, Institute of Marketing and Media, Corvinus University of Budapest- ²Associate Professor, Institute of Marketing and Media, Corvinus University of Budapest
Budapest1093, Fővám tér 8,
e-mail address: katalin.asvanyi@uni-corvinus.hu, hager.chaker@gmail.com

The purpose of this study is to compare the CSR content on hotel websites and in guest reviews. Our research results outline the difference between the CSR activity hotels and the real consumer experience, so called value-action gap (VAG). The survey was conducted on 6 different green hotels in Hungary, listed by TripAdvisor. Through content analysis, we reviewed information on CSR available on hotel websites, and reviewed a total of 6181 hotel comments on TripAdvisor, of which 161 guest comments reflect CSR activity. The results of the research have shown that hotels inform guests on their websites of their CSR activities in varying degrees of detail. The comments were mainly positive in the CSR categories, but not all CSR topics were included. The results of this research can greatly contribute to building CSR strategy for hotels.

Keywords: CSR, sustainability, hotels, value-actiongap, guestreview

1. Introduction and Literature Review

The importance of sustainability has come to the forefront since the 1970s, a trend that has been reinforced by industrialization processes (Hsieh, 2012). Today, tourism accounts for 8 percent of carbon emissions (Lenzen et al., 2018) and hotels are responsible for 9 percent of energy use (IEA, 2018). Nowadays, hotels are increasingly adopting simple and cost-effective CSR¹ practices such as recycling, having green packages and volunteering for the local community. The need for responsible and sustainable endeavors does not only come from the industry, but hotel guests are increasingly looking for sustainable solutions when traveling (Yi et al., 2018). Designing sustainable hotels is an industry solution that enhances the satisfaction of environmentally friendly guests. By rethinking comfort factors, water and energy use, and sustainable products, luxury hotels are adhering to international standards and emphasizing the importance of society and the environment (Cherapanukorn, Focken, 2014) and therefore, they are able to meet today's conscious consumer expectations. In this study we use sustainability and CSR as synonymes.

1.1. Value-Action Gap (VAG)

Outlining the value-action gap (VAG) is essential for measuring the sustainability of CSR initiatives, as it shows the gap between prior service plans / values and actual actions (Persson, Vejseli, 2013). One of the positive examples of VAG-based solutions was demonstrated in the Swedish hospitality sector. Five hotels in Gothenburg has managed to bridge the gap between value and action with the help of a well-known local environmental certificate, Miljöbas (Björnefors, Kjellsson, 2014). First Hotel Chain and Hotel Riverton were among the first to obtain this certification (First Hotel, 2019; Hotel Riverton, 2019). The reason for this certification is that, unlike other local eco-certifications, Miljöbas imposes less stringent requirements on applicants, making standardizing green practices easier for hotels.

¹ In this study CSR and sustainability is used as synonyms.

Nevertheless, the performance of Gothenburg hotels is not negligible, as their sustainability efforts have successfully bridged the gap between environmental values and real action.

In contrast to Swedish hotels, the failure of VAG bridging can be found in the United Arab Emirates and other countries (Al-Omar, Hussain, 2017; Rowe, 2018). Baker et al. (2014) found that hotel visitors do not exhibit consistent behaviours; there was a mismatch between the consumers' behaviours and the eco-friendly attitudes. While hotel guests show an interest in environmentally friendly and sustainable solutions, in real decision situations, sustainability considerations are often overlooked. The phenomenon can be linked to the adverse effects associated with sustainable practices. In particular, sustainable practices in the hospitality sector often lead to decreased luxury and comfort, which in turn creates an erroneous perception that the hotel chain is adopting the green practices to cut costs (Baker et al., 2014). This is also contradicted by several surveys which show that the possibility of cost reduction was only a secondary consideration when introducing sustainability efforts (Smith et al., 2015). However, the guests were less motivated to select a hotel solely based on the availability of green packages.

Bocken (2017) pointed out that hotel management plays a key role in shaping consumer decisions, as many marketing tools can be used to encourage sustainable consumption. One of these options could be, for example, the introduction of loyalty programs and other related incentives that can enhance the use of green products and services and thus improve the success of sustainability (Smith et al., 2015).

1.2. Corporate Social Responsibility among Sustainable Hotels

The sustainability of the hotel industry is influenced by both external and internal factors (Garay, Font, 2012). External factors are related to the interests of stakeholders while internal factors are basically tied to the personality and expertise of the leader, such as ethical issues and profit realization considerations. CSR is already playing an important role in international hotel chains such as Hilton, Fairmont, IHG, Marriott or Scandic (Turner, 2010). The Marriott chain deserves special mention, which, by supporting the LGBTQ community, demonstrates the group's commitment to social equality and acceptance (Marriott, 2019). Other hotels use green stars to indicate their commitment to protecting the environment (Ozdipciner et al., 2016). According to reports from the Hilton Group, the hotel group will double its social spending and also halve its ecological footprint by 2030 (Hilton, 2018). The strategy was based on trends in previous hospitality decisions. Overall, hotel chains focus on different factors in their CSR strategy, but are primarily geared to consumer needs and hotel services.

Global surveys of the hotel industry show that corporate social responsibility and conscious attitudes towards sustainable practices have become stronger among companies (Martínez, Del Bosque, 2013, Martínez et al., 2014). Financial savings from CSR practices also contribute to accelerating change. Consumer loyalty and positive public opinion are the pillars of successful CSR, which can indirectly increase the company's profit-making ability (Alles, Marques, 2011; Turner, 2010).

A report from Melia Hotels International also confirmed that the hotel chains owe their industry recognition and awards to their CSR policies. One of the hotels has been awarded the "Best Initiative in Corporate Social Responsibility and Ethical Conduct" thanks to the CSR initiative (Melia Hotels, 2014). However, it should be noted that sustainable practices may not be ubiquitous due to lack of consumer confidence and lack of recognition of sustainability constraints (Jones et al., 2016; Villalonga, 2018). According to Chun (2016), materialist principles reinforce consumer scepticism about corporate social responsibility.

However, the lack of empirical data limits the value of online advertised services. Holcomb et al. (2017) also emphasize the lack of literature on CSR initiatives and the lack of specialized literature due to the limited availability of activities. However, further commitment

(sensitization) in the tourism sector is needed, and in many cases, cost-effectiveness and luxury conditions override CSR considerations (Coles et al., 2015). Adaptation of sustainable practices also requires the development / improvement of a governmental support environment (Robin et al., 2016), which may ultimately contribute to bridge the VAG.

After reviewing sustainability practices and the benefits of CSR, it has become clear that hotels can greatly improve the progress of their current CSR activities, and there are many ways to overcome VAG. Further prospects for development depend on whether the development of a sustainable brand can override materialist consumer demands.

2. Material and Method

2.1. Data collection

The Hungarian Hotel and Restaurant Association has been awarding the Green Hotel Award every two years since 1993. Hundreds of hotels have been awarded for more than 20 years, and now there are hotels that can use the "evergreen" logo continuously without having to renew it every two years (Kóródi, Horváth, 2012). The purpose of the program is to protect the environment and to encourage Hungarian hotels to be "green". It is important to note that the program has collected only environmentally sustainable activities within CSR and evaluated hotels in the following eight areas: information, energy, water, sewage, waste management, ozone layer protection, green purchasing, green office. (HH&RA, 2019)

In order to examine hotel sustainability and CSR practices and understand how guests are experiencing hotel sustainability and responsibility activities during their stay at the hotel, all selected hotels' English websites and their TripAdvisor guests' English reviews need to be compared, which helps to discover value-action gaps (VAG) between the two sides.

The top 3 independent and top 3 chain hotels which won the Green Hotel Award in Hungary in 2019-2020 are analysed in this study.

The research questions were analysed by qualitative content analysis. The main question was divided into two sub-questions.

- *RQ: In which CSR topics are there value-action gaps?*
- RQ1: Which CSR values do hotels communicate on their websites?
- RQ2: Which CSR topics are mentioned in hotels' guests' reviews?

2.2. Analysis framework

The first step in analysing the CSR content on the website and the TripAdvisor feedbacks was to collect the categories previously used in the research on this topic and to develop a proprietary category system (*Table 1*). Yi et al. (2018) analysed reviews of top green hotels on TripAdvisor., 737 of the 7,370 comments had 'green' feedback, which was largely positive. The guests highlighted the reflective roofing system, the rainwater treatment system and the green training of the guests. De Grosbois (2012) examined the websites of the 150 most popular hotels in the world for CSR communication in 5 topics: environmental goals, quality of employment, diversity and accessibility, social and community well-being and economic well-being. He noted that many hotels report their commitment to CSR, but few initiatives are reported on their websites and their results are not very well documented. Ettinger et al. (2018) examined the website and the feedback from TripAdvisor of 47 Austrian CSR certified hotels, using De Grosbois (2012) categories. Jogdan and Sawant (2018) analysed online CSR reports from four hotel groups in India with qualitative content analysis interpreted in eight major categories. Among the CSR initiatives, energy, waste and water management, sustainable development, diversity and inclusion, community well-being and environmental awareness were the most mentioned activities, so they typically prefer environmental CSR. While CSR linked to the development of tourism, as heritage preservation is overshadowed. Millar and Baloglu (2008)

conducted a consumer survey of 12 green items in hotels, which found that towel replacement, energy-saving bulbs and selective trash were the most commonly accepted green items, while soap dispensers or low water pressure were already negatively rated. Ásványi and Komár (2018a,b) examined Hungarian Green Hotel award-winning hotels and comments received on szallas.hu, analysing information on hotel sustainability in eight categories (*Table 1*). Inoue and Lee (2011) specifically examined the relationship between CSR and corporate financial performance in the tourism sector, which was evaluated on five topics: employee relations, product quality, community relations, environmental issues, and diversity issues.

Table 1: CSR categories

Tripadvisor (2019)	Yi et al. (2018)	Ettinger et al. (2018)	De Grosbois (2012)	Jogdan and Sawant (2018)	Inoue and Lee (2011)	Ásványi and Komár (2018a,b)	<i>New categories</i>
general						efficiency green strategies	<i>responsible attitude</i>
	towel reuse	environmental issues	environmental goals	environment	environmental issues	natural and environmental elements	<i>environmental responsibility</i>
	linen reuse						
	recycling						
	guest information						
energy	energy						
water	water					environmentally conscious equipment and daily routine	
waste	waste						
acquisition	purchase	supplier relationships		market	product quality	food and meals	<i>purchase of responsible products</i>
local environment	place					excursion opportunities, sights	<i>local environment</i>
knowledge development and innovation	education and innovation						<i>educating guests</i>
		diversity issues	diversity and accessibility	social	diversity issues	elements of the built environment and equal opportunities	<i>equal opportunities</i>
		community relations	social and community well-being	community heritage preservation	community relations	local or community relationships, cultural values	<i>local community</i>
		employee relations	quality of employment	manpower	employee relations	labor and behavioral elements (conscious attitude of the host)	<i>employee attitude</i>
			economic prosperity	economy			

Source: own editing

Based on these previous researches we categorized CSR related information to eight categories: responsible attitude, environmental responsibility, responsible products, local environment, education of guests, equal opportunities, local community and attitude of employees. Each of these categories represents a grouping of codes and keywords belonging to the same topic. For example, to be classified in the first category, the guests' comments and hotels' websites' details and descriptions needs to contain at least one of the following keywords: green hotel, green program, green policy, responsible attitude, sustainability, environmentally friendly and logo. The second category is represented by keywords such as recycling, towel and linen reuse, water, energy, led, glass, paper, plastic, waste and dispenser. The keywords organic, bio, fair trade, local and environmentally friendly belong to the responsible products category. (Table 2)

Table 2: CSR categories and codes

CSR categories	Codes
Responsible attitude	green hotel, green program, green policy, responsible attitude, sustainability, environmentally friendly, logo
Environmental responsibility	recycling, towel and linen reuse, water, energy, led, glass, paper, plastic, waste, dispenser
Responsible products	organic, bio, fair trade, local, environmentally friendly
Local environment	organic garden, green environment
Education of guests	guest incentive, green program
Equal opportunities	accessible, disabled, barrier-free
Local community	community
Attitude of employees	staff, employee

Source: own editing

3. Results and evaluations

3.1. Analysis of hotel websites

All six hotels have an English language website and we thoroughly examined all websites for each hotel. All of the hotels are 4 star hotels. However they are located in different cities of Hungary.

The following three categories: guests' education, local community and employees' attitude were only mentioned once each. Responsible attitude is the most mentioned category. Indeed, it appeared in 5 websites out of 6. Two websites mentioned only 2-3 categories. Two others mentioned 4 categories out of 8 and only one hotel website, the *Radisson Blu Béke* (2019), mentioned all 8 categories.

On the one hand, the *Radisson Blu Béke Hotel* thoroughly describes its responsible business strategy in its website. It specifically explains how they are passionate about caring for others, and that extends beyond the walls of the hotel. They believe in conducting business ethically in all they do and they want to be a thriving, sustainable and responsible business together with their hotel colleagues and in their local community where they work on creating better futures and a better planet for all.

On the other hand, however, the *Royal Club Hotel Visegrád* (2019) did not give any detail or description whatsoever in its English website concerning CSR.

Both the *Airport Hotel Stacio* (2019) and the *La Contessa Kastélyhotel* (2019) mentioned 4 CSR categories. They both seemingly described the responsible attitude, environmental responsibility and responsible products categories with the difference that the first hotel mentioned the local environment category while the second hotel mentioned the equal opportunities one. Furthermore, the *Airport Hotel Stacio* mentions its CSR strategies by

explaining how they are one of the leading hotels in Hungary who utilizes the most renewable energy. They operate with a pumped-cooling system. They explain how the main point of this is to use the earth's own heat to cool and heat the building. They also mention how they converted their lake into a Bio-lake with professional help. The hotel also endeavours to reduce the pollution of the environment by using energy-saving and environment friendly solutions, to which it asks for the involvement of guests.

On its website, the *Danubius Hotel Helia* (2019) put the logo of the Hungarian Hotels & Restaurants Association Green Hotel Award. It also has a section for corporate announcements where we can find one announcement related to CSR and which was posted in the year 2017. The announcement is a Modern Slavery and Human Trafficking Statement where the hotel's director explains that, as part of their efforts to ensure that slavery and human trafficking are not taking place within their business or in their supply chains, they are in the process of updating employee codes of conduct and to include clear guidelines explaining the risks of these activities and the zero tolerance approach that is taken to them. Furthermore, in its Events and Things To Do section (*Danubius Hotel Helia*, 2018), the hotel is raising awareness among travellers about "the Earth being in trouble". Indeed, in the year 2018 they advertised about the Earth Hour Event and explained how the environment is in great danger and why they are switching off for one hour.

The hotel *Saliris Resort & SPA* (2019) does not mention much about CSR on its website. Even though it also put the Hungarian Hotels & Restaurants Association Green Hotel Award logo, it only mentions the equal opportunity CSR category by writing that there are three rooms for disabled guests and that the hotel and SPA are handicapped. Finally, we can find the responsible products category where the hotel mentions local specialties, vegetarian dishes and special diets for children (gluten free-foods). (*Table 3*)

Table 3: CSR values appeared on hotels' websites

Hotels / Categories	Airport Hotel Stacio	La Contessa Kastély-hotel	Royal Club Visegrád	Danubius Hotel Helia	Radisson Blu Béke	Saliris Resort Spa
Responsible attitude	X	X		X	X	X
Environmental responsibility	X	X		X	X	
Responsible products	X	X			X	X
Local environment	X				X	
Guests' education					X	
Equal opportunities		X			X	X
Local community					X	
Employees' attitude					X	

Source: own editing

3.2. Analysis of guest reviews

All the guest reviews were downloaded from the TripAdvisor regardless of when it was written. The data was downloaded in September 2019. From a total of 6186 reviews, 3226 English comments were found, of which 130 guest reviews with CSR content were analysed. The rate of CSR-related comments was 4 %.

Within the CSR comments, some of them included not only one but more CSR related factors, that is why 141 English factors were analysed. in 130 comments. *Danubius Hotel Helia* had the most comments (71pcs according to CSR), but *La Contessa Castle Hotel* has the highest percentage (19 %) of comments. (*Table 4*)

Table 4: CSR comments on TripAdvisor

Name of hotels	All comments	All English comments	CSR comments	Rate of comments	Mentioned green factors	Positive factors	Negative factors
Airport Hotel Stacio	430	284	7	2%	12	11	1
La Contessa Kastélyhotel	135	53	8	15%	8	8	0
Royal Club Hotel Visegrad	174	27	3	11%	3	3	0
Danubius Hotel Helia	3398	1668	71	4%	75	58	17
Radisson Blu Béke	1655	1063	35	3%	37	28	7
Saliris Resort	389	131	6	5%	6	6	
	6181	3226	130	4%	141	114	25

Source: own editing

In the first round, all the factors were analysed whether it appears in the comment in a positive or negative aspect, with a ratio of 81-18 % in English comments. So in many cases guest experienced positive things in the field of CSR rather than negative, or at least guest write more positive comments according to CSR. However, it is important to note here that, although a factor is negative in the area of CSR, in many cases guest evaluate it as a positive thing. For example, changing towels and linens everyday served to reinforce the positive image of the hotel as they received fresh towels every day, while environmentally it is a really bad activity from the hotel. However, many guests complained because the hotel did not change the towels, which is a sustainable activity. Although lower water pressure and soap dispensers are environmentally positive, they are not appreciated or negatively experienced by the majority of guests, also due to reduced comfort.

Although CSR-related comments were divided into eight categories based on the literature and previous researches, there were not any guest ratings on the education of guests, equal opportunity, the local community and the attitude of employees, so the feedbacks were analysed in only the remaining four topics as responsible attitude, environmental responsibility, responsible products and local environment.

The proportion of comments by category shows that 74 % of the English guests share their experiences of environmental responsibility, and all the six hotels had feedbacks in this category. The main reason for giving feedback in this topic is the daily change of towels in mainly positive and sometimes in negative context. Danubius Hotel Helia and Radisson Blue Béke Hotel had the most reviews according to environmental responsibility. Responsible products were featured in 18 % of the comments, most of which highlighted organic breakfast products, and on a few occasions featured bio and local food and organic bathroom accessories.

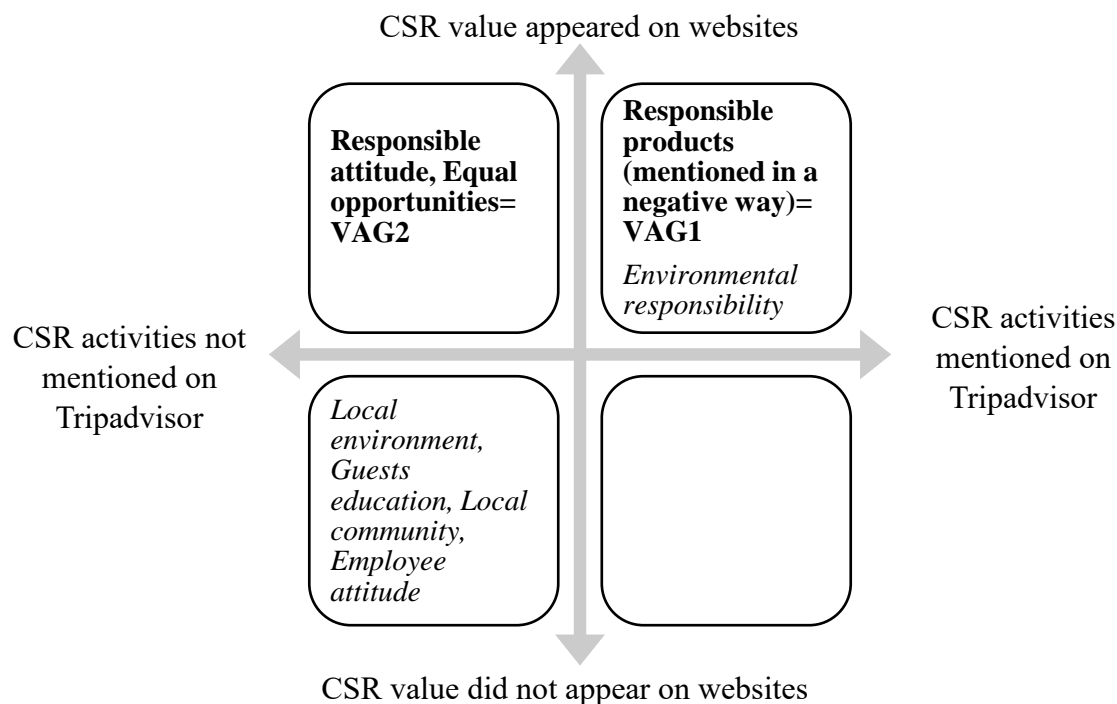

Figure 1: Value-Action Gaps (VAG)
Source: own editing

After analysing hotel websites and TripAdvisor feedbacks, we compared the two results to answer our main research question: which CSR topics formed the value-action gap. However, the category of responsible products got only negative feedback so, this constitutes the first value-action gap (VAG1). The second value-action gap is experienced in the two categories: responsible attitude and equal opportunities as they were described in the hotels' websites but not mentioned in the TripAdvisor reviews (VAG2). (Figure 1)

The following steps should be considered for successful CSR practices:

- to *implement* not just mention the CSR activities on websites or formulize them as future goals;
- to strengthen the *environmental responsibility* activities;
- to expand the use of *responsible products*;
- to *educate guests* in a more detailed, frequent, and understandable way
- to make *employees' commitment* to CSR visible;
- to highlight *economic responsibility*;
- to request *more and more detailed feedback from guests*, as they highlight the value-action gaps that need to be solved
- To enhance the importance of CSR practices on hotel websites

4. Conclusions and suggestions

Based on the results of the research, the following steps should be considered for successful CSR practices: to implement not just mention the CSR activities on websites or formulize them as future goals; to strengthen the environmental responsibility activities; to expand the use of responsible products, as this is always valued positively by guests; to make local environment green where possible, as Yi et al.(2018) environment encourages tourists to be more

environmentally conscious; to educate guests in a more detailed, frequent, and understandable way, using interfaces that truly deliver information to guests, such as towel change in the bathroom, behaviour towards all-inclusive buffets, turning off all the lights and AC/heating system before leaving the room and throw garbage in indicated containers; to emphasize on equal opportunities and widen accessibility; to work with the local community and possibly involving guests; to make employees' commitment to CSR visible, since this is not reflected at all in staff feedback; to highlight economic responsibility; to request more and more detailed feedback from guests, as they highlight the value-action gaps that need to be solved.

The study evaluates the CSR activity of hotels by analysing guest reviews, adding new results to the literature on responsible accommodation. However, based on the results, we see that there may be differences between responsible and sustainable accommodation strategies and real hotel practices, as we have experienced a value-action gap in two ways.

In our study, we examined only the websites and guest reviews of six Hungarian green hotels to explore the value-action gap. However, looking at top green hotels in other countries and taking into account different national and cultural differences may increase the validity and generalizability of the research. The study is limited to only six hotels, so it would be worth increasing the number of hotels analysed to generalize the conclusions.

Literature

- Airport Hotel Stáció (2019): About Hotel Stáció, <https://www.airporthotelbudapest.hu/en/history-of-hotel-stacio.html>, 20.10.2019.
- Al-Omar, R., Hussain, M. (2017): An assessment of green practices in a hotel supply chain: A study of UAE hotels. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 32. 71-81 p.
- Alles, M.T.F., Marques, R.C. (2011): Corporate Social responsibility in the hotel sector : a Scientific Literature Review. *Cuadernos de Turismo*. 235-236 p.
- Ásványi, K. - Komár, Z. (2018a): Értéke-e zöldnek lenni?: Zöld szállodák és vendégeik. *Turisztikai és vidékfejlesztési tanulmányok*. 3 (1) 20-33. p.
- Ásványi, K. - Komár, Z. (2018b): Zöld szálloda, örökzöld imázs - A „zöld” mint minőség és minősítés kommunikációjának elemzése fogyasztói visszajelzések és szállodai honlapok vizsgálata alapján. in Józsa, L., Korcsmáros, E., Seres Huszárik, E. (szerk.): *A hatékony marketing - EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete*. Selye János Egyetem: Komárom. 265-276 p.
- Baker, M.A., Davis, E.A., Weaver, P.A. (2014): Eco-friendly attitudes, barriers to participation, and differences in behavior at Green Hotels. *Cornell Hospitality Quarterly*. 55. 1. 89-99 p.
- Björnefors, E., Kjellsson, L. (2014): Hospitality and sustainability: A case-study and comparison of the sustainability work by hotels in the Gothenburg area. University of Gothenburg.
- Bocken, N. (2017): Business-led sustainable consumption initiatives: impacts and lessons learned. *Journal of Management Development*. 36. 1. 81-96 p.
- Cherapanukorn, V., Focken, K. (2018): Corporate Social Responsibility (CSR) and Sustainability in Asian Luxury Hotels: Policies, Practices and Standards. *Asian Social Science*. 10. 8. 198-209. p.
- Chun, R. (2016): What Aristotle can teach firms about CSR. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2016/09/what-aristotle-can-teach-firms-about-csr> , 20.10.2019.

- Coles, T., Fenclova, E., Dinan, C. (2015): Responsibilities, Recession and the tourism sector: Perspectives on CSR Among low-fares airlines during the economic downturn in the United Kingdom. University of Exeter Business School.
- Danubius Hotel Helia (2018): Accomodation, Events, Things To Do. <https://www.danubiushotels.com/budapest-guide/switching-off-earth-hour-2018> , 20.10.2019.
- Danubius Hotel Helia (2019): Corporate Information, <https://www.danubiushotels.com/en/corporate-information/announcements>, 20.10.2019.
- De Grosbois, D. (2012): Corporate social responsiblity reporting by the global hotel industry: commitment, initiatives and performance. *International Journal of Hospitality Management*. 31. 3. 896-905 p.
- Ettinger, A., Grabner-Krauter, S., Terlutter, R. (2018): Online CSR communication in the hotel industr: Evidence from small hotels. *International Journal of Hospotatlity Management*. 68. 94-104 p.
- First Hotel (2019). First Hotel Reisen. <https://www.firsthotels.com/hotels/sweden/stockholm/first-hotel-reisen/?sessionGUID=2c2dc984-5770-a551-6c33-847aa83de1d9%2C2c2dc984-5770-a551-6c33-847aa83de1d9&webSyncID=e395594c-763e-7884-9b65-bc90ab29d045>, 20.10.2019.
- Garay, L., Font, X. (2012): Doing good to do well? Corporate Social responsibility reasons, practices and impacts in small and medium accommodation enterprises. *International Journal of Hospitality Management*. 31. 2. 329-337 p.
- HH&RA (Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége - MSZÉSZ) (2018): Zöld szálloda, <http://www.hah.hu/csr/zold-szalloda>
- Hilton (2018): Hilton Commits to cutting environmental footprint in half and doubling social impact investment. <https://newsroom.hilton.com/corporate/news/hilton-commits-to-cutting-environmental-footprint-in-half-and-doubling-social-impact-investment>, 20.10.2019.
- Holcomb, J.L., Upchurch, R.S., Okumus, F. (2017): Corporate social responsibility: What are top hotel companies reporting? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 19. 6. 461-475 p.
- Hotel Riverton (2019): Hotel Riverton's environmental policy. <http://dagoroa.tk/en/our-environmental-policy>, 20.10.2019.
- Hsieh, Y.C. (2012): Hotel companies' environmental policies and practices: A content analysis of their web pages. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 24. 1. 97-121 p.
- IEA (International Energy Agency) (2018): World Energy Outlook 2018.
- Inoue, Y., Lee, S. (2011): Effects of doifferent dimensions of coporate social responsibility on corporate financial performance in tourism-related industries. *Tourism Management*. 32. 4. 790-804 p.
- Jogdan, B., Sawant, M. (2018): Online corporate social responsibilty reportings of leading hotel groups in India: A qualitative content analysis. *International Journal of Tourism and Travel*. 11.1-2. 8-17 p.
- Jones, P., Hillier, D., Comfort, D. (2016): Sustainability in the hospitality industry: some personal reflections on corporate challenges and research agendas. *International Journal of Contemporary*. 28.1. 36-67 p.

- Kóródi, M., Horváth, P. (2012): A Zöld Ötven Áryalata – Avagy A Szálláshelyszolgáltatás Környezetvédelmi Összefüggései. Szolnok: Szolnoki Tudományos Közlemények 16. 276-283 p.
- La Contessa Kastély-hotel (2019): The rooms, <https://lacontessa.hu/en/the-rooms>, 20.10.2019.
- Lenzen, M., Sun, Y., Faturay, F., Ting, Y.P., Geschke, A., Malik, A., (2018): The carbon footprint of global tourism. *Nature Climate Change*. 8. 522-528 p.
- Marriott (2019): Sustain responsible operations. <http://serve360.marriott.com/sustain/>, 20.10.2019.
- Martínez, P., Del Bosque I.R. (2013): CSR and customer loyalty: The roles of trust, customer identification with the company and satisfaction. *International Journal of Hospitality Management*. 35. 89-99 p.
- Martínez, P., Pérez, A., Del Bosque, I.R. (2014): Exploring the role of CSR in the organizational identity of hospitality companies: A case from the Spanish tourism industry. *Journal of Business Ethics*. 124. 1. 47-66 p.
- Melia Hotels (2014): Melia Hotels International: Annual Report and CSR. 1-67 p.
- Millar, M., Baloglu, S. (2008): Hotel Guests' Preferences for Green Hotel Attributes. *Proceedings of the European Council for Hotel, Restaurant, and Institutional Education Conference, Dubai, United Arab Emirates*.
- Ozdipciner, N.S., Ceylan, S., Soydas, M.E. (2016): The Use Of Green Star Certificates As A Marketing Tool On Hotel Websites. *European Scientific Journal*. 70-81 p.
- Persson, J., Vejseli, S. (2013): Attitude and behaviour – a study of consumers' explanations for the gap in between. Lund University.
- Radisson Blu Béke (2019): Responsible Business, <https://www.radissonhotelgroup.com/responsible-business>, 20.10.2019.
- Robin, C.F., Valencia, J.C., Munoz, G.J., Martínez, D.Y. (2016): Attitude and behavior on hotel choice in function of the perception of sustainable practices. *Tourism & Management Studies*. 12. 1. 60-66 p.
- Rowe, K. (2018): Hoteliers' Perceptions of sustainable practices on small hotel optimization: a phenomenology inquiry. *Walden Dissertations and Doctoral Studies Collection*. Walden University.
- Royal Club Visegrád (2019): Royal Club Visegrád, <https://wellnesshotelvisegrad.hu/>, 20.10.2019.
- Saliris Resort Spa (2019): Gastronomy, <https://salirisresort.hu/en/gastronomy>, 20.10.2019.
- Smith, A.B., Choy, V., Chong, H., Verma, R. (2015): Environmental sustainability in the hospitality industry: best practices, guest participation, and customer satisfaction. *Cornell Hospitality Report*. 15. 3. 6-16 p.
- Turner, J. (2010): Sustainability and corporate social responsibility in hospitality. *Sauder School of Business*. UBC.
- Villalonga, B. (2018): The impact of ownership on building sustainable and responsible businesses. *Journal of the British Academy*. 6.1. 1-27 p.
- Yi, S., Li, X., Jai, T.M. (2018): Hotel guests' perception of best green practices: A content analysis of online reviews. *Tourism and Hospitality Research*. 18. 2. 191-202 p.

The Hungarian Formula One Grand Prix and the prostitution in Mogyoród

Dr. Kovács István

assistant professor - National University of Public Service, Department of Law Enforcement Management

2 Ludovika Tér, Budapest 1083

e-mail address: kovacs.istvan@uni-nke.hu

In the former year created, and summarized basic researches' results are presented by this study, which shows us the Hungarian prostitutes' real and lived experiences about the Hungarian law regulation, and about the social status in connecton prostitution. In this section of the study, I examine police measures taken with prostitutes at the Hungarian Formula 1 Gand Prix in Mogyoród. Were the measures regular? What are the dangers and threats to the mass appearance of prostitution at a major event like Formula 1? Service, business or really a violation?

Keywords: prostitution, police, Formula 1, Hungary, policeabuses

1. Prostitution as security risk(?!)

The world-famous Formula 1 race is now held in almost every country world wide, including Hungary. The first race in Hungary took place in 1936, and since 1986 legendary racing cars (Ferrari, Mercedes, etc.) have been racing along the Hungaroring track next to the village of Mogyoród. (Boros et al, 2018) However, the aim of the study is not to point to specific periods in the history of sport, but rather to focus on security-related safety issues. (Wéber, 2019) (Jones, 2011)

The Hungarian Grand Prix is of great importance in Hungarian tourism, as nearly 200-250.000 foreign visitors come to the event every year, who have a much higher than average willingness to spend discretionary income. (Betlen et al, 2019) Usually the citizens of the surrounding and distant countries come to our country - many tourists from Germany, Austria, Italy, England - but it is not uncommon to see guests from overseas - Americans, Australians, etc. -. While pilots, crews and sponsors are housed in high-quality hostels in Budapest, most tourists stay in nearby hotels, motels, or even campsites. It is not uncommon that Mogyoród - with the population of almost ten thousand people - is visited by up to 50-60,000 people daily who come to watch Formula 1. This significantly increases the budget of the community, the increase is mainly realized through business taxes. Nevertheless, not only the local government is demanding huge revenue, but organized crime groups dealing with the trafficking of girls are also want to take their share.

These organized crime networks get most of their illegal profits mainly from trafficking girls, but they also make huge profits by committing other crimes as well. Sex tourism, in which both catering establishments, pimp gangs, law enforcement agencies and sex workers have a role, represents a billion-dollar revenue source recognized not only by states that are legalizing these actions, but also by criminals. In 2015, according to a statistical report, prostitution and connected activities generated 26.8 billion dollars in Spain, 24 million dollars in Japan, 14,6 billion dollars in the US and 186 billion dollars worldwide. (Connected activities mean the groups and individuals who profit from illegal activities and who are mostly linked to organized crime circles. Both sex workers and prostitutes.) In Germany, revenues increased to \$ 18 billion,

but thanks to the legal brothel system the state also benefits from it, at least partly. (In the Netherlands prostitution business generated \$ 800 million in profits.) The list is topped by nearly \$ 73 billion in the economically and militarily most developing Asian country, China. (Havoscope, 2015)

A report from the Gödöllő Police Department reveals a utopian picture showing that in 2014 only 7 people were prosecuted for violation of the law, and in 2015 only 4 people were prosecuted. (Gödöllő Rk. jelentés, 2014) These statistics suggest that the prostitutes in Mogyoród and the organized criminal networks that come with prostitution submit to the requirements of the Hungarian legal system, and that there is indeed a negligible number of those who do not, or the latency surrounding the phenomenon is too strong and does not really show up in metrics. If we consider that the statistical database of the authorities is always based on the total number of recorded activities, it emerges that the other indicators of the estimation can only be based on latent activities. As a result, if we count about 200-250.000 people per year, is the amount of violation of illicit curiosity committed per person less than 10 per year? Or would the number of people who would accept or apply for such a service be small?

According to a survey by the Central Bureau of Statistics, prostitution is one of the least profitable, the least powerful and the least prestigious professions, yet sex work, however marginalized by society, is one of the highest-paid jobs. (The question of who benefits from this in Hungary today is only theoretical.) It should also be noted that it is somewhat contradictory to say that prostitution is one of the least-powerful professions. the opposite of the latter is contradicted by a number of recent studies, and if this job is as useless as respondents say, than why is it so that in Israel, for example, more than ten thousand men per month use sexual services, in Denmark this number is more than two hundred thousand men per month. In 2012, in the United States 9.1 percent of men said that they had already paid for sexual services. Not to mention why adult film characters - in stereotypical and prejudiced terms - are grouped under the same heading as prostitutes, despite the fact that the two professions focus on completely different attitudes, rules and professional competencies. What percentage of citizens have or have used sexual services?

The study cannot answer to the above-mentioned questions, but it does indicate how sex workers acted when police measures were taken and if these measures were, in terms of professionalism, legally correct, professional or used power to abuse. The topic of the research is organized along these lines, and along to what extent do police officers encourage legal, professional and legitimate measures to secure the event and create a subjective sense of security for the participants.

Before presenting the results of the statistical analysis, it is necessary to introduce the regulation of Hungarian prostitution so that the lay person has sufficient knowledge of the legal basis of police work and action against prostitutes.

2. Regulation of prostitution in Hungary

The framework of the study does not allow to discuss in detail the regulation of prostitution in Hungary, but it is necessary to mention its essential elements. (Fehér, 2008) (Borai, 2000) (In my three previous studies the offense law, the Criminal Code, and the National Police Headquarters instruction on prostitution are analysed in detail, examining their correlation with the New York Convention of 1950.) (Kovács, 2017a) (Kovács, 2017b) (Kovács, 2017c)

Today, in Hungary, prostitution can be legally practiced provided that the criteria prescribed by the law are met. International regulation, the New York Convention of 1950, greatly influenced domestic legislation. As a result, the Hungarian Criminal Code (Act C of 2012) criminalises certain conducts (e.g. pimping, perseverance, etc.) and, in accordance with the Convention, prohibits the establishment of brothels. The Offenses Act (Law II of 2012), on the other hand, considers a prostitute's behaviour punishable if she does not, in part, or does not

comply with the legal framework. This set of criteria is structured around three principles: public health, public order and economic compliance. The legal anomaly is based on this set of conditions, since the Convention recognizes the sacrificial nature of prostitutes, which the law threatens to punish if the criteria are not met; - parallel to the legal environment - and does not facilitate reintegration processes or support the reintegration of prostitutes into society, which is a requirement of the bilateral convention. In the followings the three legal requirements will be shown.

Public Health compliance requires prostitutes to have a work-related health certificate ("booklet") certifying that they do not suffer from a transmittable disease. It is in the social interest that the service of arousing or satisfying sexual desire in the outside world should be free from diseases, with the least risk of infection. Screening is one sided as it applies only to the prostitute, which is against equal treatment, as the persons who use the service are not bind to prove that they do not suffer from a transmittable disease hence do not transmit it directly or indirectly to other persons involved in the service. However, in this connection it should be noted that in 2011 the Constitutional Court annulled certain stigmatizing, direct provisions of the health booklet concerning prostitutes, ensuring human dignity as an absolute fundamental right.)

Public order involves two interrelated, conjunctive requirements: service should be offered outside the protected area and there should be no harassment. (It is a legal term that is part of maintaining public order.) The law defines what is that part of the public space that a municipality designates by decree when mass prostitution occurs. (Mass appearances refer to the continuous or periodic increase in the number of simultaneous territorial concentrations of prostitutes, which may disturb the peace of the settlement.) Prostitutes may, within this area, offer sexual services or accept the initiative to provide sexual services. However, the law prohibits harassment of sexual services: harassment is present when someone is obstructing, disrupting, or harassing another person's movement or hindering another person's driving, these acts are also aggressive or indecent. It should be borne in mind that this postulate imposes duties not only on prostitutes but also on municipalities and authorities. How do we expect a prostitute to comply with the law if, for example, the Metropolitan Government does not or cannot designate a work zone as a place of employment?

Compliance with economic rules presupposes the existence of an individual entrepreneurial card and the payment of regular income tax. Given that prostitutes are eligible for service under the Self-Employed and Self-Employed Companies Act and are subject to tax under the Personal Income Tax Act, retaining this guarantees compliance with the economic criteria. In 2007 prostitution activity was registered by the Uniform Sectoral Classification of Economic Activities (TEÁOR) under code 96 as a personal service, including 9604 as a physical well-being service. Thus, the tax authority is obliged to grant permission to perform the service after getting of the individual entrepreneurial card and the registration of the tax number. (These provisions can be found in Act CXVII of 1995 on Personal Income Tax and Act CXV of 2009 on Self-Employed Persons.) Therefore, if the prostitute does not issue an invoice for the work performed after the service was ordered and performed, the prostitute's income is illegal. And the person who pays off this illicit gain as profit (for example, the pimp) is also a violator. (Kovács, 2019a)

In the next part, I present a part of my research, report on results, and make constructive suggestions.

3. Research and results

Unfortunately, the formal nature of the study does not allow me to describe the circumstances of the survey in detail. Details of the research are contained in an earlier study that I recommend to the reader. (Kovács, 2019b)

With all this in mind, I will present the short description of the research: in 2018, I made a research with 100 prostitutes. The sample was selected by snowball method. The central point of the study was the quantitative survey. Before the creation of the survey, I have made a historical base research, where I have used primary and secondary databases. The data were collected from archives, museums' database, I have also used online data, including sociological, legal, social, and law enforcement studies, researches, reports and minutes. The survey embraced seven big topics. The first topic was the personal circumstances, the second was the prostitution's attitudes, the third were the reasons and the goals, the fourth was the health connected status, the fifth, the sixth, and the seventh were the lived experiences with the police, with the clients, and with the pimps. After creating and filling out the survey, the results were summed in a database, and I could start the mathematical statistics calculations. With the help of the mathematical statistics, and quantitative methods I have calculated minimum, maximum, mods, average, deviation using different functions. I used this research method, because I wanted to reveal the objective numerical characterization of the reality - as a part of a cognition process -, where participants were actively involved in the subject of the research. The acquired knowledge was interpreted as not passive images of reality, and mirror-like copies, but as interpretations of creative activity. Through this research, we can learn about reality and procedures, and find solutions for legislation, reintegration, and regulatory work. This part is connected with the police work, and the income of the prostitutes in Mogyoród during the F1 race.

Age

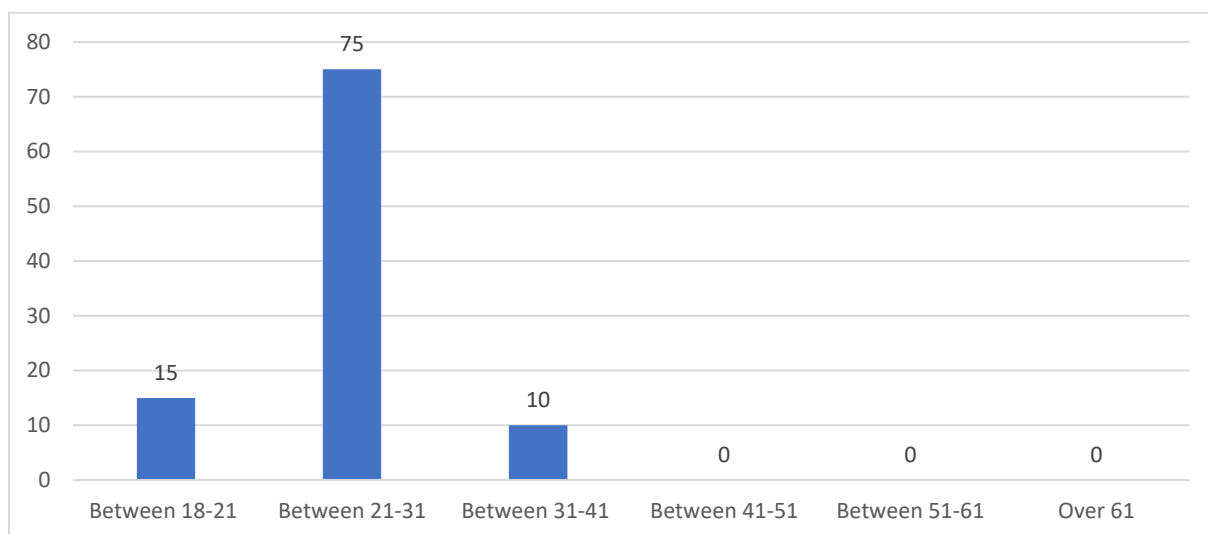

Diagram 1. Age
(Edited by the author)

The diagram shows the age characteristics of the research participants. Six categories were set up, which ranged from 61 and above, 51-61, 41-51, 31-41, 21-31, and 18-21. On my age chart, the peak value ranged from 21-31 years, with a minimum of 31-41 years. The value between the two was in the 18-21 age range. The maximum was 75%, the minimum 10%, and the median 15%. The research did not cover juvenile prostitutes. These statistics do not give an idea of the proportion of juvenile prostitutes involved.

Gender identity

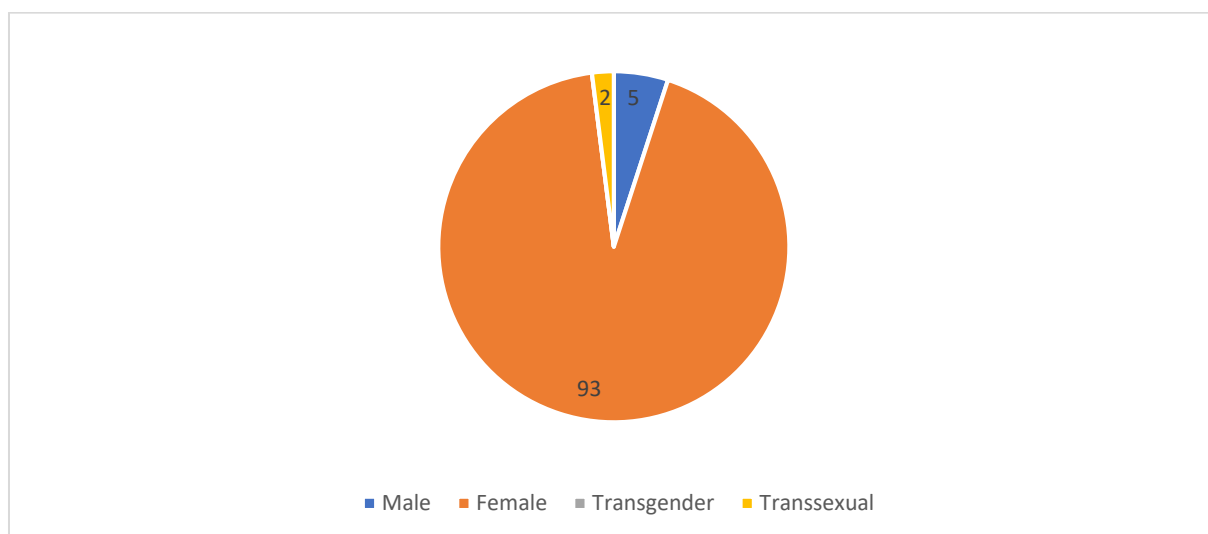

Diagram 2. Gender identity
(Edited by the author)

The chart provided information on the gender of the participants. Gender identity had three categories: male, female and transgender. In the research, 2 people declared themselves transsexual, 5 people declared themselves men and 93 people declared themselves women. The statistical analysis and research show that, while women play a dominant role in prostitution, men and transsexuals are also present with a negligible presence. The dominant character is well represented by the maximum value (female) as opposed to the minimum value (transsexual) and the value between the two (male).

Income of prostitutes

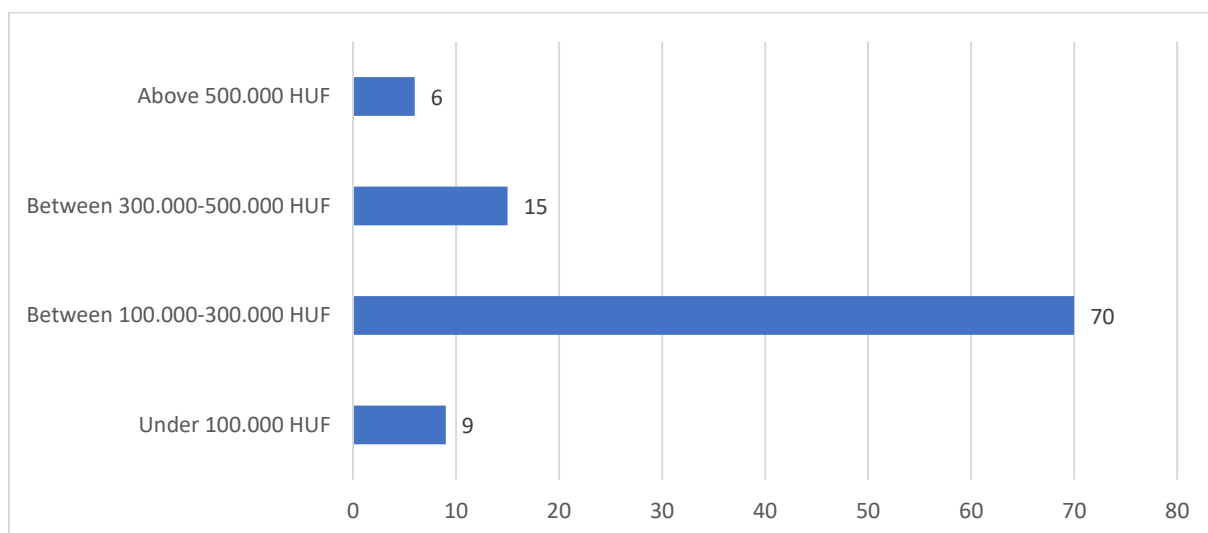

Diagram 3. Income of prostitutes
(Edited by the author)

The chart shows the income of prostitutes. There were 4 categories that ranged from HUF 100,000 to HUF 500,000. Income meant net value and was defined as a monthly resource. 6 people said they were earning over 500,000 forints. 15 people earned between 300,000 and

500,000 forints and 9 people earned less than 100,000 forints. With a maximum of 70 answers, the maximum value indicated between 100.000-300.000 HUF, which corresponded to 70% of the sample.

Location

Diagram 4. Location of inhabitancy?
(Edited by the author)

The diagram below shows the location of the participants within Hungary. 100% of the participants were domiciled and resident. Due to the strict anonymity, the name of the settlements was not included in the survey.

Pimp

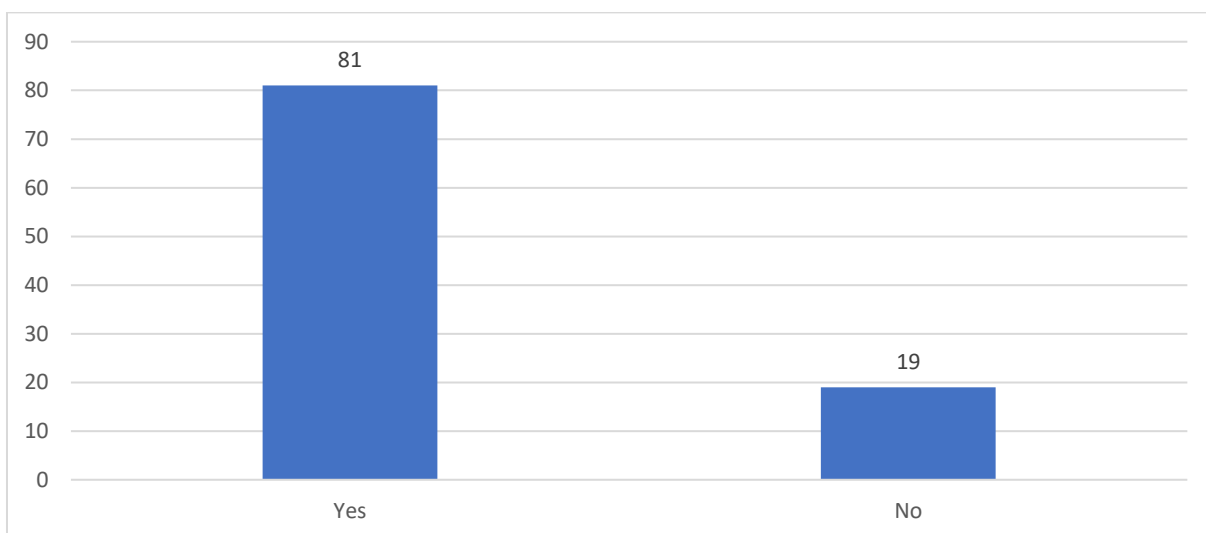

Diagram 5. Pimp activity
(Edited by the author)

An important question in the survey was whether prostitutes had a pimp or not. This is also relevant because there is a correlation between prostitutes being able to retain, or only partially retain, their income. For those who have a pimp, there is the possibility, that they cannot use

their income freely. 81% said they had a pimp, while the remaining 19% did not say whether anyone would be behind them, be it a pimp, a criminal group, or a member of any network. This means that 81% of those surveyed may not be able to earn their full income. The following sections show how much work is shared between the pimp and the prostitute and who has the income from the work.

Disposal over the income

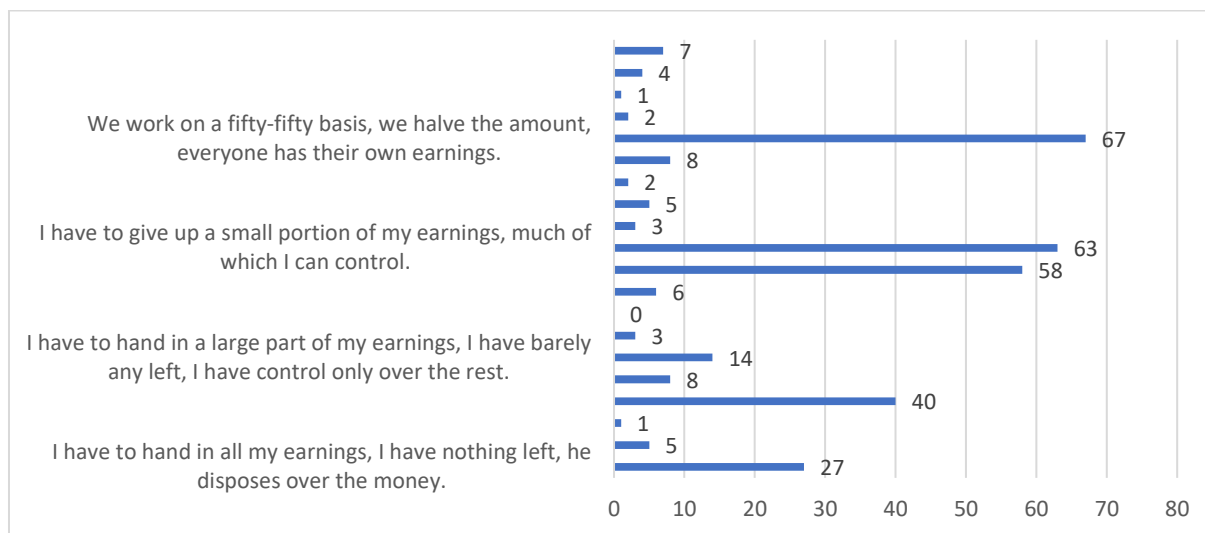

Diagram 6. Disposal over the income
(Edited by the author)

The chart above illustrates the disposal over the income. The questions in the survey were formulated with scalable variant values, in which the respondent was able to categorize the weighting of the response to the statements. "I have to hand in all my earnings, I have nothing left, he disposes over the money." 40% of the respondents thought it was typical, that is, slightly less than half said that the prostitute would give up all her earnings. "I have to hand in a large part of my earnings, I have barely any left, I have control only over the rest," 58% agreed wholeheartedly, saying they had high levels of exploitation in their lives. "I have to give up a small portion of my earnings, much of which I can control. With 63% of respondents disagreeing categorically that there would be a "fair" runner. "We work on a fifty-fifty basis, we halve the amount, everyone has their own earnings," 67% of those surveyed could not identify, and rejected the existence of decent pay and work.

Police actions

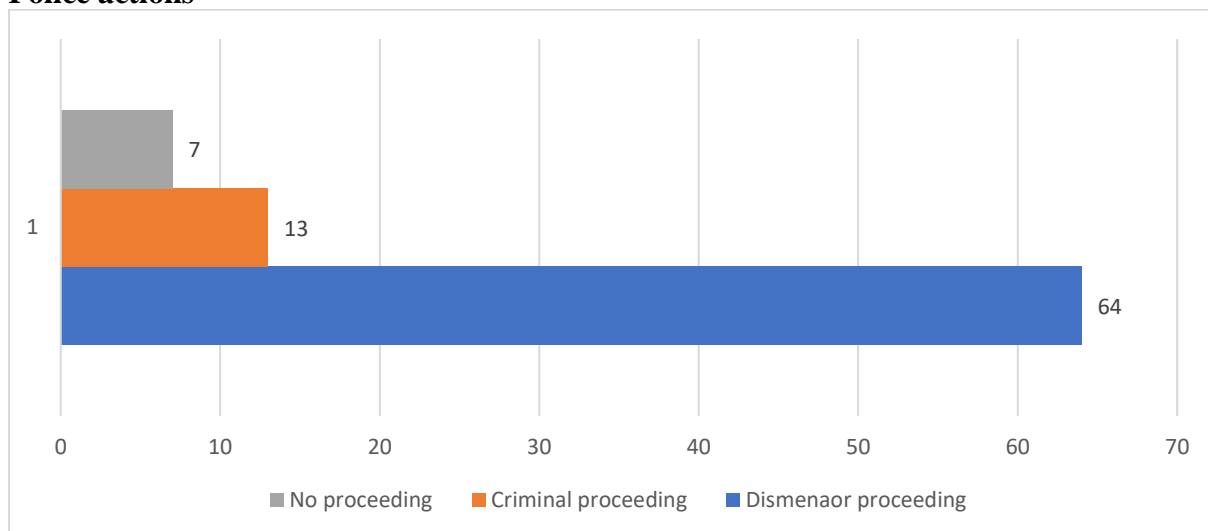

Diagram 7. Police actions
(Edited by the author)

The following diagram illustrates what actions were taken against the prostitutes by the police. Only 7% of the respondents were not prosecuted, which was the minimum value for this part of the survey. Most people (64) have been prosecuted and in 13 cases the police felt it necessary to initiate criminal proceedings.

Police actions and ethics

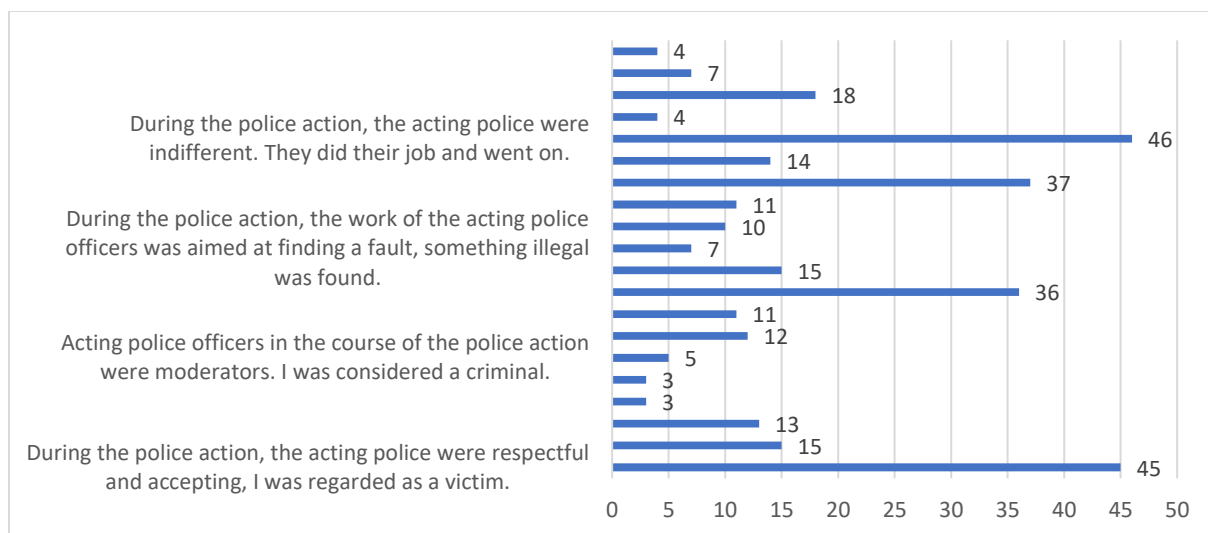

Diagram 8. Police actions and ethics
(Edited by the author)

The chart above shows the same scaling values as in the case of income distribution. The chart showed whether the police work was ethical, legal and professional. Respondents were able to choose between the values shown in the diagram. I made four statements to those completing the survey, and I got the following results: “During the police action, the acting police were respectful and accepting, I was regarded as a victim” 45% of those questioned disagreed and consistently rejected the statement that the police action was preventive and

protected the victim. In contrast, 36% consistently agreed with the statement that the “Acting police officers in the course of the police action were moderators. I was considered a criminal”. In this context, 37% also found the phrase "During the police action, the work of the acting police officers was aimed at finding a fault, something illegal was found." With the following statement that “During the police action, the acting police were indifferent. They did their job and went on”. 46% found it more typical than not.

The legal relationship of the prostitutes in proceedings

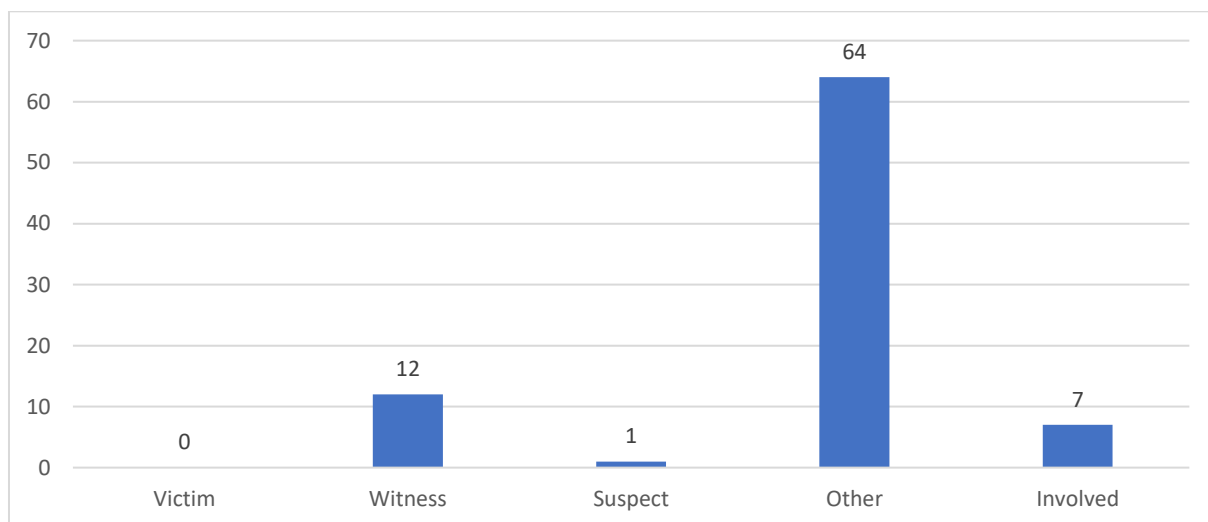

Diagram 9. The legal relationship of the prostitutes in proceedings
(Edited by the author)

The graph below illustrates the legal relationship of the prostitutes in various proceedings. The minimum value was 0, which meant that none of the prostitutes were plaintiffs following police measures, all the more so in 64 cases, which was the maximum of the scale. 1% of respondents was involved in criminal proceedings, while 12% were witnesses and 7% were other participants in the proceedings

Police actions with the prostitutes eyes

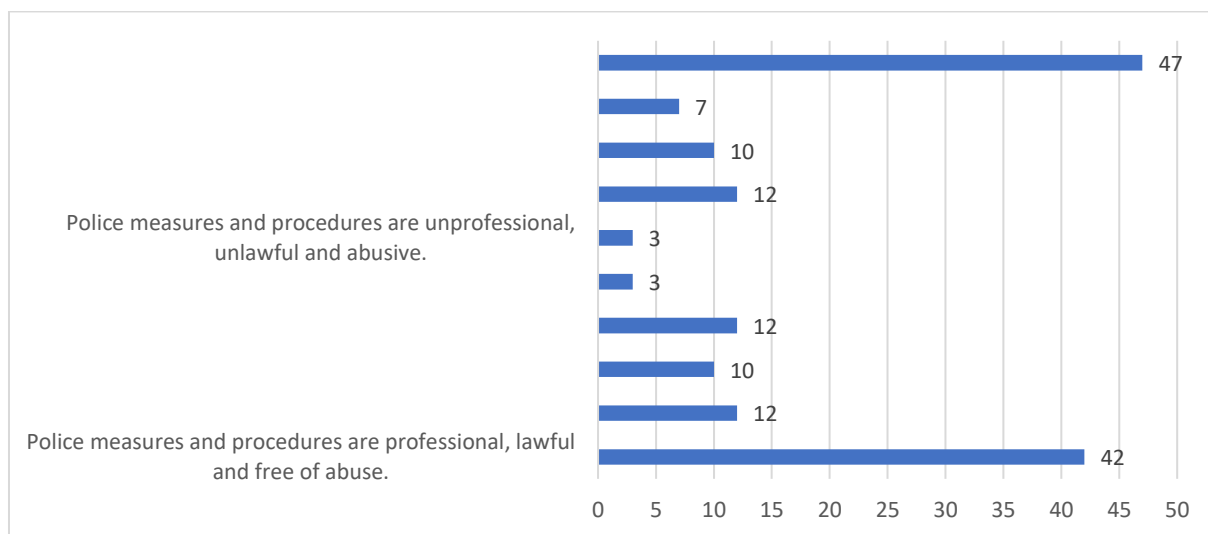

Diagram 10. Police actions with the prostitutes eyes
(Edited by the author)

The above diagram also examined police measures based on scaling values. "Police measures and procedures are professional, lawful and free of abuse," 42% of the respondents disagreed, meaning more than a third of respondents believed that police procedures were abusive. On the contrary, 47% of respondents fully agreed with the suggestion that "Police measures and procedures are unprofessional, unlawful and abusive."

4. Results

The statistical analysis highlights three important instants. The first is the relationship between prostitutes and income, the second is the attitude of the pimp, and the third is the legality and professionalism of police measures. A survey of 100 people showed that two thirds of prostitutes can earn between HUF100 000 and HUF 300,000 a month. (Net monthly income 100,000-300,000 / 70%).

Although the survey did not address how many clients this could mean, but if we count on those interested in Formula 1, which is more than 200-250,000 participants, and it is a well-known fact that prostitution in Mogyoród is multiplied over time, this revenue can also increase significantly. However, due to the lack of statistical data, this remains a hypothesis only. It was important to examine how many prostitutes have pimps, and to check, where the money the prostitutes earn flows to. Most of those who took part in the survey had pimps, thus, there was a strong correlation that the amount was not autonomously exercised by the prostitute. (Pimps 81%). This means that pimp networks are active and provide background activity and then generate profits from illegal revenue. The most typical manifestation and, in this context, the conduct of the executives, though not the loss of all revenue (40% of total exploitation), was directed at the loss of almost 2/3 of the revenue (58% of partial exploitation). Although this is evidenced by the inverse phrases, whereby a minor part of the income remains with the prostitute, the rest is lost on the runner. They disagreed that they should give away a small portion of their income (Living minimum 63 %.) The vast majority of respondents rejected the fifty-fifty approach. The amount earned by prostitutes does not increase their income, but ends up in the parasitic and exploitative networks of exploiters. (Fifty-fifty deficiency 67%).

The results showed that against 2/3 of the respondents infringement proceedings had already started and the number of those who were not pursued was insignificant. (Infringement proceedings 64%). Criminal proceedings were initiated in 13 cases. (Criminal proceedings 13%). All respondents were subjects to the general infringement proceedings, while only 1% was involved in criminal proceedings. (64% prosecuted vs. 1% prosecuted). The statistics also illustrate that the Hungarian legal system, contrary to the New York Convention, but under the law in force, describes the prostitute as an offender rather than a victim.

In the course of criminal proceedings, the number of prostitutes who were charged with these proceedings is negligible, they were most often witnesses or other stakeholders in the proceedings. More important was the quality of the police measures that formed the basis of these procedures if they were in line with the principle of legality, professionalism and constitutionality. As it can be seen from the commencement of the infringement proceedings, the police do not regard the prostitutes as victims, this attitude is accompanied with high-mindedness and rejection. (Police verbal prejudice 45%). One third of the procedures were characterized by the police finding and generating a fault in the work of the prostitute. (Police work with debugging 36%). Police indifference had a statistically strong value, which implied the objective conduct of the proceedings. (Objective police measures 46%). Slightly less than half of those questioned said that police measures were unprofessional, unlawful and abusive. (Lack of professionalism 47%). With the slightest difference, however, there was a stronger camp of professional, legal procedures than abusive police measures.

5. Conclusion and suggestions

In Hungary, sexual offenses (fencing, promotion of prostitution, perseverance, etc.) and the phenomenon of prostitution in the last centuries and decades have significantly changed the nature and functions of regulation. Organized crime based on sexual exploitation, and closely related to prostitution, has created a problem for which not only the EU but, as the figures prove, Hungary must act ruthlessly and take the necessary measures.

Protecting public order and ensuring the personal safety of participants is a primary police task. However, we must not forget that prostitution is a legitimate activity in Hungary, subject to certain rules. Citizens do not condemn prostitution in itself as necessarily evil, but are deterred by related acts that are dangerous to their property security, physical integrity or even their lives. These acts are similar to that of the pimps, which is based on exploitation, violence. Prostitution on the territory of Formula 1 can only be a kind of service that can be obtained as any other service in case it adheres to the rules. By declaring this area to be a protected area, the administrative organization having jurisdiction and competence denies this right on the one side and claims on the other side. This is assisted by various sanctioning procedures, which are also based on police measures (ad absurdity, even if they do not comply with the principle of constitutionality).

Rather, the procedures should focus on the behaviour of the pimps, networks and criminal groups based on the exploitation of victims. This would also ensure civic satisfaction, compliance with international law and the development of a culture of police.

Human life, the most important value that all humans on Earth must protect. Everyone has the basic human and constitutional rights, and the state guarantees them to enforce them and to punish those who violate them. It is in the interest and duty of every country to detect such acts, to self-esteem the injured, and to restore the injured (law) area through a comprehensive, effective and complex set of measures.

References

- Betlen G., Gellértfi G. (2018): Autósport évkönyv. Beta Press, Budapest, 1-253.o.
- Borai Á. (1997): A prostitúció jogi szabályozásának anomáliái, a jelenség hazai kezelésének alternatívái, Kriminológiai Közlemények, Budapest, 55. évfolyam 1. szám, 284-314.o.
- Borai Á. (2003): Prostitúció. Kecskemét, Print 2000 Kft, 1-172.o.
- Boros J., Ocskay Z. (2019): Magyar autó-motor történet. Kossuth Kiadó Zrt., Budapest, 1-153.o.
- Fehér L. (2008): Nemzetközi emberkereskedelem. Budapest, MTA, 1-270.o.
- Gödöllő Rendőrkapitányság jelentés (2014). Forrás: <https://kimittud.atlatszo.hu/request/13188/response/19290/attach/html/3/2014.vi%20kapit%20nys%20gi%20besz%20mol.pdf.html> (A letöltés ideje: 2019.12.03.)
- Havoscope: Prostitution: Prices and Statistics of the Global Sex Trade. Forrás: https://www.amazon.com/dp/B00ZZBFXO2/ref=rdr_kindle_ext_tmb (A letöltés dátuma: 2017.04.17.)
- Jones B. (2011): A Forma-1 enciklopédiája. Budapest, Ventrus Libro Kiadó, 1-288.o.
- Kovács I. (2017a): Jogharmonizáció vagy sem? Első rész: a New Yorki Egyezmény és a 2012. évi C. törvény – a Büntető Törvénykönyv –. Jogelméleti Szemle, 2. szám, 88-106.o.
- Kovács I. (2017b): Jogharmonizáció vagy sem? Harmadik rész: a New Yorki Egyezmény és a 13/2014. (V.16) ORFK utasítás. Belügyi Szemle, 10. szám, 42-59.o.

- Kovács I. (2019a): Egy empirikus kutatás részletei: A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 1-273.o.
- Kovács I. (2019b): The big Hungarian prostitution survey. Marton Zs. (szerk.): Turizmus és Biztonság Konferencia 2019. Pannon Egyetem, Nagykanizsai Campus. 293-303.o.
- Wéber G. (2019): Forma-1 a 21. században. Agenc Magyarország, Budapest, 1-254.o.

Tourism and security - Development and balance

Szabó László András

Criminologist Ph.D Student

National University of Public Service, Doctoral School of Public Administration Sciences

2 Ludovika tér, Budapest 1083

e-mail address: szabo.laszlo.andras@uni-nke.hu

In my lecture and study, I explore the potential for developing tourism and security. All this is to do with the shift in balance between the two phenomena and the loss of tourism or security to the detriment of each other. By focusing on the balance between the two sides, tourism is of paramount importance for profit and security. I interpret this in terms of development opportunities and economic expectations. Focusing on the expectations of foreign and domestic guests.

Keywords: tourism, security, development, balance, guests

1. Introduction

Since 2015, Hungary has been under international migration pressure. In my study, I explore the potential for developing tourism and security. All this has to do with the shift in balance between the two phenomena and the decrease in one to the detriment of the other. Focusing on the balance between the two sides, tourism is of paramount importance for profit and security. I interpret this in terms of development opportunities and economic expectations, focusing on the expectations of foreign and domestic guests.

2. The method and its source literature

The data of the study are secondary data derived from the empirical data of the Hungarian Central Statistical Office (HCSO) and my own collection. I highlight and analyze the parts of the concept of innovation related to creating security.

The Question

Tourism and security do not compete with each other, there is a balance between the two.

The concept of innovation

The word “innovation” originates from the Latin term “innovare”; it means renewal and regeneration. Schumpeter interpreted the concept as follows:

- (1) sale of new goods or novel production of old goods;
- (2) introducing new delivery methods;
- (3) exploring new markets;
- (4) the use of new production materials (raw materials or semi-finished goods);
- (5) developing a new market situation (Schumpeter, 1930).

This concept of interpretation and enumeration is linked to the age of modernity, when the industrial revolution was regarded as the solution to every social problem. Unfortunately, this did not prove to be true. Thus, there was a need to rethink and redefine the concept of innovation.

The Reinterpretation of Innovation

“An innovation is the implementation of a new or significantly improved product (good or service), or process, a new marketing method, or a new organizational method in business practices, workplace organization or external relations.” (Oslo Manual, 2005).

The concept is still too broad. Today’s transformation, which is based on robotization and the digital society, calls for re-thinking. This is the narrow interpretation of innovation.

The narrow concept of innovation

An innovation is the implementation of a new or significantly improved product (good or service), or process, a new marketing method, or a new organizational method in business practices, workplace organization, or external relations. (Oslo Manual 2005) This concept is much closer to today’s innovation concept. The next step was to change the concept of innovation, to narrow it down. The following two innovation processes can provide the solution for designing and maintaining security regardless of the nature of the activity.

Security is a decisive innovation

An innovation process

“A process innovation is the implementation of a new or significantly improved production or delivery method. This includes significant changes in techniques, equipment and/or software.” (Oslo Manual 2005) By developing the procedures, i.e. by formalizing them, the organization can work according to pre-defined and practiced “scenarios” or professional language protocols. Of course, unforeseen events cannot be ruled out when designing security. Only well-trained and highly-trained management can handle this response, together with a properly trained staff.

Organizational innovation

“An organizational innovation is the implementation of a new organizational method in the firm’s business practices, workplace organization or external relations” (Oslo Manual, 2005).

Organizational development must always adapt to the requirements of the season. Thus, on the one hand, the nature of the facility determines the tasks to be performed. On the other hand, it is the dynamics of the changes in tourism in the given year which determines the developmental streams. It is advisable to change the organization in line with this approach, including the involvement of external experts and associates. An important element of tourism security is a security risk analysis to ensure that future operations work smoothly.

Developing procedures and modernizing infrastructure, helping and substituting each other can provide the minimum level of security that tourism can expect. This level should always be set for the current season when people travel, for the types of facilities/events (hotels, wellness hotels, museums, concerts etc.), and the number of tourists expected.

3. Results and Evaluation

In this part of the study, I present and interpret data on the number and activities of tourism and security (law enforcement) structures. In Hungary tourism has become a leading industry. This is also demonstrated by the following numbers and record amounts of revenue. The industry is continuously growing; this is true for both foreign and domestic tourism.

It is the duty of the tourism industry to invest in the development of security as well as the responsibility of its personal and infrastructure side, and it is in its own well-understood interest. The study focuses on the organizations that create tourism and security. I will then introduce innovation opportunities. All of this is based on police response and the workload of the law

enforcement organizations resulting from border surveillance following the mass migration crisis in Hungary in 2015.

Research focus

National Tourism Development Strategy 2030

The new approach of attraction development and basic infrastructure development is to supplement the destination-based approach, to guarantee the economic, social and ecological sustainability of the developed attractions, and to ensure that visitors can enjoy high-quality experiences.

Key global trends and challenges shaping the future of tourism

Shifts in world politics and global security politics: the increasing threat posed by global terrorism and processes affecting the future of the European Union. Crime, for example, will have major impacts on the trajectory of tourism on both a global and a national scale. Safety becomes a key factor in making tourism and travel decisions.

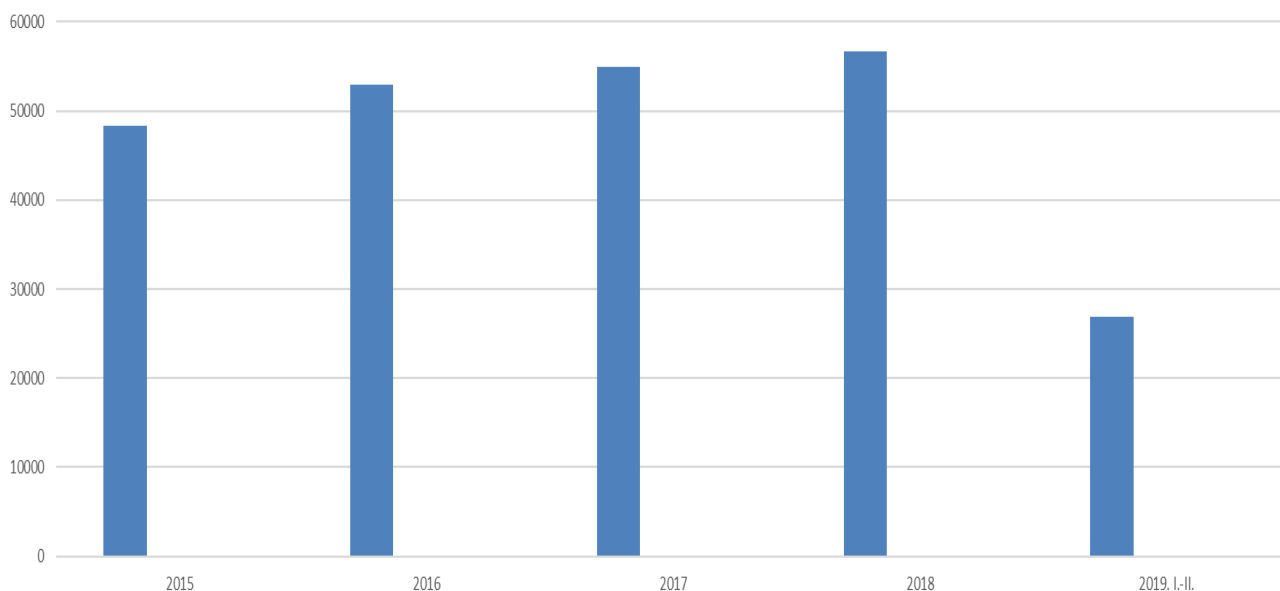
The common task of Hungarian law enforcement organizations and the tourism industry is the creation of security in the tourism industry, in an innovation partnership. The impact of migration is mostly on law enforcement organizations. This can be cost, release, or personnel management. The Hungarian Defence Forces also play a major role in border protection and participate in joint international missions. What distinguishes the Defence Forces from the following organizations analyzed is that they are not involved in municipal public security and do not carry out such patrols. This is the reason why armed security guards are not included in my analysis. These law enforcement agencies are the most exposed to migratory pressures in Hungary. In addition, their main task is to protect public security, both at state and individual level. This is especially true for the Hungarian Police.

Creating Safety in Tourism

Police; Municipal Police / Public Space Supervision; Private Security; each organization is responsible for creating public order and security, so I focus on them in my study. Structurally, these organizations were not created to manage mass migration. There is a hierarchy among law enforcement organizations. In order to enforce the state's monopoly on violence and the state's criminal law needs, the police must have the greatest and widest rights. Thus, police officers qualify as officials, and the members of the Municipal Police Department, the Militia, are also public servants. A security guard has only as many privileges as a natural person. In the following, I look at the organizations that have been defined as being authorized by the police. Then I will continue with organizations that can be engaged in potential mass migration situations in the event of the police being overloaded.

In the following, I review the number of foreigners arriving in Hungary. Source: Central Statistical Office. The figures show continuous growth.

Figure 1.
Number of foreign visitors to Hungary
Number of trips abroad to Hungary
2015-2019 I.-II.

Source: (HCSO 2019)

For the purposes set out in the section on growth and security in the National Tourism Development Strategy 2030, these organizations operate in a special system to ensure public safety. They see each other, help each other and share information to help them function better. As domestic and foreign tourism continues to grow, regardless of the figures specified in the strategy, cooperation in the partnership for development and innovation is essential.

The public security system consists of the following system types:

- Law Enforcement System (Police, Municipal Police / Public Space Supervision)
- Private Security System and (Private Security)
- civil protection system (Civil Guard) (Finszter 2013)

This is complemented by the activity levels and relationships of organizations:

- The police are centralized at national level
- Government Police / Public Space Supervision controlled by municipalities.
- Civil Guard with community involvement. Local level.
- Security at the level of market participants, employed by specific clients.

The comparison also shows that police officers have the greatest authority, they have the right to use legal violence for the sake of public safety. The other organizations have a so-called complementary character, these include community organizations like a militia, founded by local governments as a municipal security force, and market service providers, i.e. private security. Each has its own place and role in constructing security.

Security vs Tourist

If we look at the number of Hungarian security experts and the number of tourists, we get the following figures: There are 183,657 security professionals in Hungary. There are 6.2 million

domestic and 5.7 million foreign tourists each year, which means there are approximately 64.8 tourists per security professional. The number of tourists is increasing year by year, with the number of security people stagnating. Human involvement is important for people-centered tourism security.

Overtourism

The number of people who are burdened by border protection after the mass migration of 2015 is even more challenging for tourism. This is a phenomenon that has recently become a feature of overtourism. Overtourism describes destinations where hosts or guests, locals or visitors, feel that there are too many visitors and that the quality of life in the area or the quality of the experience has deteriorated unacceptably. (Goodwin, 2017)

We cannot provide a police officer to every tourist and to every citizen. Citizens are expected to be aware of their living conditions, and to maintain a security conscious attitude. Unfortunately, it is not only tourists that enjoy freedom, so their security conscious behavior is important. Therefore, they need to be closely monitored in a non-inhibitory way. Possible developments include process and organizational development.

Possible ways of innovation

External Partners with local administrative authorities, with police for local government organizations, local militia. *Internal Partners* Services; the establishment of your own property protection company, the use or involvement of professionals, the development of safety technology to support the activity

In terms of optimal design and operation, external partners and internal developments should be consistent. They should help each other, communicate in case of a potential event that endangers normal operation; work together to resolve the situation in the best way possible in order to alleviate possible personal and material damage. Organizational development complements innovation. The first is the guest, and satisfaction is the most important aspect of the activity. Organizational development can contribute to the development and operation of tourism security.

Organizational development (OD)

- Organizational development is the problem-solving capability of an organization. Common diagnosis, analysis and formulation of development goals and tasks.
- It has three kinds of results.
- development plan
- increased self-development of the organization
- a growing community (Domschitz – Ruzsa, 2013).

4. Conclusion and Suggestion

SMART Tourism and Security

Specific; Measurable; Achievable; Relevant; Time-boxed

What the SMART acronym means for tourism and security

“S” – Specific

A well-formulated tourism and security goal is not just mere words. The word “specific” means to define the specifics.

“M” – Measurable

As a rule, what is not measurable is hard to check if we have achieved it at all. In many cases, tourism security can cost as much as some business activity, so it is worth setting a goal that may be measured on a daily basis anyway.

“A” – Achievable

Although the letter A is matched with several words, this is the most important. The formulation of a tourism security objective only makes sense if it can be accompanied by actual action.

“R” – Relevant

There is no point in defining a tourism safety goal that expresses our dreams. If you want to become a market leader or hold a steady second position, you need a realistic goal and motivation to take action.

“T” – Time-boxed

The goal of tourism security is defined in order to carry out the tasks necessary to achieve it. Most people (and businesses), however, do not like meeting deadlines, but they leave everything to the last minute. Therefore, it is advisable to set a target date which we can then break down to the level of specific tasks.

In SMART, it is Security *and* Tourism, not *or*. They are equal.

SMART Innovation and Development

Technological challenges, the digital lifestyle, and the associated disruptive effects, the continued success of the information revolution, the emergence of artificial intelligence, the development of robotics and the expected introduction of self-driving vehicles will not only pose challenges for the tourism industry. Possible ways ahead of tourism and security include partnership with local public administration; partnership with the police; settlement-level organizations (civil guard; local police law enforcement); development of technology; Artificial Intelligence and robotics. Tourism will become the leading industry in the future. Tourism is a must for all, also for foreigners: uninterrupted relaxation with security as a basic value. Related activities constitute a public task at the level of legislation and organizations. But the state cannot be present everywhere. As we have seen, the number of organizations involved in security design is finite. Since 2015, border police tasks involving the police have increased significantly. Additionally, Hungary's so-called headaches, or Budapest law enforcement tasks, engage approximately one-third of the force. Hungary hosts many events, including sporting events, concerts, festivals, urban outdoor events, and, of course, aquaculture and thermal waters are also attractive to domestic and foreign guests. So the security staff has a heavy workload as tourism is growing steadily. For this reason, private security and tourism must be based on common innovation in developing specific activities. These can include the development of security technology and the development of a smaller but highly trained staff. On the other hand, the proper selection of safety guides is also important, so that you can do high-quality work regardless of the number of employees. An additional development may be the use of drones. Creating your own organization can be the next solution because every tourism organization has a different nature. Therefore, due to the nature of the settlement and the nature of the services, the geographical location of the given service is important. Our own staff can work with the management to develop and maintain high-quality recommendations on a continuous basis. A possible development solution for the protection of tourists is the bill that is currently being adopted regarding nationwide networked surveillance cameras. Prevention is easier and camera systems can be good tools for that. The solution is bidirectional: human resources training and development on the one hand, and the use of digitization, robotics and artificial intelligence on the other. Security complements tourism. Improvements on both sides are balanced by constraints and experiences.

Literature

- Domschitz Máttyás- Ruzsa Ágota Éva (2013) A szervezetfejlesztés és a tanuló szervezetek NKE Budapest :3.
- Finszter Géza (2013) A rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest 87p.
- Innováció és menedzsment
- <http://innovacio-menedzsment.hu/innovacio> (19.11.2018)
- KSH https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_ogt002c.html (A letöltés ideje: 2019.11.24.)
- National Tourism Development Strategy 2030 https://mtu.gov.hu/documents/prod/mtu_strategia_2030-english.pdf (A letöltés ideje:2019.11.24.)
- „Overtourism” <http://responsibletourismpartnership.org/overtourism> (27.11.2018)
- Schumpete, Alois Joseph (1983) The Theory of Economic Development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle Transaction Publishers, 255 p.
- Marketing célok: SMART célmeghatározás <https://www.sikermarketing.hu/marketing-celok-smart-celmeghatarozas/> (A letöltés ideje: 2019.12.27.)
- Szabó László András (2016) A Magánbiztonság és a rendészeti szervezetek tevékenysége napjainkban c. szakdolgozat ELTE-ÁJK Empirikus adatok

Women on Tour – Safety and Security in the Focus

Marton Zsuzsanna¹ – Dr. Ernszt Ildikó²

¹assistant research fellow - University of Pannonia Nagykanizsa Campus

²associate professor - University of Pannonia Nagykanizsa Campus

¹⁻²18 Zrínyi street, Nagykanizsa 8800

e-mail address: marton.zsuzsanna@uni-pen.hu, ernszt.ildiko@uni-pen.hu

Travelers have considered tourism safety and security with special attention since the past decades; therefore, it is not surprising that the UNWTO also mentions safety and security as one of the most influencing factors during travelling. The market of solo tourism has also been flourishing – especially among women which indicated new research areas like the sense of safety and security of female tourists or the dangers of solo travels. Speaking about a businesswoman, a student or a housewife, safety and security is just as important for all of them, and all struggle to minimize risks. The catastrophes (natural or man-made) of the last 15 years brought significant changes in the risk perception of tourists. According to the survey of the AIG (2018), a global insurance company, the 45 percent of the female respondents feels (much) less safe during the travel compared to five years before. The aim of this study is to introduce the main risks threatening women during their holidays, and to reveal initiatives and advice contributing to their safer travels.

Keywords: safety and security, women travelers, solo tourism

Introduction

In the era of ‘total tourism’ (Michalkó – Rátz, 2019), new opportunities have opened up for the consumers; tourists can travel almost anywhere in the world, they can choose among countless services, and the decision is up to them. More information sources are available than ever that, on the one hand, helps the choice, on the one hand, makes more difficult the decision-making process being complex in itself. How people decide about the type of travel and the destination that depends on several factors. According to Crompton (1979) the consumer behaviour and motivation of the tourists is influenced by pull and push factors. Push factors include the socio-demographics of the tourists such as gender, age, lifecycle, occupation, lifestyle, personality, while pull factors can refer to the attractions of the destination, the marketing activity of the destination or the opinions and reviews of other tourists.

How to make the final destination is very important from the process’ point of view, however, who does it that is also crucial. Based on the report of FCM Travel Solutions the 80 percent of all travel decisions made by women. Women have an essential role not only in the final decision, but also in the travelling, because almost two-thirds of the travellers today are women that means 670 million female tourists all over the world. (IOL 2019) The statistics data also underpin the power of women in travelling and so in the economy, as well. Women driving the world travel economy were expected to spend 125 billion dollar in 2019 (Forbes, 2019). Therefore, it is not surprising that this market segment – women – has gained more and more attention for the past years.

Solo female travelling started to flourish almost ten years ago, and since then it has been still boosting and becoming more and more attractive for both the female travellers and the service providers (like for example the tour operators or the hotels), as well. Solo travelling involves adventures, challenges and risks, too.

Women making tours alone have to consider different risk categories in different destinations. On the one hand, the whole tourism industry has gone through changes since the 9/11 terror attack from safety and security perspective, on the other hand, women are generally exposed more to the possible risks than male travelers.

This paper aims to give a general review about the female solo travelling and the risks threatening women during their travel. Since solo female travelers are regarded as a special market segment, for the security of them many initiatives and measurements have been born. This study also focus on introducing some advice helping women to prevent becoming a victim.

1. Solo female tourism and its motivation

The first historical traits of solo female travel eventually go back to 327 AD, when female pilgrims visited Jerusalem and the Holy Land. Later in the 18th and 19th century, men had the right to explore independently, and only the minority of women could gain a social position and financial background to make journeys. The tendency that women were able to travel alone, it did not change for a long time, but in the end of the 19th century, social and political changes resulted in the fact that women could also make trips alone. (Hunt, 1982 in Wilson – Harris, 2006). By becoming more financially independent, women are more into solo travel, especially in adventurous travel. Solo travel can be linked to a life period, too, hence many women travel either when they have no family yet, or they have to cope with life changes and challenges. This type of travel helps them to gather more and more life experiences and to find themselves again. Solo female travels often join (female) groups during the travel, which is also beneficial from the viewpoint of encouragement. (Beyond Summits, n.d.).

Solo travelling is getting more popular, and by today, it forms a special segment on the tourism market. This segment is interesting not just for the service providers, but also for the academic researchers. Many researches and studies were born in the topic with special focus on the female travelers.

According to the research of the website of SOLOTraveler, approximately the 60% of solo travelers are women, whose possible reasons are the following based on the answers of Solo Travel Society (SOLOTraveler.com, 2019):

- Solo travel offer a break for women. (Women have more times in their lives when responsibilities are restrictive.)
- Women prefer to take more adventures than men do.
- Women feel more comfortable when they are on their own.

The concept of solo travel is often associated with a kind of spiritual travel that can be derived from the idea of religious pilgrimages. However, the motivation of women solo travelers is much more complex and diverse than a conventional travel. Generally, tourists have a certain motivation, but in case of female travels the motivations are combined, and have a more abstract approach.

Based on the previous research studies (Bond, 1997; Wilson-Little, 2005; Willson-Harris, 2006; McNamara – Prideaux, 2010; Jordan-Gibson, 2005; Chinag – Jongaratnam, 2006; Seow, D. – Brown, L., 2018) the following motivational drivers were identified for women travelers:

- desire to challenge or adventure,
- experience freedom
- find a sense of autonomy,
- self-recognition,
- self-discovery,
- find new life perspectives,
- meet new people,
- lack of companion,
- increase self-confidence and self-esteem,
- step out from the comfort zone,
- escape from routine,
- build confidence,
- help to adapt to totally different environment,
- learning and exploring.

As the previous motivational factors were analyzed, the psychological and sociological aspects have been unchanged, and they are still dominating. It is vital to note that motivations evolve through the lifecycles (Gibson et al., 2012), and the sociocultural background has a significant effect on the motivations (Seow– Brown, 2018).

2. Tourism risks threatening solo female tourists

Solo female tourist is a special segment from many aspects. On the one hand, nevertheless, solo travelling is boosting, it is still not totally accepted, that a woman makes trip alone. On the other hand, there is a stereotype that travel independently or alone is dangerous, especially for a woman. Nevertheless, how much is it a stereotype? It is really so risky to travel alone? To get deep insights into the problem, it is worth to analyze the situation in three aspects (topics).

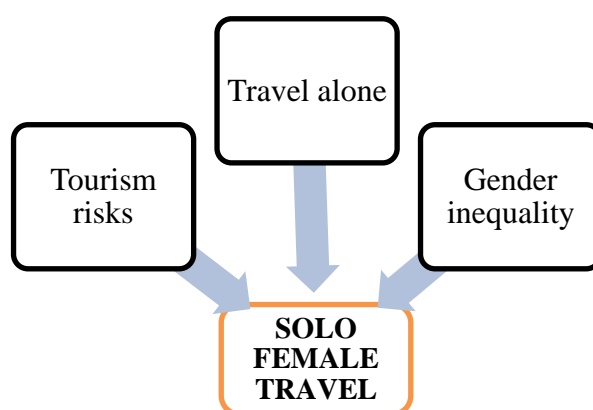

Figure 1: Overview aspects of solo female travels

Source: The Authors' own compilation

First, tourism has gone through substantial changes for the past decades (Péter et al., 2019). The number of catastrophes (natural disasters or terror attacks) have increased, whose negative impacts can be experienced both the destinations and the tourist, as well. The whole decision-making process and destination choice of the tourists are affected by tourism safety and security

issues according to empirical studies (Pizam – Reichel, 1996; Jang – Cai, 2002; Law et al., 2004; Guillet et al., 2011). Based on the studies of Reisinger and Mavondo (2008), as well as, of Karl and Schumde (2017) the different tourism related risks can be categorized into ten groups:

1. Functional risks (e.g. mechanical problems of an airplane);
2. Health related risks (e.g. epidemics);
3. Financial risks (e.g. taxi scam);
4. Social risks (e.g. condemnation by other due to the travel);
5. Psychological risk (e.g. lack of self-recognition);
6. Time related risks (e.g. waste of time due to queuing in front of an attraction);
7. Performance and satisfaction related risks (e.g. disappointment due to an attraction compared to the expectations);
8. Risks from political instability (e.g. local riots, uprisings);
9. Terrorism (e.g. threat of terror attacks);
10. Climate, weather related risks (e.g. tsunami, extreme weather conditions).

From the second aspect, travelling alone is completely different from holidays with friends. It is often said that everybody needs to try solo travel once in a life, because it is the best way to know who we are as a person by spending time only with ourselves (Juliff, 2019). Travelling alone has many advantages and disadvantages that are summarized in Table 1.

Table 1: Pros and Cons of Solo Travel

Advantages	Disadvantages
<ul style="list-style-type: none"> - opportunity for personal growth - setting your own schedule - giving time to you to think - having more chance to cultural interaction - immersion experience 	<ul style="list-style-type: none"> - taking higher costs - getting lonely - danger intensifies - discomfort increases - no way to share experiences - ‘table for one’ syndrome

Source: (Julieff, 2019; Crawford, 2019)

As we can see in Table 1 safety considerations can appear independently from gender. Gender does not matter if a health problem occur for a solo tourist.

However, more and more websites and blogs focus on women, exclusively. As it was mentioned above, due to gender inequalities women got the choice much later than men to travel (alone). Even tough, gender inequalities have started to decline significantly, the problem or phenomenon did not cease. Women is believed to be more vulnerable and more exposed to safety concerns than men during travels.

According to the study of AIG (2018), the top four risks which female travelers have concerns about most often are pickpocketing, credit card fraud, identity theft and taxi scams. Based on the different risks and dangers the most visited touristic destinations are also ranked. The ‘Women’s Danger Index’ shows the worst and best countries from safety and security viewpoints that helps female travelers in decision-making and preparations. The Index is calculated by taking different aspects of the countries into account such as:

- how safe walking alone is at night,
- intentional homicide of women,
- non-partner sexual violence,
- intimate partner violence,
- legal discrimination,

- global gender gap,
- gender inequality index,
- violence against women attitudes.

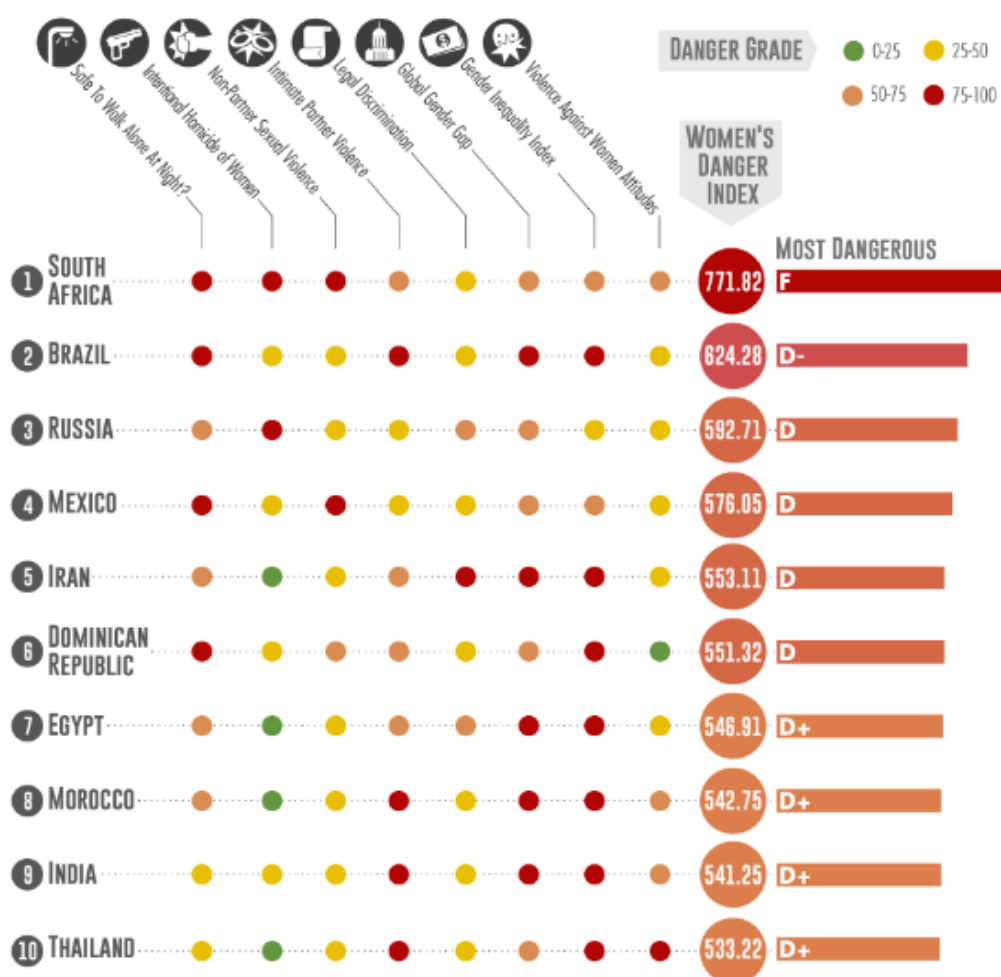

Figure 2: The worst (most dangerous) countries for female travelers regarding safety
Source: Women's Danger Index (2019)

On Figure 2, we can see that the most dangerous destination for women is South Africa followed by Brazil, Russia and Mexico, while Spain, Singapore, Ireland, Austria and Switzerland belong to the safest destinations according to the research.

Hungary is in the midfield on the rank list with 27th place, the problems deriving from global gender gap (index) and dangerous night walks can be regarded as more serious issues in the country.

Safety strategies

In the previous chapters, it was highlighted that women form a special segment on market of tourism from safety and security aspects. Numerous forums, blogs, organizations (e.g. travel agencies, insurance companies) deal with the travel issues of female tourists, since they have already recognized that women have special safety considerations. The following actions are made by them (Lutkin, 2019; Kow, 2018):

- Involving more local women to help female travelers;

- Posting up more reviews;
- Running tours for smaller groups;
- Providing safety tips;
- Sharing information;
- Developing mobile applications;
- Responsible business programs.

Female tourist, especially the solo travelers pay more attention to the prevention and precaution. According the survey of AIG (2018) 93% of the female travelers usually share their schedule and road map with the friends and the relatives. Furthermore, 87% of them prefer having travel insurance, but in case of unsafe situation, they ask help from hotel staff (36%) and official authorities (33%).

Table 2: Safety tips and strategies for the different phases of travel

SAFETY TIPS & STRATEGIES	
BEFORE	Study and research the destination (e.g. Women's Danger Index, Safe City Index) Get travel insurance Plan the trip as much as possible Share road map and schedule with friends or relatives Make copies of your official documents (e.g. passport, ID card)
DURING	Do not trust people very quickly Watch your drinking Check in regularly Be always accessed (phone charger and network) Be sensitive to local customs Do not walk alone after dark Wear a fake wedding ring Avoid being completely alone Do not be too flashy, look like a local Do not accept free cars, drinks etc. Use online and offline apps for navigation and call Always meet in public places
AFTER	Share your bad and good experiences with other female travelers to help (save or encourage them) Evaluate and learn from every journey

Source: The Authors' own compilation based on the websites of Travel Agent Mall and Travel on The Brain

Conclusion

By becoming more independent (financially and socially too), women have started to feel travelling (alone). Different motivations were revealed in this paper that could drive women to step out their comfort zones, put their buckets and make adventures on their own. However, travelling alone itself is more challenging than with companions, even if the solo tourist is a woman, more difficulties and risk might occur, even though solo traveling could provide a huge and amazing experience for the traveler. The tradition of solo female travelling goes back to 327 AD, however only in the past one and half decade it started to get popularity among women, first in Asia. Most of the academic studies have focused on revealing the motivation of solo female tourists by neglecting other approaches of the research field. The analysis of safety and security aspects of solo female travelers is still an unexploited research field, nevertheless, nowadays safety issues are in the spotlight. More and more organizations and businesses put more emphasis on the consideration of safety viewpoints of the trips of solo female tourists. On the top of the general overview of solo travel and tourism safety, this paper aimed to collect some initiatives and actions helping women.

Acknowledgement

The research was supported by the National Research, Development and Innovation Office Fund on behalf of the beneficiary Bay Zoltán Nonprofit Ltd. for Applied Research.

References

- Beyond Summits (n.d.): Female Solo Travelers and Motivations Behind Travels. Retrieved from: <https://www.beyondsummits.com/blog/female-solo-travelers-and-motivations-behind-travels> (01.02.2020)
- Crawford, M. (2019): Solo Travel: The Pros and Cons. Retrieved from: <https://www.thebudgetmindedtraveler.com/solo-travel-pros-and-cons/>, Retrieved at: 15.02.2020.
- Crompton, J. L. (1979): Motivations for pleasures vacation. *Annals of Tourism research*, 6(4), 408-424 p.
- Gibson, H. J., Jordan, F., Berdychevsky, L. (2012): Women and tourism. In: Freysinger, V., Shaw, S.; Henderson, K.; Bialechki, D. (eds): *Leisure, women and gender*. 2nd edition, State College, PA: Venture, 229-244 p.
- Guillet, B. D., Lee, A., Law, R. – Leung, R. (2011): Factors affecting outbound tourists' destination choice: The case of Hong Kong. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 28(5), 556-566 p.
- <https://www.iol.co.za/travel/travel-news/women-make-80-of-all-travel-decisions-18776001> (20.11.2019)
- Hunt, E.D. (1982): *Holy Land pilgrimage in the later Roman Empire AD312-460*. Oxford: Clarendon.
- IOL(2019): Women make 80 % of all travel decisions. Retrieved from
- Jang, S., Cai, L. A. (2002): Travel motivations and destination choice: A study of British outbound market. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 13(3) 111-133 p.
- Jordan, F., Gibson, H. (2005): 'We're not stupid... but we'll not stay home either': Experiences of solo women Travellers. *Tourism Review International*, 9(2) 195-212 p.
- Julieffm L. (2019): The Pros and Cons of Solo Travel. Retrieved from <https://www.tripsavvy.com/pros-and-cons-of-solo-travel-3150761> (15.01.2020)

- Karl, M. – Schmude, J. (2017): Understanding the role of risk (perception) in destination choice: A literature review and synthesis. *Tourism Review*. 65. 2. pp. 138-155 p.
- Kow, N. (2018): The solo female travel trend: the experiences and priorities they're chasing. Retrieved from: <https://www.treksoft.com/en/blog/solo-female-travel-trend-experiences-and-priorities> (01.10.2020)
- Law, R., Cheung, C. Lo, A. (2004): The relevance of profiling travel activities for improving destination marketing strategies. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 16(6) 355-362 p.
- Lutkin, A. (2019): How to Stay Safe as a Female Solo Traveler. Retrieved from: <https://lifehacker.com/how-to-stay-safe-as-a-female-solo-traveler-1833565419> (01.02.2020)
- McNamara, K., Prideaux, B. (2010): A typology of Solo Independent Woman Travellers. *International Journal of Tourism Research*, 12, 253-264 p.
- Michalkó, G., Rátz, T. (2019): Turizmus 3.0 – Támponok a turizmustörténet legújabb korának megértéséhez. In. (szerk.) Kátay A.; Michalkó G.; Rátz T. (2019): *Turizmus 3.0. Turizmus Akadémia. Kodolányi János Egyetem, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Magyar Földrajzi Társaság. Orosháza-Budapest*, 9-14 p.
- Péter, E. – Németh, K. – Katona, A. – Göllény-Kovács N. – Lelkóné Tollár, I. (2019): How people in Zala County see security in tourism, *DEUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT* 11(1) 95-116. p.
- Pizam, A., Reichel, A. (1996): The effect of nationality on tourist behaviour: Israel tour guides' perceptions. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing* 4(1), 23-49 p.
- Reisinger, Y. – Mavondo, F. (2005): Travel Anxiety and Intentions to Travel Internationally: Implications of Travel Risk Perception, *Journal of Travel Research*. 43. 212-225 p.
- Rodriguez, C. (2014): Girls Guide to Paris Shows That In Travel, Women Are On Top. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/ceciliarodriguez/2014/04/21/paris-one-girls-guide-to-leveraging-womens-travel-spend/#74cba0453d96>
- Seow, D., Brown, L. (2018): The solo female Asian tourist. *Current issues in tourism*, 21(10) 1187-1206 p.
- SOLOTraveler (2019): Solo Travel Statistics and Data : 2019 – 2020. Retrieved from <https://solotravelerworld.com/about/solo-travel-statistics-data/> (15.01.2020)
- Travel Agent Mall (n.d.): Safety Tips for Women. Retrieved from: <https://travelagentmall.wordpress.com/tag/women-safety/> (01.02.2020)
- Travel on the Brain (n.d.): Women Travelling Alone – 24 Crucial Safety Tips. Retrieved from: <https://www.travelonthebrain.net/travel-safety-women/> (01.02.2020)
- Wilson, E., Harris, C. (2006): Meaningful travel: woman, independent travel and the search for self and meaning. *Tourism* 54(2), 155-174 p.
- Wilson, E., Little, D.E. (2005): A 'relative escape'? The impact of constraints on women who travel solo. *Tourism Review International*, 9(2), 167-186 p.
- Women on Road (n.d.): 12 Safe Travel Strategies: How to Have Incredible Adventures Without Risking Your Life. Retrieved from: <https://www.women-on-the-road.com/safe-travel.html> (10.01.2020)
- Yang, E.C.L., Khoo-Lattimore, C., Arcordia, C. (2018): Constructing Space and Self through Risk Taking: A Case of Asian Solo Travel. *Journal of Travel Research*, 57(2) 260-272 p.

Destroying General Health Condition on Holiday Tourism Safety Perspectives

Marton Zsuzsanna¹ – Dr. Ernszt Ildikó² – Dr. Birkner Zoltán³

¹assistant research fellow - ²associate professor - ³associate professor

¹⁻³University of Pannonia Nagykanizsa Campus

¹⁻³18 Zrínyistreet, Nagykanizsa 8800,

e-mail address: marton.zsuzsanna@uni-pen.hu, ernszt.ildiko@uni-pen.hu,
birkner.zoltan@uni-pen.hu

In the recent years, international travelers have put safety and security first in contrast to cost, for example, in choosing a vacation destination. How safe a travel is, depends on several factors like the destination, the tourists themselves, or the service providers, which we could list endlessly. Generally, people are most concerned about the physical risks such as fatal terror attacks or natural disasters. The probability of being a victim of the before mentioned catastrophes is much less than the probability of other health-related risks. Tourists can face a wide range of health risks that can cause just a little unpleasantness on holiday, or can make the whole vacation a nightmare. This paper attempts to emphasize the importance of the topic, and summarize the potential health risks occurring during a travel from tourism safety perspectives. Furthermore, some good-practices are introduced that can help tourists to avoid or mitigate health-related tourism risks.

Keywords: health-related risks, safety and security

Introduction

Safety and security considerations are of key importance when making travel decisions. People in a lot of cases exaggerate the risks of terror attacks, natural disasters; meanwhile journeys, holidays are much riskier from a health perspective. Catastrophes, tragedies - taking plenty of tourists' lives - are fortunately quite rare, but unpredictable. (Rose- Keystone – Hackett, 2019; Péter et al., 2019). Of course, media helps to feed these fears, because more attention can be got when reporting about a shocking terror attack – than when giving information about health problems.

Health issues are crucial in tourism: not just from the perspective of tourists' health, but also from the aspect of others' health, who stayed at their home country. Travelling can contribute to the spread of infectious diseases. International travel promotes the transmission of HAV and HBV diseases – it is an important cause of HAV illness in Europe. (Pedersini et al., 2016). Tourists in this respect can act not just like victims of pathogens, but also as their disseminator, courier or even sentinel (Wilson, 2003).

Guaranteeing healthy, safe environment is also vital for the destination country as well – since in several cases the GDP of the country originates from tourism, where this industry has strategic importance. The economic importance of assuring a healthy destination is proved by the results of a recent research. Rosselló et al. (2017) state, that the eradication of Malaria, Dengue, Yellow Fever, Ebola in the concerned countries would have extremely positive effect on tourism of these states. According to the research it would attract 10 million tourists and an extra 12 billion dollars in tourism expenditure in the globe – taking into account only the direct impact of these diseases, without the multiplication effect (Rosselló et al. 2017).

The outbreak of infectious diseases can withdraw the tourism of certain countries, even regions. The appearance of SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) in Asia in 2003 and the

Chikungunya had devastating effect on travel and tourism industry. According to WTO data in the affected countries in Asia tourism arrivals have fallen more than 50%, and travel volume to the whole continent fell with 9% because of the epidemic (Baker, 2015).

Travelling, going on holiday to a destination is normally good for our health: it is good for the body and the soul. When travelling, people get new experiences, adventures, they get out the stressful everyday life. They have time for themselves, and do what they desire. However, if travellers are not cautious enough, health problems may appear.

Travels – especially international ones – can endanger the health of tourists. Travelers confront with rapid, unusual changes in the environment. They are exposed to significant changes in “altitude, microbes and temperature”, which can have an effect on their health (WHO, 2015, p. 2).

Furthermore, additional health risks may turn up, where hygiene conditions are not sufficient, the medical service is underdeveloped and of poor quality, where even clean water is unavailable. Besides, when travelling, tourists are also exposed to road accidents. Finally, it should not be forgotten, either, that without the necessary precautions, they can even take infectious diseases home, spreading them in their country of origin. (WHO, 2015).

Health problems arise quite often during travelling to the developing world: around two third of the US travellers (60-70%) reports about them; however, most of the illnesses are not serious ones. Around 8% of the tourists have to go to hospital, doctor when travelling abroad in a developing country or right after returning home. The chance of getting to hospital is quite low, around 1%. Travellers report about the following diseases, health problems most often: “diarrhoea (34%); a respiratory disease (26%); a skin disorder (8%); acute mountain sickness (6%); motion sickness (5%); an accident and injury (5%); an illness with fever (3%).” (Rose-Keystone – Hackett, 2019).

Health-related risks endangering travel experience

It is hard to assess, what kind of health risks we have to face when travelling. They vary depending on the destination, length of journey, use of drugs, prevention measures, health and the behaviour of the traveller as well (Rose-Keystone – Hackett, 2019).

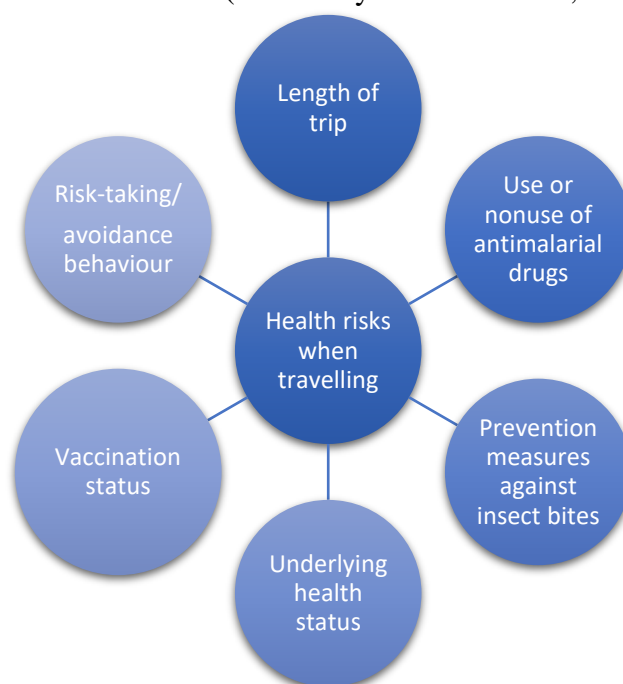

Figure 1: Variables that can affect the health status of travellers
Source: own compilation based on Rose-Keystone – Hackett, 2019

The arising health risks can be grouped into four big categories: travellers are exposed to different environmental risks, infectious diseases; furthermore, they can fall victim of violence, injuries.

When travelling, we can get into dramatically different circumstances within several hours, which can encumber the human body – with special regard to tourists suffering from different already existing illnesses. They have to get accustomed to different humidity, temperature circumstances in a very short time. With general precautions these possible dangers can be handled”. (WHO, 2019a).

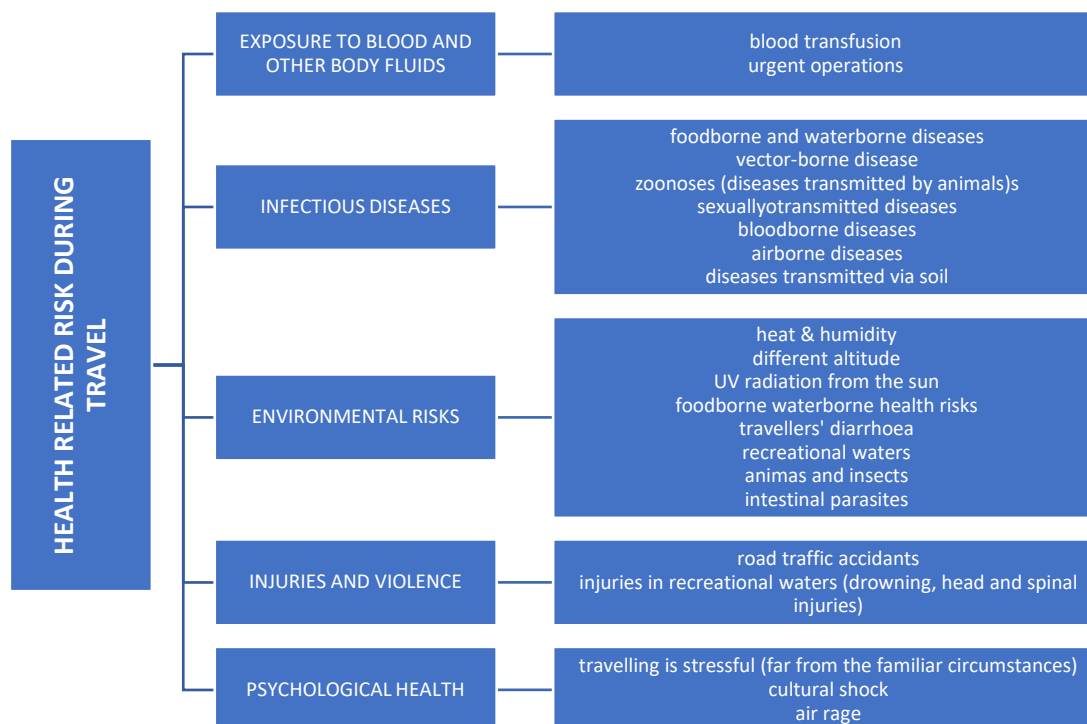

Figure 2: Health related risks during travel
Source: own compilation based on WHO, 2019a

During travel infectious diseases can be caught as well. the health conditions of the destination must be checked: There are some illnesses that have to be prevented by vaccination. For this reason, this preventive measure would be inevitable. Infectious diseases can be caught and transmitted in many ways, the transmitting agents have to be avoided, as far as it is only possible (e.g. animals, uncontrolled sexual intercourse) Travellers can also be injured: drownings, head and spinal injuries can arise – they can be avoided – or at least their possibility can be minimized - by conscious, responsible behaviour in water and on the roads. Furthermore, as a result of accidents, operations can be necessary. Finally, travels can be exhausting for the human psyche as well: as tourists we are from our families and familiar, everyday circumstances, which can be stressful. In far countries different cultural environment can wait us, and sometimes cultural shock has to be experienced. The travelling can also be trying and annoying: air rage cases are quite frequent causing mental problems. (WHO, 2019a).

WHO issues guidelines regarding travel health for professionals, tourists and states as well. The document, which is in effect in our days, the Green book is under revision; the planned date of publishing the revised version is March 2020. The following areas are in focus when checking

and freshening the guidelines: „traveller diarrhoea (antibiotics and anti-diarrhoea agents); aspirin for deep vein thrombosis; use of sleep-inducing medication for long flights; melatonin for jet lag; phobia of flying; altitude sickness prevention and treatment; hypothermia” (WHO, 2019b).

Health Awareness of travellers

More researches have been conducted about the health-awareness of travellers. According to the research of Toovey et al. (2004), - which was elaborated at the Johannesburg International Airport among passengers who travelled to high-risk countries– in 86% of the cases travellers have made some preparation from health perspective. However, if we see concrete numbers, concrete actions, the numbers are much worse: only 37% and 27% of the passengers had Hepatitis A and B vaccinations, and 49% of them did not have any kind of anti-malaria vaccination. (Toovey et al, 2004). The research conducted by Van Herck et al. (2003) at different European airports (e.g. London Heathrow, Charles de Gaulle in Paris, Munich Airport) the numbers at the beginning are promising as well: since a big majority of travellers (73,3%) collected some kind of information about the health-risks before their departure; meanwhile only 41,6% and 31,3% of the passengers were protected against Hepatitis A and B. (Van Herck, 2010).

Table 1: The health-awareness of passengers

Researchers/place of research	Ratio of travellers, who made some travel preparation from health perspective	Ratio of Hepatitis A and B vaccination, protection	Additional info
Toovey et al. 2004./ Johannesburg International Airport	86%	37% 27%	only 51% had anti-malaria vaccination
Van Herck et al. 2003./ London Heathrow, Charles de Gaulle in Paris, Munich International Airport	73%	41,6% 31,3%	52% asked a travel medicine healthcare professional of those, who made some research on the topic
Kalanlar et al, 2018/ Turkey	78,1%	-	36,4% prepared a travel kit 38,6% had information about the health practices of the destination

Source: own compilation based on Toovey et al, 2004.; Van Herck et al. 2004., Kalanlar et al. 2018

Recently Katanlar et al. (2018) asked 407 people in Turkey, who visited a travel health center. 78,1% of them have collected information on travel health, and possible arising health problems. Meanwhile only 36,4% of them have prepared a travel kit, and just 38,6% of them had knowledge about the health practices of the destination they wanted to visit. (Kalanlar et al, 2018).

Recommendations

As indicated above, travellers should do much more in preventing illnesses when travelling. They should not forget, that with precautions they do not only protect their own and their families' health; but also, of those, who stayed at their home countries. Tourists, health authorities of the destination and the home country should also have a share in eliminating health-related risks.

Tourists' responsibility

Tourists' responsibility on this field embraces the whole period of travel: they have to make pre-travel arrangements, must be conscious during and after travel.

Before departure travellers should collect information about the health and hygiene circumstances, possible risks, the climate features, altitude, available medical facilities, security issues of their destination. The best is to consult a health professional, possibly a specialist on this field. It is extremely necessary for travellers, who suffer from a chronic disease. In case of certain regions vaccination would be inevitable. This preparation phase should take place at least 4-8 weeks prior to departure. If there is even less time, it is still important to assess the potential risks (Roupa et al., 2012; WHO, 2011; Travel Health Pro, 2020; Foreign and Commonwealth Office, 2019). If the traveller takes medicine regularly, it is necessary to get the prescriptions. An appropriate medical kit should also be taken to the journey. Purchasing a medical insurance should also be a compulsory element for the conscious traveller taking into account the planned destination and the health status of the traveller (WHO, 2011; Travel Health Pro, 2020).

The mode of travel also has to be taken into account – for which passengers have to prepare: e.g. in case of flying the barometric pressure is different from the normal one, the oxygen level is also unusual; the humidity, the motion when flying can also be unpleasant. Furthermore, in case of certain illnesses precautions have to be made (Aerospace Medical Association, 2020).

During the journey responsible food and water, beverage consumption can be life-saving. Street cantinas, drinking from springs should be avoided, the traveller should eat only in safe places. Hand hygiene is essential, uncooked food, shellfish should be evaded. As insects: mosquitos, flies can be transmitters of severe diseases, appropriate clothing and the use of mosquito-repellents is necessary. Unsafe sexual relations must be avoided, and only responsible sexual behaviour should be exercised. As tattoos, piercings can transmit Hepatitis B, C and HIV – it is better to get them at home safely. Animals should be evaded, since they can be dangerous, also be transmitters of illnesses or can be poisonous.

Travel safety is of crucial importance: e.g. travel signs must be learnt at the foreign space, the use of seat belt is compulsory, to know how to ask for help in case of any kind of emergency. (Rose et al., 2019).

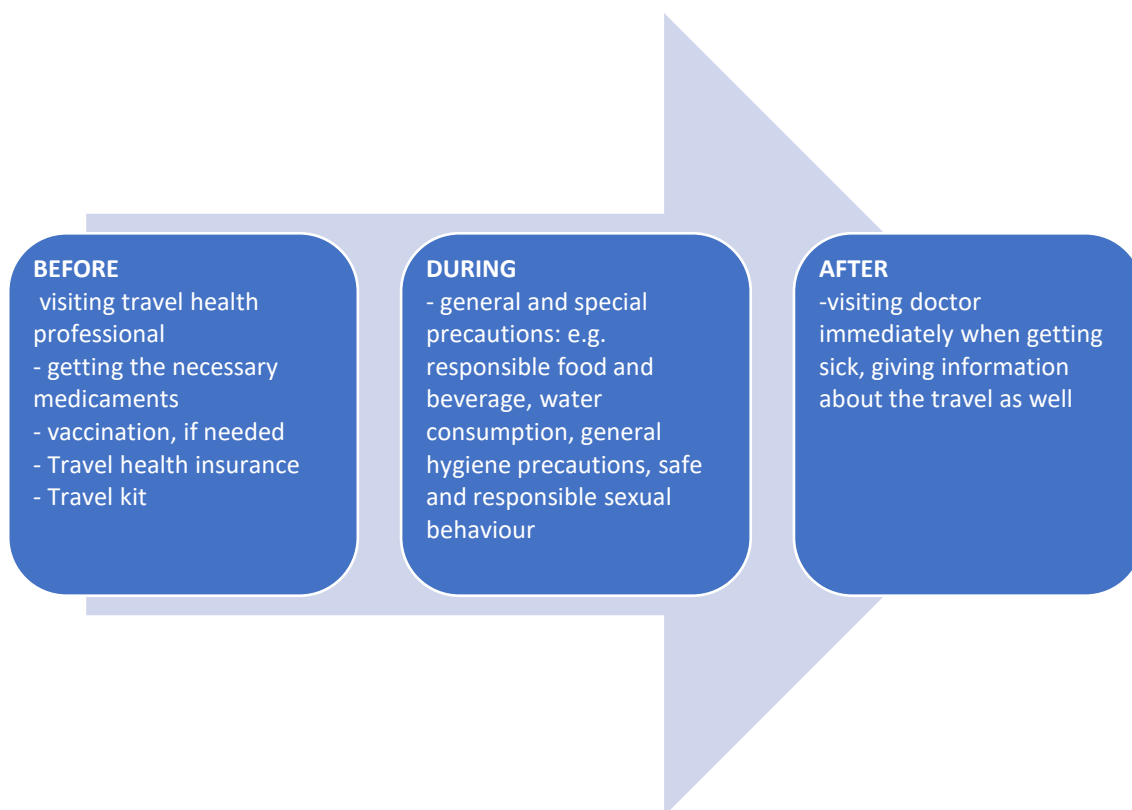

Figure 3: Recommendations for travellers: Necessary steps in order to protect our health when travelling

Source: own compilation

After arriving home, if the signs of an illness are detected, it is essential to the doctor immediately – giving information also about the previously visited area.

Travellers' awareness about travel related diseases is quite low, as indicated before. So, awareness-raising information materials, portals should work and draw the attention of passengers to the risks. General practitioners could also have a share, and during preventative care visits information could be given for the patient about the destination (Pedersini et al, 2016).

Health authorities' responsibility

As international travel is boosting and flourishing, today it is more important, than ever to have special travel medicine on settled guidelines. Clinicians, doctors must be in close contact with public health authorities to report immediately about the cases (Gautret et al, 2012).

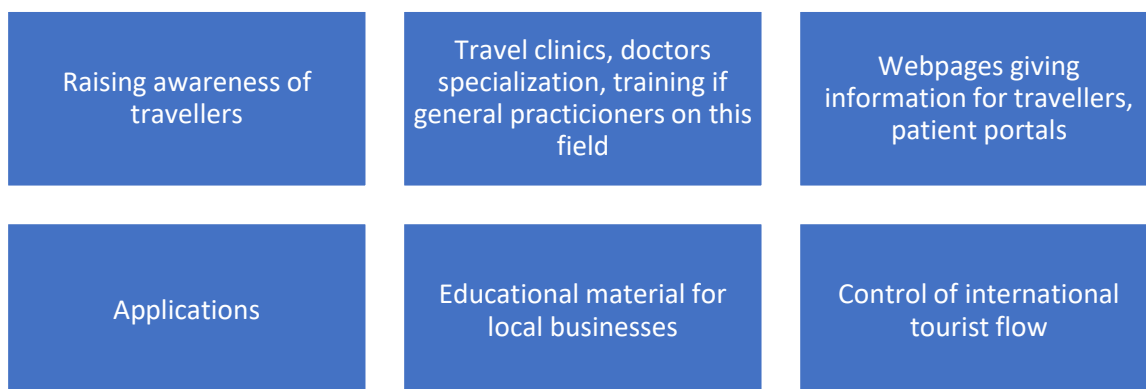

Figure 4: Recommendations for relevant health authorities
Source: own compilation based on Gautret et al, 2012; Hamer et al., 2017

Doctors having several business traveler patient could do more, if they gave information materials about the importance of pre-travel visits to doctors. Adding a doctor's visit to the checklist of business-traveller is also useful. (Hamer et al., 2017).

The awareness of general practitioners should also be raised to the importance of pre-travel consultations.

In this respect more stakeholders of tourism have a responsibility in preserving the health of tourists, the host community and the sending country as well. The present spread of Chinese coronavirus gives a very sad actuality of the topic. Hopefully relevant authorities can stop the disease.

Acknowledgement

The research was supported by the National Research, Development and Innovation Office Fund on behalf of the beneficiary Bay Zoltán Nonprofit Ltd. for Applied Research.

References

- Aerospace Medical Association (2020): Health Tips for Airline Travel. Available at: <http://www.asma.org/asma/media/asma/Travel-Publications/HEALTH-TIPS-FOR-AIRLINE-TRAVEL-Trifold-2013.pdf> (22. 01. 2020)
- Baker, M. D. (2015): Tourism and the health effects of infectious diseases: are there potential risks for tourists? *International Journal of Safety and Security in Tourism/Hospitality*. No.12.1-18. Available at: https://www.palermo.edu/Archivos_content/2015/economicas/journal-tourism/edicion12/03_Tourism_and_Infectious_Disease.pdf (22. 01. 2020)
- Foreign and Commonwealth Office, UK (2019): Foreign Travel Checklist. Available at: <https://www.gov.uk/guidance/foreign-travel-checklist> (17. 01. 2020)
- Gautret, P., Botelho-Nevers, E., Brouqui, P., Parola, P. (2012): The spread of vaccine-preventable diseases by international travellers: a public-health concern. *Clinical Microbiology and Infection*. European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases, CMI, 18(Suppl. 5), 77–84 p.
- Hamer, D, MacLeod, W. B., Chen, L. H., Hochberg, N., S., Kogelman, L., Karchmer, A. W., Ooi, W. W., Benoit, C., Wilson, M. E., Jentes, E. S., Barnett, E. S. (2017):

- Pretravel Health Preparation Of International Travelers: Results From The Boston Area Travel Medicine Network. Mayo Clinic Proceedings: Innovations, Quality & Outcomes. Available at: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S254245481730005X?token=C1EBA33F73F695B7D4777EC6439BF37F15D420EE4D9E37C617DBC5DA00E0DC7039B7FBE067763D9AF24CD2A0B76226CB> (17. 01. 2020)
- Herck V., Zackerman J., Castelli F., Van Damme P., Walker E., Steffen R. (2003): Travelers' knowledge, attitudes and practices on prevention of infectious diseases: results from a pilot study. *Journal of Travel Medicine*. 10(2):75–78.
 - Kalanlar, B. Şenel B. M., Gürsel, E. T., Gönül, N., Bilgic B., Aydoğan, F. K., Kan, O. (2018): International Travelers' Behaviors and Knowledge of Travel Health, Travel-Related Diseases, and Vaccinations: A Cross-Sectional Study. *International Journal of Travel Medicine and Global Health*. 6(4), 168-173 p.
 - Pedersini, R., Marano, C., Moerlooze, L. D., Chen, L., Vietri, J. (2016): HAV & HBV vaccination among travellers participating in the National Health and Wellness Survey in five European countries. *Travel Medicine and Infectious Disease*. 14:3. 221.232.
 - Péter, E. – Németh, K. – Katona, A. – Göllény-Kovács N. – Lelkóné Tollár, I. (2019): How people in Zala County see security in tourism, DETUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT 11(1) 95-116. p.
 - Dr. Rose, S., Keystone, J. S., Hackett, P. (2019): International Travel Health Guide 2019 Online Edition. Available at: <https://www.travmed.com/pages/health-guide-chapter-1-overview-of-travelers-health> (01. 12. 2019)
 - Rossello, J., Santana-Gallego, M., Awan, W. (2017): Infectious disease risk and international tourism demand. *Health Policy and Planning*, 32, 2017, 538–548 p.
 - Roupa, Z., Zikos, D., Vasilopoulos, A., Diomidous, M. (2012): Common Health Risks, Required Precautions of Travelers and their Customs Towards the Use of Travel Medicine Services. *Materia Socio-Medica*. 24(2), 131–134 p. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3732362/> (17. 01. 2019)- Toovey S, Jamieson A, Holloway M (2004): Travelers' knowledge, attitudes and practices on the prevention of infectious diseases: results from a study at Johannesburg International Airport. *Journal of Travel Medicine*. 11(1), 16-22 p.
 - Travel Health Pro (2020): General information. Available at: <https://travelhealthpro.org.uk/country/9/antarctica> (22. 01. 2020)
 - WHO (2011): International Travel and Health 2011. Checklist for the traveller. Available at: https://www.who.int/ith/precautions/ITH_checklist.pdf?ua=1 (10. 01. 2020)
 - WHO (2015): International Health Regulations. Available at: https://www.who.int/ihr/about/IHR_International_Travel_and_Health_prevent.pdf?ua=1&ua=1 (01. 12. 2019)
 - WHO (2019a): International travel and health. Available at: <https://www.who.int/ith/en/> (10. 01. 2020)
 - WHO (2019b): Proposed Guideline development group (GDG) for the revision of WHO International Travel Health. Available at: <https://www.who.int/ith/guideline-development-group-ith-revision/en/> (01. 12. 2019)
 - Wilson, M. E. (2003): The traveller and emerging infections: sentinel, courier, transmitter. *Journal of Applied Microbiology*. 94:1S–11S

The Safety and Security Issues of Overtourism

Dr. Ernszt Ildikó¹ – Marton Zsuzsanna² – Dr. Rodek Nóra³

¹associate professor - ²assistant research fellow - ³senior lecturer

¹⁻³University of Pannonia Nagykanizsa Campus

¹⁻³18 Zrinyistreet, Nagykanizsa 8800,

e-mail address:; ernszt.ildiko@uni-pen.hu, marton.zsuzsanna@uni-pen.hu, rodek.nora@gmail.com

The phenomenon of overtourism has spread around the globe like wildfire. Overtourism does not only endanger the calmness of local residents, the authenticity of the tourism experience, the carrying capacity of local infrastructure. The problem has already accelerated, taking several serious safety and security issues with itself. Riots, demonstrations take place against the flood of tourists and the adverse, bad consequences. Every week there are reports about new measures taken by the relevant authorities of destinations to handle the hectic situation. The paper aims to highlight the seriousness of the problem referring to concrete cases. Furthermore, some good practices and strategies are also introduced to reveal some possible measures to make the destination safe and secure for the travelers and for local population as well.

Keywords: overtourism, safety and security

Overtourism as a safety and security issue

The problem of overtourism has got into the focus only a few years ago. Several authors dealt with the topic highlighting the gravity of the problem (Gonzalez, 2018; Goodwin, 2017; López-Bonilla, J. M.; López-Bonilla, L. M., 2007; McKinsey and Company -World Travel and Tourism Council, 2017; Sati, 2018; Seraphin et al, 2018). Mainly the negative effects are emphasized; however, it can also have a positive effect on the local community's life: it can contribute to bigger incomes, with a creative, good idea they can get more profit; with good communication skills they can get a sense of excitement getting in touch with people from different parts of the world and can create new relationships as well (Anuar et al, 2019).

Meanwhile, unfortunately the negative consequences seem to be stronger now; and the situation is getting to be more and more hectic. The leaders of the tourism industry on the global level also put the problem into focus: Taleb Rifai, who is the Secretary-General of the World Tourism Organization (UNWTO) mentioned on a UNWTO/WTO ministers summit about the problem, that „growth is not the enemy; numbers are not the enemy; the key is to manage the growth sustainably, responsibly and intelligently and use the power of growth to our advantage” (UNWTO, 2017). A University professor, Harald Pechlaner drew our attention to the fact, that overtourism is a „systematic problem”, and not a short-term one. (Moore, 2017).

Meanwhile locals are protesting against the flood of tourists, and a certain radicalisation can also be detected. Even violent actions are committed against certain objects when protesting against the unbearable burden and consequences of tourism. It is not an aggravation to say, that for today overtourism has very serious safety and security concerns as well, because it can even endanger the safety and security of tourists and of the local population as well.

A Catalan group in Spain organises different actions to show the devastating effects of the uncontrolled number of visitors. In one of the cities, that is seriously affected by overtourism, Barcelona – they damage properties and paint, write graffiti on buildings with the hashtag #TouristsGoHome. In 2017 two young men with a mask on their head they stopped a tourist

bus, punctured its tyres, and they sprayed the following sentence on the windshield: “tourism kills neighbourhood”. (Fez, 2019).

In Mallorca 200 residents walked on the streets marching, dressed up like tourists shouting „paella”, taking roller-skates with themselves – the whole action was coordinated by citizens’ movement with the name “The city is for the inhabitants, not for the visitors”. Even confettis were thrown on tourists (Moor, 2017; Fez, 2019).

In Venice in 2017 local the residents also demonstrations against selling their hometown. However, demonstrations also took and take place in other South-European countries: in Portugal and in Greece as well. In Athens it went so far, that an Australian tourist was beaten in a shop (Moor, 2017).

The causes and consequences of overtourism

When trying to assess the causes of over tourism, several different social, economic processes, phenomena can be collected. The complexity of causes also show, how hard it is to address the problem; a holistic approach is needed handling the situation. We also have to add, that the causes are specific to each destination; meanwhile there are certain typical roots.

On the one hand, travel is not a luxury anymore for most people. Travel has become much cheaper, meanwhile the travel time has decreased significantly; the volume of low-cost airlines has also grown. The number of both domestic and international travels have increased, and also new, emerging markets have shown up with large number of tourists. (Jordan et al.2018; Goodwin, 2017).

Besides the above-mentioned growing processes, certain new phenomena contribute largely to the chaotic situations: the expanding availability of Airbnb accommodation, which resulted in raising process in town centres, squeezing local residents out. (Jordan et al.2018; Goodwin, 2017).

Furthermore, the traditional tourism policy of destinations concentrated on attracting larger number of people, focusing simply making more and more profit; forgetting about the tourism carrying capacity of the destination.

In addition, policies, that distribute and send tourists to other, less overladen sights, cannot really work in all cases. Meanwhile, it should not be forgotten, either, that tourism has a strong seasonality by its very nature. (Peeters et al; Jordan et al.2018; Goodwin, 2017).

Finally, social media also boost the overtourism pressure; since certain tourists simply want the perfect background for their selfies, which appear instantly on Instagram or Facebook or any other social webpage – thus encouraging others to travel to make the same perfect shot about themselves. (Hausold, 2019).

Figure1: Some causes of overtourism
Source: Jordan et al, 2018; Goodwin, 2017

It is also very interesting to see, that destinations suffering from overtourism have common features: they are close to international airports, to cruise ports: so, they are easy to access; furthermore, most of them are world heritage sites. (Peeters et al, 2018)

The consequences of overtourism are multi-layered: Environmental, economic and socio-cultural effects can be detected: the phenomenon affects natural elements and built environment polluting them; it can have severe economic consequences like inflation, infrastructure damage; meanwhile the image of the destination can also be damaged. Finally, among the social effects growing criminality, hostility against tourists have to be faced. (See Table 1).

Overloaded destinations, that have the UNESCO world heritage status, in several cases even risk their special title because of the uncontrolled flow of visitors. Venice, Dubrovnik or Kotor all have to face this problem; thus, urgent actions were needed (Fez, 2019).

Table 1: The consequences of overtourism

CONSEQUENCES		EXAMPLE
ENVIRONMENTAL		
Pollution	Pollution of water, land, air and noise and/or solid waste disposal problems	Bali, garbage behind Taj Mahal
Infrastructure	Tourism-generated investments in tourism-specific infrastructure impair the investments in infrastructure needed by residents	
Visual pollution	Visual pollution of landscapes	Bali
Damage	Damage to natural, historical and architectural sites	
Overcrowding	Overcrowding at touristic sites	Venice, Dubrovnik, Rome
ECONOMIC		
Inflation	Inflation of prices	Barcelona
Economic dependence on tourism	Being strongly impacted by seasonality and the degradation of other sectors	Rhodes Dubrovnik
Infrastructure cost	Reduction of the quality and increase in the maintenance cost for infrastructure,	
Accessibility	Reduced accessibility of infrastructure, sites and facilities for both residents and visitors	
Destination image	Degradation of destination image as perceived by visitors	Venice, Amsterdam, Barcelona
SOCIO-CULTURAL		
Touristification of residential areas	The character of residential areas changes	Venice
Marginalisation of residents, alienated local residents	High number of tourists comparing to residents	Venice – Ven-exodus
Inappropriate tourist behaviour		
Hostility	Conflicts with tourists, protests, riots	Barcelona, Palma de Mallorca, Venice
Criminality	Degradation of (perceived) safety due to increased crime and violence and problems related to uncivilized behaviour, alcohol usage, prostitution, gambling and drug trafficking	Ibiza
Modification of recreational area	Intercultural misunderstanding	Bathing in the fountains of Rome, stepping into churches in inappropriate clothes
Loss of cultural identity	Relinquishment/weakening of cultural traditions, values and moral standards leading to a loss of community spirit	Bali – dancing traditional, ritual dances every week more times
Losing title	Threat of losing world heritage site status	Venice, Dubrovnik

Source: Peeters et al, 2018, p. 39-40.; Weber et al, 2017

Overtourism and safety, security issues

Overtourism can have an effect on safety and security perceptions of visitors as well. Where masses appear, several crimes, violence also emerge. Deviant needs also occur with prostitution, drug trafficking and drunk people. Furthermore, several tourists tend to leave their good manners at home, when they go on holiday.

Overtourism does not only appear in the reports of the media, but it also has an impact on the travel choices of people. In the UK, US, surveys prove this statement. (Gold, 2019; Luty, 2019). Overtourism, safety, security are top concerns for today's travellers. The 29th annual MMGY Travel Intelligence Report highlighted, that the priorities of travellers when making a travel decision are changing fast: overcrowding, the global reality of climate change and the responsibility of service providers got recently in the focus. The numbers are impressive: in case of overtourism 60% of the surveyed are convinced, that overtourism will influence their travel decisions in the coming 5-10 years. However, safety issues are also determining factors in this process: in case of the millennial group a significant rise could be detected regarding safety matters: their need for that has grown from 79% (2018) to 85% in 2019 (Gold, 2019; Luty, 2019).

Most travellers in the UK answered, that the spreading problem of overtourism affected the chosen holiday destinations: they either tried to find new resorts, cities; or travelled to fashionable, trendy destinations outside the high season. Only 44% of the surveyed people stated that they did not care about this problem at all, when planning their holiday (Luty, 2019). A research was conducted in the ruin bar area, in district VII of Budapest (Pinke-Sziva et al, 2019). It revealed, that for tourists the most disturbing issues evaluated on a seven point scale were the following: public urination (6,2); street crimes: e.g. pickpockets, prostitution, (6,1); and the litter, and dirt on streets. The appearance of homeless (5,3) and drunk people (5,2) were less annoying for them. For locals living in the area the most unpleasant issues were: the bad hygienic circumstances: public urination (4,9), dirt and litter on the streets (4,6) and homeless people (4,5) (Pinke-Sziva et al, 2019). So, it is obvious, that safety and security concerns were in focus, and they are extremely important both for visitors and local residents.

Table 2: Issues concerning tourists, locals living and locals visiting the ruin bar area (District VII) of Budapest

Annoying issues	Tourists	Locals living in the area	Locals visiting the area
public urination	6,2	4,9	5,9
street crimes (e.g. prostitution, pickpocketing)	6,1	4,2	5,7
dirt and litter on the streets	5,9	4,6	5,4
homeless people on the streets	5,3	4,5	5,0
drunk people on the streets	5,2	3,6	4,3

Source: Pinke-Sziva et al, 2019, p. 11

Possible solutions

The consequences of overtourism can be so severe, that destinations can even lose their original function. (Peeters et al, 2018).

Several overcrowded destinations had to take steps to handle the chaotic situation. Closing attractions, limitation of access of certain places, timed ticketing, prohibition or limitation or

different activities, regulating Airbnb are just some examples used by authorities. However, a complex problem like this needs complex solutions, medicines.

Like in case of all kinds of illnesses, it is true, that prevention: conscious tourism planning and development is the best solution. However, if the destination already suffers from the illness of overtourism, a holistic approach is inevitable.

One of the biggest problems is still the lack of **reliable data** about the state of overtourism of a destination. Based on reliable data, destinations can constantly be monitored, and developments on this field should be adjusted based on them (Peeters et al, 2018).

A **paradigm shift** is also needed: **success** should not simply be measured with the numbers of visitors, but also on the proceeds and benefits of their presence for the local community, for the city (Peeters et al, 2018).

Local communities should enjoy more benefits from tourism activities, thus new policies should be introduced to facilitate this goal (e.g. tourism taxes for maintenance of overloaded infrastructure).

Policies that help to **make the life of residents better** and unbearable are needed. Peeters et al. (2018) suggest to establish a **European Overtourism Task Force** – the organization could monitor the signs of overtourism reporting about the tendencies, while making recommendations.

Table 3: Some solutions, policies to prevent or handle overtourism

EU policy response categories – measures taken by authorities through Europe (Peeters et al., 2018)	Jordan et al., 2018	Tourism Sustainability Group, Sustainability Principles (2007)
<ul style="list-style-type: none"> • Law/law enforcement directed at tourists • Distributing tourists to other places (via promotion, new attractions, etc.) • Increasing capacities of the destination • Increasing prices. • Reducing seasonality. • “Green measures”. • Stop and prevent uncontrollable development. • Improve stakeholder improvement in tourism marketing and development. • Real-time information for tourists. • Promoting high-quality tourism. • Stimulate developments directed at residents. • Caps on access to the destination. • Less/no promotion. • Awareness campaign to prevent/stimulate certain behaviour. • Improved monitoring. • Conduct research. 	<ul style="list-style-type: none"> • Strategy formation, city planning • Public education • Forming Partnerships • Managing the collaborative economy • Smart marketing • Taxes, caps, limitations • On-the-ground visitor management • Measurement and monitoring • Technological solutions • Dialogue and consultation 	<ul style="list-style-type: none"> • Take a holistic and integrated approach. • Plan for the long term. • Achieve a rhythm and appropriate pace of development. • Involve all stakeholders. • Use best available knowledge. • Minimise and manage risks. • Reflect impacts in cost: the user and polluter should pay. • Set and respect limits, if needed. • Undertake continuous monitoring.

Source: Peeters et al, 2018; p. 93-93.; Jordan et al.; Tourism Sustainability Group, (2007 p. 3-4.)

Acknowledgement

The research was supported by the National Research, Development and Innovation Office Fund on behalf of the beneficiary Bay Zoltán Nonprofit Ltd. for Applied Research.

References

- Anuar, A. N. A., Ridzuan, F. H., Jaini, N., Sulaiman, F. C. & Idzhainee, N. (2019): The Impact of Overtourism Towards Local Community in Heritage City. *Journal of Tourism & Hospitality*. 8, 3, 406, 1-5 p.

- Available at: <https://www.longdom.org/open-access/the-impact-of-overtourism-towards-local-community-in-heritage-city.pdf> (02. 12. 2019)
- Fez, N. (2019): Over-tourism opponents are radicalizing. *Tourism Review News*. 18. 03. 2019
- Available at: <https://www.tourism-review.com/over-tourism-opponents-are-getting-radical-news10984> (27. 11. 2019)
- Gold, L. (2019): Travel2020: Overtourism, safety, climate change now top concerns for travelers. *Multibriefs*. 25. 07. 2019 Available at: <http://exclusive.multibriefs.com/content/travel2020-overtourism-safety-climate-change-now-top-concerns-for-travelers/travel-hospitality-event-management> (27. 11. 2019)
- Gonzalez, A. T. (2018): Venice: the problem of overtourism and the impact of cruises *Investigaciones Regionales, Journal of Regional Research*, 42, 35-51.p
- Goodwin, H. (2017): The Challenge of Overtourism, *Responsible Tourism Partnership Working Paper* 4. October 2017, p. 1-19. <http://haroldgoodwin.info/pubs/RTP'WP4Overtourism01'2017.pdf> (15. 01. 2019)
- Hausold, A. (2019): Social Media Boost the Over-tourism Crisis. 01. 04. 2019. Available at: <https://www.tourism-review.com/social-media-blamed-for-over-tourism-news11005> (27. 11. 2019)
- Jordan, P., Pastras, P., Psarros, M. (2018): *Managing Tourism Growth in Europe. The ECM Toolbox*. Dijon. Available at: [https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-107272/2018-Managing Tourism Growth in Europe The ECM Toolbox.pdf](https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-107272/2018-Managing%20Tourism%20Growth%20in%20Europe%20The%20ECM%20Toolbox.pdf) (27. 11. 2018)
- López-Bonilla, J. M., López-Bonilla, L. M. (2007): Measuring Social Carrying Capacity: An Exploratory Study, *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal Of Tourism* Volume 3, Number 1, Spring 2008, pp. 116-134, https://mpa.ub.uni-muenchen.de/25379/1/MPRA_paper_25379.pdf (02. 12. 2018)
- Luty, J. (2019): Impact of overtourism on holiday destination choice of travelers in the United Kingdom (UK) in 2019. *Statista*, 30. 06. 2019 Available at: <https://www.statista.com/statistics/1024886/overtourism-impact-on-holiday-choices/> (27. 11. 2019)
- McKinsey and Company -World Travel And Tourism Council (2017): Coping with success, *Managing Overcrowding in Tourism Destinations*, <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/policy-research/coping-with-success---managing-overcrowding-in-tourism-destinations-2017.pdf> pp. 64
- Moor, R. (2017): Overtourism Protests Spreading Around Europe. *Tourism Review News*. 28. 08. 2017 Available at: <https://www.tourism-review.com/overtourism-protests-hit-spain-and-italy-news10264> (27. 11. 2019)
- Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. and Postma, A. (2018): *Research for TRAN Committee -Overtourism: impact and possible policy responses*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels
- Pinke-Sziva, I., Smith, M., Olt, G., Berezvai, Z. (2019): Overtourism and the night-time economy: a case study of Budapest. *International Journal of Tourism Cities*. Available at: https://tk.mta.hu/uploads/files/2019/Published_version_Overtourism.pdf (27. 11. 2019)
- Sati, V. P. (2018): Carrying capacity analysis and destination development: a case study of Gangotri tourists/pilgrims' circuit in the Himalaya, *Asia Pacific Journal Of Tourism Research*, 23, 3, 312-322 p.

Available:https://www.researchgate.net/publication/322933130_Carrying_capacity_analysis_and_destination_development_a_case_study_of_Gangotri_touristspilgrims%27_circuit_in_the_Himalaya (02. 12. 2019)

- Seraphin, H., Sheeran, P., Pilato, M. (2018): Over tourism and the Fall of Venice as a Destination, *Journal of Destination Marketing & Management* (2018), <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.01.011> (06. 03. 2018.)
- Tourism Sustainability Group (2007): Action for more sustainable European tourism. Ref. Ares (2014)78493-15/01/2014)
- UNWTO (2017): Communities' protests over tourism a wake-up call to the sector. Available at: <http://www2.unwto.org/ru/node/49379> (27. 11. 2019)
- Weber, F., Stettler, J., Priskin, J., Rosenberg, B., Ponnareddy, T. S., Fux, S., Camp, M-A., Barth, M. (2017): Tourism destinations under pressure Challenges and innovative solutions. Lucerne University of Applied Sciences and Arts in collaboration with WTFL university partners. Lucerne. Available at: https://static1.squarespace.com/static/56dacbc6d210b821510cf939/t/5909cb282e69cf1c85253749/1493814076440/WTFL_study+2017_full+version.pdf (27. 11. 2018)

Data Security and the Transformation of Employee Roles in the Fourth Industrial Revolution

Andrea Katona¹ – Nikoletta Göllény-Kovács² – Dr. Kornél Németh³ –
Dr. Erzsébet Péter⁴

¹⁻²PhD Student - ³⁻⁴Associate Professor

¹⁻⁴Institute of Applied Management Sciences, Nagykanizsa Campus, University of Pannonia
ZrínyiMiklós u. 18, Nagykanizsa 8800

e-mail address: andrea.katona.gsd@gmail.com, nikoletti.kovacs@gmail.com,
nemeth.kornel@uni-pen.hu, peter.erzsebet@uni-pen.hu

One of the main obstacles to the spread of Industry 4.0 is the lack of data security – not only in Hungary but also in the developed countries. It is not the manufacturing companies but rather the customers who fear that their data will be compromised. It is a serious problem for companies to consider whether it is riskier to store industry information in their own database or to outsource to a cloud service. At the same time, it is very important to keep up, because whoever is left behind is left out. It is also essential that the employees should be well prepared for the changes in the work processes. In our qualitative study, structured interviews were conducted with managers of small, medium-sized and large enterprises involved in the digitization processes in Hungary about how the impending industrial revolution affected their strategy and the role of human resources. In addition, we wanted to find out what kind of in-house training programs they have concerning Industry 4.0, how they get their employees involved in decision-making and what motivation tools they use.

Keywords: data security, Industry 4.0, enterprise strategy

1. Introduction and Literature Review

Industry 4.0 can be divided into three major areas, the first being the integration and digitalization of horizontal and vertical value chains, including other three major areas, cloud computing, mobile devices and smart devices, i.e. networked smart devices. The second major area is the digitalization of products and services, which encompasses four major areas: smart sensors, advanced algorithms and data mining, multi-level customer interactions and augmented reality. The third major area is the so-called digital business models and digital customer relationships, which involve 3D printing, data security, advanced human-machine systems and location detection technologies.

Industrial production has played a prominent role in the digitalization of the national economy. The revolutionary, digital transformation of industrialization, i.e. Industry 4.0, is a development strategy supported by the government. The European Community, the OECD, and the European Union have also taken a number of initiatives to catalyse the widespread introduction of infocommunications and automation technologies to the industry (Monostori et al., 2016; Haidegger - Beregi, 2018).

Industry 4.0 requires both university students and academics to have the right qualifications, problem-solving skills and, of course, the appropriate scientific skills, as universities train the potential employees (Czifra, 2018).

The “haste makes waste” principle suggests outlining the transformations and the unintended consequences first. Considering factors such as the economic situation with slow growth, low

inflation and limited fiscal space, the necessary resources to develop Industry 4.0 and the digital economy (initial investment, training and learning time, more flexible labour markets, etc.), and the risks of making widespread and rapid transition to Industry 4.0, gradual change is a virtue rather than a disadvantage. This should also be reflected in the time horizon and institutional functioning of support policies (Autor, 2015; Balgova et al., 2016; Barrot et al., 2017, Birkner, 2018).

In the future, companies will have to strive to meet their needs locally through local resources. This requires the involvement of various economic actors, the public, and non-governmental organizations, as well as the appreciation of university cooperation. (Németh, 2017, Birkner et al., 2017). Beyond the cooperation between the actors and the organizations, knowledge transfer must be a key driver for the further development of companies. (Kaszás et al., 2016). As a consequence, not only the local communities but also the businesses win; they appear as businesses with a sustainable approach, which may enhance their image (Ernszt, 2017).

The fourth industrial revolution is the industrial application of information and communication technologies. The production systems expanded with computer technology are now networked so that the systems can communicate with each other, or can provide information about themselves, which is the next step in production automation. The networking of systems creates smart factories where production systems, parts and people communicate with each other through a network, and the production is done almost automatically, without human labour. Managers in each management area and employees involved in each process must adapt to technological and organizational changes.

Knowledge transfer has several important elements including root cause analysis, self-criticism, loss reduction, two-way communication channels, innovation and knowledge sharing. Managers need to listen to employees' suggestions and pay attention to the emerging issues. This allows them to build a two-way, open communication channel, which is essential for successful development and rapid problem solving. This is how they can formally handle and implement employee comments and suggestions (Péter, 2018).

One of the main obstacles to the spread of Industry 4.0 is the lack of data security - not only in Hungary but also in the developed countries. Interestingly, it is not the manufacturing companies, but the customers, who fear that their data fall into wrong hands (hackers).

With some exaggeration, the only issue they cannot decide about is which risk is greater: if the manufacturing company stores the data in its own database or if it is in a remote, mysterious cloud (Bogdán, 2018).

2. Materials and Methods

The aim of our research was to carry out a study among the representatives of small, medium-sized and large enterprises in the field of electronics, machinery and electrical equipment manufacturing and logistics. The interviews were conducted in September 2019. In our qualitative study, structured interviews were conducted with managers of small, medium-sized, and large enterprises involved in digitization processes in Hungary about how the impending industrial revolution affected their strategy and the role of human resources. In addition, we wanted to find out what kind of in-house training programs they have concerning Industry 4.0, how they get their employees involved in decision-making and what motivation tools they use. In the interview questions we first covered their strategy and then the human resources area.

3. Results and Evaluation

During the structured interviews we interviewed the managing directors, managers and decision makers of 10 Hungarian companies operating in the field of electronics, mechanical

engineering, electrical equipment manufacturing and logistics. In this section, first we would like to introduce the interviewees. The companies were selected with snowball sampling; based on the experts interviewed. The company directors did not agree to reveal the real name of their companies in the research paper; therefore, they are identified as V1, V2, etc. and we describe them with key company data. The interviewees are all highly educated people with many years of industry experience. We conducted interviews with the directors of five small, four medium-sized, and one large companies; the details are summarized in the table below:

Table 1: Details of the interviews with 10 Hungarian companies

Name	Ownership structure	Company size	Revenue	Industry	Interviewee's highest level of education	Interviewee's industry experience
V1	Domestic private ownership	Small	EUR 2-10 million	Machinery manufacturing	Academic degree	19 years
V2	Domestic private ownership	Small	EUR 2-10 million	Warehousing, transportation	Academic degree	26 years
V3	Foreign private ownership	Medium	EUR 10-50 million	Electronics	Academic degree	7 years
V4	Domestic private ownership	Small	EUR 2-10 million	Machinery manufacturing	Academic degree	19 years
V5	Domestic private ownership	Medium	EUR 10-50 million	Machinery manufacturing	Academic degree	24 years
V6	Foreign private ownership	Large	EUR 2-10 million per business line	Machinery Manufacturing	Academic degree	12 years
V7	Foreign private ownership	Small	EUR 2-10 million	Electrical equipment manufacturing	Academic degree	8 years
V8	Domestic private ownership	Small	EUR 2-10 million	Electrical equipment manufacturing	Academic degree	6 years
V9	Foreign private ownership	Medium	Above EUR 50 million	Electronics	Academic degree	9 years
V10	Foreign private ownership	Medium	EUR 10-50 million	Electronics	Academic degree	18 years

Source: (research by the authors, 2019)

We found it important to determine the most typical strategies for the companies surveyed, which are summarized by the following table:

Table 2: Typical business strategy of 10 Hungarian companies

Which strategy describes your company the most?	
Market leader strategy	V3, V4, V5, V6
Market challenger strategy	V9, V10
Market follower strategy	V1, V2, V7, V8
Market nicher strategy	

Source: (research by the authors, 2019)

The market leader strategy is characteristic of companies that have largest market share in their market, lead the way in launching new products, and generally dictate prices. Of the directors surveyed, only one small company (V4) and several medium-sized and large companies follow a market leader strategy.

Companies with a market challenger strategy, which in this case is typical of two foreign-owned electronics companies, are emerging; they are not market leaders but aim to increase their market share.

All small businesses except V4 have a market follower strategy, meaning they try to maintain and stabilize their existing market share and position.

None of the companies surveyed have a market nicher strategy (i.e. specialize in and concentrate on specific segments of the target market), although this is quite typical of small and medium-sized enterprises.

Our first interview question was why digital transformation is important to companies.

The answers are shown in the following summarizing table:

Table 3: The importance of digital transformation to companies

It solves the human resource problem	V2, V6, V10
It makes the company competitive	V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V9, V10
To achieve higher profits	V6, V10
To improve the market position	V2, V3, V5, V6, V9
Environmental constraints	V1
Compliance with market partners	V3, V4, V5, V8

Source: (research by the authors, 2019)

Most respondents think that digital transformation makes a company competitive, except for one company (V8) which is a small, Hungarian engine manufacturer. Only one company (V1), a small domestic machinery manufacturer mentioned environmental considerations; as they are planning to make to order instead of making to stock in the future, they want to reduce the storage costs and the energy waste. The responses concerning partner satisfaction, human resource problems and market position were divided, and two companies (V6, V10), both of which are foreign-owned, highlighted the importance of achieving greater profits via digital transformation. V6 is a large tool manufacturer, while V10 is a medium-sized company specializing in cable manufacturing.

The second research question looked at the state of the implementation of the Industry 4.0 strategy. As for V1, V3, V6 and V8 companies, the strategy is being introduced. V1 will be manufacturing for the automotive industry in the future, so it is extremely important to them; V8 is looking for customers in the Western markets and hopes to have a better chance to find partners this way. Pilot implementation has begun at V9, which also manufactures for automotive companies. V5 is in the process of developing a strategy, V6 has laid down a strategy, and V10 has already implemented the Industry 4.0 strategy with the help of its parent company. V2, V4, V7 companies do not have an Industry 4.0 strategy yet, but the V7 director believes that it is essential for them to re-establish themselves and conquer new markets.

The third question focused on the areas the companies' Industry 4.0 strategy covers. Companies V2, V4 and V7 do not have a digital transformation strategy. The majority of the directors interviewed chose the organizational structure (plant, site, company) (V1, V3, V5, V6, V8, V9, V10) and product portfolio management (V1, V3, V5, V6, V10). The V3 medium-sized electronics company applies green strategies, including the improvement of energy efficiency and waste management.

Our fourth interview question related to how company directors evaluate the following areas of Industry 4.0 implementation from the employees' point of view.

The following table was prepared to evaluate the fourth research question:

Table 4: Evaluation of different areas for the implementation of I4.0 from the employees' point of view

	Critical	Relevant	Irrelevant
The required skills should be defined clearly	V1, V6, V8	V2, V3, V4, V5, V7, V9, V10	
New employee recruitment strategy	V1, V6, V8	V2, V3, V4, V5, V7, V10	V9
Ongoing in-house training to promote digital culture	V2, V8	V1, V4, V5, V6, V7, V9, V10	V3
Corporate culture change management and support	V9	V1, V2, V4, V5, V6, V7, V8, V10	V3
Active workforce retention program, incentive scheme		V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V9, V10	V8
Cafeteria system	V2, V8	V3, V5, V7	V1, V4, V6, V9, V10
Fringe benefits	V2, V8	V2, V3, V5, V7, V10	V1, V4, V6, V7, V9

Source: (research by the authors, 2019)

V9 electronics company does not consider the recruitment strategy important for the implementation of Industry 4.0, regarding the employees. Most company directors considered this aspect essential, as well as the need to clearly identify the necessary skills, to keep ongoing internal training to promote digital culture, to support corporate culture and change management, and to introduce an active workforce retention program. On the other hand, there is disagreement about the cafeteria system and the fringe benefits. The directors of V2 and V8, a logistics company and a small domestic company manufacturing electric motors, considered these points critical and the latter said it was one of the main motivating factors for employees to be more open to digital transformation. He found that his employees are very reserved, afraid of new technology, reluctant to digitalization, and they stick to the standard methods. Thus, besides offering efficient motivation, it is also crucial to define the required skills and provide the employees with continuous internal training so that they can meet the new technologies gradually.

The other small businesses (V1, V4, V7) considered supplying employees with fringe benefits insignificant in terms of Industry 4.0.

The fifth question revealed what kind of Industry 4.0 in-house training programs the employees are offered.

Most company directors (V3, V4, V5, V6, V7, V9, V10) emphasized data protection, furthermore, the CEO of a foreign-owned large company (V6) manufacturing tools and the CEO of V9 electronics company also mentioned robotics and Big Data management. Two small companies (V1, V7) and two medium-sized companies (V3, V5) focused on their internship program; it is essential for V1 to open up to I4.0 as soon as possible because they will manufacture products for the automotive industry; V7 had some rough years and they are now trying to enter new markets, that is why they consider the internship program important.

V2 logistics company does not have either an in-house training program nor a strategy for Industry 4.0, although they consider it very important for the future.

The sixth question addressed the extent to which the employees are involved in decision-making and asked about their problems within the company/institution. Moreover, if employees' opinions are asked, are their suggestions taken into account in decision-making?

Most company directors (V2, V4, V5, V6, V8, V9, V10) said they often involve employees in decision-making and take their suggestions into account. V1, V3 directors rarely involve employees in decision-making, but according to the V3 representative, employee suggestions are important. It is surprising that V1 does not to involve employees in important decisions as it is a small company, while V3 is a foreign-owned electronics company that produces sensors. The managing director of V7, which is a small, foreign-owned electrical equipment manufacturer, claimed they never involve employees in the decision-making process.

4. Conclusions and Proposals

The aim of the research was to carry out a study among the representatives of small, medium-sized and large enterprises in the field of electronics, machinery and electrical equipment manufacturing and logistics. Digitalisation is an important driver of economic growth and is spreading to more and more industries. The companies and their employees should be prepared, as this is the key to competitiveness; being "left out" is more dangerous than taking the risks. When conducting the interviews, we wanted to find out how prepared the directors are for change, what motivations the employees have, what the guidelines for information transfer are, and how the managers help the employees' transition to the new technology. It is essential that employees should be well prepared for changes in work processes.

The study revealed that, in terms of competitiveness, Industry 4.0 is very important for the companies taking part in the study, mainly because it makes the company competitive, improves its market position and the partner satisfaction.

Some companies do not have a strategy yet, but most are already in the process of implementing Industry 4.0, which mainly covers product portfolio management and organizational structure. All in all, company directors need to provide continuous in-house training to promote digital culture and to support change management in corporate culture; they are aware that industrial digitalisation can bring about change in corporate culture as well. The nature of corporate culture strongly influences how easily a company can change, or even prepare for it. It is crucial to create an organizational attitude at the company, where colleagues have the opportunity to think openly and collaborate. The openness and flexibility of the staff to innovative solutions is of paramount importance.

Of the directors interviewed, medium and large companies, especially those in the electronics industry, attach great importance to internal training programs, including robotics and Big Data management. Small companies emphasized the internship program, but there were companies that did not have an in-house training program or plans to start one.

The interviews revealed that managers usually involve employees in decision-making, and take their suggestions into account, with one or two companies being an exception among the companies surveyed. While conducting the interviews, we found that not only medium-sized and large companies are opening up to Industry 4.0, but also there are small companies, many of which are even more prepared to make changes than larger companies. They believe this gives them a huge competitive edge over their competitors, so being at the forefront of change is vital. Processes are changing at unprecedented speed, as the development of IT tools and programs is transforming the conventional, traditional processes and systems that support them. Managers and employees need to adapt - if they do not want to be "left out" - to technological and organizational changes.

References

- Autor, D. H. (2015): Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 29. No. 3. 3–30. o. <https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3>.
- Balgova, M., Nies, M., Plekhanov, A. (2016): The Economic Impact of Reducing NonPerforming Loans, EBRD Working Paper, No. 193.
- Barrot, J.-N., Loualiche, E., Plosser, M., Sauvagnat, J. (2017): Import Competition and Household Debt. MIT Sloan Working Paper, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2808981>.
- Birkner Z., Máhr T., Rodek N. (2017): Changes in Responsibilities and Tasks of Universities in Regional Innovation Ecosystems, *OUR ECONOMY*, Vol. 62. No. 2. 15-21. p.
- Birkner, Z. (2018): Ipar 4.0, az új innovációs környezet, In: Gaál, Zoltán (szerk.) *Élni és dolgozni a digitális világban*, Kőszeg, Magyarország: Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, 23-32 p.
- Bogdán Z. (2018): Az Ipar 4.0 – közgazdász szemmel: A kimaradás több kárt okoz, mint belevágni a bizonytalanba, *Innotéka*, 2018. (8. évf.) 5. sz., 17-21 p.
- Czifra Gy. (2018): Az ipar 4.0 és az egyetemi oktatás kölcsönhatása, *Gép*, 2018. (69. évf.) 1. sz., 25-29 p.
- Ernszt I. (2017): Etika és turizmus – Új egyezmény született, In: Dr. Keller K. – Kiglics N. (szerk.): *I. Új utak az egyházban konferenciakötet*. Nagykanizsai Református Egyházközség, 51-57. p.
- Haidegger G., Beregi R. (2018): Az ipar digitalizálásának folyamata Európában, *Gép*, 2018. (69. évf.) 1. sz., 46-54 p.
- Kaszás, N. – Keller, K. – Birkner, Z. (2016): The Role of Transferring Knowledge in Case of Non-Business Sector Projects, *Procedia – Social and Behavioral Knowledge*, Vol. 221, No. 6., 226-235 p.
- L. Monostori, B. Kádár, T. Bauernhansl, S. Kondoh, S. Kumara, G. Reinhart, O. Sauer, G. Schuh, W. Sihn, K. Ueda (2016): Cyber-physical systems in manufacturing, *CIRP Annals – Manufacturing Technology* 65:(2) 621-641 p.
- Németh, K. (2017): Vidéki térségek innovációs kihívásai: Megújuló energia alternatívák, *Veszprém, Magyarország, Pannon Egyetemi Kiadó* (2017), ISBN: 9789633960967, 112 p.
- Péter E. (2018): *Vezetői lábnyom: A vezető szerepe és a munkaerő motivációs lehetőségei a vállalati kultúrában*, Pannon Egyetemi Kiadó, ISBN:9789633961148, 1-155 p.

IV. TURIZMUS ÉS BIZTONSÁG NEMZETKÖZI
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

ZALAKAROS, 2019. DECEMBER 3.